

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АНДРОЩУК ІГОР ПЕТРОВИЧ

УДК 378.147:373.3/5.091.2-051:37.015.31:331 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ
ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти,
13.00.07 – теорія і методика виховання

Подається на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. П. Андрощук

Науковий консультант: **Коберник Олександр Миколайович**,
доктор педагогічних наук, професор

Хмельницький – 2019

АНОТАЦІЯ

Андрущук І.П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти», 13.00.07 «Теорія і методика виховання». – Хмельницький національний університет, Міністерство освіти і науки України, Хмельницький; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2019.

У дисертації вперше обґрунтовано проблему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Викладено авторську концепцію, обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, розроблено систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів й експериментально доведено ефективність її впровадження в освітній процес закладів вищої освіти.

Актуальність обраної проблеми зумовлена необхідністю розв'язання низки суперечностей між: потребами суспільства й нової української школи у вчителях-новаторах, здатних до творчої, науково-педагогічної діяльності під час урочної й позаурочної діяльності учнів та недостатнім рівнем їхньої готовності щодо реалізації цих видів діяльності; необхідністю наукового обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад її проектування; виховним потенціалом позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та нереалізованістю його можливостей учителями трудового навчання та технологій у професійній діяльності; істотним зростанням вимог закладів загальної середньої й позашкільної

освіти до готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та недостатнім рівнем забезпечення відповідних для цього організаційно-педагогічних умов; необхідністю цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та невідповідністю наявних методик їхньої підготовки у закладах вищої освіти.

У дослідженні здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження, з'ясовано стан підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, висвітлено зарубіжний досвід підготовки означених фахівців.

Визначено змістові характеристики позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, її пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал та схарактеризовано структурні компоненти позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, які взаємодіють між собою й, змінюючись якісно, впливають на підвищення ефективності функціонування всієї системи позаурочної діяльності. Встановлено, що позаурочна художньо-технічна діяльність учнів інтегрує у собі дві складових: художню (художнє проектування (дизайн) та оздоблення предметів побуту та відпочинку людей) й технічну (технологічний процес виготовлення об'єктів проектування з конструкційних матеріалів за допомогою інструментів, допоміжного та виробничого обладнання). На основі здійсненого аналізу встановлено, що позаурочна художньо-технічна діяльність учнів є важливим напрямом професійної діяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій, а отже потребує визначення й обґрунтування ефективних форм, технологій, методик та методів підготовки до означеного напрямку діяльності.

Обґрунтовано теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, які забезпечують формування їхньої готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів й спрямовані на забезпечення формування професійно-педагогічних

знань і умінь, особистісних якостей, професійної компетентності. З'ясовано сутність поняття «готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», її структурні компоненти, критерії, показники й рівні сформованості.

У дисертаційному дослідженні подано трактування поняття «професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» як цілеспрямований процес формування професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набуття досвіду організації та реалізації виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що сприяє самореалізації й досягненню професійного успіху.

Розроблено модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, яка містить такі блоки: цільовий (окреслює цілі професійної підготовки майбутніх учителів технологій, зокрема щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів), теоретико-методологічний (відображає авторську концепцію професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, методологічні підходи та принципи підготовки), змістово-процесуальний (містить організаційно-педагогічні умови, етапи, зміст, педагогічні технології, форми, методи підготовки й навчально-методичний комплекс), діагностувально-результативний (представляє методики діагностування рівнів готовності, компоненти, критерії й рівні готовності, результат підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів).

Організаційно-педагогічні умови витлумачені як взаємопов'язані особливості та способи організації й реалізації підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності. Серед основних організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до

організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виокремлено такі: організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності; залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик; активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань; комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Визначено й схарактеризовано цілі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: стратегічні (характеризують весь період підготовки майбутнього фахівця в закладі вищої освіти) – стратегічна мета, яка описує весь період підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій; тактичні (відображають поетапні результати підготовки) – диференціюють цілі за етапами підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; оперативні (спрямовані на реалізацію поточних результатів підготовки) цілі – конкретизують цілі окремих тем, розділів у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Зазначено, що в процесі проектування змісту, як складника системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, необхідно брати до уваги інтегративний характер навчальних дисциплін, їхню спрямованість на цілісну й системну підготовку до професійної діяльності. Виокремлено та схарактеризовано три етапи проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації

позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: цільовий, основний та діагностувально-коригувальний.

Виокремлено три умовних напрями підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: теоретичний, практичний та методичний. Обґрунтовано методику теоретичної підготовки до організації позаурочної художньо-технічної діяльності під час реалізації таких етапів: 1) формування оперативних знань (знання, що формуються під час вивчення окремих тем, розділів); 2) формування тактичних знань (знання, що формуються під час вивчення окремих дисциплін або циклів дисциплін); 3) формування стратегічних знань (комплексні знання, що формуються на інтердисциплінарній основі як складова професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій). З'ясовано, що ефективність практичної підготовки студентів зумовлена необхідністю врахування таких умов: спрямованість завдань практики на майбутню професійну діяльність та вимоги, які висуваються до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на сучасному етапі; наступність і неперервність практичної підготовки, що передбачає поступове ускладнення змісту, форм і методів практичної підготовки й завдань під час практики; комплексний характер практичної підготовки, що передбачає єдність навчальних, розвиваючих та виховних цілей та їх спрямованість на досягнення загальної мети; тісний взаємозв'язок теоретичної, практичної та методичної видів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; використання сучасних педагогічних технологій і традиційних та інноваційних технологій обробки конструкційних матеріалів під час практичної підготовки студентів; залучення до керівництва практиками досвідчених керівників гуртків закладів позашкільної освіти й вчителів закладів загальної середньої освіти; презентація результатів практичної підготовки на захистах практик, виставках. Встановлено, що

методична підготовка інтегрує у собі теоретичні знання й практичні уміння та здійснюється під час опанування дисциплін з методик викладання.

Експериментально доведено ефективність впровадження моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, яка сприяє формуванню їхньої готовності до організації й реалізації виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*: теоретично обґрунтовано й розроблено авторську концепцію професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на методологічному, теоретичному, практичному й методичному рівнях; виокремлено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови; обґрунтовано, змодельовано та експериментально перевірено систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що реалізується на організаційно-мотиваційному, практично-методичному й діяльнісно-творчому етапах; визначено зміст поняття «позаурочна художньо-технічна діяльність учнів» та її структурні компоненти (цільовий, організаційний, суб'єктний, змістовий, процесуальний); *удосконалено*: зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на основі доповнення тем професійної та практичної підготовки та введенням навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; методику проектування змісту, що забезпечує реалізацію цілей підготовки в особистісному, когнітивному, діяльнісному й методичному напрямках та здійснюється на цільовому, основному та діагностувально-коригувальному етапах; методики теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на основі розроблення комплексу навчально-методичного забезпечення й виокремлення ефективних форм і методів підготовки студентів до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; компоненти (особистісний, когнітивний, операційний), критерії

(мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий), показники та рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; *дістали подальшого розвитку й конкретизації* теоретичні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, змістові характеристики й напрями реалізації виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; змістове наповнення понять «професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», «готовність до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; методологічні підходи та загальнодидактичні, специфічні принципи підготовки і принципи виховання майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено й впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій комплекс навчально-методичного забезпечення: освітньо-професійні програми, навчальні плани підготовки студентів за спеціальністю 014 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти; навчальні програми дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Методика трудового навчання», «Теорія і методика виховної роботи», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; навчальні й навчально-наочні посібники «Методика виховної роботи», «Теорія і методика навчання технології», «Теорія та методика трудового навчання», «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)»; практикуми «Методика трудового навчання» та «Теорія та методика виховної роботи»; курс лекцій «Теорія та методика виховної роботи»; програми та методичні рекомендації щодо проходження педагогічних практик

майбутніми учителями трудового навчання та технологій у закладах позашкільної й загальної середньої освіти; методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у закладах вищої освіти; конспекти лекційних занять з дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Теорія та методика виховної роботи», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Історія декоративно-прикладного мистецтва»; комплект ділових ігор й кейсів, система мультимедійних презентацій, засобів контролю й візуалізації навчальної інформації до них.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні учителі трудового навчання та технологій, позаурочна художньо-технічна діяльність учнів, організаційно-педагогічні умови, готовність до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, зміст підготовки, модель, виховний потенціал.

ABSTRACT

I. P. Androshchuk. Theoretical and methodological principles of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils. – Qualification research (retaining manuscript rights).

Thesis for an academic degree of a postdoctoral researcher in pedagogy. Specialties 13.00.04 – theory and methods of professional education and 13.00.07 – theory and methods of education. – Khmelnytskyi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi; Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2016.

For the first time in scientific literature, this thesis justifies the problem of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils. It also presents the author's concept, substantiates organizational and pedagogical

conditions and describes the developed system of professional training for future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils and experimentally verifies the effectiveness of its implementation into the educational process of higher education institutions.

The relevance of this problem is caused by the need to solve a number of contradictions between the needs of the society and the new Ukrainian school for innovative teachers, who can be scientifically and pedagogically creative during curricular and extracurricular activities of pupils, and the insufficient level of their readiness to implement these types of activity; the need for scientific justification of the system of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils and the insufficient elaboration of theoretical and methodological foundations of its designing; the educational potential of extracurricular artistic and technical activities of pupils and the unrealized professional potential of handicraft and technology teachers; the ever-increasing requirements of comprehensive secondary and out-of-school education for the readiness of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils and the inappropriate organizational and pedagogical conditions; the need for targeted training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils and the inadequacy of available methodologies for their training in higher education institutions.

The thesis theoretically analyzes the research problem, specifies the conditions of the training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils and highlights the foreign experience in training these specialists.

The thesis determines the content characteristics of extracurricular artistic and technical activities of pupils, its cognitive, educational and developmental potential and describes the structural components of extracurricular artistic and technical activities of pupils, which interact and change and, thus, improve the efficiency of the whole system of extracurricular activities. It is found that extracurricular artistic and technical activities

of pupils consist of the following: the artistic component (artistic design and decoration of everyday objects and recreational goods) and the technical component (the technological process of making design objects out of structural materials using tools, auxiliary and industrial equipment). Based on the conducted analysis, it is proved that extracurricular artistic and technical activities of pupils form an important area of professional activities of future handicraft and technology teachers. Therefore, it is important to determine and justify the effective forms, technologies, methodologies and methods of training future specialists for the mentioned area of activities.

The thesis justifies theoretical and methodological fundamentals of training future handicraft and technology teachers, which develop their readiness for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils, as well as their professional pedagogical knowledge and skills, personal qualities and professional competency. It clarifies the concept of “readiness of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils”, its structural components, criteria, indicators and levels of development.

The thesis interprets the concept of “professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils” as a purposeful process of shaping professional knowledge, skills, personal qualities, gaining experience in the organization and realization of the educational potential of extracurricular artistic and technical activities of pupils, which promotes self-realization and professional success.

The thesis presents the designed model for the system of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils. It consists of the following blocks: the goals block (it specifies the goals of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils); the theory and methods block (it reflects the author’s concept of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils, as well as

methodological approaches and principles of such training); the content and procedures block (it describes organizational and pedagogical conditions, stages, content characteristics, pedagogical technologies, forms, methods of training and the educational and methodical complex); the evaluation and results block (it presents the methods for evaluating the levels, components and criteria of readiness and the results of the training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils).

The organizational and pedagogical conditions are interpreted as certain interrelated features and ways of organizing and implementing the training of future handicraft and technology teachers for extracurricular artistic and technical activities. The main organizational and pedagogical conditions for professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils are the following: organizing career guidance with the aim to motivate students to organize extracurricular artistic and technical activities of pupils; updating the content of professional training of future handicraft and technology teachers, taking into account the current requirements for professional activities; involving future handicraft and technology teachers in extracurricular artistic and technical activities during teaching placement; employing modern pedagogical technologies aimed at solving professional problems; realizing the educational potential of extracurricular artistic and technical activities during professional training of future handicraft and technology teachers; developing and implementing the educational and methodical complex into the training of future handicraft and technology teachers.

The thesis determines and describes the goals of the training for future handicraft and technology teachers for extracurricular artistic and technical activities of pupils: strategic goals (they characterize the whole training process of future specialists in higher education institutions), namely a strategic goal that describes the whole training process of future handicraft and technology teachers; tactical goals (they reflect the step-by-step results of such training), namely, they differentiate goals by stages of the training of future handicraft and technology

teachers; operational goals (they are aimed at implementing the current training results), namely, they specify the goals of individual topics, sections in the training of future handicraft and technology teachers.

It is noted that the process of building the content as an integral part of the system of training future handicraft and technology for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils should take into account the integrative nature of educational subjects and their focus on the holistic and systematic training for professional activities. The thesis singles out and describes the three stages of building the content of training future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils, namely, the goal-oriented stage, the main stage, the evaluative and correctional stage.

The thesis singles out theoretical, practical and methodical areas in the training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils. It also justifies the methodology of theoretical training for the organization of extracurricular artistic and technical activities during the realization of the following stages: 1) shaping operational knowledge (knowledge that is shaped during the study of particular topics, sections); 2) shaping tactical knowledge (knowledge that is shaped during some educational subjects or cycles of educational subjects); 3) shaping strategic knowledge (comprehensive knowledge that is shaped on an interdisciplinary basis as part of professional competency of future handicraft and technology teachers). The thesis specifies that the effectiveness of practical training of students is caused by the need to take into account the following conditions: the focus of practical tasks on future professional activities and the requirements for the training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils at the present stage; consistency and continuity of practical training, which implies a gradual complication of the content, forms and methods of practical training and tasks during teaching placement; the complex nature of practical training, which presupposes the unity of

educational, developmental and educational goals and their focus on achieving the common goal; the close connection between theoretical, practical and methodological types of training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils; the use of modern pedagogical technologies and traditional and innovative technologies of processing structural materials during practical training of students; the involvement of experienced leaders of clubs from out-of-school education and secondary school teachers in the supervision of teaching placement; the presentation of the results obtained during practical training. It is found that methodical training combines theoretical knowledge and practical skills and is implemented during the educational subjects related to teaching methodologies.

The thesis experimentally proves the effectiveness of the introduced model for the system of professional training of future handicraft and technology teachers, which contributes to developing their readiness for the organization and realization of the educational potential of extracurricular artistic and technical activities of pupils.

The scientific novelty and theoretical significance of the obtained results imply that, *for the first time*, the author's concept of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils at methodological, theoretical, practical and methodological levels has been theoretically justified and developed; relevant organizational and pedagogical conditions have been singled out and justified; the system of professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils, which is implemented at organizational, motivational, practical, methodological and activity-based and creative stages, has been justified, conceptualized and experimentally verified; the concept of "extracurricular artistic and technical activities of pupils" and its structural components (goals, organization, subjects, content, procedures) has been defined. In addition, the content of the training of future handicraft and technology teachers has been improved based on the added

topics of professional and practical training and the introduced course, titled “Theory and Methodology of Extracurricular Artistic and Technical Activities of Pupils”; the methodology for building the content, which ensures the realization of training goals in the context personal, cognitive, activity-based and methodological areas and is implemented at the goal-oriented, main and evaluative and corrective stages, has been enhanced; the methodologies of theoretical, practical and methodological training of future handicraft and technology teachers, based on the development of the educational and methodological complex and the selection of effective forms and methods of the training for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils, have been modified; the components (personal, cognitive, operational), criteria (motivation and values, cognition and learning, activity and creativity), indicators and levels of readiness of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils have been clarified. The following aspects have been *further developed and specified*: theoretical views on professional training of future handicraft and technology teachers, content characteristics and areas in the realization of the educational potential of extracurricular artistic and technical activities of pupils; the content characteristics of such concepts as “professional training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils”, “readiness for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils”; methodological approaches and general didactic, specific and educational principles of the training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils.

The practical significance of the obtained results consists in developing and implementing the complex of educational and methodical support in the educational process of higher education institutions which train future handicraft and technology teachers: the curriculum and syllabi for the training of students under the specialty 014 “Secondary Education. Handicraft Training and Technologies (bachelor’s and master’s degrees); such educational subjects as

“Fundamentals of Handicraft Training Theory”, “Methods of Handicraft Training”, “Theory and Methods of Educational Work”, “Theory and Methods of Extracurricular Artistic and Technical Activities of Pupils”; educational and visual textbooks, titled “Methods of Educational Work”, “Theory and Methodology of Teaching Technology”, “Theory and Methodology of Handicraft Training”, “Logical and Structural Diagrams of Arts and Crafts (Embroidery, Crochet and Knitting); practical courses on “Methods of Handicraft Training” and “Theory and Methods of Educational Work”; a lecture course on “Theory and Methodology of Educational Work”; programmes and methodical guidelines on teacher placement in comprehensive secondary and out-of-school education; methodological recommendations for the training of future handicraft and technology teachers for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils in higher education institutions; lecture notes on such subjects as “Fundamentals of Handicraft Training Theory”, “Theory and Methodology of Educational Work”, “Theory and Methodology of Extracurricular Artistic and Technical Activities of Pupils”, “Arts and Crafts”, “The History of Arts and Crafts”; a set of business games and cases, a system of multimedia presentations, as well as special aids for the control and visualization of educational information.

Keywords: professional training, future handicraft and technology teachers, extracurricular artistic and technical activities of pupils, organizational and pedagogical conditions, readiness for the organization of extracurricular artistic and technical activities of pupils, training content, model, educational potential.

Основні результати дослідження відображено в публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографії

1. **Андрущук І. П.** Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: теорія і методика : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2019. 430 с.

2. Androshchuk I. V., **Androshchuk I. P.** The main factors of future handicraft and technology teachers' training for pedagogical interaction. Actual problems of modern science : monograph : edited by Musial Janusz, Polishcuk Oleh, Sorokatji Ruslan. Bydgoszcz : UTP University of Science and Technology, 2017. P. 900–908.

Навчальні посібники

3. Андрощук І. В., **Андрощук І.П.** Теорія та методика трудового навчання : навч. посібник. Хмельницький : ХНУ, 2018. 226 с. (*Рекомендовано Вченою радою Хмельницького національного університету*).

4. Андрощук І. В., **Андрощук І. П.** Методика виховної роботи : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 320 с. (*Гриф МОН України*).

5. Андрощук І. П., Андрощук І. В., Бербец В. В., Бялик О. В. та ін. Теорія і методика навчання технологій : навч. посібник / за заг. ред. О. М. Коберника. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 474 с. (*Гриф МОН України*).

6. **Андрощук І. П.**, Андрощук І. В., Пиріжок О. В. Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями) : навч.-наоч. посібник. Хмельницький : ФОП Цюпак А.А., 2013. 164 с. (*Гриф МОН України*).

Статті в наукових фахових виданнях України, в зарубіжних виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз

7. **Андрощук І. П.** Дидактичні ігри на уроках трудового навчання. *Імідж сучасного педагога*: наук.-практ. освітньо-популярний журнал. 2009. № 8–9. С. 126–129.

8. **Андрощук І. П.** Педагогічні аспекти формування пізнавальних інтересів учнів. *Імідж сучасного педагога*: наук.-практ. освітньо-популярний журнал. 2009. № 2–3. С. 38–40.

9. Андрощук І.В., **Андрощук І.П.** Технологія розробки електронного посібника з дисципліни «Методика трудового навчання». *Інформаційні технології і засоби навчання*: електронне наукове фахове видання. 2017. Том 61. № 5. С. 24–35. URL:

<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1769/1245> (дата звернення: 27.10.2017). (Web of Science (ESCI))

10. **Андрощук І. П.** Використання індикаторного підходу під час моніторингу навчальних досягнень студентів. *Молодь і ринок: щомісячний міжнар. наук.-пед. журнал*. 2013. № 11. С. 88–93.
11. **Андрощук І. П.** Використання модульного підходу до обґрунтування змісту профільної технологічної підготовки сільських старшокласників. *Молодь і ринок: щомісячний наук.-пед. журнал*. 2008. № 7–8. С. 67–71.
12. **Андрощук І. П.** Зміст підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 2. Кропивницький, 2016. Випуск 10. С. 93–96.
13. **Андрощук І. П.** Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Науковий часопис Нац. пед. у-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ, 2016. Випуск 54. С. 10–14.
14. **Андрощук І. П.** Організація етнографічних досліджень з декоративно-прикладного мистецтва у майбутніх учителів трудового навчання. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. у-ту ім. П. Тичини*. Умань, 2010. Ч. 2. С. 22–29.
15. **Андрощук І. П.** Організація позаурочної діяльності учнів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць*. Павлоград, 2017. Вип. 13. С. 115–121. (Ulrich's Periodicals Directory)
16. **Андрощук І. П.** Основні підходи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 1. Кіровоград, 2015. Випуск 7. С. 108–110.

17. **Андрощук І. П.** Особливості технологічного профілю учнів старшої школи за рубежом. *Молодь і ринок*: щомісячний наук.-пед. журнал. 2009. № 11. С. 55–59.
18. **Андрощук І. П.** Пізнавальний, розвивально-виховний потенціал художньо-технічної діяльності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ-Ніжин, 2015. Вип. 2 (11). С. 111–118. (Google Scholar)
19. **Андрощук І. П.** Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність як складова професійної підготовки майбутніх вчителів технологій. *Науковий часопис Нац. пед. у-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ, 2015. Випуск 52. С. 3–8.
20. **Андрощук І.П.** Проблеми здійснення моніторингу в навчальних закладах. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичин / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші]. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2013. – Випуск 45. С. 281-287.
21. **Андрощук І. П.** Специфіка організації навчальної діяльності студентів під час вивчення дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво». *Молодь і ринок*: щомісячний наук.-пед. журнал. 2011. № 5. С. 85–89.
22. **Андрощук І. П.** Формування патріотизму в учнів засобами писанкарства. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2009. № 5. С. 53–57.
23. Androshchuk I., **Androshchuk I.** Methodology in Training Future Technology and Engineering Teachers in the USA. *Comparative Professional Pedagogy*. Scientific Journal. Kyiv–Khmelnytskyi, 2017. Volume 7. Issue 3. P. 70–74. (Cabell's directory)
24. Androshchuk I., **Androshchuk I.** Peculiarities of future technology teachers' training in Poland and Great Britain. *Comparative Professional Pedagogy* : Scientific Journal. Kyiv–Khmelnytskyi, 2017. Volume 7, Issue 1. P. 48–52. (Cabell's directory)

25. Androshchuk I., **Androshchuk I.** Specificity of student's technological training in Finland and Great Britain. *Comparative Professional Pedagogy : Scientific Journal*. Kyiv–Khmelnytskyi, 2018. Volume 8, Issue 3. P. 20–25. (Cabell's directory)

26. **Андрощук І.П.** Проектування змісту професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. праць : Вип. 16 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – ЖKKГВ «Полісся» ЖОР., 2018. – С. 128-135. (Index Copernicus International, Ulrich's Periodicals Directory)

27. **Андрощук І.П.** Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*: зб. наук. праць Уманського держ. пед. у-ту ім. П. Тичини. Умань, 2018. Випуск 18. С. 141-147. (Index Copernicus)

28. **Андрощук І.П.** Проектна культура: сутність та особливості. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. / МІХМД ім. С. Далі, ПІТО НАПН України ; редкол. : В. Ф. Орлов (голова) Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2018. Вип. 13. (Серія: Педагогічні науки) С. 208-221. (Index Copernicus International)

29. **Androszczuk I. P.**, Analiza stanu zajęć pozalekcyjnych dla młodzieży uczniowskiej na Ukrainie, [w:] M. Śniadkowski (red.). *Společno-pedagogiczna użyteczność technologii informacyjnych*, Tom X, Lublin: Drukarnia LIBER Duo S.C. 2018, s. 7–32.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

30. Андрощук І. В., **Андрощук І. П.** Реалізація суб'єктного підходу у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання: *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 30-31 березня 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 62–64.

31. **Андрощук І. П.** Етнографічна практика в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: тези доповідей IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 9-10 листопада 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 122–123.

32. **Андрощук І. П.** Зміст підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. *Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній та вищій школі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Кропивницький, 17–22 жовтня 2016 р.). Кропивницький, 2016. С. 4–5.

33. **Андрощук І. П.** Концептуальні засади підготовки вчителів трудового навчання до використання здоров'язбережувальних технологій у позаурочній художньо-технічній діяльності учнів. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи*: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (м. Полтава, 27–28 квітня 2017 р.). Полтава, 2017. С. 27–28.

34. **Андрощук І. П.** Методичний супровід підготовки учнівської молоді до вибору професії в позаурочній діяльності. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7, 19 квітня 2016 р.). Київ, 2016. Т. II. С. 37–39.

35. **Андрощук І. П.** Оновлення змісту підготовки майбутніх учителів технологій як умова формування їхньої готовності до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 20–21 квітня 2016 р.). Хмельницький, 2016. С. 40–42.

36. **Андрощук І. П.** Педагогічна практика в позашкільних навчальних закладах як засіб підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності. *Фундаментальні та прикладні*

дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи: зб. матеріалів II-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (10 березня 2017 р.). Баку–Ужгород–Дрогобич, 2017. С. 145–147.

37. **Андрощук І. П.** Самоосвіта педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів. *Методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти*: зб. матеріалів Всеукр. Інтернет-конф. Хмельницький, 2016. С.301–306.

38. **Андрощук І.П.** Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність майбутніх вчителів трудового навчання. *Сучасний вчитель трудового навчання та технологій: досвід та перспективи*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет–конф. (м. Рівне, 26–27 жовтня 2016 р.). Рівне, 2016. С. 6–9.

39. **Андрощук І.П.** Принципи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну* : зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну ПНПУ імі В.Г. Короленка (9-10.10.2018 року) / За ред. проф. В.П. Титаренко, А.Ю. Цини; Полтава : ПНПУ, 2018. - С. 69-75.

40. Андрощук І.В., **Андрощук І.П.**, Хомовський В. Діалог культур в контексті підготовки майбутніх педагогів: *збірник тез доповідей «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції»*: Матеріали IV-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Херсонська академія неперервної освіти, 28 лютого 2019 р.). Варшава-Ужгород-Херсон: Посвіт, 2019. С. 51-53.

41. Андрощук І.В., **Андрощук І.П.**, Хомовський В. Педагогічна практика як провідна форма підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. *Новітні напрями в галузі права та освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 квітня 2019 р.). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С. 96-99.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

42. **Андрощук І.П.** Види навчальних програм та особливості їх розробки. *Трудова підготовка в рідній школі*. 2015. № 2. С. 2–4.

43. **Андрощук І. П., Андрощук І. В.** Теорія та методика виховної роботи : курс лекцій [для студентів спеціальностей: «Середня освіта (Трудове навчання та технології)» і «Професійна освіта»]. Хмельницький : ХНУ, 2018. 206 с.

44. Андрощук І. В., **Андрощук І. П.** Теорія та методика виховної роботи : практикум [для студ. спеціальності «Середня освіта (Трудове навчання, технології, інформатика)»]. Хмельницький : ХНУ, 2016. 124 с.

45. Андрощук І.В., **Андрощук І.П.** Методика трудового навчання : практикум [для студентів спеціальності «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»]. Хмельницький : ХНУ, 2017. 140 с.

46. **Андрощук І. П.** Використання проектної технології у позаурочній художньо-технічній діяльності . *Науковий вісник УМО*: Електронне видання, 2016. Випуск 1. Частина 1. С. 19–30. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/pedagogika/2_2016/.pdf.

47. **Андрощук І.** Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність учнів. *Педагогічний вісник*: наук.-пед. журнал Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2015. № 3 (41). С. 2–5.

48. **Андрощук І. П.** Педагогічна практика в позашкільних навчальних закладах як засіб практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Електронний зб. наук. праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2016. № 2 (24): URL: https://drive.google.com/file/d/0B6QknaQCh-IHQjZua3h0VUtsblU/view_.

49. **Андрощук І. П.** Активізація творчої художньо-технічної діяльності учнів засобами сучасних технологій. *Науковий часопис Нац. пед. у-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: зб. наук. праць. Київ, 2017. Випуск 8. С. 3–7.

50. **Андрощук І. П.** Основні підходи до проведення моніторингу результатів навчання студентів. *Професійне становлення особистості: психолого-педагогічний науковий журнал*. Хмельницький, 2013. № 2. С. 35–41.

51. Методичні рекомендації до виконання дипломних робіт [для студентів спеціальності «Технологічна освіта» денної та заочної форм навчання] / упоряд. : І. Є. Каньковський, І. В. Андрощук, **І. П. Андрощук**. Хмельницький : ХНУ, 2014. 48 с.

52. Навчально-педагогічна практика : програма та методичні рекомендації до проведення навчально-педагогічної практики [для студ. денної і заочної форм навчання напрямів підготовки «Професійна освіта» і «Технологічна освіта»] / упоряд. : І. Є. Каньковський, І. В. Андрощук, **І. П. Андрощук**, Г. В. Красицькіна. Хмельницький : ХНУ, 2011. 36 с.

53. Androshchuk I. V., **Androshchuk I. P.** Factors of Future Handicraft and Technology Teachers' Training for Pedagogical Interaction in Professional Activity. *International Journal of Education & Development*. Volume 3. Psychology. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2017. P. 50–57. URL: <http://uaped.com/files/International-Journal-of-Education-Development.-2017-3-.pdf>. (дата звернення: 18.03.2017).

54. **Андрощук І. П.** Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів : методичні рекомендації. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2017. 116 с.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	9
ВСТУП	28
РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	48
1.1. Теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності учнів	48
1.2. Стан підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів	73
1.3. Зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів	93
Висновки до першого розділу	110
РОЗДІЛ 2. ПОЗАУРОЧНА ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ – ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	113
2.1. Змістова характеристика позаурочної художньо- технічної діяльності учнів	113
2.2. Пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	130
2.3. Структурні компоненти позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	143
Висновки до другого розділу	167

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	170
3.1. Сучасні підходи в професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	170
3.2. Концепція професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	194
3.3. Готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і методики її діагностування	205
Висновки до третього розділу	232
РОЗДІЛ 4. ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ	235
4.1. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	235
4.2. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	254
4.3. Проектування змісту професійної підготовки студентів до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	282
4.4. Зміст і методика теоретичної підготовки студентів	296

4.5. Зміст і методика практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій	310
4.6. Зміст і методика методичної підготовки студентів	324
Висновки до четвертого розділу	337
РОЗДІЛ 5. ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ	341
5.1. Програма дослідницько-експериментальної роботи	341
5.2. Хід та результати експериментального дослідження	353
Висновки до п'ятого розділу	387
ВИСНОВКИ	391
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	399
ДОДАТКИ	473

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Євроінтеграційні процеси й комплексні реформи, що відбуваються в системі освіти України й зумовлені оновленням законодавчої бази й стандартів на усіх рівнях підготовки фахівців, потребують відповідних змін у системі вищої освіти, зокрема педагогічної. В умовах розроблення нових засад розвитку освіти постає необхідність у підготовці педагогів, здатних до формування всебічно розвиненої й творчої особистості учня, розвитку його здібностей, самостійності й пізнавальної активності в урочній і позаурочній діяльності. Це зумовлює необхідність переосмислення підходів до вищої педагогічної освіти, удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема трудового навчання та технологій, на засадах розширення можливостей реалізації завдань професійної діяльності в позаурочний час.

На необхідності оновлення концептуальних засад професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема вчителів трудового навчання та технологій, до організації позаурочної діяльності учнів наголошено в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.); в Указі Президента України «Про Стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.» (2013 р.); листі МОН України від 27.07.2012 № 1/9-530 «Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи»; Концепції «Нової української школи» (2016 р.), «Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років», галузевій «Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013 р.); «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2015 р.); «Програмі виховання дітей та учнівської молоді» (2004 р.); «Положенні про позашкільний навчальний заклад» (2001 р.); «Стратегії розвитку позашкільної освіти» (2018 р.), у матеріалах Туринського процесу (2010 р.), а також у матеріалах «Брюггського Комюніке про зміцнення європейського співробітництва у

сфері професійної освіти і навчання на період 2012 – 2020 pp.» («The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011 – 2020», 2010 p.), документі «Спільні європейські принципи щодо вчительських компетентностей і кваліфікацій» («Common European Principles for Teacher Competences and Qualification», 2005 p.), Рекомендаціях Європейської Ради і представників Урядів країн-членів «Про поліпшення якості педагогічної освіти» («On improving the quality of teacher education», 2007 p.).

Відповідно до Матеріалів Круглого столу «Позашкільна освіта в умовах реформування системи освіти України» (2015 p.), позаурочною діяльністю охоплені майже 1 млн. 539 тис. вихованців, що становить 41,5 % дітей шкільного віку. У контексті цього простежується невідповідність між кількістю дітей, які мають бажання бути залученими до позаурочної діяльності й наявністю вчителів, готових до організації цього виду діяльності учнів. Це зумовлює необхідність перегляду основних форм, методів позаурочної діяльності учнів загалом і підготовки майбутніх учителів до її організації зокрема.

Результати аналізу сучасного стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів дають змогу стверджувати, що сучасні реалії вимагають оновлення підходів, удосконалення змісту й методик підготовки вчителів до реалізації освітніх завдань у позаурочний час, а також модернізації завдань, змісту й форм позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

На цих аспектах наголошували у своїх дослідженнях українські й зарубіжні науковці, які розглядали: теоретико-методологічні основи філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, С. Ніколаєнко, І. Табачук); проблеми педагогічної методології (О. Адаменко, Г. Бірта, М. Богуславський, С. Гончаренко, В. Зацерковний, В. Краєвський, В. Курило, В. Радкевич, Н. Ничкало, Є. Хриков, Е. Юдін та ін.); формування готовності

до професійної діяльності в майбутніх учителів (О. Демченко, К. Дурай-Новакова, Є. Зеєр, А. Линенко, І. Мавріна, Г. Нітченко, Ю. Срібна, М. Шилова, Н. Яковлева та ін.); особливості підготовки вчителів трудового навчання та технологій (І. Андросчук, В. Бойчук, Д. Кільдеров, О. Коберник, М. Корець, М. Курач, І. Нищак, Л. Оршанський, І. Смирнова, В. Стешенко, В. Титаренко, О. Торубура, С. Ткачук, В. Юрженко, Л. Шевченко, А. Цина, С. Ящук та ін.); використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці вчителів трудового навчання та технологій (Р. Горбатюк, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Кадемія, А. Коломієць, Н. Морзе, О. Спирін, Л. Шпак, І. Цідило та ін.); досвід підготовки учителів за рубежом (Н. Александр, М. Ален, Н. Бідюк, К. Ваф, С. Вестон, І. Гушлевська, В. Дагер, Л. Карпинська, Р. Кастер, М. Красовицький, Дж. Рітс, Р. Сеймор, К. Шмідт, Н. О'Хара, А. Хіккі, К. Херіс та ін.); досвід технологічної підготовки учнів за рубежом (А. Грін, К. Джонес, Д. Джілард, І. Жерноклеєв, К. Котун, К. Курильчик, О. Локшина, В. Мадзігон, О. Мілютіна, Р. Перченко, А. Сампсон, А. Сбруєва, М. Уварнок та ін.); проблеми позаурочної діяльності учнів (І. Бех, В. Борисов, В. Вербицький, А. Капська, Б. Кобзар, Ю. Руденко, А. Сиротенко, О. Сухомлинська, Т. Сущенко та ін.); теоретичні засади організації позаурочної й позашкільної діяльності учнів у контексті виховного процесу (В. Берека, О. Биковська, М. Грищенко, Л. Делінгевич, К. Делікатний, Г. Костюк, Г. Майборода, В. Онищук, Г. Пустовіт та ін.).

Вказуючи на теоретичну і практичну значущість названих досліджень, зауважимо про недостатню розробленість теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів до організації позаурочної діяльності учнів. У цілому не знайшли обґрунтування такі питання: про суть, зміст і структуру позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; сутність, зміст і структуру готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів, критерії, показники та рівні її сформованості; принципи, організаційно-педагогічні умови формування готовності означених фахівців до організації позаурочної

художньо-технічної діяльності учнів, специфіка застосування методик підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій щодо здійснення виховного процесу в позаурочній діяльності. Зазначимо про відсутність також досліджень, у яких науково обґрунтовано систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у закладах вищої освіти.

У працях В. Вербицького, О. Коберника, М. Корця, Є. Кулика, Г. Пустовіта, М. Янцура зазначається про відхід від формалізму й зміну системи координат, в якій здійснюється система освіти в Україні і позаурочна діяльність зокрема. Це обумовлює необхідність співпраці закладів загальної середньої і позашкільної освіти, узгодження діяльності учителів у вирішенні освітніх завдань в урочній та позаурочній діяльності учнів. Позаурочна діяльність учнів як важливий компонент освітнього процесу, що наділений великим потенціалом щодо формування соціально активних і творчих громадян, розвитку їх нахилів та здібностей, потребує чіткої організації, а отже, готовності вчителів до її здійснення. Найбільшими можливостями у реалізації завдань позаурочної, зокрема художньо-технічної, діяльності, наділені вчителі трудового навчання і технологій. Тому вони мають володіти відповідними особистісними якостями, професійними вміннями й навичками, які інтегрують у собі педагогічну й художньо-технічну складові. Такий підхід до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій обумовлює актуальність дослідження й сприяє підготовці професійно компетентних педагогів, з високим рівнем вихованості, здатних творчо вирішувати професійні завдання в органічному поєднанні урочної й позаурочної діяльності учнів.

Вивчення та узагальнення процесів реформування педагогічної освіти, розвитку теорії й практики підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, наукових джерел і педагогічної практики

професійної підготовки означених фахівців засвідчили наявність низки *суперечностей*, які потребують розв'язання, зокрема, між:

- потребами суспільства й Нової української школи в учителях-новаторах, здатних до творчої, науково-педагогічної діяльності під час урочної й позаурочної діяльності учнів і недостатнім рівнем їхньої готовності щодо реалізації цих видів діяльності;

- необхідністю наукового обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад її проектування;

- виховним потенціалом позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і нереалізованістю його можливостей учителями трудового навчання та технологій у професійній діяльності;

- істотним зростанням вимог закладів загальної середньої й позашкільної освіти до готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і недостатнім рівнем забезпечення відповідних для цього організаційно-педагогічних умов;

- необхідністю цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і невідповідністю наявних методик їхньої підготовки у закладах вищої освіти.

Зазначені суперечності, виявлені недоліки й актуальність досліджуваної проблеми зумовили вибір теми дослідження – *«Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної

роботи кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (№ 0114U005266) Хмельницького національного університету. Тема докторської дисертації затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 8 від 26.02.2015 р.) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 26.05.2015 р.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад, розробленні й експериментальній перевірці ефективності впровадження системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – система професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

З огляду на сформульовані мету, об'єкт і предмет дослідження передбачено розв'язання таких дослідницьких завдань:

1. З'ясувати стан розроблення проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів у педагогічній теорії та практиці.

2. Обґрунтувати сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

3. Розробити концепцію професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

4. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

5. Схарактеризувати змістові характеристики і виховний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, визначити її структурні компоненти.

6. Виокремити та обґрунтувати організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

7. Визначити й обґрунтувати цілі, зміст, форми, методи, технології і на цих засадах удосконалити методики професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

8. Змоделювати систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, експериментально перевірити її ефективність.

9. Створити навчально-методичний комплекс підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти такої системи професійної підготовки, яка на засадах оновлення цілей, змісту, форм, технологій і удосконалення методик підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій спрямована на реалізацію вимог Нової української школи й враховує основні напрями реформування технологічної освіти, сприяє реалізації виховного потенціалу позаурочної діяльності і забезпечує підвищення якості підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій загалом і до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема.

Концепція професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів охоплює чотири взаємопов'язаних концепти: методологічний, теоретичний, практичний і методичний.

Методологічний концепт визначає систему взаємопов'язаних підходів загальнонаукової та конкретно наукової методології, закладених в основу підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності: *системного* (дає змогу розглядати професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій та позаурочну художньо-технічну діяльність як сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів), *синергетичного* (забезпечує здійснення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій і позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як відкритих систем, здатних до самоорганізації й розвитку), *компетентнісного* (сприяє формуванню професійної компетентності шляхом формування й удосконалення професійно-педагогічних знань і вмінь, особистісних якостей), *діяльнісно-розвивального* (забезпечує формування готовності до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів шляхом залучення до неї та реалізації її виховного потенціалу), *особистісно зорієнтованого* (сприяє формуванню особистості майбутнього вчителя трудового навчання та технологій), *культурологічного* (забезпечує формування загальної й педагогічної культури майбутніх фахівців), *аксіологічного* (оптимізує формуванню ціннісних орієнтацій). Сукупність виокремлених методологічних підходів є методологічною основою дослідження й дає змогу визначити його теоретичні засади.

Теоретичний концепт ґрунтується на філософських положеннях теорії пізнання та її основних принципах, психолого-педагогічних концепціях, закономірностях, що формують розуміння сутності й структури професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і сприяють

обґрунтуванню організаційно-педагогічних умов професійної підготовки, визначенню вимог до проектування змісту й розроблення моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. В основу підготовки означених фахівців також закладено принципи: загальнодидактичні (виховуючого характеру навчання, науковості, наступності, систематичності, свідомості й активності), специфічні (фундаментальності, кооперативної діяльності, інтердисциплінарності, рефлексивності, технологічності, етнізації, безперервності, оптимізму) й принципи виховання (цілеспрямованості виховного впливу, поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю й ініціативою студентів, комплексного виховного впливу, виховання в діяльності).

Практичний концепт забезпечує врахування досвіду підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів й досвіду реалізації виховного потенціалу позаурочної діяльності; використання інструментарію для розробки системи професійної підготовки означених фахівців. Оцінювання результативності системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів здійснюється шляхом її експериментальної перевірки з використанням методик діагностування.

Методичний концепт репрезентує систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів й реалізації її виховного потенціалу; упровадження методик теоретичної, практичної та методичної підготовки; створення навчально-методичного комплексу й методичних рекомендацій щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Провідна ідея та основні положення концепції знайшли відображення в **загальній гіпотезі дослідження** про те, що впровадження теоретично

обґрунтованої й експериментально перевіреної системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів сприятиме формуванню цілісної системи фундаментальних знань і професійних компетентностей у майбутніх учителів трудового навчання й технологій, що суттєво підвищить рівень їхньої вихованості та якість професійної підготовки загалом.

Загальну гіпотезу дослідження конкретизовано в **часткових гіпотезах**, які ґрунтуються на припущенні про те, що ефективність формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів підвищиться, якщо:

- теоретично й методологічно обґрунтувати професійну підготовку студентів до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів з урахуванням основних напрямів реформування технологічної освіти й виховного потенціалу позаурочної діяльності й виокремлення сучасних методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій;

- у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій забезпечувати формування готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів в єдності її компонентів: особистісного, когнітивного й операційного;

- формування готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів здійснювати з урахуванням визначених організаційно-педагогічних умов: організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності; залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик; активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань; комплексна реалізація виховного потенціалу

позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій;

- реалізувати об'єктивну діагностику й оцінювання навчальних досягнень студентів, корекцію і вдосконалення рівня підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на основі науково-обґрунтованої сукупності критеріїв, показників і рівнів;

- забезпечити поетапність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (на організаційно-мотиваційному, практично-методичному й діяльнісно-творчому етапах) через реалізацію оновленого змісту, удосконалення методик теоретичної, практичної й методичної підготовки та навчально-методичного комплексу.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: теоретичний аналіз, синтез, порівняння й узагальнення наукових досліджень у галузі психології, професійної педагогіки й методики професійного й трудового навчання; вивчення Законів України, положень, концепцій та інших нормативних документів щодо організації освітнього процесу й безпосередньо позаурочної діяльності учнів; аналіз навчальних планів і програм підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, дослідження і узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду означених фахівців, що дало змогу з'ясувати ступінь наукового розроблення проблеми дослідження, визначити теоретико-методологічні засади досліджуваної проблеми; узагальнення, абстрагування, класифікація для обґрунтування теоретичних основ дослідження; проектування для удосконалення змісту професійної підготовки студентів; моделювання для розроблення структури позаурочної художньо-технічної діяльності учнів й моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;

– *емпіричні*: обсерваційні (самоспостереження, спостереження та рефлексія), діагностичні (анкетування, бесіди з викладачами закладів вищої освіти й вчителями трудового навчання та технологій, студентами, тестування, метод аналізу результатів діяльності, метод експертних оцінок), що дало змогу узагальнити аналітичний матеріал про сформованість готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) для з'ясування динаміки готовності, перевірки ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;

– *математичного оброблення* експериментальних даних: графічні для наочного представлення та графічної інтерпретації результатів, математичні (реєстрування, ранжування й шкалування, частотний аналіз) – для опрацювання одержаних даних і встановлення кількісних залежностей між явищами та процесами, що досліджувались; математичної статистики і комп'ютерної обробки даних – для опрацювання експериментальних даних використано статистичний пакет SPSS (Statistical Package for the Social Science) для соціальних наук, програма Microsoft Excel).

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– *теоретично обґрунтовано й розроблено* авторську концепцію професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на методологічному, теоретичному, практичному й методичному рівнях;

– *обґрунтовано, змодельовано та експериментально перевірено* систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що реалізується на організаційно-мотиваційному, практично-методичному й діяльнісно-творчому етапах;

– **виокремлено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови** професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: організація профорієнтаційної роботи з метою відбору студентів вмотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з урахуванням сучасних вимог професійної діяльності; залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик; активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв’язання професійних завдань; комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; розроблення та впровадження навчально-методичного комплексу у підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій;

– **визначено зміст** поняття «позаурочна художньо-технічна діяльність учнів» та її структурні компоненти (цільовий, організаційний, суб’єктний, змістовий, процесуальний);

удосконалено: зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на основі доповнення тем професійної та практичної підготовки та введення навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; методику проектування змісту, яка забезпечує реалізацію цілей підготовки в особистісному, когнітивному, діяльнісному й методичному напрямках і здійснюється на цільовому, основному та діагностувально-коригувальному етапах; методики теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на основі розроблення комплексу навчально-методичного забезпечення й виокремлення ефективних форм і методів підготовки студентів до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; компоненти (особистісний, когнітивний, операційний),

критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий), показники та рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;

набули подальшого розвитку й конкретизації теоретичні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, змістові характеристики позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; змістове наповнення понять «професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій», «готовність до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; методологічні підходи та загальнодидактичні й специфічні принципи підготовки і принципи виховання майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено й упроваджено в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій, навчально-методичний комплекс:

- освітньо-професійні програми, навчальні плани підготовки студентів за спеціальністю 014 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти; навчальні програми дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Методика трудового навчання», «Теорія і методика виховної роботи», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»;

- навчальні й навчально-наочні посібники «Методика виховної роботи», «Теорія і методика навчання технології», «Теорія та методика трудового навчання», «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)»;

- практикуми «Методика трудового навчання» та «Теорія та методика виховної роботи»; курс лекцій «Теорія та методика виховної роботи»;

- програми та методичні рекомендації щодо проходження педагогічних практик майбутніми учителями трудового навчання та технологій у закладах позашкільної й загальної середньої освіти;

- методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у закладах вищої освіти;

- конспекти лекційних занять з дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Теорія та методика виховної роботи», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Історія декоративно-прикладного мистецтва»;

- комплект ділових ігор і кейсів, система мультимедійних презентацій, засобів контролю й візуалізації навчальної інформації до них.

Матеріали навчальних посібників, практикумів, курсу лекцій, методичних рекомендацій можуть бути використані в подальших дослідженнях з проблем підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій та інших проблем, пов'язаних з організацією позаурочної діяльності учнів загалом. Практичне значення дослідження підтверджується можливістю використання його результатів у закладах вищої освіти під час підготовки майбутніх педагогів до організації позаурочної діяльності учнів, у післядипломній освіті, підвищенні кваліфікації та перепідготовці кадрів з метою формування у педагогів готовності до організації позаурочної діяльності учнів.

Основні положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 857/01 від 16.04.2019 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 843 від 13.05.2019 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка № 15 від 14.05.2019 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 12 від 21.05.2019 р.), Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 408 від 22.05.2019 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12-48 від 05.06.2019 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-277/3 від 5.06.2019 р.), Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 01-23/407 від 07.06.2019 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 71 від 10.06.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. В опублікованих у співавторстві з І. Андрощук працях особистий внесок автора полягає у: висвітленні основних питань методики виховної роботи» [4]; теоретичних положень щодо поняття про засоби навчання, їх види, розробку та використання засобів навчання, структурних елементів уроку та їх методики проведення [3]; висвітленні основних підходів до сутності поняття «електронний посібник» і його структурних компонентів [9]; вимог, що відображені в Національних стандартах технологічної освіти для вчителів, які створені Міжнародною спілкою освітніх технологій у США [23]; основних підходів щодо визначення сутності поняття «чинники підготовки» [2]; кваліфікаційних категорій учителів у Польщі, моделей та освітніх маршрутів підготовки вчителів трудового навчання у Великій Британії [24]; основних підходів щодо визначення видів чинників, які впливають на ефективність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій [53]; особливостей здійснення технологічної підготовки учнів у школах Фінляндії на різних ступенях освіти [25]; суб'єктного підходу як одного із підходів конкретно-наукової методології [30]; розробленні практичних занять з вивчення індивідуальних особливостей учні та учнівського колективу, визначення рівня вихованості, розроблення сценаріїв виховних заходів [44]; щодо здійснення аналізу програми з трудового навчання для учнів п'ятих-дев'ятих класів, формулювання результатів навчання та теми уроку, визначення змісту та логіки викладу навчального матеріалу уроку, розроблення календарно-тематичного плану, засобів унаочнення й окремих

етапів уроку [45]; завдань, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів [52]. У навчальному посібнику, підготовленому в співавторстві з І. Андрощук, В. Бербецем, О. Бялик та ін., особистим внеском дисертанта є висвітлення зарубіжного досвіду здійснення технологічної освіти учнівської молоді й змісту позаурочної роботи з технологій [5]. У навчально-наочному посібнику, опублікованому в співавторстві з І. Андрощук та О. Пиріжок, авторським є характеристика декоративно-прикладного мистецтва та його окремих видів (художня обробка деревини, художнє плетіння з природніх матеріалів, художня кераміка, художнє скло, художня обробка металу й каменю, кістки і рогу, художнє ткацтво, килимарство, витинанка, писанкарство) [6]. У працях у співавторстві з І. Андрощук та В. Хомовським, особистим внеском дисертанта є обґрунтування культурологічного чинника в контексті підготовки майбутніх педагогів [40]; значення педагогічної практики у професійній підготовці майбутніх вчителів [41]. Ідеї співавторів у дисертації не використано.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретико-методологічні, методичні й практичні результати дослідження були представлені у вигляді доповідей і повідомлень на:

міжнародних науково-практичних конференціях: «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017 рр.); «Сучасні тенденції розвитку технологічної та професійної освіти в Україні у контексті європейської інтеграції» (м. Умань, 2010 р.); «Технологічна освіта: проблеми і виклики сьогодення» (м. Кременець, 2011 р.); «Досвід і проблеми підготовки вчителів технологій» (м. Глухів, 2011 р.); «Освітня галузь «Технологія»: реалії та перспективи» (м. Київ, 2015, 2016 р.); «Проблеми та перспективи навчання технологій» (м. Кіровоград, 2015 р.); «Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній та вищій школі» (м. Кіровоград, 2016 р.); «Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних

трансформацій» (м. Київ, 2016 р.); «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи», (м. Запоріжжя, 2016 р.); «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (м. Івано-Франківськ – м. Коломия, 2016 р.); «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (м. Дрогобич, 2017 р.); «Трудове навчання та технології»: сучасні реалії та перспектива розвитку» (м. Київ, 2017 р.); «Професійне навчання персоналу – європейський вибір» до 25-річчя Національної академії педагогічних наук України (м. Ізмаїл, 2017 р.); «Українсько-Польські наукові діалоги» (м. Хмельницький – м. Меджибіж, 2017 р.); «Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів технологій та педагогів професійного навчання у вищих навчальних закладах» (м. Глухів, 2017 р.); «Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства» (м. Київ, 2018 р.); «Проблеми та інновації у природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (м. Кропивницький, 2019 р.); *міжнародних педагогічно-мистецьких читаннях*, присвячених пам'яті професора О. П. Рудницької (м. Київ, 2012 р.); *міжнародних конгрессах*: Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. (м. Полтава, 2013 р.); Етнодизайн: Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції (м. Полтава, 2015 р.);

всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми та перспективи підготовки вчителя технологій у вищій школі» (м. Глухів, 2010 р.); «Сучасні проблеми формування методичної компетентності майбутніх учителів трудового навчання» (м. Умань, 2011 р.); «Проектна технологія: теорія, історія, практика» (м. Умань, 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена пам'яті академіка Д. О. Тхоржевського (м. Полтава, 2013 р.); «Проблеми та перспективи професійної освіти в сучасних умовах» (м. Умань, 2013 р.); «Теоретико-методичні аспекти підготовки майбутніх інженерів-педагогів» (м. Бердянськ, 2013 р.); «Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти: досвід та

перспективи» (м. Умань, 2015, 2018, 2019 рр.); «Методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти» (м. Хмельницький, 2016 р.); «Сучасний вчитель трудового навчання та технологій: досвід та перспективи» (м. Рівне, 2016 р.); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (м. Хмельницький, 2016, 2017 рр.); «Удосконалення STEM – освіти як шлях до інноваційного розвитку» (м. Херсон, 2016 р.); «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (м. Херсон, 2016 р.); «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (м. Київ, 2016 р.); «Формування здоров'язберезувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи», присвячена Всесвітнім Дням цивільної оборони та охорони праці (м. Полтава, 2017 р.); «Від знаннєвої парадигми до компетентнісної: реалії, перспективи» (м. Херсон, 2017 р.); «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (м. Полтава, 2018 р.); «Трудове навчання в контексті проекту Нова українська школа» (м. Київ, 2017 р.); «Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання і технологій до інноваційно-педагогічної діяльності» (м. Володимир-Волинський, 2016 р.); «Проблеми технологічної освіти в Україні» (м. Володимир-Волинський, 2019 р.);

міжвузівських та регіональних науково-практичних конференціях: науково-практичній конференції Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (м. Київ, 2016 р.); обласному семінарі керівників гуртків технічної творчості «Активізація творчої і пізнавальної діяльності учнів ПТНЗ засобами сучасних технологій» (м. Хмельницький, 2016 р.); Придунайському регіональному науково-практичному семінарі «Інновації в науково-педагогічній діяльності» (м. Ізмаїл, 2018 р.); семінарі-практикумі для методистів позашкільних навчальних закладів науково-технічного та художньо-естетичного напрямів «Підвищення професійного рівня педагогічних працівників через модернізацію методичної роботи та

впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес» (м. Хмельницький, 2018 р.);

доповідалися на науково-методичних семінарах кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва Хмельницького національного університету (2009 – 2018 рр.), представлялися у вигляді наукових робіт під час II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Технологічна освіта» та проектів (технічних і педагогічних) під час II етапу Всеукраїнської студентської олімпіади зі спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології».

Публікації. Результати дослідження опубліковано в 54 наукових працях, з них 2 монографії (1 – одноосібна), 4 навчальних посібники; 23 статті у виданнях, включених до переліку фахових видань України, та зарубіжних виданнях (з них 9 – у збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз даних), 19 статей у збірниках матеріалів наукових конференцій та інших виданнях, 1 курс лекцій, 2 практикуми, 3 методичних рекомендацій.

Кандидатську дисертацію на тему «Методика технологічної підготовки учнів старших класів сільських загальноосвітніх навчальних закладів» за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання захищено у 2007 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (763 найменування, із них 61 – іноземною мовою) та 15 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 623 сторінки, основний зміст викладено на 374 сторінках. У роботі міститься 33 таблиці і 37 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності учнів

Нові соціально-економічні умови, зміни, що відбуваються в галузі освіти, зумовлюють необхідність переосмислення підходів, запровадження інноваційних форм і методів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, з огляду на професійні функції й завдання, які реалізують учителі трудового навчання та технологій у педагогічній діяльності. Зокрема, у Законі України «Про освіту» наголошено, що освіта є основою духовного, інтелектуального, культурного і фізичного розвитку особистості, її економічного добробуту, успішної соціалізації, запорукою розвитку суспільства, що уможливорює об'єднання спільних цінностей і культури, та держави [234, с. 2]. Це потребує від педагогів здатності організовувати безперервний і цілеспрямований освітній процес під час урочної й позаурочної діяльності учнів. Підтвердженням цієї думки є основні ідеї, викладені в Концепції Нової української школи, відповідно до яких конкурентоспроможними та успішними на ринку праці стають ті фахівці, що вміють окреслювати цілі й досягати їх, критично мислити, працювати в команді, а головне – навчатися впродовж життя [304, с. 2]. Саме позаурочна діяльність на засадах добровільності, відсутності вікових обмежень дає змогу співпрацювати громадським організаціям, закладам освіти й батькам,

реалізуючи принцип «навчання впродовж життя». Для успішно його втілення необхідно підготувати фахівців, готових до організації та провадження позаурочної діяльності за різними її напрямками й формами.

Проблема підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності поставала об'єктом поліаспектного аналізу в працях багатьох науковців. На необхідності переосмислення основних підходів до підготовки педагогів у контексті сучасних реформ наголошували В. Андрущенко [55; 469], С. Гончаренко [160–162], Р. Гуревич [184–186], І. Зязюн [248–250], В. Кремень [333–336], О. Коберник [283–286], В. Мадзігон [377], Н. Ничкало [445], О. Пєхота [250; 468], В. Радкевич [516], Л. Хомич [209], В. Ягупов [688; 689] та ін.

Дидактичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти схарактеризовані В. Моторіною [430]. Під поняттям «професійна підготовка майбутнього вчителя» дослідниця розуміє «єдність цілей, структури, змісту виховання та навчання студентів, способів реалізації сформованих знань, умінь і навичок під час організації освітнього процесу з учнями» [430, с. 13]. Професійна підготовка, на думку В. Моторіної, передбачає цілеспрямовану діяльність, спрямовану на засвоєння знань та опанування студентами вмінь і навичок, які необхідні для стимулювання розвитку особистості кожного учня. Зокрема, у структурі професійної підготовки вчителя виокремлено такі компоненти: знання (загальні, психолого-педагогічні й методичні); професійно-педагогічні вміння; установки вчителя, професійно-психологічні позиції; індивідуальні особливості як чинники опанування вчителем професійних знань і вмінь [430, с. 11]. В. Моторіна акцентує увагу на тому, що професійна діяльність учителя реалізована в певних педагогічних ситуаціях і діях, які відтворюють структурну організацію педагогічної діяльності та впливають на реалізацію тієї чи іншої психолого-педагогічної функції вчителя. Загалом педагогічні функції вчителя науковець розподіляє

на дві групи: цілепокладання (орієнтаційна, мобілізаційна, розвивальна, інформаційна) та організаційно-структурні (організаторська, конструктивна, гностична, комунікативна) [430, с. 11]. Нам імпонує, що важливим компонентом у структурі професійно-педагогічної підготовки вчителя В. Моторіна, крім теоретичного та практичного, називає й методичний складник. Під методичною підготовкою майбутнього вчителя дослідниця розуміє процес оволодіння основами методичної діяльності. У цитованій праці сформульовано основні вимоги до розроблення системи методичних знань майбутнього вчителя: виокремлені базові компоненти, що лежать в основі методичних знань; кожен базовий компонент системи реалізований через послідовність дій учителя; послідовність забезпечує взаємодію вчителя з учнем; система методичних знань має відображати основні функції професійної діяльності [430, с. 14–15].

Аналіз наукових студій слугує підставою для виокремлення такого важливого складника професійної діяльності вчителя, як педагогічне проектування. На доцільності цього складника зосереджено увагу в працях М. Горчакової-Сибірської [294], Л. Гризун [172], І. Колесникової [294], А. Лігоцького [368], О. Ломакіної [371], Л. Спіріна [580; 581], Л. Столяренка [586]. У розвідці Л. Гризун [172] обґрунтовано дидактичні засади проектування модульної структури навчальної дисципліни, з огляду на особливості інтеграції наукових знань. Педагогічне проектування потрактоване як вид діяльності, що спрямована на розроблення попередньої моделі об'єкта педагогічної дійсності для вдосконалення освітньої практики та розв'язання актуальної педагогічної проблеми [172, с. 9]. На думку дослідника, у процесі проектування змісту підготовки майбутніх учителів необхідно зосередити увагу на таких аспектах: структура навчальної дисципліни є важливим чинником у процесі сприйняття та засвоєння навчальної інформації як цілісної системи; структура навчальної дисципліни залежить від її місця в системі підготовки та особистісної позиції педагога

закладу вищої освіти, що проектує її; у процесі структурування змісту навчальної дисципліни необхідно акцентувати на сукупності навчальних елементів та їх засвоєнні, що відіграють провідну роль у професійній діяльності; структура змісту навчальної дисципліни має поєднувати знаннявий і діяльнісний складники [172, с. 10]. Л. Гризун зазначає, що, структуруючи зміст навчальної дисципліни, зважають на інтеграцію наукових знань, що породжує знання більшої інформаційної місткості. Інтеграція наукових знань, за висловом науковця, може відбуватися за такими напрямками: «зрощення» об'єктів аналізу різних наук, вивчення ними одного об'єкта дослідження в кількох аспектах; екстраполяція методів студіювання проблеми з однієї наукової дисципліни до іншої; формування комплексних методів, які поєднують дані багатьох наук про один об'єкт або предмет; синтез форм пізнання, притаманних різним наукам [172, с. 13]. Отже, саме інтеграція знань дає змогу майбутнім фахівцям виконувати професійні завдання на міждисциплінарній основі.

З огляду на інтегрований характер трудового навчання як навчального предмета, наукову цінність становить дослідження Ю. Сиркіної, де обґрунтовано дидактичні засади підготовки майбутніх учителів до викладання інтегрованих курсів [585]. Виокремлено такі види інтеграції, як горизонтальна й вертикальна. Крім того, схарактеризовано дидактичні засади підготовки вчителів до викладання інтегрованих курсів: відбір змісту навчального матеріалу з урахуванням інтегративності й поліваріантності в підготовці майбутніх учителів; структурування змісту підготовки за результатами аналізу можливостей використання альтернативних підручників і посібників, інтегрованих курсів, додаткових курсів, методичних рекомендацій та авторських розробок; актуалізація діялісно-професійних й особистісних якостей студентів через реалізацію комунікативного підходу в процесі підготовки; проблемно-пошуковий виклад під час теоретичної та практичної підготовки; використання ділових

педагогічних ігор в освітньому процесі; педагогічний моніторинг за результатами впровадження інтегрованих курсів; використання дослідницьких і проблемних методів навчально-пізнавальної діяльності студентів [585, с. 3].

На потребі інтегрувати природничо-математичні та спеціальні знання під час фахової підготовки вчителя трудового навчання наголошено в розвідках Д. Коломійця [296; 297]. Учений диференціює кілька рівнів інтеграції: інтеграційна взаємодія в аспекті редукції, що реалізована у вигляді міждисциплінарних зв'язків; внутрішньогалузеве поєднання на підставі однієї з базових наук, що синтезує кілька теорій; формування цілісної інтегративної системи, як-от інтегративного курсу [297, с. 10]. Отже, освітні тенденції актуалізують потребу в інтеграції знань для ефективної підготовки вчителів трудового навчання та технологій, оскільки такий підхід уможливорює комплексність знань і їх творче використання в професійній роботі.

Праці О. Бондаренко [112], Р. Гуревича [184; 185], Р. Гуріна [187], М. Жалдака [221], М. Кадемії [184], Ю. Казакова [259], Л. Калініної [264], Е. Машбиця [400; 401], Н. Морзе [257; 427], Г. Нітченка [448], Е. Полат [487], О. Спіріна [581], О. Торубари [612] та ін. присвячено з'ясуванню особливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів. Дидактичні умови застосування мультимедійних технологій у процесі навчання педагогічних дисциплін студентів педагогічних університетів описано в дослідженні О. Бондаренко [112]. Запропоновано види мультимедійних засобів, що сприяють підвищенню якості підготовки вчителів: презентаційні (супроводжують презентацію нового навчального матеріалу); імітаційні (дають змогу студентам тренуватися за допомогою окреслення професійних завдань, що передбачають аналіз педагогічної ситуації й формування вмінь ухвалювати оптимальне рішення або вибирати стратегію дій); контрольні (сприяють контролю за засвоєнням навчального матеріалу); інформаційно-довідкові

(оптимізують організацію самостійної роботи студентів і пошук необхідної теоретичної інформації) [112, с. 8]. Науковець виокремлює дидактичні умови підвищення ефективності освітнього процесу через використання мультимедійних засобів: розроблення й застосування комп'ютерних навчальних програм з огляду на специфіку дисципліни та методику її викладання; урахування рівня програмного забезпечення закладу вищої освіти відповідно до загальнодидактичних вимог; використання мультимедійних технологій як засобу стимулювання й посилення навчально-пізнавальної роботи студентів; підготовка викладача закладу вищої освіти до застосування мультимедійних засобів [112, с. 13].

У праці Ю. Казакова [259] описано педагогічні умови функціонування медіаосвіти в ході професійної підготовки майбутніх учителів: 1) трактування медіаграмотності майбутнього вчителя як складника професійної педагогічної культури; 2) інтеграція медіаосвіти до змісту фахової педагогічної підготовки майбутнього вчителя; 3) введення спецкурсів медіаосвітньої спрямованості відповідно до соціокультурного напрямку медіаосвіти; 4) формування навичок і вмінь роботи з різними видами медіатекстів як метапредметних фахових якостей майбутнього педагога, розвиток у майбутніх учителів потреби взаємодіяти з медіатекстами; 5) цілеспрямоване використання засобів масової комунікації, що на основі актуалізованих смислів і знаків, системних текстів та гіпертекстів здійснюють вплив на формування професійних знань, умінь і навичок взаємодії майбутніх педагогів із сучасною медіакультурою [259, с. 6]. Зазначимо, що проблема підготовки майбутнього вчителя, здатного до використання інноваційних технологій, порушена в працях багатьох науковців. Це зумовлене необхідністю педагога швидко орієнтуватися в епоху цифрових технологій в інформаційному просторі, уміти проводити пошук необхідних відомостей, опрацьовувати їх і представляти у різних формах учням.

Особливості реалізації гендерного підходу в професійній підготовці студентів педагогічних закладів вищої освіти витлумачені в дисертації І. Мунтяна [433]. У дослідженні виокремлено дві стратегії інтеграції гендерного підходу до сучасної системи освіти: адміністративна (передбачає введення гендерного компонента зверху вниз, тобто від адміністрації закладу вищої освіти й безпосередньо до викладачів); самодіяльна (спрямована на популяризацію й поширення гендерного підходу знизу вгору, тобто необхідність компонента ініційована викладачами й доведена до відома адміністрації) [433, с. 9–10]. Варто наголосити, що організація уроків трудового навчання тривалий час передбачала поділ класів на хлопців і дівчат через реалізацію технічних та обслуговуючих видів праці. Зважаючи на цей аспект, підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій також організовували окремо для технічних й обслуговуючих видів праці. Однак на сьогодні програма з трудового навчання для учнів 5 – 9 класів цього поділу не передбачає, тому майбутній учитель трудового навчання та технологій має бути готовим працювати в змішаних класах, що суттєво ускладнює його підготовку.

Специфіка валеологічної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти схарактеризована в дослідженні О. Міхеєнко [424]. У дисертації наголошено, що використання валеологічних технологій в освітньому процесі дає змогу розширювати резерви фізіологічних функцій організму, відновлювати його здатність до саморегуляції й самовідтворення, компенсувати наслідки певних функціональних розладів тощо [424, с. 1]. Саме валеологія як нова інтегративна галузь знань допомагає майбутнім учителям опановувати індивідуальні закономірності, механізми та способи формування, зміцнення й збереження здоров'я учнів із використанням оздоровчих методів та технологій, з огляду на сутність різноманітних життєвих виявів, властивих їм [424, с. 4]. Зважаючи на особливості уроків трудового навчання, учитель повинен уміти реалізувати загальне

оздоровлення організму учня через використання засобів трудової діяльності, проведення фізкультхвилинок й аналіз природних чинників.

Результати аналізу досліджень, пов'язаних із підготовкою майбутніх учителів, дають змогу констатувати необхідність оновлення змісту, засобів навчання, формування готовності в майбутніх фахівців до використання інноваційних технологій, зокрема й комп'ютерних, у професійній діяльності на засадах здоров'язбережувальних технологій та врахування фізіологічних особливостей учнів.

Теорію і практику професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій обґрунтовано в працях О. Авраменка [3], І. Андрощук [13], Є. Білозерцева [74], В. Бойчука [106], І. Гевка [148; 149], А. Гедзика [150], І. Жерноклеєва [223], Д. Кільдерова [280; 281], М. Корця [313], Л. Кравченко [325], Є. Кулика [348], М. Курача [350], В. Курок [615], Л. Оршанського [465; 466], В. Стешенка [583; 584], В. Титаренко [603; 604], С. Ткачука [608–610], О. Торубари [612], Д. Тхоржевського [615], А. Цини [640; 641], Л. Чистякової [649; 650], Л. Шевченко [657], О. Щирбула [674–676], В. Юрженка [685], С. Ящука [696–699] та ін. Зокрема, підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій досліджували в таких аспектах: І. Андрощук – теоретичні й методичні засади підготовки до педагогічної взаємодії [13], В. Бойчук – теоретичні та методичні основи графічної підготовки [106], Д. Кільдеров – теоретичні й методичні засади забезпечення якості підготовки на основі інтегрованого навчання [281], М. Корець – теорія і практика технічної підготовки [313], Ю. Кузьменко – теорія і практика формування освітнього складника [343; 344], М. Курач – теоретичні й методичні засади навчання художнього проектування [350], І. Нищак – методична система навчання інженерно-графічних дисциплін [446], Л. Оршанський – теоретико-методичні засади художньо-трудової підготовки [466], О. Рогозіна – теоретичні засади навчально-дослідницької діяльності [522], І. Смирнова – теоретичні й методичні основи професійної підготовки до розроблення та використання електронних освітніх ресурсів

[572], В. Стешенко – теоретико-методичні засади професійної підготовки в умовах ступеневої освіти [584], В. Титаренко – теорія і практика формування естетичної культури засобами українських народних промислів [604], С. Ткачук – теорія й методика підготовки до формування в учнів технологічної культури [608], А. Цина – теорія та методика особистісно орієнтованої професійної підготовки [641], І. Шиманович – політехнічна підготовка у закладах вищої освіти України (друга половина XX століття) [662], С. Ящук – теоретико-методичні засади професійної підготовки в закладах вищої освіти [697] та ін. Наукове зацікавлення становить розвідка І. Жерноклеєва щодо особливостей підготовки вчителів технологій у країнах Північної Європи, де описано структуру та зміст системи підготовки майбутніх учителів технологій у системі освіти Данії, Норвегії, Ісландії, Фінляндії, Швеції [223].

В усіх цитованих студіях акцентовано увагу на важливості оновлення методологічних підходів і принципів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, на необхідності використання інноваційних технологій і методик підготовки, як-от на широкому застосуванні проектної технології для розроблення педагогічних і технологічних проектів. Ефективність підготовки таких фахівців у закладах вищої освіти зумовлена практико-орієнтованим характером освітнього процесу, активним упровадженням тренінгів, майстер-класів, збільшення кількості годин на педагогічні практики, формуванням у майбутніх учителів трудового навчання та технологій здатності до рефлексії й самоосвітньої діяльності за її результатами. Особливу роль у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій відіграє декоративно-прикладне мистецтво, педагогічна й технічна творчість студентів. Серед основних напрямів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій виокремлено: підвищення мотивації студентів щодо провадження професійної діяльності, оновлення змісту підготовки; розроблення методик підготовки з використанням сучасних

педагогічних і виробничих технологій; розроблення навчально-методичних комплексів, що забезпечують підготовку студентів у закладах вищої освіти.

Дидактичні засади художньо-конструкторської підготовки майбутнього вчителя трудового навчання обґрунтовано в праці О. Пискун. Художнє конструювання потрактоване як навчально-творча діяльність, що спрямована на засвоєння змісту освіти в процесі виконання навчально-творчих завдань, результат такої діяльності має суб'єктивну новизну та значущість для розвитку особистості, особливо її творчих здібностей [482, с. 6]. Саме включення елементів художнього конструювання до змісту професійної підготовки майбутніх учителів дає змогу створити умови для вияву творчості в студентів, усунення диспропорції між інтелектуальною й художньо-естетичною основами освітнього процесу [482, с. 6]. О. Пискун диференціює три етапи художньо-конструкторської діяльності майбутніх учителів трудового навчання: передпроектне дослідження, ескізне проектування й робоче проектування. Важливою умовою ефективної реалізації зазначених етапів є організація спільної діяльності викладача та студентів на кожному з цих етапів на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співтворчості й педагогічної підтримки [482, с. 7].

Наступність у змісті гуманітарної, природничо-математичної та спеціальної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в педагогічних закладах вищої освіти постає предметом аналізу в праці С. Цвілик [639]. Реалізація наступності професійної підготовки, на думку дослідниці, передбачає: зосередження уваги на особистісному факторі у формуванні готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, тобто у формуванні не лише фахових знань, умінь і навичок, а й професійно важливих та соціально значущих особистісних якостей, індивідуального стилю педагогічної діяльності; осмислення нових зв'язків між поняттями з послідовним їх розкриттям від простого до складнішого; забезпечення наступності не лише в змісті дидактичних матеріалів, а й у формах, методах і засобах навчання [639, с. 9].

Вивчення наукової літератури вможливилює виокремлення основних підходів до з'ясування сутності понять «підготовка» і «професійна підготовка». Згідно зі словником української мови, підготовка – процес одержання особистістю запасу знань, навичок, досвіду тощо, що набувають у під час навчання та практичної діяльності [569]. На думку О. Радіонової, підготовка є «процесом, який відбувається в часі та просторі й ведеться в навчальних закладах відповідно до заздалегідь затверджених програм і планів» [515, с. 59]. Існують й інші підходи, згідно з якими підготовка потрактована як система організаційно-педагогічних заходів, що спрямовані на формування в майбутнього педагога професійно спрямованих знань, умінь, навичок і готовності їх використовувати в майбутній педагогічній діяльності [60; 262; 546; 680].

У науковій літературі запропоновано багато позицій щодо сутності поняття «професійна підготовка», основні підходи до трактування якого представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні підходи до окреслення сутності поняття «професійна підготовка»

Автор, джерело	Сутність поняття «професійна підготовка»
1	2
Закон України «Про освіту» [231]	Здобуття кваліфікації за певним напрямом підготовки або спеціальністю.
Закон України «Про професійно-технічну освіту» [236]	Здобуття (професійної) професійно-технічної освіти особами, які не мають робітничої професії (спеціальності), що забезпечує певний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.
М. Speck, С. Knipe [751]	Цілеспрямований процес навчання наявних (які працюють) і потенційних (наприклад, студентів) робітників професійних знань та вмінь із метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт.

Продовження табл. 1.1

1	2
І. Грищенко [176]	Цілеспрямований процес навчання реальних і потенційних працівників професійних знань та вмінь із метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт.
О. Андрусь [54]	Організаційно-методичний процес формування в студентів професійної компетентності, активної життєвої позиції, внутрішньої культури, здатності до продуктивного спілкування з навколишнім світом для професійно-особистісної та соціальної реалізації, навчання й самоосвіти впродовж життя.
Н. Ничкало [445]	Процес, орієнтований на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного громадянина України, формування поколінь, які навчаються впродовж життя, розвивають цінності громадянського суспільства, сприяють консолідації української нації та її інтеграції до європейського й світового простору.
А. Каіров, Ф. Петров [262]	Сукупність професійних знань, умінь і навичок, особистісних якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які вможливають успішну працю за вибраною професією; процес повідомлення учням знань і вмінь; процес формування фахівця для однієї з галузей трудової діяльності, що пов'язаний з опануванням певного роду занять, професії.
В. Наумчук [441]	Система організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування знань, умінь та навичок професійної спрямованості.
В. Афонін [60]	Результат або процес його отримання як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок та якостей професійного досвіду, які вможливають успішну діяльність за певною професією.
М. Янцур [694]	Система організаційно-педагогічних заходів, що забезпечують належні умови для формування в особистості майбутнього фахівця професійної спрямованості, загальних та професійних знань, умінь, навичок і професійної готовності.
В. Бочелюк [117]	Процес навчання у вищій школі (спеціально організований цілеспрямований процес формування готовності студентів до реалізації в майбутньому професійних функцій).
С. Батишев [680]	Сукупність спеціальних знань, навичок і вмінь, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які вможливають успішну роботу за певною професією.

Продовження табл. 1.1

1	2
В. Семиченко [546]	Засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвитку резервних сил, її творчої та пізнавальної активності на засадах опанування загальнонауковими й професійно значущими знаннями, вміннями, навичками; процес набуття людиною професійної освіти, що є результатом засвоєння інтелектуальних знань, умінь і формування необхідних особистісних професійних якостей.

Отже, *професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій* – цілеспрямований процес формування професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набуття досвіду професійної діяльності, орієнтований на особистісний розвиток і творчу самореалізацію в професійній діяльності.

Актуальність підготовки майбутніх педагогів, зокрема вчителів трудового навчання та технологій, до позаурочної діяльності, на наш погляд, зумовлена суперечностями, що наявні в нормативних документах. У пункті першому статті 21 Закону України «Про позашкільну освіту» [235] зазначено, що педагогічним працівником закладу позашкільної освіти має бути особа з високим рівнем моральних якостей, вищою педагогічною або іншою фаховою освітою, належним рівнем професійної підготовки та яка здійснює педагогічну діяльність, забезпечує якість і результативність своєї роботи, психічний та фізичний стан здоров'я якої дає змогу виконувати професійні обов'язки в закладах позашкільної освіти. Педагогічним працівником закладу позашкільної освіти може бути народний умілець з високим рівнем морально-етичних якостей за умови забезпечення належної результативності освітнього процесу [235]. У контексті цього виникає невідповідність між рівнем професійної компетентності педагогічного працівника закладу позашкільної освіти та вимогами названого документа.

Це аргументоване можливістю провадження позаурочної й позашкільної діяльності учнів фахівцями без належної педагогічної освіти, що є однією з причин незадовільного стану позаурочної діяльності учнів.

На підставі всебічного осмислення наукових праць виокремлено два основні напрями досліджень із порушеної проблеми: перший пов'язаний із вивченням теорії й методики підготовки педагогів до організації позаурочної діяльності; другий – з окресленням напрямів позаурочної діяльності учнів та методикою їх реалізації в контексті проблем виховання. Нижче схарактеризовано кожен із зазначених напрямів.

Особливу наукову цінність становлять дослідження Л. Кравченко [325], Л. Чистякової [650], О. Щирбула [674], де описано різні аспекти підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності. У праці Л. Чистякової «Підготовка майбутніх учителів технологій до організації позаурочної діяльності учнів» [650] розроблено модель формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації і здійснення позаурочної діяльності учнів; диференційовано етапи професійної підготовки: 1) розвиток і систематизація знань про декоративно-прикладне мистецтво; 2) формування практичного досвіду в процесі творчої декоративно-прикладної діяльності; 3) підготовка до організації позаурочної діяльності учнів [650, с. 21].

Дослідниця зауважує, що ефективність професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації і здійснення позаурочної художньо-трудої діяльності учнів залежить від реалізації низки організаційно-педагогічних умов. Перша педагогічна умова передбачає наявність програми формування в майбутніх учителів трудового навчання та технологій готовності до здійснення позаурочної художньо-трудої діяльності що містить такі етапи: перший етап забезпечує пропедевтичну підготовку, яка проходить під час вивчення соціально-

гуманітарних і психолого-педагогічних дисциплін; другий етап реалізують у процесі теоретичної й практичної підготовки з декоративно-прикладного мистецтва; третій прогнозує опанування спецкурсу «Організація і методика позаурочної роботи».

Реалізація другої педагогічної умови забезпечує формування позитивної мотивації до художньо-трудової творчості. Оновлення змісту спеціальних дисциплін для засвоєння майбутніми вчителями технологій кількох видів декоративно-прикладного мистецтва є третьою організаційно-педагогічною умовою. Наступна організаційно-педагогічна умова – проведення технологічної практики з народних ремесел та педагогічної практики в закладах загальної середньої й позашкільної освіти з позаурочної художньо-трудової діяльності. П'ятою умовою ефективної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної діяльності назване активне залучення студентів до творчої діяльності в галузі декоративно-прикладного мистецтва в умовах позааудиторної роботи, опанування майбутніми вчителями технологій особистісно орієнтованих технологій організації художньо-трудової діяльності учнів у позаурочний час [650, с. 21–22]. Зауважимо, що Л. Чистякова зосередила увагу лише на художньо-трудовому напрямі позаурочної діяльності учнів.

За висловом О. Щирбула [674], вагомим засобом підготовки майбутніх учителів трудового навчання до організації творчої позаурочної діяльності учнів слугує опанування в закладах вищої освіти дисциплін «Технічна творчість», «Народні ремесла», «Художня обробка деревини», проведення гуртків із ракетомодельовання, літакомодельовання, судномодельовання та ін. Дослідник зазначає, що формування в студентів умінь працювати з різними матеріалами, механічним обладнанням, інструментами, пристосуваннями під час практикумів з оброблення конструкційних матеріалів дає змогу ефективно готувати їх до організації гурткових занять із художнього оброблення деревини (випалювання, випилювання, різьблення та ін.),

гравіювання по металу, токарної справи, виготовлення виробів із жести, дроту, бісеру та ін. [675, с. 230–234]. Водночас поза увагою автора залишилися форми, методи й технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності.

Опис організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до роботи з учнями, вихованцями й слухачами в закладах позашкільної освіти науково-технічного профілю представлено в працях О. Благосмислова [97; 98]. До організаційно-педагогічних умов належать такі: формування систематичної позитивної мотивації студентів щодо майбутньої професійної діяльності в позашкільних закладах; розроблення змісту й технологій теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів до роботи в цьому типі освітніх закладів; формування вміння застосовувати особистісно орієнтовані методики, здатності систематично вивчати індивідуальні особливості учнів у науково-технічній діяльності [97, с. 17–18]. У дослідженні чітко розмежовано поняття позакласної та позаурочної діяльності. Беручи до уваги визначення Г. Пустовіта [505; 506; 509], О. Благосмислов трактує позакласну освітньо-виховану роботу як «процес, що організовує педагогічний колектив закладу загальної середньої освіти у вільний від навчання час, в умовах, які є оптимальними для освітньої діяльності учнів, спрямовуючи його на задоволення різноманітних пізнавальних інтересів та освітніх запитів дітей» [97, с. 18]. Натомість позаурочну освітньо-виховну роботу дослідник кваліфікує як «діяльність групи чи окремих педагогів школи, ліцею, гімназії, що спрямована на створення належних умов, у вільний від навчання чи праці час, для розвитку творчих здібностей, морально-етичних якостей та реалізації духовного потенціалу особистості й підвищення рівня її вихованості, забезпечення освітніх запитів учнівської молоді певного класу чи групи, об'єднаних спільними інтересами [97, с. 18]. До основних напрямів позашкільної діяльності, до якої О. Благосмислов зараховує й позаурочну, належать такі: науково-технічний, художньо-естетичний, дослідницько-

експериментальний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний, військово-патріотичний, фізкультурно-спортивний, соціально-реабілітаційний, бібліотечно-бібліографічний, оздоровчий. Гурток являє собою традиційну форму організації позашкільної діяльності учнів [97, с. 20–21]. Для формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до роботи з учнівською молоддю в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю важливо реалізувати підготовку за схемою: загальнотехнічна (формування системи політехнічних знань, умінь і навичок) – технологічна (уміння проектувати технологічні процеси та оцінювати їхню ефективність) – творчо-конструкторська (здатність проектувати й конструювати об'єкти виробництва в певних умовах) підготовка [97, с. 27–28].

Науковці вбачають у позаурочній діяльності важливий складник безперервного навчання впродовж життя, розвитку особистості. На значущості підготовки вчителів до різних напрямів позаурочної діяльності учнів наголошено в таких дослідженнях: І. Казанжи «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи» [260]; Н. Ткаченко «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності» [607]; О. Стребна «Підготовка вчителів початкових класів у післядипломній освіті до громадянського виховання учнів у позаурочній діяльності» [588]; Л. Кондратова «Підготовка вчителя до організації проектної діяльності учнів основної школи в позаурочній роботі» [298]; І. Рядинська «Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позаурочної роботи з учнями (друга половина XX ст.)» [534] та ін. Дослідниця І. Казанжи, розкриваючи особливості професійної підготовки майбутніх педагогів початкових класів до позаурочної виховної роботи [206], трактує позаурочну виховну роботу як взаємодію двох важливих напрямів виховання: позакласної та позашкільної роботи, що забезпечують гармонійний розвиток дітей і молоді. Серед основних педагогічних умов, що забезпечують підвищення ефективності

позаурочної роботи, І. Казанжи називає: спрямованість зусиль учителя щодо об'єднання зусиль батьків, педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, громадськості; забезпечення активності особистості учня у різноманітних формах колективної діяльності; домінантний характер ігрової діяльності за всіма напрямками позаурочної виховної роботи з молодшими школярами; залучення учнів до планування діяльності класного колективу та їх реалізації; забезпечення чітко визначеної системи перспектив, що була б узгоджена з інтересами не лише усього дитячого колективу, а й кожного окремого школяра [206, с. 9]. Результатом підготовки майбутніх педагогів, за висловом науковця, стає готовність студентів до позаурочної виховної роботи, що охоплює кілька компонентів: когнітивно-виховний, конструктивно-виховний, регулятивно-оцінний [206, с. 10]. О. Стребна, студіюючи особливості підготовки вчителів початкових класів у післядипломній освіті до громадянського виховання учнів у позаурочній діяльності, витлумачує позаурочну діяльність учнів як таку, що відкриває надзвичайно широкі можливості для реалізації різних напрямів виховання. Авторка називає метою підготовки вчителів-класоводів їхню ефективну діяльність у позаурочний час [588, с. 7]. Водночас ці дослідження не відображають особливостей різних напрямів позаурочної діяльності учнів.

Результати аналізу наукового пошуку Н. Ткаченко «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності» дають змогу стверджувати, що позаурочна діяльність учнів створює належні умови для «забезпечення безперервності освіти та реалізації диференційованого підходу до освітнього процесу школярів, сприяє міцності засвоєння знань і спрямовує самоосвіту учнів, забезпечує виховання учнів на основі виникнення позитивних емоцій під час спілкування та співпраці, формує в школярів особистісні якості, забезпечує зайнятість учнів у позаурочний час» [607, с. 8].

У дисертаційному дослідженні Л. Кондратової «Підготовка вчителя до організації проектної діяльності учнів основної школи в позаурочній роботі»

[298] розроблено й схарактеризовано модель професійної підготовки вчителя до організації та здійснення проектної діяльності учнів у позаурочний час в післядипломній педагогічній освіті, запропоновано спецкурс «Організація позаурочної діяльності в позаурочний час», а також методичні рекомендації для вчителів, які керують позаурочною виховною роботою [298]. У праці, однак, не чітко сформульовано дефініцію поняття «позаурочна діяльність» та не відмежовано його від інших видів діяльності в позаурочний час.

Теорія й методика організації позаурочної та позашкільної освіти закладів загальної середньої освіти становлять предмет аналізу в працях О. Мелентьєва [402]. Для підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти автором розроблений навчальний посібник «Теорія і методика позашкільної освіти», де окреслено мету роботи гуртків технічної та художньої творчості, обґрунтовано принципи організації позаурочної і позашкільної роботи, схарактеризовано особливості застосування проектної методики й особистісно орієнтованих технологій організації позаурочної діяльності, описано позаурочні організаційні форми навчання (семінарські заняття, практикуми, факультативні заняття, екскурсії, гуртки, домашня навчальна робота, консультації) у закладах загальної середньої освіти. Водночас науковець не розмежовує поняття «позаурочна діяльність» і «позакласна діяльність» учнів. Позакласну й позашкільну роботу учнів О. Мелентьєв описує як складники позанавчальної роботи, що ототожнена з позаурочною.

Унаслідок аналізу наукових розвідок підсумовано, що специфіка підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації безпосередньо позаурочної художньо-технічної діяльності учнів залишилася поза увагою вчених.

Зазначимо, що в педагогічній літературі позаурочну діяльність часто ототожнюють із позашкільною або з позакласною діяльністю. С. Максимюк ототожнює позаурочну роботу з позакласною, трактуючи її як різноманітну освітню й виховну роботу, що спрямована на задоволення інтересів і запитів

вихованців та організована в позаурочний час педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти. У позашкільній роботі автор убачає освітньо-виховну діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва [384].

Брак чітких розмежувань між цими поняттями фіксує В. Мельничук у дослідженні «Формування техніко-конструкторських знань і вмінь учнів сільської школи в позаурочний час». Автор зосереджує увагу на відсутності в офіційних документах тлумачення поняття «позаурочна робота» та на підміні цього поняття терміном «позакласна робота». На думку В. Мельничука, позаурочну діяльність в умовах закладів загальної середньої освіти проводять «у позаурочний час після закінчення навчальних занять як у стінах закладів загальної середньої освіти, так і поза її межами» [403, с. 6]. До основних структурних компонентів позаурочної діяльності належить педагогічно організована діяльність, зокрема суспільні форми її організації, та самостійно організована діяльність учнів. В. Мельничук кваліфікує позаурочну роботу як систему занять, заходів й організованого навчання учнів, що проводять у закладах загальної середньої освіти й поза їх межами під керівництвом педагогічних працівників, органів учнівського самоврядування, громадськості [403, с. 6].

У дослідженні Л. Кравченко «Формування активної трудової позиції учнів у процесі позаурочної предметно-перетворювальної діяльності» [325] позаурочна предметно-перетворювальна діяльність, яка поєднує суспільно корисну, продуктивну працю, дослідництво, технічну творчість, декоративно-прикладне мистецтво та ін., потрактована як важливий засіб формування в підлітків активної трудової позиції, що становить процес перетворення предметів матеріального світу [325, с. 5]. Серед педагогічних вимог до позаурочної діяльності виокремлено такі: органічна єдність виховної роботи на уроках і в позаурочний час; створення необхідних матеріально-технічних та санітарно-гігієнічних передумов; актуальність виду діяльності; активна самодіяльність учнів; відповідність позаурочної діяльності віковим, психофізіологічним особливостям дітей; обов'язкова

участь усіх учнів у позаурочній чи в позашкільній роботі; залучення учнів старших класів до керування позаурочною діяльністю молодших учнів; облік результативності проведених заходів [325, с. 86–87]. З огляду на добровільний характер позаурочної діяльності, вважаємо не зовсім коректним називати однією з вимог до її організації обов'язкову участь усіх учнів у позаурочній чи в позашкільній роботі.

Науковці солідарні щодо необхідності підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти до організації та провадження позаурочної діяльності учнів. Зокрема, О. Благосмилов [97; 98], А. Грітченко [177], І. Казанжи [260], Д. Кільдеров [281], М. Курач [350], Л. Оршанський [466], В. Титаренко [603; 604], Н. Ткаченко [607] та інші наголошують на важливості проведення педагогічних практик у закладах позашкільної освіти.

Другий аспект досліджень задекларованої проблеми пов'язаний із виокремленням напрямів позаурочної діяльності учнів та методикою їх реалізації в контексті питань виховання. Теоретичні засади організації позаурочної й позашкільної діяльності учнів у руслі виховного процесу обґрунтовано в працях В. Береки [76], І. Бега [83–86], О. Биковської [89], В. Вербицького [134], М. Грищенка [176], Л. Делінгевич [193], К. Делікатного [191; 192], Г. Костюка [317–319], В. Онищука [459; 472], Є. Пахомової [474], Г. Пустовіта [507–510], Т. Сущенко [591] та ін.

Вагомий внесок у розвиток позашкільної освіти належить Г. Пустовіту як одному з розробників «Концепції позашкільної освіти і виховання» (1996 р.) [302], Закону України «Про позашкільну освіту» (2000 р.) [499], Державних Програм розвитку позашкільної освіти і виховання (2008–2012 рр., 2016 р.), Положень про позашкільний навчальний заклад [493], організацію гурткової, клубної та суспільно масової роботи дітей, учнівської молоді й ін. Г. Пустовіт – ініціатор створення лабораторії діяльності позашкільних закладів у Національній академії педагогічних наук України (1996 р.), координатор роботи експериментального майданчика НАПН

України на базі Хмельницького обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Хмельницької ОДА (1993 р.); головний редактор науково-методичного журналу «Позашкільна освіта та виховання» (2006 р.). Теоретико-методичні засади позашкільної освіти й виховання представлені автором у таких працях: «Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи» (2008 р.) [509], «Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект» (2010 р.) [506], а також у підручнику для закладів вищої освіти і системи післядипломної освіти «Позашкільна освіта і виховання» (2012 р.) [505].

У багатьох розвідках позаурочна діяльність витлумачена як важливий складник виховання особистості, розвитку її особистісних якостей, творчих здібностей, зокрема: виховання гуманістичних цінностей в учнів початкових класів у позаурочній діяльності (О. Лавроненко) [355]; виховання гідності молодших підлітків у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи (С. Удовиська) [616]; виховання гуманістично спрямованої особистості підлітка в позаурочний час (О. Лисенко) [367]; виховання культури міжетнічних взаємин старшокласників у позаурочній діяльності (Г. Назаренко) [437]; виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі (О. Коркішко) [315]; виховання в учнів 5 – 7 класів шкіл-інтернатів позитивного ставлення до праці у позаурочній діяльності (В. Марущак) [394]; виховання толерантності в учнів 5 – 7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності (Л. Бернадська) [77]; громадянське виховання учнів основної школи в позаурочній діяльності (Л. Рехтета) [519]; гуманізація взаємин учителів і старшокласників у позаурочній роботі загальноосвітньої школи (В. Мазуріна) [378]; розвиток творчих здібностей учнів під час вивчення елементів електроніки на уроках фізики й у позаурочній роботі (Р. Кухарчук) [354]; формування техніко-конструкторських знань, умінь і навичок учнів загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості в позаурочний час (В. Мельничук) [403]; методичні основи організації позаурочної роботи з

історії в профільних класах (С. Моцак) [431]; моральне виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності (О. Матвієнко) [395]; педагогічні засади позаурочної виховної роботи у вищих навчальних закладах I – II рівнів акредитації (Л. Делінгевич) [193] та ін.

Педагогічні засади позаурочної виховної роботи в закладах вищої освіти I – II рівнів акредитації з'ясовано в працях Л. Делінгевич [193]. Позаурочну виховну роботу науковець кваліфікує як процес освітньо-виховної діяльності, що відбувається в позаурочний час і спрямована на виховання моральної культури студентів. Ефективність позаурочної виховної роботи, на думку Л. Делінгевича, залежить від різноманітності її форм (клуби за інтересами, студентське самоврядування, школа молодого наставника, центри виховної роботи, психологічні служби), що реалізують на засадах тісної співпраці педагогів, студентського самоврядування з громадськими організаціями [193, с. 8]. Невідповідність вимог до організації виховного процесу, його змісту, недостатній рівень готовності педагогічних працівників до організації позаурочної виховної роботи, обмеженість навчально-методичного арсеналу зумовили незадовільний стан позаурочної виховної роботи в закладах освіти [193, с. 9]. Такий стан умотивовує доцільність переосмислення форм, методів, змісту й підходів до підготовки педагогічних працівників щодо організації позаурочної діяльності вихованців.

Учені нерідко ототожнюють позаурочну діяльність із позакласною або позаурочну діяльність вихованців аналізують у контексті позашкільної діяльності. Порівняльний аналіз освітньої політики позашкільних установ, етапів та особливостей розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925 – 2000 рр.) виконаний В. Вербицьким [134]. Згідно з міркуваннями дослідника, провідним чинником виховання й поглиблення знань юного покоління є позашкільна та позакласна діяльність. Поряд із традиційними формами позашкільної й позакласної роботи (гуртки, школи, ліцеї, клуби, Мала академія наук та ін.) автор відводить важливу роль

інноваційним формам (природні лабораторії, спеціалізовані гуртки й наукові товариства, інтернет-класи, освітні екотехнопарки, стаціонари ландшафтного дизайну тощо) та індивідуальним формам роботи з молоддю. Серед основних напрямів модернізації позашкільної освіти виокремлено такі: удосконалення структури й режиму роботи педагогічних працівників закладу позашкільної освіти; актуалізація змісту творчих учнівських об'єднань; перехід до продуктивної моделі проектно-модульного навчання в спеціалізованих гуртках; розроблення й введення нових комп'ютерних навчальних програм відповідно до творчих учнівських об'єктів закладу освіти та ін. [134, с. 19].

Соціально-педагогічні засади розвитку позашкільної освіти в Україні (1957 – 2000 рр.) обґрунтовано в дослідженні В. Береки [76]. Науковець виокремив етапи становлення й розвитку позашкільної освіти в Україні, зокрема, як позитивне зрушення в 1957 – 1972 рр. описана практика закріплення за закладами позашкільної освіти наукових установ, закладів вищої освіти, промислових і сільськогосподарських підприємств – шефів, що сприяє залученню до організації позаурочної й позашкільної діяльності досвідчених науковців, інженерів, технологів тощо. Важливим чинником взаємодії закладів загальної середньої освіти з позашкільними було введення в 1972 – 1984 рр. посади організатора позакласної і позашкільної виховної роботи з учнями.

Вивчивши проблеми й історичні етапи розвитку позашкільної освіти, В. Берека окреслює умови оптимізації та реформування позашкільної освіти в Україні: виокремлення напрямів виховної роботи в діяльності закладів позашкільної освіти; створення національної системи підготовки фахівців для закладів позашкільної освіти; оновлення й осучаснення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти; перегляд мети, форм, методів та принципів діяльності закладів позашкільної освіти; інтегрування дошкільної, загальної середньої, позашкільної й вищої освіти через створення комплексів «Загальний середній заклад – заклад позашкільної освіти – заклад вищої освіти», «Ліцей – заклад позашкільної освіти – заклад вищої освіти», «Заклад

позашкільної освіти – заклад вищої освіти» та ін.; систематизація мережі закладів позашкільної освіти на регіональному рівні, зокрема в сільській місцевості [76, с. 15–16]. Отже, варто констатувати важливість підготовки професійно компетентних педагогічних працівників, здатних організовувати позаурочну та позашкільну діяльність учнів на засадах оновленого змісту з використанням інноваційних технологій, сучасних форм і методів позаурочної роботи.

Наукове зацікавлення в контексті порушеної проблеми становить дослідження О. Биковської «Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні», де позашкільна освіта схарактеризована як складник системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат розвитку, виховання, навчання й соціалізації особистості у вільний час у позашкільних закладах освіти та інших соціальних інституціях [89, с. 14]. Унаслідок аналізу історико-педагогічного генезису позашкільної освіти, О. Биковська умовно диференціювала п'ять історичних періодів її розвитку: I період – до Х ст.; II період – Х–ХV ст.; III період – ХVІ – початок ХХ ст.; IV період – ХХ ст.; V період – кінець ХХ – початок ХХІ ст., що зумовлені суспільними й економічними змінами в країні [89, с. 15]. Виокремлено напрями позашкільної освіти за профілями: художньо-естетичний (хореографічний, музичний, театральний, художній профілі навчання); науково-технічний (початково-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, спортивно-технічний, виробничо-технічний, художньо-технічний); еколого-натуралістичний (біологічний, екологічний, лісогосподарський, сільськогосподарський, хімічний, медичний); туристсько-краєзнавчий (туристський, краєзнавчий, спортивний); гуманітарний (філологічний, суспільний, соціальний) [89, с. 23].

Результати аналізу наукових джерел засвідчують, що проблема підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів донині не поставала предметом спеціального студіювання. Усі вчені обстоюють

солідарну позицію стосовно важливості позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у процесі всебічного розвитку й значущості підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації цього виду діяльності.

Отже, вивчення різних наукових ідей і концептуальних положень, запропонованих у наукових дослідженнях, умотивовує необхідність з'ясування теоретичних та методичних засад підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. На такому тлі докладного опису потребує стан підготовки зазначених фахівців до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

1.2. Стан підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів

Для вивчення стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій і з'ясування проблем в організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів проаналізовано особливості підготовки зазначених фахівців у закладах вищої освіти. Із цією метою проведено опитування, у якому взяли участь 365 учнів 6–11 класів закладів загальної середньої освіти, 92 вчителі трудового навчання та технологій, 321 студент спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» закладів вищої освіти Хмельницької, Вінницької, Черкаської та Сумської областей.

Стан підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів досліджено за двома напрямками: перший передбачав загальну характеристику вчителів, які організовують позаурочну діяльність; опис основних проблем, що постають під час її провадження; аналіз охоплення учнів позаурочною

діяльністю. Анкети подано в Додатку А. Другий напрям реалізовано під час аналізу освітніх програм, навчальних планів підготовки студентів за спеціальністю 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології»; спостереження за освітнім процесом підготовки зазначених фахівців, з'ясування чинників, які впливають на ефективність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Дослідженням були охоплені такі заклади вищої освіти: Хмельницький національний університет, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Етапи аналізу стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

**Етапи аналізу стану підготовки майбутніх учителів
трудоного навчання та технологій до організації позаурочної
художньо-технічної діяльності учнів**

Етапи	Методи	Респонденти
1	2	3
1. Визначення респондентів та їх характеристика.	Бесіда, анкетування, опитування.	Учителі трудового навчання та технологій, учні, студенти спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології».
2. Виявлення охоплення учнів позаурочною діяльністю.	Бесіда, анкетування, опитування.	Учителі трудового навчання та технологій, учні.
3. З'ясування основних проблем, які постають під час організації позаурочної діяльності учнів.	Бесіда, анкетування, опитування, спостереження.	Учителі трудового навчання та технологій, студенти спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології».

Продовження табл. 1.2

1	2	3
4. Вивчення наявного стану підготовки студентів до позаурочної діяльності.	Аналіз навчальних планів, програм, анкетування, бесіди, спостереження.	Студенти спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології».
5. Аналіз одержаних результатів та їх опрацювання.	Математичні методи опрацювання даних.	Студенти спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології».

Необхідно зазначити, що в дослідженні взяли участь учителі трудового навчання та технологій, які організовують позаурочну діяльність учнів різного віку та мають різний педагогічний стаж. Загальна характеристика учителів трудового навчання, які організовують позаурочну художньо-технічну діяльність учнів, подана в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Загальна характеристика вчителів трудового навчання

Характеристика респондентів	Кількість осіб	%
Освіта:		
Наявність освіти (диплом учителя трудового навчання)	68	73,91
Відсутність належної освіти	24	26,09
Педагогічний стаж:		
Менше від 1 року	2	2,17
Від 1 до 5 років	5	5,43
Від 5 до 10 років	7	7,61
Від 10 до 15 років	6	6,52
Від 15 до 20 років	23	25,00
Понад 20 років	49	53,27
Місце розташування навчального закладу:		
Навчальний заклад розташований у сільській місцевості	25	27,17
Навчальний заклад розташований у місті	67	72,83

Як засвідчують результати, представлені в таблиці 1.3, лише 73,91 % учителів, відповідальних за організацію позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, мають належну освіту; у 26,09 % учителів – відсутня така

освіта, із них 9,78 % – не мають педагогічної освіти. Становить занепокоєння той факт, що позаурочну художньо-технічну діяльність учнів організовують переважно вчителі, стаж яких понад 20 років – 53,27 %, від 15 до 20 років – 25,00 %. Констатовано тенденцію до відсутності бажання у випускників педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти, зокрема в учителів трудового навчання та технологій, працювати за фахом. Це доводять і результати дослідження: учителі, стаж роботи яких менший від одного року, – 2,17 %, від 1 до 5 років – 5,43 %, від 5 до 10 років – 7,61 %.

Основною формою позаурочної діяльності в школах є гуртки, тому для з'ясування охоплення учнів позаурочною діяльністю учасникам опитування запропоновано відповісти на запитання «Скільки гуртків Ви ведете?» (рис. 1.1).

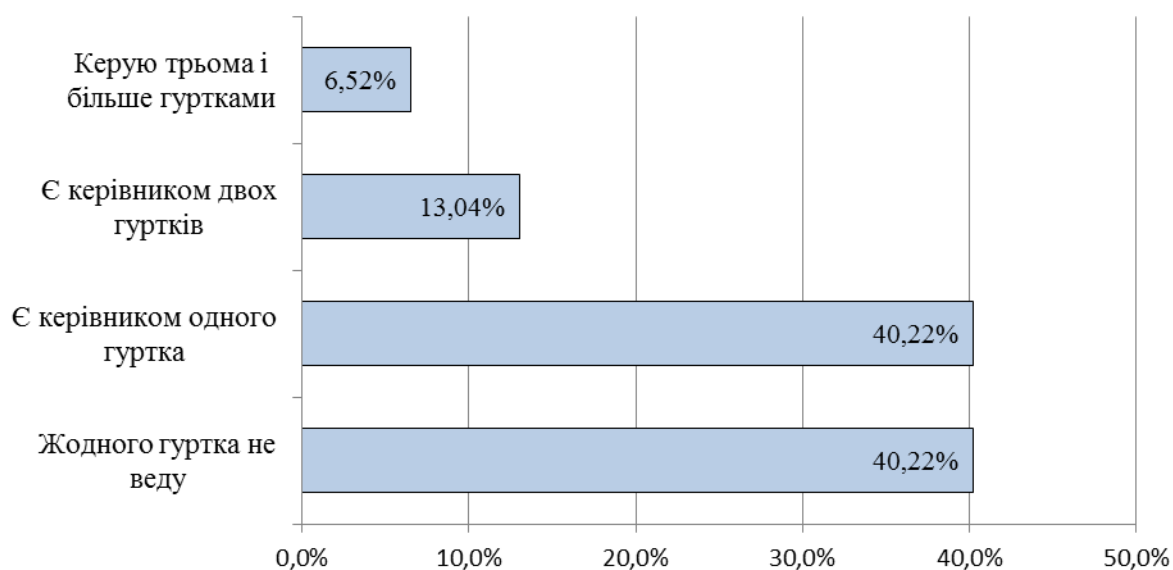

**Рис. 1.1. Кількість гуртків, які ведуть учителі
трудового навчання та технологій**

За результатами опитування підсумовано, що численна кількість учителів трудового навчання та технологій (40,22 %) не організовують позаурочну діяльність учнів та не керують нею. Це можна пояснити різними причинами: відсутністю потреби з боку учнів або вчителів в організації

позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; недостатнім рівнем готовності педагогів до організації позаурочної діяльності учнів; браком необхідних матеріально-технічних умов для організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та ін. Необхідно зауважити, що багато вчителів трудового навчання та технологій ведуть один гурток (40,22 %) і два гуртки (13,04 %), лише несуттєва кількість осіб (6,52 %) – три й більше гуртків.

Серед основних напрямів позаурочної діяльності учнів, що реалізують учителі трудового навчання та технологій, зафіксовано такі: художньо-естетичний (63,34 %), науково-технічний (26,34 %, із них 15,84 % – художньо-технічний напрям), туристично-краєзнавчий (10,32 %). Ці відомості дають підстави говорити про недостатню увагу до науково-технічного, зокрема художньо-технічного, напрямку позаурочної діяльності учнів. Учителям трудового навчання та технологій простіше залучати учнів до позаурочної художньо-естетичної діяльності. Це аргументоване недостатнім рівнем їхньої готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Згідно з результатами дослідження, виявлено відсутність дисциплін під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що розкривали б теоретичні та методичні засади організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, зокрема гурткової роботи.

На запитання «Чи опановували Ви у закладі вищої освіти навчальні дисципліни, пов'язані з організацією й методикою позаурочної діяльності учнів та гурткової роботи?» лише 57,61 % респондентів дали стверджувальну відповідь, натомість 42,39 % – наголосили на відсутності в процесі професійної підготовки таких курсів. Із тих осіб, хто вивчав названі дисципліни, лише 43,35 % респондентів зауважили, що під час підготовки в закладах вищої освіти навчалися розробляти програми для позаурочної діяльності учнів і навчально-методичне забезпечення загалом. Констатовано

прикрий факт, що 56,65 % респондентів говорить про відсутність уваги на таких аспектах під час їхньої підготовки у закладах вищої освіти. Недостатній рівень готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до розроблення програм для позаурочної діяльності учнів і навчально-методичного забезпечення ускладнює реалізацію цих напрямів методичної роботи й у професійній діяльності. Зокрема, 24,75 % учителів зазначили, що не існує потреби в розробленні програм для позаурочної діяльності учнів, а також наголосили на доцільності використання вже готових програм; 36,84 % – визнали наявні труднощі під час розроблення програм через відсутність необхідних методичних знань і вмінь; 38,41 % – повністю готові до такого виду методичної роботи.

Серед опитаних самотійно розробляють навчально-методичне забезпечення для позаурочної діяльності учнів лише 76,78 % учителів, інші 23,22 % осіб відчують певні труднощі, пов'язані з недостатнім рівнем методичної підготовки. Це позначається на організації виставок учнівських робіт за результатами їхньої позаурочної художньо-технічної діяльності. У межах запитання «Як часто Ваші учні беруть участь у виставках із художньо-технічної творчості?» учителі трудового навчання та технологій повідомили таке: часто беруть участь – 60,87 %; рідко – 15,22 %; майже не долучаються – 17,39 %; не беруть участі – 6,52 % респондентів.

У контексті дослідження наукову цінність становлять відповіді вчителів трудового навчання та технологій на запитання «Які проблеми у Вас виникають під час організації позаурочної художньо-технічної діяльності?». До основних проблем респонденти зарахували такі: відсутність навчально-методичних комплексів для позаурочної діяльності учнів загалом і художньо-технічної зокрема – 96,74 %; незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення – 82,61 %; відсутність необхідних знань і вмінь для розроблення навчально-методичної документації з метою організації позаурочної художньо-технічної діяльності – 69,57 %; недостатній рівень

знань щодо організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності – 45,65 %; низький рівень мотивації учнів до художньо-технічної діяльності – 25,00 % (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Проблеми, які виникають у вчителів трудового навчання та технологій під час організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Отже, рівень теоретичної та методичної підготовки не дає змоги на належному рівні розробляти навчально-методичну документацію й дидактичні засоби, організовувати позаурочну художньо-технічну діяльність учнів, умотивовуючи доцільність корективів у змісті підготовки майбутніх

фахівців. У процесі опитування з'ясовано, що вчителі трудового навчання та технологій переважно не знають компонентів структури й вимог до розроблення програм для гурткових занять; ототожнюють типи гурткових занять із типами уроків за дидактичною метою; мають недостатній рівень знань щодо видів документації письмового інструктування (інструкційні, технологічні й інструкційно-технологічні карти, алгоритмічні приписи, картки-завдання для виконання практичної роботи та ін.) і вимог до їх розроблення.

Для всебічного вивчення порушеної проблеми проведено опитування учнів закладів загальної середньої освіти. На запитання «Чи відвідуєте Ви гурток?» 75,07 % респондентів відповіли «так, відвідую», а 24,93 % – «ні, не відвідую» (рис. 1.3).

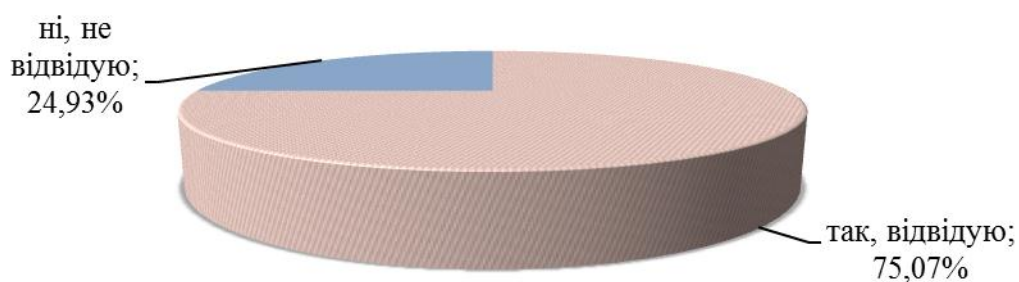

Рис. 1.3. Відвідування учнями гуртків

Згідно з результатами опитування, переважна кількість учнів (75,07 %) відвідує гуртки, однак велика частина (24,93 %) усе ж таки не бере участі в позаурочній, зокрема художньо-технічній, діяльності, що засвідчує недостатню профорієнтаційну роботу з боку керівників гуртків. Цікавими є відповіді учнів, які відвідують гуртки (75,07 %), із приводу їхньої кількості: 31,5 % учнів відвідують лише один гурток, 21,95 % – два гуртки, 21,62 % – три й більше гуртків (рис. 1.4).

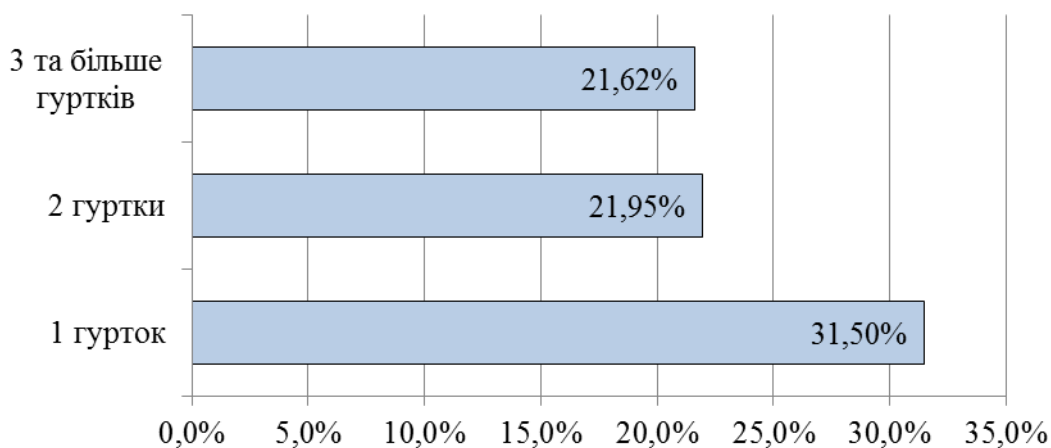

Рис. 1.4. Кількість гуртків, які переважно відвідують учні

Важливо констатувати, що серед учнів, які відвідують гуртки, багато осіб не обмежується лише одним гуртком. Це дає підстави говорити про всебічність їхніх пізнавальних інтересів та водночас вимагає чіткої організації позаурочної діяльності учнів загалом і художньо-технічної зокрема. Зазначимо, що серед найбільш відвідуваних гуртків учні назвали такі: спортивні (49,58 %), гуманітарні (42,16 %), художньо-естетичні (34,67 %), художньо-технічні (32,17 %), науково-технічні (27,67 %), екологічні (19,42 %) і туристично-краєзнавчі (13,54 %). Підсумовано, що позаурочна діяльність учнів нерідко ототожнена із заняттями, що проводять репетитори з навчальних предметів, зміст яких становить труднощі або з яких учень планує скласти зовнішнє незалежне оцінювання.

У межах запитання «Який гурток Ви хотіли б відвідувати?» найчастіше учні зазначали такі назви гуртків: художнього оброблення матеріалів (57,84 %), фотовідеогурток (46,12 %), із різних ремесел (43,27 %, зокрема бісероплетіння, макраме, декупаж, вишивка й різьблення по деревині), електроприладний (35,65 %), природничий (33,19 %), ремонту автомобілів (32,45 %), малювання (31,54 %), крою та шиття (28,34 %), електромонтажу (21,16 %), конструювання моделей літаків (19,94 %), радіотехніки (14,78 %) та ін.

На особливу увагу заслуговують відповіді учнів на запитання «Хто має найбільший вплив на Ваш вибір гуртка?». Зокрема, з'ясовано, що 14,38 % керуються порадами батьків, 69,25 % – вибирають самостійно, 12,17 % – ухвалюють рішення за допомогою друзів, 4,2 % – дослухаються до думки вчителів (рис. 1.5).

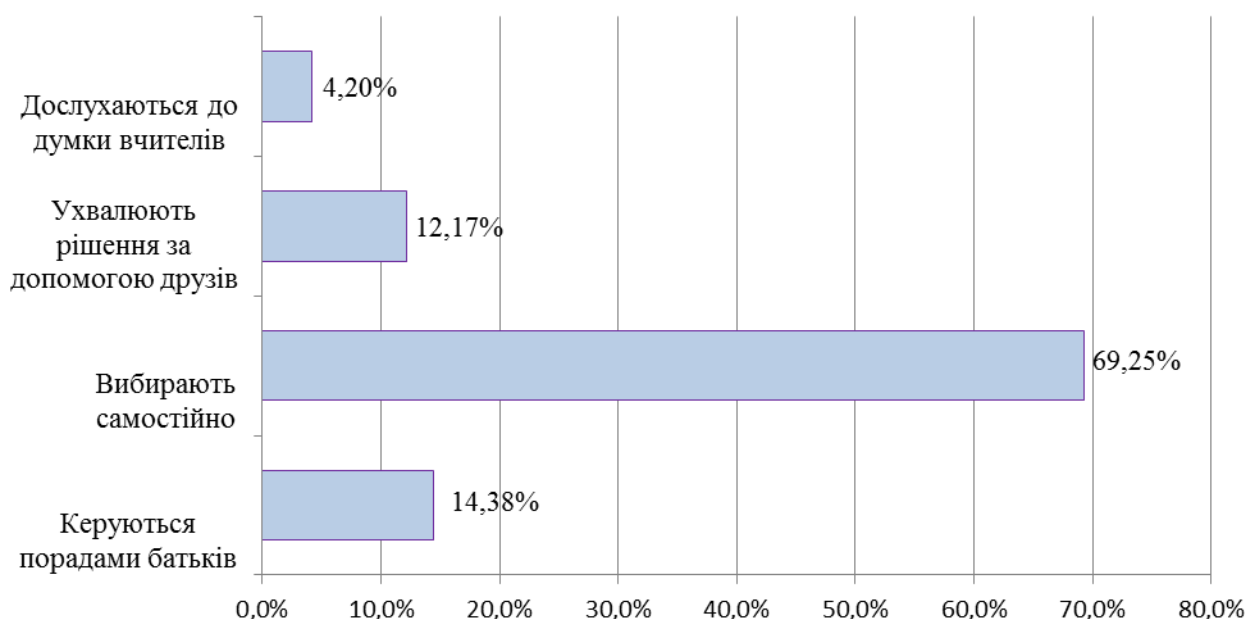

Рис. 1.5. Вплив на вибір учнем гуртка

Як засвідчують результати опитування, більшість учнів самостійно вибирає гурток для відвідування (69,25 %), що доводить сформованість власної думки, наявність захоплень і керованість інтересами. На невелику кількість учнів, які вибирають гурток, впливають батьки (14,38 %) і друзі (12,17 %). Викликає занепокоєння той факт, що до думки вчителів під час вибору гуртка дослухається лише 4,2 % учнів. Це дає підстави говорити про відсутність авторитету педагогів серед учнів. Зазначимо, що більшості учнів, які відвідують гурткові заняття, цікаво дізнаватися щось нове (67,31 %), не завжди цікаво – 29,67 %, не цікаво – 3,02 %. На основі цього можна стверджувати, що вчителі під час проведення позаурочної діяльності не

завжди намагаються брати до уваги інтереси учнів, належно організовувати їхню навчально-пізнавальну діяльність, що послаблює інтерес до таких занять.

Серед чинників, які стимулюють залучення учнів до позаурочної діяльності, виокремлено такі: можливість пізнання цікавого й нового (65,43 %); ознайомлення з новими й цікавими людьми; навчання самостійного виготовлення речей, які матимуть практичне застосування (51,38 %); активний саморозвиток у перспективі на майбутню професію (42,17 %); покращення здоров'я та підтримування здорового способу життя (стосується спортивних гуртків; 40,84 %); поява нових друзів завдяки чудовому керівнику (25,08 %). Основну причину незацікавленості гуртками учні вбачають у недостатньому рівні знань та великій кількості інформації, яку подає керівник на гуртковому занятті. Респонденти, які дали відповідь «не цікаво відвідувати гурток», не змогли чітко аргументувати свою думку. Очевидно, що вони не вибирали гурток самостійно, а зробили це під впливом батьків або вчителів.

Відповідно до отриманих результатів анкетування, численна кількість учнів залучена до позаурочної діяльності з різних напрямів. Багато гурткових занять пов'язані з декоративно-прикладним мистецтвом і художньо-технічною творчістю. Учителі трудового навчання та технологій не мають належного рівня теоретичної й методичної підготовки, що не дає їм змоги на високому рівні організовувати позаурочну художньо-технічну діяльність учнів. Такий стан умотивовує доцільність переосмислення підходів до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти, формування їхньої готовності до організації художньо-технічної діяльності учнів.

Наявність проблем щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності засвідчують результати опитування студентів спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології». Серед основних проблем реалізації завдань позаурочної художньо-технічної діяльності учнів студенти виокремили такі:

– недостатнє забезпечення навчально-методичними комплексами для реалізації різних напрямів позаурочної діяльності учнів, зокрема художньо-технічної (65,25 %);

– низький рівень матеріально-технічного забезпечення (56,78 %); відсутність нормативно-правової бази, що регламентує позаурочну діяльність учнів (32,56 %);

– невідповідність освіти педагогічних працівників, які провадять позаурочну діяльність (31,89 %) (рис. 1.6).

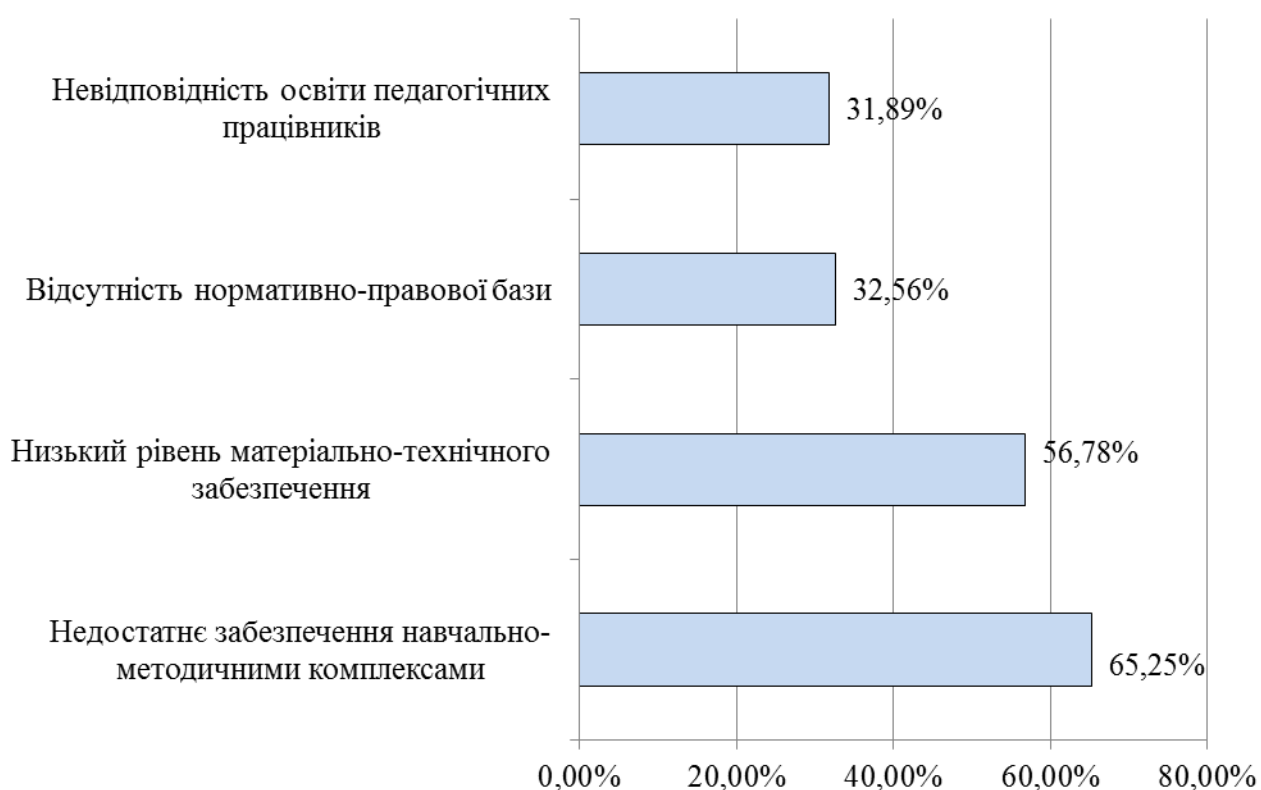

Рис. 1.6. Проблеми, що, на думку студентів, послаблюють ефективність позаурочної діяльності учнів

Після проходження практики в закладах позашкільної освіти студенти наголосили на недостатньому рівні методичної підготовки педагогічних працівників, які провадять позаурочну художньо-технічну діяльність учнів; відсутності в більшості педагогічних працівників умінь використовувати

сучасні інноваційні технології (педагогічні й технологічні) у позаурочній художньо-технічній діяльності учнів; браку зацікавленості через низький рівень заробітної оплати. Особливу увагу студенти зосередили на необхідності широкого використання під час організації позаурочної діяльності інформаційно-комунікаційних технологій, які містять потужний потенціал для мотивації й стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів; на активному впровадженні сучасних технік художнього оброблення конструкційних матеріалів.

Для виявлення реального стану готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів проаналізовано навчальні плани 2010 – 2013 рр. та робочі програми дисциплін закладів вищої освіти, що готують зазначених фахівців: Хмельницького національного університету, Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Результати аналізу подано в таблиці 1.4.

Базові дисципліни, необхідні для позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, представлені в навчальних планах усіх закладів вищої освіти, що готують зазначених фахівців: «Безпека життєдіяльності та охорона праці» (3 кредити ЄКТС), «Машинознавство» (від 3 до 9 кредитів ЄКТС), «Нарисна геометрія» (від 2 до 3 кредитів ЄКТС), «Загальна електротехніка» (від 3 до 6 кредитів ЄКТС), «Загальна фізика» (від 3 до 6 кредитів ЄКТС), «Основи виробництва» (від 3 до 6 кредитів ЄКТС), «Технічна механіка» (від 3 до 6 кредитів ЄКТС), «Художня обробка матеріалів» (від 3 до 20 кредитів ЄКТС), «Технічна творчість» (від 3 до 5 кредитів ЄКТС), «Технологія виробництва конструкційних матеріалів із матеріалознавством» (від 3 до 6 кредитів ЄКТС), «Декоративно-прикладне

мистецтво» (від 3 до 5 кредитів ЄКТС) тощо. Зазначимо, що кількість кредитів, передбачених для вивчення названих дисциплін, різна в закладах вищої освіти. З огляду на це, подано межі кредитів ЄКТС, які заплановано для опанування тієї чи тієї навчальної дисципліни.

Таблиця 1.4

**Дисципліни, що сприяють формуванню в майбутніх учителів
трудового навчання та технологій готовності до організації
позаурочної художньо-технічної діяльності учнів,
та загальна кількість годин, запланована для їх вивчення за спеціальністю
014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології»**

Назва ЗВО Назва дисципліни	Хмельницький національний університет	Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
1	2	3	4	5	6
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти					
Вступ до спеціальності	120	–	–	–	90
Загальна фізика	90	90	150	180	135
Загальна електротехніка	–	180	90	90	150
Нарисна геометрія	90	–	120	270	270
Креслення	–	–	150		
Безпека життєдіяльності та охорона праці	60	90	90	90	90
Машинознавство	120	270		90	195
Педагогіка	180	240	180	180	270
Психологія	120	240	180	270	180
Сучасні інформаційні технології та ТЗН	–	90	90	90	–
Педагогічні технології	165	–	–	–	–
Основи теорії технологічної освіти	120	–	90	270	90
Методика викладання художньої обробки матеріалів	–	90	–		–
Методика навчання технологій	360	270	120		150

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4	5	6
Нарисна геометрія, креслення з методикою викладання	–	330	–	–	–
Методика навчання креслення	120	–	90		90
Методика виховної роботи	120	–	–	–	–
Методика профільного навчання	–	120	90	–	–
Історія та основи техніки й технологій	–	–	–	–	90
Основи виробництва	195	90	180	90	
Технологія виробництва конструкційних матеріалів із матеріалознавством	–	180	180	90	90
Обробка конструкційних матеріалів	–	–	–		90
Художнє конструювання		240	90	90	–
Художня обробка матеріалів	615	420	90	–	525
Технологічний практикум	720	660	480	450	480
Основи дизайну	–	90	–	–	90
Технічна творчість	120	90	90	90	150
Основи художньої творчості в позашкільних навчальних закладах	–	–	–	90	–
Організаційно-масова робота в позашкільних навчальних закладах	–	–	–	90	–
Технічна механіка	180	–	90	–	195
Робочі та енергетичні машини	–	–	120	–	
Основи проектування й моделювання	–	90	90	–	90
Основи проектно-технологічної діяльності	–	–	–	90	–
Декоративно-прикладне мистецтво та технічна творчість	150	90	–	90	–
Проектування меблів	–	–	–	–	135
Практикум із позашкільної освіти	–	–	–	270	–
Теорія та методика гурткової роботи	–	90	–	270	–
Основи наукових досліджень у технологічній освіті	–	–	90	–	–

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4	5	6
Організація позашкільної освіти	–	120	–	360	–
Теорія і методика позашкільної освіти	120	–	90	90	90
Педагогічна майстерність учителя трудового навчання	–	–	–	90	–
Педагогічний коучинг	–	–	–	90	–
Другий (магістерський) рівень вищої освіти					
Дослідження в технологічній освіті	–	–	–	–	180
Наукові засади теорії й методики навчання технологій	–	120	90	–	–
Психофізіологічні основи технологічної підготовки	–	–	90	–	–
Охорона праці в галузі	–	–	90	–	90
Педагогічні технології в технологічній освіті	–	–	–	90	–
Сучасні технології графічної підготовки	–	–	90	–	–
Комп'ютерні інформаційні технології в освіті та науці	–	90	–	–	–
Педагогіка профільної школи	–	–	90	–	–
Теорія і методики навчання технологій	–	–	–	180	–
Технологічна освіта в старшій школі з методикою	–	–	–	–	120
Теоретичні основи сучасної техніки й технологій	–	90	–	–	–
Теорія та методика творчої художньо-проектної діяльності школярів	–	90	–	–	–
Методика викладання загальнотехнічних дисциплін	–	–	90	90	90
Технічне креслення	–	–	–	90	–
Управління позашкільним навчальним закладом	–	–	–	180	–
Теорія й методика профільного (технологічного) професійного навчання	150	150	90	–	–
Історія декоративно-прикладного мистецтва	120	–	–	–	–

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4	5	6
Символіка в декоративно-прикладному мистецтві	165	–	–	–	–
Теорія орнаменту	120	–	–	–	–
Ергономіка	90	–	–	–	–
Художнє проектування	–	270	–	–	–
Нетрадиційні техніки художньої обробки матеріалів із практикумом	330	–	–	–	–
Теорія та методика декоративно-прикладної творчості	–	–	–	180	–
Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності	150	–	–	–	–
Методика позашкільної освіти	–	–	–	180	–
Педагогічне проектування	120	–	–	–	–
Педагогічна майстерність	150	–	–	–	–
Педагогічна взаємодія у професійній діяльності	120	–	–	–	–
Андрагогіка	90	–	–	–	–

Методична підготовка до організації позаурочної діяльності в проаналізованих навчальних планах закладів вищої освіти представлена переважно дисципліною «Теорія і методика позашкільної освіти» (від 3 до 4 кредитів ЄКТС), що не дає змоги забезпечити високий рівень готовності майбутніх учителів трудового навчання до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. У навчальних планах Хмельницького національного університету запропоновано також опанування дисципліни «Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності» (5 кредитів ЄКТС) для другого (магістерського) рівня вищої освіти, у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії імені Тараса Шевченка – дисципліни «Теорія та методика гурткової роботи» (3 кредити ЄКТС), у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова ця дисципліна охоплює 9 кредитів ЄКТС. Під час методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій основну увагу

зосереджено на дисциплінах «Методика навчання технологій» (від 4 до 12 кредитів ЄКТС), «Методика навчання креслення» (від 3 до 4 кредитів ЄКТС), «Методика профільного навчання» (від 3 до 4 кредитів ЄКТС). Однак ці дисципліни не враховують особливостей організації позаурочної діяльності, вимог до навчально-методичної документації, принципів залучення учнів до неї та ін.

Зазначимо, що найбільше методичних дисциплін, які сприяють підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, представлено в навчальному плані Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Це пов'язане з наявністю в закладі вищої освіти спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» спеціалізації «Позашкільна освіта». На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти майбутні вчителі, які навчалися за зазначеною спеціалізацією, здобувають кваліфікацію бакалавр технологічної освіти; учитель трудового навчання, креслення та інформатики, керівник гуртка позашкільного навчального закладу. На другому магістерському рівні – магістр технологічної освіти; учитель технологій, креслення та інформатики; методист позашкільного навчального закладу. У межах спеціалізації передбачено опанування таких дисциплін: на першому (бакалаврському рівні) – «Організаційно-масова робота в позашкільних навчальних закладах» (3 кредити ЄКТС), «Теорія та методика гурткової роботи» (9 кредитів ЄКТС), «Організація позашкільної освіти» (12 кредитів ЄКТС), «Теорія і методика позашкільної освіти» (3 кредити ЄКТС), «Практикум із позашкільної освіти» (9 кредитів ЄКТС); на другому (магістерському) рівні – «Методика викладання загальнотехнічних дисциплін» (3 кредити ЄКТС), «Управління позашкільним навчальним закладом» (6 кредитів ЄКТС), «Методика позашкільної освіти» (6 кредитів ЄКТС).

Констатовано, що лише в Хмельницькому національному університеті та Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова

навчальні плани прогнозують вивчення таких дисциплін, як «Педагогічна майстерність» (5 кредитів ЄКТС). В інших закладах вищої освіти не звертають необхідної уваги на формування в майбутніх учителів трудового навчання та технологій професійної майстерності, здатності до взаємодії з суб'єктами освітнього процесу. Зазначимо, що позитивним є засвоєння студентами в Хмельницькому національному університеті курсу «Андрагогіка» (3 кредити ЄКТС), що ознайомлює з теоретичними та практичними аспектами освіти дорослих як потенційних учасників позаурочної діяльності.

Унаслідок аналізу навчальних планів зроблено висновок про недостатню кількість годин і відсутність у повному обсязі навчальних дисциплін, що забезпечують підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Це ускладнює цілісне формування в студентів знань щодо особливостей організації позаурочної діяльності учнів, напрямів цієї роботи, методики організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; розвиток умінь забезпечувати ефективну позаурочну діяльність учнів через використання сучасних педагогічних і виробничих технологій оброблення конструкційних матеріалів, організації проектно-технологічної діяльності, залучення учнів до дослідницької діяльності під час розроблення художньо-технічних проектів та ін.

Результати аналізу видів практики та кількість годин, запланованих для їх проходження студентами спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології», спонукають до висновку про наявність у закладах вищої освіти практики, яка проходить у закладах позашкільної освіти та передбачає ознайомлення студентів із роботою таких установ, організацією і проведенням гурткових занять, навчально-методичною документацією й вимогами до її ведення та оформлення тощо (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Зміст практичної підготовки та кількість годин для підготовки студентів за спеціальністю 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології»

Назва ЗВО Назва практики	Хмельницький національний університет	Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти					
Технологічна практика	270	150	135	180	120
Пропедевтична	–	–	45	135	–
Безвідривна (навчально-методична) практика	–	–	–	–	60
Навчально-залікова	–	180	–	–	180
У закладах позашкільної освіти	90		90	135	90
Педагогічна	270	180	270	135	–
Другий (магістерський) рівень вищої освіти					
Педагогічна навчальна у ЗВО I – II рівнів акредитації, ліцеях, колегіумах, інших освітніх установах нового типу	225	–	–	–	120
Педагогічна	–	270	90	270	–
Технологічна	–	–	–	90	–

Зазначимо, що для формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів недостатньо однієї практики в закладах позашкільної освіти, на яку в більшості закладів заплановано 3 кредити ЄКТС, тому доцільно передбачити для студентів завдання з організації позаурочної діяльності учнів під час проходження педагогічних практик, забезпечити цілісність і системність їхньої підготовки до професійної діяльності та організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема.

Результати опрацювання навчальних планів, робочих програм, опитування вчителів трудового навчання, спостереження за підготовкою студентів за спеціальністю 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» дають змогу стверджувати, що зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій не відображає особливостей організації й методики провадження позаурочної художньо-технічної діяльності; потребують удосконалення навчально-методичні аспекти підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності; вимагають оновлення зміст, форми й методи позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; потребують активізації різні форми взаємодії закладів позашкільної освіти з громадськими організаціями, науковими й виробничими установами, закладами вищої освіти.

Отже, аналіз стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності засвідчує необхідність удосконалення системи підготовки до професійної діяльності через оновлення змісту підготовки й залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів під час педагогічних практик, що сприятиме підвищенню ефективності їхньої підготовки загалом і рівня готовності до організації позаурочної діяльності зокрема.

1.3. Зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів

Потреба у вивченні закордонної практики підготовки вчителів трудового навчання та технологій зумовлена динамічними тенденціями в розвитку галузі «Технологічної освіти» та вимогами до відповідності підготовки фахівців, здатних реалізовувати актуальні зміни в професійній діяльності. Аналіз психолого-педагогічних досліджень переконує в наявності

посиленого зацікавлення вчених особливостями технологічної підготовки учнів за кордоном. У працях К. Котуна [322; 323], Т. Кристопчук [339], К. Курильчик [352], М. Муравйової [434], Н. Третьякової [613] схарактеризовано особливості підготовки учнів у Фінляндії; О. Мілютіної [423], О. Бялик [125] – у Великій Британії. Зокрема, проаналізовано навчальні дисципліни технологічного профілю, кількість годин, заплановану для їх опанування; методи й форми організації технологічної підготовки. Варті уваги нечисленні студії (А. Грін [720], Д. Джілард [719], К. Джонес [726], І. Жерноклеєв [223], О. Локшина [331; 370], В. Мадзігон [376; 377], Р. Перченко [480], А. Сампсон [748], А. Сбруєва [542], Л. Смольської [574], М. Уварнок [760]), присвячені опрацюванню зарубіжного досвіду технологічної підготовки учнів.

Розв'язання проблем технологічного навчання – одна з основних умов формування всебічно розвиненої особистості, що безпосередньо пов'язане з моральним, розумовим, естетичним, фізичним вихованням. Зазначимо, що кожна із країн підходить до аналізу цієї проблеми, зважаючи на власні національні традиції, ставлення до праці, менталітет. У європейських державах навчальні програми пропонують навчальну дисципліну «Технологія» як таку, що входить до переліку обов'язкових предметів. У процесі оволодіння курсом трудового навчання акцентують на індивідуалізації навчального процесу за допомогою спеціальних методичних і технологічних засобів. Водночас у більшості країн збережено велику варіативність вибору профілю навчання, орієнтацію на місцеві потреби певного регіону. Статистика країн Європейського Союзу засвідчує, що більшість молоді вибирає саме професійний профіль. Наприклад, у 2016/2017 навчальному році в країнах Європейського Союзу загальноакадемічний напрям вибрали 8 млн 227 тисяч учнів, а професійно-технічний – 11 млн 123 тисячі (Key data on education in Europe. – European Commission. EURYDICE, 2015) [730, с. 21–24]. Налагодження зв'язків між школою, закладами вищої

освіти, промисловістю й виробництвом є однією з важливих умов поліпшення технологічної підготовки. Підвищення інтересу до предметів технологічного напрямку сприяло введенню до навчальних планів середньої та старшої зарубіжної школи освітньої галузі «Технологія», яка представлена в кожній країні своїм переліком предметів. Наприклад, технологічне навчання у Великій Британії охоплює курс «Дизайн і технологія», у Франції – «Технологія», у Німеччині – «Технологія виробництва», «Працезнавство», у США – «Освіта для кар'єри», «Технологія», у Японії – «Ознайомлення зі світом професій та праці», у Фінляндії – «Трудове навчання» (1 – 6 класи) та «Технічна праця», «Праця з текстилем», «Економіка домашнього господарства», «Землеробство та лісництво» (7 – 9 класи) [322; 339; 434]. Багато із цих предметів не лише введено до навчальних планів, а й передбачено для засвоєння в позаурочній діяльності учнів.

З огляду на сучасні тенденції, заклади загальної середньої освіти мають прогнозувати зміни, що відбуваються у виробничій сфері країни, і корегувати навчальну діяльність в урочній та позаурочній діяльності учнів для покращеної підготовки юного покоління до життя й праці. Це стосується й закладів вищої освіти, що готують майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Постає необхідність в аналізі зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій загалом і до позаурочної діяльності учнів зокрема. На підставі осмислення тенденцій у галузі освіти та їхньої орієнтації на країни, що вирізняються високим рівнем педагогічної освіти, проаналізуємо досвід підготовки майбутніх учителів технологій у США, Канаді й Фінляндії. Саме ці країни на протязі багатьох років демонструють високі показники якісної освіти щодо професійної підготовки майбутніх учителів та їх подальшої педагогічної діяльності.

Науковці, вивчаючи зарубіжний досвід (Т. Кошманова [324], М. Красовицький [330; 331], О. Локшина [370], В. Мадзігон [377], М. Нагач [436], О. Пометун [489], Л. Пуховська [511–513], А. Семенова [545],

Л. Смалько [571], С. Ящук [698] та ін.), наголошують на необхідності підвищення якості педагогічної освіти, оновлення її змісту й удосконалення методик і технологій підготовки майбутніх учителів, відповідно до завдань майбутньої професійної діяльності.

Особливостям підготовки вчителів трудового навчання та технологій у США присвячено праці таких науковців, як Н. Бідюк [93], С. Венстон [721], А. Грін [720], І. Гушлевська [189], О. Желюк [222], Р. Камбел [744], Т. Капелюшна [268], Т. Кошманова [324], М. Нагач [436], К. Рибачук [521], Р. Роман [524], Л. Смалько [571], Н. О'Хейр [739], К. Херіс [722] та ін.

У США існує чимало спілок, асоціацій та організацій, що надають підтримку майбутнім учителям і вчителям, які працюють: Міжнародна спілка освітніх технологій (ISTE (International Society for Technology in Education)), Національна рада з питань акредитації підготовки вчителів (NCATE (National Council for Accreditation of Teacher Education)); Асоціація з питань оцінювання та підтримки вчителів-новаторів у різних регіонах (INTASC (Interstate New Teachers Assessment and Support Consortium)); Американська асоціація з питань зайнятості в освіті (AAEE (American Association for Employment in Education)); Міжнародна асоціація з оцінювання якості навчальних досягнень (IEA (International Association for the Evaluation of Education Achievement)); Національна асоціація вчителів природничих наук (NSTA (National Science Teachers Association)); Федеральна координаційна рада з питань науки, інженерії та технології (FCCSET (Federal Coordinating Council for Science, Engineering, and Technology)); Товариство інформаційних технологій та освіти вчителів (SITE (Society for Information Technology and Teacher Education)) й ін. Функціують також спілки й організації, діяльність яких спрямована саме на покращення технологічної підготовки учнів через зосередження уваги на підготовці та підвищенні кваліфікації вчителів технологій: Міжнародна асоціація технологічної та інженерної освіти (ITEEA); Національна асоціація педагогів технологічної освіти (NAITTE (The

National Association of Industrial and Technical Teacher Educators)); Спілка, яка вивчає ставлення учнів до технології (PATT (Pupil's Attitudes Toward Technology)); Рада з питань освіти вчителів технології (CTTE (Council on Technology Teacher Education)) та ін.

У дослідженнях, сфокусованих на вивченні проблем підготовки вчителів технологій у США, акцентовано на браку таких фахівців. Цей факт підтверджують дані, представлені Національним центром статистики в галузі освіти (NCES), відповідно до яких загальна потреба в педагогах у 2018 році становила орієнтовно 1,7 мільйона фахівців, зокрема вчителів технологій.

Результати аналізу наукових праць дають змогу стверджувати, що професійна підготовка майбутніх учителів технологій у США відбувається за такими рівнями: бакалавр; магістр; доктор; підготовка в системі неперервної педагогічної освіти [722]. Освітній процес реалізують за однією з моделей: паралельною, послідовною або альтернативною.

Паралельна модель підготовки передбачає одночасне (паралельне) навчання відповідно до загальної та спеціальної освіти. Навчальна програма паралельної моделі освіти містить такі розділи:

- 1) курси загальноосвітнього напрямку (базові) – 25 % навчального часу, обов'язкові для всіх студентів;
- 2) психолого-педагогічні курси – вивчення таких дисциплін, як психологія, педагогіка, історія педагогіки, шкільна гігієна, проходження педагогічної практики (25 % навчального часу);
- 3) курси за вибором – вільний вибір студентами зазвичай 1-2 курсів із циклу шкільних предметів (30 % навчального часу);
- 4) курси професійного спрямування – поглиблене вивчення професійного циклу дисциплін (20 % навчального часу).

Послідовна модель підготовки майбутніх учителів технологій у США реалізована на кількох етапах. На першому етапі підготовка проходить у художніх або в технічних педагогічних коледжах та педагогічних відділеннях

університетів. Тривалість навчання становить 3-4 роки згідно зі спеціалізацією майбутнього педагога. Після завершення навчання вчитель здобуває I ступінь освіти, за бажання може продовжити професійно-педагогічну підготовку. Другий етап підготовки передбачає закінчення освітніх курсів після завершення навчання в коледжі або в університеті, а також здобуття II ступеня освіти й отримання сертифіката.

Альтернативна модель підготовки прогнозує реалізацію такої схеми: навчання студента за контрактом – ліцензійне навчання майбутнього педагога – спеціальне навчання вчителів, які здобули педагогічну освіту в країнах, що не є членами ЄС – підготовка в шкільних центрах педагогічної підготовки вчителів.

Зазначимо, що в стандартах Національної ради з питань акредитації підготовки вчителів (NCATE (National Council for Accreditation of Teacher Education) подано перелік знань і вмінь, якими має оволодіти вчитель:

- 1) знання фахових дисциплін;
- 2) знання дисциплін психолого-педагогічного циклу;
- 3) професійні знання та вміння, спрямовані на забезпечення якості освітнього процесу;
- 4) уміння, що сприяють професійному вдосконаленню;
- 5) уміння взаємодіяти в полікультурному середовищі (The National Board for Professional Teaching Standards) [758].

Під час підготовки майбутніх учителів технологій в університетах США немає розподілу між урочною й позаурочною діяльністю учнів. Підготовка майбутніх учителів організована на інтегрованій основі й передбачає готовність учителя до реалізації освітніх завдань у позаурочній діяльності також.

Наукову цінність у контексті дослідження становлять критерії, за якими заклади вищої освіти підходять до відбору майбутніх учителів: наявність досвіду роботи з дітьми на волонтерській основі; підготовлені

листи-рекомендації від шкільної адміністрації або особисто від досвідчених учителів; сертифікати з проходження курсів із певних навчальних дисциплін тощо. Для майбутніх учителів технологій цінним є досвід проведення гуртків із різних ремесел, видів декоративного мистецтва, розроблення технічних проектів у позаурочній діяльності на етапі їх навчання ще в школі. Особливу увагу зосереджують на інтеграції теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів технологій у США через розроблення університетами навчальних програм спільно зі студентами й представниками соціальних агенцій; підготовку керівників педагогічної практики студентів на базі університетів; комплексне оцінювання знань, умінь, навичок. Після завершення навчання вчителів технологій, відповідно до розроблених стандартів, має володіти:

- ґрунтовними знаннями предмета, що викладає, й умінням створювати ефективне творче освітнє середовище;
- психолого-фізіологічними знаннями щодо особливостей розвитку й становлення особистості учня, уміннями створювати належні умови для всебічного та гармонійного особистісного розвитку учня;
- уміннями застосовувати особистісно орієнтований підхід у професійній діяльності;
- уміннями використовувати сучасні педагогічні та виробничі технології для підвищення ефективності технологічної підготовки учнів;
- уміннями проектувати та реалізувати технологічну підготовку учнів з урахуванням освітніх цілей на засадах співпраці учасників освітнього процесу, оцінювати результати цієї співпраці;
- уміннями діагностувати рівень особистісного розвитку учнів;
- уміннями залучати учнів до діяльності освітніх громад для підвищення якості технологічної підготовки учнів [93, с. 52–53].

Зауважимо, що після завершення навчання в університеті підготовка вчителя, зокрема вчителя технологій, триває. Особлива увага зосереджена на

становленні молодого педагога. Із цією метою в США функціують такі державні програми, як «Менторінг» («Mentoring»), «Учитель першого року», спрямовані на адаптацію молодого педагога; підтримку й наставництво з боку досвідчених учителів, які мають досвід педагогічної діяльності; формування індивідуального стилю, добір методів діагностування результатів своєї роботи. Етап наставництва, зазвичай, триває від одного до трьох років. Акцент зроблено на педагогічному стажуванні, що передбачає підвищення кваліфікації через проходження курсів на п'ятому році професійної діяльності. Це дає змогу педагогові підвищити власний професійний статус та досягти збільшення заробітної плати. Для отримання ліцензії й сертифіката щодо провадження педагогічної діяльності вчитель має пройти тестування, метою якого є оцінювання знань – базових («basic skills»), загальних («general knowledge»), фахових («subject matter knowledge»); компетенцій – педагогічної («pedagogical knowledge») і педагогічної з фахового предмета («subject-specific pedagogical knowledge») (The National Board for Professional Teaching Standards [758, с. 12].

У руслі аналізу досвіду підготовки вчителів технологій у США на особливу увагу заслуговують школи професійного розвитку, які не лише готують майбутніх учителів, а й дбають про професійний розвиток учителів-практиків, підвищення рівня їхньої педагогічної діяльності [436, с. 10–11]. Для вдосконалення практичної підготовки майбутні вчителі мають змогу проходити річну інтернатуру на рівні магістра в школах професійного розвитку як в інноваційних закладах, що створені на засадах партнерства коледжів, університетів і загальноосвітніх шкіл. Основні завдання шкіл професійного розвитку такі:

- створення умов для підвищення рівня досягнень учнів;
- розроблення, діагностування й поширення ефективних інноваційних методик і технологій викладання через реалізацію прикладних досліджень;
- професійний розвиток учителів, що працюють;

– підвищення якості підготовки майбутніх учителів.

Позитивним аспектом підготовки майбутніх учителів технологій у школах професійного розвитку є те, що вони сприяють максимальній адаптації студентів до майбутньої педагогічної діяльності; формуванню впевненості, чітких уявлень щодо діяльності вчителя поза класом; зменшенню кількості відмов від працевлаштування й від професії через появу труднощів у перший рік роботи.

Отже, результати вивчення досвіду підготовки майбутніх учителів технологій у США дають змогу акцентувати увагу на необхідності підтримки молодих педагогів, активному впровадженні в систему вітчизняної педагогічної освіти наставництва як форми роботи з малодосвідченими вчителями, збільшенні кількості годин, запланованих для педагогічної практики.

Досвід підготовки вчителів в Канаді схарактеризовано в працях Н. Видишко [135], С. Вілсон [761], І. Гушлевської [189], З. Зханг [763], Л. Карпинської [273], Т. Кошманової [323], М. Красовицького [330; 331], Дж. Лаенз [356], Н. Мукан [432], В. Павлюк [471], В. Реста [745], О. Русанової [530], І. Руснака [531–533], А. Хіккі [723], Дж. Янг [762]. У контексті того, що професія вчителя в Канаді є престижною, за останні роки суттєво зросли вимоги до вступників на педагогічні факультети та для отримання вчительського сертифіката.

Загалом професійна підготовка майбутніх учителів, зокрема вчителів технологій, містить такі види підготовки: фундаментальна, психолого-педагогічна, інформаційно-технологічна, методична, практична й соціально-гуманітарна. Попри єдність видів підготовки, для програм характерна варіативність, індивідуалізація, елективність, культурологічна та практична спрямованість змісту, що сприяє формуванню високого рівня професійної компетентності й педагогічної майстерності майбутнього вчителя. Особлива увага під час підготовки майбутніх педагогів зосереджена на організації та проходженні педагогічних практик, які вирізняються комплексним

характером, урахуванням сучасних освітніх тенденцій [273, с. 11]. Педагогічна практика майбутніх учителів технологій в університетах Канади відбувається за такими схемами:

1) шкільні вчителі постають у ролі наставників студентів під час проходження практики;

2) майбутні випускники педагогічних факультетів долучаються протягом року до викладання в школі з частковою оплатою праці;

3) студенти проходять педагогічну практику протягом чотирьох місяців у школі під час останнього року навчання в університеті під керівництвом викладача з університету та кваліфікованого шкільного вчителя [266; 274].

У Канаді зосереджено увагу на епістемологічних засадах педагогічної освіти; системному взаємозв'язку дисциплін, що представляють різні види підготовки; інтеграції теоретичної й практичної підготовки; активному впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес; підготовці вчителя до взаємодії в полікультурному середовищі; зміщенні акцентів із педагогічної освіти на професійну діяльність [432, с. 13]. Важливе значення в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема учителів технологій, має формування педагогічної майстерності студентів, що забезпечують через реалізацію низки стратегій: пряма та непряма стратегії, інтерактивна стратегія, стратегія самостійного навчання, експериментальна стратегія. Використання цих стратегій базоване на активних методах навчання, що сприяють активізації творчого потенціалу майбутніх учителів, формуванню самостійності в ухваленні рішень, готовності до взаємодії та співпраці [273, с. 14].

Варто відмітити, що в Канаді існує три рівні вищої педагогічної освіти: початкова ((Undergraduate), магістерська (Graduate) й докторантура (Postgraduate). Початкову вищу освіту здобувають протягом трьох років. Успішне закінчення навчання на цьому рівні завершується отриманням диплому бакалавра, який може бути звичайним і з відзнакою. Саме наявність

диплому з відзнакою дає змогу перейти на другий рівень вищої педагогічної освіти – магістерський. Навчання на другому рівні триває один – два роки і є передумовою для переходу на третій рівень вищої освіти, у докторантуру, де навчання здійснюється протягом чотирьох років. Майбутні педагоги, під час подання документів в університет, обов'язково мають надати дві рекомендації-характеристики, що засвідчують наявність у них досвіду роботи з дітьми. Отже, під час вступу на педагогічні спеціальності, перевага надається тим вступникам, які володіють якостями, особистісними характеристиками, що є важливими для педагогічної діяльності: гнучкість мислення, здатність адаптуватися, уміння взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу, ініціативність, уміння знаходити вирішення проблемних ситуацій і т.д. Зазначимо, що професія вчителя в Канаді є престижною, а тому бажаючих здобувати педагогічну освіту багато.

Канадська дослідниця С. Вілсон [761] виокремлює дві основні моделі підготовки вчителів в Канаді: послідовну («consecutive») і паралельну («concurrent»). Послідовну модель реалізують протягом вивчення одно- або дворічної програми підготовки після завершення навчання й здобуття ступеня «бакалавр» із певних наук. Паралельна модель передбачає одночасне навчання з певних наук та педагогіки. Навчання за паралельною моделлю підготовки триває чотири або п'ять років, охоплює в процесі підготовки на першому чи на другому році навчання педагогічні дисципліни та обов'язкове проходження педагогічної практики безпосередньо в школі. М. Гембір, К. Брод називають ще дві моделі підготовки вчителів: післядипломну («graduate model») та одноступеневу («a sole degree model»). Післядипломна підготовка вчителів технологій розрахована на два роки й містить два складники – теоретичний і практичний (відображають зміст шкільної програми з технологій). Цей вид підготовки спрямований на підготовку висококваліфікованих учителів («Master of Education») або методистів. Одноступенева підготовка подібна до паралельної моделі й передбачає

здобуття вищої педагогічної освіти та одночасно спеціальної (природничої, фізико-математичної й ін.). Тривалість одноступеневої підготовки становить 3-4 роки. Зазначимо, що виокремлення різних моделей підготовки пов'язане насамперед із програмами, наявними в тому чи в тому університеті Канади, з особливостями співпраці зі школами [741]. Функціують програми, за якими проходить так зване «навчання «part-time» для підготовки вчителів. Такі особи не мають змоги оплачувати навчання або їм бракує часу для відвідування занять. Також практикують дистанційну форму підготовки майбутніх учителів технологій [356]. У Канаді констатовано кілька тенденцій розвитку педагогічної освіти: збільшення кількості годин на практичну підготовку студентів; реалізація освітнього процесу в онлайн-середовищі, що активізує роль учителя як учасника освітнього процесу, а не лише джерела та транслятора знань для учнів; активне застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє збільшенню робочого часу й одночасному зменшенню кількості навчальних занять.

Серед обов'язкових предметів під час навчання на рівні бакалавра передбачено опанування майбутніми вчителями технологій низки предметів: «Розвиток особистості, навчання та різноманіття», «Нейронаука та когнітивний розвиток», «Освіта, школа та соціальні інститути», «Освіта, знання та навчальний план», «Створення турботливого класного та шкільного навчального середовища», «Етика та професія вчителя» й ін. Для вчителів предмета «Домогосподарство» заплановано систему семінарських занять у майстернях за такою тематикою: «Добра дружина, її чоловік та інші подружні казки» (Онтаріо, 2010 р.); «Зосередження на здоров'ї, а не на вазі» (Британська Колумбія, 2015 р.); «Реконструкція поглядів на моду» (Онтаріо, 2010 р.); «Житло та його оформлення» (Онтаріо, 2012 р.) й ін. Однією з важливих вимог в умовах міграційних процесів, що відбуваються у Канаді, є оволодіння майбутніми педагогами уміннями працювати в полікультурному

середовищі, конструктивно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу незалежно від їхніх релігійних і політичних переконань, національності.

Педагогічна освіта в Канаді спрямована не лише на формування професійно компетентного вчителя з цілісною системою знань, умінь, здатністю до самовдосконалення, а й розвиток його здібностей, нахилів як під час підготовки, так й протягом педагогічної діяльності. Про це свідчить документ «Освічена Канада 2020», що визначає головні державні пріоритети у галузі неперервної освіти. В контексті цього, університетська освіта вчителів є лише складником неперервної професійної підготовки. Випускник, закінчивши навчання за однією з університетських програм, має отримати спеціальний сертифікат, що посвідчує його право працювати в школі. Такий сертифікат, зазвичай, видає місцевий уряд, в окремих провінціях (наприклад, Британська Колумбія та Онтаріо) – Колегія вчителів.

Отже, основний принцип підготовки майбутніх учителів у Канаді – неперервність освіти впродовж життя, що передбачає особистісний розвиток і наявність потреби в самовдосконаленні. Реалізація цього принципу відбувається за двома аспектами: початкова професійна підготовка в умовах університету, що трактують як динамічну систему педагогічного розвитку майбутнього вчителя та становлення й удосконалення професійної компетентності педагога, удосконалення методик передання знань і вмінь.

Вартий дослідницької уваги досвід підготовки вчителів технологій у Фінляндії. Особливості педагогічної освіти в університетах Фінляндії описано в працях Н. Базелюк [64], Н. Бонюшко [113], Л. Волинець [140], Д. Володин [141], Е. Горбашко [165], С. Гринюк [173; 174], К. Котун [322; 323], О. Лукайн [734], А. Міккола [735], Н. Ніем [738], Л. Смольської [574], Н. Третьякової [613] та ін. Наукову цінність становить досвід відбору майбутніх студентів, які виявили бажання опанувати професію вчителя. Перевага надана тим абітурієнтам, які мають досвід роботи з дітьми, здатні

до взаємодії в полікультурному середовищі, а також демонструють усвідомлене бажання й потребу бути вчителем.

Зміст програм підготовки майбутніх учителів технологій в університетах Фінляндії представлений академічними, педагогічними дисциплінами й дисциплінами за вибором, написанням бакалаврської (магістерської) роботи, а також педагогічними практиками. Під час навчання майбутній педагог готує та представляє персональне портфоліо, яке містить знання про наукове освітнє товариство й колегіальні права; знання про концептуальний простір педагогічної діяльності та результати самоусвідомлення. Персональне портфоліо слугує основою для розроблення майбутнім учителем педагогічного портфоліо, що сприятиме його кар'єрному зростанню й відображатиме професійні досягнення. До персонального портфоліо можуть входити: нагороди й відзнаки; навчальні результати (доповіді, розробки проектів); наукові публікації; розробки плану проходження практики, програми самонавчання; оцінні листи результатів навчальної діяльності; відгуки про студента від одногрупників або викладачів; шкільна наочність, розроблена студентом під час проходження педагогічної практики; відеоматеріали тощо [323, с. 49–50]. Робота над персональним портфоліо під час навчання в університеті дає змогу студентові професійно ідентифікувати себе як учителя, сформувати власну педагогічну філософію навчання, налагодити зворотний зв'язок з іншими студентами й викладачами щодо його успіхів і невдач у педагогічній діяльності, оцінити свої досягнення.

В університетах розрізняють відділення, де проходить підготовка вчителів: 1) відділення підготовки класних учителів, що навчають учнів 1 – 6 класів; 2) відділення підготовки спеціальних учителів, які працюють із дітьми, що мають вади чи інші проблеми в розвитку, але навчаються у звичайних або в спеціальних школах; 3) відділення підготовки радників (помічників), що реалізують професійне й освітнє керівництво; 4) відділення

підготовки педагогів для освіти дорослих; 5) відділення підготовки вчителів дитячих садочків, для дітей дошкільного віку.

Попри численну кількість відділень, підготовка вчителя проходить переважно за двома напрямками: підготовка класних вчителів («classroom teacher») та вчителів-предметників («subject teacher») [742]. Класні вчителі («classroom teacher») в університеті опановують різні навчальні предмети, зокрема предмети зі шкільної програми, тому посутню увагу під час їхньої підготовки зосереджено на опануванні методик, що забезпечують загальний розвиток кожного учня. Учителі-предметники («subject teacher») у своїй професійній діяльності зорієнтовані більше на зміст дисципліни, формування компетентностей в учнів. У процесі їхньої підготовки в університетах акцентують на вивченні предмета, який викладатиме фахівець, методик навчання та на технології розвитку особистості учня як в урочній, так і в позаурочній діяльності. Зазначимо, що професійна підготовка майбутніх учителів спрямована також на формування в студентів готовності до взаємодії з батьками учнів, членами їхніх сімей, співпрацю з колегами-учителями [322; 553; 574].

В основній школі та в ліцеях Фінляндії хлопці оволодівають технічною працею, а дівчата – працею з текстилем (ручне ткацтво, пошиття одягу та охорона здоров'я). Згідно з навчальними планами з технологічного навчання, ліцеїсти відвідують екскурсії на виробництво, сільськогосподарські та лісгосподарські підприємства; беруть участь у професійному виробництві, набувають досвіду практичної роботи з вибраного виробничого фаху. Праця на виробництві сприяє засвоєнню теоретичних знань із предмета «Технології», розвитку технологічних умінь і навичок учнів, привчає їх до роботи у виробничому середовищі, бути відповідальним за доручену справу, виявляти самостійність у процесі виконання завдань із виробничої практики [64; 140].

З огляду на змістову спрямованість технічної підготовки учнів, теоретична підготовка майбутнього вчителя технологій триває чотири роки, а

педагогічна підготовка в середньому становить п'ять-шість років (3 роки бакалаврат – 180 кредитів та 2 роки магістратура – 300-350 кредитів). Усі програми педагогічної підготовки майбутніх учителів у Фінляндії передбачають обов'язкове здобуття ступеня магістра. Зазначимо, що більшість педагогів спеціалізуються на двох та більше навчальних дисциплінах.

Програма підготовки складається з основних і вибіркових предметів. Обов'язковими предметами для підготовки вчителя технологій є педагогіка, педагогічна психологія, методика викладання та спеціалізовані курси відповідно до особливостей технічної праці в режимі консультування. Для майбутніх учителів передбачене вивчення мистецтва, ремесел, музики. Вибіркові предмети студент вибирає самостійно з курсів педагогічного або іншого факультету.

Важливу роль у підготовці майбутніх учителів технологій відіграє педагогічна практика. Майбутні вчителі починають відвідувати базові університетські школи з першого курсу, ознайомлюються з особливостями педагогічної діяльності в умовах реальних закладів освіти. У програмі заплановане проходження студентами спочатку загальної, потім польової («field school practice») і викладацької («teaching practice») практики. Загальна практика студентів спрямована на ознайомлення з роботою різних учителів-предметників, з особливостями викладання навчальних предметів у школі. Під час проходження загальної практики студенти навчаються планувати свою діяльність, проводити різноманітні заняття й оцінювати їхню ефективність. Для представлення власних досягнень студент оформляє портфоліо та бере участь у дискусіях з обговорення занять, проведених іншими студентами. Польову й викладацьку практику нерідко поєднують у процесі підготовки майбутніх учителів. Основна мета цих видів практики полягає у формуванні індивідуального педагогічного стилю студента, методики його викладання. Зважаючи на це, тривалість практики становить

12-15 кредитів, у її ході студенти ведуть заняття в конкретному класі й несуть повну відповідальність за свої дії. Тривалість педагогічної практики під час навчання в магістратурі сягає від 15 до 20 кредитів.

Загалом підготовка майбутнього вчителя технологій у Фінляндії спрямована на формування в студента основних восьми груп умінь, що впливають на його готовність до педагогічної діяльності:

- 1) проєктувальні (уміння проєктувати освітній процес загалом та окремі етапи діяльності зокрема, наприклад виготовлення виробу);
- 2) адаптаційні (уміння впроваджувати свої проєкти в умовах роботи конкретного закладу освіти, з урахуванням особливостей учнів конкретного класу);
- 3) організаційні (уміння організовувати різні види урочної й позаурочної діяльності в межах освітнього процесу);
- 4) мотиваційні (уміння мотивувати учнів до навчально-пізнавальної діяльності, стимулювати їхню активність на занятті);
- 5) комунікативні (уміння налагоджувати продуктивне спілкування в урочний та позаурочний час);
- 6) уміння проводити контроль і самоконтроль результатів професійної діяльності;
- 7) дослідницькі (уміння провадити дослідницьку діяльність, спрямовану на підвищення ефективності освітнього процесу);
- 8) допоміжні (уміння малювати, грати на музичних інструментах, співати й т. ін.) [174].

У Фінляндії передбачено проходження вчителями-практиками підвищення кваліфікації під час спеціальних курсів, відвідування семінарів і конференцій, майстер-класів професійного спрямування. В основі педагогічної освіти закладено Концепцію освіти протягом життя, яка на законодавчому рівні відображена в Законі про професійну освіту дорослих, що регулює взаємодію системи освіти й ринку праці.

Отже, аналіз досвіду підготовки майбутніх учителів технологій у США, Канаді та Фінляндії дає змогу констатувати необхідність уваги до таких аспектів у системі вітчизняної освіти: професійний відбір майбутніх учителів трудового навчання ще на етапі вступу до закладів вищої освіти; збільшення кількості годин на педагогічні практики й урізноманітнення баз практик (заклади загальної середньої освіти, позашкільної освіти, залучення до волонтерської роботи протягом навчання в закладах вищої освіти); налагодження тісної співпраці між закладами загальної середньої та вищої освіти, безпосереднє залучення вчителів трудового навчання та технологій до освітнього процесу підготовки студентів. З огляду на це, доцільно обґрунтувати теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Висновки до першого розділу

1. Теоретичний аналіз наукових поглядів щодо професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності учнів засвідчив, що задекларована проблема схарактеризована в різних аспектах: особливості підготовки педагогів до професійної діяльності; теорія й методика професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; підготовка вчителів до позаурочної діяльності учнів. У дослідженнях, присвячених підготовці майбутніх педагогів до професійної діяльності, наголошено на необхідності оновлення змісту, засобів навчання, формування готовності в майбутніх фахівців до використання інноваційних технологій, зокрема комп'ютерних, у професійній діяльності на засадах здоров'язберезувальних технологій та врахування фізіологічних особливостей учнів. Водночас виявлено, що в більшості праць акцентовано

увагу на важливості оновлення методологічних підходів і принципів підготовки майбутніх фахівців, використання сучасних технологій та методик. Крім того, зафіксовано, що автори розвідок із підготовки вчителів до позаурочної діяльності учнів часто ототожнюють позаурочну діяльність із позашкільною або з позакласною діяльністю.

Унаслідок опрацювання наукових джерел констатовано недостатній рівень вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Основні труднощі пов'язані з відсутністю теоретико-методологічних і практичних розробок щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Підсумовано, що професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій являє собою цілеспрямований процес формування професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набуття досвіду професійної діяльності, орієнтований на особистісний розвиток і творчу самореалізацію в професійній діяльності.

2. На підставі аналізу стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зроблено висновок про стихійний характер підготовки студентів до позаурочної художньо-технічної діяльності; використання в закладах вищої освіти переважно традиційних технологій і методик, які залишають поза увагою особливості підготовки до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та не забезпечують належного рівня готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Досліджено навчальні плани й програми підготовки, що дало змогу діагностувати потребу в удосконаленні змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; оновленні технологій і методик теоретичної, практичної й методичної підготовки. Недостатня увага

звертається на набуття майбутніми вчителями трудового навчання та технологій досвіду організації позаурочої художньо-технічної діяльності учнів айд час педагогічних практик, що ускладнює цілісне формування системи знань і умінь щодо напрямів, методів і форм організації позаурочної діяльності, реалізації її виховного потенціалу. Зазначено, що практична й методична підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій має також передбачати виконання завдань, пов'язаних з організацією позаурочної художньо-технічної діяльності учнів й реалізацією її пізнавального, виховного і розвивального потенціалу.

3. Вивчення зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій дає змогу стверджувати, що науковці виявляють посилене зацікавлення до проблеми підготовки педагогів в інших країнах. Заклади вищої освіти організовують професійну підготовку вчителів на основі врахування сучасних тенденцій, вивчення потреб шкіл, змін у виробничій сфері. Зауважено, що під час підготовки майбутніх учителів технологій немає розподілу між урочною й позаурочною діяльністю учнів. Підготовка майбутніх учителів проходить на інтегрованій основі й передбачає готовність учителя до реалізації освітніх завдань у позаурочній діяльності також. Важливим складником підготовки є педагогічні практики, що студенти проходять протягом усього періоду навчання в університеті. Підготовка вчителя після завершення його навчання в закладі вищої освіти не припиняється. Існує низка програм для підтримки молодого вчителя, передбачене наставництво, курси для підвищення кваліфікації, які сприяють реалізації принципу неперервності освіти впродовж життя.

Основні ідеї розділу представлено в працях автора [19; 27; 39; 44; 53; 700; 701; 702; 703; 704; 705].

РОЗДІЛ 2

ПОЗАУРОЧНА ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ – ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Змістова характеристика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Для надання змістової характеристики позаурочної художньо-технічної діяльності школярів необхідно з'ясувати сутність базисних понять: «діяльність», «позаурочна діяльність», «художньо-технічна діяльність». Аналіз цих термінів дасть змогу окреслити не лише змістове наповнення поняття «позаурочна художньо-технічна діяльність школярів», а й особливості такої роботи.

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує сутність поняття «**діяльність**» так: 1) застосування своєї праці до чого-небудь / праця, дії людей у якій-небудь галузі; 2) робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін. [611]. Згідно зі словником законодавчих термінів, діяльність – процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, який уможливорює досягнення свідомо поставленої мети, що виникла внаслідок появи певної потреби [566]. Із цим поняттям часто використовують термін «людська діяльність», яку описують як процес (процеси) активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, що забезпечує задоволення потреб суб'єкта та досягнення мети. Діяльністю можна назвати будь-яку активність людини, якій вона сама надає деякого сенсу; діяльність характеризує свідомий бік особистості людини (на відміну від поведінки) [569].

Поняття діяльності перебуває в полі зору не лише педагогіки, а й філософії та психології. Зокрема, філософський енциклопедичний словник витлумачує сутність поняття «діяльність» як форму активності, що

характеризує здатність людини чи пов'язаних із нею систем бути причиною змін у бутті [338]. На думку С. Кримського, визначення цього поняття потребує конкретизації: «...для людської діяльності характерний вибір можливостей та відповідно – ухвалення рішень. Діяльність виконує перманентну трансформацію суб'єктивного в об'єктивне та навпаки» [338, с. 344–345]. Зазначимо, що важлива особливість діяльності в аспекті цього трактування полягає в можливості вибору людиною варіантів дії, отже, різноваріантності ухвалення рішень [338, с. 345]. Такі міркування підтверджено в працях філософів С. Щерби та О. Заглади. Учені вбачають у діяльності специфічно людську форму активного ставлення до світу, спосіб буття людини [670]. На думку О. Носкової, діяльність із погляду філософії постає як специфічна форма суспільно-історичного життя людей, яка складається з цілеспрямованого перетворення ними навколишньої дійсності. Дослідниця зазначає, що в будь-якій діяльності суб'єкта виокремлюють «такі компоненти: мету, продукт (реалізовану мету), засоби, процес та умови» [454, с. 122]. Із позиції філософії, діяльність обов'язково передбачає активність людини, спрямовану на перетворення нею навколишнього середовища.

Категорія «діяльності», за О. Леонтьєвим, охоплює «полюс об'єкта» і «полюс суб'єкта», що веде до розуміння особистості як процесу діяльності та її продукту. Психіка перетворюється в реальність людської діяльності, уможливорюючи її трактування як реальності, притаманної суб'єктові. Відповідно до поглядів психолога, структура діяльності містить такі компоненти: потреби, мотиви, завдання, дії та операції. О. Леонтьєв зауважував, що будь-яка діяльність охоплює три мікроструктури та блоки: перший пов'язаний із мотивами, другий – із метою, третій – з операціями [362, с. 234].

На думку М. Варія, діяльність доцільно описувати у двох аспектах: перший – це внутрішня й зовнішня активність людини, спрямована на особистісні зміни, трансформація предметів і явищ залежно від потреб людини, а також створення нових; другий – свідомо активність, яка

виявляється в системі доцільних дій, зорієнтованих на досягнення поставленої мети. Власне свідомий характер людської діяльності засвідчує її планування, передбачення результатів, регуляцію дій, прагнення до вдосконалення, добору найкращих і найефективніших засобів, використання досягнень науки тощо [126, с. 98–101].

Наукову цінність у контексті дослідження становить підхід дослідників О. Коханової, О. Пасеки, О. Сергєєнкової, О. Столярчука, які трактують діяльність як активність людини, що має усвідомлений характер і спрямована на досягнення поставленої мети та залежить від потреби [548]. Підтверджуючи цитовані міркування, М. Прищак і Л. Мацко кваліфікують діяльність як специфічно людську форму ставлення до навколишнього світу, змістом якої є доцільні зміни й перетворення речей та явищ залежно від людських потреб [496, с. 26–28].

Дослідник теорії діяльності Д. Ельконін убачав у діяльності внутрішню й зовнішню перетворювальну активність людини, що регульована усвідомленою метою, та виокремлював три основні види діяльності (праця, навчання, гра), описані нижче.

1. Праця – це усвідомлена діяльність людини, що спрямована на створення матеріальних і духовних благ (фізична, розумова). Науковець надавав праці в системі людської діяльності особливого значення. Завдяки праці людина побудувала суспільство, створила предмети матеріальної й духовної культури, змінила умови свого життя, відкрила для себе перспективи подальшого, практично не обмеженого розвитку.

2. Навчання – це діяльність, яка зорієнтована на засвоєння знань, формування вмінь і навичок. Навчання, на думку Д. Ельконіна, є основною формою засвоєння новим поколінням суспільно-історичного досвіду. У людини роль і значення навчання змінюються протягом онтогенезу. У дошкільному віці наuczіння слугує основним способом набуття особистісного досвіду, після чого воно відходить на другий план, звільняючи місце навчанню, навчальній діяльності, хоч і не втрачає свого значення назавсім.

Важливий чинник наочності – місце засвоюваного матеріалу в діяльності. Людина найкраще навчається того матеріалу, який стає метою діяльності.

3. Гра – це діяльність в умовних ситуаціях, які спрямовані на відтворення й засвоєння суспільного досвіду. На відміну від інших видів діяльності, метою гри є діяльність, а не практичний результат, якого досягають за її допомогою [679, с. 213–215].

Із позиції психології, діяльність людини набуває форми усвідомленої активності, що спрямована на досягнення певного результату й залежить від мотивів. Згідно з результатами аналізу основних підходів до трактування сутності діяльності, до основних характеристик цього поняття належать такі: активна взаємодія, дія людей, свідомо активність, мета, потреба, зміни й перетворення.

Отже, *діяльність* – усвідомлена перетворювальна активність людини, що залежить від чітко сформульованої мети, відповідно до особистих або до суспільних потреб.

Результати аналізу наукових праць дають змогу стверджувати, що поняття «діяльність» часто ототожнюють із поняттям «робота». У розвідках використовують такі синонімічні пари понять: діяльність – робота, позаурочна діяльність – позаурочна робота, позакласна діяльність – позакласна робота, позашкільна діяльність – позашкільна робота тощо. Це спонукає до опису семантики поняття «робота».

«Словник української мови» («Академічний тлумачний словник») [569] та «Великий тлумачний словник сучасної української мови» [130] пропонують різні трактування поняття «робота»: дія за значенням робити; чиєсь виконання чого-небудь, чийсь труд; та чи та діяльність щодо виготовлення, створення, оброблення чого-небудь; справа, діло; коло занять чи обов'язків, або те, чим зайнятий хто-небудь; праця, заняття, служба на якомусь підприємстві, у якійсь установі як засіб існування, джерело заробітку; те, що підлягає виконанню, здійсненню; спосіб, манера, стиль виконання, виготовлення чого-небудь; продукт чиєїсь праці; виріб, твір;

кількісна характеристика перетворення якогось виду енергії [130, с. 117]. У руслі дослідження найбільш оптимальною вважаємо таку дефініцію: «...коло занять, обов'язків, те, чим зайнятий хто-небудь; справа, діло» [569, с. 96]. Глосарій менеджменту трактує роботу як процедуру, підпроцес чи завдання, що відбувається протягом певного проміжку часу й має відчутні результати [503]. Юридичний словник описує роботу як діяльність виконавця (працівника), результатом якої є виготовлений товар або удосконалення, зміна його форми чи властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення особистих потреб [686]. «Міжнародна стандартна класифікація професій – 2008» витлумачує термін як набір завдань та обов'язків, які виконує одна особа чи які повинні бути виконані нею, зокрема для роботодавця або в межах індивідуальної трудової діяльності [422].

Варто наголосити на ототожненні в психолого-педагогічних дослідженнях таких понять, як «робота» і «праця». Зокрема, це зумовлене тим, що «Практичний словник синонімів української мови» [270] та «Словник синонімів української мови» [568] до поняття «робота» подає синонім «праця» і навпаки – до поняття «праця» запропоновано один із синонімів «робота». Відповідно до «Словника української мови» («Академічний тлумачний словник») [569], «Великого тлумачного словника сучасної української мови» [130], «Тлумачного словника сучасної української мови» [611], сутність поняття «праця» потрактована через поняття «робота». У лексикографічних працях подано поняття «робота» як синонім до поняття «праця» і навпаки. Водночас зауважимо, що поняття «праця» має більш широке значення й коло вживання в сучасній українській мові [611, с. 342].

На підставі осмислення різних підходів до трактування сутності роботи зроблено висновок, що до базисних понять, які характеризують її природу, належать такі: заняття, завдання, обов'язки, особа, виконавець, індивідуальний характер. За результатами аналізу понять «діяльність» і «робота» можна стверджувати, що вони не є синонімами та мають свої особливості. Зокрема, діяльність передбачає усвідомлений активний процес перетворення

зовнішнього й внутрішнього людського буття згідно з метою для задоволення особистих і суспільних потреб, а робота прогнозує заняття, завдання, обов'язки однієї особи на певний період. Погоджуючись із думкою Д. Ельконіна [679], наголосимо, що діяльність є більш широким поняттям, яке охоплює поняття «робота». З огляду на це в дослідженні будемо послуговуватися терміном «діяльність».

Доцільно проаналізувати основні підходи до окреслення в психолого-педагогічній літературі змісту поняття «позаурочна діяльність». Дослідники часто ототожнюють поняття «позаурочна діяльність» із поняттями «позакласна діяльність» і «позашкільна діяльність», не розмежовуючи їхнього значення. Постає необхідність у з'ясуванні сутності цих термінів для їх розрізнення та трактування.

К. Слесик витлумачує **позакласну діяльність** як широке й багатозначне поняття, що містить різноманітні за змістом, призначенням і способом керівництва заняття [565]. Т. Лазебна описує позакласну діяльність як систему занять, заходів й організованого навчання учнів, що проводять у школах і поза ними під керівництвом учителів, громадськості, органів учнівського самоврядування [349]. Для розмежування позаурочної та позакласної діяльності К. Слесик уводить визначення позанавчальної діяльності, під якою розуміє позакласні заняття, що проводять переважно в учнівських колективах на основі самоврядування, активності й самодіяльності учнів за спрямовувальної ролі вчителів, класних керівників [565]. На нашу думку, використання терміна «позанавчальна діяльність» є некоректним, оскільки будь-яка діяльність має навчальний характер, тому поза навчанням характеризувати її можливо.

Науковець В. Вербицький ототожнює з позакласною діяльністю позакласні заняття, що являють собою форму організації добровільної роботи учнів. Діагностуючи пізнавальні інтереси й творчі здібності учнів, розширюючи та доповнюючи шкільну програму, керівник проводить позакласні заняття, що допомагає йому заохотити дітей [134]. За висловом

С. Гончаренка, позакласна діяльність – складова частина навчально-виховної роботи, одна з форм організації дозвілля учнів. Позакласну діяльність учнів організовують і проводять у позаурочний час органи дитячого самоврядування, за активної допомоги й тактовного керівництва з боку педагогічного колективу [162]. «Словник української мови» («Академічний тлумачний словник») [569], «Великий тлумачний словник сучасної української мови» [130] пропонують таке визначення поняття «позакласний»: той, який проходить, здійснюється, відбувається не в класі, не під час класних занять / вільний від занять в класі [130; 569]. Результати аналізу дають змогу зазначити, що позакласна діяльність описана науковцями через такі ключові слова, як добровільний, поза класом, позаурочний час, педагогічний колектив.

Отже, *позакласна діяльність* – усвідомлена добровільна навчально-виховна активність учнів після уроків у приміщеннях та на території закладів загальної середньої освіти, що організована педагогічним колективом.

У психолого-педагогічних джерелах бракує чіткого трактування сутності терміносполучення «**позашкільна діяльність**». У синонімічному ряду цього поняття запропоновано термін «позашкільна освіта». Відповідно до «Словника української мови» («Академічний тлумачний словник») [569], «Великого тлумачного словника сучасної української мови» [130], трактування поняття «освіта» умовно можна систематизувати за трьома підходами: освіта – результат, освіта – процес, освіта – система (навчально-виховних заходів і закладів та установ, через які проводять ці заходи). Однак науковці, залежно від ситуативних особливостей використання терміна, пропонують власне трактування його сутності, що часто зумовлює підміну понять і неоднозначність їх опису.

Згідно із Законом України «Про позашкільну освіту» [235], позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні й слухачі в закладах позашкільної освіти в час, вільний від навчання в закладах загальної середньої освіти та інших закладах освіти

[235]. Звернемо увагу, що цей закон трактує поняття «освіта» як результат, тобто сукупність знань, отриманих у процесі навчання. С. Гончаренко, автор «Українського педагогічного словника», витлумачує позашкільну освіту як сукупність форм культурно-освітньої, загальноосвітньої та виховної роботи серед дорослого населення [162]. У цьому випадку поняття «освіта» постає як процес засвоєння знань.

Поряд із терміном «позашкільна освіта» часто використовують термін «позашкільна робота». На думку С. Максимюка, позашкільна робота являє собою освітньо-виховну діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва [384]. Подібної позиції дотримується Л. Базильчук, називаючи позашкільну роботу освітньо-виховною роботою позашкільних закладів для дітей та юнацтва [65].

Наукову цінність у контексті дослідження становить визначення змісту поняття «позашкільний», що запропоноване в «Словнику української мови» («Академічний тлумачний словник») [569], «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» [130]: вид діяльності, яка проходить не в шкільних умовах, не в школі; не пов'язана з перебуванням, навчанням у школі, зі шкільною програмою [130; 569]. Варто наголосити, що термін «позашкільний» потрактований саме через діяльність, яку, на нашу думку, необхідно закласти у визначення змістової характеристики цього поняття. Результати аналізу дають змогу виокремити основні ключові слова, через які описана сутність поняття «позашкільний»: вільний від навчання час, поза школою, заклад позашкільної освіти, педагогічний колектив.

Отже, *позашкільна діяльність* – усвідомлена перетворювальна активність вихованців, учнів, слухачів, педагогічного колективу закладів позашкільної освіти в процесі спільної освітньо-виховної роботи в час, вільний від навчання в інших закладах освіти.

Позакласна діяльність і позашкільна діяльність не є синонімами до поняття «позаурочна діяльність», їх чітко розмежовують заклади освіти, на базі яких організовують, й учасники, що до неї залучені. Постає необхідність в

окресленні змістового наповнення поняття *«позаурочна діяльність»*. З огляду на те, що її ототожнюють із позаурочною роботою й позаурочним часом, у ході аналізу наукових джерел будемо дотримуватися термінології авторів.

«Словник української мови» («Академічний тлумачний словник») [569], «Великий тлумачний словник сучасної української мови» [130] трактують поняття «позаурочний час» як час, вільний від звичайної роботи, служби, уроків і т. ін. «Позаурочна робота / діяльність» – виконувана у вільний від звичайної роботи час [130; 569]. Відповідно до цього підходу, особливістю позаурочної діяльності є те, що вона проходить у вільний від роботи (навчання / учіння) час. І. Романова називає позаурочною таку діяльність учнів та вихованців, яка організована під керівництвом учителів у вільний від навчальних занять час, спрямована на реалізацію навчально-виховної мети й завдань [525, с. 202]. Зазначимо, що дослідниця акцентує на суб'єктах і часі провадження позаурочної діяльності, а не на місці. На думку Е. Костяшкіна, позаурочна робота – це діяльність педагогів, батьків та учнів, що організує школа [320]. При цьому увага зосереджена на суб'єктах (педагоги, батьки, учні) та місці проведення позаурочної роботи (школа). Більш широке розуміння поняття «позаурочна робота» пропонує С. Максимюк, описуючи термін як різноманітну освітню й виховну роботу, спрямовану на задоволення інтересів і запитів дітей, що організовує в позаурочний час педагогічний колектив школи [384].

Вартий дослідницької уваги підхід Т. Кулачинської [347], яка розмежовує поняття «позаурочна робота» і «позаурочна діяльність». На думку авторки, позаурочна робота – це робота у вільний від навчальних занять час, спрямована на задоволення різних потреб та інтересів, як шкільного колективу в цілому, так й окремих школярів. Позаурочна діяльність школярів організована під керівництвом учителів у вільний від навчальних занять час, спрямована на досягнення мети й виконання завдань виховання, входить у межі діяльності сучасних закладів загальної середньої

освіти [347]. Нам імпонує такий підхід з огляду на те, що позаурочна діяльність є більш широким поняттям порівняно з позаурочною роботою.

Н. Кудикіна вбачає в позаурочному навчально-виховному процесі складову частину цілісного навчально-виховного процесу школи, що відбувається в режимі шкільного дня учнів у вільний від уроків (обов'язкових навчальних занять) час, тобто в позаурочній діяльності [342]. Дослідниця описує час та місце провадження позаурочної діяльності, але не називає суб'єктів. Водночас Н. Кудикіна намагається поєднати урочну й позаурочну діяльність учнів. К. Слесик трактує сутність поняття «позаурочна робота» як діяльність педагогів, батьків та учнів, що організовує школа для розширення й поглиблення необхідних учням знань, умінь та навичок, розвитку їх індивідуальних здібностей і нахилів, самостійності, а також для задоволення їхніх інтересів та забезпечення розумового відпочинку [565]. Науковець окреслює суб'єктів і місце проведення «позаурочної роботи», але не зосереджує уваги на її часі. К. Слесик зазначає, що позаурочна робота спрямована на реалізацію численної кількості завдань.

На думку В. Вербицького, позаурочна робота – форма організації діяльності учнів для виконання ними після навчальних занять обов'язкових, пов'язаних із вивченням певного курсу, практичних (лабораторних) робіт за індивідуальним або за груповими завданнями вчителя [134]. Науковець називає суб'єктів та час виконання позаурочної роботи, але залишає поза увагою місце її організації. Водночас наголошено, що позаурочна робота – обов'язковий складник продовження вивчення освітнього курсу. Уважаємо такий підхід дещо не коректним, оскільки позаурочна діяльність проходить на основі принципу добровільності. Крім того, не взято до уваги вимоги до навантаження учнів, яке не повинно перевищувати шести годин у день згідно з «Державними санітарними правилами й нормами влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01» від 5.06.2001 р. № 1/12-1459. Подібну позицію щодо трактування сутності поняття «позаурочна робота» обстоюють Т. Калечиц і З. Кейлина,

розуміючи під терміном роботу, яку проводять безпосередньо педагоги для покращеного виконання навчальних програм та дотримання єдиних вимог до учнів [263, с. 29].

І. Гликман характеризує позаурочну роботу як частину діяльності учнів у школі, зауважуючи, що це самообслуговувальна праця школярів, їхня участь у гуртках і спортивних секціях, у конкурсах, олімпіадах, диспутах, у шкільних та класних вечорах, в іграх і походах, заняття в бібліотеці. Ця діяльність, зазначає дослідник, організована та спрямована педагогами, слугує вагомим засобом виховання школярів [154]. У визначенні наявні суб'єкти, місце позаурочної роботи, її форми, однак не названі змістові характеристики. Т. Зінов'єва трактує сутність поняття «позаурочна діяльність» як спільну діяльність учителя та учнів на базі школи в позаурочний час, що забезпечує розвиток індивідуальних здібностей та інтересів дітей для їх виховання й соціалізації [409]. У цитованій дефініції акцентовано на діяльнісній сутності, практичній спрямованості, самостійності учнів, умови для яких створює педагог.

С. Янкевич стверджує, що «позаурочна діяльність» є видом реалізації освітньої діяльності, що реалізована у формах, відмінних від класно-урочних, і спрямована на досягнення запланованих результатів освоєння основної освітньої програми [692]. Дослідник зазначає, що саме ці характеристики переводять її до рангу обов'язкових. Подібної думки дотримуються Д. Григор'єв і П. Степанов, які вбачають у позаурочній діяльності комплекс видів активності (крім навчання), реалізація яких сприяє успішному засвоєнню дітьми основної освітньої програми. Науковці наголошують, що це дає змогу гарантувати виконання низки завдань: оптимізація навчального навантаження; поліпшення умов для всебічного, комплексного розвитку дітей; забезпечення підготовки юного покоління до розв'язання повсякденних життєвих завдань; створення додаткової бази знань, необхідної для професійної та творчої самореалізації [171, с. 28–29].

Відповідно до «Методичних рекомендацій щодо реалізації позаурочної діяльності в початковій школі згідно з вимогами Федерального державного освітнього стандарту (Російська Федерація)», позаурочна діяльність охоплює всі види освітньої роботи, реалізовані не у формі уроку [517]. Зазначимо, що термін «позаурочна діяльність» уперше використано в «Російській педагогічній енциклопедії» 2003 р. До широкого вжитку поняття ввійшло після ухвалення нового ФДОС Російської Федерації 2010 року, замінивши термін «позакласна робота». Документ поєднав такі поняття, як «позакласна робота» і «позашкільна робота / освіта», у терміносполученні «позаурочна діяльність» [517]. Недоліком такого трактування поняття «позаурочна діяльність», а отже, і практичного впровадження в освітній процес Російської Федерації є його спрямування на досягнення запланованих результатів засвоєння основної навчальної програми закладів загальної середньої освіти. Це обмежує права й свободи учнів, збільшує обсяг навчального навантаження на учнів цих закладів.

До основних напрямів позаурочної діяльності учнів були зараховані такі: спортивно-оздоровчий, духовно-моральний, соціальний, загальноінтелектуальний, загальнокультурний. Подібні напрями описані в Законі України «Про позашкільну освіту» [235]. Необхідно зауважити, що вітчизняні дослідники запозичують ідеї російських колег, активно їх пропагують, але при цьому залишають поза увагою, що поняття «позаурочна діяльність» замінило й вивело з ужитку наукових кіл країни поняття «позакласна робота / діяльність». Українські фахівці послуговуються поняттями «позакласна робота» і «позакласна діяльність», «позаурочна робота» та «позаурочна діяльність», «позашкільна освіта», «позашкільна діяльність», «позашкільна робота», не розмежовуючи змістових характеристик.

Позаурочну діяльність потрібно відрізнити від додаткових занять (нині функціонує термін «додаткова освіта»), що виконують освітні завдання:

ліквідація прогалин у знаннях окремих учнів, які не встигають; поглиблення знань обдарованих дітей. Позаурочна діяльність більш широка, вона допускає можливість залучення всіх учнів до занять за різними напрямками позаурочної діяльності.

Поняття «додаткова освіта» уведене «Модельним законом про вищу та післявищу професійну освіту» на Міжпарламентській асамблеї держав-учасниць СНД (постанова № 20-5 від 7.12.2002 р.) [425]. Додаткова освіта витлумачена як процес виховання й навчання, що відбувається на основі додаткових освітніх програм усіх рівнів для всебічного задоволення освітніх потреб громадян, суспільства й держави. До її переваг, порівняно з іншими видами формальної освіти, належать такі: надання можливості вибору, варіативність змісту й форм, доступність знань та інформації, адаптивність до змін (запитів), відкритість [425]. Додаткова освіта дітей спрямована на формування й розвиток творчих здібностей дітей, задоволення їхніх особистісних потреб в моральному, інтелектуальному та фізичному вдосконаленні, формування культури здорового й безпечного способу життя, зміцнення здоров'я, а також на організацію їхнього вільного часу. Така освіта забезпечує адаптацію дітей до життя в суспільстві, професійну орієнтацію, виявлення та підтримку дітей, які виявили видатні здібності. Додаткова освіта має багато спільного з позашкільною освітою та позакласною діяльністю, однак відсутність чіткого розмежування напрямів реалізації, їхніх змістових характеристик призведе до плутанини й некоректного використання понять, пов'язаних із позаурочною діяльністю.

Отже, *позаурочна діяльність* – усвідомлена добровільна активність вихованців, учнів, слухачів, педагогічних колективів закладів освіти в процесі спільної освітньо-виховної роботи у вільний від навчання чи від праці час.

Взаємозв'язок понять «позаурочна діяльність», «позакласна діяльність», «позашкільна діяльність» схематично зображений на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Взаємозв'язок між поняттями «позаурочна діяльність», «позакласна діяльність» і «позашкільна діяльність»

У контексті дослідження постає необхідність з'ясувати сутність поняття **«позаурочна художньо-технічна діяльність»**. Для цього недостатньо окреслення змісту поняття «позаурочна діяльність», оскільки потребує уточнення термін «художньо-технічна діяльність». У наукових джерелах дефініція поняття відсутня, що спонукає до аналізу його складників, тобто таких лексем, як художня й технічна діяльність.

У лексикографічних працях поряд із поняттям **«художня діяльність»** потрактовані такі поняття, як «художня творчість» і «художній». Згідно з філософським словником за редакцією І. Фролова [626], «художня діяльність» – діяльність, у процесі якої створюється і сприймається твір мистецтва. Художня діяльність охоплює різні види людської діяльності (перетворювальну, пізнавальну, оцінну, виховну, комунікативну, ігрову), що входять до художньої діяльності завдяки наявному в них естетичному аспектові. Вона й виникає з потреби виокремлювати естетичне ставлення з інших людських взаємин та видів діяльності. Центральна ланка художньої діяльності – твір мистецтва [626]. На думку Т. Гужанової, художня діяльність є універсальною категорією, оскільки складається з органічно пов'язаних між

собою видів діяльності в різних видах мистецтва: у літературі, у музиці, в образотворчому мистецтві [179]. М. Каган кваліфікує художню діяльність як вид діяльності, що передбачає синтезовану здатність особистості до пізнання, творчості, спілкування, орієнтації в цінностях [258]. Характеризуючи зміст поняття «художня діяльність», Н. Ветлугіна описує насамперед діяльність, яка безпосередньо пов'язана з різними видами мистецтва [540]. О. Джафарова називає художньою діяльністю процес інтегрованої взаємодії психологічних і практичних компонентів, спрямованих на пізнання, перетворення й відображення світу засобами художньої виразності, де відбувається саморозкриття, самовираження та самореалізація особистості. Її структурними компонентами, на думку дослідниці, є сприйняття, творчість, виконавство, оцінювання [197]. О. Біла [94] трактує художню діяльність як складну систему взаємопов'язаних дій психологічного та практичного плану, спрямованих на сприйняття й оцінювання творів мистецтва, творчий задум роботи, що натомість відображені у виконавській образотворчій діяльності. За висловом О. Наконечної, це інтегрована дизайнерська діяльність, яка передбачає різноманітні жанри й художньо-технічні засоби: зображальні, графічні, архітектурні, театральні, кінематографічні, фотографічні, музичні та інші [439]. Дослідниця В. Чернякова трактує навчально-художню діяльність учнів початкових класів як синтетичну діяльність, спрямовану на формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, на самозміну й перетворення учнями самих себе як суб'єктів навчання [647].

Результати аналізу наукових джерел дають підстави зробити такі висновки: 1) художня діяльність – особливий вид людської активності, унікальний у його ставленні до культури, змістом якої є створення, зберігання, функціонування та передання духовних цінностей; 2) така діяльність безпосередньо спрямована на «оброблення», оформлення, облаштування та одухотворення навколишнього світу й самої людини; 3) у художній діяльності та її результатах яскравіше й безпосередніше, ніж в чомусь іншому, виявляється культура епохи, періоду, країни, етносу.

Унаслідок опрацювання основних підходів до трактування сутності поняття «художня діяльність» виокремлено ключові слова, які розкривають змістові характеристики цього поняття: створення, сприймання, твір мистецтва, предмети побуту, декоративне оформлення, духовні цінності. Художню діяльність варто витлумачувати як певний вид людської діяльності, під час якої виготовляють декоративні деталі й декоративно оформлюють предмети побуту.

Термін «технічна діяльність» в українському дискурсі трапляється досить часто, але чіткого визначення сутності цього поняття немає. Нерідко його описують як діяльність, що пов'язана з виробництвом матеріальних благ за допомогою техніки й технологій для задоволення потреб особистості та суспільства. Технічна діяльність схарактеризована через поняття «науково-технічна діяльність». Згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [233], науково-технічна діяльність – наукова діяльність, спрямована на одержання використання й удосконалення нових знань для розв'язання інженерних, технологічних, економічних, гуманітарних і соціальних проблем, основними видами якої є науково-технічні (експериментальні) розробки та прикладні наукові дослідження. Наступні пункти статті 1 закону пояснюють розуміння сутності понять «науково-технічний (прикладний) результат» та «науково-технічні (експериментальні) розробки»:

– прикладний (науково-технічний) результат – одержані під час експериментальних (науково-технічних) розробок, проведення прикладних наукових досліджень, істотно вдосконалені або нові продукти, матеріали, пристрої, технології, системи, процеси, істотно вдосконалені або нові послуги, уведені в дію нові технологічні чи конструктивні рішення, розробки, завершені випробування, що можуть бути впроваджені або впроваджені в суспільну практику; прикладний (науково-технічний) результат може бути у формі дослідного (експериментального) зразка або

його моделі, ескізного проекту, конструкторської чи технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативних або науково-методичних документів, нормативно-правового акта тощо;

– науково-технічні (експериментальні) розробки – науково-технічна діяльність, що базована на наукових знаннях, отриманих унаслідок наукових досліджень чи практичного досвіду, її проводять для доведення таких знань до етапу практичного використання; результатом експериментальних (науково-технічних) розробок стають істотно вдосконалені або нові процеси, пристрої, продукти, технології, матеріали, системи, об'єкти права інтелектуальної власності, істотно вдосконалені або нові послуги [233].

Поняття «науково-технічна діяльність» нерідко схарактеризоване як група видів інтелектуальної, творчої діяльності, особливістю якої є спрямованість на матеріальне забезпечення потреб суспільства. Це зумовлює необхідність створення засобів і знарядь виробництва для різних видів діяльності людей. Відповідно до «Словника української мови» («Академічний тлумачний словник») [569], «Великого тлумачного словника сучасної української мови» [130], «технічний / технічна» – той, що пов'язаний із вивченням, упровадженням і науковим розробленням техніки та технологій; який зумовлює ці процеси та який працює в галузі техніки.

Як слушно зауважує Є. Говоров, технічну діяльність варто виокремлювати серед інших видів діяльності. Така діяльність постала внаслідок синтезу розумової й фізичної праці, відображає єдності двох соціально зумовлених протилежностей, матеріалізації наукових знань, прагне розв'язати насамперед утилітарні проблеми суспільства, пов'язані з виробництвом матеріальних благ. Технічну діяльність можна описати в контексті теорії відображення. Вона ґрунтована на матеріальній, чуттєво-предметній діяльності, що зорієнтована на перетворення та створення людиною природного середовища для задоволення власних потреб. Отже, аналізована діяльність слугує рушієм розвитку всього людства [156, с. 240].

Осмислення основних підходів до з'ясування сутності поняття «технічна діяльність» дає підстави виокремити низку ключових ознак цього терміна: матеріальне забезпечення потреб, засоби праці, матеріальне благо, технології, розумова та фізична праця.

Позаурочна художньо-технічна діяльність учнів – усвідомлена добровільна активність учнів у процесі освітньо-виховної роботи у вільний від навчання чи від праці час, що інтегрує декоративно-прикладне мистецтво й технічну творчість та спрямована на створення, зберігання, функціонування, передання матеріальних і духовних цінностей для формування особистісних якостей учнів, їхніх художніх та технічних знань, умінь, навичок, задоволення власних і суспільних потреб.

Позаурочна художньо-технічна діяльність інтегрує два складники – художній і технічний. До художнього складника належить художнє проектування (дизайн) та оздоблення предметів побуту й відпочинку людей, а до технічного – технологічний процес виготовлення об'єктів проектування з конструкційних матеріалів за допомогою інструментів, виробничого обладнання.

Отже, позаурочна художньо-технічна діяльність – важливий складник освітнього процесу, що забезпечує гармонійний розвиток особистості впродовж життя. З огляду на це постає необхідність проаналізувати її пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал.

2.2. Пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Одне з пріоритетних завдань сучасних закладів загальної середньої та позашкільної освіти – створення повноцінних умов для особистого розвитку кожного учня, формування його активної позиції в освітньому процесі. Реалізація можливостей, що розкриває позаурочна художньо-технічна

діяльність, слугує основою всебічного розвитку школяра. Як сукупність різних видів діяльності, позаурочна художньо-технічна діяльність розкриває широкі можливості для позитивного впливу на учнів, вихованців та слухачів, є самостійною сферою навчально-виховної роботи педагога, що реалізоване у взаємозв'язку з роботою на уроці. Однак на сьогодні позаурочній діяльності учнів не приділяють належної уваги, не використовують повною мірою її потенціал.

Аналіз науково-педагогічних проблем позаурочної діяльності (І. Бех [85; 86], В. Борисов [116], В. Вербицький [134], А. Капська [269], Б. Кобзар [287; 288], В. Мадзігон [376; 377], Г. Пустовіт [505–509], Ю. Руденко [528; 529], А. Сиротенко [551], О. Сухомлинська [596], Т. Сущенко [591] та ін.) підтверджує актуальність вибраної теми дослідження й дає змогу констатувати, що серед науковців панує спільне розуміння значущості позаурочної діяльності для становлення та розвитку особистості учня. Необхідно наголосити на тому, що дослідники солідарні стосовно опису переваг організації позаурочної діяльності учнів. Унаслідок аналізу наукових праць [116; 269; 287; 505; 507; 591], виокремлено основні переваги позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що представлено на рис. 2.2.

Зміст позаурочної діяльності набагато швидше відображає зміни в галузі освіти, мистецтва й техніки. Це зумовлене добровільним характером залучення учнів до такого виду діяльності, тому вчителі мають брати до уваги не лише потреби суспільства, а й інтереси та потреби учнів і їхніх батьків, щоб залучити якомога більше дітей. Для цього досвідчені вчителі, які організовують позаурочну діяльність учнів, розробляють авторські програми, що забезпечує гнучкість змісту та його спрямованість на поглиблення й удосконалення знань і вмінь, сформованих у закладах загальної середньої освіти.

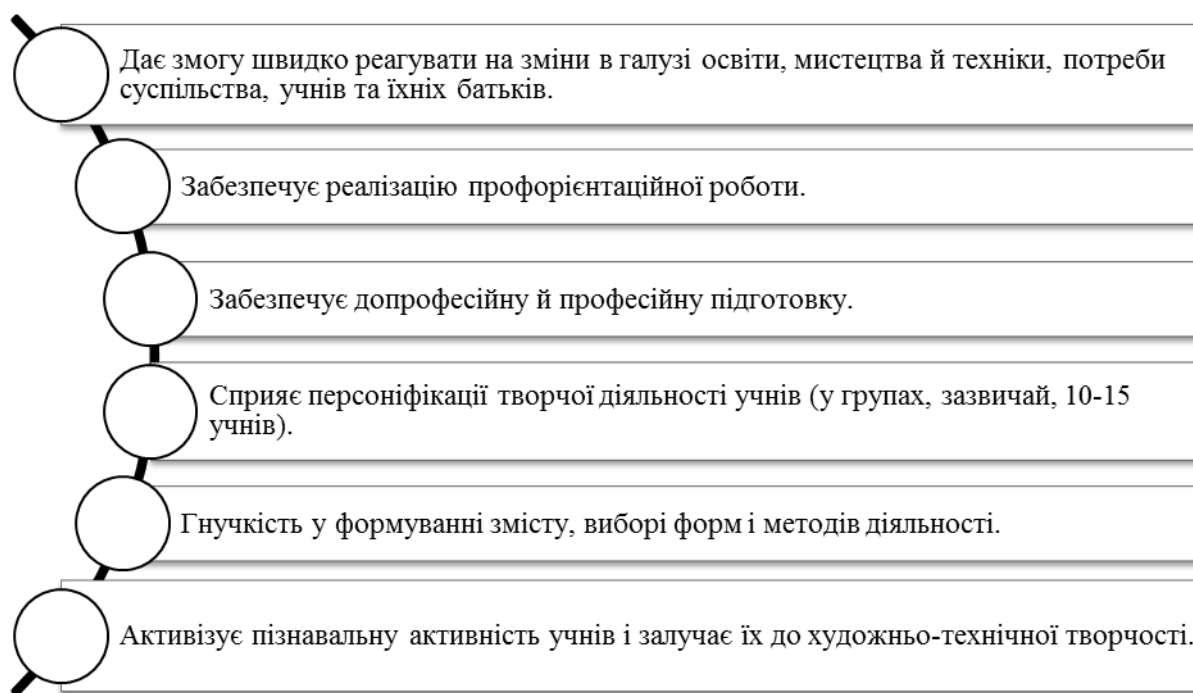

Рис. 2.2. Переваги позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Під час позаурочної діяльності, зокрема художньо-технічної, учні мають змогу ознайомитися з різними професіями, вивчити свої здібності до певного виду діяльності, спробувати себе в одному з напрямів. Докладне ознайомлення з умовами праці представників тих чи тих професій під час екскурсій, майстер-класів сприяє підвищенню ефективності профорієнтаційної роботи, спрямовує учнів на певний вид діяльності, оптимізує формування вмінь і навичок.

Особливістю позаурочної діяльності є те, що діяльність учнів, зокрема художньо-технічну, організовують у невеликих групах (зазвичай, 10-15 осіб), що дає змогу персоніфікувати освітній процес, реалізувати принцип індивідуалізації. Звернення до сучасних педагогічних досліджень спонукає до твердження, що проблема розкриття пізнавального, розвивального й виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів недостатньо висвітлена в психолого-педагогічній літературі та не поставала об'єктом науково-педагогічного пошуку.

Для з'ясування значущості позаурочної діяльності важливо апелювати до висновків С. Моцак [431], Г. Назаренко [437] про її потенціал:

- самостійне окреслення дітьми всіх виховних вимог, що й робить її сферою активного самовиховання;
- існування простору, у якому найповніше та яскраво розкриваються природні потреби у свободі, незалежності, фантазії, уяві, творчості;
- задоволення багатьох соціально-психологічних потреб у реалізації інтересів, самоперевірці сил, самоутвердженні серед однолітків, визнання власного Я;
- забезпечення «зони» задоволення потреб у спілкуванні, субординації взаємин із тими, хто старший або молодший;
- відчуття «бути комусь потрібним», особливо колективові, бути щасливим;
- створення простору, відкритого для дії, впливу різних інститутів суспільства [431].

Згідно з тлумачним словником української мови, потенціал – сукупність усіх можливостей, наявних засобів, продуктивних сил і таке інше, що можуть бути використані в якій-небудь сфері, галузі, ділянці [511, с. 402]. Результати аналізу основних підходів до поняття «потенціал» дають змогу стверджувати, що потенціал тісно взаємопов'язаний із цілями діяльності особистості. Високий потенціал діяльності допомагає розширити коло можливих напрямів реалізації цієї діяльності, активізувати їх. Однак, як засвідчує практика, навіть наділена високим потенціалом особистість, провадячи діяльність, не завжди може його реалізувати.

Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» [130, с. 1087], вважаємо, що **потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів** – сукупність усіх наявних педагогічних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. д., які можуть бути використанні в позаурочній художньо-технічній діяльності для всебічного гармонійного розвитку особистості.

У руслі дослідження необхідно схарактеризувати пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Реалізація пізнавального потенціалу передбачає залучення учнів до пізнавальної діяльності та спрямування на розвиток пізнавальних інтересів, накопичення системи знань, формування їх розумових здібностей та ін. До основних форм позаурочної роботи, які мають пізнавальний характер, належать передовсім екскурсії, олімпіади, конкурси, лекторії, тижні книги, майстер-класи тощо.

Для оволодіння знаннями, опанування досвіду учням необхідно пізнати явища, об'єкти реальної дійсності, їхню сутність. Е. Кант уважав пізнання процесом ідеального освоєння світу. Видатний філософ стверджував, що будь-яке наше пізнання починається з досвіду. Ефективність пізнання залежить від того, наскільки воно активно проходить [267]. Саме залучення учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності, що має усвідомлений активно-дійовий і пізнавальний характер, сприяє свідомо організованому продукуванню знань вихованців, формуванню їхнього досвіду в художньо-технічній діяльності.

Формування в учнів та вихованців пізнавальної активності відбувається лише за умови, якщо нові наукові знання відкриті різними шляхами й методами, узято до уваги наявний рівень пізнавальних здібностей. По-перше, це стимулює дослідницьку діяльність, по-друге, учні організовують самостійний пошук способів виконання завдань, по-третє, на основі побаченого експерименту, повідомлених фактів у них розвивається вміння самостійно робити висновки та узагальнення.

У процесі засвоєння знань учні оволодівають прийомами сприймання навчального матеріалу, певними видами розумової діяльності, вчаться керувати своїми емоціями й почуттями, пізнають власні творчі можливості. Готуючись до заняття, керівник позаурочної художньо-технічної діяльності має зважати на життєвий досвід учнів, рівень засвоєння наукових знань та їхні

вміння використовувати набуті знання на практиці. Складні пізнавальні завдання можна пропонувати лише учням, які володіють високим рівнем пізнавальних здібностей.

Важливу роль у формуванні пізнавальної активності учнів і вихованців на позаурочному занятті відіграє співвідношення нового та вже відомого, доповнення навчального матеріалу, повідомлення з додаткової наукової літератури як педагогічним працівником, так і учнями й вихованцями. Активізуючи пізнавальну діяльність учнів, педагог створює умови не лише для практичного застосування одержаних ними знань, формування їхнього наукового світогляду, інтересу до різних галузей мистецтва, техніки, науки, а й для гармонійного розвитку кожної особистості. Водночас розв'язання та розроблення завдань і проектів у позаурочній художньо-технічній діяльності вимагають від учнів більших знань та вмінь, ніж ті, які вони отримують згідно з програмами підготовки в закладах загальної середньої освіти, що сприяє самоосвіті, саморозвитку, формуванню самостійності й самостановленню особистості учнів.

Позаурочна художньо-технічна діяльність відкриває великі можливості для впливу на всебічний розвиток особистості учня, тобто має могутній розвивальний потенціал. У сучасній психологічній, педагогічній, філософській думці розвиток людини схарактеризований як складний системно організований процес якісних і кількісних змін в організмі людини під впливом різних детермінант – зовнішніх, внутрішніх, керованих, некерованих.

Розвиток особистості дитини відбувається в різних видах художньо-технічної діяльності. Свідома діяльність людини – результат зовнішніх умов, опосередкованих внутрішніми умовами, якими і є особистість. Таке розуміння діяльності ввів С. Рубінштейн, наголосивши на недостатності визнання розвитку людини в діяльності. Потрібно брати до уваги її зворотний вплив на суб'єкта, оскільки становлення особистості можливе лише в процесі змістовної, суб'єктивно та об'єктивно значущої діяльності [527]. Розвиток

особистості учня під час його залучення до позаурочної художньо-технічної діяльності полягає в якісних змінах цієї діяльності. Такі зміни можуть бути пов'язані з ускладненням цілей, завдань, предметних дій, операційного й мотиваційного аспектів діяльності. Завдяки зміні позиції, учень, нагромаджуючи досвід, стає активнішим і самостійнішим.

Щоб ці зміни відбувалися в потрібному напрямку, необхідно керувати процесом розвитку. Завдання педагога, який прагне ефективного використання потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності, полягає в залученні учнів до творчої діяльності. Украй важливо, щоб була забезпечена активна позиція учня, докладені зусилля до стимулювання його творчості, сформована потреба в засвоєнні нових знань і способів дій, національної культури, моральних норм.

З огляду на змістову специфіку, позаурочній художньо-технічній діяльності притаманні виняткові можливості, наприклад, у формуванні таких якостей, як працелюбність і творче ставлення до продуктивної праці. У системі формування особистості художньо-технічна діяльність посідає власну нішу, завдяки своєму змісту та особливостям.

Великий розвивальний потенціал закладено в проектно-технологічній діяльності учнів. Кожен з її етапів створює умови для залучення учнів до хоча б одного з видів дослідницької, творчої, аналітичної технологічної діяльності. У разі педагогічно правильної її організації можна комплексно реалізувати всі напрями виховання особистості учня в тісній єдності, створити передумови для всебічного розвитку особистості учня. Проектування вможливорює самостійну, практичну, планову й систематичну роботу учнів, посилює їхнє прагнення створювати новий або модернізувати наявний об'єкт, окреслює перспективи його застосування; удосконалює морально-трудова якості, загальноціннісні мотиви вибору професії та працьовитість. Отже, позаурочну художньо-технічну діяльність неможливо аналізувати окремо від понять творчість і художньо-технічна творчість.

Творчість – процес виготовлення оригінальних продуктів, виробів. Вдаючись до творчості, учні самостійно використовують опановані знання, уміння, навички, екстраполюють їх до різних сфер, поєднують відомі способи діяльності. Саме творчість дає змогу передбачити новий для дитини підхід до виконання завдань. Суб'єкт творчості реалізує власний задум лише на підставі результатів попередньої діяльності людей, що закріплена у формі досвіду, традицій. Важливо, щоб діяльність учня й вихованця орієнтувалася на розвиток уяви, мислення, в основі яких лежить особистий досвід. Варто стежити, щоб учні були постійно зацікавлені цим процесом, досягали своєї мети, особливо в праці.

Художньо-технічну творчість витлумачують як діяльність, у процесі якої створюють нові матеріальні й духовні цінності засобами етнопедагогіки, образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, дизайн-освіти, трудового навчання; формуються художньо-технічні знання, уміння й навички в різних видах художньо-технічної діяльності [115, с. 22]. Цієї точки зору дотримується й Н. Колесник, який описує потенціал художньо-технічної творчості як і позаурочної діяльності учнів через творчий процес, що інтегрує в собі різні види мистецтва (декоративне, образотворче), етнопедагогіку з дизайн-освітою й трудове навчання [293]. І. Дорофєєва обґрунтовує потенціал художньо-технічної діяльності через функціональний та естетичний складники, зазначаючи, що «...будь-який предмет, на відміну від витворів мистецтва, має певне життєво важливе призначення, тобто функцію. Але завжди у кожної людини є потреба в тому, щоб оточувати себе гарними предметами. Тому цінність предмета характеризує дві якості – користь і краса. Інакше кажучи, у кожному предметі закладений технічний та естетичний (художній) початок» [207].

Своєрідний синтез науково-технічної та художньої творчості вможливив нове ставлення до ролі техніки й науки в процесі формо- та стилеутворення, до образних стереотипів, створення інших речей [293]. Для творчої діяльності

характерні наукові, художні й технічні засади. Результат творчої діяльності завжди зумовлений певними акцентами в процесі творчості.

Унаслідок проектування як творчої інноваційної діяльності постає об'єктивно та суб'єктивно новий продукт. Творчі ідеї не виникають відразу, їх поява можлива лише тоді, коли особа відчуває гостру потребу щось змінити, модернізувати. Учня можна спонукати до творчості через використання соціальної мотивації, активізацію фантазії, мрій. Людина, яка прагне створити щось нове, розпочинає уявляти це в образній формі. Важливо, щоб дитина мала розвинену творчу уяву, яка допоможе їй помітити щось незвичайне в довколишньому середовищі. Успішність у творчості залежить від творчої уяви. Творчі здібності учнів найбільш оптимально розвиваються під час продуктивної творчої діяльності. Креативність, індивідуальність, фантазія виявляються в мінімальній відмові від зразка.

Надзвичайно велике значення для розвитку творчих здібностей учнів має проблемна ситуація, тому вчителів доцільно застосовувати елементи розвивального та проблемного навчання. Саме в позаурочній художньо-технічній діяльності проблемне навчання стає нормою, будь-який етап проектування й виготовлення об'єкта праці завжди пов'язаний із безліччю проблем, які учні й вихованці мають розв'язувати в ході своєї трудової діяльності. Подолання однієї проблеми завжди породжує кілька нових, що сприяє активному гармонійному всебічному розвитку особистості.

Позаурочна художньо-технічна діяльність має потужний виховний потенціал. А. Кузьмінський [346] та В. Омеляненко [346] витлумачують виховання як складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для фізичного, психічного й соціального розвитку. На думку В. Галузяк [147] і М. Сметанського [147], виховання – цілеспрямований та організований вплив на розвиток особистості. Цікавим вважаємо підхід науковців І. Беха [85], О. Киричука [279], Л. Кондрашової [300], згідно з яким виховання постає як творчий, цілеспрямований процес взаємодії педагога й вихованця, спрямований на створення оптимальних умов для розвитку та саморозвитку особистості.

Характеризуючи виховний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і вихованців, зауважимо, що його неможливо описувати відокремлено від пізнавального та розвивального потенціалу.

Позаурочна художньо-технічна діяльність містить арсенал засобів, методів і прийомів, які забезпечують процес формування культури міжособистісних взаємин учнів та вихованців. Імовірно, що в спільній діяльності виявляється певне ставлення учнів до ровесників або ж таке ставлення формується в процесі діяльності. Залучення вихованця до позаурочної художньо-технічної діяльності слугує засобом і сферою самоутвердження особистості, розвитку її індивідуальності, породження й утвердження почуття самоцінності, значущості, формування поважного ставлення до неї однолітків, що є значним чинником у вихованні в учня позитивного ставлення до себе та інших, у формуванні етичних умінь, навичок правильної поведінки у взаєминах з іншими.

Під час позаурочної художньо-технічної діяльності не варто забувати й про колективну працю. Колективне ставлення до праці обов'язково передбачає взаємини між учнями та вихованцями, що виникають унаслідок трудової діяльності. Особистість формує свої якості в процесі ділових і дружніх колективних стосунків, що згодом покращуються внаслідок удосконалення особистості [46, с. 113–116].

Особливі виховні можливості, на переконання дослідників, має саме спільна колективна діяльність, яка повинна бути значущою й привабливою для більшості учнів та вихованців, спрямованою на задоволення їхніх потреб, відповідати можливостям залучених до неї школярів, прогнозувати успішну спільну діяльність для всіх учасників і кожного зокрема. С. Карпенчук наголошує, що «у процесі різнопланової діяльності школярів закріплюються знання, формуються етичні вміння, навички, звичні норми правильної поведінки, створюються оптимальні умови для взаємин в середині колективу, укорінення елементів морального етикету» [272, с. 101].

За переконанням Н. Щуркової, у процесі такої діяльності школяр здобуває етичний досвід; опановує етичні вміння; формує стійкі реактивні риси, які становлять характер людини та визначають норми поведінки; породжується структура особистісних та загальнолюдських цінностей; формується усвідомлення вірної самоцінності власної особистості [678, с. 19]. Н. Мирончук стверджує, що саме в умовах позаурочної діяльності учнів можливо створити всі належні умови для формування культури міжособистісних взаємин [419].

Провідною виховною детермінантою, на думку І. Беха [86], засобом впливу на особистість у процесі трудової діяльності є спілкування. Для того, щоб спілкування мало конструктивний вплив необхідно брати до уваги індивідуальні особливості вихованців, емоційно адекватно діяти на поведінку учнів, вибирати оптимальні форми і методи впливу на кожного вихованця індивідуально. Реалізацію виховного процесу в спілкуванні І. Бех розглядає на трьох рівнях: соціальному (сприяє пізнанню соціального оточення), емоційному (забезпечує формування емоційно-ціннісного ставлення до себе, інших людей та оточуючого середовища), поведінковому (уможливорює набуття досвіду, опанування моделлю поведінки) [86, с. 54-55]. Саме міжособистісне спілкування на засадах поваги й довіри, у позаурочній художньо-технічній діяльності, сприяє встановленню емоційного контакту між педагогом та учнем, творчому розвитку вихованців, формуванню вмінь вибудовувати гармонійні відносини з іншими учасниками освітнього процесу. У міжособистісному спілкуванні відбувається комунікація, за якої вчитель передає учням свої морально-етичні норми, ціннісні орієнтації. Успішність свідомого привласнення учнями цінностей залежить від здатності її учасників вислуховувати протилежну точну зору, розглядати можливі варіанти поведінки, логічно аргументувати власну позицію, змінювати свою поведінку тощо. Отже, у процесі позаурочної художньо-технічної діяльності,

формується комунікативна культура, розвиваються уміння висловлювати думки, перцептивні здібності, рефлексивні уміння, ввічливість, доброзичливість, товариськість, щирість тощо. Взаємодіючи з іншими учасниками, які залучені до позаурочної художньо-технічної діяльності, в учнів формуються моральні норми поведінки. Вони навчаються співпрацювати, спільно обґрунтовувати проблему й вирішувати дослідницькі завдання, визначати ефективні технології виготовлення й оздоблення виробу.

Важливе завдання позаурочної діяльності, зокрема художньо-технічної, – виховання високодуховної особистості учня. Це можливо при умові особистісної значущості для учня діяльності. Формування потреби у певних матеріальних цінностях чи матеріальних результатах художньо-технічної діяльності, тобто ціннісного ставлення до них стає суб'єктивним надбанням учня. Матеріальна культура стає складником життя вихованця, до якої у нього формується індивідуальна морально-ціннісна позиція. Духовні цінності не обмежуються відношенням учня до матеріальної культури, вони визначають спосіб його мислення, поведінки, вчинків, міру його участі у суспільних справах. Оволодіння духовними цінностями відбувається у процесі оволодіння особистістю культурно-духовними надбаннями. Сприятливі умови для цього створює залучення учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності, що характеризується продуктивністю й соціальною цінністю. Цьому сприятиме проведення різноманітних екологічних акцій, заходів і фестивалів, спрямованих допомогти дітям-сиротам, людям похилого віку тощо. Саме відчуття причетності до важливої, соціально цінної справи мотивує учнів на певну поведінку, вчинки, сприяє духовному збагаченню, вихованню особистісних якостей: відповідальності, поваги до старших, милосердності, почуття обов'язку, доброзичливості, чуйності, дбайливості тощо.

Завдання педагогічного працівника – виявити та розвинути творчі здібності учнів і вихованців у цікавій для них діяльності. У такому

багатогранному процесі, як виховання творчої особистості, неабияке значення має формування окремих пізнавальних процесів. Деякі з них (уважність, пам'ять, мислення) утворюють когнітивний компонент творчості, інші (наприклад, дивергентне мислення, уявлення) забезпечують креативність особистості. Саме ці якості, на думку психологів, слугують основою для розвитку продуктивного мислення та творчих здібностей учнів. У руслі аналізу потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності варто акцентувати на тісному взаємозв'язку пізнавальної, розвивальної та виховної функцій.

Для формування психічних якостей учнів можна застосовувати пізнавальні (творчі) завдання. Використання в процесі позаурочної художньо-технічної діяльності вправ, які розвивають просторове уявлення, зорову пам'ять, логічне мислення, мимовільну увагу та інші психічні процеси, дає змогу одночасно виконувати не тільки розвивальні, а й дидактичні завдання.

Для реалізації розвивального потенціалу необхідно брати до уваги певні умови: розуміння учнем суспільної значущості праці; узгодженість змісту й характеру праці з нахилами та здібностями учня; провадження трудової діяльності в естетичних умовах; цікава, складна, різноманітна природа праці; наявність в учня певних трудових навичок, необхідних для виконання художньо-технічної діяльності; творчий підхід учителя до педагогічної діяльності. Ефективність реалізації розвивального потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності залежить від систематичної роботи вчителя, комплексного використання ним усього педагогічного арсеналу методів і засобів виховання та навчання.

Отже, цінність позаурочної художньо-технічної діяльності аргументована тим, що така діяльність розв'язує проблему організації вільного часу учнів, сприяє задоволенню їхніх усебічних інтересів, активізує пізнавальні процеси. Важливо наголосити, що, з огляду на різноманітні можливості та засоби, позаурочна художньо-технічна діяльність має міжпредметний характер, володіє потужним пізнавальним, виховним і

розвивальним потенціалом. Подальшого дослідження потребують структурні компоненти позаурочної художньо-технічної діяльності.

2.3. Структурні компоненти позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

У руслі докладної характеристики позаурочної художньо-технічної діяльності учнів постає необхідність в обґрунтуванні її структурних компонентів. Під час опису структурних компонентів позаурочної художньо-технічної діяльності варто трактувати її як цілісну систему, яка складається з упорядкованих і взаємопов'язаних елементів.

У науковому дискурсі проблема структури позаурочної діяльності не схарактеризована, однак наявні окремі праці (О. Биковська [89], О. Мелент'єв [402], І. Мерилова [406; 407], І. Мосякова [429]), присвячені з'ясуванню структури позашкільної освіти, яку часто ототожнюють із позаурочною діяльністю. Змістові характеристики позашкільної освіти й позаурочної діяльності представлено в п. 3.1, що вмотивовує опис структурних компонентів. О. Мелент'єв аналізує структуру позашкільної освіти через заклади, на базі яких вона реалізована. Серед таких закладів виокремлено профільні заклади [с. 19–20]. Подібної позиції дотримується І. Мосякова, трактуючи позашкільну освіту як структурний компонент системи освіти, що містить як підсистему заклади позашкільної освіти [429]. І. Мерилова за основу визначення структури позашкільної освіти вибирає мережевий підхід [407]. Наукову цінність становить підхід О. Биковської, згідно з яким позаурочна освіта являє собою певну методичну систему, що охоплює такі компоненти: організаційний, змістовий, методичний, процесуальний, функціональний, діяльнісний та інституціональний [89, с. 19]. На думку науковця, структурні компоненти впроваджують на трьох рівнях: національний (інституції, що регламентують державну політику), обласний (інституції, які координують національну політику в галузі), місцевий (інституції, що реалізують державну політику в цій галузі) [89,

с. 17–18]. До базисних понять, які розкривають сутнісні характеристики структури системи позашкільної освіти, О. Биковська зараховує компонент, підсистему, середовище, структуру, стан, зв'язки, модель [89, с. 19]. Існує підхід, відповідно до якого виокремлюють змістовий (культура, суспільство, природа, люди), процесуальний (сім'я, заклади освіти, бібліотеки, клуби, товариства, учнівські й молодіжні організації, засоби масової інформації та ін.) та системоутворювальний (діяльність особистості) компоненти системи позашкільної освіти. До основних її елементів належать мета й завдання, зміст освіти, форми, методи та засоби реалізації [554].

Опрацювання наукових розвідок засвідчує відсутність єдиного підходу до опису структури позашкільної освіти, а також брак досліджень, присвячених виокремленню структурних компонентів позаурочної діяльності учнів, зокрема художньо-технічної діяльності. Це дає підстави говорити про необхідність з'ясування структурних компонентів позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Насамперед необхідно вивчити сутність поняття «структура».

Структура – порівняно сталий спосіб (закон) зв'язку елементів того чи того складного цілого [130]; визначає упорядкованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта, що забезпечують його сталість, стабільність, якісну визначеність [570]. Зазначимо, що структурні зв'язки наявні в усіх процесах, які відбуваються в системних об'єктах. Кожен об'єкт, процес мають свою структуру, для якої характерні внутрішні й зовнішні зв'язки. Завдяки багатоманітності структурних рівнів, будь-яку систему можна аналізувати як полі структурну [492]. Структура може змінюватися, це інваріантний аспект системи. Якщо кількісні зміни в системі починають засвідчувати порушення норми й породжують її якісні модифікації, то це завжди призводить до зміни структури системи. Зв'язок структурних компонентів у системі підпорядкований діалектиці відношень між частинами й цілим [450].

У розвідках, присвячених описові систем [573; 632; 633; 634; 635], наголошено, що системні об'єкти та всі взаємодії і зв'язки між його

підсистемами й елементами підпорядковані специфічним законам, які вмотивовують особливості його існування та зміни. Підсистемам системи властиві різні відносини, зв'язки та взаємодії. Унаслідок подібних, однотипних, стійких відносин і взаємодії виникає структура. Усередині однієї системи, зокрема великої та складної, потенційно існують численні зв'язки й відносини, тому в ній можна виокремити кілька структур. У цьому разі йдеться про поліструктурні або про багаторівневі структури [635]. Відмінності функціонування різних елементів і потреба в узгодженні їхньої поведінки в межах системи породжують формування стійких внутрішніх зв'язків між ними, або структури системи. Серед властивостей структури варто назвати впорядкованість елементів системи за принципом однорідності. Ієрархізація системи вможливорює потрапляння однорідних елементів до одного рівня ієрархії (ієрархія – підпорядкування окремих частин чи елементів цілому, до складу структури якого вони входять) [667]. У системі виокремлюють підсистеми – класи елементів, функціонування яких вирізняється інваріантними властивостями на певних рівнях аналізу [632; 633; 667].

Лексикографічні праці [130; 316; 450; 601; 625; 686] трактують компонент як складову частину або елемент чого-небудь. Під **структурними компонентами позаурочної художньо-технічної діяльності учнів** розуміємо складові частини її структури, які взаємодіють між собою та, змінюючись, якісно впливають на підвищення ефективності функціонування всієї системи позаурочної діяльності.

Описуючи позаурочну художньо-технічну діяльність учнів як системний процес, можна умовно виокремити компоненти, що взаємопов'язані та взаємодіють. Ці компоненти мають власну структуру й представлені як підсистеми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів – загальної системи. Позаурочна художньо-технічна діяльність учнів як система має свою структуру, що складається з певних компонентів (рис. 2.3).

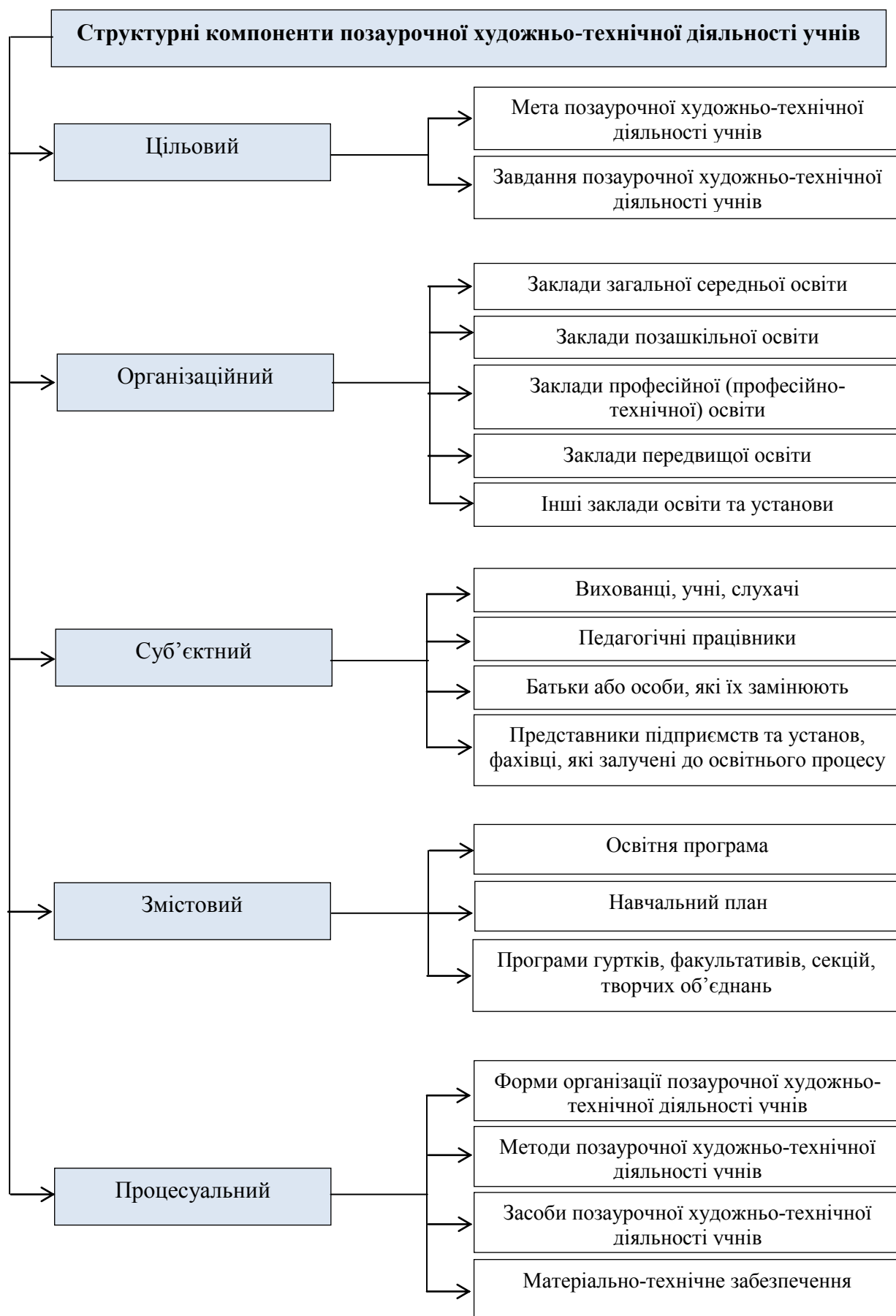

**Рис. 2.3. Структурні компоненти
позаурочної художньо-технічної діяльності учнів**

Один з основних структурних компонентів позаурочної художньо-технічної діяльності – **цільовий**, що описує мету, конкретизовану в завданнях, які реалізовані через інші структурні компоненти. Для успішного досягнення мети й виконання завдань позаурочної художньо-технічної діяльності учнів важливе усвідомлення цих відомостей педагогічними працівниками та прийняття вихованцями, учнями й слухачами.

Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови», ціль – те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти; мета [130]. На думку Н. Мойсеюка, ціль є ідеальним мисленнєвим передбаченням кінцевого результату будь-якої діяльності, це те, до чого прагнуть суб'єкти освітнього процесу [426]. Нам імпонують праці І. Малафійка [385], де схарактеризовано проблему мети та цілей діяльності. Науковець зауважує, що ціль людської діяльності завжди залежить від об'єктивних умов, у яких живе та працює людина. Для правильного окреслення цілі необхідно брати до уваги ті умови, в яких заплановане провадження діяльності. Цілі навчальної діяльності – це перший елемент дидактичної системи, що з'ясовує, чого варто навчати. За висловом Аристотеля, мета – це «те, заради чого» дещо існує [338]. На підставі цього І. Малафійк убачає в меті елемент поведінки та свідомої діяльності людини, що описує майбутній результат діяльності та способи досягнення за допомогою низки засобів. Мета виконує інтегративну функцію, слугуючи способом інтеграції різних дій людини та їх упорядкування в певній послідовності або в системі, створюючи проект дій, що позначається на характері й системній упорядкованості актів та операцій [385]. До мети, окрім кінцевого результату людської діяльності, очевидно або неочевидно входять шлях руху в напрямку отримання результату та способи діяльності, які вможливлють результат. Натомість ціль окреслює кінцевий результат. Цей термін менший за обсягом, функціонує як складник мети; вужчий за змістом, тому конкретніший, ніж мета діяльності. Цілі позаурочної художньо-

технічної діяльності учнів – це кінцевий результат спільної діяльності вчителя й учня, що відображений у точних, однозначних категоріях і поняттях. Конкретне вираження результату можливе через такі поняття:

- підсумок – найближчий бажаний результат, якого намагається досягти суб'єкт діяльності впродовж певного часу;
- завдання – це проміжний результат із сукупності доступних і впорядкованих, певний крок, що наближає досягнення мети;
- мета – бажаний результат, недосяжний за певний часовий проміжок, але в майбутньому доступний для досягнення;
- ціль – кінцевий результат, на досягнення якого суб'єкт діяльності спрямовує всі зусилля;
- ідеал – це результат, якого ніколи ніхто не може досягти, але до якого всі прагнуть та до якого можна наблизитися [537].

В контексті нашого дослідження послуговуватимемося поняттями «ціль» і «завдання». Для точного й повного опису цілей необхідна інформація про елемент засвоєння (уявлення, поняття, судження, теорія) та про рівень, на якому відбувається його засвоєння й діагностика. Для цілей характерні діагностичність та ієрархічність. Діагностичність передбачає цілком однозначне окреслення цілі, способів її виявлення, вимірювання й оцінювання; вимагає точного аналізу ознак поняття, що потрібно сформулювати в ході її досягнення, та опису об'єктивного вияву, із яким воно корелює, вказівки на категорію міри, за якою її величина підлягає опосередкованому або безпосередньому вимірюванню, із зазначенням того, що результати вимірювання можуть бути зіставлені з певною шкалою, тобто оцінені.

Вимогу стосовно однозначної діагностики цілей задовольняють через опис конкретного рівня ієрархії. Відповідно до обсягу змісту, масштабності завдань, рівня загальності чи конкретності проблеми, ціль може бути сформульована по-різному. Ієрархічність цілей засвідчує, що поняття «ціль» залежить від часового проміжку, на якому розгортається діяльність з її

реалізації. Цілям властива ієрархічна структура, на вершині перебувають цілі, що відображають соціальне замовлення суспільства. Найбільш конкретно й повно цілі сформульовані в Конституції України та в Законі «Про освіту». Ідеться про цілі, які ставить суспільство перед закладами освіти. Вони деталізовані в цілях освітньої діяльності закладів освіти (заклади загальної середньої, позашкільної освіти), в аспекті предмета, курсу та явища, факту, процесу чи поняття.

Мета відображає прагнення до конкретного кінцевого результату й дає змогу вибудувати певну послідовність дій, проаналізувати діяльність. Для неї характерна конкретність кінцевого результату. Ціль – складник мети, яка має чіткі часові межі. Завдання – проблемна ситуація з чіткою метою, яку необхідно досягти. Завдання завжди впливають із мети та є засобом її реалізації.

Отже, *мета позаурочної художньо-технічної діяльності – розвиток індивідуальних здібностей та інтересів учнів; їх навчання, виховання й соціалізація засобами художньо-технічної діяльності.*

На підставі Закону України «Про освіту» [234], Закону України «Про позашкільну освіту» [235], «Концепції позашкільної освіти» [305], «Стратегії розвитку позашкільної освіти», диференційовано загальні (спільні для всіх напрямів позаурочної діяльності, зокрема художньо-технічної) та спеціальні (характерні лише для позаурочної художньо-технічної діяльності учнів) завдання. До загальних завдань позаурочної художньо-технічної діяльності учнів належать такі:

- виховання громадянина України;
- гармонійний розвиток особистості та формування досвіду її соціальної взаємодії;
- виховання в учнів почуття власної гідності, поваги до прав і свобод людини та громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;
- виховання в учнів любові до України, патріотизму, поваги до народних традицій, звичаїв, національних цінностей українців та інших народів, націй та етносів;

- виховання в учнів шанобливого ставлення до людей похилого віку та родини;
- створення умов для творчого, духовного, інтелектуального й фізичного розвитку учнів, зокрема для дітей з особливими освітніми потребами;
- формування в учнів відповідального й свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення;
- організація дозвілля учнів, пошук нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень.

Серед *специфічних завдань* позаурочної художньо-технічної діяльності учнів названо такі:

- популяризація художньо-технічної творчості;
- задоволення потреб учнів у творчій самореалізації в напрямі художньо-технічної діяльності та професійному самовизначенні;
- опанування учнями первинних професійних художньо-технічних умінь і навичок, необхідних для соціалізації, майбутньої самореалізації та / або професійної діяльності;
- пошук, розвиток і підтримка здібних, обдарованих та талановитих учнів у напрямі художньо-технічної творчості;
- виховання в учнів під час освітнього процесу відповідального й свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточення під час виконання технічних процесів і операцій;
- розвиток художньо-технічних здібностей, умінь і навичок, естетичної культури.

Наступний структурний компонент позаурочної художньо-технічної діяльності учнів – **організаційний**. Він охоплює заклади освіти, на базі яких може бути організована позаурочна художньо-технічна діяльність учнів.

Заклади позаурочної художньо-технічної діяльності – структурний компонент системи позаурочної діяльності учнів, на базі яких проходить процес формування художньо-технічних умінь, навичок та

компетентностей, створюють належні умови для забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, інтелектуальному й духовному розвитку; відбувається підготовка до активної професійної та громадської діяльності, створюють умови для організації змістовного дозвілля в процесі залучення учнів до художньо-технічної творчості з урахуванням їхніх здібностей, обдарувань та стану здоров'я.

З огляду на законодавчі акти Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України, Міністерства молоді та спорту України, позаурочну художньо-технічну діяльність можна провадити в:

- закладах загальної середньої освіти (школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, навчально-виховні об'єднання, навчально-виховні комбінати, міжшкільні навчально-виробничі комбінати тощо);

- закладах позашкільної освіти (клуби, будинки, центри еколого-натуралістичної, науково-технічної творчості учнівської молоді, станції юних техніків, станції юних натуралістів, Малі академії наук, Малі академії мистецтв (народних ремесел), центри військово-патріотичного напрямку, музичні школи загальної музичної освіти, дитячі художні школи, дитячі хореографічні школи, дитячі школи мистецтв тощо);

- закладах професійної (професійно-технічної) освіти (училища, ліцеї, центри професійно-технічної освіти тощо);

- закладах фахової передвищої освіти (коледжі, технікуми);

- інших закладах освіти та установах (заклади вищої освіти, будинки культури, клуби, будинки офіцерів тощо).

Важливо брати до уваги особливості тих осіб, на кого спрямована діяльність зазначених закладів, і тих, хто реалізує мету й завдання позаурочної художньо-технічної діяльності. Наступний важливий структурний компонент – **суб'єктний**, що окреслює суб'єктів позаурочної художньо-технічної діяльності, до яких належать:

- вихованці, учні, слухачі (діти від трьох років, підлітки, учнівська молодь, дорослі, люди похилого віку);

- педагогічні працівники (суб'єкти / особи, які провадять професійну педагогічну діяльність – учителі, викладачі, керівники творчих об'єднань, соціальні педагоги тощо);
- батьки або особи, які їх замінюють;
- представники установ та підприємств, фахівці, які залучені до освітнього процесу.

Не варто виокремлювати адміністрацію закладів освіти, штатних психологів, соціальних педагогів, бібліотекарів та інших працівників, більш доцільно називати їх у складі групи фахівців, які залучені до освітнього процесу. Педагогічним працівником закладу освіти має бути особа з високими морально-етичними, якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки, провадить педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи. Її фізичний і психічний стан здоров'я дає змогу виконувати професійні обов'язки в закладах освіти [235]. Водночас Закон України «Про позашкільну освіту» п. 1 статті 21 регламентує, що «...педагогічним працівником закладу позашкільної освіти може бути також народний умілець із високими моральними якостями за умови забезпечення належної результативності освітнього процесу» [235]. На наше переконання, фахівець, який організовує позаурочну діяльність учнів, повинен мати педагогічну освіту. Це зумовлене необхідністю раціонального планування діяльності, добору ефективних форм, методів, методик позаурочної діяльності, розроблення навчально-методичного забезпечення, проведення моніторингу її результатів з урахуванням фізіологічних й індивідуальних особливостей учнів.

Саме від конструктивної взаємодії всіх суб'єктів позаурочної художньо-технічної діяльності залежать продуктивність і якість реалізації завдань цієї діяльності. У контексті роботи увагу зосереджено на учнях, оскільки це аргументоване об'єктом і завданнями дослідження.

Змістовий компонент позаурочної художньо-технічної діяльності учнів відображено в таких документах: освітня програма, навчальний план та

програми гуртків, факультативів, секцій, творчих об'єднань. Зміст окремих занять конкретизує педагогічний працівник, зважаючи на завдання, матеріально-технічне забезпечення, рівень підготовленості учнів, їхні інтереси, досвід педагога та ін.

Освітня програма являє собою єдиний комплекс освітніх компонентів, спланованих та організованих закладом освіти для досягнення вихованцями, учнями й слухачами окреслених результатів навчання [467]. На підставі освітньої програми заклад освіти складає та затверджує робочий навчальний план, що регламентує організацію освітнього процесу. У робочому навчальному плані деталізований варіативний складник базового навчального плану, що є складовою частиною Державного стандарту освіти певного рівня та навчального плану з типової освітньої програми [467].

Навчальний план – документ, що окреслює мету навчання, перелік обов'язкових навчальних предметів (перелік напрямів творчих об'єднань), механізм міжпредметних зв'язків, форми, періодичність, терміни контролю знань, умінь і навичок слухачів, вимоги до основних засобів навчання та плановий рівень підготовки випускника [600]. На основі навчального плану складають навчальну програму – документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, що описує зміст, обсяг і вимоги до опанування певного навчального предмета, курсу, дисципліни, розвитку та виховання особистості відповідно до вимог державних стандартів освіти й навчальних планів [497].

Згідно із загальними вимогами до організації освітнього процесу, педагогічний працівник має працювати за типовими програмами. Якщо в пояснювальній записці типової програми дозволене корегування змісту програми, то педагогічний працівник може самостійно відредагувати зміст програми залежно від особистого досвіду, інтересів і побажань учнів та наявної матеріально-технічної бази, перевести типову програму в модифіковану. В окремих випадках можлива робота за експериментальними програмами, підготовленими педагогічними працівниками, рекомендованими педагогічними радами закладів освіти та схваленими до впровадження відділами освіти міста / району.

Згідно з позицією С. Гончаренка, навчальна програма – документ, який описує зміст та обсяг знань, умінь і навичок, що потрібно опанувати з кожного навчального предмета, а також характеризує зміст розділів і тем із розподілом їх за роками навчання. Серед основних принципів побудови навчальної програми варто назвати такі: узгодженість змісту із сучасними досягненням науки, техніки й культури, соціальними цілями виховання учнів і розвитком їхніх творчих здібностей, інтересів; наступність у вивченні навчальних матеріалів; змістовий взаємозв'язок між навчальними предметами [162]. Учитель трудового навчання та технологій у своїй професійній діяльності керується типовими навчальними програмами для трудового навчання та технологій, а також програмами гуртків. У методичних рекомендаціях для керівника гуртка щодо використання навчальних програм зазначено, що навчальна програма з позашкільної освіти є нормативним документом, який регламентує мету, завдання, зміст, обсяг, порядок, способи організації освітньої діяльності та вимоги до її результатів [413]. Отже, констатовано єдність думок щодо сутності поняття «навчальна програма».

Зазначимо, що раніше вчителі й керівники гуртків мали змогу розробляти навчальні програми для гуртків самостійно та з дозволу адміністрації закладу освіти використовувати її для календарно-тематичного планування, а також упроваджувати в освітній процес. Відповідно до статті 16 Закону України «Про позашкільну освіту» [235], навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах організований за типовими навчальними програмами й іншими навчальними програмами. Обов'язкова умова – затвердження їх місцевими органами виконавчої влади. У разі браку типових навчальних програм для гурткових занять, зокрема художньо-технічного напрямку, та неможливості використання власних розробок послаблюється ефективність таких занять [413].

Наказ № 24 від 17.01.2003 р. Міністерства освіти і науки України регламентує, що навчальні програми повинні бути базовані на освітніх стандартах навчальних дисциплін, забезпечувати принцип науковості у змісті, мати освітню й виховну цінність, зважати на систематичність і послідовність навчання, прогнозувати творчість, доступність та індивідуальний підхід, науково обґрунтовану доцільність вибору методів і форм роботи. Основою навчальних планів є орієнтири щодо класифікації секцій, гуртків, творчих об'єднань клубів, за трьома рівнями (вищий, основний, початковий).

У межах початкового рівня функціують гуртки загальнорозвивального спрямування, що допомагають виявити креативні здібності дітей, розвивають їхні інтереси в ході творчої діяльності (вік – від п'яти до п'ятнадцяти років). Навчальні програми можуть передбачати один місяць навчання, від двох до шести місяців або до одного року.

Основний рівень організації та здійснення освітньої діяльності гуртків, клубів, секцій, творчих об'єднань за інтересами пов'язаний зі створенням для учнів, вихованців, слухачів умов, у яких вони можуть пройти соціальну адаптацію, розвинути творчі інтереси, розширити та поглибити професійне зацікавлення, уміння й навички, удосконалити теоретичні знання з науки, техніки, культури й мистецтва. Такі гуртки орієнтовані на дітей віком від восьми до вісімнадцяти років. Термін навчання за програмою – від одного до чотирьох років.

До вищого рівня належать гуртки, клуби, секції та творчі об'єднання за інтересами юних талантів, що функціонують для задоволення потреб учнів, вихованців, слухачів у допрофесійній підготовці. Для успішного та якісного розвитку цих об'єднань створено оптимальні умови: обов'язкове впровадження традиційних і сучасних індивідуальних форм навчання, виділення більшої кількості годин для навчальних занять, заохочення учнів, вихованців, слухачів, які зацікавлені науково-дослідницькою роботою або є переможцями, призерами місцевих, усеукраїнських, міжнародних конкурсів, виставок, олімпіад.

Вимоги до змісту й оформлення навчальних програм із позаурочної діяльності учнів регламентовані в листі Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05.06.2013 № 14.1/10-1685 [498]. Серед основних вимог виокремлено такі: прикладна спрямованість; достатність основних теоретичних пояснень та даних емпіричного характеру у навчальному матеріалі; доцільність та конкретність уведення наукових понять, усталеної термінології та символіки, опис наукових положень згідно досягнень сучасної наукової думки; доступність та зрозумілість навчального матеріалу для учнівської молоді й дошкільнят певного віку відповідно до власного досвіду та попередньої підготовки; узгодженість обсягу навчального матеріалу з нормами навантаження й кількістю навчальних годин; чітка спрямованість навчального матеріалу програми гуртка на розвиток пізнавальних і творчих здібностей вихованців, учнів та слухачів; урахування доцільності та можливостей застосування комп'ютерної техніки, інших традиційних і сучасних засобів навчання, ілюстративного матеріалу, типового обладнання тощо; використання знань, які пропонують вихованцям, учням і слухачам за навчальними програмами закладів загальної середньої освіти з основного та суміжних предметів; застосування міжпредметних зв'язків [498].

На підставі аналізу науково-методичної літератури диференційовано два основні підходи до класифікації навчальних програм. Згідно з першим підходом (О. Лебедев) [357], описано навчальні програми чотирьох видів: типові (орієнтовні); модифіковані (адаптовані, модернізовані); експериментальні; авторські.

Типова програма рекомендована Міністерством освіти і науки України й орієнтована на досягнення вихованцями, учнями, слухачами певного рівня засвоєння теоретичних знань та практичних умінь і навичок. Таку програму можна використовувати в усіх закладах освіти України. Її зміст є обов'язковим до повного виконання, якщо автором чи колективом авторів у пояснювальній записці не зазначені інші умови використання.

Модифікована програма базована на типовій програмі, змінена з огляду на особливості освітнього закладу, вік і рівень підготовки учнів та вихованців, режим провадження освітньої діяльності, нестандартні індивідуальні результати навчання й виховання. Педагог має право змінювати й доповнювати програму, не порушуючи концептуальних засад організації освітнього процесу, традиційної структури занять, що регламентовані програмою, не змінюючи мети, завдань і прогнозованого результату типової програми.

Експериментальна програма розроблена педагогом для виконання практичного завдання, що передбачає подолання труднощів в освітньому процесі чи розв'язання більш складних завдань. На відміну від типової, експериментальна програма допускає зміни в змісті, аргументовані інноваційні методи й форми навчання. Експериментальна програма має містити елементи новизни щодо аналогічних навчальних програм [357, с. 179–180].

Авторську програму готує вчитель, керуючись власною методичною концепцією освітнього процесу. Така програма покликана оновити зміст освіти та досягти вагомих результатів. Також, під час експертизи авторської програми, необхідно подати документальні підтвердження новизни цієї програми та належності цієї новизни авторів. У пояснювальній записці до програми потрібно чітко аргументувати принципові відмінності від підходів інших авторів.

Згідно з іншим підходом, розмежовують такі види програм: *авторська* (розроблена конкретними особами, містить оригінальну ідею, інновацію (інновація – перероблена програму, що містить нові вагомі доповнення); *комплексна* (зміст навчальної програми передбачає на заняттях та поза ними різнопланову діяльність, що поєднує різні напрями у розвитку, вихованні, навчанні особистості учня); *профільна* (з одним напрямом діяльності); *варіативна* (програма з рівноцінною заміною компонентів). Дослідники диференціюють варіативність внутрішню (замість одного компонента

запропоновано інший) і зовнішню (програма змінена повністю, але результат навчання ідентичний) [357, с. 182].

У процесі розроблення програми, незалежно від класифікації та виду навчальної програми, необхідно дотримуватися загальних вимог до її структури. Навчальна програма для організації позаурочної діяльності учнів, зокрема художньо-технічної, повинна містити кілька розділів [498]: пояснювальна записка; тематичний план; зміст програми; прогнозований результат; орієнтовний перелік обладнання для організації занять; список рекомендованої літератури. Крім того, доцільно подати орієнтовний перелік об'єктів праці для організації занять.

У пояснювальній записці до програми схарактеризовано освітню концепцію навчального курсу, його мету й завдання, запропоновано стислу характеристику структури та окремих компонентів програми, опис особливостей організації й основних норм вивчення навчального матеріалу програми; зазначено рекомендацію по кількісному складу вихованців, учнів, слухачів у групі, обмеження по віку гуртківців; представлено основні форми й методи та методичні рекомендації до проведення занять. Розробник навчальної програми має зазначити в пояснювальній записці, що педагог, який працюватиме з цією навчальною програмою, має право вносити зміни й доповнення до змісту програми, що зумовлене потребою зважати на інтереси учнів, матеріально-технічний стан і досвід роботи. Це дасть змогу адаптувати зміст навчальної програми до різних умов використання.

Тематичний план складають у формі таблиці з переліком тем, які описані за етапами навчання, із зазначенням загальної кількості навчальних годин на рік чи весь термін діяльності гуртка, з оптимальним розподілом їх на практичні та теоретичні заняття. Якщо на вивчення теми запланувати занадто багато годин, учні втратять інтерес до неї, а якщо мало – не встигнуть освоїти навчальний матеріал. Зразок оформлення тематичного плану подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Оформлення тематичного плану в навчальній програмі

№ з/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		Усього	Теоретичні	Практичні
1.	Вступне заняття	1	1	-
2.	Історія виникнення макраме	1	1	-
3.	Матеріали та інструменти для макраме	3	1	2
4.	Види плоских вузлів, технологія їх плетіння	8	1	7
...				
Екскурсія				
Усього				
Разом				

Зміст програми розкриває зміст розділів і тем у певній послідовності, відповідно до тематичного плану. Обов'язковою є вказівка на забезпечення гігієни праці та дотримання правил безпеки життєдіяльності гуртківців чи учнів.

У цьому розділі описано форми проведення занять і подано перелік практичних робіт. Нижче запропоновано орієнтовний опис змісту теми.

4. Види плоских вузлів, технологія їх плетіння (8 год.).

4.1. Види плоских вузлів та їх характеристика.

4.1.1. Практична робота: «Плетіння ланцюжка з лівостороннього плоского вузла».

4.1.2. Практична робота: «Плетіння ланцюжка з правостороннього плоского вузла».

4.1.3. Практична робота: «Технологія плетіння подвійного (квадратного) вузла».

4.1.4. Практична робота: «Технологія плетіння геркулесового вузла».

4.1.5. Практична робота: «Плетіння виробу (закладка для книги, ланцюжок, браслет та ін.)».

Прогнозований результат характеризує обов'язкові результати освітньої діяльності вихованців, учнів і слухачів за умови реалізації змісту навчальної програми. Такий результат поданий у пояснювальній записці програми, після або паралельно зі змістом програми.

Орієнтовний перелік необхідного обладнання для діяльності гуртка – це перелік матеріально-технічного забезпечення для якісної та успішної організації освітнього процесу. Цей перелік для навчальних програм гуртків укладають відповідно до «Типового переліку навчально-наочних посібників і технічних засобів навчання для позашкільних навчальних закладів системи» Міністерства освіти і науки України, що затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 08.01.2002 р. № 5, згідно з іншими нормативними положеннями [196]. Наприклад, для діяльності гуртка макраме орієнтовний перелік обладнання можна подати за описаною нижче формою.

Інструменти, пристосування та додаткове обладнання для роботи в техніці макраме:

1) в'язальні гачки (товстий і тонкий) № 2; № 4, № 5; № 7 тощо (титанові);

2) спиці № 2; № 4, № 5; № 7 (титанові);

3) подушка з наповненням для плетіння:

– прямокутна ($450 \times 250 \times 160$);

– циліндрична (170×410 $d=140$);

– ...

Матеріали для роботи в техніці макраме:

1) нитки:

– армовані (№ 50, № 70 або № 80);

– бавовняні («perle»);

– ...

– ...

2) шнури (паперові) і т. ін.

Список рекомендованої літератури містить базовий перелік інформаційних джерел, який дає змогу учням задовольнити цікавість із вибраного напрямку чи техніки на початковому етапі. Орієнтовний перелік визначених об'єктів праці можна подати за зразком, представленим нижче.

Орієнтовні об'єкти праці

1. *Практична робота: «Плетіння прикрас (сережки, кулон, браслет «Вуж», обруч із квіткою, брошка «Троянда», ланцюжок «горошинка»)».*
2. *Практична робота: «Плетіння серветки («Коло», «Зірка», «Павучок», проста, ажурна)».*
3. *Практична робота: «Плетіння іграшки (квітка, павук, Дід Мороз, Сніговик, Снігурочка, ялинка, ангел, метелик...)».*

У змісті програми варто взяти до уваги наступність засвоєння й розвитку знань і вмінь, опанованих вихованцями, учнями, слухачами на попередніх рівнях навчання та взаємозв'язок із змістом навчальних предметів, якими вони оволодівають у закладах загальної середньої освіти.

Процесуальний компонент регламентує організацію безпосередньо художньо-технічної діяльності учнів, її форми, методи, засоби й матеріально-технічне забезпечення. Ефективність реалізації цього компонента залежить від активної взаємодії педагогічних працівників та учнів, їхньої співпраці. З огляду на особливості художньо-технічної діяльності, особливе значення має використання проектної технології.

Форми організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів класифікують за кількома ознаками: за кількістю охоплення учнів – індивідуальні, групові й масові; за періодичністю проведення – систематичні й епізодичні.

Для позаурочної художньо-технічної діяльності характерними є форми організації за кількістю охоплення учнів – індивідуальні, групові й масові. Необхідною умовою успішної реалізації індивідуальних форм позаурочної художньо-технічної діяльності є врахування індивідуальних особливостей

учня, його здібностей і нахилів та встановлення доброзичливих стосунків між учителем та учнем на засадах взаємоповаги й співпраці. Виховний вплив, у ході індивідуальної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, здійснюється через особистість учителя і його безпосередній вплив на учня, творчий процес й об'єкт праці. До індивідуальних форм позаурочної художньо-технічної діяльності учнів відносимо виконання індивідуальних проектів, виготовлення виробів для представлення на персональній виставці, індивідуальна підготовка до олімпіад, конкурсів художньо-технічного напрямку, написання наукових робіт художньо-технічного напрямку на МАН України тощо.

До групових форм організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів належать гуртки, майстер-класи, конкурси, екскурсії тощо. Найбільш поширеними є художньо-технічні гуртки, які передбачають розв'язання таких завдань: стимулювання в учнів інтересу до художньо-технічної діяльності; розширення кругозору; розвиток творчого потенціалу, художньо-технічного мислення; удосконалення дослідницьких умінь; формування умінь з проектування та виготовлення об'єктів художньо-технічного напрямку; розроблення й оформлення технічної документації; виховання ціннісних орієнтацій, морально-етичних переконань.

Зауважимо, що поділ на групові й масові форми організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів умовний. Це зумовлено тим, що розмежування на групові й масові форми здійснюється відповідно до кількості учнів, які задіяні у них. Тому конкурси, олімпіади можуть бути віднесені як до групових, так і до масових форм організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Найбільш поширеною масовою формою організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є організація виставок, що дає змогу продемонструвати досягнення учнів у художньо-технічному напрямі, презентувати власні вироби, пропагувати напрям художньо-технічної

творчості й стимулювати в учнів інтерес до цього виду діяльності. Виховну цінність має безпосередньо процес експонування виставки учнями. Це сприяє формуванню естетичної культури, розвитку умінь поєднувати експонати відповідно до їх змістового наповнення, кольорового вирішення, рівня складності.

На підставі аналізу педагогічної літератури й досвіду роботи вчителів трудового навчання та технологій можна виокремити форми організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: тематичні вечори («Вечір техніки», «Вечір декоративно-прикладного мистецтва» та ін.), КВК, вікторини («Краса і техніка», «Народні традиції в мистецтві», «Різьблення та його види»), екскурсії (на підприємство, на виробництво тощо), акції («Збережи традиції», «Прикрась свою вулицю», «Відтвори вишивку» та ін.), олімпіади з трудового навчання та технологій, конкурси МАН, тижні художньо-технічної творчості, гуртки («Юний столяр», «Гурток різьблення», «Гурток народних умільців», «Гурток народних промислів» та ін.), клуби (клуб пошановувачів петриківського розпису, опішнянської кераміки, крелевецької вишивки, яворівської іграшки, клуб «Господар» та ін.), майстер-класи з різних видів і технік декоративно-прикладного мистецтва та інші.

Серед основних методів організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виокремлено: традиційні (за джерелом інформації – словесні, наочні й практичні); методи виховання (методи формування свідомості, методи організації діяльності та методи стимулювання поведінки); методи проектування (метод фантазування, фокальних об'єктів, комбінування, комбінаторики, розв'язування винахідницьких завдань тощо); методи стимулювання пізнавальної активності (ігрові, проблемні, інтерактивні, метод кейсів і т. ін.).

Великий виховний вплив на особистість учня здійснюють методи формування досвіду поведінки й суспільної свідомості, що спрямовані на виховання морально-етичних й правових норм поведінки, естетичних смаків,

розвиток ерудиції, комунікативних здібностей, логічного мислення тощо. При цьому важливо, щоб педагог був взірцем для своїх учнів, демонструючи своєю поведінкою, відношенням до інших людей, навколишнього середовища приклад для наслідування. Саме дії вчителя, у процесі використання методу прикладу, слугують підтвердженням теоретичних положень, яких він їх навчає і переконливо засвідчує певний тип поведінки у закладі освіти й поза його межами.

Не менш важливий педагогічний вплив на свідомість учнів, у процесі позаурочної художньо-технічної діяльності, здійснює метод педагогічної вимоги. Зауважимо, що педагогічна вимога має бути справедливою для учня, зрозумілою, чітко сформульованою, переконливою, з визначенням часового проміжку, в межах якого вона має бути виконана. Лише за таких умов використання цього методу сприятиме вихованню відповідальності, дисциплінованості й організованості учня. Наукову цінність, в умовах позаурочної художньо-технічної діяльності, становлять такі форми опосередкованих педагогічних вимог: прохання, схвалення, довіра, натяк, порада, вимога в ігровій формі. Для формування культури поведінки, дотримання правил техніки безпеки й санітарно-гігієнічних норм, правильної організації робочого місця під час організації позаурочної художньо-технічної діяльності доцільним є використання методу привчання. Мобілізації здібностей учнів, зміцненню віру у себе й свої можливості, активізації пізнавальної активності, залученню до художньо-технічної творчості сприяє метод виховуючи ситуацій.

Враховуючи особливості позаурочної художньо-технічної діяльності, її добровільний характер, постає необхідність у використанні методів стимулювання поведінки, зокрема змагання й заохочення. Потреба учнів у самоутвердженні в колективі реалізується за допомогою методу змагання. Саме участь у різних змагальних формах (конкурсах, виставках, олімпіадах, фестивалях художньо-технічної творчості тощо) розвиває творчі здібності

учнів, удосконалює їхні знання й уміння, розширює кругозір, навчає перемагати або програвати, виказуючи повагу до супротивника. Схвалення досягнень у художньо-технічній діяльності, позитивних дій має на меті метод заохочення. Заохочуватися мають учні, які домоглися певних успіхів не лише у художньо-технічній діяльності, а й ті, хто виявляє працелюбність, старанність, відповідальність.

Особливу групу методів організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів становлять методи проектування (метод фантазування, фокальних об'єктів, комбінування, комбінаторики, розв'язування винахідницьких завдань тощо). Ця група методів сприяє розвитку творчих здібностей учнів, уяви, логічного мислення, уміння фантазувати, знаходити аналогію між об'єктами природи й предметами оточуючого середовища.

Таким чином, ефективність використання методів організації позаурочної художньо-технічної діяльності залежить від:

- спрямованості системи методів на реалізацію мети позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- врахування індивідуальних особливостей учнів та їхнього життєвого досвіду (лекцію використовують у роботі з учнями старшого віку, розповідь і пояснення – з учнями середнього віку);
- врахування вікових особливостей учнів (для учнів молодшого й середнього віку доцільно використовувати ігрові методи, для учнів старшого віку – проблемні й інтерактивні);
- гармонійного поєднання методів, що забезпечує системність виховного впливу на учня у позаурочній художньо-технічній діяльності.

Типовий перелік технічних засобів навчання і навчально-наочних посібників для закладів позашкільної освіти складений Міністерством освіти і науки України та затверджений наказом від 08.01.2002 р. № 5 [602]. У наказі подано чіткий перелік приладів, пристосувань, інструментів для практичної роботи й контрольно-вимірювальних інструментів, матеріалів для різних видів

гурткових занять, наприклад, для бісероплетіння, гончарства, писанкарства, в'язання (спицями й гачком), художньої вишивки тощо. Також регламентовано друковані засоби для кожного виду гуртка. На жаль, друковані засоби містять лише правила техніки безпеки, ілюстрації виробів, виконаних у певній техніці декоративно-прикладного мистецтва, окремі зразки плакатів (наприклад, «Геометричний поділ писанки», «Будова швейної машини», «Розкладка лекал», «Види плетіння бісером» та ін.), картки для індивідуальної роботи (схеми виробів для виконання за зразком).

На підставі аналізу науково-методичної літератури до *засобів позаурочної художньо-технічної діяльності* учнів варто зараховувати дидактичні й технічні засоби. Дидактичні засоби художньо-технічної діяльності – це плакати, конспект-схеми, опорні й технологічні схеми, документація письмового інструктування (правила техніки безпеки, алгоритмічні приписи, інструкційні, технологічні й інструкційно-технологічні картки; картки-завдання та ін.), мультимедійні презентації, засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності (кросворди, сканворди, ребуси й ін.), зразки орієнтовних об'єктів праці, моделі та макети виробів. Їх використання дає змогу активізувати самостійну роботу учнів, унаочнити послідовність виконання технологічного процесу, систематизувати знання щодо правил техніки безпеки, організації робочого місця відповідно до особливостей практичної роботи й послідовності виконання технологічних операцій. Зокрема, використання зразків орієнтовних об'єктів праці сприяє формуванню уявлення про кінцевий результат художньо-технічної діяльності учнів, допомагає на цій основі створювати нові власні вироби. До технічних засобів належить комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, телевізор, тобто ті технічні пристрої, що дають змогу активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в позаурочній художньо-технічній діяльності.

Матеріально-технічне забезпечення виділяємо окремим складником процесуального компонента, що містить перелік інструментів (основних, допоміжних та контрольно-вимірювальних), пристосувань, допоміжного й

технологічного обладнання, матеріалів, що необхідні для організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Отже, основними структурними компонентами позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є цільовий, організаційний, суб'єктний, змістовий та процесуальний. Завдання закладів вищої освіти – підготувати вчителя трудового навчання та технологій до реалізації цих компонентів у професійній діяльності.

Висновки до другого розділу

1. На основі з'ясування сутності базисних понять (діяльність, позаурочна діяльність, художньо-технічна діяльність) схарактеризовано природу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Результати аналізу наукових джерел засвідчили, що дослідники часто ототожнюють поняття «позаурочна діяльність» із поняттями «позакласна діяльність» та «позашкільна діяльність». Для розмежування їхнього значення сформульовані дефініції термінів. Позакласна діяльність потрактована як усвідомлена добровільна навчально-виховна активність учнів після уроків у приміщеннях та на території закладів загальної середньої освіти та організована педагогічним колективом. Позашкільна діяльність витлумачена як усвідомлена перетворювальна активність вихованців, учнів, слухачів, педагогічного колективу закладів позашкільної освіти в процесі спільної освітньо-виховної роботи в час, вільний від навчання в інших закладах освіти. Позаурочна діяльність – усвідомлена добровільна активність вихованців, учнів, слухачів, педагогічних колективів закладів освіти в процесі спільної освітньо-виховної роботи у вільний від навчання чи від праці час.

Позаурочна художньо-технічна діяльність учнів схарактеризована як усвідомлена добровільна активність учнів у процесі освітньо-виховної роботи у вільний від навчання чи від праці час, яка інтегрує декоративно-прикладне

мистецтво й технічну творчість та спрямована на створення, зберігання, функціонування, передання матеріальних і духовних цінностей для формування особистісних якостей учнів, їхніх художніх та технічних знань, умінь, навичок, задоволення власних і суспільних потреб. Така діяльність синтезує два складники – художній (художнє проектування (дизайн) та оздоблення предметів побуту й відпочинку людей) і технічний (технологічний процес виготовлення об'єктів проектування з конструкційних матеріалів за використання інструментів, допоміжного й виробничого обладнання).

2. Досліджено потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як сукупність усіх наявних педагогічних засобів, можливостей, продуктивних сил та ін., що можуть бути використані в позаурочній художньо-технічній діяльності для всебічного гармонійного розвитку особистості. Схарактеризовано пізнавальний (передбачає залучення учнів до пізнавальної діяльності та спрямування на розвиток пізнавальних інтересів, накопичення знань, формування розумових здібностей та ін.), розвивальний (зорієнтований на розвиток особистості дитини в різних видах художньо-технічної діяльності), виховний (забезпечує виховання особистісних якостей, ціннісних орієнтацій учнів) потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

3. Виокремлено та схарактеризовано структурні компоненти позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як складові частини її структури, які взаємодіють між собою та, змінюючись, якісно впливають на підвищення ефективності функціонування всієї системи позаурочної діяльності. Диференційовано такі структурні компоненти: цільовий (містить мету й завдання позаурочної художньо-технічної діяльності); суб'єктний (представляє суб'єктів позаурочної художньо-технічної діяльності: вихованці, учні, слухачі (діти від трьох років, підлітки, учнівська молодь, дорослі, люди похилого віку); педагогічні працівники (суб'єкти / особи, які провадять професійну педагогічну діяльність – учителі, викладачі, керівники творчих об'єднань, соціальні педагоги тощо); батьки або особи, які їх

замінюють; представники підприємств та установ і фахівці, залучені до освітнього процесу); організаційний (заклади позаурочної художньо-технічної діяльності, на базі яких проходить процес формування художньо-технічних умінь, навичок і компетентностей, створюють належні умови для забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, інтелектуальному й духовному розвитку; відбувається підготовка до активної професійної та громадської діяльності, створюють умови для організації змістовного дозвілля в процесі залучення учнів до художньо-технічної творчості з урахуванням їхніх здібностей, обдарувань та стану здоров'я); змістовий (відображений у таких документах, як освітня програма, навчальний план, програми гуртків, факультативів, секцій, творчих об'єднань); процесуальний (описує організацію безпосередньо художньо-технічної діяльності учнів, її форми, методи, засоби й матеріально-технічне забезпечення).

Основні положення, описані в розділі, опубліковано в працях автора [7; 8; 10; 16; 22; 26; 28; 29; 38; 46; 47; 50; 53].

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Сучасні підходи в професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо- технічної діяльності учнів

В основу будь-якого дослідження покладено методологію, тобто сукупність методів, способів, прийомів і їхню певну послідовність; учення про методи, методики й засоби пізнання; схему, план розв'язку поставленого науково-дослідницького завдання [239, с. 71]. Проблеми педагогічної методології студіювали О. Адаменко [4; 5], В. Андрущенко [55], А. Баскаков [68], Г. Бірта [96], М. Богуславський [103–105], С. Гончаренко [160; 161], В. Зацерковний [239], І. Зязюн [248; 249], В. Краєвський [326–328], В. Кремень [335; 336], В. Курило [351], С. Сисоєва [552], М. Скаткін [558], Є. Хриков [415; 637], Р. Шевчук [658], Е. Юдін [682; 683] та ін.

Зазначимо, що питання методології наукового дослідження є важливими й водночас складними, це пов'язане передовсім із різними підходами до їх витлумачення. У філософських словниках поняття «методологія» потрактоване як система способів і принципів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності [626–630]; сукупність методів, прийомів, засобів дослідження, що використовують у науці; «учення про метод наукового пізнання й перетворення світу» [630, с. 278]. С. Гончаренко описує методологію як «науку про побудову людської діяльності, що уможливорює цілеспрямоване та ефективне теоретичне пізнання й практичне перетворення світу» [160, с. 498]; Н. Кудикіна – як

наукову основу, що базована на досягненнях науки, і водночас пізнавальний орієнтир системного характеру, що впродовж усього процесу наукового пошуку спрямовує конкретну дослідницьку діяльність на отримання об'єктивно істинного наукового знання [342]. В. Краєвський виокремлює методологію педагогіки, трактуючи її як систему знань, систему діяльності з отримання знань і методологічного забезпечення спеціально-наукових педагогічних досліджень [327].

На думку Т. Дмитренка, методологія педагогіки є вченням про способи організації (вплив на особистість), управління (вплив на діяльність), що наявні в процесі спілкування суб'єктів педагогічної системи для отримання, перетворення, розуміння, зберігання й застосування інформації. Це забезпечує пізнання та перетворення педагогічних об'єктів (педагогічна система, педагогічний процес, педагогічна ситуація, педагогічний факт тощо) [203, с. 64–71].

В. Зацерковний пропонує характеризувати методологію за такими значеннями: 1) ототожнена з методами дослідження; 2) учення про наукові методи пізнання або систему наукових принципів, на яких ґрунтоване дослідження та за якими вибирають сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів; 3) теорія методів дослідження, система знань про теорію науки й систему методів дослідження, створення концепцій [239, с. 71]. У контексті цього Н. Кугай диференціює теоретичну (як пізнавати?) і практичну (за допомогою чого пізнавати?) методологію. Теоретична методологія, за висловом науковця, є вченням про принципи й правила пізнання, сформована таким розділом філософського знання, як гносеологія. Практична ж методологія передбачає вчення про методи, засоби, способи й прийоми пізнання, орієнтована на перетворення світу через розв'язання практичних проблем [341, с. 22].

Існує й інший підхід, згідно з яким розмежовують змістову та формальну методологію. Зокрема, змістова методологія спрямована на вивчення теорій, законів, структури наукового знання й критеріїв науковості

методів. Формальна методологія охоплює методи наукового дослідження з позиції структури й формалізованих підходів до побудови наукового знання на теоретичному рівні, доведення його істинності [104].

На сьогодні актуальним є дослідження структури методології наукового пізнання, що аналізують у двох аспектах: ієрархічному (передбачає наявність чіткої багаторівневої структури) і плюралістичному (описує структуру методології як горизонтальне однорівневе утворення, у якому принципи й методи пізнання рівнозначні) [658, с. 37–38]. Більшість дослідників обстоює солідарну позицію стосовно того, що методологію наукового пізнання необхідно трактувати як багаторівневу ієрархічну структуру з певними рівнями. Р. Шевчук називає такі рівні:

- 1) філософська методологія;
- 2) загальнонаукова методологія;
- 3) міжгалузева методологія (методологія кількох споріднених наукових галузей, наприклад психолого-педагогічна) і галузева методологія (методологія конкретної науки, наприклад педагогічної) [658, с. 38].

На думку Н. Кугай [341], у структурі методології коректно виокремлювати основні чотири рівні:

- філософський – найвищий рівень методології, формує загальне уявлення про будову світу, розвиток суспільства й індивіда як його представника;
- загальнонауковий – розкриває загальнонаукові концепції, які є прийнятними для всіх галузей науки або їхньої більшості;
- конкретно-науковий – містить сукупність теоретичних положень, методичних підходів, закономірностей, принципів і процедур, що застосовують у конкретній науковій галузі;
- технологічний – дає змогу виокремлювати й використовувати найбільш ефективні методи, засоби та способи дослідження конкретної наукової проблеми, сформулювати її основні категорії й поняття [341, с. 114–118].

Загальнонаукова методологія педагогічних досліджень може бути представлена різними методологічними підходами, що відображають

особливості, специфіку, загальний зв'язок і взаємозумовленість педагогічних явищ та процесів. Вони орієнтують не лише дослідника, а й практика на необхідність врахування й дотримання відповідних вимог, правил. Система методологічних підходів впливає з сучасної парадигми освіти, вимог сьогодення та очікуваних результатів професійної підготовки майбутніх учителів. Однак не завжди в обґрунтуванні підходів фахової підготовки педагогів зважають на напрям підготовки й особливості професійної діяльності.

Нині проблема підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій визнана актуальною, оскільки не описані, зокрема, сучасні методологічні підходи до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Простежувана тенденція до занепаду позаурочної художньо-технічної діяльності вчителів трудового навчання та технологій у закладах позашкільної і загальної середньої освіти. Важливо обґрунтувати сучасні методологічні засади професійної підготовки цих фахівців, окреслити основні підходи, які мають бути покладені в основу освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Інструментом реалізації методологічних засад у підготовці майбутніх фахівців слугує методологічний підхід. Є. Бондаревська інтерпретує підхід як усвідомлену орієнтацію дослідника або практика-педагога на реалізацію у своїй діяльності певної сукупності взаємопов'язаних цінностей, цілей, принципів, методів дослідницької або практичної педагогічної діяльності, що відповідає вимогам освітньої парадигми [109, с. 13]. На думку В. Мацкевича, підхід являє собою комплекс парадигматичних, синтагматичних, прагматичних структур і механізмів у пізнанні та практиці, що характеризує конкурентні (чи ті, що історично змінюють одна одну) стратегії та програми у філософії, науці, політиці або в організації життя людей [579, с. 743]. Н. Іпполітова під методологічним підходом розуміє вихідний принцип дослідника, його базову позицію, що впливають на загальну мету та стратегію діяльності [252, с. 10].

***Методологічний підхід** – сукупність ідей, принципів, які впливають на наукову позицію вченого, стратегію дослідження та сукупність способів і процедур його реалізації.*

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує наявність низки наукових праць, у яких обґрунтовано теоретичні основи підготовки майбутніх педагогів на засадах таких методологічних підходів: системного (В. Артюхов [59], В. Биков [88], В. Беспалько [79; 81; 82], Ю. Дроботенко [208], А. Жіліна [224], М. Корець [183], О. Кустовська [353], А. Лігоцький [368], І. Малафійк [385], С. Оптнер [462], Р. Перченко [480], І. Прангішвілі [494], С. Прийма [495], В. Садовський [538; 539], Н. Фоміцька [417; 634], Ю. Шабанова [652], Р. Шенон [667], Е. Юдін [682; 683] та ін.); компетентнісного (Н. Александрова [6], І. Бех [83], Н. Бібік [91; 92], О. Джеджула [199], О. Коберник [284], О. Пометун [489], О. Савченко [535] та ін.); гуманістичного (В. Білоусова [95], Е. Бондаревська [109], О. Лавроненко [355], О. Лисенко [367], В. Мазуріна [378], Д. Пащенко [475] та ін.); діяльнісного (А. Брушлінський [120; 121], М. Каган [258], О. Леонтьєв [362], Н. Мирончук [419], О. Носкова [454], С. Рубінштейн [527] та ін.); культурологічного (Ю. Бойчук [107], Г. Гайсина [144], І. Колмогорова [295], В. Марєєв [388], А. Погодіна [484], А. Шипова [663] та ін.); аксіологічного (Ю. Бойчук [107], С. Вітвицька [137], В. Кремень [334], В. Крижко [337] та ін.); особистісно орієнтованого (О. Дубасенюк [210], Л. Качалов [276], І. Якіманська [690]); гендерного (І. Мунтян [433]); контекстного (А. Вербицький [133]).

Попри існування численної кількості підходів до підготовки вчителя, на сьогодні поза увагою науковців перебуває позаурочна художньо-технічна діяльність учителя трудового навчання та технологій та особливості його підготовки до цього виду діяльності. Аналіз наукових праць дав змогу виокремити основні методологічні підходи, які покладено в основу підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Основні методологічні підходи до підготовки
майбутніх учителів трудового навчання та технологій**

Прізвище дослідника	Методологічні підходи
С. Ящук [697]	Системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, культурологічний.
В. Бойчук [106]	Системний, особистісно орієнтований, синергетичний, аксіологічний, компетентнісний і контекстно-модульний, культурологічний, діяльнісний, технологічний, індивідуально-творчий та міждисциплінарний.
М. Курач [350]	Системний, діяльнісний, особистісно орієнтований і технологічний.
М. Корець [313]	Системний, комплексний, діяльнісний, суб'єктний.
О. Торубара [612]	Особистісно-діяльнісний, системний, проблемний, компетентнісний.
І. Смирнова [572]	Системний, акмеологічний, синергетичний, суб'єктний, інформаційний, компетентнісний.
А. Цина [640]	Особистісно орієнтований, компетентнісний, системний.
Л. Оршанський [466]	Системно-цілісний, міждисциплінарний, особистісно орієнтований, індивідуальний, комплексний.
В. Титаренко [604]	Культурологічний, системний.
І. Нищак [446]	Діалектичний, системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, синергетичний, інтеграційний, інформаційно-технологічний.
В. Стешенко [584]	Системний, діяльнісний та інформаційний.
Л. Шевченко [657]	Системний, цілісний, діяльнісний, синергетичний, інтегративний, міждисциплінарний, технологічний, акмеологічний, фасилітативний, культурологічний, аксіологічний (ціннісний), антропологічний, андрагогічний, компетентнісний та особистісно орієнтований.
О. Авраменко [3]	Системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, комплексно-інтегрований.

На підставі опрацювання науково-педагогічної літератури диференційовано основні **методологічні підходи** в підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: *системний, синергетичний, компетентнісний, діяльнісно-розвивальний, особистісно орієнтований, культурологічний та аксіологічний*.

У межах загальнонаукової методології варто схарактеризувати **системний підхід**, застосування якого потребує кожен об'єкт наукового дослідження. Теоретичні засади використання системного підходу студіювали В. Биков [88], В. Беспалько [79; 82], М. Корець [183], О. Кутовська [353], А. Лігоцький [368], С. Оптнер [462], Р. Перченко [480], І. Прангішвілі [494], В. Садовський [538; 539], Н. Фоміцька [417; 634], А. Хол [635] та ін.

У філософському аспекті системний підхід дає змогу формувати системний погляд на навколишнє середовище на засадах цілісності й чіткої організованості досліджуваного об'єкта, з урахуванням динамічності та активності. Саме філософія системного підходу розкриває логіко-методологічну проблематику, яка передбачає розроблення й побудову складних системних понять, одним із яких є поняття «система».

У тлумачному словнику система (від грец. «Systema» – складене з частин, поєднання, складання) потрактована як об'єктивна єдність закономірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, а також знань про природу й суспільство [316]; як комплекс елементів та їхніх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно нової цілісності [450]. В українському педагогічному словнику поняття «система» витлумачене як комплекс елементів, що перебувають у взаємодії, різноманіття об'єктів разом із відношеннями між об'єктами та їхніми атрибутами» [162].

Зазначимо, що для поняття «система» характерні множина елементів; наявність зв'язків між ними; цілісна природа процесу, об'єкта або явища. Система – це структура, що містить єдність закономірно розміщених і

функціональних компонентів, які взаємопов'язані між собою в єдине ціле на засадах певних принципів або призначення [59].

Системний підхід умотивовує необхідність розчленовування об'єктів дослідження на основі врахування принципу встановлення найбільшої важливості зв'язків для системи (О. Кустовська [353]); передбачає інтеграцію, синтез вивчення різних аспектів об'єкта або явища дослідження (А. Хол [635]); слугує адекватним засобом дослідження та представлення об'єктів, що є системами, у яких органічно поєднані їхні компоненти (С. Оптнер [42]); відображає процедуру подання об'єкта як системи та способів їх розроблення (В. Садовський [538]). Сутність системного підходу вможливорює комплексний аналіз великих і складних об'єктів (систем), їх опис як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. Як зазначає Н. Фоміцька, системний підхід допомагає представити певне соціальне явище або об'єкт у термінах і поняттях теорії систем. Вивчення системи, на думку дослідниці, полягає у виявленні її елементів, змінних і значень змінних, у виокремленні параметрів ефективного функціонування системи. При цьому всі елементи системи мають бути описані у взаємозв'язку один з одним як єдине ціле [417]. За висловом Ю. Шабанової, системний підхід у педагогічних дослідженнях забезпечує розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виокремлення в них різних зв'язків, узагальнення в єдиній і цілісній картині [652, с. 29].

Н. Кузьміна ввела до широкого наукового обігу поняття «педагогічна система», що потрактоване як сукупність взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, які підпорядковані меті виховання, освіти й навчання людей. До структурних компонентів належать: навчальна інформація; засоби педагогічної комунікації; суб'єкти освітнього процесу; мета навчально-виховної діяльності. Функціональні ж компоненти забезпечують взаємодію структурних компонентів педагогічної системи [345].

Згідно з позицією Т. Гуменюк і М. Корця [183], освітній процес як система функціонує на трьох рівнях: макрорівні (забезпечує оновлення всієї

системи освіти на засадах розроблення парадигм), мезорівні (оновлення кожного компонента системи освіти на засадах гуманізації, диференціації, фундаменталізації й т. ін.), мікрорівні (оновлення окремих елементів педагогічного процесу) [183, с. 63–64].

До основних властивостей, що характеризують об'єкт дослідження як систему відносять:

- стійкість (відображає механізми цілеспрямованості системи);
- цілісність (забезпечує єдність усіх структурних компонентів і їх спрямованість на досягнення загальної мети);
- взаємопов'язаність (передбачає зміни всіх компонентів при умові зміни одного);
- ієрархічність (передбачає певний порядок розміщення компонентів системи, характеризує кожен з компонентів системи як окрему підсистему, що є частиною системи вищого рівня);
- динамічність (уможливлює розвиток системи, її якісні зміни, тобто емерджентність як результат виникнення нових властивостей, зв'язків між структурними компонентами та перерозподілу функцій);
- гомеостатичність (характеризує здатність системи функціонувати впродовж тривалого часу без зниження її ефективності);
- відкритість (відображає здатність системи адаптуватися до умов навколишнього середовища в процесі взаємодії, зберігаючи при цьому свої особливості) [59; 208; 353].

У наукових дослідженнях [59; 79; 88; 183; 224] виокремлюють різні аспекти реалізації системного підходу, зокрема: системно-цільовий (діяльність системи спрямована на досягнення загальної мети, як результат її функціонування); системно-функціональний (у процесі досягнення кінцевого результату свого існування, система виконує певні функції); системно-інтегративний (відображає властивість системи залучати структурні елементи інших систем, що уможливлює її збереження, розвиток й удосконалення); системно-комунікативний (характеризує здатність системи

до взаємодії з іншими системами); системно-управлінський (діяльність системи оптимізує прийняття управлінських рішень, що забезпечують ефективність її функціонування); системно-елементний (відображає наявність елементів системи, що взаємодіють між собою й утворюють її цілісну структуру); системно-структурний (характеризує внутрішню структуру системи, спосіб внутрішньої організації її компонентів) та ін.

Властивості педагогічного процесу як цілісної системи залежать не тільки від сумарних властивостей окремих елементів чи підсистем, а й від специфіки його структури, особливих системотворчих, інтегративних зв'язків аналізованого об'єкта [480]. Професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів можна трактувати як специфічну та складноструктуровану педагогічну систему, що охоплює різноманітні компоненти, елементи, їхні функціональні взаємозв'язки, які потребують обґрунтованого виявлення й теоретичного моделювання, а також пошуку системоутворювальних чинників для педагогічного управління процесами з формування та розвитку. Водночас професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів постає як підсистема загальної системи професійної підготовки майбутніх учителів технологій. Наголосимо, що позаурочна художньо-технічна діяльність учнів є відкритою системою, яка містить сукупність структурних компонентів.

Оптимізацію освітнього процесу через реалізацію міждисциплінарності та трансдисциплінарності забезпечує **синергетичний підхід**, що вможливорює розширення меж опанування навчальних дисциплін, використання когнітивних схем однієї галузі в іншій, створення середовища діалогічного спілкування учасників освітнього процесу. Питання реалізації синергетичного підходу до освітнього процесу вивчали А. Баскаков [68], Г. Бірта [96], Т. Дмитренко [203], В. Кремень [335], Є. Хриков [637], Ю. Хотунцев [638], Р. Шевчук [658] та ін.

Необхідність впровадження синергетичного підходу в освіту обумовлена потребою адаптації ідей синергетики в освітній процес: їх використання під час моделювання педагогічних систем, прогнозування тенденцій їх розвитку та управління освітнім процесом [96].

В енциклопедії освіти під редакцією В. Кременя синергетика потрактовується як наука, що вивчає взаємодію в системах різної природи, в результаті якої виникає нова якість системи, обумовлена взаємодією об'єктів (теорія самоорганізації складних систем) [215, с. 831]. У філософському енциклопедичному словнику поняття «синергетика» витлумачене як напрям міждисциплінарних досліджень, що вивчає процес самоорганізації у відкритих системах, становлення, розвиток і упорядкування їх структур [338, с. 542]. У педагогічних словниках термін «синергетика» не визначають, однак оперують такими поняттями як «самоорганізація», «самоосвітні системи» [478; 479]. Зокрема С. Гончаренко самоосвітні системи визначає як такі, що здатні підвищувати ефективність свого функціонування під впливом зовнішніх чинників [162, с. 297]. На думку Ю. Хотунцева, щоб система характеризувалася здатністю до самоорганізації, вона має бути відкритою (мати змогу обмінюватися інформацією з оточуючим середовищем), узгодженою (процеси, що відбуваються в системі повинні узгоджуватися, тобто бути кооперативними), динамічною [638].

Отже, в основу синергетичного підходу покладено принцип самоорганізації системи, що відображає здатність педагогічної системи до утворення внутрішніх множинних структур. Особливістю самоорганізації є якісна «стрибкоподібна» зміна системи. Зазначимо, що для внутрішніх структур системи характерні властивості системи, складниками якої вони є. Зміни всередині системи, що зумовлені змінами структур її внутрішніх компонентів, сприяють розвитку системи. Отже, синергетичні системи вирізняються когерентністю.

Погоджуємося з думкою С. Гончаренка стосовно того, що освітньому процесові притаманні різні форми взаємодії, відкритість, які постають

предметом вивчення синергетики [160]. З огляду на це, розвиток системи суттєвою мірою залежить від взаємодії її структурних компонентів, співпраці суб'єктів цієї системи всередині неї та поза її межами. Саме розвиток системи сприяє переходу її з «нестійкості» до «стійкого» стану. Згідно із законами синергетики, можна стверджувати, що для професійної підготовки характерні багатоваріантність й альтернативність освітніх напрямів, індивідуальних траєкторій підготовки, тобто нелінійність, здатність конструктивно та динамічно змінювати свою структуру й водночас зберігати цілісність. Ці ж властивості притаманні й позаурочній художньо-технічній діяльності учнів як синергетичній системі, що здатна до самоперетворення та саморозвитку.

Синергетичний підхід, на думку Ю. Хотунцева, не обмежується принципом самоорганізації системи й базується на принципах: нелінійності, нестійкості, незамкнутості, гомеостатичності, динамічної ієрархічності (емерджентності), самоактуалізації [638]. Реалізації принципів синергетики передбачає відкритість, поліфункціональність і багатоваріантність функціонування систем професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій і позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на міждисциплінарних засадах.

Використання синергетичного підходу сприяє пізнанню складних і водночас відкритих систем, таких як людина, її діяльність (освітня, професійна). При цьому відкритість педагогічної системи передбачає здатність кожного з її структурних компонентів до взаємодії й обміну (інформацією, технологіями, методами, суб'єктами) із зовнішнім середовищем, що перебуває за межами системи. На підставі цього варто стверджувати, що система професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є синергетичною, отже, зовнішні зміни в галузях науки, техніки й технологій зумовлюють зміни в структурних компонентах системи та її в цілому. Це зумовлює наявність постійних змін у системі, активізує процес саморозвитку й професійного становлення майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, забезпечує

свободу вибору індивідуальної стратегії професійної підготовки й самореалізації в педагогічній діяльності. Якісні зміни системи професійної підготовки в закладах вищої освіти вможливають якісний розвиток особистісних і професійних якостей зазначених фахівців. Характерною особливістю такого розвитку є нелінійність. У цьому аспекті доцільно говорити про нелінійність і когерентність процесу формування в майбутніх учителів трудового навчання та технологій готовності до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

На тлі сучасних тенденцій в освітній галузі **компетентнісний підхід** називають одним із важливих методологічних підходів до підготовки педагогів. Теоретичні засади компетентнісного підходу схарактеризовано в працях О. Авраменка [2], Н. Александрової [6], І. Беха [83], Н. Бібік [91; 92], О. Джеджули [199], І. Єрмакова [220], Є. Зеєра [243], О. Коберника [284], О. Пометун [489; 490], О. Савченко [535] та ін.

Основна ідея реалізації компетентнісного підходу – компетентнісно орієнтована професійна підготовка майбутніх фахівців, що стає можливою завдяки комплексному засвоєнню професійних знань, умінь, способів творчої діяльності, формуванню професійно важливих особистісних якостей. На думку О. Пометун, саме спрямованість освітнього процесу на формування професійної компетентності забезпечить належний рівень знань, умінь, ставлення, досвіду професійної діяльності й розвиток поведінкової моделі майбутнього вчителя, що сприятиме підвищенню ефективності його педагогічної діяльності. Компетентність, зазначає науковець, є спеціально структурованою системою знань, умінь, навичок і ставлень, що студенти опановують під час навчання в закладах вищої освіти та які дають змогу ідентифікувати й розв'язувати проблемні ситуації, характерні для певної галузі [489].

Згідно з влучними міркуваннями Н. Александрової, професійні компетентності – найважливіші категорії професіології (науки про професії, професійну діяльність, професійну орієнтацію, адаптацію та кар'єру людини)

[6]. Компетентнісний підхід, за висловом Г.Селевка, передбачає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми, де домінує трансляція знань і формування навичок, на створення умов для опанування комплексу компетенцій, які відображають потенціал, здатність студента-випускника до виживання і переорієнтації в праці, стійкої життєдіяльності в умовах соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікаційного простору [543].

На думку Н. Бібік, реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі сприяє його переорієнтації «із процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі», відповідно до потреб суспільства, та дає змогу майбутньому фахівцеві відповідати сучасним запитам ринку праці, демонструвати спроможність у розв'язанні професійних і життєвих проблем [91]. Компетентнісний підхід зумовлює зміни в змісті підготовки, отже, у переліку навчальних дисциплін і в їхньому значенні для формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

О. Глузманан запропонував систематизовану характеристику особливостей компетентнісного підходу в закладах вищої освіти: орієнтація на набуття узагальнених способів професійної діяльності; компетентність, що поєднує знання, уміння, навички, але не є їхньою сукупністю; компетентність містить мотиваційний, когнітивний, етичний, соціальний, поведінковий, операціонально-технологічний складники, систему ціннісних орієнтацій, які формуються під час навчання в закладах освіти, а також під впливом батьків, друзів, релігії, політики тощо [155].

Реалізація компетентнісного підходу забезпечує досягнення цілісного результату в процесі підготовки майбутніх фахівців, що поєднує засвоєння змісту освіти й особистісний розвиток. При цьому результат описують як здатність особистості діяти в нестандартних ситуаціях, що підвищує ефективність її професійної підготовки.

Отже, підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти спрямована на формування професійно

компетентного педагога, здатного, зокрема, організовувати позаурочну художньо-технічну діяльність учнів.

До методологічних основ професійної підготовки майбутніх учителів технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності варто зараховувати також **діяльнісно-розвивальний підхід**, що передбачає виявлення й опис тих способів дії, які дають змогу розкрити зміст поняття в навчальному матеріалі й повноцінно засвоїти знання. Способи дій є одночасно засобом і метою підготовки. У процесі опанування способів дій, сукупність яких дає змогу виконувати складні операції, відбувається особистісний розвиток і професійне становлення студента як фахівця. Мета освітнього процесу спрямована на підготовку професійно компетентного фахівця з відповідними вмінням, яких він набуває, виконуючи певні дії та операції. Теоретичні засади діяльнісно-розвивального підходу обґрунтовано в працях А. Брушлінського [120; 122], М. Кагана [258], О. Леонтьєва [362], Н. Мирончук [419], О. Носкової [454], С. Рубінштейна [527] та ін. Чинна система вищої освіти спрямована в аспекті підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на максимально можливе формування знань, умінь і навичок, що призводить до нераціональних затрат часу на навчальну діяльність, яка в майбутньому буде не запотребованою функційними обов'язками фахівця. Згідно з діяльнісно-розвивальним підходом, доцільно чітко окреслити функційні обов'язки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій і на основі цього розробити зміст професійної підготовки майбутнього фахівця. Отже, важливим підходом, який необхідно передбачити в професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності, є діяльнісно-розвивальний підхід, що вирізняється евристичними можливостями та передбачає системний відбір змісту навчальних предметів з визначенням акцентів на особливості майбутньої професійної (педагогічної та виробничої) діяльності. Усвідомлений відбір навчального матеріалу повинен відповідати критерію повноти й системності видів діяльності,

необхідних для формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Діяльнісно-розвивальний підхід спрямований на розвиток особистості майбутнього фахівця в процесі діяльності, що сприяє формуванню її активності, самостійності, ініціативності й творчості.

Діяльнісно-розвивальний підхід широко використовують у сучасних дослідженнях професійної підготовки вчителів, оскільки категорія педагогічної діяльності, що забезпечує розвиток суб'єктів освітнього процесу, традиційно належить до центральних одиниць її аналізу. Діяльнісно-розвивальний підхід – важлива умова для формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до професійної діяльності. На думку О.Торубари, цей підхід забезпечує єдність умінь педагогічно мислити й педагогічно діяти. Реалізація підходу «допускає моделювання в процесі професійного навчання студентів цільової структури педагогічної діяльності» [612, с. 4].

Діяльність виступає важливим засобом розвитку особистості майбутнього педагога, його підготовки як професійно компетентного фахівця. Саме залучення студентів до діяльності сприяє встановленню взаємозв'язку між теоретичною та практичною підготовкою, зміні оточуючого середовища відповідно до власних потреб, усвідомленню рівня готовності до виконання професійних завдань. Реалізації діяльнісно-розвивального підходу в професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів дає змогу: інтегрувати освітній і виховний складники в цілісну систему; освітній процес реалізовувати на засадах залучення студентів до різних видів діяльності (навчально-пізнавальної, дослідницької, художньо-технічної) й набуття ними відповідного досвіду; формування нових знань й умінь здійснювати за результатами самостійної діяльності студентів, що вможливорює їх міждисциплінарність й системність; активізувати у майбутніх фахівців творчі здібності, пізнавальні процеси, здатність до саморозвитку.

Отже, діяльнісно-розвивальний підхід до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій передбачає особистісний і професійний розвиток студентів, їх залучення до різних видів діяльності.

Наступний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів – **особистісно орієнтований**. Питання реалізації особистісно орієнтованого підходу до освітнього процесу вивчали І. Бех [85], В. Білоусова [95], Є. Бондаревська [111], Н. Гузій [181; 182], Г. Дорофєєв [205; 206], О. Дубасенюк [211], Л. Качалова [276], О. Коберник [285], О. Савченко [536], Г. Щедровицький [668; 669], І. Якіманська [690] та ін.

За висловом Н. Гузій, у руслі ідей суб'єктної педагогіки проблема творчої індивідуальності вчителя стає найважливішим методологічним положенням педагогічної теорії і практики, сутність якого полягає в постійному саморозвитку й самовдосконаленні особистості педагога, їхній принциповій незавершеності. Така позиція допомагає долати репродуктивно-механістичне розуміння педагогічної діяльності, а також сприяє професійній рефлексії, посилює інтерес особистості до проблем творчості (педагогічної технологічної) [182].

Наукову цінність становлять характеристики особистісно орієнтованого підходу, виокремлені О. Савченко [536]. До них дослідниця віднесла: взаємодію всіх учасників освітнього процесу на засадах суб'єкт-суб'єктного співробітництва, стимулювання навчально-пізнавальної діяльності з метою діагностування результатів освітнього процесу, залучення до діяльності як однієї з форм розвитку комунікативних умінь, включення вихованців у процес проектування особистісного розвитку, врахування особистісних нахилів, інтересів і потреб у доборі змісту, форм і методик навчання і виховання [536, с. 214]. Особистісно орієнтований підхід часто характеризують на засадах диференціації та індивідуалізації навчання. Однак перевагою надаються не

розвитку особистості, а формуванню у неї системи знань і вмінь, що значно звужує межі застосування цього методологічного підходу.

Особистісно орієнтований підхід, зазначає О. Дубасенюк, забезпечує цілеспрямований, планомірний, безперервний, спеціально організований педагогічний процес, спрямований на розвиток і саморозвиток особистості майбутнього вчителя, становлення його як гармонійної особистості з урахуванням інтересів, здібностей, індивідуальних особливостей [211, с. 16]. В основу формування особистості І. Бех покладає особистісно орієнтований підхід. На думку науковця, він дає змогу реалізувати положення гуманістичної педагогіки, сприяє особистісному зростанню й самоутвердженню людини, формуванню її моральних якостей [85]. Основна особливість особистісно орієнтованого підходу в підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій – визнання неповторності й цілісності особистості як найвищої цінності, її права на вільний розвиток і вияв своїх здібностей у професійній діяльності й суспільстві загалом.

На сучасному етапі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів особистісно орієнтований підхід має великі перспективи для реалізації в освітньому процесі. У позаурочній діяльності особистісний чинник вимагає від педагога активності, здатності регулювати й керувати своєю поведінкою й діяти відповідно до поставлених завдань. Саморегуляція – це вольовий вияв особистості, що відображає сутність таких професійно важливих якостей, як самостійність, ініціативність і відповідальність. Сучасний зміст професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій має забезпечувати формування творчої особистості, індивідуальності, яка здатна до безперервного саморозвитку й самовдосконалення.

Нині неабиякої актуальності набуває **культурологічний підхід**. Багатоаспектність поняття культура та пізнавальні можливості культурології дають змогу вивчити широкий спектр соціальних, природних, педагогічних,

інформаційних, екологічних, економічних та інших об'єктів і явищ як культурологічного феномену. Основні положення культурологічного підходу обґрунтовано в працях Г. Балла [66], І. Колмогорова [295], В. Медінцева [66], А. Погодіної [484] та ін.

Тісний взаємозв'язок між такими категоріями, як «культура» й «особистість», зумовлює необхідність упровадження культурологічного підходу в процес підготовки майбутніх учителів. Саме гуманістична орієнтація особистості, спрямованість на особистісний розвиток, за висловом Г. Балла та В. Медінцева, потребує входження студента як носія й суб'єкта культури в культурний простір [66, с. 10]. Науковці трактують культуру як систему моделей, розрізняючи такі види моделей: ідеальні, матеріальні й матеріалізовані; первинні та вторинні [66].

У руслі культурологічного підходу культура потрактована як система, що формується й функціонує у взаємодії об'єктивної (різноманітні культурні об'єкти) і суб'єктивної («зліпок» свідомості і культури) форм; емоційно-чуттєвого й раціонального складників; культурно-новаційних механізмів інтеграції культури в усі галузі та сфери людської діяльності; процесів виробництва, поширення (трансляції) і «присвоєння» культурних цінностей тощо [484].

І. Колмогорова [295], обґрунтовуючи культурологічний підхід до формування педагогічної культури вчителя, аналізує його як «сукупність теоретичних і методологічних положень, організаційно-педагогічних заходів, що спрямовані на створення певних умов для освоєння й трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують розвиток та творчу самореалізацію особистості педагога в професійній діяльності» [295]. Реалізація культурологічного підходу передбачає акцент на професійних цінностях майбутнього педагога, забезпечення умов для його самореалізації, входження студента в культуру. Наукову цінність становить позиція А. Погодіної, яка вбачає в культурологічному підході засіб для аналізу й вибудовування насамперед організаційної культури закладу освіти [484].

Наявність організаційної культури закладу освіти передбачає формування спільного простору як складника культурного освітнього середовища, що містить норми, цінності, поведінкові моделі.

Використання культурологічного підходу уможливорює органічне поєднання матеріальних і духовних цінностей. У підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій це набуває особливого сенсу, оскільки виступає визначальною характеристикою позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Використання культурологічних знань, національних традицій є актуальним у процесі художнього проектування об'єктів праці, їх оздоблення. У цьому аспекті культура розглядається як специфічний спосіб діяльності людини, яка визначає спрямованість цієї діяльності та її ціннісні орієнтири. Отже, формування культури майбутнього фахівця відбувається в діяльності, а цінність і виховний потенціал якої визначаються рівнем культури організації та здійснення цієї діяльності. Вчитель, як носій культури, здійснюючи освітній процес, передає учням систему знань, умінь, суспільний досвід, духовні надбання людства.

На важливості культурологічного підходу під час проектування змісту підготовки майбутніх фахівців наголошує В. Сластьонін [560]. За висловом ученого, гуманітарна культура – «упорядкована сукупність загальнолюдських ідей, ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання та гуманістичних технологій професійної діяльності» [560, с. 64]. Необхідність переорієнтації сучасної професійної освіти на формування «людини професійної культури» визнає А. Новіков, зауважуючи, що це зумовлює потребу в переосмисленні підходів до формування цілей, змісту освіти через розкриття їх у низці понять («моральна культура», «естетична культура», «інформаційна культура» та ін.). На думку науковця, за такого підходу цілі та зміст освіти втрачають технократичний, відчужений стосовно людської сутності характер [560, с. 49].

Зазначимо, що культура слугує основою для формування особистості майбутнього педагога. Особливість реалізації культурологічного підходу в

професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів полягає не лише в зміщенні акцентів на культуру поведінки, культуру взаємин, культуру мовлення тощо, а й у відображенні національної спадщини декоративно-прикладного мистецтва в змісті їхньої підготовки. Важливе завдання в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій – формування педагогічної й технологічної культури. Педагогічна культура відображає рівень опанування майбутнім учителем трудового навчання та технологій педагогічного досвіду, містить такі компоненти, як педагогічна спрямованість, моральні якості, культура взаємодії з учасниками освітнього процесу, потреба в самовдосконаленні та ін. Технологічна культура віддзеркалює рівень оволодіння сучасними способами пізнання й удосконалення себе та навколишнього середовища. В її основі лежать технологічні цінності, технологічні знання й уміння, що засвідчують рівень педагогічної майстерності вчителя та його здатність до самореалізації в художньо-технічній діяльності. Варто наголосити, що культурологічний підхід до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій реалізують у поєднанні з аксіологічним підходом, визначаючи рівень загальної культури студентів.

Аксіологічний підхід у змісті професійної підготовки майбутнього учителя технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів має загальнонауковий характер. Проблема реалізації аксіологічного підходу схарактеризована в працях Ю. Бойчука [107], С. Вітвицької [137], П. Ігнатенко [254], В. Кременя [334], В. Крижко [337], М. Окси [457], О. Шевнюк [655] та ін. Науковці І. Бех [86], І. Зязюн [249] аксіологічний підхід визначають як основоположний у розвитку духовної культури вчителя.

Згідно з аксіологічним підходом, найвищою цінністю суспільства є людина. Особливої актуальності цей підхід набуває в контексті сучасних змін, що відбуваються в галузі освіти, переосмислення ціннісних орієнтацій. Цінності слугують орієнтиром у розвитку особистості та суспільства загалом.

Аксіологічний підхід ґрунтований на понятті цінності, він уможливорює з'ясування якостей і властивостей предметів, явищ, процесів, що здатні задовольнити потреби особистості й суспільства загалом, а також ідей і спонукання у вигляді норми та ідеалу. Цінності прогнозують домінування певних смислів і вибудованих на цій підставі способів поведінки. Серед суспільних цінностей називають лише позитивно значущі явища та їхні властивості, що впливають на норми поведінки в суспільстві та пов'язані з соціальним прогресом. До фундаментальних цінностей належать загальнолюдські чи гуманістичні цінності: життя, любов, здоров'я, освіта, праця, краса, творчість тощо. Системи цінностей сформовані в кожній культурі, суспільстві, державі, професії, для кожної особистості. Аксіологічному осмисленню підлягають матеріальні й духовні цінності [137].

На думку М. Окси, реалізація аксіологічного підходу передбачає дотримання таких вимог: в основі педагогічної ідеології має бути закладено життєстверджувальний позитивний зміст; освітній процес повинен гармонійно поєднувати навчання та виховання, що відбувається в межах реалізації однієї стратегії; педагогічний вплив на особистість учня необхідно реалізувати через вивчення внутрішнього світу дитини й орієнтації в навколишньому середовищі; ціннісні орієнтації потрібно формувати через колектив як засіб впливу на особистість [457, с. 26–27]. Аналогічної думки дотримується Є. Шиянов, наголошуючи, що реалізація аксіологічного підходу сприяє виконанню завдань гуманістичної педагогіки. Аксіологію доцільно вважати основою сучасної філософії освіти й методології педагогіки [254].

Ефективність педагогічної діяльності залежить не лише від професійних знань, умінь і навичок, а й від професійних цінностей та особистісних якостей особистості вчителя. О. Шевнюк стверджує, що основна функція педагогічної освіти полягає в перетворенні культурного досвіду людства в суб'єктивну форму під час професійної підготовки майбутніх учителів. Суб'єктний характер підготовки актуалізує засвоєння студентами суспільних цінностей і норм у процесі залучення до активної

перетворювальної діяльності, дає змогу реалізувати продуктивну орієнтацію особистості щодо відтворення культури в педагогічній діяльності [655, с. 169–177]. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій має бути спрямована на формування системи ціннісних орієнтацій студентів: дотримання суспільних норм поведінки, працелюбність, усвідомлення суспільного обов'язку, гуманізм, вірність; альтруїзм, допомога тим, хто її потребує; толерантність; гармонія з природою, повага до старших, милосердя та інші. Поряд із загальнолюдськими (повага до держави, її мови, символіки, повага до прав і свобод людини, патріотизм, почуття власної гідності, толерантність, прагнення до справедливості, відповідальність, порядність, чесність тощо) й педагогічними (здатність до емпатії, принциповість, усвідомлення суспільного обов'язку, повага до національних звичаїв, культурних традицій і вірувань, любов до дітей, людяність, здатність до співчуття, альтруїзм, культура поведінки, зовнішнього вигляду і мовлення тощо) цінностями професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій ґрунтована й на специфічних професійних цінностях (творчість, мобільність, самостійність, саморозвиток, самовдосконалення, комунікабельність тощо). Формування ціннісних орієнтацій та оволодіння цінностями можливо за умови створення відповідного середовища у закладі вищої освіти, в якому цінності є значимими й важливими для всіх його учасників. Усе це актуалізує створення гуманістичного середовища як певного культурного простору в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що зумовлює поведінку студентів і стиль мислення, сприяє формуванню ціннісної сфери особистості майбутнього фахівця, стимулює потребу в залученні до загальнонаціональних і загальнолюдських цінностей.

Схарактеризовані сучасні підходи й особливості їх застосування в професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів систематизовано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Сучасні підходи в підготовці майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до організації
позаурочної художньо-технічної діяльності учнів**

Науковий підхід	Застосування в ході дослідження
Системний	Для представлення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як цілісної системи та її компонентів як окремих підсистем; розроблення моделі цього процесу і його системного впровадження в практику закладів вищої освіти. Для системного пізнання позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і представлення її як комплексу структурних компонентів, що перебувають у взаємодії.
Синергетичний	Для відображення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як відкритих систем, здатних до самоорганізації й розвитку.
Компетентнісний	Для проектування цілей професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, відображення результатів підготовки з врахуванням вимог до професійної діяльності.
Діяльнісно-розвивальний	Для активного залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності як під час практичних занять, так і в ході педагогічної практики з метою формування вмінь і навичок.
Особистісно орієнтований	Для врахування індивідуальних особливостей студентів під час підготовки до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, розкриття творчого потенціалу й здібностей до художньо-технологічної діяльності.
Культурологічний	Для формування педагогічної й технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій як складників їхньої загальної культури.
Аксіологічний	Для формування загальнонаціональних і загальнолюдських цінностей у процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Отже, до основних підходів, які мають бути реалізовані в професійній підготовці майбутніх учителів технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності належать такі: системний, компетентнісний, діяльнісно-розвивальний, особистісно орієнтований, культурологічний, аксіологічний. Урахування особливостей цих підходів та їх поєднання дають змогу підвищити ефективність професійної підготовки фахівців.

3.2. Концепція професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Однією з важливих проблем професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є відсутність науково обґрунтованої, практико-орієнтованої концепції, що дала б змогу усунути суперечності між: особливостями професійної діяльності вчителів трудового навчання та технологій і недостатнім рівнем їхньої готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; між реальними запитами практики щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і ступенем її наукової аргументації, що ускладнює реалізацію процесу на належному рівні.

Згідно зі словником української мови, поняття «концепція» означає «систему доказів певного положення, систему поглядів на те чи інше явище» [450, с. 275]. На думку С. Гончаренка, концепція являє собою сукупність поглядів на певне педагогічне явище, процес, спосіб їх розуміння й тлумачення, провідну ідею педагогічної теорії [162, с. 157].

Мета концепції – обґрунтування основних теоретико-методологічних засад, які покладено в основу професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій із високим рівнем готовності до організації

позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що спрямована на формування професійно-педагогічних знань і вмінь, особистісних якостей, професійної компетентності й здатності до реалізації виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Розроблення концепції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів уможлиблює виконання низки **завдань**:

- з'ясувати змістові характеристики позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, її пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал, на цій основі обґрунтувати систему позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- розробити, обґрунтувати й упровадити в діяльність закладів вищої освіти систему підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- обґрунтувати методологічні підходи й принципи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- виокремити й обґрунтувати організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- спроектувати зміст професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- описати результативні методики теоретичної, практичної, методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- визначити й обґрунтувати рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- розробити навчально-методичний комплекс із підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Провідна ідея концепції ґрунтується на розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти такої системи професійної підготовки, яка на засадах оновлення цілей, змісту, форм, технологій і методик підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій спрямована на реалізацію вимог Нової української школи й враховує основні напрями реформування технологічної освіти, сприяє реалізації виховного потенціалу позаурочної діяльності учнів і забезпечує підвищення якості підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій загалом і до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема.

Вихідні положення концепції. Концепція професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів передбачає такі вихідні положення:

- педагогічна діяльність учителя трудового навчання та технологій прогнозує реалізацію різних форм урочної й позаурочної діяльності, що потребує тісної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти;
- позаурочна художньо-технічна діяльність учнів має інтегрований характер, зумовлений багатоаспектністю напрямів цієї діяльності та спрямований на виховання і всебічний розвиток особистості кожного учня;
- методологічною основою системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є системний, синергетичний, компетентнісний, діяльнісно-розвивальний, особистісно орієнтований, культурологічний, аксіологічний підходи;
- професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів передбачає реалізацію загальнодидактичних (виховуючого характеру навчання, науковості, наступності, систематичності, свідомості й активності) та специфічних (фундаментальності, кооперативної діяльності, інтердисциплінарності, рефлексивності, технологічності, етнізації,

безперервності, оптимізму) принципів і принципів виховання (цілеспрямованого виховного впливу, поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю й ініціативою студентів, комплексного виховного впливу, виховання в діяльності);

- професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів являє собою послідовний процес, що проходить на організаційно-мотиваційному, практично-методичному й діяльнісно-творчому етапах реалізації системи, яка поєднує теоретичну, практичну та методичну підготовку;

- підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів відбувається з використанням сучасних педагогічних і виробничих технологій та методик підготовки й врахуванням виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності;

- підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів залежить від якості навчально-методичного комплексу, що забезпечує її;

- готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів забезпечує результативність їхньої педагогічної діяльності й професійної підготовки зазначених фахівців загалом.

Важливу роль у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів відіграють особливості позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, її пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал. З огляду на це потребує обґрунтування сутність позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та її структурних компонентів (цільовий, організаційний, суб'єктний, змістовий, процесуальний).

Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів передбачає

обґрунтування цілей, змісту й методик теоретичної, практичної, методичної підготовки на всіх етапах підготовки в закладі вищої освіти.

Зважаючи на особливості підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, цілі їхньої підготовки реалізують за основними чотирма напрямками: особистісним, когнітивним, діяльнісним і методичним. Загальна мета професійної підготовки зазначених фахівців конкретизована в цілях-напрямах: навчальні, виховні й розвивальні, які натомість відображені в цілях-завданнях, що забезпечують результат – позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів – інтегративне утворення особистості, що вирізняється структурною цілісністю й системністю, містить особистісний, когнітивний, операційний компоненти, рівень сформованості яких дає змогу майбутнім учителям трудового навчання та технологій ефективно виконувати професійні завдання з організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Зміст професійної підготовки потребує врахування структурних компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, зокрема:

- мотиваційного, що забезпечений системою ціннісних установок і потреб майбутнього вчителя трудового навчання та технологій;
- когнітивного, для якого характерна система професійно-педагогічних знань, необхідних для організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- операційного, що сприяє формуванню системи професійних умінь і навичок, які впливають на успішність організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Для проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної

діяльності учнів потрібно брати до уваги інтегративний характер навчальних дисциплін та їхню цілеспрямовану орієнтацію на системну й цілісну підготовку до професійної діяльності в закладах загальної середньої і позашкільної освіти. В основу проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів доцільно покласти три етапи: цільовий, основний, діагностувально-коригувальний.

Ефективності підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів досягають через реалізацію таких організаційно-педагогічних умов:

- організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями;
- оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з урахуванням сучасних вимог професійної діяльності;
- залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик;
- активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань;
- комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності;
- розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів доцільно реалізувати впродовж умовно виокремлених *трьох етапів*:

- організаційно-мотиваційний (забезпечить формування в майбутніх учителів технологій потреби щодо організації й реалізації виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності учнів);
- практично-методичний (сприятиме формуванню в майбутніх учителів технологій професійно важливих якостей, професійних знань, умінь

і навичок щодо організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів);

– діяльнісно-творчий (зорієнтований на вдосконалення професійних знань, умінь і навичок щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів не лише в типових, а й у нестандартних ситуаціях для їх творчого застосування).

Методика теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів має забезпечувати таку поетапність формування знань:

1) формування оперативних знань (знання, що формуються під час вивчення окремих тем, розділів);

2) формування тактичних знань (знання, що формуються під час окремих дисциплін або циклів дисциплін);

3) формування стратегічних знань (комплексні знання, що формуються на інтердисциплінарній основі як складник професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій).

Практична підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів має бути реалізована через забезпечення:

– спрямованості завдань практики на майбутню професійну діяльність та вимоги до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на сучасному етапі;

– наступності й неперервності практичної підготовки, що передбачає поступове ускладнення змісту, форм і методів практичної підготовки та завдань під час практики;

– комплексного характеру практичної підготовки, що прогнозує єдність навчальних, розвивальних і виховних цілей, їхню спрямованість на досягнення загальної мети;

- тісного взаємозв'язку теоретичної, практичної, методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- використання сучасних педагогічних технологій, традиційних та інноваційних технологій оброблення конструкційних матеріалів під час практичної підготовки студентів;
- залучення до керівництва практикою досвідчених керівників гуртків закладів позашкільної освіти й учителів закладів загальної середньої освіти;
- презентацію результатів практичної підготовки на захистах практики, виставках.

Професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів передбачатиме використання таких педагогічних технологій: проектних, інформаційно-комунікаційних, кейс-технологій і STEAM-технологій.

Серед основних форм підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виокремлено аудиторні, поза аудиторні, самостійну роботу, досліджувальну діяльність. Основними методами, які сприятимуть професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, є традиційні (словесні, наочні й практичні) й інноваційні (проблемні, дослідницькі, ігрові, методи проектно-технологічної діяльності, метод портфоліо), методи формування досвіду поведінки й суспільної свідомості.

Концептуальну модель професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено на рис. 3.1.

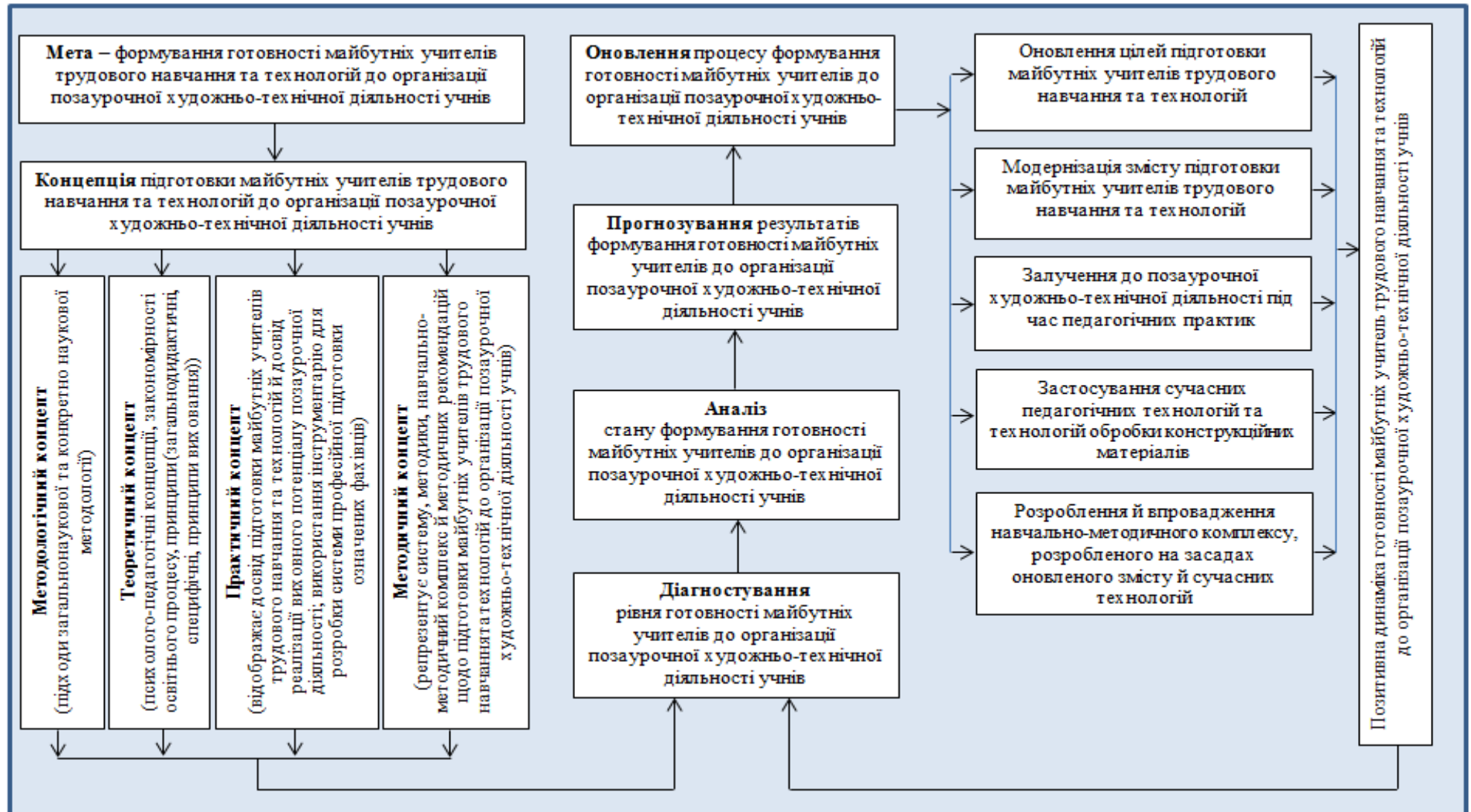

Рис. 3.1. Концептуальна модель професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Реалізація концепції професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів охоплює чотири взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретичний, практичний, методичний.

Методологічний концепт описує систему взаємопов'язаних підходів, закладених в основу підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: системний (дає змогу трактувати професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій і позаурочну художньо-технічну діяльність як сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів), синергетичний (забезпечує здійснення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій й позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як відкритих систем, здатних до самоорганізації й розвитку), компетентнісний (сприяє формуванню професійної компетентності через удосконалення професійно-педагогічних знань і вмінь, особистісних якостей), діяльнісно-розвивальний (забезпечує формування готовності до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів через залучення до неї), особистісно орієнтований (сприяє формуванню особистості майбутнього вчителя трудового навчання та технологій), культурологічний (забезпечує формування загальної й педагогічної культури майбутніх фахівців), аксіологічний (оптимізує формування ціннісних орієнтацій).

Теоретичний концепт ґрунтований на філософських положеннях теорії пізнання та її основних принципах, психолого-педагогічних концепціях, закономірностях, що формують розуміння сутності, структури професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, сприяють обґрунтуванню організаційно-педагогічних умов професійної підготовки, окресленню вимог до проектування змісту й розроблення моделі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. В основу підготовки

зазначених фахівців також закладено принципи: загальнодидактичні (виховую чого характеру навчання, науковості, наступності, систематичності, свідомості й активності), специфічні (фундаментальності, кооперативної діяльності, інтердисциплінарності, рефлексивності, технологічності, етнізації, безперервності, оптимізму), принципи виховання (цілеспрямованості виховного впливу, поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю й ініціативою студентів, комплексного виховного впливу, виховання в діяльності).

Практичний концепт орієнтує на аналіз досвіду підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів й досвіду реалізації виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності; використання інструментарію для розроблення системи професійної підготовки зазначених фахівців. Результативність системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів оцінюють через її експериментальну перевірку з використанням методик діагностування.

Методичний концепт репрезентує системи: позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; упровадження методик теоретичної, практичної й методичної підготовки; створення навчально-методичного комплексу й методичних рекомендацій щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Для реалізації концептуальних положень професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів необхідно:

- забезпечити позаурочну художньо-технічну діяльність учнів на основі співпраці закладів освіти різних типів і рівнів;

- схарактеризувати виховний потенціал й структурні компоненти позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- залучати студентів до організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на всіх етапах підготовки в закладах вищої освіти для формування в них досвіду;
- обґрунтувати методики теоретичної, практичної й методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на засадах оновлення змісту, форм й методів;
- розробити навчально-методичний комплекс для підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що сприятиме опануванню студентами сучасних педагогічних і виробничих технологій, традиційних й інноваційних технік декоративно-прикладного мистецтва.

3.3. Готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і методики її діагностування

У контексті теоретичних положень, описаних у п. 1.1, 2.1 та 2.3, *професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів* постає як цілеспрямований процес формування професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набуття досвіду організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що сприяє самореалізації й досягненню професійного успіху.

Результатом цієї підготовки є сформована готовність у майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Проблема формування готовності до професійної діяльності в майбутніх учителів схарактеризована в працях Л. Бахмат [70], Т. Бережинської [75], І. Гавриша [143], О. Демченка [194], К. Дурай-Новакової [213], Є. Зеєра [242], А. Коломієць [296], М. Конька [310], А. Линенко [365; 266], О. Лозової [369], І. Мавріної [375], Н. Мирончука [418], Г. Нітченко [448], Ю. Срібної [582], М. Шиловой [661], Н. Яковлевої [691] та ін.

Науковці витлумачують готовність як результат підготовки майбутніх фахівців, сформованості їхньої професійної компетентності. Варто зазначити, що на різних етапах розвитку педагогічної науки підходи до трактування цього поняття змінювалися. Зокрема, на початковому етапі термін використовували для називання психічного стану суб'єкта, що зумовлює діяльність певної спрямованості й характеру, пізніше – як якісний показник здатності людини до саморегуляції. На сьогодні підходи до трактування цього поняття зазнали модифікації.

У педагогічному словнику готовність представлена як адаптація можливостей особистості для успішних дій, внутрішнє налаштування особистості на поведінку в ході виконання завдань, установка на активні й цілеспрямовані дії; система інтегративних якостей, властивостей, знань, навичок особистості [479]. М. Ярмаченко диференціює внутрішню готовність, що засвідчує «високий рівень розвитку пізнавальних, мотиваційних, вольових та емоційних процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої професійної діяльності; це адекватна установка на успішну майбутню діяльність» [479, с. 234]. Ю. Срібна кваліфікує готовність як характеристику, що залежить від віку, індивідуальних особливостей особистості, її досвіду та являє собою складне багаторівневе утворення, що містить певну структуру якостей і здібностей людини, які вона реалізує в діяльності [582]. Л. Кондрацька під готовністю розуміє синтез якостей особистості, що впливають на її придатність до діяльності [299].

Досліджуючи проблеми професійної підготовки майбутніх учителів технологій, Н. Борисенко вбачає в готовності майбутніх учителів технологій

до формування художньо-технічних умінь в учнів основної школи складне особистісне утворення. Таке утворення комплексно віддзеркалює професійно зумовлені особистісні якості, а також системну сукупність художніх і технічних знань, умінь та навичок, потрібних під час кваліфікованого формування художньо-технічних умінь в учнів основної школи [115].

У контексті дослідження заслуговує на увагу підхід Є. Зеєра [242]. За висловом ученого, готовність – складна особистісна якість особистості, що реалізована на двох рівнях: на першому – через бажання, прагнення щодо оволодіння певною професією; на другому – як підготовленість людини до професійної діяльності [242, с. 112–114]. Показники готовності до професійної діяльності мають відображати як особистісні, так і діяльнісні аспекти. Аналогічної думки дотримується К. Дурай-Новакова [213], описуючи професійну готовність до педагогічної діяльності майбутніх учителів як системне відображення всіх підструктур особистості, що зорієнтовані на успішне виконання багатоаспектних функцій учителя; як складне структурне утворення, в основі якого – позитивні установки, мотиви, цінності педагогічної діяльності [213, с. 14]. Основні підходи до трактування сутності поняття «готовність» систематизовано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Основні підходи до трактування сутності поняття «готовність»

Прізвище, ініціали дослідника	Сутність поняття «готовність»
12	2
С. Рубінштейн [527]	Готовність до діяльності – комплекс здібностей, які охоплюють у структурі різні властивості та якості особистості, де здібність є загальною категорією стосовно цих властивостей і якостей.
М. Дьяченко, Л. Кандилович [214]	Пристосування можливостей особистості для успішних дій, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку під час виконання завдань, установка на активні й цілеспрямовані дії.

Продовження табл. 3.3

1	2
Д. Узнадзе [618]	Суттєва ознака установки, що виявляється в усіх випадках поведінкової активності суб'єкта.
А. Резанович [518]	Внутрішня якість особистості, що виражає її прихильність до діяльності, а також ступінь засвоєння елементів, соціального досвіду та здатність використовувати його в професійній діяльності.
С. Бризгалова [123]	Цілісне особистісне динамічне утворення, набуте внаслідок спеціального навчання, що охоплює у своїй структурі взаємопов'язані елементи: науково-теоретичний, практичний і психологічний.
К. Дурай-Новакова [213]	Складне особистісне структурне утворення, центральним ядром якого є позитивні мотиви, установки та освоєні цінності педагогічної професії.
Е. Богданов [101]	Інтегрована якість особистості вчителя як фундаментальна умова успішного виконання будь-якої діяльності.
Л. Лежнина [361]	Сукупне психологічне новоутворення, що полягає в спрямованості й здатності суб'єкта виконувати вибрану професійну діяльність відповідно до нормативних вимог і виникає до кінця періоду професійної підготовки внаслідок формування таких її послідовних виявів, як готовність до вибору професії, готовність до навчальної професійної діяльності з оволодіння фахом, готовність до виконання професійної діяльності.
І. Горохова [168]	Показник загальної педагогічної культури, що полягає в загальній соціальній орієнтації людини, суттєвою мірою впливає на її професійне самопочуття, рівень педагогічної майстерності, професійну компетентність і надійність.
Т. Бережинська [75]	Стійке цілісне інтегративне утворення особистості вчителя, що забезпечує його залучення до підготовки та реалізації кожного етапу педагогічної діяльності.

У науковій літературі виокремлюють такі види професійної готовності за часом функціонування: тимчасову (характеризує діяльність фахівця в чіткий період, залежить від емоційного стану особистості, її особистісних якостей і здібностей, змісту діяльності) та тривалу (стійка система, що містить професійно важливі особистісні якості, мотиви, інтереси, переконання, знання,

уміння й навички, досвід). Особистісна зорієнтованість людини на діяльність засвідчує рівень її операційної готовності [101].

Аналіз праць [70; 75; 145; 296; 369; 418; 448] дає змогу стверджувати, що готовність – це активно-діяльнісний стан особистості, що впливає на її установки в певному виді діяльності або поведінки, потребує мобілізації зусиль для виконання поставлених завдань. На думку науковців [94; 98; 99; 123], формування готовності починається в період підготовки до діяльності, а в процесі професійної діяльності розвивається одночасно з професійною працездатністю.

Учені пропонують різні підходи до опису компонентів готовності майбутнього вчителя. Зокрема, В. Сластьонін виокремлює психологічний, науково-теоретичний, практичний, психофізіологічний компоненти структури готовності вчителя [561; 564]; Ю. Срібна – психологічний, педагогічний, предметний [582]; Г. Нітченко – мотиваційний, змістовий, операційний та рефлексивний [448]. Основними компонентами готовності до педагогічної діяльності, за висловом К. Дурай-Новакової, є професійно важливі якості й риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, набутий досвід їх застосування на практиці. Дослідниця диференціює такі компоненти: мотиваційний, орієнтаційно-пізнавально-оцінний, емоційно-вольовий, операційно-дійовий, настановчо-поведінковий [213]. У праці О. Демченко описано аксіологічний, гносеологічний, акмеологічний, праксеологічний та рефлексивний компоненти [194]. Згідно з позицією О. Коберника, існують мотиваційний, когнітивний, операційний компоненти [283]. На думку Л. Шевченко, до основних компонентів готовності вчителя технологій необхідно зарахувати мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, креативно-рефлексивний [657]. Науковці обстоюють солідарну позицію стосовно того, що готовність до професійної діяльності майбутніх учителів обов'язково повинна містити систему мотивів, ціннісних установок, знань, умінь і навичок.

Отже, *готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів* – інтегративне утворення особистості, що вирізняється структурною цілісністю й системністю, містить особистісний, когнітивний, операційний компоненти, відображає здатність майбутніх учителів трудового навчання та технологій ефективно виконувати професійні завдання з організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

На підставі осмислення наукових праць [194; 213; 283; 448; 582; 657] виокремлено компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: *особистісний, когнітивний та операційний* (рис. 3.2).

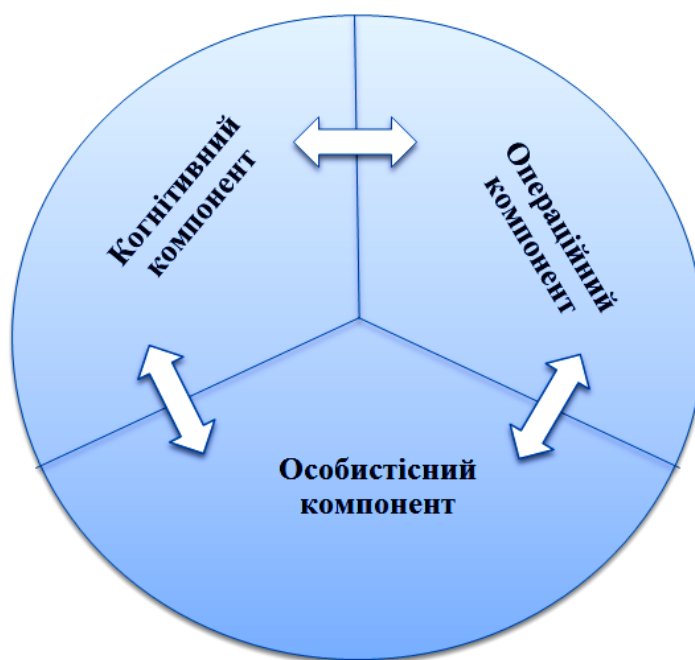

**Рис. 3.2. Структура готовності майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до організації позаурочної
художньо-технічної діяльності учнів**

У процесі виокремлення компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів узято до уваги той факт, що компоненти мають

створювати цілісне уявлення про готовність до організації позаурочної художньо-технічної діяльності; їх формування повинно проходити на всіх етапах професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти; результат сформованості компонентів готовності має підвищувати рівень професійної компетентності зазначених фахівців до педагогічної діяльності загалом.

Нижче описано зміст кожного з диференційованих компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Особистісний компонент містить внутрішні мотиви, прагнення, спрямованість особистості, професійно важливі якості, що впливають на ефективність педагогічної діяльності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій загалом й організацію позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема. Важливим елементом особистісного компонента готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій є усвідомлені мотиви, які окреслюють спрямованість педагогічної діяльності, стимулюють майбутнього фахівця до активних дій із підвищення її ефективності. Саме внутрішні мотиви спонукають особистість до дій та надають їм особистісної значущості. На думку О. Дубасенюк, формування мотиваційної сфери особистості сприяє вихованню професійних ідеалів, педагогічної спрямованості, ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів. При цьому науковець виокремлює три основні групи мотивів педагогічної діяльності: мотиви вибору професії вчителя; мотиви привабливості педагогічної діяльності; мотиви продовження педагогічної діяльності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти [209].

Наукову цінність у контексті дослідження становить підхід Г. Харлоу, який виокремив внутрішній (результативний) і зовнішній (процесуальний) компоненти мотивації [237]. Особистість провадить внутрішньо мотивовану діяльність заради себе самої, вона породжена інтересом до процесу

діяльності та її змісту. Зовнішньо мотивована діяльність зумовлена потребою у владі, славі, визнанні та спрямована на процес, а не на досягнення результатів. Завдання викладачів закладів вищої освіти в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій – перевести зовнішні мотиви педагогічної діяльності у внутрішні. До основних мотивів, що забезпечують формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, належать такі: професійні мотиви (інтерес до педагогічної діяльності загалом і позаурочної художньо-технічної зокрема); мотиви особистісного зростання, мотиви самореалізації.

Змістовими характеристиками мотивів є потреби, тому особистісний компонент готовності передбачає наявність потреби в організації й залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності, потреби в самореалізації, професійно-педагогічної спрямованості, сформованість особистісних якостей і ціннісних орієнтацій.

Потреба в організації та залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності окреслює цілі діяльності педагога, її спрямованість й активність учителя під час організації та провадження діяльності. Потреба в самореалізації – один із чинників особистісного розвитку особистості педагога, що спонукає його до безперервного самовдосконалення. На думку Е. Галажинського, потреба в самореалізації може бути зумовлена внутрішніми й зовнішніми чинниками. Учені стверджують, що самореалізація в професії можлива лише за умови усвідомлення особистістю своїх потреб, здібностей та інтересів.

Професійно-педагогічна спрямованість майбутніх учителів трудового навчання та технологій зумовлена наявними ідеалами й життєвими установками в студентів, суспільно значущими цілями педагогічної діяльності. Як зауважують І. Зязюн [248], Л. Мітін [420], О. Темченко [594; 595], А. Щербаков [671], професійно-педагогічна спрямованість – це

властивість особистості, що містить комплекс особистісних якостей, які забезпечують самореалізацію педагога в професії; система ціннісних ставлень особистості, нахилів, потреб і прагнень щодо професійної діяльності [594].

Зазначимо, що в діяльності вчителя професійно-педагогічна спрямованість може бути спрямована: на учасників освітнього процесу (учнів, їхніх батьків, колег-педагогів, представників громадських організацій і т. ін.) – характеризує позитивне ставлення й інтерес педагога до своєї професійної діяльності, спрямованість на особистісний розвиток кожного учня; на себе – відображає наявність потреби в самовдосконаленні й самореалізації в професійній діяльності; на процесуальний аспект освітнього процесу (зміст, форми, методи й технології навчання).

У структурі професійно-педагогічної спрямованості науковці виокремлюють різні складники: любов до дітей, потребу в педагогічній діяльності, прогностичні й організаторські здібності, цілеспрямованість, наполегливість, стриманість (В. Сластьонін [562]); пізнавальні інтереси, потребу в діяльності з дітьми, любов до дітей, морально-етичні й перцептивні якості (А. Щербаков [671]); позитивне ставлення до педагогічної діяльності, професійну придатність, професійні цінності й інтереси, що відображають мотиви та переконання майбутнього вчителя (Л. Бахмат [70, с. 59]). В основу професійно-педагогічної спрямованості більшість науковців покладає особистісні якості педагога. Зокрема, Л. Спірін за основу моделі ділових і особистісних якостей учителя вибирає такі основні сім якостей: професійні потреби; риси характеру, що відображають громадянську позицію й професійну спрямованість особистості; моральні якості, які характеризують ставлення до себе та до оточення; інтелектуальні якості; моральні якості; вольові характеристики особистості; емоційні риси характеру [580].

Імпонує позиція В. Бачініна [71] і В. Бичкова [124] стосовно того, що вчитель має володіти високим рівнем сформованості естетичної культури, щоб мати можливість проектувати вироби відповідно за законів естетики.

Отже, особистість учителя є не лише важливим чинником для самореалізації майбутнього фахівця в педагогічній професії, оскільки впливає на ставлення учнів до уроків трудового навчання та позаурочної художньо-технічної діяльності зокрема. Саме особистісні якості позначаються на результатах освітнього процесу, окреслюють індивідуальний педагогічний стиль, стають важливим компонентом готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності й професійної компетентності загалом. До **професійно важливих особистісних якостей** майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, що необхідні для успішної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, належать такі: гуманізм, любов до дітей, оптимізм, комунікативність, товариськість, порядність, доброзичливість, ініціативність, активна громадська позиція, справедливість, тактовність, почуття гумору та ін.

Серед складників підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій варто назвати формування цілісної системи знань, що охоплюють відомості, поняття, теорії, концепції, закономірності, власні судження й уявлення, а також досвід, накопичений людством. Знання вчителя – компонент його світогляду, що певною мірою впливає на ставлення педагога до професійної діяльності. І. Зязюн наголошував, що зміст професійної підготовки вчителя повинен містити знання психології й педагогіки, предмета та методики його викладання. З одного боку, знання сучасного вчителя мають бути звернені на учнів, яких він навчає, їхні індивідуальні особливості, з іншого – на навчальний предмет, що він викладає [248]. Успішне виконання педагогічних завдань залежить саме від комплексності й цілісності знань учителя, уміння їх синтезувати, що зумовлює необхідність осмисленого представлення системи знань.

На сьогодні існують різні трактування поняття «знання», а саме: як сукупність ідей, які відображають рівень володіння людиною предметом [312]; як розуміння й уміння відтворювати основні факти науки, правила, закони та інші теоретичні узагальнення [312, с. 123–124]; фактичний складник навчального предмета, що представляє сукупність взаємопов'язаних фактів, теорій, закономірностей, термінів й узагальнень [341]. У процесі засвоєння знань виокремлюють три взаємопов'язані аспекти: теоретичний (ідеї, факти, поняття); практичний (уміння й навички застосовувати набуті знання), світоглядно-моральний (морально-етичні й світоглядні ідеї, норми, що відображені в знаннях) [56].

Донині не сформовано однозначного підходу до виокремлення видів знань, необхідних для успішної професійної діяльності майбутнього педагога. Наприклад, Г. Щедровицький виокремлює три групи знань, доцільних у педагогічній діяльності: інженерно-конструкторські (конструктивно-технічні), практико-методичні та науково-теоретичні (наукові) [669]. М. Паталаха до основних видів зараховує такі знання педагога: психологічні, власне педагогічні, професійного спрямування, конкретно-предметні й науково-дослідницькі [473].

Найбільш системну типологію видів знань запропонував В. Єфімов, диференціювавши такі класифікаційні ознаки й види знань: за змістом (знаю чому, знаю що, знаю як, знаю хто); за характером (знання про ціль, систематичні, практичні й автоматичні знання); за належністю (особистісні й колективні знання); за формою вияву (кодифіковані (явні) і некодифіковані (приховані) знання); за способом формування (рефлексивні й інтуїтивні знання) [217, с. 18].

З огляду на значущість знань, важливим компонентом готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є когнітивний компонент.

Когнітивний компонент містить систему знань, необхідних для ефективної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Зокрема, це такі види знань:

– **методологічні** (знання освітніх парадигм і методологічних підходів до організації освітнього процесу й позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема, знання принципів та концепцій, покладених в основу організації трудового навчання та виховної роботи в урочній та позаурочній діяльності учнів загалом й ін.);

– **художні** (знання видів декоративно-прикладного мистецтва, знання видів, способів і технологій оздоблення виробів; знання сутності поняття «композиція» та композиційних закономірностей щодо оздоблення виробу; знання сутності поняття «орнамент» і видів орнаменту та ін.);

– **технічні** (знання про засоби, створені людством для обслуговування своїх потреб, необхідностей виробничого і невиробничого характеру; знання будови й принципу роботи обладнання, пристосувань, приладів, механізмів, машин та іншої сучасної техніки);

– **технологічні** (знання видів і властивостей конструкційних матеріалів, технологій та технік їх оброблення; правил техніки безпеки й організації робочого місця та ін.);

– **психолого-педагогічні** (знання принципів і закономірностей організації освітньо-виховного процесу; знання особливостей та видів навчально-методичної документації щодо організації освітнього процесу загалом і позаурочної діяльності учнів зокрема; знання вікових та індивідуальних особливостей учнів; знання форм і методів навчання й виховання учнів; знання типів та структур уроків, позаурочних занять і виховних заходів й ін.);

– **методичні** (знання методик стимулювання й активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів; формування системи знань і вмінь в учнів;

організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; діагностування результатів їхньої художньо-технічної діяльності й ін.).

Набуття й осмислення майбутніми фахівцями системи знань слугують основою для формування операційного компонента готовності. У процесі діагностування рівня сформованості знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів потрібно брати до уваги їхню повноту, глибину, гнучкість та усвідомленість.

Знання – важливий компонент готовності вчителя до професійної діяльності. Успішність засвоєння знань залежить від вміння педагога застосовувати опановані відомості на практиці. На думку С. Гончаренка, вміння необхідно трактувати як «засвоєний суб'єктом спосіб виконання дій, який забезпечує сукупність набутих особистістю знань і навичок» [162, с. 43]. М. Євтух трактує вміння як опанування людиною способів виконання дій, ефективність яких залежить від певної сукупності знань. Саме вміння відіграють посутню роль у практичній діяльності майбутнього фахівця й виявляються в його здатності усвідомлено використовувати набуті знання [219].

На сьогодні запропоновано чимало спроб виокремити основні групи вмінь педагога. Ю. Бабанський [63] диференціював три групи вмінь педагога: навчально-організаційні (відображають вміння планувати педагогічну діяльність, окреслювати її цілі, створювати належні умови для її провадження); навчально-інформаційні (містять вміння проводити пошук необхідної інформації, опрацьовувати різні джерела); навчально-інтелектуальні (вміння, що передбачають аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію, порівняння й ін.) [63; 392].

Г. Гордашевська описує види вмінь, які необхідні для успішної педагогічної діяльності: аналітичні, проєктивні, інформаційні, організаційні, прогностичні, мобілізаційні, дослідницькі, рефлексивні [166]. О. Зимовець

наголошує на необхідності формування в майбутніх учителів загально-педагогічних, гуманітарно-орієнтованих та предметно-методичних умінь [246].

Імпонує позиція В. Новік стосовно того, що вчитель, який володіє професійними вміннями, набагато швидше й успішніше може виконувати поставлені завдання, долати труднощі, здатний виявляти ініціативу та творчість. Наявність умінь слугує одним із критеріїв визначення ефективності професійної підготовки майбутнього фахівця. З огляду на важливість умінь у структурі готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, наступним компонентом є операційний компонент, у контексті якого необхідно окреслювати основні види вмінь, що відображають його зміст.

Операційний компонент готовності засвідчує рівень опанування майбутніми вчителями трудового навчання та технологій необхідних умінь і навичок, способів та технологій професійної діяльності й організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. У процесі дослідження виокремлено такі види вмінь майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів:

– **організаційні** (уміння організовувати, скеровувати освітній процес учнів під час урочної й позаурочної діяльності на досягнення поставленої мети; уміння організовувати навчальну й виховну діяльність учнів на уроках трудового навчання та безпосередньо в ході позаурочної художньо-технічної діяльності й ін.);

– **проектувальні** (уміння проектувати освітньо-виховний процес і власну педагогічну діяльність, з огляду на психологічні й вікові особливості учнів; уміння проектувати конспекти уроків й гурткових занять, посібники, засоби унаочнення й контролю результатів навчальної діяльності; уміння проектувати вироби, зокрема художньо-технічні об'єкти праці, та ін.);

– **техніко-технологічні** (уміння виготовляти вироби з дотриманням правил техніки безпеки; уміння використовувати необхідні інструменти й обладнання для оброблення та оздоблення конструкційних матеріалів; уміння вибирати й використовувати оптимальні технології для виготовлення об'єктів праці та ін.);

– **методичні** (уміння доступно й зрозуміло пояснювати навчальний матеріал із використанням сучасних технологій і засобів навчання; уміння розробляти навчально-методичну документацію для уроків трудового навчання та позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; вибирати й використовувати в педагогічній діяльності ефективні форми, технології, методи стимулювання, активізації, навчання й виховання учнів; уміння діагностувати його результати; уміння налагоджувати продуктивну педагогічну взаємодію між учасниками освітнього процесу та ін.);

– **рефлексивні** (уміння аналізувати й оцінювати результати своєї діяльності та діяльності учнів; уміння вносити корективи до педагогічної діяльності за результатами самоаналізу; здатність до самоосвіти та саморозвитку й ін.);

– **творчі** (уміння генерувати нові ідеї; уміння успішно розв'язувати нестандартні педагогічні ситуації; уміння створювати нові художньо-технічні об'єкти праці).

Компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зображено на рисунку 3.3.

Рис. 3.3. Компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Кожен із виокремлених компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів пов'язаний із певним критерієм, що має низку показників.

Згідно зі словником-довідником із професійної педагогіки, критерій (від грец. *kritérion* – засіб для судження) – ознака, на підставі якої оцінюють, визначають, класифікують явище або процес [570]. У «Словнику української мови» подано такі значення терміна «критерій»: 1) підстава для оцінювання, визначення або класифікації чогось; мірило; 2) мірило істинності, вірогідності людських знань, їхньої узгодженості з об'єктивною дійсністю

[569, с. 349]. Відповідно до «Словника іншомовних слів», це мірило для визначення, оцінювання предмета, явища; ознака, узята за основу класифікації; мірило достовірності знань, їхньої відповідності об'єктивній дійсності [567, с. 543].

М. Шилова зауважує, що критерій – «це мірило, ознака для оцінювання, класифікації; судження, ознака, що дає змогу з безлічі можливих рішень вибрати одне [661, с. 35]. За висловом І. Мавріної, критерій – це засіб, що допомагає вимірювати рівні й ступінь вияву тієї чи іншої ознаки або явища, мірило оцінювання поглядів і суджень [375]. Завдяки застосуванню критерію, стає можливим опис переваг вибору, порівняно з іншими; перевірка узгодженості результату з поставленою метою; оцінювання ступеня її реалізації [201]. Як слушно зауважував І. Блощинський, критерії повинні відображати ознаки, притаманні предметові, який вивчають, попри волю та свідомість суб'єктів дослідження. Такі ознаки мають бути сталими, повторюваними, віддзеркалювати сутність явища. Система взаємопов'язаних ознак відображає основний зміст критеріїв [100, с. 75].

У науковій літературі критерії розподілені на види. Зокрема, А. Макарова диференціює такі види критеріїв: об'єктивні й суб'єктивні; результативні та процесуальні; нормативні й індивідуально-варіативні; наявного та прогностичного рівнів; професійного навчання й творчості; соціальної активності та професійної придатності; якісні й кількісні [382]. А. Семенова класифікує критерії на інтегральні критерії (оцінюють загальний стан явища або процесу); часткові критерії (аналізують складники явища або процеси); одинні критерії (дають змогу схарактеризувати окремі аспекти або компоненти об'єктів, явищ чи процесу дослідження [476; 545].

Отже, **критерій** – *якість, властивість, що відображає сутність й ознаки компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, дає змогу оцінити рівень їхньої сформованості.*

Відповідно до описаних компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, диференційовано такі критерії: *мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий*.

Для визначення рівня сформованості критеріїв важливо виокремити показники, тобто сукупність ознак, на підставі яких можна стверджувати про наявність того чи того критерію. Підтримуємо думку О. Діденка [201] щодо співвідношення критеріїв і показників. Складовою частиною критерію слугує показник, який за своїм обсягом значно вужчий від поняття «критерій». Саме ступінь вияву сукупності ознак кожного критерію, тобто показників, дає змогу говорити про рівень його сформованості.

Компоненти, критерії й показники готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Компоненти, критерії й показники готовності майбутніх учителів
трудоного навчання та технологій до організації позаурочної
художньо-технічної діяльності учнів**

Компоненти	Критерії	Показники
1	2	3
Особистісний	Мотиваційно-ціннісний	– внутрішня потреба в організації та залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності; – інтерес до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – спрямованість на досягнення успіхів учнями в позаурочній художньо-технічній діяльності; – ціннісні орієнтації.

Продовження табл. 3.4

1	2	3
Когнітивний	Когнітивно-пізнавальний	– знання змісту, особливостей і напрямів організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – знання видів конструкційних матеріалів та технологій їх оброблення; – знання видів та особливостей ведення документації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – знання форм, технологій провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – знання методів стимулювання й активізації, навчання, виховання, художньо-технічної творчості учнів у процесі організації позаурочної художньо-технічної діяльності; – знання особливостей і технології проектно-технологічної діяльності учнів із художньо-технічної творчості.
Операційний	Діяльнісно-творчий	– уміння окреслювати цілі, добирати оптимальні форми, технології й методи художньо-технічної діяльності учнів, з огляду на їхні індивідуальні характеристики; - уміння розрізняти конструкційні матеріали, вибирати ефективну технологію їх оброблення та виготовляти об'єкт із її використанням; – уміння продуктивно взаємодіяти з суб'єктами художньо-технічної діяльності учнів (учнями, їхніми батьками, колегами, представниками позашкільних організацій і закладів загальної середньої освіти); - уміння організовувати, координувати й скеровувати діяльність учнів під час – виконання творчих проектів у процесі художньо-технічної діяльності; уміння вести необхідну документацію під час позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – уміння за результатами рефлексії корегувати свою діяльність.

Для з'ясування динаміки сформованості критеріїв готовності в дослідженні використано рівневий підхід, який передбачає, що в процесі підготовки потрібно розвивати в майбутніх фахівців професійно важливі якості, забезпечувати опанування ними певної системи знань і вмінь, сприяти переходові студентів із нижчого рівня до вищого. В основу рівневого підходу покладено механізм удосконалення цілого через розвиток його взаємопов'язаних структурних компонентів.

У наукових дослідженнях [118; 187; 345; 475; 560; 654] виокремлено переважно три рівні готовності: низький (недостатній, елементарний, початковий), середній (базовий, репродуктивний), високий (творчий, пошуковий). Іноді додатково називають ще достатній рівень готовності, який передує високому, та індиферентний (нульовий), що вирізняється відсутністю визначених показників [475].

Існують й інші підходи до визначення рівнів. Зокрема, Н. Яковлева окреслює три рівні готовності майбутніх учителів до професійної діяльності: професійно-ознайомчий, професійно-наслідувальний та професійно-творчий [691]. На думку Н. Кузьміної, готовність до професійної діяльності доцільно оцінювати за такими рівнями: репродуктивний, адаптивний, локально-моделювальний, той, що системно моделює знання; той, що системно моделює поведінку [345]. Р. Гурін виокремлює початковий, ресурсний, імітаційний, імпровізаційний рівні [187]; В. Бочелюк – позитивно узгоджений, позитивно неузгоджений, негативно узгоджений та негативно неузгоджений [118]. Зважаючи на особливості педагогічної діяльності, Ю. Шаповал розмежовує такі рівні готовності майбутнього вчителя: допрофесійний, початковий, базовий, конструктивний і системний [654]. Близьким із позиції нашого дослідження є підхід В. Сластьоніна, який виокремлює інтуїтивний, репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий рівні готовності [560].

На підставі узагальнення основних підходів до визначення рівнів готовності та з огляду на особливості художньо-технічної діяльності

виокремлено три рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: репродуктивний, продуктивний, творчий.

Репродуктивний рівень засвідчує сформованість внутрішньої потреби в організації й залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на низькому рівні, переважання зовнішніх мотивів, відсутність стійкого інтересу до позаурочної художньо-технічної діяльності та творчості загалом. Сформованість знань і вмінь перебуває на відтворювальному рівні. Діяльність має характер наслідування й виконання дій за зразком, відсутня потреба в самовдосконаленні за результатами рефлексії.

Продуктивний рівень готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів вирізняється наявністю певного інтересу до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, потребою в залученні учнів до цієї діяльності. Студенти вміють вести навчально-методичну документацію, окреслюють цілі, добирають форми й методи художньо-технічної діяльності учнів, що забезпечують реалізацію мети. Діяльність має репродуктивно-творчий характер, що представлений ситуаційно й потребує додаткового стимулювання.

Творчий рівень демонструє потребу й стійкий інтерес в організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, створення нових художньо-технічних об'єктів. Студент володіє системою знань щодо змісту, особливостей, напрямів, форм і методів організації позаурочної художньо-технічної діяльності. Уміє чітко окреслювати цілі, добирати оптимальні форми, методи залучення до художньо-технічної діяльності, вести необхідну навчально-методичну документацію; організовувати діяльність учнів під час виконання творчих проектів із дотриманням правил техніки безпеки й санітарно-гігієнічних вимог, проводити самовдосконалення за результатами рефлексії.

Характеристику готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів подано на рис. 3.4.

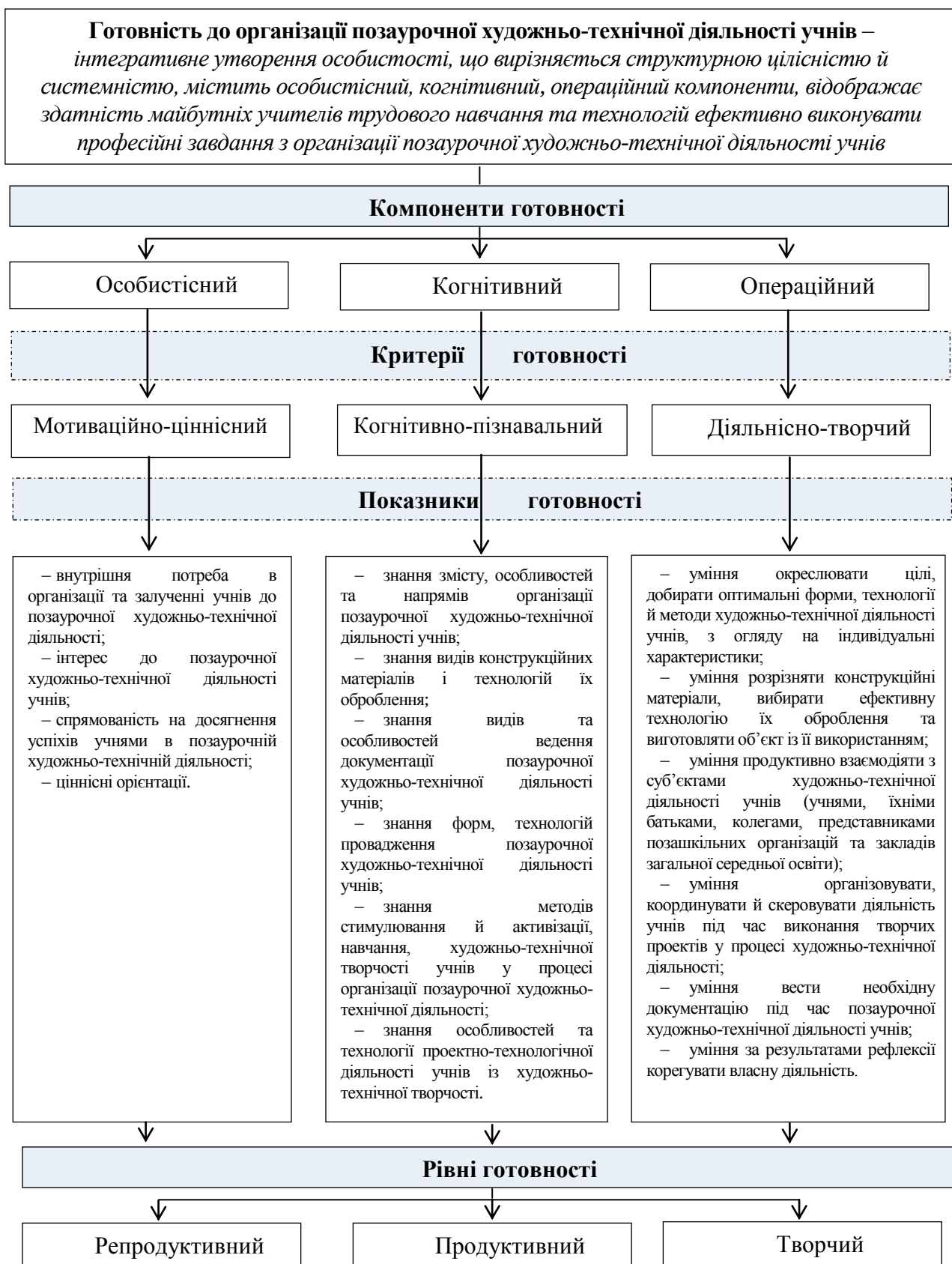

Рис. 3.4. Структурно-критеріальна характеристика готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Для визначення рівня сформованості готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів необхідно вибрати методики діагностування компонентів готовності.

Діагностування – важливий етап наукового дослідження, що передбачає розпізнавання стану об'єкта, явища чи системи за допомогою реєстрації її суттєвих параметрів із подальшим їх зарахуванням до діагностичної категорії з метою прогнозування розвитку й можливих засобів впливу для підвищення ефективності цього процесу [203; 239; 327]. В основу діагностування покладено такі процеси, як вимірювання, якісна й кількісна ідентифікація, порівняння, прогнозування за результатами вимірювання. Результати аналізу літератури [68; 96; 160; 203; 327; 391; 491; 658] дають підстави стверджувати, що всі методики діагностування можна умовно розподілити на такі групи:

- 1) методики внутрішньоособистісного діагностування, які спрямовані на вивчення ціннісно-мотиваційних характеристик особистості;
- 2) методики діагностування рівня розвитку психічних процесів (пам'ять, мислення, увага, творчі здібності й т. ін.);
- 3) методики діагностування міжособистісної взаємодії;
- 4) методики діагностування рівня навчальних досягнень (рівня сформованості знань, умінь) [327; 328; 658].

Наукову цінність становить підхід А. Лідерс [391], А. Маркової [390; 391] та О. Яковлевої [391], відповідно до якого розрізняють індивідуально-спрямоване й порівняльне діагностування. Індивідуально-спрямоване діагностування зорієнтоване на окрему особистість, рівень її розвитку, а порівняльне – на визначення ефективності реалізації освітніх програм, методик.

У психодіагностиці виокремлюють формалізовані й малоформалізовані методи діагностування. До формалізованих методів належать тести, проєктивні техніки, опитування-піки, психофізіологічні методи. Серед їхніх особливостей називають наявність чіткої інструкції та способу проведення

діагностування, об'єктивізацію й стандартизацію процедури, надійність і валідність. Використання результатів діагностування на основі формалізованих методів дає змогу зібрати необхідну інформацію та виконати її кількісний і якісний порівняльний аналіз. До малоформалізованих методів зараховують аналіз результатів діяльності й навчальної документації, бесіду, спостереження. Для підвищення результативності діагностування в наукових дослідженнях, зазвичай, використовують формалізовані й малоформалізовані методи у взаємодії, оскільки їхні результати взаємодоповнюють один одного, сприяючи створенню цілісного уявлення про аналізоване явище чи об'єкт [391, с. 26–31].

В основі діагностичних методик перебувають загальнонаукові методи пізнання. На підставі праць Н. Кугай [341], О. Крушельницької [340], О. Кустовської [353], А. Новікова [451; 452], С. Сисоевої [552], М. Скаткіна [558], Д. Чернілевського [416], Н. Фоміцької [417], Є. Хрикова [637] можна стверджувати, що в педагогічних дослідженнях виокремлюють три рівні методів пізнання:

- 1) методи емпіричного рівня пізнання (спостереження, опис, порівняння, експеримент, вимірювання);
- 2) методи теоретичного рівня пізнання (метод сходження від абстрактного до конкретного, формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод);
- 3) загальнологічні методи (аналіз, синтез, ідеалізація, абстрагування, узагальнення, аналогія, індукція, дедукція, моделювання, статистичні методи) [341, с. 38].

Унаслідок узагальнення основних підходів до опису методик і методів пізнання, виокремлено методики діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що представлено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Методики діагностування рівнів готовності майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до організації позаурочної
художньо-технічної діяльності учнів**

Критерії	Показники	Методики діагностування
1	2	3
Мотиваційно- ціннісний	– внутрішня потреба в організації та залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності;	Спостереження, бесіда, методика «Мотиви вибору професії», «Моя професійна діяльність» (Додаток Б).
	– інтерес до позаурочної художньо-технічної діяльності;	Спостереження, бесіда, методика «Карта інтересів»; методика «Профіль» (модифікація «Карти інтересів»); орієнтаційно-діагностична анкета інтересів, створена С. Карпіловською і Б. Федоришиним на основі модифікації анкети інтересів А. Голомштока та О. Мешковського (Додаток Б).
	– спрямованість на досягнення успіхів учнями в позаурочній художньо-технічній діяльності;	Спостереження, бесіда, методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, тест-опитувальник мотивації досягнення успіху А. Меграбяна (Додаток Б).
	– ціннісні орієнтації	Спостереження, бесіда, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; опитувальник «Самооцінювання професійних якостей педагога» (Додаток Б).
Когнітивно- пізнавальний	– знання змісту, особливостей та напрямів організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – знання видів конструкційних матеріалів і технологій їх оброблення;	Опитування, спостереження, бесіда, тестування, оцінювання контрольних і самостійних робіт, аналіз результатів навчальної діяльності (Додаток В).

Продовження табл. 3.5

1	2	3
	– знання видів та особливостей ведення документації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – знання форм, технологій провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – знання методів стимулювання й активізації, навчання, художньо-технічної творчості учнів у процесі організації позаурочної художньо-технічної діяльності; – знання особливостей та технології проектно-технологічної діяльності учнів із художньо-технічної творчості	
Діяльнісно-творчий	– уміння окреслювати цілі, добирати оптимальні форми, технології й методи художньо-технічної діяльності учнів, з огляду на індивідуальні характеристики; – уміння розрізняти конструкційні матеріали, вибирати ефективну технологію їх оброблення та виготовляти об'єкт із її використанням;	Виконання технічних і педагогічних проектів, розв'язання кейсів, проходження педагогічних (у закладах загальної середньої та позашкільної освіти), технологічних практик, оцінювання портфоліо, аналіз результатів виконання практичних (лабораторних) робіт, НДРС, бесіда, спостереження, тестування, анкета для визначення творчого потенціалу особистості; анкета для визначення готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості (Додатки Г, Д).

Продовження табл. 3.5

1	2	3
	– уміння продуктивно взаємодіяти з суб'єктами художньо-технічної діяльності учнів (учнями, їхніми батьками, колегами, представниками позашкільних організацій і закладів загальної середньої освіти); – уміння організовувати, координувати й скеровувати діяльність учнів під час виконання творчих проєктів у процесі художньо-технічної діяльності; – уміння вести необхідну документацію під час позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; уміння за результатами рефлексії корегувати власну діяльність.	

Отже, ефективність організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів визначають за рівнем готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до такого виду професійної діяльності. Це передбачає сформованість особистісного, когнітивного й операційного компонентів. Визначення рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів прогнозує використання діагностичних методик.

Висновки до третього розділу

1. Методологічний підхід потрактований як сукупність ідей, принципів, що впливають на наукову позицію дослідника, стратегію наукового пошуку, а також сукупність способів і процедур реалізації. Доведено, що методологічною основою підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів слугують: системний (для представлення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як цілісної системи і її компонентів як окремих підсистем; розроблення моделі цього процесу та його системного впровадження в практику закладів вищої освіти); синергетичний (для відображення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як відкритих систем, здатних до самоорганізації й розвитку); компетентнісний (для проектування цілей підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, відображення результатів підготовки з урахуванням вимог до професійної діяльності); діяльнісно-розвивальний (для активного залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності як під час практичних занять, так і в ході педагогічної практики з метою формування вмінь та навичок); особистісно орієнтований (для вивчення індивідуальних особливостей студентів під час їхньої підготовки до позаурочної художньо-технічної діяльності, розкриття творчого потенціалу й здібностей до художньо-технологічної діяльності); культурологічний (для формування педагогічної й технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій як складників їхньої загальної культури); аксіологічний (для формування загальнонаціональних і

загальнолюдських цінностей у процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів) компоненти.

2. Мета концепції професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів полягає в обґрунтуванні основних теоретико-методологічних засад, які покладено в основу підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій із високим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що спрямовані на формування професійно-педагогічних знань і вмінь, особистісних якостей, професійної компетентності, здатності реалізовувати виховний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності.

Для реалізації концептуальних положень професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів необхідно: забезпечити позаурочну художньо-технічну діяльність учнів на основі співпраці закладів освіти різних типів і рівнів; залучати студентів до організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на всіх етапах підготовки в закладах вищої освіти для формування в них досвіду; розробити навчально-методичний комплекс для підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що сприятиме опануванню студентами сучасних педагогічних і виробничих технологій, традиційних та інноваційних технік декоративно-прикладного мистецтва

3. Професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності витлумачена як цілеспрямований процес формування професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набуття досвіду організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що сприяє самореалізації й досягненню професійного успіху.

Готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів потрактована як інтегративне утворення особистості, що вирізняється структурною цілісністю й системністю, містить особистісний, когнітивний, операційний компоненти, відображає здатність майбутніх учителів трудового навчання та технологій ефективно виконувати професійні завдання з організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Виокремлено структурні компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: особистісний (містить внутрішні мотиви, прагнення, спрямованість особистості, професійно важливі якості, що впливають на ефективність педагогічної діяльності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій загалом й організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема), когнітивний (представляє систему знань, необхідних для ефективної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (методологічні, художні, технічні, технологічні, психолого-педагогічні, методичні)), операційний (характеризує ступінь опанування майбутніми вчителями трудового навчання та технологій необхідних умінь і навичок, способів та технологій професійної діяльності й організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (організаційних, проектувальних, техніко-технологічних, методичних, рефлексивних, творчих)).

Визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий), показники й рівні (репродуктивний, продуктивний, творчий) готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, описано методики їх діагностування.

Основні ідеї, викладені в розділі, опубліковано в працях автора [11; 20; 25; 33; 40; 44; 45; 47].

РОЗДІЛ 4

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

4.1. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудоного навчання та технологій до організації позаурочної художньо- технічної діяльності учнів

Професійна підготовка майбутніх учителів трудоного навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є цілісною системою, яка потребує її системного представлення у вигляді моделі. В основу розроблення моделі покладено метод моделювання, що, за визначенням Ю. Бабанського, являє собою метод вивчення об'єктів, пізнання на їхніх моделях, процес побудови й аналізу моделей предметів і явищ, конструйованих об'єктів для виявлення або для покращення їхніх характеристик, раціоналізації способів побудови, управління ними та ін. [62, с. 380]. Аналогічні міркування висловлює О. Савченко, стверджуючи, що моделювання вможливорює вивчення об'єктів за їхніми моделями-аналогами. За допомогою моделювання можна побудувати й дослідити моделі реальних предметів і явищ, а також спеціально сконструйованих. У сфері навчання моделі розуміють як зміст, що підлягає засвоєнню, як засіб засвоєння [536, с. 358].

Автори «Енциклопедії освіти» зауважують, що модель – це «матеріально-реалізована або уявна система, яка відтворює або відображає природний або соціальний об'єкт дослідження і здатна змінювати його таким чином, що її вивчення дає змогу отримати нову інформацію стосовно цього об'єкта» [215, с. 648]. Філософський енциклопедичний словник описує модель

як уявну чи матеріальну характеристику об'єкта, що відображає або відтворює об'єкт, здатна його замінювати так, що її дослідження надає нові відомості про аналізований об'єкт [338].

У науковій літературі представлено різні підходи до з'ясування сутності поняття «модель». У праці О. Винославської модель представлена як уявна чи матеріалізована система, що відтворює й відображає об'єкт вивчення (природний чи соціальний), тому спроможна замінити його та надати нову інформацію про об'єкт [502]. К. Щербакова та Л. Макаренко зауважують, що модель – «образ, схема, опис системи освітніх об'єктів, які між собою взаємодіють на підставі норм, правил, розроблених суспільством на певному етапі свого історичного розвитку» [672]. За висловом В. Бикова, модель являє собою насамперед опис системи і характеризує її особливості, що віддзеркалюють цілі побудови й використання моделі [88].

Унаслідок аналізу психолого-педагогічної літератури [646, с. 380], підсумовано, що поняття «модель» має такі характеристики, як схема, зразок, знакова система, аналог, образ, який відображає об'єкт дослідження в спрощеному вигляді з відтворенням взаємозв'язків між його компонентами. Призначення моделі в контексті теоретико-експериментальних досліджень чітко описане В. Краєвським і В. Полонським, які стверджують, що «модель – це наступний результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не безпосередній результат експерименту» [328, с. 268].

Більшість науковців аналізує модель у двох аспектах: у широкому (модель відображає спрощене представлення й ідеалізацію дійсності) та вузькому (модель представляє досліджуване явище в спрощеному вигляді для кращого його розуміння). Модель – абстрактне узагальнення практичного досвіду, що відображає теоретичні уявлення про об'єкт та емпіричні знання про його характеристики.

Як наголошує В. Пікельна, важливість розроблення моделі зумовлена її функціями: нормативною (дає змогу порівнювати об'єкт дослідження з іншим, який вивчено); систематизувальною (уможливлює опис об'єкта в сукупності

всіх його компонентів); конкретизувальною (окреслює передумови для розроблення й обґрунтування теоретичних положень); пізнавальною (допомагає студіювати наукові та прикладні проблеми) [481, с. 263]. На думку В. Бикова, у педагогічних дослідженнях моделі виконують пояснювальну, передбачувальну та ілюстративну функції [88]. Саме реалізація цих функцій дає змогу візуалізувати процес функціонування певної педагогічної системи, окреслити основні умови й правила її існування, зафіксувати новий результат на основі якісних змін, оптимізувати розвиток певної системи.

С. Мартиненко зауважує, що для цілісної реалізації функцій моделі потрібне дотримання низки вимог:

- відображення цілісності об'єкта та взаємозв'язок основних його компонентів;
- узгодженість із реальними властивостями структурних компонентів модельованої системи;
- наявність відтворювального характеру, що вможливорює експериментальну перевірку [392, с. 118].

З огляду на особливості педагогічної діяльності, Л. Зданевич окреслює такі вимоги до побудови моделі підготовки вчителя: системна структурованість (представлення цілісного й універсального «ядра», що забезпечує реалізацію основних положень освітнього процесу); функціональність (відображення змін у галузі освіти); ефективність (професійна компетентність і конкурентоспроможність фахівців, підготовлених на основі реалізації моделі); людиновідповідність (урахування в процесі підготовки фахівця його інтересів, потреб, вимог суспільства); природовідповідність; національно-державний характер (спрямованість на розвиток тих якостей майбутнього педагога, які дають змогу йому успішно працювати заради добробуту своєї батьківщини) [241].

Наукову цінність у контексті дослідження має підхід С. Гончаренка. Учений зазначав, що жодна модель, навіть складна, не формує повного

уявлення про об'єкт, вона не може точно передбачити його розвиток або описати траєкторію руху в певному просторі. З огляду на це науковці, конструюючи моделі, балансують між повнотою й валідністю моделей [162, с. 120].

Як слушно зауважує Р. Шеннон, будь-який набір правил, яких необхідно дотримуватися для розроблення моделей, у найкращому випадку має обмежену користь і може слугувати лише основою майбутньої моделі. Неможливо розробити чіткі формули, правила опису функціонування системи або визначення її компонентів [241].

Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень засвідчують, що вчені в процесі розроблення моделей підготовки фахівців виокремлюють певні блоки або підсистеми як структурні компоненти моделі. На підставі осмислення основних підходів до структурних компонентів моделі системи підготовки майбутнього фахівця [241; 321; 374; 501; 696] розроблено модель системи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що містить такі блоки: цільовий, теоретико-методологічний, змістово-процесуальний, діагностувально-результативний (рис. 4.1).

Цільовий блок представляє цілі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, зокрема щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Крім того, блок містить мету, яка полягає у формуванні готовності в майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, а також окреслює спрямованість освітнього процесу.

Згідно з «Тлумачним словником української мови», мета – «те, що хтось намагається здобути, досягнути, до чого прямує», а ціль – «місце, пункт, у який треба влучити, кидаючи чим-небудь або стріляючи з чого-небудь, те, до чого намагаються досягти, прагнуть, мета» [130, с. 567].

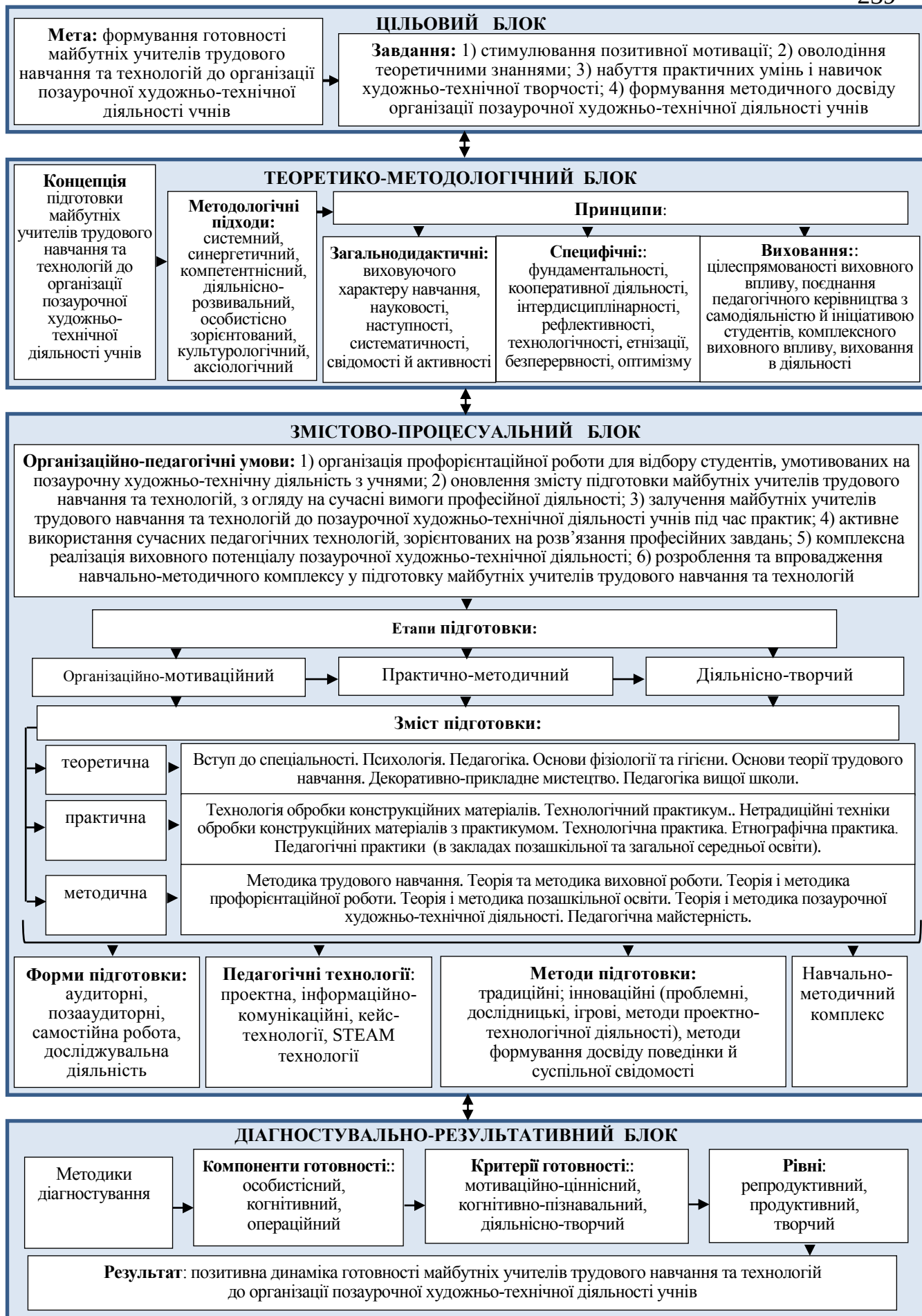

Рис. 4.1. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

У контексті дослідження цілі підготовки характеризуємо як кінцевий результат діяльності, поняття, що за своїм обсягом менше, ніж мета, і є її складником. Саме в цілях конкретизована загальна мета підготовки фахівця. Мета зумовлена потребами суспільства й соціальним замовленням закладів загальної середньої освіти щодо підготовки зазначених фахівців, окреслює результат освітнього процесу загалом. Реалізація мети відбувається через систему чітких завдань, що слугують своєрідними проміжними цілями. На думку І. Подласого [485, с. 128], саме цілям підпорядковані такі структурні компоненти освітнього процесу, як зміст, технології, форми, методи підготовки. Відповідно до цього підходу, науковці вважають цілі вагомим системоутворювальним чинником.

Зазначимо, що цілепокладання розуміють як процес окреслення цілей. Цілепокладання й подальша реалізація цілей становлять основу для проектування педагогом своєї діяльності. Результативність цього процесу залежить від дотримання чіткого алгоритму дій, а саме:

- аналіз нормативних документів (Законів України «Про освіту» [234], «Про загальну середню освіту» [232], Стандарту освітньої галузі «Технології», навчальної програми з трудового навчання, освітніх програм підготовки за спеціальністю 014 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) рівнями);
- з'ясування суспільних потреб та інтересів, вимог до закладів загальної середньої та позашкільної освіти щодо підготовки майбутніх учителів технологій;
- вивчення чинників, організаційно-педагогічних умов, які впливають на результативність підготовки майбутніх учителів технологій;
- формулювання мети підготовки фахівця;
- опис проміжних цілей, які забезпечують її реалізацію.

Загальна мета підготовки зазначених фахівців перебуває на вершині піраміди цілей і безпосередньо пов'язана з очікуваним результатом – позитивною динамікою готовності майбутніх учителів трудового навчання та

технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Загальна ціль конкретизована в цілях-напрямах (навчальні, виховні, розвивальні), які натомість відображені в цілях-завданнях (рис. 4.2).

**Рис. 4.2. Піраміда цілей професійної підготовки майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до організації
позаурочної художньо-технічної діяльності учнів**

Напрями реалізації мети узгоджені з основними завданнями підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів:

- 1) стимулювання позитивної мотивації в студентів до професійної та художньо-технічної діяльності зокрема;
- 2) оволодіння теоретичними знаннями;
- 3) набуття практичних умінь і навичок художньо-технічної творчості;
- 4) формування методичного досвіду організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Теоретико-методологічний блок містить авторську концепцію професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, методологічні підходи та принципи підготовки. До основних методологічних підходів, які покладено в основу підготовки майбутніх учителів трудового

навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, належать такі: системний, синергетичний, компетентнісний, діяльнісно-розвивальний, особистісно орієнтований, культурологічний, аксіологічний.

Обґрунтуванню принципів підготовки вчителів трудового навчання та технологій присвячено праці багатьох науковців: І. Андрощук [13], В. Бойчука [106], О. Коберника [284], М. Корця [313], М. Курача [350], І. Нищака [446], І. Смирнової [572], В. Титаренко [604], С. Ткачука [608], А. Цини [640], В. Юрженка [685], С. Ящука [697] та ін. Аналіз основних підходів у педагогіці дає змогу стверджувати, що принципи потрактовані як керівні положення будь-якої науки, теорії, методу, сформульовані на основі чіткого напрямку й адекватних до нього підходів, ухвалені як аксіома [69, с. 128].

На думку С. Вітвицької, принципи являють собою своєрідну систему дидактичних положень і вимог, що забезпечують продуктивність освітнього процесу [138, с. 16]. Погоджуємося з позицією М. Чобітька, який зазначає, що принципи, як і будь-яка інша наукова категорія, постійно змінюються, збагачуються та розвиваються, удосконалюються й наповнюються новим змістом, зважаючи на сучасний педагогічний досвід, закономірності освітнього процесу [651, с. 46].

Сукупність принципів відображає вимоги, мету, зміст, форми й методи підготовки фахівців. Для забезпечення успішної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів необхідно дотримуватися низки принципів підготовки.

У контексті дослідження умовно виокремлено три групи принципів:

– загальнодидактичні (загальні принципи підготовки, які покладено в основу професійної підготовки фахівців);

– специфічні (принципи підготовки, що відображають особливості професійної діяльності вчителів трудового навчання та технологій і специфіку позаурочної художньо-технічної діяльності учнів),

– виховання (принципи виховання, які слугують основою професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності).

Основними **загальнодидактичними принципами**, які покладено в основу підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, є принципи виховуючого характеру навчання, *науковості, наступності, систематичності, свідомості й активності*.

Принцип виховного характеру навчання в процесі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій забезпечує реалізацію освітнього процесу, що вможливорює гармонійний розвиток особистості, удосконалення її здібностей, створення умов для самореалізації в науково-дослідницькій діяльності. Це зумовлене передовсім особливостями професійної діяльності зазначених фахівців і позаурочної діяльності зокрема. Залучення студентів до виконання технічних і педагогічних проектів сприяє вихованню естетичної культури, формуванню вмінь дотримуватися законів композиції під час створення об'єкта праці. Виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва оптимізує виховання бережливого ставлення до природи, розвиток умінь економного використання конструкційних матеріалів. Участь у колективних проектах забезпечує формування моральних якостей, відповідальності, доброзичливості, організованості та ін. Залучення до науково-дослідницької діяльності сприяє вихованню наукової етики, формуванню вміння аргументовано висловлювати свою думку, поважати позицію опонента, розвиткові комунікативних і дослідницьких умінь.

Учитель трудового навчання та технологій має володіти науковими знаннями в галузі виробництва, технологій оброблення конструкційних

матеріалів, традиційних і сучасних видів декоративно-прикладного мистецтва; інноваційними педагогічними методиками й технологіями, що сприятимуть підвищенню успішності професійної діяльності. **Принцип науковості**, як зазначає І. Малафійк, забезпечує повноту й правильність окреслення цілей та змісту підготовки фахівця на всіх рівнях відповідно до досягнень науки, техніки. Засоби підготовки дають змогу повною мірою забезпечити успішне досягнення на наукових засадах мети [386, с. 95]. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів має проходити з огляду на сучасні досягнення освіти, виробництва, техніки, мистецтва.

Чіткої та логічної структурної організації процесу підготовки майбутніх фахівців вимагає **принцип систематичності**. Загалом, систематичність є якістю знань, що характеризує наявність у свідомості студента змістово-логічних зв'язків між компонентами навчального матеріалу. У тлумачному словнику поняття «систематичний» описане як постійний, регулярний, послідовний. Систематичність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів передбачає поетапність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, систематичність викладу змісту навчального матеріалу й діагностування рівнів готовності студентів до професійної діяльності.

Систематичність у підготовці прогнозує її наступність. Забезпечення логічної єдності мети, етапів, змісту, форм і методів підготовки передбачає реалізація **принципу наступності**. Згідно з філософським словником, наступність – зв'язок між явищами в процесі розвитку й пізнання природи, суспільства, сутність якого полягає в збереженні елементів або характеристик цілого під час переходу до нового стану [630, с. 527].

У працях Л. Венгера [131, с. 184–185] підсумовано, що в процесі підготовки майбутніх фахівців принцип наступності забезпечує, по-перше,

поетапність підготовки, яка передбачає перехід до нового етапу лише за умови опанування попереднього; по-друге, оволодіння новими знаннями й уміннями на вищому рівні за умови попереднього опанування базових знань і вмінь. Саме застосування принципу наступності є умовою досягнення неперервності освітнього процесу та взаємозв'язку всіх етапів підготовки в процесі цілісного професійного розвитку й становлення особистості фахівця. Отже, логічна послідовність реалізації етапів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів умотивовує формування знань, умінь, навичок, особистісних якостей у тісному взаємозв'язку з попереднім етапом, що дає змогу окреслити мету та зміст наступного етапу, узгодити все з формами й методами, досягти наступності підготовки в цілому.

Для успішності підготовки майбутні вчителі трудового навчання та технологій мають позиціонувати себе під час навчання в закладах вищої освіти як активних суб'єктів позаурочної художньо-технічної діяльності. З огляду на це важливою в процесі їхньої підготовки є реалізація **принципу свідомості й активності**. Свідоме засвоєння знань стає можливим у разі дотримання таких умов: усвідомлення мети та завдань освітнього процесу, їхнього значення для успішного виконання професійних завдань; активне залучення студентів до аналізу й синтезу, узагальнення та систематизації, індукції й дедукції; створення сприятливого мікроклімату в процесі підготовки, що викликає позитивні емоції; формування позитивної мотивації до освітнього процесу; наявність систематичного контролю й самоконтролю навчальних досягнень студентів та ін. Свідоме засвоєння знань передбачає активність майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Саме активна пізнавальна та творча діяльність студентів на етапі їх підготовки сприяє набуттю досвіду художньо-технічної діяльності, формуванню вмінь щодо організації позаурочної діяльності учнів. Перевагу необхідно надавати

активним формам і методам підготовки, що стимулюють до самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів.

Крім загальнодидактичних, виокремлено специфічні принципи, які відображають теоретичні положення, що характерні для підготовки вчителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. До **специфічних принципів** належать: *фундаментальності, кооперативної діяльності, інтердисциплінарності, рефлексивності, технологічності, етнізації, безперервності, оптимізму.*

Принцип фундаментальності забезпечує стратегію й тактику розроблення та реалізації моделі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; передбачає науковість і повноту професійно-педагогічних знань, сформованих у єдину світоглядну систему, які зумовлені не лише досягненнями сучасної науки та освіти, а й потребою у високоінтелектуальних, мобільних фахівцях, із дослідницьким типом мислення, здатних до постійного самовдосконалення. Це стає можливим завдяки системності змісту за основними галузями професійно-педагогічних знань; оптимальному співвідношенню теоретичного та практичного складників підготовки; спрямованості практичної підготовки на застосування теоретичних знань у професійній діяльності.

Принцип кооперативної діяльності сприяє розвитку комунікативних якостей майбутніх учителів, їхньої самостійності, здатності взаємодіяти на конструктивній основі й розв'язувати проблемні ситуації в спільній діяльності з іншими учасниками освітнього процесу для досягнення спільної мети. Особливістю педагогічної діяльності вчителя трудового навчання та технологій є активна співпраця суб'єктів освітнього процесу під час виконання різних групових і колективних проектів. Реалізація принципу кооперативної діяльності стимулює студентів до взаємодопомоги, взаємопідтримки, взаємоконтролю, сприяє об'єднанню спільних зусиль для виконання поставлених завдань у проектно-технологічній діяльності.

Професійна діяльність учителя поєднує педагогічний, інформаційний, художній, технічний складники, що зумовлює необхідність переосмислення підходів і принципів підготовки зазначених фахівців. **Принцип інтердисциплінарності** забезпечує інтеграцію змісту навчальних дисциплін для формування цілісної системи знань, умінь і навичок майбутніх фахівців через упровадження в навчальні плани інтегрованих курсів, наприклад «Технічна творчість», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності», «Педагогічна взаємодія в професійній діяльності» та ін.

Принцип рефлексивності базований на усвідомленому й відповідальному ставленні студентів до освітнього процесу, що є важливим чинником самомотивації майбутнього фахівця. Цей принцип уможливорює розуміння майбутнім учителем трудового навчання та технологій себе як суб'єкта взаємодії під час професійної підготовки в закладах вищої освіти та в ході педагогічної діяльності в закладах загальної середньої й позашкільної освіти.

Наступний специфічний принцип – **принцип технологічності**. Його реалізація, з одного боку, забезпечена завдяки чіткій структуризації всієї системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій і кожного її елемента (цілей, змісту, етапів тощо), а також наявності варіативних структурно-методичних складників, що дають змогу реалізувати підготовку з урахуванням спеціалізації. З іншого боку, зважаючи на особливості позаурочної художньо-технологічної діяльності, для майбутніх учителів трудового навчання та технологій набуває значущості чітка система знань про технологію як засіб проектування та створення матеріальних, інтелектуальних об'єктів праці. Принцип технологічності спрямований саме на формування в майбутніх учителів здатності до необхідних перетворень різних об'єктів (інформації, виробів) із використанням способів, методів, прийомів взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу (за умови застосування раціональної технології).

Принцип етнізації допомагає виховувати майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на національні традиції, що сприяє національній самоідентифікації, формуванню національної свідомості, етнічної причетності до традицій, звичаїв і культури українського народу. Необхідність реалізації зазначеного принципу зумовлена особливостями позаурочної художньо-технічної діяльності, під час якої студенти проектують і виготовляють вироби, оздоблюючи їх за допомогою різних традиційних та сучасних видів і технік декоративно-прикладного мистецтва. Процес проектування виробу передбачає ознайомлення з традиціями українського народу щодо використання об'єкта праці, техніками й видами декоративного мистецтва, які будуть застосовані для його оздоблення, що сприяє примноженню та збереженню національної культури нашого народу.

Цілеспрямоване формування й удосконалення професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, особистісних якостей протягом усього життя зумовлюють **принцип безперервності**. Безперервність професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів передбачає формування здатності до самонавчання й самовиховання, сприяє підвищенню конкурентоспроможності, оптимізує вдосконалення знань і вмінь фахівця, відповідно до досягнень науки, техніки, освіти для поліпшення якості професійної діяльності.

Принцип оптимізму у вихованні спрямований на акцентування й розвиток передовсім позитивних якостей у майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Через опору на ці позитивні якості можна усувати недоліки, негативні риси. Увага до особливостей майбутньої професійної діяльності фахівців, їх активне включення в художньо-технологічну діяльність дають змогу залучати студентів до творчої діяльності в процесі проектування та виготовлення виробу, виховувати їх, посилювати віру у власні можливості.

З огляду на виховний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності, важливу роль у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до її організації відіграють **принципи виховання**: *цілеспрямованості виховного впливу, поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю й ініціативою студентів, комплексного виховного впливу, виховання в діяльності.*

Принцип цілеспрямованості виховного впливу передбачає цілісність і спрямованість виховного впливу на реалізацію загальної мети підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Це забезпечують під час не лише формування системи знань і вмінь, а й виховання майбутнього фахівця, його моральних якостей, ціннісних орієнтацій, естетичної та економічної культури.

Принцип поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю й ініціативою студентів уможливорює ініціативність майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час професійної підготовки, формування самостійності, творчого мислення. Поєднання вмілого керівництва досвідченого педагога й ініціативності студента дає змогу спрямувати освітній процес на формування компетентного фахівця, здатного виконувати технологічні й педагогічні завдання в професійній діяльності.

Необхідність реалізації **принципу комплексного виховного впливу** зумовлена його цілісністю й системністю в процесі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій як гармонійної особистості, а також інтегрованим характером художньо-технічної діяльності. Комплексності виховного впливу досягають через сукупність змісту, технологій, форм, методик, спрямованих на досягнення загальної мети підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, формування їх як професійно компетентних фахівців, які демонструють відповідальність, мають високий рівень моральної культури, розвинений естетичний смак.

Принцип виховання в діяльності передбачає організацію освітньої діяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як важливого засобу всебічного й гармонійного формування особистості. Залучення до різних видів діяльності (пізнавальна, трудова, ігрова, громадська та ін.) у закладах вищої освіти сприяє набуттю студентами досвіду, створенню сприятливих умов для виховання, формуванню особистісного ставлення до професії, розвитку потреб і професійних інтересів, особистісних якостей, індивідуального педагогічного стилю та ін. Однак це можливе за умов активності студентів у діяльності; налагодження конструктивної взаємодії учасників діяльності на засадах співпраці й дружніх стосунків; залучення до різних видів діяльності для самопізнання та самореалізації себе.

Змістово-процесуальний блок містить організаційно-педагогічні умови, етапи, зміст, педагогічні технології, форми, методи підготовки та навчально-методичний комплекс.

До основних *організаційно-педагогічних умов*, що забезпечують результативність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, належать такі:

- організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями;
- оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності;
- залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик;
- активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань;
- комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій;

– розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Особливості реалізації кожної з виокремлених організаційно-педагогічних умов схарактеризовано в параграфі 4.2.

Педагогічні умови реалізують під час *трьох етапів підготовки* майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів:

– *організаційно-мотиваційний* (спрямований на формування в майбутніх учителів технологій потреби щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів);

– *практично-методичний* (забезпечує формування в майбутніх учителів технологій професійно важливих якостей, професійних знань, умінь і навичок щодо організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів);

– *діяльнісно-творчий* (спрямований на вдосконалення професійних знань, умінь і навичок щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів не лише в типових, а й у нестандартних ситуаціях для їх творчого застосування).

Поетапності підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів досягають за допомогою змістового компонента. З огляду на особливості професійної діяльності майбутніх учителів технологій, вважаємо за доцільне виокремлювати в змісті теоретичну, практичну й методичну підготовку. *Теоретична підготовка* майбутніх учителів технологій забезпечена під час вивчення низки дисциплін: на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти – «Вступ до спеціальності», «Основи фізіології та гігієни», «Психологія», «Педагогіка», «Основи теорії трудового навчання», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Етнографія», «Основи зображення», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Нарисна геометрія і креслення»,

«Технічна механіка», «Фізика», «Основи електротехніки», «Безпека життєдіяльності», «Матеріалознавство», «Основи ергономіки», «Технічна творчість», «Основи виробництва», «Інформатика», «Комп'ютерна графіка», «Інформаційні технології в освіті»; на другому (магістерському) рівні вищої освіти – «Педагогіка вищої школи», «Педагогічне проектування», «Педагогічна діагностика», «Педагогічна взаємодія в професійній діяльності», «Методологія й організація наукових досліджень», «Символіка в декоративно-прикладному мистецтві», «Теорія орнаменту», «Історія декоративно-прикладного мистецтва».

Практична підготовка проходить під час вивчення таких дисциплін: на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти – «Технологія обробки матеріалів із практикумом», «Художня обробка матеріалів», технологічна практика, педагогічна практика в закладах позашкільної та загальної середньої освіти; на другому (магістерському) рівні вищої освіти – «Нетрадиційні техніки художнього оброблення матеріалів із практикумом», педагогічна практика в закладах вищої освіти.

Методична підготовка на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти передбачає опанування таких дисциплін: «Теорія і методика позашкільної освіти», «Теорія та методика виховної роботи», «Методика трудового навчання», «Теорія і методика профорієнтаційної роботи», «Шкільний курс креслення та методики його навчання»; на другому (магістерському) рівні – «Теорія і методика профільного технологічного навчання», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності», «Педагогічна майстерність», «Методика навчання інформатики».

Взаємозв'язок етапів і видів професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено на рис. 4.3.

Рис. 4.3. Взаємозв'язок етапів і видів професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

До найбільш ефективних *педагогічних технологій* підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій належать: *проектна, інформаційно-комунікаційні, кейс-технології та STEAM-технології*.

Серед основних форм підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів диференційовано: *аудиторні, поза аудиторні, самостійну роботу, досліджувальну діяльність*.

Основними методами підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів слугують *проблемні, дослідницькі, ігрові, методи проектно-технологічної діяльності*.

Важливу роль у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів відіграє *навчально-методичний комплекс*, який містить освітні програми підготовки за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) рівнями вищої освіти (Додаток Е); навчальні посібники «Логіко-структурні схеми з

декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технологій», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання»; комплекси з навчальних дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Теорія та методика виховної роботи», «Методика трудового навчання», «Теорія та методика профільного технологічного навчання», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Історія декоративно-прикладного мистецтва»; програму й методичні рекомендації до проведення педагогічних практик у закладах позашкільної, загальної середньої та вищої освіти.

Діагностувально-результативний блок охоплює методики діагностування рівнів готовності, компоненти (особистісний, когнітивний, операційний), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, операційно-творчий) та рівні (репродуктивний, продуктивний, творчий) готовності й результат підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Отже, процес підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технологічної діяльності учнів буде ефективнішим за умови взаємодії й цілісної реалізації всіх компонентів теоретично обґрунтованої та розробленої моделі.

4.2. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій має бути зосереджена не лише на оволодінні цілісною системою фахових знань, умінь, навичок, необхідних для технологічної підготовки учнів на уроках трудового навчання, а й на формуванні готовності до

організації та проведення творчої, особистісно орієнтованої позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Такі високі вимоги до рівня професійної діяльності сучасного вчителя технологій зумовлюють необхідність їх відображення в системі вищої освіти. Це потребує підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть підвищенню ефективності підготовки. Оскільки організаційно-педагогічні умови інтегрують організаційні й педагогічні умови, вважаємо за необхідне уточнити зміст цих понять.

Поняття «педагогічні умови» набуло широкого використання в наукових дослідженнях [159; 188; 259; 292; 387; 459]. Це дає підстави стверджувати, що педагогічні умови – взаємопов’язана сукупність засобів і заходів, обставин у педагогічному процесі, які сприяють успішній професійній підготовці майбутніх фахівців [479]; сукупність об’єктивних можливостей, форм, змісту, методів, педагогічних прийомів [159]; чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [259]; синтез об’єктивних можливостей організаційних форм і матеріальних можливостей, змісту освіти, методів, що сприяють розв’язанню визначених завдань [188]. Основні підходи до з’ясування сутності поняття «педагогічні умови» подано в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Основні підходи до з’ясування сутності поняття «педагогічні умови»

Джерело	Сутність поняття «педагогічні умови»
1	2
А. Семенова [570]	Обставини, від яких залежить перебіг цілісного продуктивного педагогічного процесу професійної підготовки фахівців, що опосередковане активністю особистості, групи людей.
А. Найн, Ф. Ключев [438]	Сукупність об’єктивних можливостей форм, змісту, методів і середовища (матеріального, просторового), спрямованих на виконання визначених в освітньому процесі завдань.

Продовження табл. 4.1

1	2
Л. Карпенко [332]	Обставина, яка впливає (пришвидшує чи гальмує) на формування й розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості.
О. Бражнич [119]	Обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню навчально-виховного процесу; комплекс засобів, наявних у навчальному закладі для ефективної реалізації навчально-виховного процесу.
О. Федорова [623]	Сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних ресурсів, що забезпечують успішне виконання поставленого завдання.
В. Манько [387]	Взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечує високу результативність навчального процесу й відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності.
К. Біктагіров [90]	Обставини, за яких складники освітньо-виховного процесу (зміст, діяльність учителя й студентів) подані в найкращому взаємозв'язку та створюють атмосферу плідної взаємодії та співпраці між викладачем і студентами, що уможливорює плідне викладання, керівництво освітньо-виховним процесом, а студентам – успішне навчання.
А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий [463]	Чинники, що впливають на процес досягнення мети; їх поділяють на зовнішні (позитивні взаємини викладача й студента; місце навчання; об'єктивність оцінювання освітнього процесу; приміщення, клімат тощо) та внутрішні (властивості характеру, стан здоров'я, уміння, навички, досвід, мотивація тощо, тобто індивідуальні властивості студентів).
Б. Гершунський [151]	Обставини процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, у якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови.
Г. Голубова [159]	Особливості організації навчально-виховного процесу, які забезпечують цілісність навчання й виховання майбутніх учителів, сприяють усебічному гармонійному розвитку особистості студентів, створюють сприятливі можливості для виявлення та розвитку педагогічної обдарованості.
Т. Гуцан [188]	Структурна оболонка педагогічних моделей або педагогічних технологій, які мають віддзеркалювати структуру (компоненти) готовності майбутніх фахівців до діяльності в умовах профільного навчання.

Дослідники акцентують увагу на відповідності педагогічних умов певним вимогам. Зокрема, А. Ашерів і В. Логвіненко до таких вимог зараховують:

- системний характер;
- чітку структуру, наявність зв'язків між елементами структури;
- аналіз особливостей професійної підготовки студентів у контексті їхньої готовності до професійної діяльності [61].

Крім педагогічних, диференціюють організаційні умови, які окреслюють організаційні аспекти освітнього процесу. І. Подласий стверджує, що організація як педагогічна категорія – це «упорядкування дидактичного процесу за певними критеріями, надання йому необхідної форми для найкращої реалізації поставленої мети» [485, с. 237]. Зважаючи на системність і цілісність освітнього процесу, більшість науковців поєднує педагогічні й організаційні умови в організаційно-педагогічні. Напрями та засоби впорядкування професійної підготовки покладено в основу організаційного складника організаційно-педагогічних умов.

А. Линенко [365; 366] зазначає, що поняття «організаційно-педагогічні умови» охоплює складники, пов'язані з організацією освітньо-виховного процесу, складниками якого є цілі навчання, методи, форми й засоби, а також взаємозалежна навчально-пізнавальна діяльність викладача та студентів. Вони мають віддзеркалювати структуру процесу формування вмінь розв'язувати педагогічні завдання в майбутніх викладачів [365]. Основні підходи до поняття «організаційно-педагогічні умови», що описані в психолого-педагогічній літературі, подано в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

**Основні підходи до з'ясування сутності поняття
«організаційно-педагогічні умови»**

Джерело	Сутність поняття «організаційно-педагогічні умови»
Б. Чижевський [648]	Умови, що відображають «функціональну залежність важливих складників педагогічного явища від сукупності певних об'єктів (речей, їхніх станів, процесів, взаємодій) у різних виявах».
О. Романовська [526]	Сукупність зовнішніх обставин освітнього процесу та внутрішніх індивідуальних особливостей особистості студента, які визначають специфіку формування професійних якостей і вмінь особистості конкурентоспроможного фахівця та реалізуються всі компоненти його формування.
Т. Вдовичин [129]	Сукупність чинників або факторів, що забезпечують взаємодію, регулювання явищ і об'єктів педагогічного процесу для досягнення поставленої мети, удосконалюють міжособистісні взаємини учасників педагогічного процесу для виконання конкретних освітніх завдань, дають змогу активізувати навчально-пізнавальну діяльність майбутніх фахівців, їхню ініціативність, самостійність, професійний інтерес.
Ю. Мельничук [404]	Сукупність певних факторів, принципів і заходів (навчальних / виховних), що сприяють особистісному та професійному зростанню тих, кого навчають.
С. Тітова [606]	Спеціально створене освітнє середовище, що уможливорює підготовку майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього середовища, і сукупність об'єктивних можливостей, засобів навчально-виховного процесу, що забезпечують досягнення поставленої мети.

Зафіксовано відсутність єдиного підходу до характеристики організаційно-педагогічних умов професійної підготовки педагогів. А. Зубко [247] серед організаційно-педагогічних умов удосконалення навчального процесу в закладах педагогічної освіти диференціює умови, що

вможливлують процес навчання (рівень професійної компетентності педагогічних працівників, ступінь готовності до навчання студентів); умови, що забезпечують удосконалення освітнього процесу (навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу) [247, с. 12].

На думку С. Совгіра, доцільно виокремлювати три групи організаційно-педагогічних умов. До першої групи дослідник зараховує умови, що діють за межами закладу вищої освіти. Друга група умов спрямована на формування особистості педагога, його світогляду в закладі вищої освіти. Третя група організаційно-педагогічних умов пов'язана з педагогічною взаємодією в системі «викладач – студент» [576, с. 18–19].

Згідно з науковими дослідженнями [129; 404; 526; 606; 648], організаційно-педагогічні умови – це особливості організації навчально-виховного процесу, що маркують результати виховання, освіти й розвитку людини та об'єктивно вможливлують їх досягнення [404]; взаємопов'язані обставини та способи організації педагогічного процесу, що становлять певну систему та впливають на ефективність його функціонування [129]; сукупність чинників, що сприяють регулюванню, взаємодії явищ і об'єктів педагогічного процесу для досягнення поставленої мети, удосконаленню міжособистісних взаємин учасників педагогічного процесу для виконання дидактичних завдань, активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, їхньої ініціативності, самостійності, професійного інтересу [606].

Отже, **організаційно-педагогічні умови** – взаємопов'язані особливості та способи організації й реалізації підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності.

Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій виокремлені з орієнтацією на формування готовності зазначених фахівців до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Викладачам закладів вищої освіти, що

взяли участь в експерименті, у процесі опитування запропоновано окреслити найбільш ефективні умови, які сприяють підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. За результатами опитування відібрано чотирнадцять організаційно-педагогічних умов. Після цього за допомогою методу експертного оцінювання відібрано шість найбільш важливих організаційно-педагогічних умов, які, на думку експертів, забезпечують формування готовності в майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

До складу експертної комісії залучено 12 експертів, а саме: 4 викладачі закладів вищої освіти, що готують майбутніх учителів трудового навчання та технологій (група експертів I), 4 вчителі трудового навчання закладів загальної середньої освіти (група експертів II), 4 керівники гуртків художньо-технічної діяльності закладів позашкільної освіти (група експертів III). У процесі вибору експертів узято до уваги досвід їхньої роботи, активність у провадженні позаурочної діяльності студентів або учнів, незалежність суджень від зовнішнього впливу, неупередженість, відповідальність і щирість. Для цього експертам запропоновано проранжувати запропонований перелік організаційно-педагогічних умов від найменш до найбільш значущої, присвоїти певну кількість балів кожній з умов, що відповідає рангу цієї умови в загальному переліку (таблиця 4.3). Що більш значуща умова, то більше балів поставить експерт. Організаційно-педагогічна умова може максимально набрати в межах однієї групи експертів 56 балів (якщо кожен з експертів у межах групи виставив по 14 балів), мінімально – 4 бали.

Таблиця 4.3

**Матриця результатів ранжування ефективності
організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх
учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної
художньо-технічної діяльності учнів**

№ з/п	Організаційно- педагогічні умови	Кількість балів			Загальна кількість балів	Місце
		Група експертів I	Група експертів II	Група експертів III		
1	2	3	4	5	6	7
1.	Удосконалення методик підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	12	11	12	35	11
2.	Комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.	44	51	41	136	5
3.	Активне використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	10	7	10	27	14
4.	Оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності.	46	50	48	144	2
5.	Формування мотивації в майбутніх учителів трудового навчання та	21	12	6	30	13

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7
	технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.					
6.	Залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик.	50	47	46	143	3
7.	Інтеграція змісту теоретичної й практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.	30	31	30	91	7
8.	Активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань.	44	45	50	139	4
9.	Організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями.	51	46	54	151	1
10.	Розвиток у майбутніх учителів трудового навчання та технологій інтересу до позаурочної художньо-технічної діяльності.	23	27	25	75	9
11.	Залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до проектно-технологічної діяльності.	8	11	12	31	12
12.	Розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в	39	36	36	111	6

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7
	підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.					
13.	Упровадження спецкурсу, що забезпечує формування в майбутніх учителів трудового навчання та технологій готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	14	21	26	61	10
14.	Створення освітнього середовища, що забезпечує залучення студентів під час підготовки до художньо-технічної діяльності.	27	25	24	76	8

Згідно з результатами опитування й застосування методу експертного оцінювання, відібрано шість найбільш ефективних, на думку експертів, організаційно-педагогічних умов:

- організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями;
- оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності;
- залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів під час педагогічних практик;
- активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв’язання професійних завдань;
- комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій;

– розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Нижче схарактеризовано зміст кожної з названих організаційно-педагогічних умов.

На сьогодні однією з проблем ефективної підготовки педагогів і майбутніх учителів трудового навчання загалом є низький рівень їхньої мотивації щодо професійної діяльності. Численна кількість випускників працює переважно не за спеціальністю, що зумовлене різними соціальними (низький соціальний статус учителя) й економічними (низька заробітна плата) чинниками. Для зменшення впливу цих факторів необхідно проводити профорієнтаційну роботу в закладах загальної середньої освіти з метою відбору майбутніх студентів, які є вмотивованими на педагогічну діяльність і позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями. У психолого-педагогічній літературі професійне самовизначення описане як важливий складник самовизначення особистості, що впливає на її активну життєву позицію. Посутню роль у свідомому професійному самовизначенні учнів відіграє профорієнтаційна робота, що підвищує рівень поінформованості старшокласників про професію вчителя трудового навчання, вибір професії відповідно до здібностей, інтересів і професійних нахилів [127]. З огляду на це першою педагогічно-організаційною умовою є **організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, вмотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями.**

Профорієнтаційна робота для відбору вмотивованих студентів повинна бути реалізована за допомогою професійного діагностування, професійного інформування; професійного консультування; професійного відбору та професійної адаптації [84; 444; 693].

Під час профорієнтаційної роботи важливо провести *професійне діагностування* для визначення індивідуальних нахилів, здібностей до професії вчителя загалом і трудового навчання та технологій зокрема [67; 212]. Для цього доцільно використовувати анкетування «Мотиви вибору

професії» (В. Семиченко), методики визначення професійних переваг Басса та «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич), методику визначення майбутньої професії Є. Клімова, карту інтересів Голомштока, тест Голланда та Йовайші й ін. Важливо залучати психологів, які б допомогли першокурсникам вивчити свої індивідуальні особливості, професійні інтереси й уподобання.

Забезпечення *поінформованості про професію* вчителя трудового навчання та технологій дає змогу ознайомити студентів зі змістом й особливостями, науково обґрунтованими вимогами до педагогічної діяльності, умовами праці, професіограмою.

Основна мета *професійного відбору* – визначення рівня придатності студента до педагогічної діяльності загалом і професії вчителя трудового навчання та технологій зокрема. Зазначимо, що професійно придатними вважаємо тих студентів, які успішно опановують професію вчителя трудового навчання та технологій під час навчання в закладі вищої освіти, самовдосконалюються в педагогічній діяльності [84].

Науковці виокремлюють два види професійної придатності: абсолютну й відносну [693, с. 16–17]. Абсолютна професійна придатність засвідчує наявність властивостей нервової системи, особистісних якостей і здібностей майбутнього фахівця, що необхідні для успішного оволодіння професією. На такому тлі доцільно виділяти на першому році навчання студентів, схильних до професії вчителя, та активізувати їхні педагогічні здібності. Однак часто невідповідність певних здібностей компенсують інші якості особистості, що дають їй змогу успішно виконувати професійну діяльність. У такому випадку йдеться про відносну професійну придатність студента. Завдання викладачів закладів вищої освіти – визначити студентів з абсолютною (наявність здібностей, схильність до педагогічної професії) і відотною (готовність виконувати функції педагога) професійною придатністю. Саме вивчення особистості кожного студента щодо його професійної придатності вможливорює окреслення основних напрямів роботи зі студентами, добір

дієвих методик і технологій їх професійної підготовки та розвитку особистісних якостей і здібностей.

Профорієнтаційну роботу необхідно проводити на етапі навчання учнів у закладах загальної середньої освіти як із потенційними студентами. Профорієнтаційну роботу для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями, доцільно проводити за такими напрямками:

- створення банку даних учнівської молоді, яка залучена до позаурочної художньо-технічної діяльності, бере активну участь в олімпіадах та конкурсах із трудового навчання;
- співпраця закладу вищої освіти, що готує майбутніх учителів трудового навчання та технологій, із закладами загальної середньої й позашкільної освіти для відбору учнів, умотивованих на художньо-технічну діяльність;
- популяризація художньо-технічної діяльності через організацію виставок студентських робіт, проведення майстер-класів студентами й викладачами для учнів;
- залучення соціальних мереж і засобів масової інформації для реклами професії вчителя трудового навчання та технологій;
- організація зустрічей студентів і випускників спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології» із батьками учнів для презентації спеціальності, кафедри й навчального закладу.

Оптимальне поєднання особистості й професії відбувається під час професійної адаптації, що передбачає опанування фаху, удосконалення професійних умінь і навичок, формування індивідуального педагогічного стилю в умовах освітнього процесу. Результативність профорієнтаційної роботи для відбору вмотивованих студентів залежить від її послідовності й неперервного характеру.

Наступна організаційно-педагогічна умова – оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності.

Питання змісту професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій певною мірою відображене в працях С. Батишева [69], Ю. Васильєва [142], Ю. Васькова [128], Р. Гуревича [186], О. Коберника [283], В. Сидоренка [550], В. Стешенка [584], Г. Терещука [598; 599], Д. Тхоржевського [615], С. Цвілик [639], Н. Щубелки [677] та ін. Однак проблема обґрунтування й оновлення змісту підготовки вчителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, відповідно до вимог сьогодення, належно не відображена, тому вимагає теоретичного опису й експериментальної перевірки. Зауважимо, що підготовка вчителя трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності є інтеграційним процесом, що ґрунтований на взаємодії психологічних, педагогічних, технологічних і технічних аспектів.

Зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів – система психолого-педагогічних, методичних, спеціальних знань, практичних умінь і навичок, зорієнтованих на якісний процес організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. На цей процес впливає низка чинників: особливості й вимоги до організації позаурочної діяльності; природа художньо-технічної творчості, її види; змістом навчальних курсів, що вможливають теоретичну, практичну, методичну підготовку вчителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Для узгодження із сучасними вимогами й програмами позаурочної художньо-технічної діяльності учнів потрібно переосмислювати та оновлювати зміст підготовки. Теми, якими доповнений

зміст навчальних дисциплін підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на першому (бакалаврському) і другому (магістерському) рівнях вищої освіти, представлено в таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Теми, якими доповнені навчальні дисципліни

№ з/п	Назва дисципліни	Курс	Теми, якими доповнені дисципліни
1	2	3	4
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти			
1.	Вступ до спеціальності	1	Вимоги до вчителя трудового навчання та технологій як керівника гуртка. Особливості позаурочної діяльності вчителів трудового навчання та технологій.
2.	Етнографія	1	Народне мистецтво та побут українців як складники змісту позаурочної діяльності. Художньо-технічна творчість українців.
3.	Психологія	2	Особливості й закономірності психічного розвитку учнів у позаурочній діяльності.
4.	Педагогіка	2	Закономірності й принципи організації позаурочної діяльності.
5.	Основи теорії трудового навчання	3	Позаурочна діяльність учнів як складник освітнього процесу. Гурток – основна форма позаурочної діяльності.
6.	Теорія та методика виховної роботи	3	Особливості реалізації напрямів виховання в позаурочній діяльності. Структура екскурсії та вимоги до її організації й проведення.
7.	Теорія і методика позашкільної освіти	3	Позашкільна освіта як складник позаурочної діяльності. Освітні заклади та установи, що проводять позаурочну роботу з учнями.
8.	Шкільний курс креслення та методика його навчання	3	Методика розроблення ескізів і креслень художньо-технічних об'єктів.
9.	Безпека життєдіяльності	3	Безпека життєдіяльності в позаурочний час.
10.	Технічна творчість	3	Сутність художньо-технічної творчості та її особливості. Методи пошуку нових технічних рішень.
11.	Методика трудового навчання	3-4	Методика реалізації художньо-технічних проектів. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Продовження табл. 4.4

1	2	3	4
12.	Теорія і методика профорієнтаційної роботи	4	Особливості провадження профорієнтаційної роботи з вихованцями гуртків художньо-технічного напрямку.
13.	Інформаційні технології і моделювання	4	Інформаційні технології та моделювання художньо-технічних об'єктів.
14.	Екологічна безпека	4	Екологічна безпека в позаурочній художньо-технічній діяльності.
Другий (магістерський) рівень вищої освіти			
15.	Методика навчання інформатики	1	Методика використання інформаційних технологій у процесі розроблення художньо-технічних проектів.
16.	Теорія і методика профільного технологічного навчання	1	Реалізація завдань профільного технологічного навчання в позаурочній діяльності.
17.	Педагогічна майстерність	1	Стили спілкування вчителя в позаурочній діяльності учнів.
18.	Педагогічне проектування	1	Особливості проектування змісту позаурочної діяльності учнів.
19.	Нетрадиційні техніки художнього оброблення матеріалів із практикумом	1	Нетрадиційні техніки художнього оброблення матеріалів у позаурочній художньо-технічній діяльності.
20.	Педагогічне діагностування	2	Діагностування рівня ефективності позаурочної діяльності.
21.	Педагогічна взаємодія в професійній діяльності	2	Особливості взаємодії учасників освітнього процесу в позаурочній діяльності.

Для реалізації описаних чинників і посилення фахових дисциплін доцільним, на нашу думку, є опанування навчальної дисципліни «Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів». У процесі її засвоєння студенти ознайомлюються з системою позаурочної діяльності учнів загалом і художньо-технічної зокрема, організаційно-управлінськими

основами позаурочної діяльності учнів, особливостями навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти, оволодівають закономірностями, психолого-педагогічними засадами позаурочної діяльності, напрямками, формами й методами активізації творчого мислення в умовах позаурочної діяльності, уміннями оформляти та вести навчально-методичну документацію; методикою організації художньо-технічної творчості учнів. Навчальну програму дисципліни «Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» подано в Додатку Ж. Тематичний план представлено в табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Тематичний план дисципліни

«Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»

Назва теми	Лекції	Практичні заняття
Тема 1. Позаурочна художньо-технічна діяльність учнів.	2	4
Тема 2. Принципи та закономірності організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	2	4
Тема 3. Методи позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	2	4
Тема 4. Засоби навчально-виховної роботи в позаурочній художньо-технічній діяльності учнів.	2	4
Тема 5. Форми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	2	4
Тема 6. Масові форми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	1	2
Тема 7. Гурток – основна форма організації навчання та виховання в позаурочний час.	1	2
Тема 8. Організація і проведення занять художньо-технічних гуртків.	2	4
Тема 9. Документація для провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	2	4
Тема 10. Матеріально-технічне забезпечення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	2	2
Разом	18	34

Важливий складник оновлення підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів – проходження педагогічної практики. З огляду на це, наступною організаційно-педагогічною умовою є **залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів під час педагогічних практик.**

На важливості педагогічних практик у професійній підготовці майбутніх учителів наголошено в багатьох наукових працях О. Абдуліної [1], Т. Белана [73], О. Благосмислова [98], Б. Гершунського [151] В. Горленко [167], Н. Казанішеної [261], Л. Калініної [265], Г. Майського [379], М. Мартинюк [393]. Актуальність питання зумовлена передовсім створенням умов для майбутніх педагогів у межах реальних закладів загальної середньої та професійної освіти, що сприяють набуттю досвіду професійної діяльності, входженню в професію.

Майбутні вчителі трудового навчання та технологій під час навчання в закладах вищої освіти були залучені до проходження педагогічних практик у закладах позашкільної (3 курс першого (бакалаврського) рівня вищої освіти); загальної середньої (4 курс першого (бакалаврського) рівня вищої освіти) та вищої освіти (2 курс другого (магістерського) рівня вищої освіти).

Серед основних завдань педагогічної практики в закладах позашкільної освіти виокремлено такі:

- розширення й поглиблення знань студентів із різних традиційних видів декоративно-прикладного мистецтва (вишивки, бісерного рукоділля, в'язання, плетіння, кераміки, розпису тощо), технічної творчості та дизайну;
- формування навичок проведення гурткових занять різних типів, удосконалення практичних умінь і навичок виготовлення декоративних і технічних об'єктів праці, залучення студентів до відродження національних традицій і художніх ремесел;
- реалізація пізнавального, виховного й розвивального потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності;

- поглиблення пізнавального інтересу учнів до художньо-технічної діяльності, розвиток індивідуальних нахилів і здібностей дітей;
- розширення знань студентів щодо структури та організації роботи позашкільного навчального закладу, діяльності гуртка, порядку ведення нормативної документації, організації виставок і проведення занять;
- задоволення потреб особистості учнів у їх професійному самовизначенні;
- створення системи пошуку, розвитку й підтримки обдарованих дітей для формування творчої та наукової еліти в різних суспільних сферах.

Під час практики в закладах позашкільної освіти майбутні вчителі трудового навчання та технологій не лише ознайомлюються з організацією та плануванням роботи гуртків, позашкільних установ, а й беруть активну участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів, інших органів самоврядування закладу позашкільної освіти, у заходах, пов'язаних з організацією освітнього процесу; ведуть навчально-методичну документацію, пов'язану з виконанням посадових обов'язків керівника гуртка (журнал відвідування, журнал із техніки безпеки, календарно-тематичний план роботи гуртка, конспект до кожного заняття гуртка); розробляють необхідні додаткові методичні й дидактичні матеріали; організовують і проводять заняття гуртка, відповідно до календарно-тематичного плану й індивідуального плану проходження практики; реалізують педагогічний контроль за дотриманням учнями правил техніки безпеки, морально-етичних норм поведінки, санітарно-гігієнічних вимог, правил внутрішнього трудового розпорядку закладу позашкільної освіти; долучаються до участі у виставковій діяльності, конференціях, екскурсіях, змаганнях, вікторинах, концертах, експедиціях тощо. Під час практики студент також має розробити проект, виготовити виріб за профілем гуртка.

Педагогічна практика в закладах загальної середньої й вищої освіти дає змогу майбутнім учителям трудового навчання та технологій поглибити й удосконалити свої знання, уміння з організації позаурочної художньо-

технічної діяльності учнів. Це реалізують під час проведення гурткових занять, секцій декоративно-прикладного мистецтва й технічної творчості учнів; через допомогу вчителям у підготовці учнівських проектів до участі в конкурсах художньо-технічної творчості слухачів Малої академії наук тощо.

Оновлення змісту й проходження педагогічних практик неможливо аналізувати поза межами технологій навчання. Наступною організаційно-педагогічною умовою професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є **активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань.**

Найбільш дієвими педагогічними технологіями, які сприяють ефективній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, є проектна, інформаційно-комунікаційні, кейс- та STEAM-технології.

Використання *проектної технології* в підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій сприяє формуванню професіоналізму, розвитку творчих здібностей, оскільки під час її застосування реалізовані всі стадії творчого процесу: поява, обґрунтування, осмислення й ухвалення ідеї, її технологічне розроблення, практичне втілення ідеї, апробація об'єкта, доопрацювання та самооцінювання творчого вирішення ідеї. Деякі науковці цілком закономірно стверджують, що в проектно-технологічній діяльності реалізована ідея органічного формування творчих художньо-технічних умінь та трудових практичних умінь і навичок, з огляду на розширення й поглиблення системи знань. Особливості використання проектно-технології в підготовці вчителів трудового навчання та технологій проаналізовано в працях Т. Башинської [72], В. Бербеця [410], Н. Боринець [114], Р. Горбатюка [163], О. Коберника [286; 410], М. Конька [309;310], М. Корця [314], О. Мариновської [389], В. Сидоренка [550], В. Титаренко [603], С. Ящука [286] та ін.

М. Коньок стверджує, що проектно-технологічна діяльність являє собою аргументовану й заздалегідь заплановану творчу навчально-трудова діяльність, що пов'язана з обґрунтуванням, плануванням, розробленням конструкції, технології, виготовленням і реалізацією об'єктів проектування. Проектно-технологічна діяльність покликана формувати в учнів певну систему дослідницьких, творчо-інтелектуальних і предметно-перетворювальних знань та вмінь. У процесі її застосування оперують сукупністю дослідницьких, пошукових, творчих за своєю сутністю методів, прийомів, засобів [309, с. 98–99].

Позаурочна художньо-технічна діяльність школярів, базована на основі методу проектів, окреслює нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій: професійна гнучкість, компетентність, постійне розширення творчого потенціалу. Педагог має вдало оперувати засадами художньо-технічної творчості, економіки, екології й дизайну; знати види проектно-конструкторської діяльності; уміти планувати, проектувати вироби, а також загалом навчально-виховний процес в умовах позаурочної діяльності. Під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій важливо виконувати не лише проекти, пов'язані з художньо-технічною діяльністю, результатом яких стає художній або технічний виріб, а й педагогічні проекти. Тематику для педагогічних проектів можуть бути «Проект робочого зошита», «Проект навчального посібника», «Проект програми гуртка художньо-технічної творчості» або «Проект дидактичного забезпечення для гуртка художньо-технічної творчості» та ін.

Отже, проектна технологія має стимулювати інтерес майбутніх фахівців до певних проблем. Їх розв'язання вимагає опанування системи знань щодо провадження проектної діяльності, практичного застосування набутих знань [410]. Це можливо реалізувати лише через залучення вчителів трудового навчання та технологій до проектно-технологічної діяльності, оволодіння системою знань щодо теоретичних засад і методикою використання проектної технології.

Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Це зумовлене передусім сучасними тенденціями в галузі освіти, зокрема технологічної, особливостями професійної діяльності. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі описано в працях В. Бойчука [106], І. Богданової [102], Б. Гершунського [153], Р. Горбатюка [164], Р. Гуревича [184; 187], М. Жалдак [221], О. Жорнова [225], А. Коломієць [185], В. Красильникової [329], Н. Морзе [257; 427; 428], І. Нищака [446], О. Спіріна [581], Л. Шпака [665], І. Цідило [642–644] та ін. Науковці Р. Гуревич й А. Коломієць зазначають, що ефективність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій суттєво зростає за умови оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями навчання [185, с. 53–54].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час підготовки майбутніх фахівців дає змогу швидко й у наочній формі представити технологічний процес, послідовність виконання технологічних операцій, віртуально відвідати музеї декоративно-прикладного мистецтва. Зазначимо, що комп'ютерні технології відкривають великі можливості для моделювання художніх виробів і технічних об'єктів, мотивуючи й активізуючи навчально-пізнавальну діяльність студентів, залучаючи їх до пізнавальної та дослідницької діяльності.

Важливу роль у підготовці майбутніх учителів трудового навчання відіграє модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище («Moodle»), що допомагає студентові самостійно опановувати й удосконалювати професійно-педагогічні знання та вміння, проводити самоконтроль за результатами освітньої діяльності, підтримувати дистанційний зв'язок із викладачем. «Moodle» дає змогу викладачеві забезпечувати освітній процес в інтерактивному режимі на засадах особистісно орієнтованого підходу; управляти ним та контролювати результати освітньої діяльності студентів; візуалізувати освітні об'єкти,

підвищувати рівень забезпечення навчально-методичними комплексами, залучати майбутніх фахівців до науково-дослідницької роботи.

Майбутній учитель трудового навчання та технологій має володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, тому під час підготовки необхідно не лише використовувати, а й формувати вміння їх застосовувати та розробляти дидактичні засоби для уроків трудового навчання.

Одним з ефективних засобів підвищення пізнавальної активності майбутніх фахівців є застосування в процесі їхньої підготовки **кейс-технологій**, які передбачають аналіз, обговорення й розв'язання реальних професійних ситуацій, історій або випадків (кейсів) [240, с. 7]. Особливості використання кейс-технологій у закладах вищої освіти досліджували Г. Каніщенко [660], В. Ковальов і К. Ковальова [289], Е. Михайлова [421], М. Наумова [440], Н. Піскунова [483], О. Сидоренко [555; 556], Ю. Сурмін [589; 590; 555; 556], Н. Тітова [605], О. Шевченко [656], П. Шеремета [660], Т. Шеремета [660], В. Чуб [556], В. Ягоднікова [687] та ін.

Необхідність запровадження кейс-технологій у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій зумовлена загальною спрямованістю вищої освіти на підготовку професійно компетентних фахівців, здатних ухвалювати рішення в нестандартних ситуаціях, продуктивно взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу.

Ефективність використання кейсів під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій залежить від низки вимог: реалізація мети підготовки; розроблення на певному рівні складності; актуальність для освітнього процесу в момент аналізу; відображення ситуацій, характерних для педагогічної діяльності; ілюстрування комплексної ситуації, властивій педагогічній діяльності; сприяння розвитку критичного мислення; відсутність однозначного способу розв'язання ситуації. Наприклад, під час вивчення дисципліни «Технічна творчість» найбільш доцільними для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів будуть ситуативні кейси, а для систематизації знань і вмінь –

кейси-рішення. У межах курсів «Декоративно-прикладне мистецтво» або «Історія декоративно-прикладного мистецтва» варто використовувати відеокейси або мультимедіакейси.

Зазначимо, що використання кейс-технології дає змогу майбутнім фахівцям не лише осмислити реальну педагогічну ситуацію, що відображає практичну проблему, а й сформулювати певний алгоритм дій. Важливість кейсу полягає також у тому, що для його розв'язання студентові необхідно актуалізувати знання, усвідомити ситуацію та запропонувати варіант розв'язання. Для кейсів, зазвичай, вибирають такі ситуації, які не мають однозначного розв'язання. Тому необхідно не лише запропонувати розв'язання ситуації, а й аргументувати його.

STEM- й STEAM- технології, що застосовують під час організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, забезпечують міждисциплінарність, зокрема комплексне поєднання знань із таких дисциплін, як математика, фізика, хімія, трудове навчання й технології. Учителі трудового навчання та технологій мають володіти цими технологіями. Використання STEM- й STEAM- технологій в закладах вищої освіти сприяє цілісності й комплексності підготовки на міждисциплінарній основі. Особливості впровадження STEM-технологій у технологічній освіті досліджували О. Гриб'юк [170], П. Демченко [195], Д. Шулікін [666], В. Юрженко [684] та ін. Реалізацію STEAM- технологій в освіті висвітлено в працях Г. Артюгіної [58], І. Богданової [102], А. Жуманбаєва [255], А. Іманова [255], Е. Йоргенсена [255].

Поняттям «STEM» (від англ. «Science» – природничі науки, «Technology» – технології, «Engineering» – інженерія, проектування, дизайн, «Mathematics» – математика) позначають характеристики дидактики, сутність якої полягає в інтеграції міждисциплінарних практико-орієнтованих підходів до вивчення дисциплін природничо-математичного циклу [500, с. 1]. Однак науковці [255] усе більше схиляються до думки, що STEM-технологій та їхніх складників недостатньо. Це зумовлене необхідністю формування в майбутніх фахівців

творчого, образного мислення для створення нового або застосування раніше відомого в нових умовах. Такий стан сприяв уведенню ще одного важливого складника А – art, що містить гуманітарно орієнтовані галузі знань, зокрема про різні види мистецтва (автономні – скульптура, живопис, графіка, архітектура, література й музика; синтетичні – дизайн, хореографія, театр, кіно, балет). Зазначимо, що під мистецтвом (Art) безпосередньо розуміють не зміст певних дисциплін, а процес розвитку творчого сприйняття, уміння виконувати моделювання й художньо-технічне проектування, що сприяє успішному розв’язанню нестандартних освітніх завдань, усвідомленню принципів естетики в професійній діяльності, формуванню готовності в майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема. Дослідники А. Жуманбаєв, А. Іманов, Е. Йоргенсен [255] наголошують на важливій ролі саме мистецьких чинників у професійній підготовці майбутніх фахівців, звертаючи увагу на гармонійне поєднання та взаємодію всіх складників STEAM-освіти.

Використання в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій STEAM-технологій (S – science, T – technology, E – engineering, A – art, M – mathematics) сприяє інтеграції природничих наук, технологій, інженерії, мистецтва, математики й фізики до цілісної системи з творчими та художніми дисциплінами (декоративно-прикладне мистецтво, промисловий дизайн, архітектура, промислова естетика тощо) [238; 255; 754]. Це створює умови для свідомого засвоєння технічних дисциплін за допомогою використання засобів мистецтва, розвитку критичного мислення, а отже, самореалізації майбутніх фахівців у професійній діяльності та різних видах художньо-технічної творчості. Такий комплексний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, за якого технічні дисципліни поєднані з творчістю, допомагає стимулювати інтерес до навчання, мотивувати до наукової діяльності й художньо-технічної творчості зокрема. STEAM-технології дають змогу реалізувати креативний підхід, посилюють інтерес до всебічного сприйняття

навчальної дисципліни, розвивають критичне мислення, залучаючи майбутнього фахівця до самовдосконалення та саморозвитку.

Комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій – важлива організаційно-педагогічна умова. Необхідність її реалізації зумовлена передовсім виховним, розвивальним і пізнавальним потенціалом, яким наділена позаурочна художньо-технічна діяльність загалом. Зазначимо, що в ході цього виду діяльності студенти долучаються до індивідуального й колективного проектування та виготовлення художньо-технічних об'єктів. Колективна творча діяльність передбачає розвиток умінь співпраці, поваги до одногрупника, оцінювання результатів праці. Обговорюючи ідеї щодо об'єкта праці, майбутні вчителі формують уміння аргументовано висловлювати свою думку й вислуховувати позицію співрозмовника або опонента.

Завдяки художньо-технічній діяльності, у майбутніх учителів трудового навчання та технологій формується естетична культура, морально-ціннісні орієнтації. Проектуючи художньо-технічний об'єкт, до уваги беруть не лише його функційні, а й естетичні показники. Виріб виконує своє призначення, а також має бути привабливим, естетично оздобленим. За такого підходу можна забезпечити потребу в споживачів, у яких з'явиться бажання придбати виріб. Посутню роль відіграє врахування національних традицій застосування технологій і технік оброблення конструкційних матеріалів та їх оздоблення, а також їх поєднання з сучасними техніками й видами оброблення матеріалів. Для цього студенти ознайомлюються з історією українського народу, традиціями, обрядами, опановують види й техніки декоративно-прикладного мистецтва, тобто реалізують завдання національного виховання. Наприклад, у процесі дослідження студенти, під час позаурочної художньо-технічної діяльності, виготовляли дерев'яний клатч, оздоблений вишивкою. У процесі виготовлення цього виробу

синтезовано такі техніки, як токарне оброблення, стругання й вишивка по деревині, що не є традиційним поєднанням. Виконуючи проект, студенти опановували уміння аналізувати, синтезувати й узагальнювати інформацію; досліджувати особливості технології виготовлення й оздоблення клатчів, видів та технік декоративно-прикладного мистецтва, що можуть бути використані для оздоблення. Це дало змогу розробити власний ескіз виробу, відповідно до якого було запропоновано технологію виготовлення й вид оздоблення, а також здійснено розрахунок його вартості.

Для виготовлення якісного виробу важливо дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, правильної організації робочого місця, що сприяє вихованню культури праці. Робота з різними конструкційними матеріалами вможливорює екологічне й економічне виховання особистості кожного студента, який усвідомлює значущість економного й бережливого використання матеріалів та їхньої екологічності. Проводячи художньо-технічну діяльність, майбутні вчителі трудового навчання та технологій добирають види й кількість матеріалів, необхідних для виготовлення об'єкта праці, визначають їхню собівартість, розраховують вартість виготовлення виробу загалом.

Аналізовану організаційно-педагогічну умову реалізовано для студентів спеціальності 014 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» під час проведення гуртків «Ажурне випилювання», «Технологія оброблення деревини», «Нетрадиційні техніки оброблення конструкційних матеріалів»; майстер-класів із різних видів декоративно-прикладного мистецтва, факультативів «Сучасні техніки декоративно-прикладного мистецтва», «Технологія оброблення конструкційних матеріалів».

Наступною організаційно-педагогічною умовою професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є **розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.**

Як зазначає В. Головенкін, навчально-методичне забезпечення для підготовки майбутнього фахівця містить навчально-методичну документацію за спеціальністю, навчально-методичну документацію з дисциплін, підручники, навчальні посібники, дидактичні й наочні матеріали, комп'ютерні навчальні програми тощо [158]. Навчально-методичне забезпечення навчального процесу, на думку О. Жорнової, являє собою сукупність документів, навчальних, наукових, методичних матеріалів, які: а) окреслюють структуру освітнього процесу, б) описують його зміст, в) визначають результат освітнього процесу, г) регламентують особливості перебігу [226].

Відповідно до «Рекомендацій із навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти [411]», основним документом у межах навчально-методичного забезпечення дисципліни, що регламентований освітнім законодавством, є робоча програма навчальної дисципліни. Варто зауважити, що інші документи й форми навчально-методичного забезпечення дисципліни вибирає викладач і кафедра (група забезпечення освітньої програми), беручи до уваги потребу в максимально повному інформуванні здобувачів освіти. Ідеться, зокрема, про підручники й навчальні посібники, авторські матеріали: конспекти лекцій; методичні рекомендації та вказівки; збірники ситуаційних завдань (кейсів); індивідуальні завдання; приклади розв'язування типових задач або виконання типових завдань; комп'ютерні презентації; ілюстративні матеріали; каталоги ресурсів тощо [411, с. 1–2].

У контексті дослідження для підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів розроблено навчально-методичний комплекс, який містить: навчально-методичну документацію за спеціальністю (освітні програми підготовки за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) рівнями вищої освіти (Додаток Е); навчально-методичну документацію з дисциплін (навчальні посібники «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і

методика навчання технологій», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання»); комплекси з навчальних дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Теорія та методика виховної роботи», «Методика трудового навчання», «Теорія та методика профільного технологічного навчання», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Історія декоративно-прикладного мистецтва»; програму й методичні рекомендації до проведення педагогічних практик у закладах позашкільної, загальної середньої та вищої освіти; комплекти кейсів, засобів контролю результатів навчальних досягнень, засоби візуалізації, мультимедійні презентації, відеоуроки, відео позакласних заходів, відеофрагменти тощо). Розроблений у процесі дослідження навчально-методичний комплекс забезпечує формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій загалом та їхньої готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема; сприяє реалізації індивідуальної траєкторії підготовки студентів через оптимальне поєднання навчального матеріалу з системою практичних видів діяльності, засобів візуалізації й завдань для самоконтролю.

Отже, реалізація обґрунтованих організаційно-педагогічних умов уможливорює підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і професійної діяльності загалом.

4.3. Проектування змісту професійної підготовки студентів до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Концептуальні основи проектування змісту освіти обґрунтовано в наукових працях В. Андрущенка [469], С. Гончаренка [162], Б. Гершунського [151], М. Євтуха [219], І. Зязюна [249], В. Кременя [336], Н. Ничкало [445], В. Радкевич [516], С. Сисоєвої [552]. Проблеми проектування змісту

професійної підготовки фахівців схарактеризовано в розвідках С. Батишева [69; 680], В. Беспалька [78; 79; 80], Р. Гуревича [186], О. Джеджули [198], С. Івашнєвої [253], Л. Козак [291], М. Колесникової [251], В. Манька [387], Т. Мачачі [399], Н. Ничкало [445], Л. Онищука [469], Г. Пустовіта [507], В. Семиченка [546], М. Скаткіна [559] та ін.

Проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій описано в працях В. Бойчука [106], Г. Галамбош [146], О. Коберника [286], Т. Ковбаси [290], Є. Кулика [348], М. Курача [350], В. Сидоренка [408], В. Стешенка [584], Г. Терещука [599], С. Цвілика [639], В. Юрженка [685], С. Ящука [697] та ін. У науковій літературі акцентовано увагу на принципах, технології, методах проектування змісту, що аргументоване зміною вимог до підготовки майбутніх фахівців, зокрема вчителів трудового навчання та технологій.

На сьогодні запропоновано різні підходи до з'ясування сутності поняття «зміст». Згідно з «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», зміст освіти – це науково обґрунтована система методично й дидактично оформленого навчального матеріалу для різних кваліфікаційних і освітніх рівнів [488]. За висловом С. Гончаренка, зміст професійної освіти потрібно планувати так, щоб досягти високого рівня знань наукових основ і технологій відповідно до вибраного фаху, сформувати професійні вміння й навички, а також професійно важливі особистісні якості [162, с. 275].

На думку С. Вітвицької, зміст освіти представляє обсяг систематичних, цілісних наукових знань, практичних умінь і навичок, а також морально-етичних та світоглядних ідей, які має опанувати студент у процесі навчання [501, с. 167]. Цієї ж позиції дотримується А. Кузьмінський, розуміючи під змістом освіти чітку систему знань, умінь, навичок і компетентностей, якими оволодіває майбутній фахівець під час навчання в закладі вищої освіти або самостійно [458].

М. Скаткін, В. Краєвський стверджують, що засаднича мета освіти полягає в опануванні юним поколінням основ соціального досвіду, накопиченого людством упродовж історії [559]. Водночас зміст освіти не може віддзеркалювати лише соціальне замовлення. В основу багатьох досліджень, зорієнтованих на аналіз проблем змісту підготовки, покладено підхід І. Лернера та М. Скаткіна. Учені трактують зміст як педагогічно адаптовану систему знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього середовища [363]. Аналогічні міркування висловлює Л. Козак, виокремлюючи в складі поняття «зміст» досвід педагогічної рефлексії та засвоєння способів самовдосконалення [291, с. 61].

В. Ледньов доводить, що компоненти досвіду особистості та компоненти змісту освіти корелюють між собою. Зміст освіти охоплює навчальні дисципліни, що зіставлені з компонентами досвіду особистості [360]. Учений убачає в моделі змісту освіти систему змісту навчальних дисциплін, зміст триєдиного системного й цілісного процесу освіти особистості – засвоєння досвіду попередніх поколінь, індивідуальних якостей, розумового й фізичного розвитку особистості.

О. Джеджула наголошує, що зміст підготовки в закладах вищої освіти потрібно модернізувати за двома напрямками: оновлення змісту згідно зі змінами в навколишньому середовищі й науковими досягненнями, що є базовими в підготовці майбутнього фахівця; генерація змісту підготовки через виокремлення системотворчих понять, закономірностей, принципів з одночасним скороченням застарілого навчального матеріалу й другорядних понять [199, с. 24]. При цьому науковець пропонує такий алгоритм побудови змісту дисципліни: визначення системотворчого складника дисципліни; аналіз наявних критеріїв для розчленування на елементи; вибір найбільш доцільних критеріїв відповідно до потреб студентів і вимог освітніх стандартів; створення ситуації, яка стимулюватиме просування до елементів нової системи; структуризація з кількома рівнями залежно від бажаної

глибини занурення; надання студентам можливості вибору індивідуальної траєкторії просування [199, с. 23].

Н. Щубелка диференціює два види педагогічного проектування: пристосування змісту до існуючого соціального середовища та його умов (забезпечує реалізацію вимоги суспільства в соціальному аспекті); удосконалення або перетворення змісту відповідно до освітніх цілей, цінностей і переконань [677, с. 10–11].

О. Джеджула наголошує на особливостях структурування змісту, що мають надати студентам змогу самостійно вибирати освітню траєкторію підготовки й самооцінювання результату, шляхи опанування знань, окреслювати мету, ухвалювати рішення та усвідомлювати відповідальність за результат [198, с. 23]. Важливо також дотримуватися загальних принципів відбору змісту освіти, принципів оновлення професійної підготовки й загальнодидактичних принципів [198, с. 64].

Психолого-педагогічні джерела [198; 291; 348; 350; 363; 639] засвідчують відсутність єдиного підходу до окреслення етапів проектування змісту, водночас уможливають виокремлення основних із них:

- формулювання цілей професійної підготовки фахівця;
- опис результатів підготовки, що покладено в основу окреслених цілей;
- переведення результатів підготовки до сфери практичних завдань на засадах діяльнісного підходу;
- виконання практичних завдань через вивчення основних понять, закономірностей, принципів, законів, і т. ін.
- контроль за досягненням цілей і корегування практичних завдань у разі потреби [290; 291].

Проектуючи зміст технологічної освіти, Т. Мачача вибирає за основу кілька рівнів проектування: 1) загальне уявлення; 2) навчальний предмет; 3) навчальний матеріал. Крім того, варто звертати увагу на рівні реалізації змісту: 1) педагогічна дійсність; 5) структура особистості [399, с. 107].

Дещо іншої думки дотримується С. Івашнюва, диференціюючи три основні етапи проектування змісту курсу: підготовчий (аналіз науково-методичної й фахової літератури, виявлення та вивчення передового досвіду, з'ясування актуальності змісту для фахівців певної професії); практичний (вибір форм і методів навчання, відбір теоретичного матеріалу й практичного інструментарію для моніторингу, способів рефлексії); підсумковий (добір засобів оцінювання ефективності курсу) [253, с. 32]. На думку дослідниці, успішність реалізації етапів проектування змісту залежить від дотримання певних вимог до розробника: наявність науково-теоретичної підготовки щодо розроблення змісту; наявність досвіду практичної діяльності із зазначеної проблеми; високий рівень володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та ін. [253, с. 31].

Л. Онищук запропонувала теоретичну модель змісту освіти, що може бути реалізована на п'яти рівнях, перші з яких називають рівнями проєктованого змісту: 1) рівень загального теоретичного уявлення (окреслення мінімального обсягу знань і вмінь, які повинен опанувати студент, і «допредметних» зв'язків між елементами змісту); 2) рівень навчального предмета (конкретизація міжпредметних зв'язків, розподіл результатів навчання за курсами); 3) рівень навчального змісту (опис теоретичних положень, потрібних для розвитку професійних знань і вмінь та представлених у навчальних підручниках, навчально-методичній документації, завданнях для контролю). Четвертий і п'ятий рівні теоретичної моделі спрямовані на реалізацію змісту освіти: 4) рівень взаємодії суб'єктів освітнього процесу, безпосередня реалізація змісту; 5) опанований студентом зміст освіти стає особистісним надбанням [460, с. 48].

Як слушно зауважує Л. Онищук, за своєю структурою зміст освіти відображає соціальний досвід, охоплюючи низку взаємопов'язаних компонентів: досвід пізнавальної діяльності, що засвідчують її результати – знання; досвід засвоєння способів діяльності, що демонструють уміння й навички виконувати дії за зразком; досвід творчої діяльності, відображений у

вміннях та навичках діяти в нестандартних ситуаціях; досвід емоційно-ціннісного ставлення, що виявляється в ціннісних орієнтаціях, особистісних поглядах і переконаннях [460, с. 48–49]. Загалом зміст освіти на рівні навчальної дисципліни потрібно сфокусовувати на ті компоненти соціального досвіду, що сприяють успішній реалізації суб'єктом учіння майбутньої професійної діяльності.

У праці Г. Галамбош диференційовано основні етапи проектування змісту навчальної дисципліни:

- ініціативний або підготовчий (окреслення основних компетентностей, що потрібно сформулювати в студентів);
- основний (формування змісту навчальної дисципліни; обґрунтування ефективних форм, методів і засобів підготовки);
- конструювання (з'ясування напрямів реалізації змісту: розроблення методики викладання, системи практичних або лабораторних занять, системи контролю й оцінювання результатів навчальних досягнень студентів);
- підсумковий (експертне оцінювання змісту дисципліни) [146, с. 60].

На підставі аналізу психолого-педагогічних студій (Ч. Купісевич, В. Оконь) розмежовано такі способи проектування змісту підготовки майбутніх фахівців:

- лінійний (передбачає поступове, безперервне викладання навчального матеріалу як єдиної цілісної системи, що розподілена на курси, розділи й теми; кожен складник змістової системи вивчають лише один раз);
- концентричний (одну змістову частину аналізують кілька разів, поступово розширюючи та збагачуючи обсяг і складність, переходячи до вищого рівня знань);
- спіралеподібний (циклічне розв'язання проблеми для вдосконалення знань і вмінь, способів діяльності у різних дотичних галузях; багаторазове повторення навчальних тем, доповненням їх новими відомостями);

– модульний (розподіл змісту кожної теми як одиниці цілісної системи на складники – орієнтаційний, методологічний (світоглядний); змістово-описовий; операційно-діяльнісний; контрольно-перевірятьний).

У процесі проектування змісту як складника системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів доцільно звертати увагу на інтегративну природу навчальних дисциплін, їхню спрямованість на цілісну й системну підготовку до професійної діяльності.

На підставі опрацювання психолого-педагогічних джерел диференційовано три етапи проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: цільовий, основний, діагностувально-коригувальний (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

**Етапи проектування змісту підготовки майбутніх учителів
трудоного навчання та технологій до організації позаурочної
художньо-технічної діяльності учнів**

Макроетап	Мікроетапи
1	2
Цільовий	1. Аналіз соціального запиту й вимог до професійної діяльності (педагогічної й технологічної) майбутніх учителів трудового навчання та технологій. 2. Формулювання цілей й результатів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. 3. Опис професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих особистісних якостей, необхідних для успішного провадження педагогічної діяльності.
Основний	1. Аналіз інформаційного матеріалу для формування професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих особистісних якостей. 2. Визначення переліку основних навчальних дисциплін, які забезпечуватимуть формування системи необхідних професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих особистісних якостей.

Продовження табл. 4.6

1	2
	3. Виявлення міжпредметних зв'язків між основними навчальними дисциплінами. 4. Представлення переліку навчальних дисциплін, які вможливлуватимуть підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності. 5. Проектування змісту навчальних дисциплін. 6. Дослідження логічної послідовності вивчення дисциплін. 7. Розроблення навчального плану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.
Діагностувально-коригувальний	1. Експертне оцінювання розробленого навчального плану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. 2. Коригування навчального плану відповідно до зауважень і пропозицій експертів. 3. Апробація навчального плану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. 4. Діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і професійної діяльності загалом. 5. Аналіз доцільності змісту щодо успішної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

У руслі наукового пошуку необхідно схарактеризувати особливості реалізації кожного етапу проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Перший етап проектування змісту – **цільовий**. Д. Левітес [358] стверджує, що, з огляду на об'єктивне існування двох джерел педагогічного проектування (навколишнє середовище; особистість студента), варто диференціювати два типи цілей: цілі-вектори й цілі-заплановані результати. Цілі-вектори зорієнтовані на розвиток особистості, формування її особистісних якостей, самоактуалізацію особистості та її самовизначення. Цілі-заплановані результати спрямовані на опанування

емпіричних і теоретичних знань, умінь та навичок. Важливу роль відіграє ієрархічність цілей та їхній взаємозв'язок і спрямованість на досягнення загальної мети підготовки фахівця. Потребують уваги об'єктивні закономірності й чинники, що віддзеркалюють взаємозв'язок компонентів соціокультурного досвіду та структури особистості. Такий взаємозв'язок Д. Левітес назвав принципом дидактичного кола [358], що слугує основою для окреслення єдиної системи цілей, синтезованих у загальній меті підготовки фахівця.

Для правильного формулювання цілей підготовки важливе значення має дотримання рекомендацій, що систематизовані М. Артюшиною [503; 504]. Дослідниця наголошує, що цілі потрібно окреслювати, беручи до уваги відповіді на запитання «Чого навчити робити?». Ціль окреслює вміння й навички студента, якими він оволодіє. Цілі повинні відображати результати дій, поведінки студентів, засвідчувати зміну досвіду та ін. [503].

Наукову цінність становить підхід М. Артюшиної, Л. Журавської, Л. Колесніченко до опису цілей за принципами «SMART»:

- «*Specific*» – конкретність (цілі необхідно формулювати чітко й зрозуміло для студентів, щоб у них не виникало додаткових запитань, цілі мають вирізнятися практичною спрямованістю);
- «*Measurable*» – вимірність (інструментальність, діагностичність) – передбачає можливість вимірювати передбачуваний результат та ступінь його досягнення, добирати діагностувальний інструментарій;
- «*Achievable*» – досяжність (відображає шлях досягнення цілі);
- «*Realistic*» – реалістичність (описує загальну можливість її реалізації з урахуванням особистісних характеристик та рівня підготовленості студентів, умов, чинників і засобів);
- «*Time-bound*» – термін реалізації (відображає необхідність певного часу для досягнення поставлених цілей, а отже, обов'язкове планування термінів і засобів їх реалізації) [503, с. 97–99].

Як слушно зауважує Е. Зеєр, для реалізації цілей проектування під час підготовки майбутніх фахівців необхідно дотримуватися таких вимог: відповідність інформаційного забезпечення; наявність функціональної грамотності; спрямованість на технологічну досконалість; забезпечення інтелектуальної підготовленості; співрозмірність предметів за обсягом та змістом; сформованість методичної компетентності у викладачів закладів вищої освіти, наявність навчально-методичного забезпечення освітнього процесу тощо [242].

На підставі аналізу наукових праць [202; 215; 230; 242; 244; 503] в основу дослідження покладено багатовекторність цілей та їхній масштаб. У процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності виокремлюємо цілі:

- *стратегічні* (характеризують весь період підготовки майбутнього фахівця в закладі вищої освіти) – стратегічна мета, яка описує весь період підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій;
- *тактичні* (відображають поетапні результати підготовки) – диференціюють цілі за етапами підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій;
- *оперативні* (спрямовані на реалізацію поточних результатів підготовки) – конкретизують цілі окремих тем, розділів у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Усі стратегічні цілі, конкретизовані в тактичних, а тактичні – в оперативних, **генеральна ціль:** *підготовка професійно компетентного, конкурентоспроможного вчителя трудового навчання та технологій, здатного виконувати професійні завдання в типових і нестандартних ситуаціях.*

Зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій проаналізовано в трьох аспектах: теоретичному, практичному й методичному. Підготовка майбутнього фахівця спрямована на формування професійної компетентності, розвиток його особистісних якостей, тому цілі

підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій реалізовані за основними чотирма напрямками: *особистісним, когнітивним, діяльнісним і методичним* (рис. 4.4).

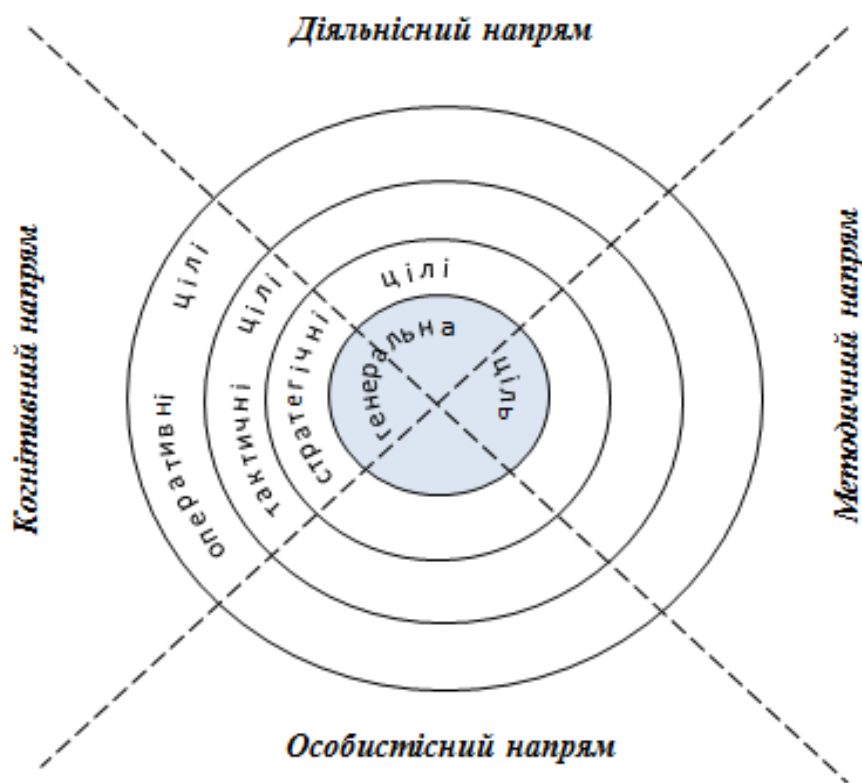

Рис. 4.4. Цілі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Реалізація цілей має комплексний характер і поєднує всі напрями, що забезпечує досягнення генеральної цілі. *Особистісний напрям* спрямований на розвиток професійно важливих особистісних якостей майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що вможливають успішну організацію позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Зазначимо, що педагог є носієм морально-етичних, духовних цінностей, тому підготовка майбутніх фахівців має бути орієнтована на формування не лише інтелектуальних, вольових якостей, а й морально-етичної та естетичної культури, емоційної стійкості, тактовності, чуйності, толерантності, увічливості, патріотизму тощо.

Когнітивний напрям забезпечує реалізацію цілей, спрямованих на формування й удосконалення системи професійних знань: *концептуальних* (відображають взаємозв'язки між окремими компонентами – це знання дидактичних теорій, класифікацій, принципів, закономірностей, видів художньо-технічної діяльності та ін.), *процедурних* (знання педагогічних технологій і технологій оброблення матеріалів, виготовлення й оздоблення виробів, методів навчання та виховання, способів художньо-технічної творчості, методів і критеріїв діагностування навчальних досягнень та ін.), *метакогнітивних* (знання про способи мислення й запам'ятовування, отримання нових знань та ін.).

Діяльнісний напрям прогнозує реалізацію цілей, що спрямовані на формування професійних умінь:

- *комунікативні* (уміння висловлювати чітко свою думку; вислуховувати співрозмовника; аргументовано доводити свою позицію; сприймати та інтерпретувати інформацію від співрозмовника; поважати свого співрозмовника та ін.);
- *проектувальні* (уміння проектувати засоби навчання, навчально-методичну документацію, освітній процес на уроках трудового навчання, технологій, під час гурткової роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти та ін.);
- *організаційні* (уміння організовувати освітній процес на уроках трудового навчання, технологій, у гуртках і робоче місце);
- *дослідницькі* (уміння виконувати операції пізнавальної та дослідницької діяльності; використовувати дослідницькі методи та проводити дослідження в галузі педагогіки й художньо-технічної діяльності; систематизувати та узагальнювати результати дослідження й ін.).

Методичний напрям спрямований на реалізацію цілей, що забезпечують формування вмінь виявляти міжпредметні зв'язки; вибирати оптимальні форми, методи й засоби навчання та виховання; стимулювати й активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів; формувати знання та

вміння учнів під час урочної й позаурочної діяльності; моніторити результати навчальної діяльності учнів та ін.

Отже, унаслідок реалізації цільового етапу стає можливим формулювання мети й результатів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, згідно із соціальними запитами й вимогами до професійної діяльності таких фахівців. Проведення цього етапу сприяє окресленню професійно важливих особистісних якостей, професійних знань, умінь і навичок, необхідних для успішної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та педагогічної діяльності загалом.

Другий етап проектування змісту – **основний**, що має на меті розроблення навчального плану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до професійної діяльності загалом і до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема. У процесі реалізації основного етапу добирають інформаційний матеріал, рекомендований для формування професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих особистісних якостей. При цьому увагу зосереджують на професійній спрямованості інформаційного матеріалу [311]. Унаслідок аналізу інформаційного поля окреслюють орієнтовний перелік навчальних дисциплін, що покликані формувати систему професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих особистісних якостей майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Для виявлення логічної послідовності опанування навчальних дисциплін, запобігання дублюванню змісту, необхідно з'ясувати міжпредметні зв'язки між основними навчальними дисциплінами.

Як слушно зауважує Р. Гуревич, міжпредметні зв'язки слугують своєрідним відображенням у змісті, формах і методах підготовки об'єктивних взаємозв'язків між науками та об'єктивних зв'язків, що існують у природі та які вивчають різні галузі. Саме реалізація міжпредметних зв'язків, на думку науковця, є важливою дидактичною умовою підвищення рівня наукових знань майбутніх фахівців і підвищення рівня їхньої підготовки загалом [186].

Наступний мікроетап передбачає формування переліку навчальних дисциплін, які сприятимуть підвищенню ефективності підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій загалом і зокрема до організації позаурочної художньо-технічної діяльності, проектування їхнього змісту. Технологію проектування змісту навчальної дисципліни представлено на рис. 4.5.

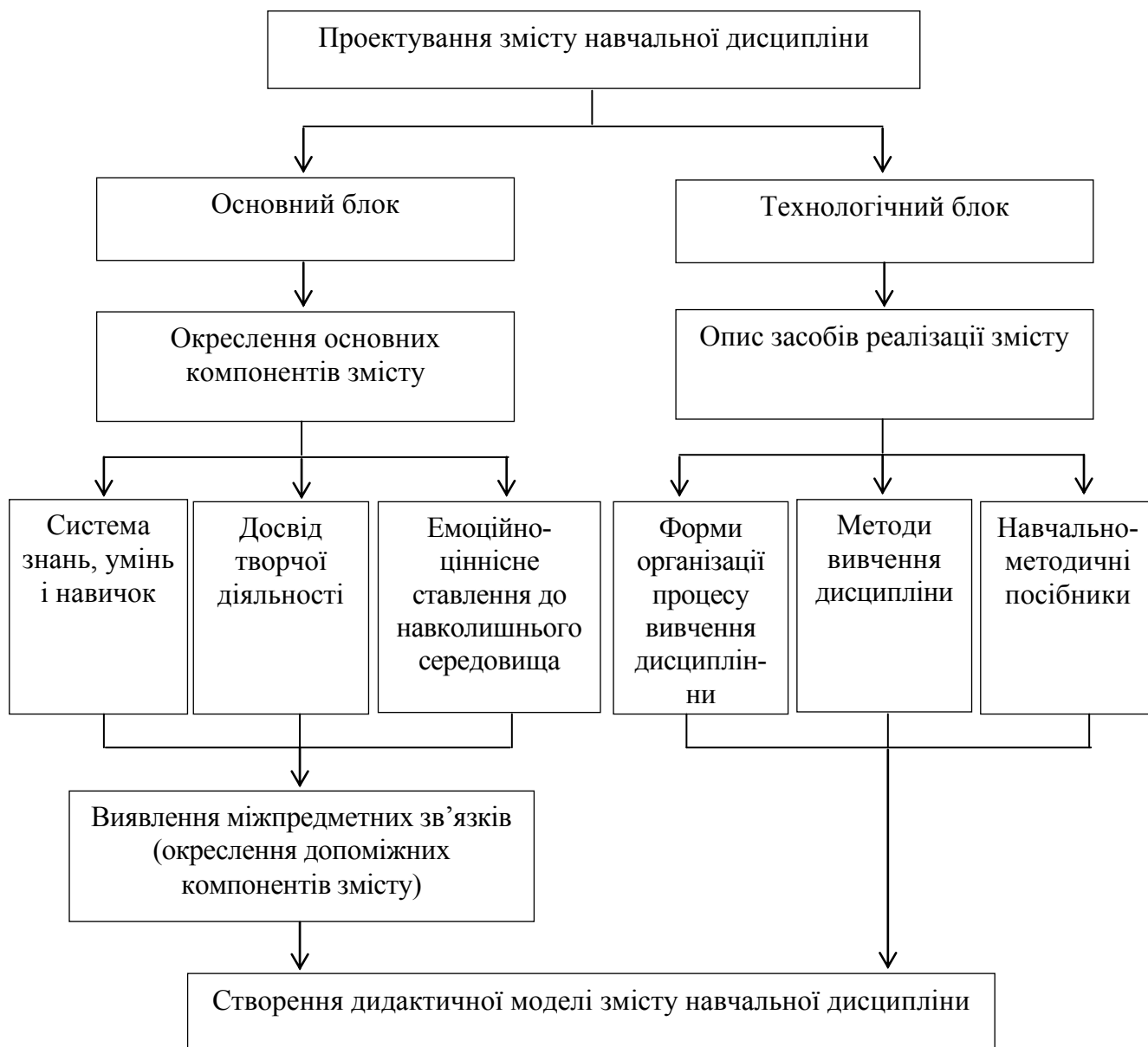

Рис. 4.5. Технологія проектування змісту навчальної дисципліни

Проектування змісту навчальних дисциплін спонукає до опису логічної послідовності їх опанування, розроблення навчального плану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Діагностувально-коригувальний етап завершує проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Розроблений навчальний план підлягає експертному оцінюванню, у разі зауважень і пропозицій необхідно внести доцільні корективи. Експертне оцінювання потрібно проводити за чіткими критеріями. Апробація навчального плану вможливорює перевірку ефективності через діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів та професійної діяльності загалом. Унаслідок діагностування рівнів сформованості готовності, стає можливим з'ясування доцільності змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Отже, до основних етапів проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій належить цільовий, основний та діагностувально-коригувальний етапи. Їх реалізація дає змогу підготувати професійно компетентного фахівця, з огляду на спроектований зміст та ефективні методики його реалізації.

4.4. Зміст і методика теоретичної підготовки студентів

Теоретична підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій – важливий складник підготовки до педагогічної діяльності в закладі вищої освіти загалом й до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема. У контексті опису змісту теоретичної підготовки, відповідно до навчального плану, можна виокремити дисципліни обов'язкової та вибіркової частини, які забезпечують формування професійно-педагогічних знань, що становлять основу практичної діяльності та впливають на ефективність професійної діяльності. На думку Б. Шиян, готовність учителя третього тисячоліття до педагогічної діяльності має бути ґрунтована передовсім на повноті й системності знань, їхній гнучкості та широті [664]. Важливу роль у підготовці майбутнього фахівця виконує

опанування ним певного обсягу наукових фактів, законів, теорій, теоретичних відомостей. Отже, зміст теоретичної підготовки спрямований на формування й удосконалення системи знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Формування системи професійних знань – складний інтегративний процес, що поєднує досягнення в галузі освіти, техніки й мистецтва та відбувається на засадах конструктивної взаємодії. Зазначимо, що системними є ті знання, які структуровані у свідомості майбутнього фахівця на основі певних взаємозв'язків, адекватних до зв'язків, які існують у науці й дають змогу цілісно сприймати об'єкт вивчення. Ґрунтовні знання психолого-педагогічних засад організації освітнього процесу, виховання особистості, знання вимог до забезпечення якості технологічного процесу, відповідно до правил техніки безпеки й санітарно-гігієнічних норм, дає змогу майбутнім учителям трудового навчання та технологій успішно вирішувати професійні завдання, обирати ефективні методики й технології на уроках трудового навчання. Формування та систематизація знань узгоджені з досягненнями науки, проходять на засадах єдності всебічного тлумачення змісту навчального матеріалу на основі реалізації принципів міждисциплінарності й інтеграції. Важливо зазначити, що під час теоретичної підготовки відбувається формування не лише знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, а й умінь аналізувати, систематизувати, узагальнювати навчальний матеріал; робити висновки; аргументовано висловлювати свою думку та ін.

Зауважимо, що поділ підготовки на теоретичний, практичний і методичний види умовний, оскільки кожна з дисциплін сприяє формуванню, крім системи знань, і системи умінь та навичок, що вможливорює успішну методичну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технологічної діяльності учнів.

Структурно-логічну схему змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів подано на рис. 4.6.

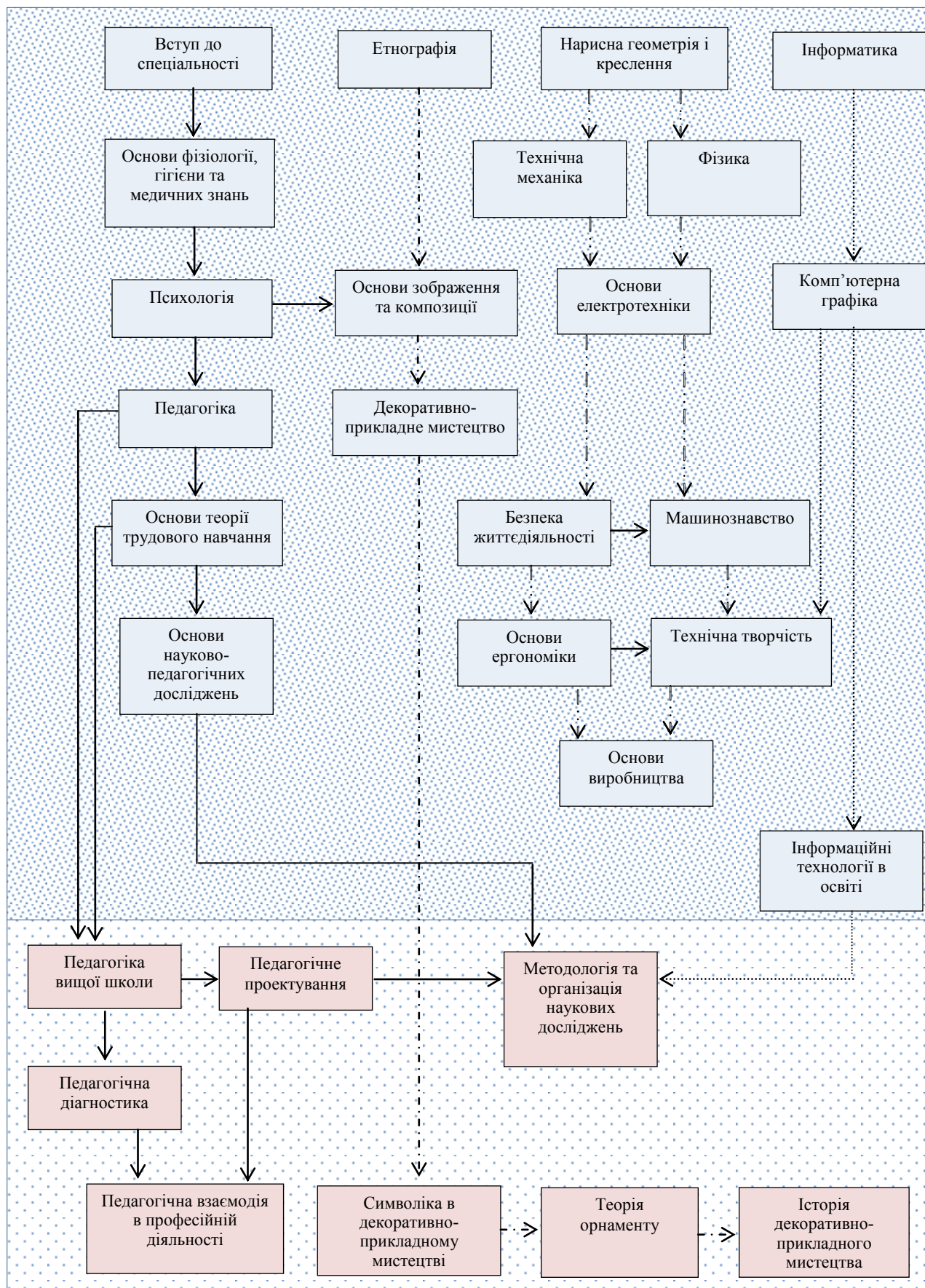

Рис. 4.6. Структурно-логічна схема змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Зафіксовано, що такі дисципліни, як «Методика трудового навчання», «Теорія і методика виховної роботи», «Теорія і методика профорієнтаційної роботи», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності», «Педагогічна майстерність», не представлено на структурно-логічній схемі змісту теоретичної підготовки, оскільки вони спрямовані переважно на забезпечення методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Їх вивчення дає змогу студентам цілісно сприймати освітній процес, що інтегрує урочну й позаурочну діяльність учнів, осмислювати закономірності й сучасні тенденції, що визначають особливості його організації, проектувати свою педагогічну діяльність. Попри їхній вплив на теоретичну й практичну підготовку, у процесі дослідження, їх умовно зараховано саме до методичної підготовки. Такі дисципліни інтегрують теоретичний і практичний складники, забезпечуючи методичну підготовку студентів.

Відповідно до виокремлених нами цілей (оперативні, тактичні, стратегічні), методика теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності містить такі три етапи:

- 1) формування оперативних знань (знання, що формуються під час вивчення окремих тем, розділів);
- 2) формування тактичних знань (знання, що формуються під час окремих дисциплін або циклів дисциплін);
- 3) формування стратегічних знань (комплексні знання, що формуються на інтердисциплінарній основі як складник професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій) (рис. 4.7).

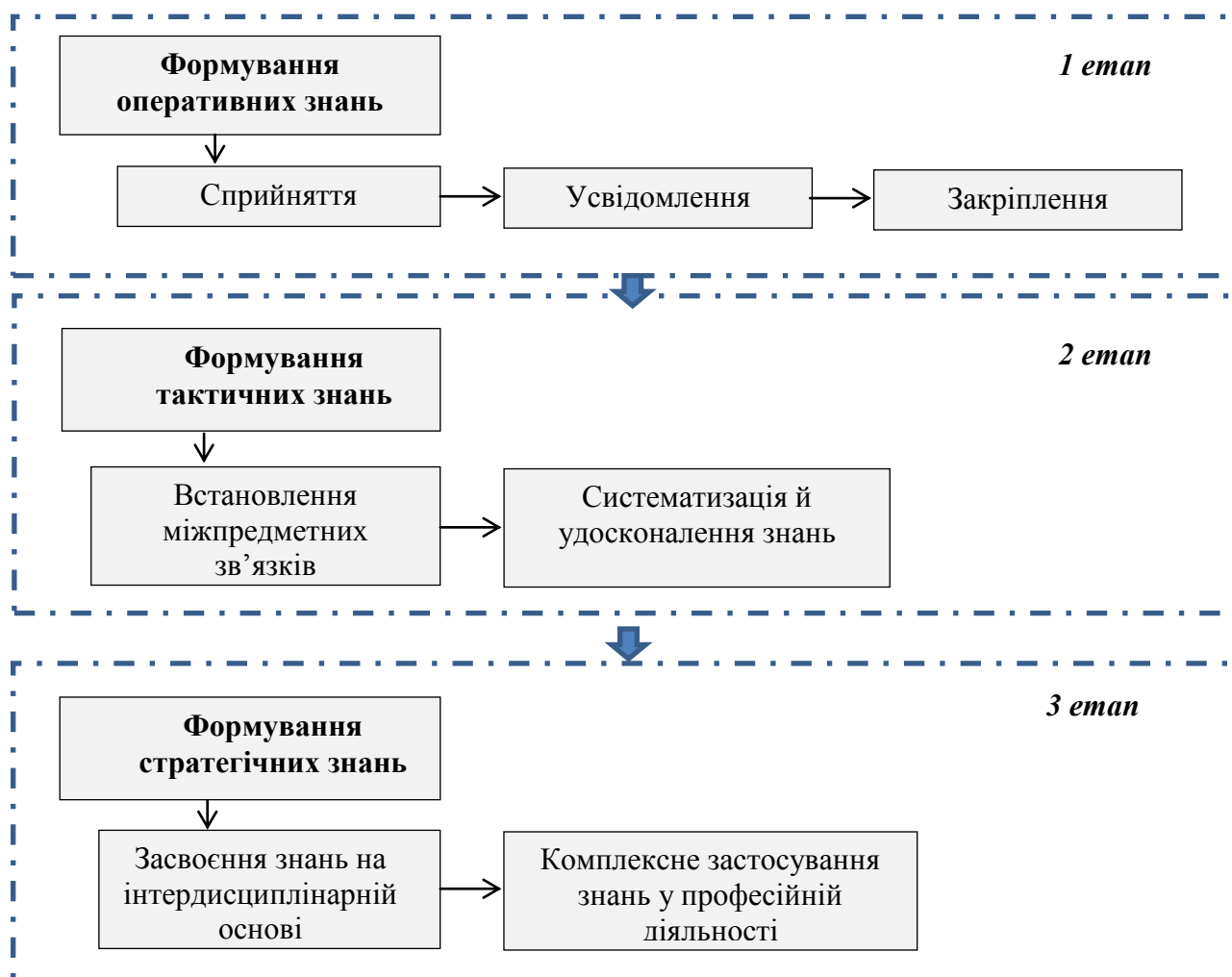

Рис. 4.7. Етапи реалізації методики теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності

На ефективність теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів впливає вибір педагогічних технологій, форм, методів підготовки. До основних форм теоретичної підготовки належать лекції: *бінарні, проблемні, інтерактивні, лекція-прес-конференція, лекція-брифінг, лекція-візуалізація та ін.* Нижче схарактеризовано методику їх проведення під час опанування майбутніми вчителями трудового навчання та технологій змісту навчальних дисциплін.

Лекція – одна з основних форм проведення занять у закладах вищої освіти. Серед завдань лекції – формування наукових знань із дисципліни, розкриття наукових теорій, законів, фактів, концентрація уваги студентів на найскладніших і проблемних питаннях теми, а також формування орієнтовної основи діяльності для подальшого засвоєння знань. Доцільно більш докладно описати основні типи лекцій, що використано в ході дослідження.

Бінарна лекція («лекція вдвох») вирізняється діалогічним викладом навчального матеріалу двома особами. Зазвичай, такий вид лекції використовують у двох випадках: під час висвітлення тем, стосовно яких існують різні підходи до розв’язання, коли викладачі обстоюють різні позиції; під час представлення тем, які мають інтегрований характер і дають змогу викладачам різних дисциплін на міждисциплінарній основі схарактеризувати тему.

Перший тип бінарної лекції сприяє реалізації принципу контрасту, що допомагає повідомити різні погляди на одне поняття, подію чи явище, залучити учасників освітнього процесу до дискусії. Наприклад, під час опанування майбутніми вчителями трудового навчання та технологій дисципліни «Теорія і методика виховної роботи» доцільно проводити бінарну лекцію з теми «Методика організації класного колективу». Під час цієї лекції один викладач може обстоювати позицію виховання особистості в колективі та через колектив, що описане в працях А. Макаренка [380; 381], інший – виховання індивідуальності (за А. Макаренком, підкорення індивідуального загальному, що негативно позначається на становленні та розвитку особистості) [381]. Цей вид лекції допомагає продемонструвати правомірність різних підходів до однієї проблеми, відсутність єдиного правильного її розв’язання, що активізує увагу студентів, стимулює їхню навчально-пізнавальну діяльність, сприяє формуванню власної думки.

Другий вид бінарної лекції базований на принципі взаємодоповнення, оскільки одні й ті самі поняття, явища аналізують у різних аспектах, із

позиції кількох навчальних дисциплін. Наприклад, виклад теми «Психолого-педагогічні аспекти творчої діяльності в сучасних умовах» інтегрує зміст навчальних дисциплін «Теорія і методика позашкільної освіти» (види творчості, параметри, що описують творчу діяльність; характеристика творчої особистості; психолого-педагогічні особливості дитячої творчості) та «Технічна творчість» (поетапна структура творчого процесу; рівні, методи й прийоми технічної творчості).

Підготовка до проведення бінарної лекції потребує розроблення конспекту-сценарію заняття для двох викладачів, що оформлюють, зазвичай, у табличній формі. Необхідно пам'ятати, що цей вид лекції не можна ототожнювати з монологом одного викладача. Для надання динаміки тривалість мовлення кожного з них не повинна перевищувати 5 хвилин. Крім цього, викладачі повинні демонструвати високий рівень володіння навчальним матеріалом, комунікативність, уміння імпровізувати, здатність налагоджувати діалог як із колегою, так і зі студентами, культуру мовлення, тактовність.

Проблемна лекція передбачає виклад і засвоєння навчального матеріалу під час розв'язання проблемної ситуації, що активізує навчально-пізнавальну й дослідницьку діяльність студентів. На перших курсах підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, проводячи проблемні лекції, викладач самостійно порушував проблеми, виокремлював можливі напрями її розв'язання, поступово стимулював студентів і залучав їх до аналізу задекларованого питання. У подальшому, на другому – на початку третього курсу підготовки, використані частково-пошукові методи. З огляду на високу активність майбутніх фахівців під час лекційних занять, надалі лекційний матеріал був поданий із використанням проблемних методів.

Використання проблемного навчання забезпечує активність майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час опанування знань і вмінь, сприяє формуванню прийомів дослідницької діяльності, творчого мислення в ході розв'язання навчальних проблем. Технологія проблемного навчання

схарактеризована в працях І. Богданової [102], В. Давидова [190], В. Гетти [256], В. Горленка [167], І. Дичківської [200], І. Лернера [363; 364], О. Матюшкіна [397], М. Махмутова [398], Н. Менчинської [405], В. Павленка [470], М. Скаткіна [560], С. Снапковської [575] та ін.

Варто наголосити, що поняття «наукова проблема» і «навчальна проблема» не є тотожними. Основна відмінність полягає в тому, що навчальна проблема має розв'язання, уже відоме науці, але не відоме на цей момент студентові. Зазвичай, проблемна ситуація виникає за умови наявності завдання, для виконання якого недостатньо знань або вмінь, тобто постає суперечність між завданням студента й рівнем його готовності (рівнем знань, умінь). Це спонукає студента до пошуку необхідних знань для розв'язання зазначеної проблеми, яка може бути розподілена на підпроблеми або на проблемні запитання. Наприклад, під час вивчення дисципліни «Педагогічна майстерність» майбутнім учителям трудового навчання та технологій можна запропонувати таку проблемну ситуацію: «Учитель трудового навчання так захопився поясненням фактів з історії моди костюма, що забув про тему заняття. Коли ж він озирнувся, то побачив, що його ніхто не слухає і кожен з учнів заклопотаний своєю справою. Що, на Вашу думку, має зробити вчитель?».

Важливою умовою надання змістові підготовки проблемного характеру є представлення суперечливих поглядів стосовно предмета вивчення в процесі викладу матеріалу. У процесі аналізу проблемної ситуації необхідно формулювати проблемні запитання, що не обмежуються пригадуванням і відтворенням раніше сформованих знань, а потребують певних дослідницьких дій. Наприклад, під час опанування теми «Методи навчання, їх класифікація» із дисципліни «Основи теорії трудового навчання» майбутнім учителям трудового навчання та технологій можна запропонувати такі проблемні запитання: «Чим зумовлений вибір методів навчання?» або «У чому полягає різниця між методом та прийомом навчання?».

Серед засобів реалізації проблемної лекції під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій варто назвати проблемне завдання. Його використання передбачає виклад навчального матеріалу з попередньо поданими умовами й невідомими відомостями. Структура проблемного завдання містить такі компоненти: умова (вихідні дані), вимога й невідоме (те, що потребує розв'язання). Пошук розв'язання вимагає від студентів активізації навчально-пізнавальної діяльності, з'ясування причиново-наслідкових зв'язків між даними задачі. Проблемне завдання, як і проблемне запитання, не можливо виконати лише за допомогою наявних знань, оскільки це вимагає часткової дослідницької діяльності майбутніх фахівців.

Проведено, зокрема, такий вид проблемної лекції, як *лекція-брейнстормінг* («лекція-мозкова атака»). Цей вид лекції сприяє формуванню умінь аналізувати, узагальнювати, генерувати нові ідеї, розвиває критичне мислення, гнучкість розуму в розв'язанні проблем у типових і нестандартних ситуаціях студентів. Наприклад, під час лекції на тему «Методи навчання» із дисципліни «Методика трудового навчання» студентам запропоновано проблемне запитання «Від чого залежить вибір методів для уроків із трудового навчання?». Доцільно наголосити на актуальності проблемного питання, на тому, що вибір методів навчання впливає на успішність освітнього процесу учнів. На цьому етапі можна використати цитати видатних людей, що відображають протилежні погляди стосовно методів навчання. Алгоритм розв'язання проблеми передбачає аналіз методів навчання, характерних для уроків трудового навчання. Увагу студентів варто зосереджувати на особливостях трудового навчання, сучасних тенденціях у галузі технологічної освіти, характеристиках методів навчання та на спрямованості методів навчання на досягнення мети. Студенти мають запропонувати гіпотетичні варіанти розв'язання проблеми й записати їх на дошці. Під час лекції обговорюють запропоновані гіпотетичні варіанти, аргументують їх, що дає змогу підтвердити або спростувати ту чи ту

гіпотезу, підбити підсумки. Під час розв'язання проблеми завдання викладача полягає в з'ясуванні суперечностей і формулюванні часткових проблем, які спрямовуватимуть пошукову діяльність студентів у правильному напрямку. Зазначимо, що ефективність проведення проблемної лекції суттєвою мірою залежить від уміння викладача формулювати проблемне запитання, скеровувати студентів та від готовності студентів провадити пошукову діяльність. Крім цього, проблемну лекцію доцільно проводити в аудиторіях, де кількість студентів не перевищує 30 осіб, це дасть змогу включити їх у процес розв'язання проблеми.

Інтерактивна лекція (лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку) надає підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів евристичного характеру. Метою цього типу лекцій є активне засвоєння студентами навчальної інформації в ході обговорення теми, дискусії. Зазначимо, що це вимагає зміни ролі викладача, який постає не просто джерелом інформації, а консультантом, організатором дискусії, фасилітатором. Це стимулює студентів як активних суб'єктів освітнього процесу. Інтерактивні лекції для майбутніх учителів трудового навчання та технологій проведено з таких тем: «Педагогічна етика й такт як умова ефективної взаємодії», «Принципи та види педагогічної взаємодії» із дисципліни «Педагогічна взаємодія в професійній діяльності»; «Форми наукових досліджень, їх характеристика» із курсу «Основи науково-педагогічних досліджень»; «Форми навчання, їх характеристика» із дисципліни «Основи теорії трудового навчання» та ін. Під час інтерактивних лекцій використано інноваційно-комунікаційні та кейс-технології. Для підвищення її ефективності проведено попередню підготовку студентів до лекції. У модульному середовищі оголошено дидактичні положення теми, методичні рекомендації щодо їх вивчення, запропоновано конспектування основних понять і положень. Успішність такого типу лекцій суттєвою мірою залежить від готовності викладача закладу вищої освіти до її проведення.

Отже, інтерактивна лекція забезпечує активну взаємодію майбутніх фахівців між собою та з викладачем у процесі спільної освітньої діяльності. У студентів формується вміння ухвалювати конструктивні рішення, дослухатися до альтернативної думки, співпрацювати на колективний результат, який водночас є особистісним результатом кожного з них.

Лекція-прес-конференція передбачає, що викладач дає відповіді на підготовлені студентами запитання із раніше засвоєного матеріалу. Порухнені питання можуть бути пов'язані з потребою в поясненні незрозумілих або дискусійних моментів під час викладу навчального матеріалу, із необхідністю уточнення певних понять, положень. Використання цього типу лекції формує в студентів вміння правильно ставити запитання й отримувати на нього відповідь. Завдання викладача під час проведення лекції-прес-конференції – зосереджувати увагу на ключових положеннях навчального матеріалу, уточненні основних понять, за потреби корегувати знання студентів із теми. Важливе значення під час проведення цього типу лекції має розміщення студентів в аудиторії. Для створення сприятливого психологічного клімату доцільно розмістити студентів у вигляді круглого столу або в актовій залі. У межах дослідження проведено лекції-прес-конференції на теми: «Загальний морфологічний аналіз декоративно-прикладного мистецтва», «Характеристика української народної орнаментики» із дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво»; «Історія українського декоративно-прикладного мистецтва», «Історія виникнення й розвитку розпису та писанкарства» із курсу «Історія декоративно-прикладного мистецтва»; «Педагогічний експеримент» із дисципліни «Методологія й організація наукових досліджень» та ін. Під час проведення цього типу лекції для відповідей на запитання залучено студентів, що активізувало їхню навчально-пізнавальну діяльність, стимулювало до самонавчання.

Лекція-брифінг, на відміну від лекції-прес-конференції, передбачає коротке повідомлення викладача (15-20 хв.), згодом – відповіді на запитання

студентів. У процесі дослідження для майбутніх учителів трудового навчання та технологій проведено лекцію-брифінг, наприклад, на тему «Професійна діяльність та особистість учителя трудового навчання» із дисципліни «Вступ до спеціальності». На початку лекції викладач повідомив про особливості педагогічної діяльності, схарактеризував професійні функції вчителя трудового навчання та його професіограму, супроводив свій виступ демонструванням слайдів мультимедійної презентації. Після цього студенти підготували запитання стосовно теми лекції, а викладач відповів на них, акцентуючи увагу на ключових положеннях.

Лекція-візуалізація вможливорює візуальну форму представлення навчального матеріалу за допомогою створення зорових образів. Демонстрування засобів візуалізації потрібно супроводжувати словесною інформацією, яка доповнює, уточнює, конкретизує зоровий образ. Читання лекції проходить у вигляді розгорнутого доповнення, коментування підготовлених наочних матеріалів. З огляду на особливості професійної діяльності майбутніх викладачів трудового навчання та технологій, доцільно використовувати різні види наочності: натуральні, образотворчі, знакові (символічні). Велике значення в проведенні цього типу лекції належить засобам візуалізації (карти пам'яті, фрейми, опорні конспекти та ін.). Рекомендовано також демонструвати відеофільми, скрайбінг-презентації, мультимедійні презентації та ін. Опора на зорові образи дає змогу підвищити ефективність сприйняття навчального матеріалу, його осмислення, систематизації та запам'ятовування, сприяє розвитку наочного мислення, уяви, спостережливості.

Особливістю лекції-візуалізації є те, що студенти не конспектують матеріал, тому на етапі підготовки викладач має чітко окреслити логічну послідовність представлення наочного матеріалу, виокремити основні положення, на яких необхідно акцентувати увагу студентів і подати їх у вигляді візуальних образів. Зазначимо, що ефективність проведення лекції-візуалізації залежить від уміння викладача узагальнювати словесну

інформацію та переводити її у візуальну форму. Необхідно також зважати на особливості змісту теми, рівень готовності студентів до сприйняття навчального матеріалу у візуальній формі, кількість інформації та темп її сприйняття, наявність технічного обладнання. Для майбутніх учителів трудового навчання та технологій доцільно проводити лекції-візуалізації у вигляді опорних конспектів на теми: «Опис змісту й обсягу навчального матеріалу теми» із дисципліни «Методи трудового навчання», «Форми виховної роботи, їх характеристика» із курсу «Теорія і методика виховної роботи» та ін.; скрайбінг-презентації на теми «Елементи педагогічної майстерності» із дисципліни «Педагогічна майстерність», «Педагогічна деформація вчителя: сутність, причини, шляхи уникнення» із курсу «Педагогічна взаємодія в професійній діяльності»; мультимедійні презентації з теми «Мотивація навчальної діяльності учнів» із курсу «Методика трудового навчання», «Писанкарство» із дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» та ін. Наголосимо, що наочне представлення навчального матеріалу лекції-візуалізації доцільно використовувати не лише під час вивчення теми, а й на етапі її закріплення, самопідготовки студентів до поточного та підсумкового контролю.

Теоретична підготовка охоплює як лекційні, так і *практичні та лабораторні заняття, самостійну й науково-дослідницьку роботу* студентів. Зокрема, під час практичних і лабораторних занять на етапі вступного інструктування викладач, пояснюючи послідовність виконання завдань, закріплює й удосконалює знання студентів, акцентує увагу на теоретичних положеннях, які необхідні для виконання практичної та лабораторної роботи. Ефективним методом для закріплення теоретичних знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, визначення рівня розуміння ними основних понять є метод взаємопояснення.

До основних видів самостійної роботи студентів, що сприяють закріпленню й поглибленню знань, належить підготовка до лекційних та

практичних (семінарських) і лабораторних занять. Зазвичай, вона передбачає опрацювання конспекту лекцій, підручників і посібників, перегляд відеоматеріалів та презентацій із теми. У процесі дослідження використано такі види самостійної роботи студентів, як *підготовка повідомлень, написання реферату, есе із запропонованої теми; розроблення презентацій, конспект-схем або карт пам'яті лекційного заняття*. Наприклад, у межах дисципліни «Педагогіка» запропоновано такі теми для рефератів: «Роль козацьких діячів та козацьких шкіл у розвитку освіти в Україні», «Виникнення національної освіти в Галичині й на Закарпатті», «Дослідництво як основа становлення творчої особистості (за В. Сухомлинським)», «Етнічні й родинні засади виховання М. Драгоманова» та ін. У руслі дисципліни «Педагогіка вищої школи» студенти мали змогу підготувати есе на низку тем: «Компетентісний підхід до формування змісту навчання», «Ситуаційні тести в професійній підготовці майбутніх педагогів», «Проблеми педагогічної діагностики» та ін. Із дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» передбачено підготовку доповіді й презентації щодо історії розвитку художнього оброблення різних конструкційних матеріалів (металу, каменю, скла, кераміки, кістки й рогу тощо).

Отже, використання цих видів самостійної роботи сприяло узагальненню й систематизації знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій, формуванню вмінь виокремлювати ключові поняття й положення, акцентувати увагу на головному, аргументовано висловлювати власну думку стосовно порушеної проблеми.

У контексті дослідження особливу увагу зосереджено на *науково-дослідницькій роботі студентів*, під час якої майбутні вчителі трудового навчання та технологій брали активну участь у Всеукраїнських конкурсах наукових робіт та II етапі Всеукраїнської олімпіади зі спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології», виборювали призові місця (наприклад, «Скрайбінг-презентації як засіб формування знань на уроках трудового навчання» (В. Душко – II місце); «Використання методу кейс-стаді

на уроках трудового навчання» (С. Бакалюк – III місце); «Комікс як дидактичний засіб подання навчального матеріалу для учнів із трудового навчання» (Р. Овчарук – II місце) та ін.).

Отже, методика теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності може бути реалізована під час умовно виокремлених етапів: формування оперативних знань; формування тактичних знань; формування стратегічних знань. Така методика передбачає комплексне використання знань у професійній діяльності, що відбувається під час практичної підготовки студентів.

4.5. Зміст і методика практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій

Практична підготовка – важливий складник професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, що забезпечує формування професійних умінь і навичок, які дають змогу успішно провадити педагогічну діяльність. Така підготовка вможливує інтеграцію знань, отриманих під час теоретичного навчання, та їх використання для виконання практичних завдань у стандартних і нестандартних ситуаціях під час навчання в закладі вищої освіти й у сучасних умовах закладів загальної середньої освіти.

Аналізований вид підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності проведено під час практичних (семінарських), лабораторних занять, практик. Це охоплювало зміст низки дисциплін «Технологія обробки матеріалів із практикумом», «Художня обробка матеріалів», «Комп'ютерний практикум», «Нетрадиційні техніки художньої обробки матеріалів із практикумом», а також проходження технологічної, педагогічної практики в закладах

позашкільної освіти, педагогічної практики – у закладах загальної середньої освіти, педагогічної практики – у закладах вищої освіти. Структурно-логічну схему змісту практичної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено на рис. 4.8.

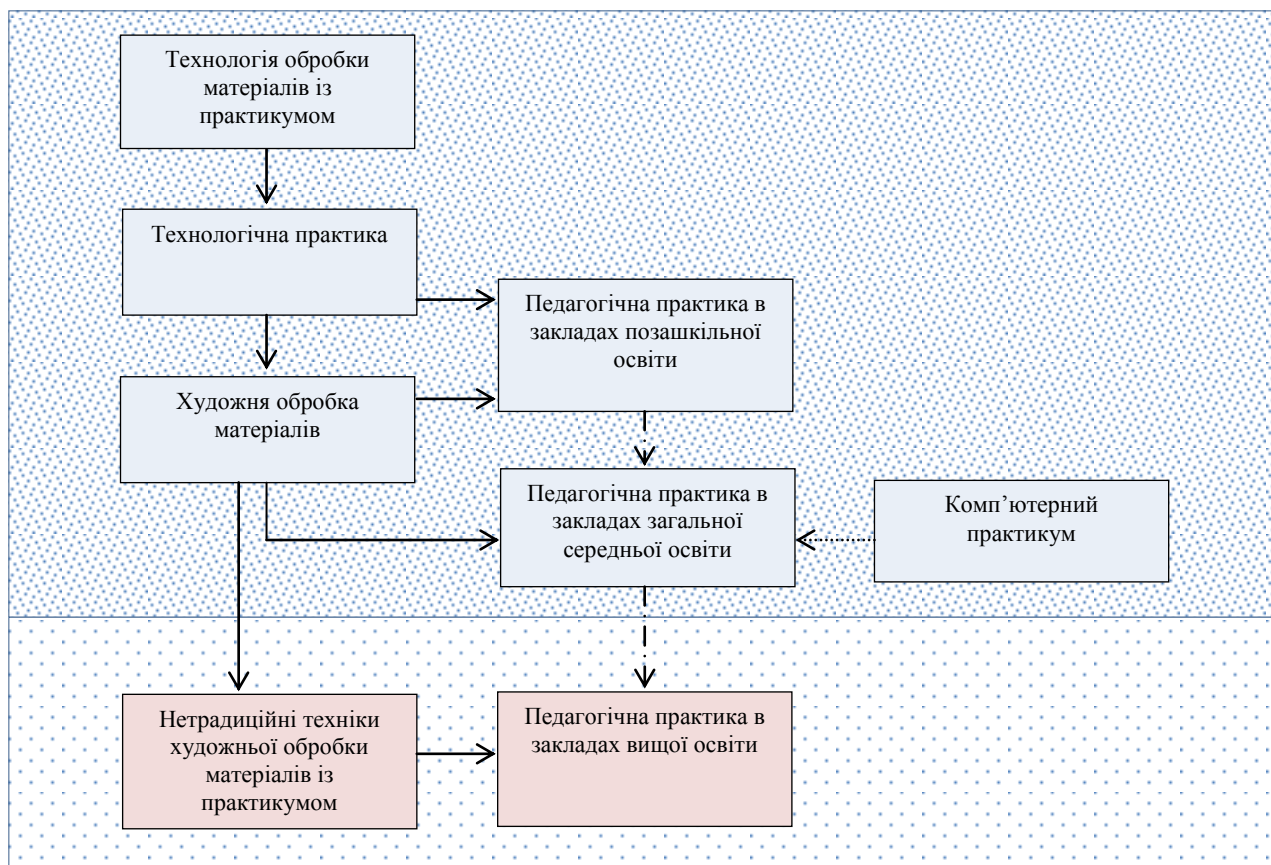

Рис. 4.8. Структурно-логічна схема змісту практичної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Зазначимо, що практична підготовка не обмежена описаними навчальними дисциплінами й видами практик, вона проходить комплексно впродовж усього періоду навчання студента в закладі вищої освіти, зокрема під час виконання практичних (семінарських), лабораторних робіт, написання курсових робіт з інших дисциплін.

Для ефективності практичної підготовки студентів у процесі дослідження взято до уваги такі аспекти:

- спрямованість завдань практики на майбутню професійну діяльність та вимоги до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на сучасному етапі;
- наступність і неперервність практичної підготовки, що передбачає поступове ускладнення змісту, форм та методів практичної підготовки й завдань під час практики;
- комплексний характер практичної підготовки, що прогнозує єдність навчальних, розвивальних, виховних цілей, їхню спрямованість на досягнення загальної мети;
- тісний взаємозв'язок теоретичного, практичного, методичного видів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- використання сучасних педагогічних технологій і традиційних та інноваційних технологій оброблення конструкційних матеріалів під час практичної підготовки студентів;
- залучення до керівництва практикою досвідчених керівників гуртків закладів позашкільної освіти й учителів закладів загальної середньої освіти;
- презентація результатів практичної підготовки на захистах практик, виставках.

Основними **формами практичної підготовки** майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є *практичні (семінарські) заняття, майстер-класи й практики (технологічні та педагогічні)*.

Практичні заняття забезпечують формування вмінь і навичок щодо застосування знань, використання технічних механізмів, обладнання й інструментів під час виконання практичних завдань, що сприяють розвиткові готовності до майбутньої професійної діяльності. Ефективність практичного заняття залежить від узгодженості теми із завданнями практичної роботи,

наявності методичного забезпечення для виконання завдання, організації робочого місця, наявності необхідних матеріалів й обладнання для практичної роботи, дотриманням правил безпечної праці, санітарно-гігієнічних вимог. Під час практичної роботи проведено інструктаж, який передбачав оголошення завдання практичної роботи; повідомлення теоретичних відомостей, необхідних для виконання завдання; демонстрування прийомів або способів дій, технологічних операцій; повторення правил техніки безпеки; ознайомлення студентів із критеріями якості виконання технологічних операцій та вимогами до виробів, із часом, запланованим для виконання практичної роботи. Залежно від мети практичного завдання, вибирають форми організації практичної роботи (фронтальна, бригадна, групова або індивідуальна) студентів на занятті. Наприклад, із дисципліни «Технічна творчість» передбачено виготовлення групових проектів із створення моделей, удосконалення технічних пристроїв та обладнання й ін. У межах курсу «Технологія обробки матеріалів із практикумом» заплановано виконання індивідуальних проектів із виготовлення різноманітних виробів (із деревини – шпаківня, ткацький верстат, підсвічник, стільці; із металу – різцетримачі, плашкотримачі, меблева фурнітура, слюсарний інструмент; із текстильних матеріалів – заплічник, сумки, спецодяг та ін.)

Однією з форм практичного навчання є *семінарські заняття*, які передбачають активну дискусію відповідно до попередньо вибраної теми. У процесі підготовки до семінарських занять студенти попередньо ознайомлюються з переліком питань для обговорення, планують й організовують свою самостійну роботу з підготовки до заняття [383]. Це сприяє формуванню в майбутніх учителів трудового навчання та технологій умінь: самостійно працювати з інформаційними джерелами, з'ясовувати головне в навчальному матеріалі, виконувати освітні завдання раціональними способами, конспектувати й писати реферативні повідомлення, аналітичні

огляди з певної проблеми, проводити самоаналіз та самооцінювання рівня своєї підготовленості до заняття та ін.

У процесі дослідження зафіксовано ефективність використання *семінарів-дискусій*, які забезпечували продуктивну педагогічну взаємодію, сприяли формуванню вмінь у майбутніх учителів трудового навчання та технологій аргументовано висловлювати свою думку, поважати позицію співрозмовника. Важливо правильно дібрати тему для семінару-дискусії, яка б зацікавила студентів, була для них актуальною; чітко окреслити питання для обговорення; розподілити ролі й форми участі студентів у колективній дискусії. На першому курсі проведено семінари-дискусії, у ході яких протягом 5-10 хвилин порушено певні проблеми в межах зазначеної теми, розподілено студентів на групи, обговорено задекларовані проблеми. За результатами обговорення в малих групах організовано фронтальну дискусію з описом шляхів розв'язання проблем та їх обґрунтування. На завершальному етапі семінару-дискусії підбито підсумки за результатами аналізу колективного обговорення зазначеної проблеми.

На старших курсах проведено також *семінари-суперечки рядів*, які передбачали, що викладач наводить контраргументи стосовно позиції студентів або студенти називають одну-дві тези, попередньо розподілившись у групи-ряди. Цей вид семінару доцільно проводити як підсумкове заняття з вивчення теми, розділу або модуля, щоб узагальнити й систематизувати знання, формувати вміння застосовувати їх у стандартних і нетипових ситуаціях. Для аналізу актуальних теоретичних та практичних проблем організовано також *семінар-дослідження*, який прогнозував попередню підготовку студентами певних доповідей, їх заслуховування й обговорення.

Ефективною формою практичної підготовки є *майстер-класи*. Участь майбутніх учителів трудового навчання та технологій у майстер-класах стимулює їх до активної пізнавальної діяльності, сприяє засвоєнню практичних способів діяльності, розвиткові комунікативних здібностей, спонукає до самостійної творчої діяльності. Т. Артюгіна [57; 58] зазначає, що

майстер-клас оптимізує формування мотивації й пізнавальних інтересів до певного виду діяльності, умінь щодо її планування, організації й контролю, забезпечує індивідуалізацію цього процесу [57]. Основна особливість майстер-класу – передання способів діяльності від майстра його учасникам. С. Кашлєв [277; 278] трактує майстер-клас як показ «практичних дій», демонстрування творчого розв’язання певної проблемної ситуації практичного характеру [277, с. 24]. Технологію проведення майстер-класів, що використана в ході дослідження, подано в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Технологія проведення майстер-класу

Зміст діяльності на кожному етапі майстер-класу	Дії майстра (того, хто проводить майстер-клас)	Дії учасників майстер-класу
1	2	3
1. Організаційний етап		
Формулювання мети й завдань майстер-класу	Привітання, знайомство, вступне слово майстра	Знайомство з майстром, висловлення власних міркувань, очікувань від майстер-класу
2. Основний етап		
Формулювання проблеми, розв’язанню якої присвячено майстер-клас	2. 1. Порушення проблеми	Аргументування проблеми
Актуалізація опорних знань щодо порушеної проблеми	2. 2. Панель	Висловлення власних думок і позицій щодо розв’язання зазначеної проблеми
Характеристика основних ідей, положень, технології та їх наочне представлення з коментуванням	2.3. Презентація досвіду майстром із практичним демонструванням	Сприйняття та спостереження за діяльністю майстра
Консультавання, інструктаж щодо технології виконання завдання, за необхідності демонстрування окремих операцій	2.4. Моделювання	Самостійне виконання послідовності дій, продемонстрованих майстром із застосуванням його технології

Продовження табл. 4.7

1	2	3
3. Афішування		
Представлення виконаних робіт, їх аналіз	Організація обміну враженнями, думками; підбиття підсумків	Рефлексія результатів майстер-класу

Наукова цінність майстер-класу полягає у використанні методичних прийомів як важливих елементів технології його проведення: індукції, самоконструкції, соціоконструкції, соціалізації, афішування, розриву, творчого конструювання й рефлексії. Доцільно стисло схарактеризувати особливості кожного з методичних прийомів майстер-класу.

Індукцією, або *індуктором*, називають проблемну ситуацію в умовах технології майстер-класу, що сприяє розвитку особистості кожного з його учасників через стимулювання творчої діяльності. Індуктор формують так, щоб він мотивував до засвоєння нових знань і способів діяльності, орієнтував стосовно шляхів подолання проблемної ситуації. Для цього майстер повинен спрямувати учасників майстер-класу на усвідомлення проблеми та її розуміння, формування потреби в необхідності її розв'язання. Зазначимо, що залежно від мети майстер-класу, може бути вибрано кілька індукторів, які забезпечують формування потреби у відкритті нових знань, способів діяльності. Важливо, щоб учасники усвідомлювали реалістичність досягнення мети, а отже, розв'язання проблемної ситуації.

Наступний важливий методичний прийом майстер-класу – *самоконструкція*, що витлумачують як індивідуальне створення гіпотези, рішення, тексту, малюнка, проекту. Проведення майстер-класу передбачає залучення його учасників до групових видів діяльності. Зазвичай, малі групи можуть бути сформовані різними способами: запропоновані майстром; утворені за ініціативи учасників або стихійно. Майстер має право коригувати

склад груп відповідно до їхніх психофізіологічних особливостей. Розроблення й виконання завдання групою, створення результату називають *соціоконструкцією*.

Будь-який вид діяльності учасників під час майстер-класу передбачає зіставлення та порівняння себе й своїх дій із діями інших учасників, їх оцінювання та корегування, тобто реалізацію соціальної спроби або *соціалізацію*. Це дає змогу самореалізуватися під час майстер-класу кожному учасникові, сприяє самопізнанню й розвитку їхніх здібностей.

Наступний прийом – *афішування*, що передбачає представлення й ознайомлення з результатами діяльності учасників майстер-класу та майстра.

Розрив у майстер-класі трактують як внутрішнє усвідомлення учасниками неузгодженості знань із новими потребами, суперечності, невідповідність старого знання новому, що спонукає до активного розв’язання проблеми, пошуку варіантів, отримання нових відомостей, тобто до розриву зі старими теоріями й підходами та до нового розуміння. Цей прийом у наукових джерелах часто ототожнюють із такими поняттями, як «інсайт», «осаяння», «розуміння».

Останній етап майстер-класу – *рефлексія*, що дає змогу провести самоаналіз результатів, емоцій, почуттів, які виникли в учасників майстер-класу. Украй важливо налагодити конструктивну взаємодію між майстром та учасниками майстер-класу. Майстер повинен виконувати роль консультанта, який стимулює активність учасників майстер-класу, сприяє їхньому саморозвитку через створення творчої атмосфери.

У професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій найбільш доцільно проводити майстер-класи з дисциплін «Технологія обробки матеріалів із практикумом», «Художня обробка матеріалів», «Нетрадиційні техніки художньої обробки матеріалів із практикумом». До проведення майстер-класів із цих дисциплін долучаються досвідчені майстри декоративно-прикладного мистецтва міста й області.

Студенти опановують традиційні та сучасні техніки художнього оброблення матеріалів, способи технічного конструювання.

Практична підготовка забезпечує налагодження безпосереднього зв'язку між теорією та практикою, оскільки в реальних умовах професійної діяльності закладів загальної середньої освіти відбувається інтеграція теоретичних знань і практичних умінь майбутніх фахівців, що зумовлює оволодіння професійною компетентністю.

Серед форм підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів варто назвати **практику**. Навчальний план підготовки зазначених фахівців передбачає проходження студентами кількох видів практики: етнографічної – на базі музеїв, історично-культурних заповідників і т.д. (6 сем.), технологічної, педагогічної в закладах позашкільної освіти, педагогічної – у закладах загальної середньої освіти (8 сем.), педагогічної – у закладах вищої освіти. Ці види практик взаємодоповнюють одна одну й забезпечують підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до професійної діяльності загалом й організації позаурочної художньо-технічної діяльності зокрема. Алгоритм проходження всіх практик такий: проведення установчих зборів, безпосереднє проходження практики, оформлення звіту й захист її результатів.

Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій не обмежена лише професійним виміром, оскільки необхідно формувати гармонійну й усебічно розвинену особистість, яка має високий рівень культури, здатна до національної самоідентифікації. Це аргументоване необхідністю глибокого й систематичного пізнання народної духовної та матеріально-побутової культури, що створює сприятливі умови для формування ціннісних орієнтацій в умовах державної незалежності. Реалізації такої мети сприяє проходження **етнографічної практики**, під час якої студенти долучаються до проведення етнографічних досліджень,

національно-культурного відродження, вивчення найкращих здобутків і цінностей українського народу.

Етнографічна практика побудована на ґрунтовній теоретичній основі, що закладена в процесі вивчення фахових дисциплін, передусім таких, як «Художня обробка матеріалів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Рисунок», «Композиція» та ін.

Основні завдання етнографічної практики для студентів спеціальності 014.10 «Середня освіта. Трудове навчання та технології» такі:

- розширити й удосконалити знання студентів про особливості дослідницької діяльності співробітників музеїв, історико-культурних заповідників;
- формувати інтерес студентів до етнографічно-дослідницької діяльності, зокрема в напрямі дослідження народних ремесел;
- удосконалювати вміння студентів планувати пошукову діяльність, документувати отримані дані, використовувати набуті знання в пошуково-дослідницькій діяльності, планувати й організовувати свою роботу під час практики;
- формувати вміння аналізувати, систематизувати й узагальнювати інформацію, отриману під час дослідницької діяльності;
- виховувати шанобливе ставлення до історії, традицій, звичаїв, культури, обрядів, свят України, її регіонів, а також до культури інших етносів, які проживають на території держави;
- сприяти збереженню національних надбань нашого народу.

У процесі проходження майбутніми вчителями трудового навчання та технологій етнографічної практики умовно виокремлюємо три етапи:

- *ознайомчий* – ознайомлення з базою практики, історичною довідкою музею (історико-культурного заповідника), його структурою, кадровим складом, змістом роботи працівників етнографічного відділу;

– *етнографічно-дослідницький* – дослідження експонатів й опис виставкової зали етнографічного відділу; аналіз принципів формування експозиції, присвяченої народним ремеслам; з'ясування місця народних ремесел в експозиції відділу; характеристика предметів одного з видів народного ремесла, що зберігаються у фондах музею (їхня кількість, техніки оздоблення, стиль, різноманітність); окреслення особливостей та видів і технік декоративного оздоблення в досліджуваному виді ремесла, залежно від району виготовлення виробу (регіональні відмінності); вивчення документації, яка стосується специфіки роботи працівників етнографічного відділу музею;

– *завершальний* – систематизація й узагальнення етнографічного матеріалу, виготовлення ескізів аналізованих виробів, оформлення звіту практики.

Технологічна практика має на меті закріплення та поглиблення знань, що отримані під час вивчення спеціальних дисциплін; оволодіння вміннями й навичками з управління обладнанням столярного цеху, деревообробного виробництва та металовиробництва; технологіями виконання різноманітних видів робіт і виготовлення виробів із різних конструкційних матеріалів загалом; розроблення технологічної документації на виготовлені вироби; виготовлення залікової роботи для захисту практики.

Особлива увага зосереджена на напрямках розвитку нової техніки для оброблення конструкційних матеріалів, вимогах до раціональної організації робочого місця; способах економної витрати матеріалів, електроенергії; правилах бережливого використання інструменту, обладнання та пристроїв; правилах безпечної праці, виробничої санітарії, особистої гігієни, пожежної безпеки й внутрішнього розпорядку. В основу організації технологічних практик покладено проектну технологію. Орієнтовний зміст технологічної практики зі столярного оброблення деревини для майбутніх учителів трудового навчання та технологій подано в Додатку И.

Педагогічну практику в закладах позашкільної освіти студенти проходять під час навчання на третьому курсі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що передбачає:

- ознайомлення з організацією та плануванням роботи гуртків, позашкільних установ;
- залучення студентів до роботи методичних об'єднань, нарад, зборів та інших органів самоврядування закладу позашкільної освіти, а також до заходів, пов'язаних з організацією навчально-виховної роботи;
- формування вмінь щодо розроблення й ведення документації, пов'язаної з виконанням посадових обов'язків керівника гуртка (журнал із техніки безпеки, журнал відвідування, календарно-тематичний план гуртка, паспорт майстерні, план-конспект до кожного заняття гуртка);
- формування вмінь із розроблення необхідних додаткових методичних та дидактичних матеріалів;
- формування вмінь щодо організації та проведення занять гуртка, відповідно до календарно-тематичного плану;
- формування знань, умінь і навичок за напрямками позашкільної освіти, диференційовано, згідно з індивідуальними можливостями, інтересами, нахилами, здібностями учнів;
- створення умов для творчого, інтелектуального, духовного й фізичного розвитку учнів, задоволення їхніх освітніх потреб, залучення до технічно-конструкторської, художньої та інших видів творчості.

Проходження студентами педагогічної практики в закладах позашкільної освіти сприяє вдосконаленню й поглибленню знань студентів щодо структури та організації роботи закладу позашкільної освіти, діяльності гуртка, порядку ведення нормативної документації, організації виставок і проведення занять; удосконаленню знань та вмінь із різних традиційних видів декоративно-прикладного мистецтва (вишивки, бісерного рукоділля, в'язання, плетіння, кераміки, розпису тощо), технічної творчості й дизайну;

формуванню навичок майбутніх учителів трудового навчання та технологій щодо проведення гурткових занять; удосконаленню практичних навичок проектування й виготовлення декоративних і технічних виробів; поглибленню пізнавального інтересу до художньо-технічної діяльності; створенню умов для творчого розвитку в галузі художньо-технічної творчості.

Практика в закладах позашкільної освіти орієнтована саме на формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Навчальний план четвертого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти передбачає проходження студентами *педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти*. До основних завдань практики належать такі:

- дослідження стану навчально-виховного процесу в закладі загальної середньої освіти (організація занять і виховної роботи, технології навчання й виховання, контроль навчальних досягнень і розвитку особистості);
- конструювання особистісної педагогічної системи навчання й виховання учнів на період практики (окреслення основних цілей навчання та виховання; відбір, структурування й дозування знань; підготовка необхідної матеріально-технічної та дидактичної бази; дозування обсягів робіт учнів; вибір й обґрунтування методів, форм і засобів навчання та виховання; виявлення міжпредметних зв'язків);
- організація навчально-виховного процесу (різні види навчально-пізнавальної діяльності учнів, що сприяють успішному оволодінню знаннями, уміннями й навичками, педагогічній взаємодії з учнями, психологічно комфортній атмосфері);
- управління навчально-виховним процесом під час уроків трудового навчання та позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- контроль за результатами навчально-пізнавальної діяльності.

Загальна оцінка за практику поєднує в собі оцінки різних напрямів професійної діяльності студентів і складається з комплексної оцінки з урахуванням вагових коефіцієнтів за сформованість виокремлених видів педагогічних умінь і навичок, зміст та якість професійного портфоліо, оформлення й захист звіту (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Оцінювання результатів проходження педагогічної практики

Оцінювання динаміки розвитку педагогічних умінь										Оцінювання сформованості професійно важливих якостей	Зміст і якість професійного портфоліо			Оформлення звіту	Захист звіту
гностичні		проектувальні		конструктивні		організаторські		комунікативні							
Керівник від бази практики	Керівник від кафедри	Керівник від бази практики	Керівник кафедри	Керівник від бази практики	Керівник від кафедри	Керівник від бази практики	Керівник від кафедри	Керівник від бази практики	Керівник від кафедри		«Портфоліо документів»	«Портфоліо робіт»	«Портфоліо відгуків»		
BK=0,4										BK=0,1	BK=0,3			BK=0,1	BK=0,1

Під час проходження педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти студенти виконують функції вчителя трудового навчання та керівника гуртка художньо-технічної творчості, що сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки, формуванню готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Також під час практики передбачено виконання завдань, які оптимізують формування вмінь щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (Додаток Д).

Особливістю *педагогічної практики в закладах вищої освіти*, яку студенти проходять під час навчання на 1 курсі другого (магістерського) рівня вищої освіти, є те, що вона відбувається саме на базі закладів вищої освіти. Практикант викладає художньо-технологічні дисципліни, а також

організовує позаурочну художньо-технічну діяльність студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

За результатами проходження педагогічної практики студенти готують самоаналіз педагогічної діяльності, описуючи стан, результати своєї професійної діяльності, причиново-наслідкові взаємозв'язки між елементами педагогічних явищ, шляхи вдосконалення навчання й виховання учнів. Самоаналіз необхідно проводити на основі аналізу й порівняння сформованості основних педагогічних умінь на початку та після завершення навчально-педагогічної практики. Це дає змогу оцінити динаміку змін у професійній підготовці майбутнього вчителя трудового навчання та технологій.

Отже, практична підготовка забезпечує формування професійних умінь та навичок майбутніх учителів трудового навчання та технологій, необхідних для успішного провадження професійної діяльності, за умови належної методичної підготовки.

4.6. Зміст і методика методичної підготовки студентів

У більшості наукових досліджень методична підготовка схарактеризована як самостійний складник, структурний компонент системи професійної підготовки педагога, що має якісну визначеність. Вивченню її форм і змісту присвячено праці С. Вітвицької [501], Т. Годованюка [157], Н. Зеленко [244], В. Земцова [245], І. Княжевої [282], Г. Саранцева [541], Н. Соловової [578], Л. Таланової [592], В. Шагана [653], О. Хоми [636] та ін. Особливості методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій описано в працях В. Бойчука [106], Д. Кільдерова [281], М. Корця [313], М. Курача [350], І. Нищака [446], О. Торубари [612], Д. Тхоржевського [615], В. Юрженка [685], С. Ящука [697] та ін.

Поняття «методична підготовка» є багатоаспектним, тому в наукових джерелах запропоновано різні підходи до його трактування. На думку І. Княжевої, методична підготовка являє собою системотвірний компонент професійної підготовки вчителя загалом і може бути представлена як сукупність методичних знань, умінь та професійно важливих особистісних якостей [282, с. 177]. Згідно з працями інших авторів [290; 537; 572], це комплексна й динамічна система, що вирізняється метою, змістом, формами й технологіями, діагностичним інструментарієм та результатом [290]; самостійна система засвоєння міждисциплінарних знань і сформованості методичних умінь та навичок їх представлення в освітньому процесі [372]; процес формування й удосконалення знань і вмінь, необхідних для адекватного виконання своїх професійно-педагогічних методично орієнтованих завдань [430]; процес опанування передового педагогічного досвіду щодо провадження педагогічної діяльності, що базоване на досягненнях педагогіки, психології, методик навчання й виховання [636]; завершальний етап професійної підготовки в закладі вищої освіти, що впливає на успішність педагогічної діяльності [541].

Структурно-логічну схему змісту методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено на рис. 4.9.

Більшість науковців [132; 157; 282; 537; 541; 636] наголошує на необхідності створення належних умов для майбутніх педагогів під час навчання в закладах вищої освіти. Це допоможе сформувати в них індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Потужний потенціал мають дисципліни з методик викладання, під час вивчення яких студенти опановують форми й методи навчання, сучасні педагогічні технології, навчаються розробляти дидактичні засоби навчання й контролю навчальних досягнень, навчально-методичну документацію (зокрема, дисципліна «Педагогічна майстерність»).

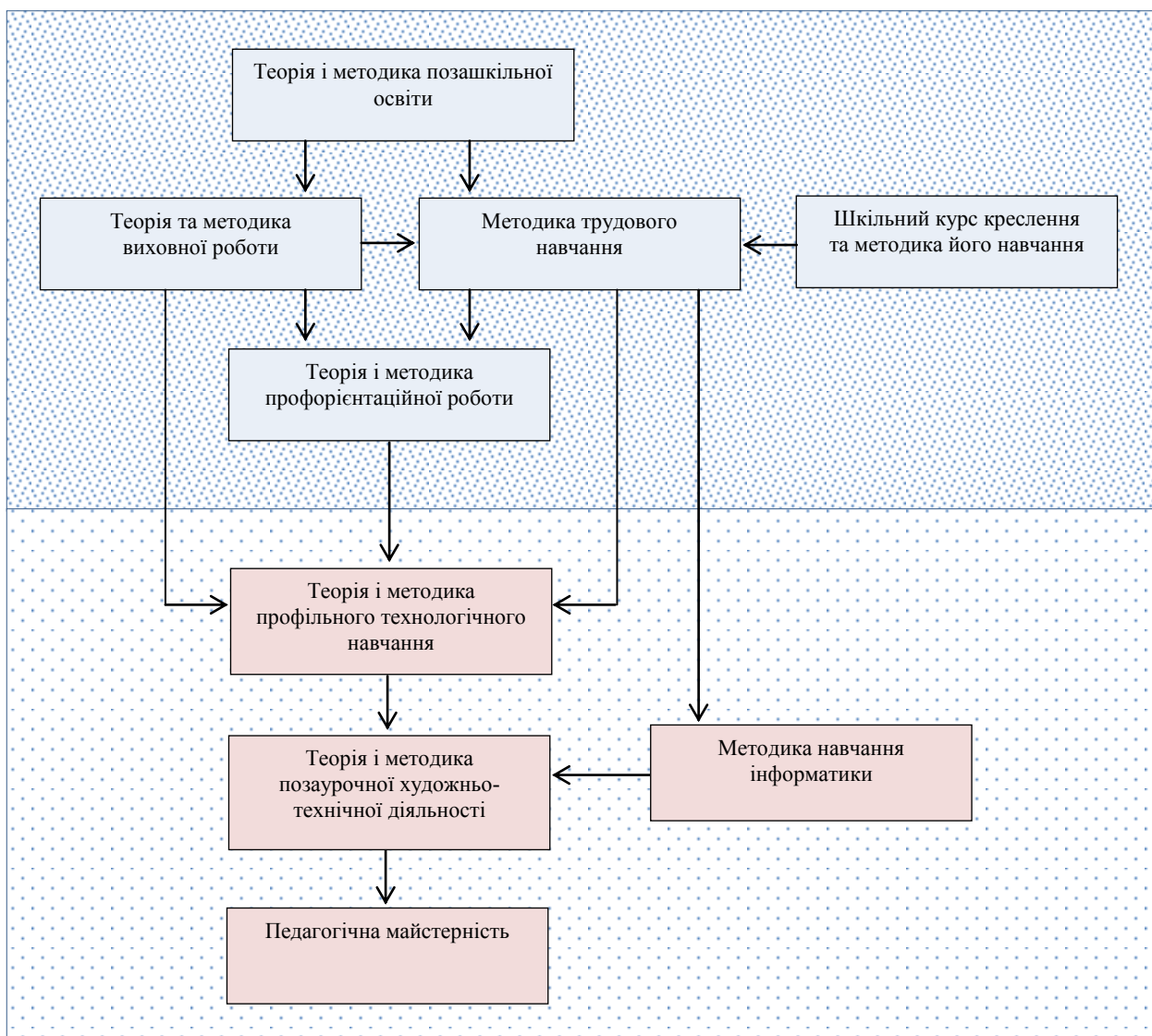

Рис. 4.9. Структурно-логічна схема змісту методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів

Ми погоджуємося з думкою В. Сагарди стосовно необхідності цілісної системи методичної підготовки, що забезпечить формування професійно компетентного педагога відповідно до вимог сучасної української школи [537].

Умовно в методичній підготовці виокремлюють певні етапи. На думку Т. Годованюка [157], методична підготовка вчителя містить три етапи: ознайомлення (передбачає ознайомлення з навчальними програмами закладу

загальної середньої освіти, навчальними підручниками з предмета, досягненнями в галузі психології та педагогіки, шляхами підвищення ефективності освітнього процесу); вивчення (спрямований на опанування основ дисципліни, передового педагогічного досвіду її викладання, державних нормативних документів); розвиток (зорієнтований на розвиток творчого потенціалу, педагогічної майстерності й навичок самоосвітньої роботи) [157, с. 138–139].

І. Княжева [282], зважаючи на теорію Б. Гершунського [151] про структуру й етапи освітнього процесу, представляє методичну підготовку майбутніх учителів у вигляді таких сходинок або рівнів: 1) методична грамотність як основа методичної підготовки, що передбачає наявність мінімального обсягу методичних знань, умінь і навичок, світоглядних та поведінкових якостей; 2) методична освіченість – відрізняється від попередньої глибиною й обсягом знань, умінь і навичок, світоглядних та поведінкових особистісних характеристик; 3) методична компетентність, яка передбачає наявність свідомого ставлення до методичної діяльності, здатність до перенесення теорії в площину практики на засадах усвідомлення закономірностей освітнього процесу; 4) методична культура як системне динамічне особистісне утворення, що прогнозує наявність рефлексивного осмислення, відтворення й продукування змісту та технологій навчання [282, с. 180–181].

З огляду на особливості професійної діяльності, Т. Ковбаса диференціює такі етапи методичної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти: пропедевтичний (заняття в майстерні, вивчення машинознавчих дисциплін); фундаментальний (опанування психолого-педагогічних дисциплін); практичний – вивчення предметів загальної та часткової методики; навчально-науковий (підготовка й написання курсових робіт); адаптаційний (педагогічні практики в навчальних закладах); діагностичний (захист випускних кваліфікаційних робіт і державні іспити) [290, с. 239].

Одним зі способів фіксації, накопичення матеріалів, що демонструють рівень методичної підготовки майбутнього педагога та вміння виконувати професійні завдання, є **портфоліо**. Підсумковий контроль із дисциплін «Теорія і методика позашкільної освіти», «Теорія та методика виховної роботи», «Методика трудового навчання», «Теорія і методика профорієнтаційної роботи», «Теорія і методика профільного технологічного навчання», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності», «Методика навчання інформатики» передбачає також представлення портфоліо методичних розробок, які демонструють рівень методичної готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій. Наприклад, із курсу «Теорія і методика виховної роботи» заплановано виконання майбутніми вчителями трудового навчання та технологій методичних розробок, які мають бути представлені в портфоліо: сценарії батьківських зборів, план екскурсії, план організації виставки учнівських робіт, сценарії змагальних форм виховної роботи, сценарії культурно-масових заходів, педагогічного всеобучу для батьків, сценарії годин класного керівника та ін. У межах дисципліни «Методика трудового навчання» студенти оформлюють портфоліо, яке містить такі методичні розробки: розгорнуті конспекти уроків трудового навчання, конспект-схеми, макети плакатів, опорних і технологічних схем до них; інструкційні та технологічні карти на виготовлення виробу або виконання технологічних операцій, засоби контролю (картки-завдання, тестові завдання), засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів (кресворди, ребуси, цікаві факти, дидактичні ігри), проекти виготовлення виробу тощо. Загалом необхідно зазначити, що представлення навчальних досягнень у вигляді портфоліо дає змогу не лише викладачеві комплексно підійти до визначення рівня готовності студента щодо виконання професійних завдань, а й студентові провести самоаналіз та самооцінювання результатів навчальної діяльності, презентувати їх під час майбутнього працевлаштування та професійної діяльності.

Під час оцінювання портфоліо студента з дисципліни доцільно дотримуватися таких критеріїв: повнота й системність методичних розробок; відповідність методичних розробок вимогам та особливостям уроків трудового навчання й технологій, позаурочної художньо-технічної діяльності; використання сучасних педагогічних технологій для розроблення методичних матеріалів; інформативність змісту матеріалів портфоліо; оформлення портфоліо. Зазначимо, що портфоліо слугує засобом аналізу динаміки змін у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до професійної діяльності загалом й організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зокрема; стимулює студентів до самоосвітньої діяльності; сприяє розвитку рефлексивної діяльності; персоніфікації результатів освітньої діяльності й методичних розробок зокрема; розвитку методичної культури майбутніх учителів [175]. Критерії оцінювання портфоліо подано в Додатку К.

На думку В. Загвоздкіна [227–229], портфоліо є не лише альтернативним засобом оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів, а й відображенням певного індивідуального стилю майбутнього педагога, його освітньої філософії щодо побудови освітнього процесу [227, с. 7]. Після завершення навчання студентів пропонують оформити професійне портфоліо, яке допоможе презентувати свої знання, уміння й навички; рівень готовності до професійної діяльності під час працевлаштування в закладах позашкільної та загальної середньої освіти. Орієнтовна структура професійного портфоліо може бути така: портфоліо документів (містить навчальний план, за яким проходила підготовка, а також відомості про студента); портфоліо робіт (представляє опис методичних розробок студентів під час навчання в закладі вищої освіти); портфоліо досягнень (рейтинг студента під час навчання в закладі вищої освіти, характеристику, сертифікати участі в конференціях, грамоти та дипломи учасника конкурсів, олімпіад, самоаналіз освітньої діяльності тощо) [228, с. 180–182].

Ефективність методичної підготовки залежить від сукупності методів і технологій її реалізації. Як засвідчують результати дослідження, дієвими методами проведення методичної підготовки є *ділові ігри, розв'язування кейсів, виконання проектів, мікрОВикладання*.

За висловом А. Вербицького, *ділові ігри* – «форма відтворення в освітньому процесі предметного й соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем стосунків, характерних для цього виду праці» [133, с. 3]. Концепція ділової гри, зазначає науковець, може бути представлена сукупністю психолого-педагогічних принципів, а саме: імітаційного моделювання в просторі й у часі технології та значущих умов виробництва; ігрового моделювання змісту й форм професійної діяльності фахівців, які працюють на цьому виробництві; системності змісту ділової гри; діалогічного спілкування та взаємодії учасників; спільної діяльності студентів, що відображає соціальну сутність праці; проблемності змісту ділової гри; подвійного плану – єдності умовного (ігрового) і реального планів ділової гри [133, с. 6].

У психолого-педагогічній літературі [132; 245; 673] описано багато видів ділових ігор. Однак, як доводить досвід, для методичної підготовки майбутніх педагогів доцільно використовувати імітаційні, операційні та рольові ділові ігри. Імітаційні ігри дають змогу імітувати освітній процес на уроках трудового навчання, під час позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Операційні ігри сприяють формуванню вмінь і навичок щодо виконання певних дій та операцій, наприклад, методика пояснення прийомів оброблення металу, методика викладу нового матеріалу або опитування учнів на задану тему тощо. Рольові ігри забезпечують формування алгоритму дій у певній ситуації, тактики поведінки залежно від професійних функцій учителя. Під час вивчення дисципліни «Теорія і методика виховної роботи» проведено ділові ігри: «На батьківських зборах», «Спілкування з учнями, які не встигають», «Екскурсія на виробництво»,

«Година класного керівника» та ін., у процесі опанування курсу «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності» – «Майстерня творчості», «Розроблення спільного проекту», «Заняття гуртка», «Презентація робіт членів гуртка» та ін.

Під час гри майбутні вчителі трудового навчання та технологій можуть поставати в ролі вихованців гуртків, учасників Малої академії наук, творчих груп, батьків учнів, керівників гуртків, членів журі та ін. Для ефективності ділової гри доцільно налагодити продуктивну взаємодію між її учасниками з метою взаємообміну знаннями й досвідом. Зазначимо, що використання ділових ігор у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій сприяє не лише вдосконаленню знань і вмінь, набуттю певного досвіду поведінки в ситуаціях, наближених до реальних умов, а й формуванню особистісних якостей, таких як ініціативність, увічливість, тактовність, спостережливість, урівноваженість, критичність, самокритичність та ін.

У процесі засвоєння дисципліни «Теорія та методика виховної роботи» для узагальнення знань і вмінь студентам варто запропонувати ділову гру «Засідання методичного об'єднання керівників гуртків». Для цього доцільно поставити певну умову перед майбутніми вчителями трудового навчання та технологій – засідання буде проведене у вигляді творчих звітів керівників гуртків «Мої творчі здобутки». Мета ділової гри – змодельовати ситуацію представлення результатів свого педагогічного досвіду й взаємообміну досягненнями між учасниками гри. Це стимулюватиме навчально-пізнавальну діяльність студентів, сприятиме формуванню вмінь переконливо доносити основні ідеї до слухачів та візуалізувати їх.

Розроблення й проведення ділової гри передбачають такі етапи: підготовчий (окреслення мети й завдань ділової гри; формулювання правил гри та вимог до учасників, розроблення сюжету гри, залежно від її виду; розроблення структури гри та дидактичного забезпечення для її проведення;

розроблення методики проведення гри й системи оцінювання учасників за результатами їхньої діяльності); основний (розподіл ролей між учасниками й безпосереднє проведення гри); завершальний (підбиття підсумків, аналіз результатів гри та її ефективності в досягненні поставлених завдань).

Ділова гра імітує реальні умови освітнього процесу, під час її проведення необхідно дотримуватися таких вимог: моделювання умов гри, максимально наближених до умов професійної діяльності; поетапність розвитку подій у грі, що передбачає вплив результатів виконання завдань попередньому етапу на успішність реалізації наступних завдань; включення в гру конфліктних і неоднозначних ситуацій; чіткий контроль за часом гри; попередньо розроблені й доведені до відома учасників правила та умови проведення гри, система оцінювання [133, с. 24].

Аналіз і розв'язування конкретних навчальних ситуацій для ухвалення оптимальних рішень, вироблення алгоритму дій у заданих умовах прогнозують використання *кейсів* у процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Під час аналізу кейсів важливо формувати в майбутніх учителів трудового навчання та технологій уміння працювати в команді, взаємодіяти з іншими учасниками; розвивати критичне мислення; життєві установки; професійно-ціннісні орієнтації. Викладачеві необхідно зосередити увагу не на опануванні студентами готових знань, а на процесі їх самостійного отримання під час розв'язання кейсу. Технологія використання кейсів вимагає реалізації низки дій: створення опису ситуації, яка сталася в реальному житті та для розв'язання якої необхідні професійні знання й уміння; представлення ситуації студентам; генерування ідей студентами, дискусія з фіксуванням можливих шляхів розв'язання ситуації; представлення студентами остаточних варіантів розв'язання кейсу з аргументацією своєї відповіді; підбиття підсумків.

Існує низка вимог до розроблення кейсу:

- відповідність змісту кейсу меті, на реалізацію якої він спрямований;

- наявність певних труднощів, для подолання яких необхідний пошук певної інформації та критичне мислення;
- ілюстрування ситуацій, характерних для освітнього процесу закладів загальної середньої та позашкільної освіти, безпосередньо уроків трудового навчання та технологій і гурткових занять;
- актуальність, тобто відображення сучасних подій із життя;
- сприяння дискусії, наявність неоднозначної проблеми [204].

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів доцільно використовувати такі види кейсів: ілюстративні, що сприяють формуванню алгоритму діяльності, правильній послідовності дій на основі аналізу практичної ситуації; навчальні, які забезпечують розвиток умінь діагностувати ситуацію, виокремлювати проблему, ухвалювати самостійне рішення щодо її розв'язання; прикладні, що спрямовані на формування вмінь розв'язувати проблемні ситуації на основі їх докладного аналізу.

Зазначимо, що в підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій варто працювати із сюжетними кейсами.

Технологія кейсів передбачає використання таких методів:

– *метод ситуаційного аналізу* – уможливорює представлення студентам розробленої викладачем ситуації й завдань, які необхідно розв'язати (наприклад, із теми «Методи позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» студентам можна запропонувати опис такої ситуації: «Гурток художньо-технічного спрямування відвідує учень, який не може знайти спільну мову з іншими учасниками, через що виникають постійні конфлікти в колективі. Він має здібності до художньо-технічної діяльності, однак через своє зверхнє ставлення до оточення не може співпрацювати ні з ким. Через це інші вихованці гуртка не хочуть його відвідувати, якщо на занятті буде цей хлопчик. Крім цього, він також

постійно конфліктує з керівником гуртка, вважаючи за необхідне називати його недоліки в роботі, які, на його думку, існують». Запитання: Як повинен діяти керівник гуртка в цій ситуації?; Чи повинен керівник намагатися втримати цього учня на гуртку?; Що керівник гуртка має зробити для зменшення кількості конфліктних ситуацій та в подальшому для їх уникнення?; Як він повинен реагувати на зауваження учня щодо своєї діяльності?; Які методи доцільно використати керівнику гуртка для налагодження взаємодії конфліктного учня з іншими учасниками?);

– *метод інциденту* – передбачає самостійний пошук студентом інформації, необхідної для розв’язання кейсу (наприклад, під час вивчення дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» студентам варто запропонувати такий кейс: «Ви керівник гуртка художньо-технічної творчості, що бере участь у конкурсі на найкращу програму гуртка. Презентуйте свою програму на конкурс»; для виконання цього кейсу майбутні вчителі трудового навчання та технологій мають самостійно опрацювати методичну літературу стосовно видів і вимог до розроблення програм для гурткових занять та їхніх структурних компонентів; лише після цього розробити власний проект програми);

– *ситуаційно-рольовий метод* – пов’язаний із розігруванням можливих реальних ситуацій, які виникають у майбутній педагогічній діяльності, із подальшим аналізом та окресленням шляхів розв’язання (наприклад, під час вивчення дисципліни «Методика трудового навчання» студентам запропоновано розіграти ситуацію, у ході якої учень на практичній роботі не дотримується правил техніки безпеки; після завершення студенти розподіляються на групи й обговорюють ситуацію, пропонують способи її розв’язання з аргументацією);

– *метод візуалізації* – прогнозує роботу студентів із картками, де вміщено завдання й фото, необхідні для розв’язання ситуації (наприклад, під час вивчення дисципліни «Технологія обробки конструкційних матеріалів» можна запропонувати такий кейс: «Виготовивши шкатулку,

учень помітив на видному місці – на лицьовій поверхні кришки – дефект – скол. Запропонуйте спосіб усунення цього дефекту». Картка – фото шкатулки з дефектом та завдання);

– *метод пазлів* – передбачає поділ студентів на групи, кожна з яких одержує конверт із пазлами, які вони мають зібрати (наприклад, обґрунтувати технологію виготовлення об'єкта праці, представленого на зібраному пазлі, дібрати необхідні матеріали й інструменти);

– *метод дискусії* – організація дискусії за матеріалами кейсу; використання цього методу потребує від викладача вміння вести дискусію й ставити проблемні запитання, які спонукають до обговорення.

Отже, використання методу кейсів сприяє не лише закріпленню та систематизації знань, формуванню вмінь і навичок, а й розвитку критичного мислення, стимулює учнів до самоосвітньої діяльності.

Важливу роль у методичній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій відіграє **проектна технологія**, що передбачає розроблення технічних і педагогічних проектів. Саме використання проектної технології під час підготовки майбутніх учителів, на думку Р. Горбатюка, дає змогу розвивати основні види мислення, творчі здібності, професійні компетентності під час аналізу професійних ситуацій (педагогічних, технологічних, економічних), здатність добирати ефективний спосіб пояснення навчального матеріалу або технологію виготовлення виробу [163, с. 40]. Основна мета застосування проектної технології в підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій – інтеграція знань студентів, виявлення міжпредметних зв'язків, формування навичок дослідницької та самоосвітньої діяльності. Це сприяє розвитку педагогічної й художньо-технічної творчості майбутніх учителів трудового навчання та технологій. У межах педагогічних проектів варто аналізувати розроблення проекту: заняття гуртка художньо-технічної творчості, дидактичного забезпечення для цього заняття, навчального посібника для гуртка тощо. Розробляючи педагогічний проект, майбутній учитель трудового навчання та

технологій інтегрує знання з таких дисциплін, як «Педагогіка», «Психологія», «Методика трудового навчання», «Теорія і методика виховної роботи», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності» та ін. Актуальність розроблення педагогічних проектів майбутніми вчителями трудового навчання та технологій зумовлена відсутністю сучасного навчально-методичного забезпечення для позаурочної художньо-технічної діяльності. Майбутній педагог має вміти проектувати навчально-методичне забезпечення, що сприятиме підвищенню ефективності його професійної діяльності. Зразок технічного проекту подано в Додатку Л. Фрагмент навчального посібника як зразок реалізації педагогічного проекту запропоновано в Додатку М.

В основу реалізації програми з трудового навчання та художньо-технологічної роботи учнів покладено проектно-технологічну діяльність, тому майбутній учитель має вміти не лише розробляти проект об'єкта праці та виготовляти його, а й розробляти всю необхідну конструкторсько-технологічну інформацію, що супроводжує цей процес.

МікрОВикладання (метод творчого навчання) – один із дієвих методів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій через опанування досвіду педагогічної діяльності.

У наукових працях [133; 278; 373; 547] мікрОВикладання зараховують до методів ранньої підготовки педагога до викладання. Зазначимо, що в ході дослідження мікрОВикладання розуміємо як елементи викладацької діяльності вчителя під час професійної підготовки.

Для підготовки вчителів доцільно використовувати два види мікрОВикладання: проведення фрагментів занять протягом 5-10 хвилин студентами під час лекційних і практичних (семінарських) занять у закладі вищої освіти); проведення фрагментів уроків на пропедевтичному етапі проходження педагогічної практики в закладах загальної середньої та позашкільної освіти (Додаток Н).

Отже, методична підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій є важливим складником освітнього процесу в закладах вищої освіти. Її успішність залежить від цілісності проведення й використання доцільних методів і технологій.

Висновки до четвертого розділу

1. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів являє собою сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів та містить такі блоки: цільовий (окреслює цілі професійної підготовки майбутніх учителів технологій, зокрема щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів), теоретико-методологічний (відображає авторську концепцію професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, методологічні підходи та принципи підготовки), змістово-процесуальний (містить організаційно-педагогічні умови, етапи, зміст, педагогічні технології, форми, методи підготовки й навчально-методичний комплекс), діагностувально-результативний (представляє методики діагностування рівнів готовності, компоненти, критерії й рівні готовності, результат підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів).

2. Організаційно-педагогічні умови витлумачені як взаємопов'язані особливості та способи організації й реалізації підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності. Серед основних організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виокремлено такі: організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів,

умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності; залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик; активне використання сучасних педагогічних технологій, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань; комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

3. Підсумовано, що в ході проектування змісту як складника системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів необхідно брати до уваги інтегративний характер навчальних дисциплін, їхню спрямованість на цілісну й системну підготовку до професійної діяльності. Диференційовано три етапи проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: цільовий, основний, діагностувально-коригувальний.

4. У підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів умовно виокремлені такі види: теоретична, практична й методична.

Відповідно до описаних цілей (оперативні, тактичні, стратегічні), методика теоретичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності передбачає реалізацію таких етапів: 1) формування оперативних знань (знання, що формуються під час вивчення окремих тем, розділів); 2) формування тактичних знань (знання, що формуються в ході окремих дисциплін або циклів дисциплін); 3) формування стратегічних знань

(комплексні знання, що формуються на інтердисциплінарній основі як складник професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій). Основними формами теоретичної підготовки є лекції: бінарні, проблемні, інтерактивні лекції, лекція-прес-конференція, лекція-брифінг, лекція-візуалізація та ін.

Обґрунтовано види самостійної роботи студентів, що сприяють ефективному формуванню їхньої готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: підготовка повідомлень, написання реферату, есе із запропонованої теми; розроблення презентацій, конспект-схем або карт пам'яті лекційного заняття. Серед основних форм залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до науково-дослідницької роботи – участь у Всеукраїнських конкурсах наукових робіт та II етапі Всеукраїнської олімпіади зі спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології».

5. Практична підготовка – важливий складник професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, що забезпечує формування професійних умінь і навичок, які дають змогу успішно провадити педагогічну діяльність. Така підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності відбувається під час практичних (семінарських), лабораторних занять, практик, охоплює зміст низки дисциплін («Технологія оброблення матеріалів із практикумом», «Художнє оброблення матеріалів», «Комп'ютерний практикум», «Нетрадиційні техніки художнього оброблення матеріалів із практикумом»), а також проходження практик (технологічної, педагогічної – у закладах позашкільної освіти, педагогічної практики – у закладах загальної середньої освіти, педагогічної практики – у закладах вищої освіти).

Для ефективності практичної підготовки студентів необхідно брати до уваги низку аспектів: спрямованість завдань практики на майбутню професійну діяльність і вимоги до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної

діяльності учнів на сучасному етапі; наступність та неперервність практичної підготовки, що передбачає поступове ускладнення змісту, форм і методів практичної підготовки та завдань під час практики; комплексний характер практичної підготовки, що прогнозує єдність навчальних, розвивальних і виховних цілей, їхню спрямованість на досягнення загальної мети; тісний взаємозв'язок теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; використання сучасних педагогічних технологій, традиційних та інноваційних технологій оброблення конструкційних матеріалів під час практичної підготовки студентів; залучення до керівництва практиками досвідчених керівників гуртків закладів позашкільної освіти й учителів закладів загальної середньої освіти; презентація результатів практичної підготовки на захистах практик, виставках. Серед основних форм практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів описано практичні (семінарські) заняття, майстер-класи й практики (технологічні, етнографічна та педагогічні).

6. Методичній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій сприяють дисципліни з методик викладання, під час вивчення яких студенти опановують форми й методи навчання, сучасні педагогічні технології, навчаються розробляти дидактичні засоби навчання та контролю навчальних досягнень, навчально-методичну документацію. Одним зі способів фіксації, накопичення матеріалів, що демонструють рівень методичної підготовки майбутнього педагога та вміння виконувати професійні завдання, є портфоліо. Ефективність методичної підготовки залежить від сукупності методів і технологій її реалізації. Виокремлено дієві методи для методичної підготовки: використання ділових ігор, розв'язання кейсів, виконання проектів, мікровикладання.

Основні ідеї розділу представлено в працях автора [7; 8; 9; 12; 14; 15; 17; 18; 21; 23; 24; 30; 31; 32; 33; 35; 36; 37; 42; 43; 45; 48; 49; 51; 52; 412; 435].

РОЗДІЛ 5

ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

5.1. Програма дослідницько-експериментальної роботи

Для перевірки ефективності професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів проведено дослідницько-експериментальне дослідження.

Основною базою дослідження вибраний Хмельницький національний університет. Окремі елементи системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій перевірено в освітньому процесі таких закладів вищої освіти: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Хмельницький національний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Рівненський державний гуманітарний університет, Криворізький державний педагогічний університет, Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти».

У дослідницько-експериментальній роботі взяло участь 759 студентів спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології» і 38 викладачів закладів вищої освіти, 92 вчителі трудового навчання та

технологій і 365 учнів закладів загальної середньої освіти Хмельницької, Вінницької, Черкаської та Сумської областей.

На підставі рекомендацій стосовно проведення педагогічних досліджень, що сформульовані в працях Е. Александрової [414], А. Баскакова [68], Г. Бірта [96], С. Гончаренка [160], Л. Лузана [372], С. Сисоєвої [552], М. Скаткіна [558], Д. Узнадзе [617], Д. Чернілевського [416], Є. Хрикова [415; 637], розроблено програму дослідницької роботи. Експериментальна робота тривала з 2009 р. до 2019 р. та передбачала реалізацію кількох етапів дослідження: пошукового, констатувального, формувального й узагальнювального (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Програма дослідницько-експериментальної роботи

Назва етапу дослідницько-експериментальної роботи	Зміст дослідницько-експериментальної роботи	Методи дослідження
1	2	3
І етап <i>Пошуковий</i> (2009 – 2012 рр.) <i>Завдання:</i> розроблення теоретичних засад і програми дослідницько-експериментальної роботи.	– обґрунтувати проблему й вивчити стан її опрацювання в науковій літературі; виокремити підходи до організації позаурочної діяльності учнів загалом і художньо-технічної зокрема; – виявити проблеми, які виникають у вчителів трудового навчання та технологій під час організації позаурочної діяльності й у викладачів закладів вищої освіти, що готують зазначених фахівців; – проаналізувати освітньо-професійні програми, навчальні плани й програми дисциплін підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій за першим (бакалаврським) і	Теоретичний аналіз, синтез, пошуковий експеримент, вивчення наукових джерел, навчально-методичної документації (освітньо-професійних програм, навчальних планів і програм); узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної

Продовження табл. 5.1

1	2	3
	другим (магістерським) рівнями вищої освіти для з'ясування відповідності змісту особливостям підготовки до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – вивчити зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів; – сформулювати мету, завдання й гіпотезу дослідження; – розробити програму дослідницько-експериментальної роботи.	діяльності учнів; бесіди, анкетування, опитування учнів, учителів трудового навчання та технологій, студентів, викладачів закладів вищої освіти.
II етап <i>Констатувальний</i> (2012 – 2014 рр.) <i>Завдання:</i> виявлення наявного стану й рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	– визначити компоненти, критерії й показники та рівні діагностування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – сформувати контрольні й експериментальні групи; – дібрати методики для діагностування компонентів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – діагностувати наявний рівень готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;	Констатувальний експеримент, теоретичний аналіз, синтез, кількісний і якісний аналіз, порівняння й узагальнення, анкетування, тестування, бесіда, самооцінювання, проектування, моделювання, ранжування, графічні методи, методи статистичного оброблення результатів дослідження.

Продовження табл. 5.1

1	2	3
	– дослідити організаційно-педагогічні умови й системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – розробити методики теоретичної, практичної й методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	
III етап <i>Формувальний</i> (2014 – 2018 рр.) <i>Завдання:</i> упровадження системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	– експериментально перевірити ефективність системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – апробувати методики теоретичної, практичної, методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – розробити й експериментально перевірити ефективність комплексу навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; – діагностувати результати впровадження системи, методик	Педагогічний формувальний експеримент, конструювання, моделювання, спостереження, анкетування, тестування, бесіда, аналіз й оцінювання результатів діяльності студентів, графічні методи, порівняння та узагальнення, методи статистичного оброблення результатів дослідження.

Продовження табл. 5.1

1	2	3
	і навчально-методичного комплексу через визначення рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	
IV етап <i>Узагальнювальний (2018 – 2019 рр.)</i> <i>Завдання:</i> визначення ефективності системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.	– систематизація, узагальнення й інтерпретація експериментальних даних, перевірка їхньої достовірності; – узагальнення результатів дослідницько-експериментальної роботи, їх корегування й уточнення; – підготовка та опублікування монографії «Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: теорія і методика»; – літературне оформлення матеріалів дослідження.	Методи статистичного оброблення результатів дослідження, якісний і кількісний аналіз, порівняння й систематизація, узагальнення, графічна інтерпретація одержаних результатів, прогностичний аналіз.

Розроблена дослідницько-експериментальна програма реалізована на основі обґрунтованих у п. 2.1 методологічних підходів: системному, компетентнісному, діяльнісно-розвивальному, особистісно орієнтованому, культурологічному, аксіологічному; а також на підставі описаних у п. 4.1 загальнодидактичних (науковості, наступності, систематичності, безперервності, активності) і специфічних (фундаментальності, кооперативної діяльності, інтердисциплінарності, рефлексивності, технологічності) принципів підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Один із важливих методів дослідницько-експериментальної роботи – педагогічний експеримент, що дав змогу перевірити достовірність гіпотези.

На *пошуковому етапі (2009 – 2012 рр.)* відповідно до окреслених завдань проаналізовано порушену проблему на підставі опрацювання наукової літератури й практики, обґрунтовано ступінь розроблення задекларованого питання, його перспективність, виокремлено основні напрями реформування системи професійної підготовки майбутніх учителів до організації позаурочної діяльності учнів; з'ясовано аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій за результатами аналізу зарубіжного досвіду підготовки зазначених фахівців у США, Канаді та Фінляндії; виокремлено проблеми, які знижують ефективність професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; проаналізовано освітньо-професійні програми, навчальні плани й програми підготовки за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) рівнями вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта. Трудове навчання та технології»; підсумовано, що проектування змісту підготовки залишає поза увагою особливості професійних завдань, які має виконувати майбутній учитель трудового навчання та технологій; методи й методики не дають змоги на належному рівні формувати готовність у студентів до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. На пошуковому етапі також сформовано понятійний апарат дослідження, його теоретико-методологічні засади, окреслено мету, завдання й гіпотезу, запропоновано програму дослідницько-експериментальної роботи.

На *констатувальному етапі (2012 – 2014 рр.)* обґрунтовано компоненти, критерії й показники готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, розроблено діагностичні методики для визначення рівня готовності (п. 3.3.). Для визначення рівня сформованості готовності за мотиваційно-ціннісним критерієм використано методи спостереження,

бесіди, а також методику «Мотиви вибору діяльності» – для визначення внутрішньої потреби в організації та залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності; методику «Карта інтересів»; орієнтаційно-діагностичну анкету інтересів, створену С. Карпіловською та Б. Федоришиним – для виявлення інтересів до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; методику діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, тест-опитувальник мотивації досягнення А. Меграбяна – для виявлення спрямованості на досягнення успіхів у позаурочній художньо-технічній діяльності; методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, опитувальник «Самооцінювання професійних якостей педагога» – для визначення ціннісних орієнтацій студентів. Для визначення рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм проведено опитування, спостереження, бесіду, тестування, оцінювання контрольних і самостійних робіт, аналіз результатів навчальної діяльності; за діяльнісно-творчим критерієм передбачено виконання технічних і педагогічних проектів, розв'язання кейсів, проходження педагогічних (у закладах загальної середньої та позашкільної освіти), технологічних практик, оцінювання портфоліо робіт, аналіз результатів виконання практичних (лабораторних) робіт, науково-дослідницьку роботу студентів, бесіду, спостереження, тестування, анкетування для визначення творчого потенціалу особистості; анкетування для визначення готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості.

Під час визначення готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності особливу увагу зосереджено на наявності таких особистісних якостей: гуманізм, любов до дітей, оптимізм, комунікативність, товариськість, порядність, доброзичливість, ініціативність, активна громадська позиція, справедливість, тактовність, почуття гумору та ін.

У контексті дослідження наукову цінність становить виявлення виховного впливу позаурочної художньо-технічної діяльності, до якої в процесі дослідження активно залучалися студенти експериментальної групи. Для визначення рівня вихованості студентів, було використано методику «Визначення рівня вихованості» (за Н. Капустіним, П. Третьяковим) і метод компетентнісного оцінювання (рівень вихованості студентів оцінювали куратори, викладачі закладів вищої освіти, що проводять їх підготовку, і керівники педагогічних практик). Наприклад, методика «Визначення рівня вихованості» (за Н. Капустіним, П. Третьяковим) передбачала оцінювання студентів за такими критеріями: ерудиція; старанність (ставлення до навчання); працьовитість (ставлення до праці); Я і природа (ставлення до природи); Я і суспільство; естетичний смак; ставлення до самого себе.

Важливим завданням на цьому етапі стало формування контрольних та експериментальних груп. Для отримання достовірних висновків щодо властивостей генеральної сукупності визначено обсяг вибіркової сукупності за формулою:

$$n = \frac{t^2 \cdot \omega (1 - \omega) \cdot N}{\Delta^2 \cdot N + t^2 (1 - \omega) \cdot \omega} \quad (5.1)$$

де n – обсяг вибіркової сукупності (вибірки);

N – обсяг генеральної сукупності;

ω – достатня частка досліджуваного об'єкта; за відсутності відомостей про достатню частку вибірки її значення вважають максимальним, тобто $\omega=0,5$;

Δ – гранична похибка вибіркової сукупності, що вказує з визначеною ймовірністю на точність вибірки та зумовлена коефіцієнтом значущості t ; за $t=2$ імовірність відхилення вибіркової сукупності досліджуваного явища становитиме приблизно 5 %, тобто $\Delta=0,05$ [477].

З огляду на те, що вибіркoву сукупність сформовано на початку 2014 – 2015 навчального року, основні статистичні показники були використані для

визначення обсягу генеральної сукупності за 2014 рік. Згідно зі статистичними даними, зафіксовано, що на період 2013 – 2014 навчального року контингент студентів за спеціальністю «Технологічна освіта» (із 2015 року спеціальність має назву «Середня освіта. Трудове навчання та технології») становив 1532 особи.

У контексті дослідження розрахунок обсягу вибіркової сукупності має такий вигляд:

$$n = \frac{2^2 \cdot 0,5 (1 - 0,5) \cdot N}{0,05^2 \cdot N + 2^2 (1 - 0,5) \cdot 0,5} = \frac{1532}{4,7025} = 326$$

Для поширення висновків дослідницько-експериментальної роботи на всю генеральну сукупність з імовірністю 95 %, обсяг вибіркової сукупності має сягати 326 осіб. Для підвищення достовірності результатів експерименту обсяг вибіркової сукупності збільшено до 438 студентів. Після визначення обсягу вибіркової сукупності сформовано контрольну (КГ) й експериментальну (ЕГ) групи (217 студентів контрольної та 221 студент експериментальної групи).

У процесі дослідження виявлено й обґрунтовано оптимальні організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що забезпечують формування в них готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності; залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час педагогічних практик; активне використання сучасних педагогічних технологій, орієнтованих на розв'язання професійних завдань; комплексна реалізація виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та

технологій; розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій (п. 4.2).

Професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів зумовила необхідність розроблення програми дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів». Для перевірки її ефективності використано метод експертного оцінювання. Розроблено критерії оцінювання якості підготовленого комплексу навчально-методичного забезпечення. До основних критеріїв оцінювання навчальних програм належать: узгодженість змісту програми з вимогами освітньо-професійних програм підготовки фахівців спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології»; спрямованість на досягнення мети й завдань програми; дотримання структури програми; логічність і послідовність викладення основних теоретичних положень, їхня повнота; послідовність розміщення всіх елементів змісту програми; відповідність форм, методів, засобів підготовки.

Підготовлено навчальні посібники «Методика виховної роботи», «Теорія і методика навчання технологій», «Теорія та методика трудового навчання», «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)». До основних критеріїв оцінювання навчальних посібників зараховано такі: відповідність програмі навчальної дисципліни; чітка структурованість матеріалів посібника; науковість (узгодженість змісту із сучасними тенденціями в галузі освіти й науки); наукова достовірність, чіткість і логічність подання навчального матеріалу; спрямованість на розвиток студентів; наявність завдань для самоконтролю.

Відповідно до програми дослідницько-експериментальної роботи, проведено також діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Аналіз результатів діагностування вможливив висновки про рівень їхньої готовності на цьому етапі дослідження.

На *формульовальному етапі (2014 – 2018 рр.)* апробовано систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, визначено рівень їхньої готовності (розвиненості професійних потреб, мотивів, спрямованості, особистісних якостей, професійних знань, умінь і навичок).

Відповідно до програми експериментального дослідження на етапі формульовального експерименту вирішувалися такі завдання:

- визначення рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за допомогою діагностичних методик;
- запровадження в освітній процес закладів вищої освіти методики теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;
- підтвердження або спростування твердження про те, що впровадження теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів сприятиме формуванню цілісної системи фундаментальних знань і професійних компетентностей у майбутніх учителів трудового навчання й технологій, що суттєво підвищить рівень їхньої вихованості та якість професійної підготовки загалом.

Експериментальну перевірку ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів проведено на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Рівненського державного гуманітарного університету, Криворізького державного педагогічного університету, Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти», Хмельницького національного університету.

На формувальному етапі експерименту в межах освітнього процесу зазначених закладів вищої освіти перевірено ефективність системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів через доведення дієвості: обґрунтованих теоретико-методологічних положень, з'ясування результативності організаційно-педагогічних умов, технології проектування змісту, методик теоретичної, практичної й методичної підготовки, навчально-методичного комплексу для формування в майбутніх учителів трудового навчання та технологій готовності до організації позаурочної діяльності учнів.

Зауважимо, що зі студентами, які навчалися за спеціальністю «Середня освіта. Трудове навчання та технології», не можливо було проводити експеримент двічі (без уведення активного фактора та з ним), тому використано паралельний педагогічний експеримент. Для отримання достовірних даних сформовано однорідні за своїми показниками контрольну й експериментальну групи.

Однорідність контрольної й експериментальної груп перевірено через розрахунок статистичного критерію узгодженості розподілу Пірсона (χ^2) за формулою:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(f_e - f_t)^2}{f_t} \quad (5.2)$$

де f_e – емпіричні частоти;

f_t – теоретичні частоти;

k – кількість розрядів ознаки [239].

Після обрахунку χ^2 його емпіричне значення зіставлено з критичним значенням для певної кількості ступенів свободи ($v = (k-1)(c-1)$, де k – кількість груп, порівнюваних між собою; c – кількість рівнів підготовки до педагогічної взаємодії) та бажаного рівня значущості ($p \leq 0,01$ або $p \leq 0,05$). За умови, що $\chi^2_{\text{емп}}$ не перевищує $\chi^2_{\text{кр}}$, вибірки вважають однорідними.

На *узагальнювальному етапі (2018 – 2019 рр.)* унаслідок дослідницько-експериментальної роботи узагальнено результати дослідження, сформульовано загальні висновки, підготовлено літературне оформлення праці, обґрунтовано перспективи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

На всіх етапах дослідницько-експериментальної роботи її результати були представлені в наукових публікаціях, доповідях на міжнародних, усеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, семінарах.

5.2. Хід та результати експериментального дослідження

Експериментальне дослідження передбачало діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на констатувальному й формувальному етапах.

У процесі дослідження результати професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів **за мотиваційно-ціннісним критерієм** визначено за такими показниками: внутрішня потреба в організації й залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності; інтерес до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; спрямованість на досягнення успіхів учнями в позаурочній художньо-технічній діяльності; ціннісні орієнтації (табл. 5.2).

Для оцінювання внутрішньої потреби в організації та залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності застосовано методику «Мотиви вибору діяльності» (Додаток Б). Це зумовлене тим, що успішність професійної підготовки залежить від умотивованості студентів, наявності в них потреби провадити ту чи ту діяльність. Зокрема, для визначення видів мотивів, якими керувалися студенти, запропоновано оцінити ступінь впливу певних чинників на їх вибір діяльності за такою шкалою оцінювання: 5 – дуже сильно вплинуло; 4 – сильно вплинуло; 3 – середньо вплинуло; 2 – слабо вплинуло; 1 – ніяк не вплинуло. Унаслідок такого підходу виокремлено групи мотивів: внутрішні індивідуально значущі мотиви; внутрішні соціально значущі мотиви; зовнішні позитивні мотиви; зовнішні негативні мотиви.

Рівень сформованості інтересу до позаурочної художньо-технічної діяльності визначено за допомогою методик «Карта інтересів» і «Профіль» (модифікація «Карти інтересів»). Саме інтереси впливають на спрямованість діяльності й навчально-пізнавальної активності. Для цього студенти мали оцінити своє ставлення до різних напрямів діяльності, зокрема й художньо-технічної. Залежно від кількості набраних балів, можна стверджувати про наявність або про відсутність інтересу до художньо-технічної діяльності. Зокрема, максимальні 5 балів засвідчували яскраво виражений інтерес до виду діяльності. Що менше балів, то слабший інтерес виявляв учень. Якщо сума балів не перевищує 2 бали, професійні інтереси до художньо-технічної діяльності ще не сформовані.

Для досягнення позитивних результатів освітнього процесу вчителю важливо вірити у своїх учнів, у їхній успіх, зокрема в позаурочній художньо-технічній діяльності. Наступний показник мотиваційно-ціннісного критерію – спрямованість на досягнення успіхів учнями в позаурочній художньо-технічній діяльності – схарактеризовано за допомогою методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса й тесту-опитувальника мотивації досягнення успіху А. Меграбяна (Додаток Б). Кількісні результати за цією методикою визначено так:

- 1 – 10 балів: ступінь мотивації до успіху низький; учитель не прагне перемоги, не схильний докладати зусиль до праці, апатичний, пасивно ставиться до життя;
- 11 – 16 балів: ступінь мотивації до успіху середній; учитель не боїться ризикувати, страх невдач не надто його хвилює та не стримує щодо реалізації своїх задумів;
- 17 – 20 балів: ступінь мотивації до успіху високий; педагог здатний вдаватися до виправданого ризику для досягнення бажаного результату, може розраховувати на власний потенціал, гнучко й наполегливо прагне своєї мети;
- більше як 21 бал: ступінь мотивації до успіху надто високий, що може вирізнитися надмірною самокритичністю до своїх можливостей; педагог виявляє надмірне хвилювання та страх невдачі; підсвідома зневіра у власні сили породжує меншу готовність до ризику, особистісну скутість; у разі надмірної мотивації до успіху послаблюється віра в досягнення запланованого.

Ціннісні орієнтації майбутніх учителів трудового навчання та технологій діагностовано за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича та опитувальника «Самооцінювання професійних якостей педагога». Зокрема, використання методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича допомогло виокремити й розподілити цінності майбутніх учителів трудового навчання та технологій на цінності-цілі й цінності-засоби. Для цього студентам запропоновано два списки цінностей (термінальні та інструментальні), які він мав проранжувати за ступенем значущості цінностей.

Загальні результати діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм на констатувальному етапі експериментального дослідження представлено в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

**Результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм
(на констатувальному етапі експерименту)**

Показники	Групи	Рівні						χ^2
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий		
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	
Внутрішня потреба в організації та залученні до позаурочної художньо-технічної діяльності	КГ	113	52,07	89	41,02	15	6,91	0,23
	ЕГ	110	49,77	95	42,99	16	7,24	
Інтерес до позаурочної художньо-технічної діяльності	КГ	78	35,95	113	52,07	26	11,98	0,105
	ЕГ	77	34,84	119	53,85	25	11,31	
Спрямованість на досягнення успіхів учнями в позаурочній художньо-технічній діяльності	КГ	119	54,84	85	39,17	13	5,99	0,197
	ЕГ	123	55,66	83	37,55	15	6,79	
Ціннісні орієнтації	КГ	115	52,99	82	37,79	20	9,22	2,215
	ЕГ	104	47,06	99	44,80	18	8,14	
Середній рівень сформованості	КГ	-	48,96	-	42,51	-	8,53	0,238
	ЕГ	-	46,84	-	44,79	-	8,37	

Як засвідчує аналіз результатів, представлених у таблиці 5.2, внутрішня потреба до організації й залучення до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на творчому рівні сформована лише в 6,91 % студентів КГ та 7,24 % – ЕГ; на продуктивному рівні – у 41,02 % осіб КГ і 42,99 % респондентів ЕГ; на репродуктивному – у 52,07 % студентів КГ та 49,77 % осіб ЕГ. Дещо вищі показники щодо сформованості в респондентів інтересу до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, зокрема творчий рівень характерний для 11,98 % респондентів КГ та 11,31 % студентів ЕГ; продуктивний рівень – для 52,07 % осіб КГ і 53,85 % учасників ЕГ; репродуктивний – 35,95 % студентів КГ та 34,84 % осіб ЕГ. Це зумовлене тим, що на спеціальність «Середня освіта.

Трудове навчання та технології», зазвичай, вступають студенти, які брали активну участь у різних гуртках декоративно-прикладного й технічного спрямування, тому вирізняються вищим рівнем сформованості інтересу до професійної та художньо-технічної діяльності.

Становлять занепокоєння результати опитування респондентів щодо їхньої спрямованості на досягнення успіху. Так, лише 5,99 % студентів КГ і 6,79 % осіб ЕГ мають творчий рівень сформованості спрямованості на досягнення успіху; 39,17 % студентів КГ та 37,55 % респондентів ЕК – продуктивний рівень; 54,84 % осіб КГ і 55,66 % студентів ЕГ – репродуктивний рівень. Щодо сформованості ціннісних орієнтацій майбутніх учителів трудового навчання та технологій, то лише 9,22 % студентів КГ і 8,14 % осіб ЕК демонструють творчий рівень; 37,79 % респондентів КГ і 44,80 % учасників ЕГ – продуктивний рівень; 52,99 % студентів КГ та 47,06 % осіб ЕГ – репродуктивний рівень.

Отже, за **мотиваційно-ціннісним критерієм** на констатувальному етапі експериментального дослідження творчий рівень готовності до організації позаурочної діяльності учнів зафіксовано у 8,53 % студентів КГ та 8,37 % осіб ЕГ; продуктивний – у 42,51 % респондентів КГ і 44,79 % учасників ЕГ; репродуктивний – у 48,96 % студентів КГ та 46,84 % осіб ЕГ.

Перевірку значущості відмінностей розподілу майбутніх учителів трудового навчання та технологій за рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виконано за статистичним критерієм χ^2 . Для цього сформульовано нульову (H_0) й альтернативну (H_1) гіпотези. Нульова гіпотеза полягала в тому, що розбіжність між отриманими результатами дослідження в контрольній та експериментальній групах несуттєва, емпіричні вибірки є однорідними. Відповідно до альтернативної гіпотези, отримані в контрольній та експериментальній групі результати дослідження відрізняються через упровадження системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, а їхні показники є статистично значущими.

Емпіричний рівень критерію χ^2 порівняно з теоретичним значенням, яке визначене за таблицею значень з урахуванням попередньо обрахованої кількості ступенів свобод $\nu = (2-1)(3-1) = 2$. За умови, якщо емпіричне значення χ^2 менше або дорівнює теоретичному (5,991, що відповідає рівневі значущості $p \leq 0,05$), відмінності між значеннями незначущі й засвідчують однорідність вибірки. Результати, отримані на констатувальному етапі експерименту за всіма показниками мотиваційно-ціннісного критерію, статистично не значущі ($\chi^2=0,238$), тобто перебувають у межах $p \leq 0,05$, що доводить однорідність вибірки й підтверджує нульову гіпотезу. Це дає підстави стверджувати, що узагальнені показники готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм на констатувальному етапі експериментального дослідження в контрольній та експериментальній групах мають несуттєві відхилення (рис. 5.1).

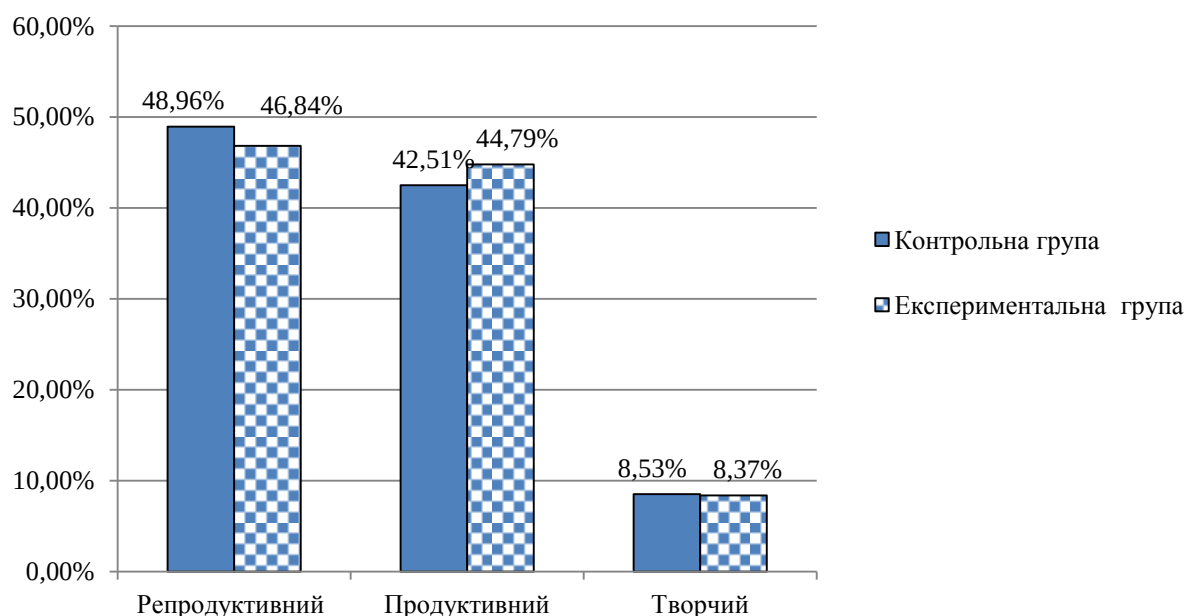

Рис. 5.1. Узагальнені результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм (на констатувальному етапі експерименту)

Отже, студентів із репродуктивним рівнем у контрольній групі на 2,12 % більше, ніж в експериментальній; із продуктивним – на 2,28 % менше; із творчим – на 0,16 % більше. Дані, одержані в ході констатувального етапу експерименту стосовно рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм, доводять наявність певних проблем, які потребують розв'язання.

Результати діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм на формульовальному етапі експерименту засвідчують підвищення показників (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм
(на формульовальному етапі експерименту)**

Компоненти	Групи	Рівні						χ^2
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий		
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	
Внутрішня потреба в організації та залученні учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності	КГ	72	33,18	119	54,84	26	11,98	6,871
	ЕГ	51	23,08	132	59,73	38	17,19	
Інтерес до позаурочної художньо-технічної діяльності	КГ	48	22,12	139	64,04	30	13,82	7,312
	ЕГ	33	14,93	139	62,90	49	22,17	
Спрямованість на досягнення успіхів учнями в позаурочній художньо-технічній діяльності	КГ	89	41,01	104	47,93	24	11,06	8,272
	ЕГ	67	30,32	112	50,68	42	19,00	
Ціннісні орієнтації	КГ	79	36,41	110	50,69	28	12,90	8,554
	ЕГ	57	25,79	117	52,94	47	21,27	
Середній рівень сформованості	КГ	-	33,18	-	54,38	-	12,44	7,469
	ЕГ	-	23,53	-	56,56	-	19,91	

Унаслідок порівняльного аналізу результатів контрольної та експериментальної груп на формуальному етапі дослідження за мотиваційно-ціннісним критерієм зафіксовано суттєві позитивні зміни. Зокрема, кількість студентів із творчим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів в експериментальній групі за мотиваційно-ціннісним критерієм становить 19,91 %, що порівняно з результатами констатувального етапу на 11,54 % більше; із продуктивним рівнем – 56,56 %, що на відміну від результатів констатувального етапу експерименту на 11,77 % більше, із репродуктивним рівнем – 23,53 %, тобто на 23,31 % менше, ніж на констатувальному етапі.

Порівняльний аналіз результатів студентів контрольної та експериментальної груп за мотиваційно-ціннісним критерієм на формуальному етапі дослідження засвідчує наявність більш суттєвих результатів в експериментальній групі (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

**Порівняльні результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій
за мотиваційно-ціннісним критерієм
на констатувальному та формуальному етапах експерименту**

Етапи експерименту	Групи	Рівні сформованості знань					
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий	
		%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ
Констатувальний	КГ	48,96	-2,12	42,51	2,28	8,53	-0,16
	ЕГ	46,84		44,79		8,37	
Формувальний	КГ	33,18	-9,65	54,38	2,18	12,44	7,47
	ЕГ	23,53		56,56		19,91	

Відмінності контрольної й експериментальної груп на формуальному етапі дослідження статистично значущі ($\chi^2=7,469$), не виходять за окреслені межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,469 \leq 9,21$). Це засвідчує достовірність одержаних даних, спростування на формуальному етапі дослідження нульової гіпотези (H_0) і підтвердження альтернативної гіпотези (H_1).

Порівняно з результатами контрольної групи (рис. 5.2), кількість студентів експериментальної групи (рис. 5.3) із творчим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на формульовальному етапі дослідження вища на 7,47 %, із продуктивним – на 2,18 %, із репродуктивним – нижча на 9,65 %.

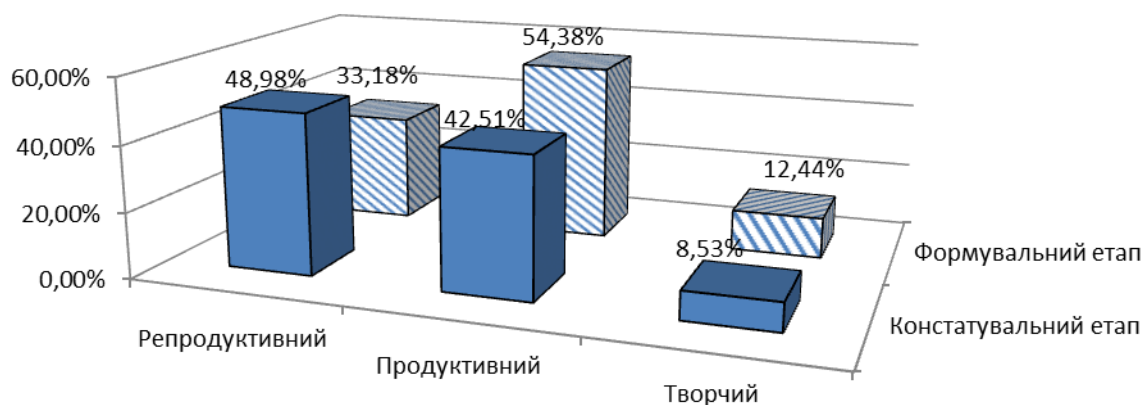

Рис. 5.2. Динаміка рівнів сформованості мотивів і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності за мотиваційно-ціннісним критерієм у контрольній групі

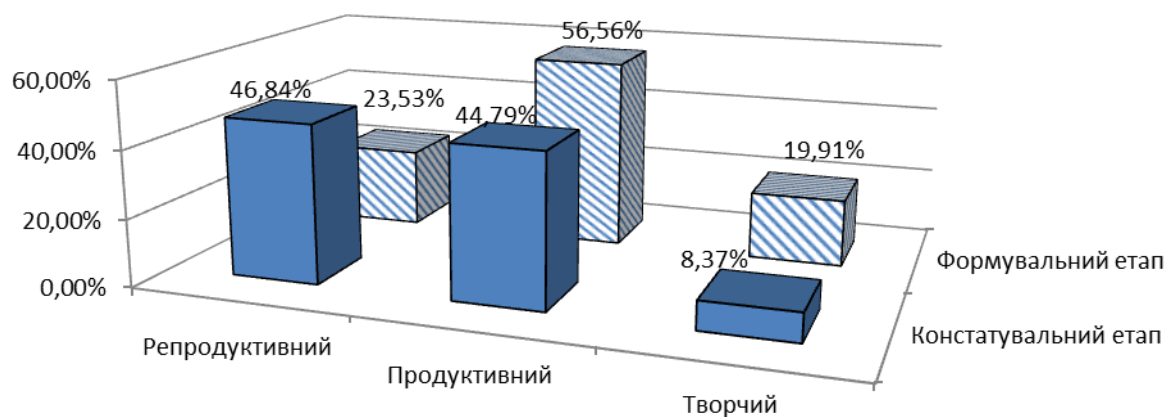

Рис. 5.3. Динаміка рівнів сформованості мотивів і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності за мотиваційно-ціннісним критерієм в експериментальній групі

Результати аналізу діаграм засвідчують, що приріст показників творчого й продуктивного рівнів, зменшення репродуктивного рівня більш яскраво виражені в студентів експериментальної групи на формувальному етапі дослідження. Унаслідок формувального етапу експерименту, зафіксовано наявність істотного приросту рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій **за когнітивно-пізнавальним критерієм** передбачало визначення рівня сформованості професійних знань: методологічних, художніх, технологічних, професійно-педагогічних, методичних за результатами опитування, спостереження, бесіди, тестування, оцінювання контрольних і самостійних робіт, аналізу результатів навчальної діяльності. Зазначимо, що провідним методом визначення рівня сформованості професійних знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій послуговував метод тестування, зокрема ситуативні тести. Тестове поле № 1 для визначення рівня художніх і технологічних знань містило 60 тестових завдань, розподілених за трьома блоками: 1) художнє оброблення матеріалів; 2) композиція й декоративно-прикладне мистецтво; 3) металооброблення (Додаток В). Для визначення рівня сформованості професійно-педагогічних і методичних знань використано тестове поле № 2, що містить 25 тестових завдань (Додаток В). Результати тестування оцінені так: творчий рівень – оцінка «5» (за 90 – 100 % від максимальної кількості балів); продуктивний рівень – оцінка «4» (за 75 – 89 % від максимальної кількості балів); репродуктивний рівень – оцінка «3» (за 60 – 74 % від максимальної кількості балів).

Розподіл студентів на констатувальному етапі експерименту за рівнем сформованості професійних знань відповідно до когнітивно-пізнавального критерію в контрольній та експериментальній групах суттєвих відхилень не мав ($\chi^2=0,032$) на рівні $p \leq 0,05$, а отже, вирізнявся однорідністю вибірки.

Для унаочнення відомостей варто проаналізувати результати констатувального етапу дослідження рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм у контрольній та експериментальній групах (табл. 5.5)

Таблиця 5.5

**Результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм
(на констатувальному етапі експерименту)**

Компоненти	Групи	Рівні						χ ²
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий		
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	
Методологічні знання	КГ	136	62,67	72	33,18	9	4,15	0,028
	ЕГ	137	61,99	75	33,94	9	4,07	
Художні знання	КГ	124	57,14	78	35,95	15	6,91	0,146
	ЕГ	130	58,82	77	34,84	14	6,34	
Технологічні знання	КГ	119	54,84	77	35,48	21	9,68	0,709
	ЕГ	117	52,94	86	38,91	18	8,15	
Психолого-педагогічні знання	КГ	121	55,76	82	37,79	14	6,45	0,22
	ЕГ	128	57,92	80	36,20	13	5,88	
Методичні знання	КГ	127	58,53	79	36,40	11	5,07	0,189
	ЕГ	126	57,01	82	37,11	13	5,88	
Середній рівень сформованості	КГ	-	57,79	-	35,76	-	6,45	0,032
	ЕГ	-	57,74	-	36,20	-	6,06	

У контрольній групі *методологічні знання* за творчим рівнем дорівнювали 4,15 %, за продуктивним – 33,18 %, за репродуктивним – 62,67 %. Водночас в експериментальній групі творчий рівень сформованості методологічних знань виявлено в 4,07 %, продуктивний – у 33,94 %, репродуктивний – у 61,99 % студентів. Відмінність показників контрольної й експериментальної груп статистично не значуща ($\chi^2=0,028$) на рівні $p \leq 0,05$, що засвідчує однорідність вибірки. У процесі дослідження виявлено, що майбутні вчителі трудового навчання та технологій недостатньо обізнані стосовно методів наукового пізнання, основних методологічних підходів, на яких базований освітній процес.

Результати діагностування сформованості *художніх знань* у майбутніх учителів трудового навчання та технологій на констатувальному етапі дослідження засвідчили, що в контрольній групі творчий рівень мають 6,91 %, продуктивний – 35,95 %, репродуктивний – 57,14 % студентів. В експериментальній групі отримано такі результати: творчий рівень художніх знань – 6,34 %, продуктивний – 34,84 %, репродуктивний – 58,82 % осіб. Отже, результати аналізу показників дають змогу стверджувати, що відмінність у сформованості художніх знань у студентів контрольної й експериментальної груп статистично не значуща ($\chi^2=0,146$) на рівні $p \leq 0,05$, що доводить однорідність вибірки. Отримані результати спонукають до висновку, що майбутні вчителі трудового навчання та технологій не достатньо обізнані із законами композиції, із класифікацією видів декоративно-прикладного мистецтва, орнаментикою й семантикою декоративно-прикладного мистецтва.

Рівень сформованості *технологічних знань* майбутніх учителів трудового навчання та технологій є таким: у контрольній групі творчий рівень мають 9,68 %, продуктивний – 35,48 %, репродуктивний – 54,84 % студентів. Водночас в експериментальній групі творчий рівень технологічних знань продемонстрували 8,15 %, продуктивний – 38,91 %, репродуктивний – 52,94 %. Виявлені показники вможливають висновок, що відмінність у сформованості технологічних знань у майбутніх учителів трудового навчання та технологій у контрольній та експериментальній групах статистично не значуща ($\chi^2=0,709$) на рівні $p \leq 0,05$, що засвідчує однорідність вибірки. У процесі дослідження виявлено, що особливу увагу під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій необхідно зосереджувати на вдосконаленні й поглибленні технологічних знань стосовно технік, технологій оброблення конструкційних матеріалів, інструментів й обладнання, необхідного для виготовлення художньо-технічних об'єктів праці.

Результати діагностування в майбутніх учителів трудового навчання та технологій сформованості *психолого-педагогічних знань* засвідчили, що в контрольній групі творчий рівень мають 6,45 %, продуктивний – 37,79 %, репродуктивний – 55,76 % осіб. В експериментальній групі отримано такі результати: творчий рівень художніх знань демонструють 5,88 %, продуктивний – 36,20 %, репродуктивний – 57,92 % студентів. Отже, результати аналізу показників дають змогу стверджувати, що відмінність у сформованості психолого-педагогічних знань у студентів контрольної та експериментальної груп статистично не значуща ($\chi^2=0,22$) на рівні $p \leq 0,05$, що підтверджує однорідність вибірки. Особливої уваги потребує формування таких психолого-педагогічних знань: вікові особливості учнів, типи й структура уроків і занять, теоретичні засади педагогічної психології, дидактики.

У контрольній групі *методичні знання* за творчим рівнем продемонстрували 5,07 %, за продуктивним – 36,40 %, за репродуктивним – 58,53 %. В експериментальній групі творчий рівень виявлено в 5,88 %, продуктивний – 37,11 %, репродуктивний – 58,53 % осіб. Суттєвих розбіжностей, як засвідчують отримані результати констатувального етапу експерименту щодо сформованості методичних знань у студентів контрольної й експериментальної груп, не виявлено ($\chi^2=0,189$) на рівні $p \leq 0,05$, що підтверджує однорідність вибірки. З огляду на відсутність навчально-методичного забезпечення для організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, майбутні вчителі трудового навчання та технологій потребують удосконалення методичних знань, зокрема стосовно структури й вимог до розроблення програм для гурткових занять, розроблення конспектів занять і засобів унаочнення, методики використання сучасних педагогічних та виробничих технологій, методики планування й організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм на констатувальному етапі експериментального дослідження зображено на рис. 5.4.

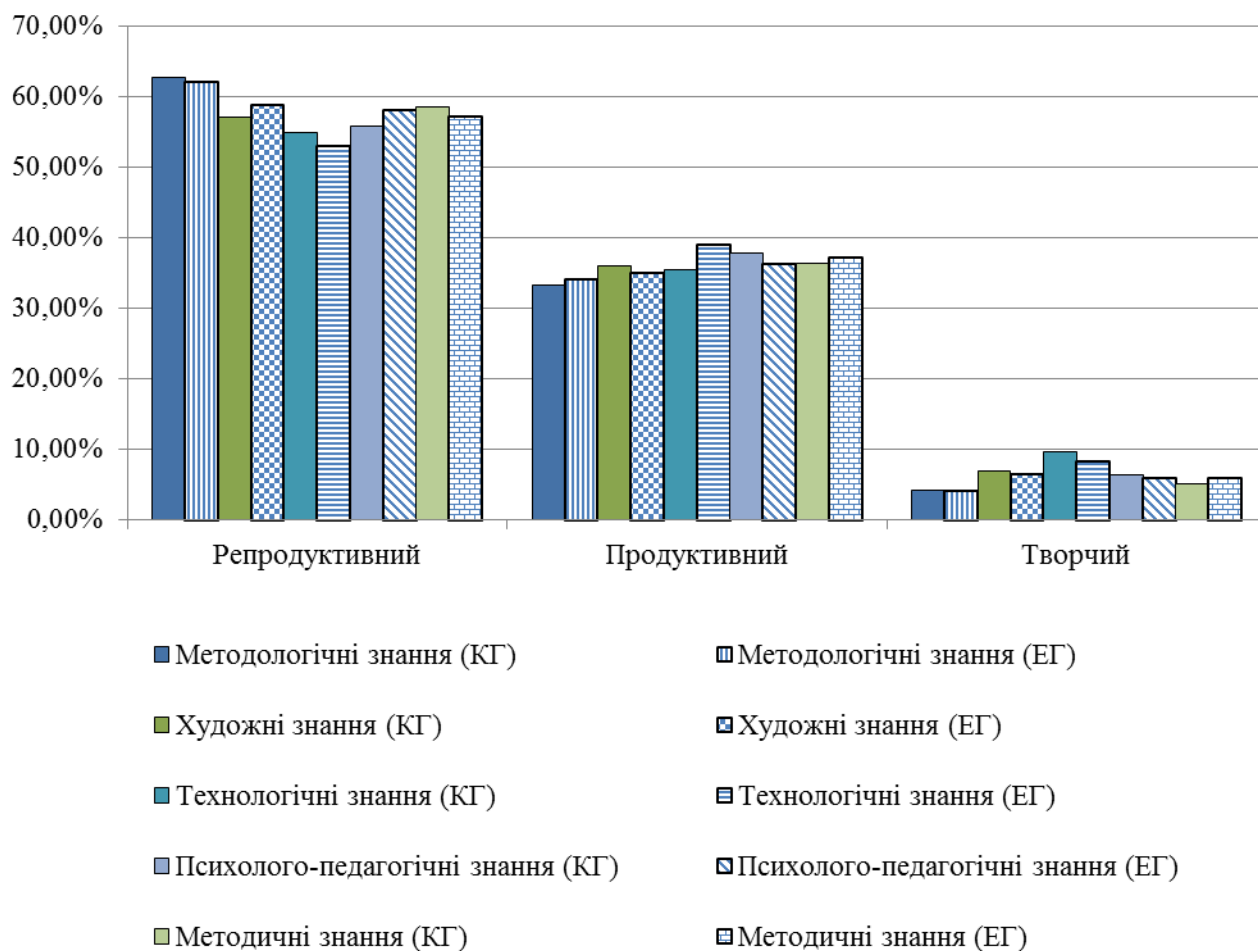

Рис. 5.4. Результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм (на констатувальному етапі експерименту)

Отже, узагальнені результати сформованості знань (методологічні, художні, технічні, психолого-педагогічні, методичні) у майбутніх учителів трудового навчання та технологій на констатувальному етапі дослідження за

когнітивно-пізнавальним критерієм мають несуттєві відхилення ($\chi^2=0,032$) на рівні $p \leq 0,05$, а отже, засвідчують однорідність вибірки (рис. 5.5). Зокрема, кількість студентів із творчим рівнем у контрольній групі на 0,4 % більша, із продуктивним – на 0,44 % менша, із репродуктивним – на 0,05 % більша.

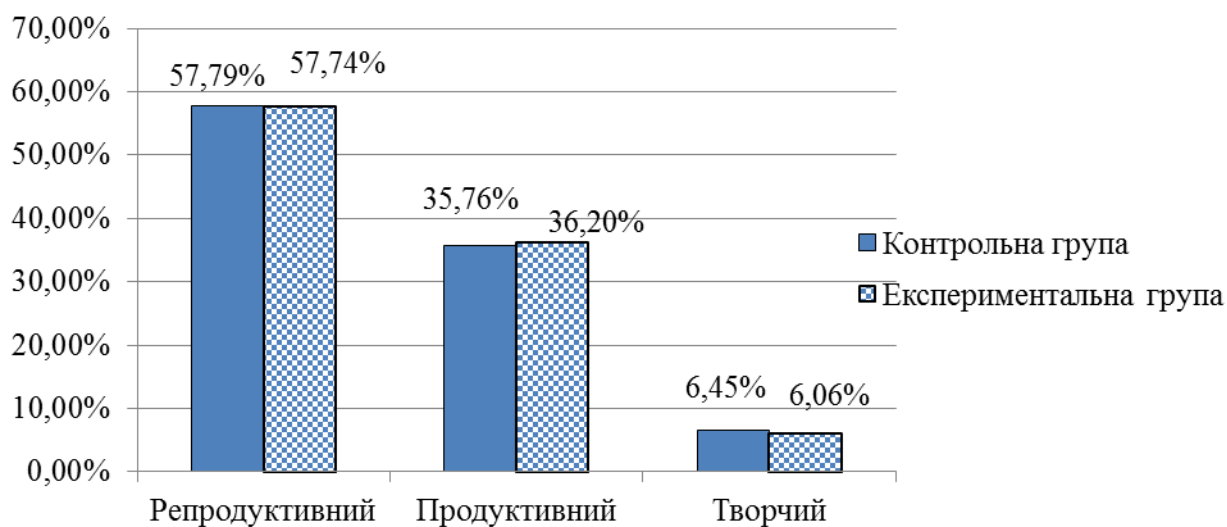

Рис. 5.5. Узагальнені результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм (на констатувальному етапі експерименту)

Результати констатувального етапу експерименту дають підстави зафіксувати недостатній рівень професійних знань у майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Результати діагностування рівнів готовності респондентів на формуальному етапі за когнітивно-пізнавальним критерієм подано в табл. 5.6.

Необхідно більш докладно схарактеризувати динаміку сформованості професійних знань у майбутніх учителів трудового навчання та технологій за когнітивно-пізнавальним критерієм на формуальному етапі дослідження. Творчий рівень сформованості *методологічних знань* в експериментальній групі продемонстрували на 4,3 % студентів більше, ніж у контрольній групі;

продуктивний – на 6,33 % більше, репродуктивний – на 10,63 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості методологічних знань статистично значущі ($\chi^2=6,12$), не виходять за окреслені межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 6,12 \leq 9,21$).

Таблиця 5.6

**Результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм
(на формувальному етапі експерименту)**

Компоненти	Групи	Рівні						χ ²
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий		
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	
Методологічні знання	КГ	81	37,33	110	50,69	26	11,98	6,12
	ЕГ	59	26,70	126	57,02	36	16,28	
Художні знання	КГ	79	36,41	109	50,23	29	13,36	6,639
	ЕГ	57	25,79	122	55,20	42	19,01	
Технологічні знання	КГ	74	34,10	111	51,15	32	14,75	8,146
	ЕГ	49	22,17	128	57,92	44	19,91	
Психолого-педагогічні знання	КГ	83	38,25	108	49,77	26	11,98	8,34
	ЕГ	58	26,24	123	55,66	40	18,10	
Методичні знання	КГ	86	39,63	103	47,47	28	12,90	6,958
	ЕГ	62	28,05	120	54,30	39	17,65	
Середній рівень сформованості	КГ	-	37,14	-	49,86	-	13,00	7,167
	ЕГ	-	25,79	-	56,02	-	18,19	

Результати аналізу художніх знань засвідчують, що в експериментальній групі творчий рівень знань мають на 5,65 % студентів більше, ніж у контрольній, продуктивний – на 4,97 % більше, репродуктивний – на 10,62 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості художніх знань статистично значущі ($\chi^2=6,639$), не виходять за окреслені межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 6,639 \leq 9,21$).

Технологічні знання майбутніх учителів трудового навчання та технологій на формувальному етапі дослідження в експериментальній групі

на творчому рівні сформовано на 5,16 % більше, ніж у контрольній, на продуктивному – на 6,77 % більше, на репродуктивному – на 11,93 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості технологічних знань статистично значущі ($\chi^2=8,146$), не виходять за окреслені межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 8,146 \leq 9,21$).

Психолого-педагогічні знання на формувальному етапі дослідження в майбутніх учителів трудового навчання та технологій в експериментальній групі на творчому рівні продемонстрували на 6,14 % більше, ніж в експериментальній групі; продуктивні – на 5,89 % більше, із репродуктивним рівнем – на 12,01 %. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості психолого-педагогічних знань статистично значущі ($\chi^2=8,34$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 8,34 \leq 9,21$).

Результати аналізу *методичних знань* майбутніх учителів трудового навчання та технологій дають змогу стверджувати, що в експериментальній групі з творчим рівнем на 4,75 % більше студентів, ніж у контрольній; із репродуктивним – на 6,83 % більше; із репродуктивним – на 11,58 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості методичних знань статистично значущі ($\chi^2=6,958$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 6,958 \leq 9,21$).

Результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм на формувальному етапі експериментального дослідження представлено на рис. 5.6.

Отже, порівняння результатів сформованості професійних знань у студентів контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження дає змогу зафіксувати наявність яскраво вираженої тенденції до підвищення рівня методологічних, художніх, техніко-технологічних, психолого-педагогічних і методичних знань майбутніх учителів трудового навчання та технологій саме в експериментальній групі (табл. 5.7).

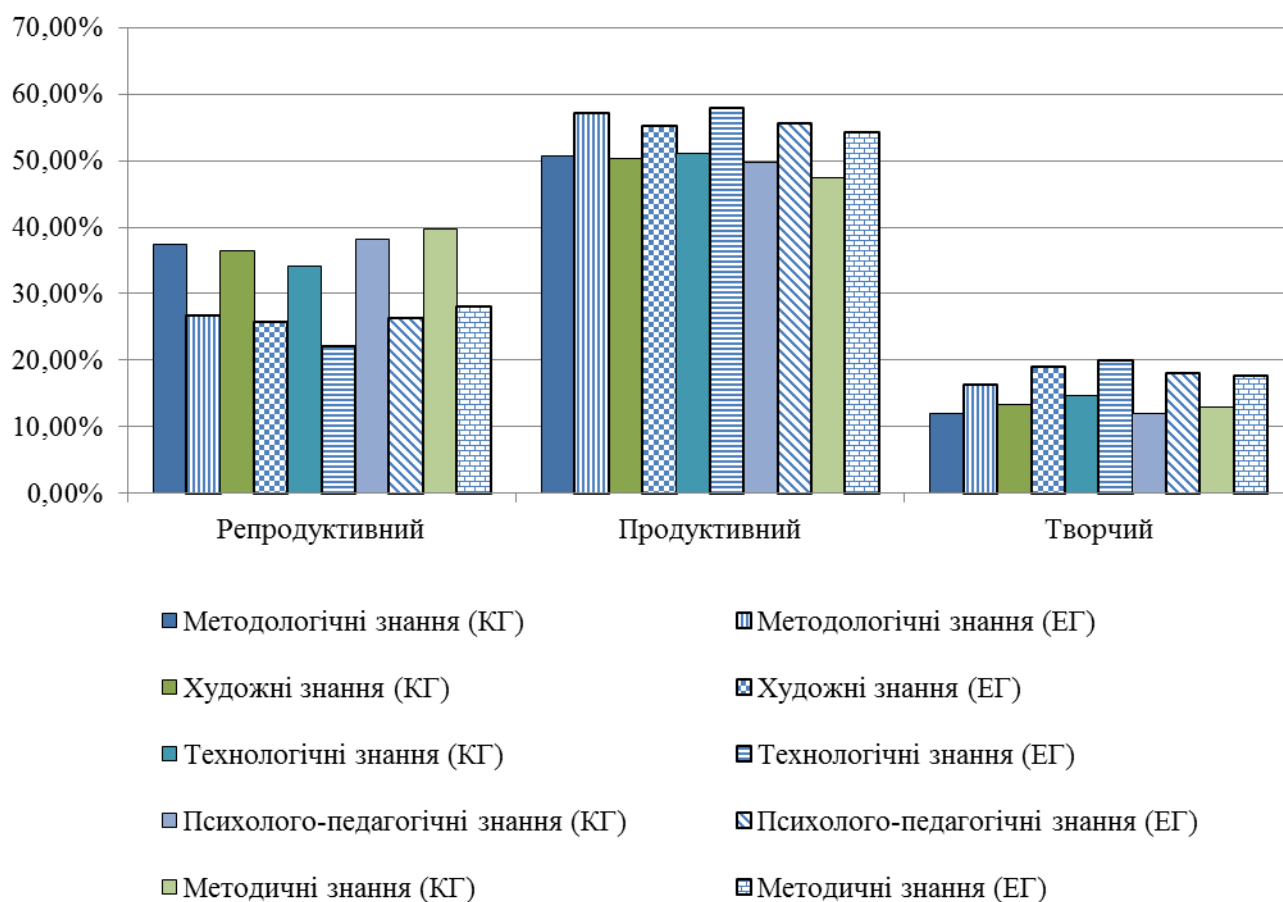

Рис. 5.6. Результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм (на формувальному етапі експерименту)

Таблиця 5.7

Порівняльні результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій за когнітивно-пізнавальним критерієм на констатувальному й формувальному етапах експерименту

Етапи експерименту	Групи	Рівні сформованості знань					
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий	
		%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ
Констатувальний	КГ	57,79	-0,05	35,76	0,44	6,45	-0,39
	ЕГ	57,74		36,20		6,06	
Формувальний	КГ	37,14	-11,35	49,86	6,16	13,00	5,19
	ЕГ	25,79		56,02		18,19	

Згідно з поданими в табл. 5.7 даними, проілюструємо динаміку змін у рівнях готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності за когнітивно-пізнавальним критерієм для контрольної (рис. 5.7) та експериментальної груп (рис. 5.8).

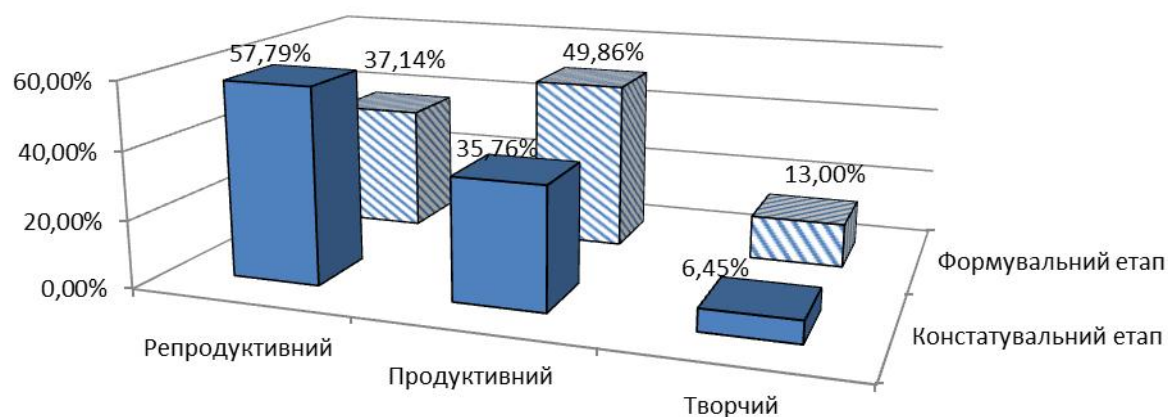

Рис. 5.7. Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності за когнітивно-пізнавальним критерієм у контрольній групі

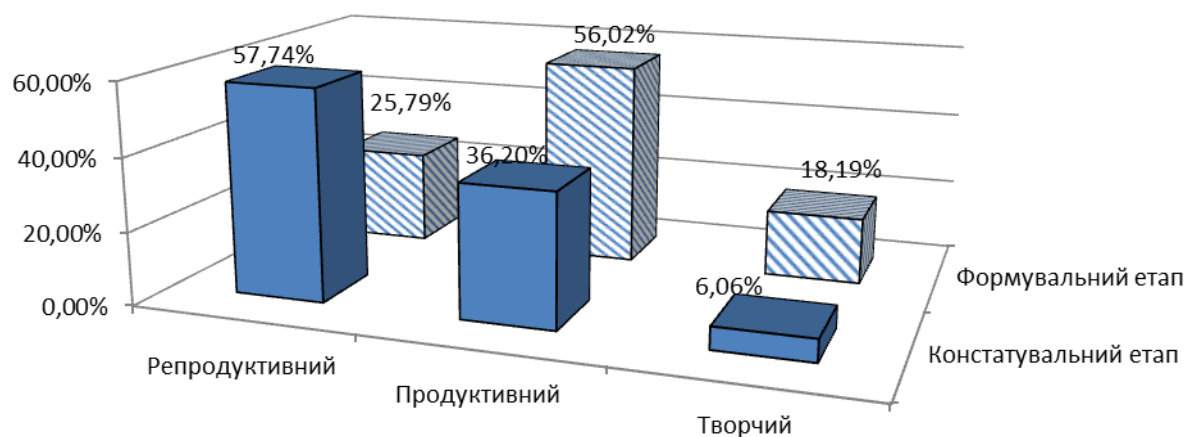

Рис. 5.8. Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності за когнітивно-пізнавальним критерієм в експериментальній групі

Результати аналізу діаграм ілюструють, що приріст показників творчого й продуктивного рівнів та зменшення репродуктивного рівня більш яскраво виражені в студентів експериментальної групи. Зокрема, приріст за творчим рівнем показників експериментальної групи на 5,19 % більший, ніж у контрольній групі; за продуктивним – на 6,16 % більший, за репродуктивним рівнем – на 11,35 % менший. Відмінності контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження за когнітивно-пізнавальним критерієм статистично значущі ($\chi^2=7,167$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,167 \leq 9,21$).

Отже, результати формувального етапу експерименту спонукають до висновку про істотний приріст за когнітивно-пізнавальним критерієм у студентів експериментальної групи.

Рівень готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій **за діяльнісно-творчим критерієм** діагностовано за результатами виконання технічних і педагогічних проєктів, розв'язання кейсів, проходження педагогічних (у закладах загальної середньої й позашкільної освіти), технологічних практик, оцінювання портфоліо, виконання практичних (лабораторних) робіт. Відповідно до цього критерію, визначено рівень сформованості організаційних, проєктувальних, техніко-технологічних, методичних, рефлексивних і творчих умінь. Сформованість творчих умінь визначено також за допомогою анкети для вивчення творчого потенціалу особистості й анкети для дослідження готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості (Додаток Г). Статистичні дані рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм подано в табл. 5.8.

Таблиця 5.8

**Результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм
(на констатувальному етапі експерименту)**

Компоненти	Групи	Рівні						χ2
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий		
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	
Організаційні вміння	КГ	85	39,17	110	50,69	22	10,14	0,205
	ЕГ	90	40,72	111	50,23	20	9,05	
Проектувальні вміння	КГ	130	59,91	72	33,18	15	6,91	1,029
	ЕГ	122	55,20	83	37,56	16	7,24	
Техніко- технологічні вміння	КГ	106	48,85	87	40,09	24	11,06	0,42
	ЕГ	104	47,06	95	42,98	22	9,96	
Методичні вміння	КГ	122	56,22	82	37,78	13	6,00	0,196
	ЕГ	126	57,01	80	36,20	15	6,79	
Рефлексивні вміння	КГ	96	44,25	102	47,00	19	8,75	0,057
	ЕГ	99	44,79	104	47,06	18	8,15	
Творчі вміння	КГ	112	51,64	93	42,86	12	5,53	0,485
	ЕГ	107	48,42	100	45,25	14	6,33	
Середній рівень сформованості	КГ	-	50,01	-	41,93	-	8,06	0,074
	ЕГ	-	48,87	-	43,21	-	7,92	

Як засвідчують результати діагностування рівнів сформованості професійних умінь, найвищі показники на констатувальному етапі дослідження характеризують рівень сформованості організаційних і техніко-технологічних умінь. Зокрема, у контрольній групі творчий рівень сформованості організаційних умінь характерний для 10,14 %, продуктивний – 50,69 %, репродуктивний – 39,17 %. В експериментальній групі отримано такі результати: творчий рівень – 9,05 %, продуктивний – 50,23 %, репродуктивний – 40,72 %. Щодо сформованості техніко-технологічних умінь, то творчий рівень у контрольній групі продемонструвало – 11,06 %, продуктивний – 40,09 %, репродуктивний – 48,85 %. В експериментальній групі констатовано такі результати: творчий рівень – 9,96 %, продуктивний – 42,98 %, репродуктивний – 47,06 %. Це

зумовлене наявністю досвіду участі студентів у різних заходах та в гуртках художньо-технічного напрямку. Становить занепокоєння недостатній рівень сформованості в майбутніх учителів трудового навчання та технологій проєктувальних, методичних і творчих умінь.

Результати статистичних даних рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у контрольній та експериментальній групах на констатувальному етапі дослідження за діяльнісно-творчим критерієм представлено на рис. 5.9.

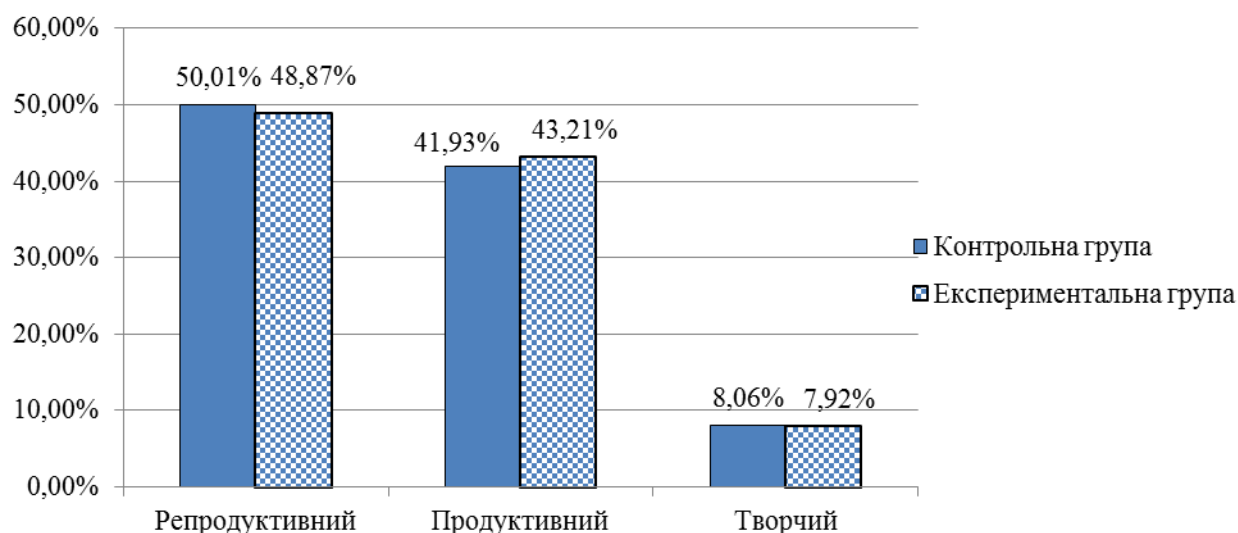

Рис. 5.9. Узагальнені результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм (на констатувальному етапі експерименту)

Результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів на констатувальному етапі експерименту за діяльнісно-творчим критерієм ілюструють, що кількість студентів із творчим рівнем у контрольній групі вища на 0,14 %, ніж в експериментальній, із продуктивним – на 1,28 % нижча, із репродуктивним – на 1,14 % більша.

Відмінності контрольної та експериментальної груп статистично не значущі ($\chi^2=0,074$) на рівні $p \leq 0,05$, що підтверджує однорідність вибірки за рівнем сформованості професійних умінь.

Отже, результати, отримані під час констатувального етапу дослідження, дають підстави наголосити на необхідності підвищення професійних умінь майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: організаційних, проектних, техніко-технологічних, методичних, рефлексивних, творчих.

Результати діагностування рівнів готовності респондентів на формульованому етапі дослідження за діяльнісно-творчим критерієм подано в табл. 5.9.

Таблиця 5.9

**Результати діагностування рівнів готовності
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм
(на формульованому етапі експерименту)**

Компоненти	Групи	Рівні						χ^2
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий		
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	
Організаційні вміння	КГ	69	31,80	114	52,53	34	15,67	6,407
	ЕГ	49	22,17	123	55,66	49	22,17	
Проектувальні вміння	КГ	63	29,03	125	57,60	29	13,37	8,448
	ЕГ	39	17,65	142	64,25	40	18,10	
Техніко- технологічні вміння	КГ	65	29,96	124	57,14	28	12,90	8,941
	ЕГ	41	18,55	138	62,45	42	19,00	
Методичні вміння	КГ	69	31,80	119	54,84	29	13,36	7,706
	ЕГ	47	21,27	130	58,82	44	19,91	
Рефлексивні вміння	КГ	75	34,56	112	51,61	30	13,83	8,31
	ЕГ	52	23,53	122	55,20	47	21,27	
Творчі вміння	КГ	65	29,96	123	56,68	29	13,36	8,046
	ЕГ	42	19,00	137	62,00	42	19,00	
Середній рівень сформованості	КГ	-	31,19	-	55,07	-	13,74	7,867
	ЕГ	-	20,36	-	59,73	-	19,91	

Необхідно більш докладно описати динаміку сформованості професійних умінь у майбутніх учителів трудового навчання та технологій за діяльнісно-творчим критерієм, відповідно до представлених у таблиці 5.9 даних. Зокрема, творчий рівень сформованості *організаційних умінь* в експериментальній групі продемонстрували 22,17 % студентів, що на 6,5 % більше, ніж у контрольній групі; продуктивний – 55,66 %, що на 3,13 % більше за показники контрольної групи; репродуктивний – 22,17 %, що на 9,63 % менше, ніж у контрольній групі. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості операційних умінь статистично значущі ($\chi^2=6,407$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 6,407 \leq 9,21$).

Результати аналізу *проектувальних умінь* засвідчують, що в експериментальній групі на формувальному етапі дослідження творчий рівень мають 18,1 %, це на 4,73 % більше, ніж у контрольній; продуктивний – 64,25 %, що на 6,65 % більше, ніж у контрольній; репродуктивний – 17,65 %, що на 11,38 % менше, ніж у контрольній групі. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості проектувальних умінь статистично значущі ($\chi^2=8,448$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 8,448 \leq 9,21$).

Техніко-технологічні вміння майбутніх учителів трудового навчання та технологій в експериментальній групі на творчому рівні сформовано на 6,1 % більше, ніж у контрольній групі; на продуктивному – на 5,31 % більше; на репродуктивному – на 11,41 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості техніко-технологічних умінь статистично значущі ($\chi^2=8,941$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 8,941 \leq 9,21$).

Методичні вміння на формувальному етапі дослідження в майбутніх учителів трудового навчання та технологій в експериментальній групі на творчому рівні продемонстрували на 6,55 % студентів більше, ніж у

контрольній групі; продуктивний – на 3,98 % більше; репродуктивний – на 10,53 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості художніх знань статистично значущі ($\chi^2=8,31$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 8,31 \leq 9,21$).

Результати аналізу *рефлексивних умінь* доводять, що в експериментальній групі творчий рівень мають на 7,4 % студентів більше, ніж у контрольній групі; продуктивний – на 3,59 % більше; репродуктивний – на 11,03 % менше. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості художніх знань статистично значущі ($\chi^2=7,706$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,706 \leq 9,21$).

Творчі вміння на формувальному етапі експерименту в експериментальній групі на творчому рівні мають 19,00 % студентів, що на 5,64 % більше, ніж у контрольній; на продуктивному – 62,00 %, що на 5,32 % більше, ніж у контрольній групі; на репродуктивному – на 10,96 % менше, ніж у контрольній групі. Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо сформованості художніх знань статистично значущі ($\chi^2=8,046$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 8,046 \leq 9,21$).

Результати статистичних даних стосовно рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у контрольній та експериментальній групах на формувальному етапі дослідження за діяльнісно-творчим критерієм представлено на рис. 5.10.

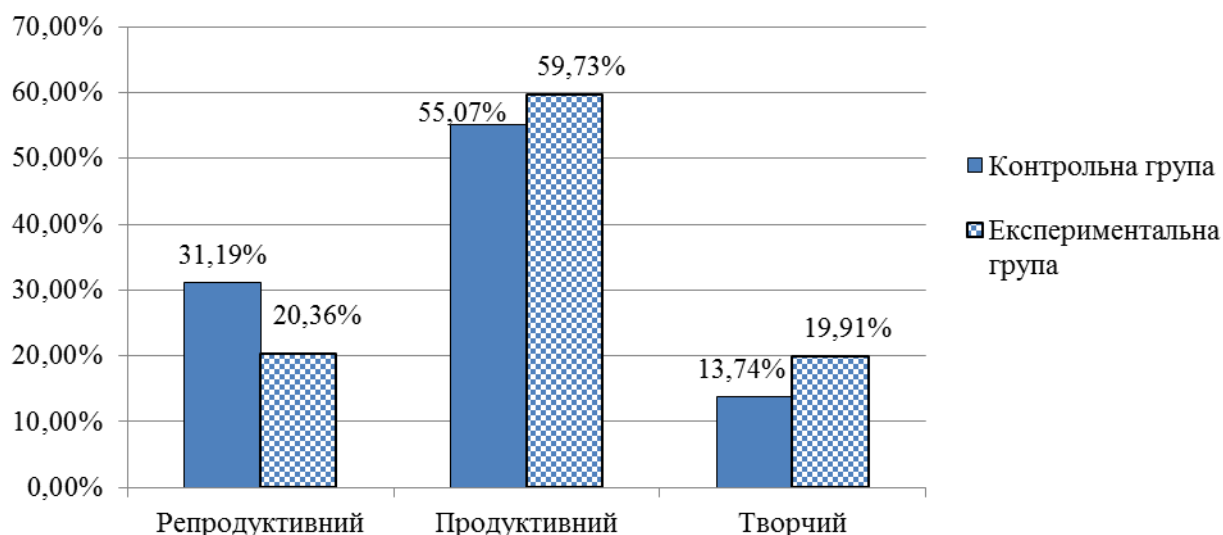

Рис. 5.10. Узагальнені результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм (на формувальному етапі експерименту)

Отже, порівняльний аналіз результатів контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження доводить суттєві позитивні зміни. Зокрема, кількість студентів із творчим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів в експериментальній групі за діяльнісно-творчим критерієм становить 19,91 %, що порівняно з результатами констатувального етапу на 11,99 % більше; із продуктивним рівнем – 59,73 %, що на відміну від результатів констатувального етапу експерименту на 16,52 % більше, із репродуктивним рівнем – 20,36 %, що на 28,51 % менше, ніж на констатувальному етапі.

Відмінності контрольної й експериментальної груп за діяльнісно-творчим критерієм на формувальному етапі дослідження статистично значущі ($\chi^2=7,867$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,867 \leq 9,21$). Це засвідчує достовірність одержаних даних, спростування на формувальному етапі дослідження нульової гіпотези (H_0) і підтвердження альтернативної гіпотези (H_1).

Порівняльний аналіз результатів контрольної й експериментальної груп за діяльнісно-творчим критерієм на формувальному етапі дослідження вможливило висновок про більш суттєві результати в експериментальній групі (табл. 5.10).

Таблиця 5.10

Порівняльні результати діагностування рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій за діяльнісно-творчим критерієм (на констатувальному й формувальному етапах експерименту)

Етапи експерименту	Групи	Рівні сформованості знань					
		Репродуктивний		Продуктивний		Творчий	
		%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ
Констатувальний	КГ	50,01	-1,14	41,93	1,28	8,06	-0,14
	ЕГ	48,87		43,21		7,92	
Формувальний	КГ	31,19	-10,83	55,07	4,66	13,74	6,17
	ЕГ	20,36		59,73		19,91	

Згідно з поданими в табл. 5.10 відомостями, проілюструємо динаміку змін у рівнях готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності за діяльнісно-творчим критерієм для контрольної (рис. 5.11) й експериментальної груп (рис. 5.12).

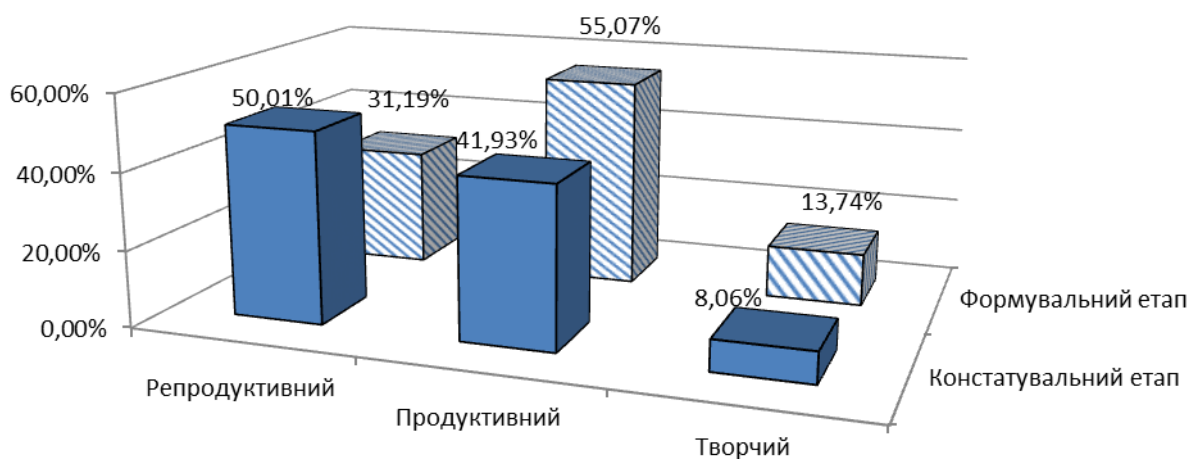

Рис. 5.11. Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності за діяльнісно-творчим критерієм (у контрольній групі)

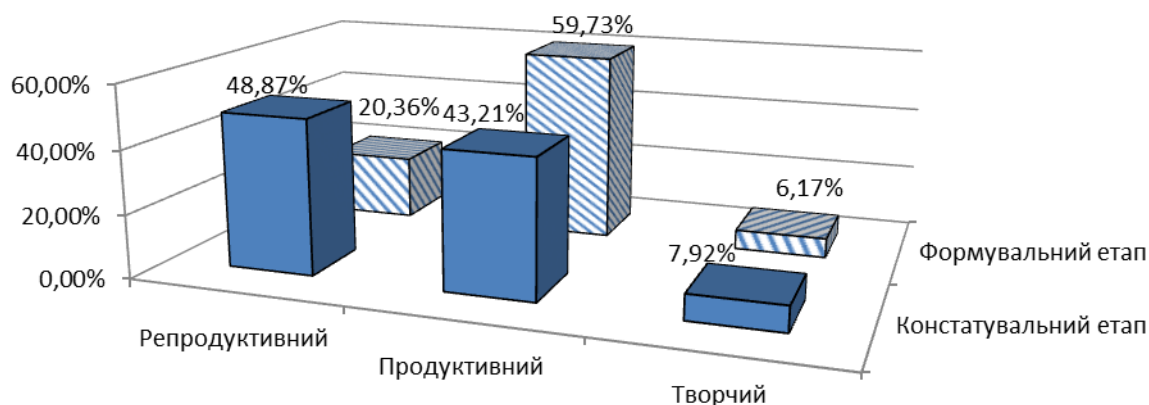

Рис. 5.12. Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної діяльності за діяльнісно-творчим критерієм (в експериментальній групі)

Отже, порівняльний аналіз узагальнених результатів контрольної й експериментальної груп на констатувальному та формувальному етапах дослідження за рівнями сформованості готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним, когнітивно-пізнавальним, діяльнісно-творчим критеріями дає змогу підтвердити ефективність розробленої системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (табл. 5.11).

Таблиця 5.11

Рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій контрольної й експериментальної груп до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (%)

Рівні	Групи					
	Контрольні групи (n=217)			Експериментальні групи (n=221)		
	Констату- вальний етап	Формуваль- ний етап	Різни- ця	Констату- вальний етап	Формуваль- ний етап	Різни-ця
	%	%	%	%	%	%
1	2	3	4	5	6	7
за мотиваційно-ціннісним критерієм						
Творчий	8,53	12,44	3,91	8,37	19,91	11,54
Продуктивний	42,51	54,38	11,87	44,79	56,56	11,77
Репродуктивний	48,96	33,18	- 15,78	46,84	23,53	-23,31

Продовження табл. 5.11

1	2	3	4	5	6	7
	за когнітивно-пізнавальним критерієм					
Творчий	6,45	13,00	6,55	6,06	18,19	12,13
Продуктивний	35,76	49,86	14,10	36,20	56,02	19,82
Репродуктивний	57,79	37,14	-20,65	57,74	25,79	-31,95
	за діяльнісно-творчим критерієм					
Творчий	8,06	13,74	5,68	7,92	19,91	11,99
Продуктивний	41,93	55,07	13,14	43,21	59,73	16,52
Репродуктивний	50,01	31,19	-18,82	48,87	20,36	-28,51

Узагальнені результати експериментального дослідження з перевірки ефективності системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено на рис. 5.13.

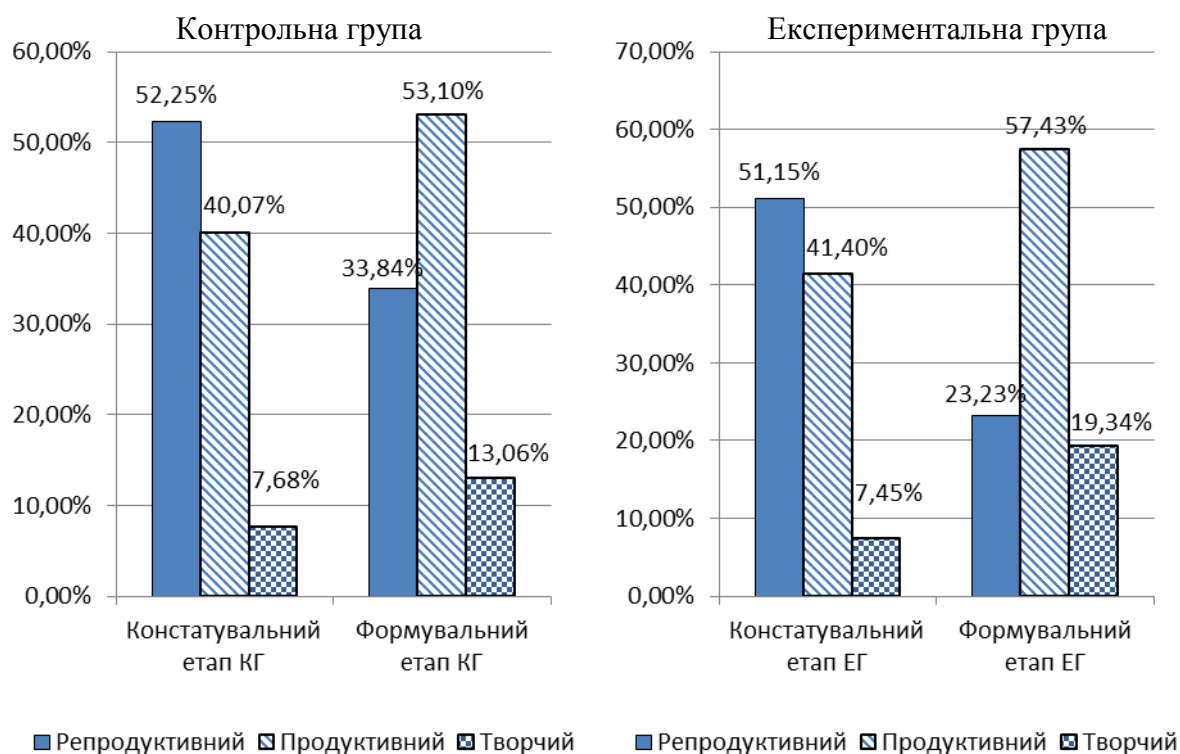

Рис. 5.13. Динаміка рівнів готовності студентів контрольних та експериментальних груп до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів (%)

У процесі експериментального дослідження актуалізовано завдання зі з'ясування впливу позаурочної художньо-технічної діяльності на рівень вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Для цього студентів ЕГ залучено до активної участі в різних гуртках художньо-технічного напрямку («Художньо-технічна творчість», «Технологія оброблення деревини», «Цвяховий нитяк» та ін.) як членів та керівників гуртка. Зауважимо, що залучення студентів як керівників гуртка сприяло вихованню морально-етичних норм поведінки. За результатами роботи гуртків організовано персональні й колективні виставки робіт студентів, наприклад «Дивосвіт писанки» (О. Кухарук), «Випилювання по деревині» (В. Сухар), «Вироби в техніці «кракле»» (О. Ємець), «Поєднання непоєданого» (С. Андрійчук, О. Бурбас, Н. Кравчик, О. Сторожук) та ін. У процесі організації виставок майбутні вчителі трудового навчання та технологій опановували досвід відбору естетично й технологічно завершених експонатів, оформлення виставкової експозиції з дотриманням законів композиції, що дало змогу вдосконалювати їхню естетичну культуру.

У позаурочній художньо-технічній діяльності важливого значення надано виконанню студентами колективних проектів та спільній роботі з організації виставок виробів декоративно-прикладного мистецтва, зокрема художньо-технічних. Це сприяло вихованню культури міжособистісних взаємин. Серед форм позаурочної виховної діяльності найбільш ефективними виявилися етичні бесіди «Життєві цінності», «Етична культура вчителя», «Норми моралі в педагогічній діяльності»; тренінги «Культура взаємин», «Взаємодія в колективі», «Компроміс: за і проти», «Культура спілкування» та ін. Саме рівень згуртованості колективу, уміння його учасників співпрацювати й конструктивно взаємодіяти впливають на психологічний клімат у студентському колективі, стимулюють позитивну мотивацію, позначаються на результативності освітнього процесу.

Унаслідок аналізу наукових джерел, за основу визначення рівня вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій узято дві групи критеріїв: 1) критерії, що відображають зовнішні результати вихованості – дії, вчинки, ставлення, суспільна спрямованість «на себе» і «на інших людей», особистісні якості; 2) критерії, які віддзеркалюють внутрішні вияви вихованості – ціннісні орієнтації, переконання. У процесі дослідження виокремлено три рівні вихованості: високий, достатній і низький, що схарактеризовані нижче.

Студенти з *високим рівнем вихованості* дотримуються правил і норм поведінки, мають почуття обов'язку перед рідними й суспільством, сформовані морально-етичні ідеали та естетичну культуру, відповідальні, чуйні, бережливо ставляться до природи й предметів навколишнього середовища, перебувають у дружніх взаєминах з іншими учасниками освітнього процесу.

Студенти із *середнім рівнем вихованості* не завжди дотримуються норм поведінки й вимог суспільства, гуманні, готові до міжособистісної взаємодії, однак не завжди відчують потребу в цьому, у них на достатньому рівні сформована естетична культура, вони мають переважно дружелюбні взаємини з іншими учасниками освітнього процесу.

Студенти з *низьким рівнем вихованості* не дотримуються норм і правил поведінки, несистематично й недбало виконують свої обов'язки, мають недостатньо сформовані морально-етичні ідеали, пасивні, зухвалі в спілкуванні.

Для діагностування рівня вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій як результату впливу виховного потенціалу позаурочної художньо-технічної діяльності вибрано метод компетентнісного оцінювання (рівень вихованості студентів оцінювали куратори, викладачі закладів вищої освіти, що проводять їх підготовку, і керівники педагогічних практик), методика «Визначення рівня вихованості» за Н. Капустіним і П. Третьяковим (Додаток П). Студентам запропоновано оцінити кожне

запитання за 5-бальною системою: 5 – завжди; 4 – часто; 3 – рідко; 2 – ніколи; 1 – у мене інша позиція. Після опитування потрібно підрахувати середній бал, який дає змогу визначити рівень вихованості студента за такою шкалою: 5 – 4,25 бала – високий рівень вихованості; 4,24 – 3,5 бала – достатній рівень; 3,49 – 2,0 бали – низький рівень. Результати діагностування рівня вихованості в майбутніх учителів трудового навчання та технологій на констатувальному й формувальному етапах дослідження подано в табл. 5.12.

Таблиця 5.12

**Вплив позаурочної художньо-технічної діяльності
на рівень вихованості майбутніх учителів трудового навчання та
технологій**

Етапи експерименту	Групи	Рівні вихованості					
		Низький		Достатній		Високий	
		%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ	%	ЕГ-КГ
Констатувальний	КГ	36,41	1,15	52,53	0,41	11,06	-1,56
	ЕГ	37,56		52,94		9,5	
Формувальний	КГ	23,5	-13,09	58,53	3,92	17,97	9,18
	ЕГ	10,41		62,45		27,15	

Аналіз експериментальних даних засвідчив, що на початку експерименту студенти контрольної й експериментальної груп мали недостатній рівень вихованості. Зокрема, у контрольній групі кількість студентів із низьким рівнем вихованості дорівнювала 36,41 %, із достатнім – 52,53 %, із високим – 11,06 %. В експериментальній групі низький рівень вихованості продемонстрували 37,56 %, достатній – 52,94 %, високий – 9,5 % студентів.

Аналіз результатів анкетування дав змогу виокремити проблеми, характерні для закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх учителів. Зокрема, встановлено, що професію вчителя трудового навчання та технологій, обирають переважно (72,84 %) студенти, які не орієнтовані на цю професію. Переважно, визначаючи заклад вищої освіти, вони керувалися наявністю потенційної можливості вступу (невелика кількість заяв (37,29 %),

відповідністю предметів, з яких здавали зовнішнє незалежне оцінювання (32,45 %), низьким рівнем середнього бала атестата (23,78 %) і т.д.). Таке відношення до професії вчителя і вчителя трудового навчання зокрема, обумовлено низьким соціальним статусом педагогічних працівників та низьким рівнем заробітної оплати праці в перші роки професійної діяльності.

Високий рівень вихованості на формувальному етапі експерименту в експериментальній групі виявлено в 27,15 %, що на 9,18 % більше, ніж у контрольній; достатній – у 62,45 %, це на 3,92 % більше, як у контрольній групі; низький рівень – у 10,41 %, що на 13,09 % менше від контрольної групи.

Відповідно до результатів, поданих у табл. 5.12, доцільно проілюструвати динаміку змін у рівнях вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій для контрольної (рис. 5.14) й експериментальної груп (рис. 5.15).

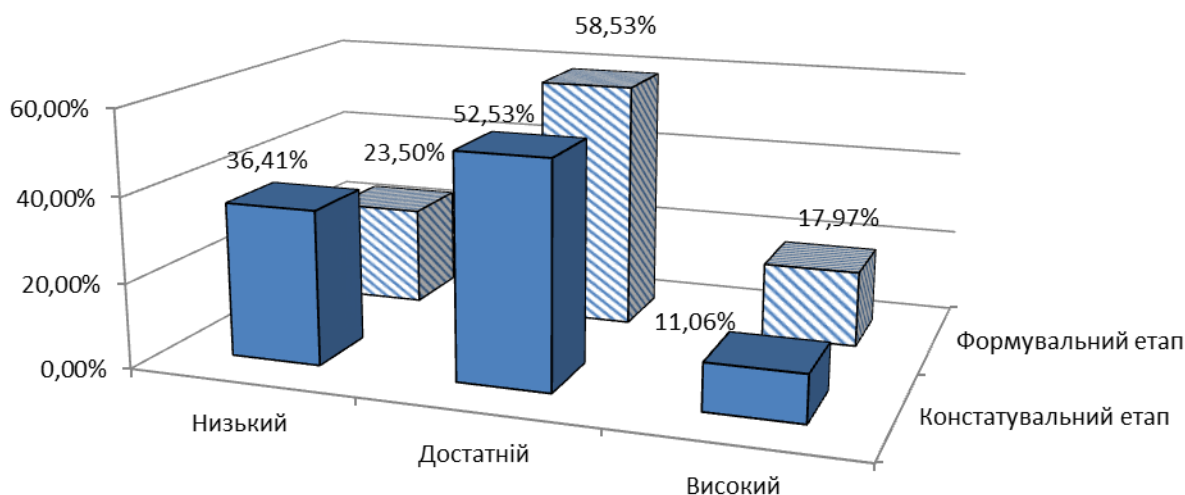

Рис. 5.14. Динаміка рівнів вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій (у контрольній групі)

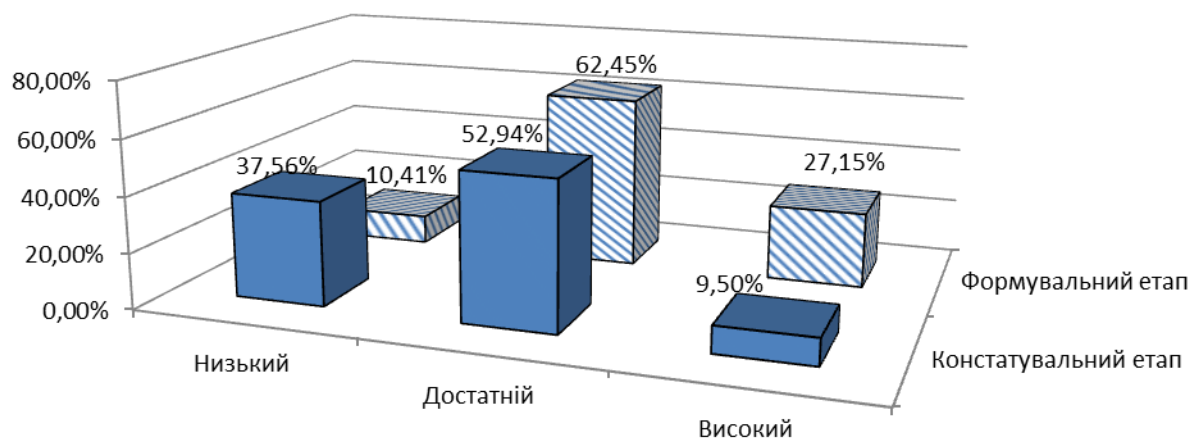

Рис. 5.15. Динаміка рівнів вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій (в експериментальній групі)

Відмінності контрольної й експериментальної груп щодо рівня вихованості майбутніх учителів трудового навчання в контрольній та експериментальній групах на формувальному етапі експерименту статистично значущі ($\chi^2=7,054$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,054 \leq 9,21$) (табл.5.13).

Таблиця 5.13

**Статистичні розрахунки χ^2 для рівнів вихованості
майбутніх учителів трудового навчання та технологій
(формувальний етап експерименту)**

N	Емпірична частота	Теоретична частота	$(f_e - f_T)$	$(f_e - f_T)^2$	$(f_e - f_T)^2 / f_T$
1	23,5	16,95	6,55	42,9	2,531
2	10,41	16,96	-6,55	42,9	2,529
3	58,53	60,49	-1,96	3,84	0,063
4	62,45	60,49	1,96	3,84	0,063
5	17,97	22,56	-4,59	21,07	0,934
6	27,15	22,56	4,59	21,07	0,934
Суми	200.01	200.01	—	—	7,054

Отже, на формувальному етапі експерименту суттєво збільшилася кількість студентів, які мають яскраво виражену потребу в позаурочній художньо-технічній діяльності, демонструють зацікавлення нею; зорієнтовані на досягнення успіху в художньо-технічній творчості; здатні й готові до розроблення програм для організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, конспектів занять і засобів унаочнення. Результати експерименту підтвердили виховний потенціал позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за показниками визначення динаміки рівня вихованості майбутніх учителів трудового навчання та технологій. У процесі педагогічного експерименту реалізовано концепцію, яка відображає теоретико-методологічні засади; педагогічні умови; навчально-методичний комплекс із забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Загальну й часткові гіпотези підтверджено, мети досягнуто, завдання дослідження виконано.

Висновки до п'ятого розділу

1. У розділі представлено програму дослідницько-експериментальної роботи, що реалізована за низкою методологічних підходів (системним, синергетичним, компетентнісним, діяльнісно-розвивальним, особистісно орієнтованим, культурологічним та аксіологічним), а також за обґрунтованими принципами підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: загальнодидактичними (виховуючий характер навчання, науковості, наступності, систематичності, свідомості й активності), специфічними (фундаментальності, кооперативної діяльності, інтердисциплінарності, рефлексивності, технологічності, етнізації,

безперервності, оптимізму) й принципами виховання (цілеспрямованості виховного впливу, поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю й ініціативою студентів, комплексного виховного впливу). Виокремлено та схарактеризовано етапи дослідницько-експериментальної роботи: пошуковий, констатувальний, формувальний, узагальнювальний.

На *пошуковому етапі* проаналізовано порушено проблему, обґрунтовано ступінь її опрацювання й перспективності, виокремлено основні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій за результатами аналізу зарубіжного досвіду підготовки зазначених фахівців у США, Канаді та Фінляндії; діагностовано проблеми, які знижують ефективність професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; досліджено освітні програми й навчальні плани підготовки таких фахівців.

На *констатувальному етапі* обґрунтовано компоненти, критерії й показники готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, розроблено діагностичні методики для визначення рівня готовності. Схарактеризовано діагностичні методики, використані для діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

На *формувальному етапі* безпосередньо апробовано систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, визначено рівні їхньої готовності (розвиненості професійних потреб, мотивів, спрямованості, особистісних якостей, професійних знань, умінь і навичок).

На *узагальнювальному етапі* дослідницько-експериментальної роботи систематизовано результати наукового пошуку, сформульовано загальні висновки.

2. Порівняльний аналіз результатів контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження за мотиваційно-ціннісним критерієм засвідчив суттєві позитивні зміни. Зокрема, кількість студентів із творчим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів в експериментальній групі за мотиваційно-ціннісним критерієм становить 19,91 %, що порівняно з результатами констатувального етапу на 11,54 % більше; із продуктивним рівнем – 56,56 %, що на відміну від результатів констатувального етапу експерименту на 11,54 % більше, із репродуктивним рівнем – 23,53 %, що на 23,08 % менше, ніж на констатувальному етапі. Відмінності контрольної й експериментальної груп за мотиваційно-ціннісним критерієм на формувальному етапі дослідження статистично значущі ($\chi^2=7,469$), не виходять за окреслені межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,469 \leq 9,21$). Відмінності контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження за когнітивно-пізнавальним критерієм статистично значущі ($\chi^2=7,167$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,167 \leq 9,21$). Відмінності контрольної й експериментальної груп за діяльнісно-творчим критерієм на формувальному етапі дослідження статистично значущі ($\chi^2=7,867$), не виходять за межі й перебувають на рівні $0,05 \leq p \leq 0,01$ ($5,991 \leq 7,867 \leq 9,21$). Це засвідчує достовірність одержаних даних, спростування на формувальному етапі дослідження нульової гіпотези (H_0) і підтвердження альтернативної гіпотези (H_1).

Унаслідок порівняльного аналізу результатів контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження за когнітивно-пізнавальним критерієм підсумовано, що приріст показників творчого й продуктивного рівнів, зменшення репродуктивного рівня більш яскраво виражені в студентів експериментальної групи. Зокрема, приріст за творчим рівнем показників експериментальної групи на 5,19 % більший, ніж контрольної; за продуктивним – на 6,16 % більший, за репродуктивним рівнем – на 11,35 % менший.

На підставі порівняльного аналізу результатів контрольної й експериментальної груп на формувальному етапі дослідження за діяльнісно-творчим критерієм зроблено висновок про суттєві позитивні зміни. Зокрема, кількість студентів із творчим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів в експериментальній групі становить 19,91 %, що порівняно з результатами констатувального етапу на 11,99 % більше; із продуктивним рівнем – 59,73 %, це на відміну від результатів констатувального етапу експерименту на 16,52 % більше, із репродуктивним рівнем – 20,36 %, що на 28,51 % менше, ніж на констатувальному етапі.

Отримані результати педагогічного експерименту засвідчують ефективність системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Загальну й часткову гіпотези підтверджено, мети дослідження досягнуто, завдання виконано.

Основні ідеї розділу представлено в працях автора [7; 8; 14; 23; 24; 45; 51; 52; 412; 435].

ВИСНОВКИ

1. За результатами теоретичного аналізу наукових праць з'ясовано, що проблема підготовки майбутніх учителів до організації позаурочної діяльності учнів досліджена за трьома напрямками: професійна підготовка педагогів у контексті сучасних вимог до педагогічної діяльності загалом (поняття урочної й позаурочної діяльності учнів проаналізовані цілісно, не розмежовані в руслі підготовки вчителів); особливості професійної підготовки вчителів трудового навчання та технологій (не виокремлений позаурочний складник діяльності вчителів як самостійне питання); особливості підготовки вчителів до позаурочної діяльності учнів у різних її вимірах як один із важливих складників професійної діяльності педагога (вивчення теорії й методики підготовки педагогів до організації позаурочної діяльності; окреслення напрямів позаурочної діяльності учнів та методики їх реалізації в контексті проблем виховання).

Унаслідок аналізу сучасного стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виявлено низку проблем: застаріла система професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, відсутність у змісті підготовки дисциплін, тем, які б розкривали особливості позаурочної діяльності, вимоги до розроблення навчально-методичної документації, проведення занять художньо-технічного напрямку.

На підставі опрацювання наукової літератури, базисних понять підсумовано, що професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності потрактована як цілеспрямований процес формування професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набуття досвіду

організації та провадження позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, що сприяє самореалізації й досягненню професійного успіху.

2. Серед сучасних підходів у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виокремлено: системний – дає змогу витлумачувати професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як цілісну систему та її компоненти як окремі підсистеми, а також системно схарактеризувати позаурочну художньо-технічну діяльність учнів як комплекс структурних компонентів, що перебувають у взаємодії; синергетичний – презентує професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів і позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як відкриту систему, здатну до самоорганізації й розвитку; компетентнісний – уможливорює проектування цілей підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, відображення результатів підготовки з огляду на вимоги до професійної діяльності; діяльнісно-розвивальний – сприяє активному залученню майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності як під час практичних занять, так і в процесі проходження педагогічної практики для формування вмінь і навичок; особистісно орієнтований – дає змогу зважати на індивідуальні особливості студентів під час їхньої підготовки до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; культурологічний – уможливорює формування педагогічної й технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій як складників загальної культури; аксіологічний – оптимізує формування загальнонаціональних і загальнолюдських цінностей у процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

3. Авторська концепція професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад їхньої підготовки, що покладені в основу професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій із високим рівнем готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, спрямовані на формування професійно-педагогічних знань і вмінь, особистісних якостей, професійної компетентності. Провідною ідеєю концепції є положення про те, що підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів ґрунтована на інтеграції педагогічного й художньо-технологічного складників на засадах оновлення змісту, форм, технологій і методик підготовки з огляду на сучасні вимоги до професійної підготовки зазначених фахівців. Серед особливостей концепції зосереджено увагу на положенні про те, що педагогічна діяльність учителя трудового навчання та технологій передбачає реалізацію різних форм урочної й позаурочної діяльності, що потребує тісної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти; позаурочна художньо-технічна діяльність учнів має інтегрований характер, зумовлений поліаспектністю напрямів цієї діяльності, спрямований на всебічний розвиток особистості кожного вихованця; підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів організована з використанням сучасних педагогічних і виробничих технологій та методик підготовки, залежить від якості навчально-методичного комплексу; готовність майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів забезпечує результативність їхньої педагогічної діяльності й професійної підготовки таких фахівців зокрема.

4. На підставі вивчення наукової літератури, аналізу базових понять встановлено, що готовність майбутніх учителів трудового навчання та

технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів являє собою інтегративне утворення особистості, що вирізняється структурною цілісністю й системністю, містить особистісний, когнітивний та операційний компоненти, відображає здатність майбутніх учителів трудового навчання та технологій ефективно виконувати професійні завдання щодо організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Структуру готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів становлять такі компоненти: особистісний (містить систему внутрішніх мотивів, потреб, її ціннісні орієнтації, що зумовлюють спрямованість особистості на позаурочну художньо-технічну діяльність), когнітивний (відображає систему знань, необхідних для ефективної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів), операційний (охоплює систему вмінь і навичок, які забезпечують успішність організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів). До критеріїв оцінювання рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів належать мотиваційно-ціннісний (сформованість потреби в позаурочній художньо-технічній діяльності, інтерес до зазначеного виду діяльності, спрямованість на досягнення успіху в позаурочній художньо-технічній діяльності з опорою на ціннісні орієнтації); когнітивно-пізнавальний (розвиненість професійних знань – методологічних, художніх, технічних, технологічних, психолого-педагогічних, методичних); діяльнісно-творчий (сформованість професійних умінь – організаційних, проектувальних, техніко-технологічних, методичних, рефлексивних, творчих). Визначено такі рівні готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: репродуктивний, продуктивний, творчий.

5. Схарактеризовано зміст позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як усвідомленої добровільної активності учнів у процесі освітньо-виховної роботи у вільний від навчання чи від праці час, яка інтегрує

декоративно-прикладне мистецтво й технічну творчість, спрямована на створення, зберігання, функціонування, передання матеріальних і духовних цінностей для формування особистісних якостей учнів, їхніх художніх і технічних знань, умінь, навичок, задоволення власних та суспільних потреб. До основних переваг позаурочної художньо-технічної діяльності учнів належать такі: можливість швидкого реагування на зміни в галузі науки, мистецтва й техніки, потреби суспільства та учнів і їхніх батьків; сприятливі умови для реалізації профорієнтаційної роботи, допрофесійної й професійної підготовки; сприяння персоніфікації творчої діяльності учнів; гнучкість у формуванні змісту, виборі форм, методів діяльності; активізація пізнавальної активності учнів і залучення їх до художньо-технічної творчості; виховання естетичної й екологічної культури, бережливого ставлення до матеріалів і результатів праці.

Серед структурних компонентів позаурочної художньо-технічної діяльності учнів виокремлено: цільовий (містить мету й завдання позаурочної художньо-технічної діяльності учнів); організаційний (охоплює заклади освіти, на базі яких може бути організована позаурочна художньо-технічна діяльність учнів); суб'єктний (визначає суб'єктів позаурочної художньо-технічної діяльності); змістовий (відображає зміст позаурочної художньо-технічної діяльності учнів); процесуальний (описує організацію безпосередньо художньо-технічної діяльності учнів, її форми, методи, засоби й матеріально-технічне забезпечення).

6. У роботі диференційовано й аргументовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: організація профорієнтаційної роботи для відбору студентів, умотивованих на позаурочну художньо-технічну діяльність з учнями; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з огляду на сучасні вимоги професійної діяльності; залучення майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності під час

педагогічних практик; активне використання сучасних педагогічних технологій, орієнтованих на розв'язання професійних завдань; розроблення й упровадження навчально-методичного комплексу в підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій. З'ясовано, що лише комплексна реалізація обґрунтованих організаційно-педагогічних умов сприяє успішній професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

7. Цілі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів представлено через загальну (генеральну) ціль, яка інтегрує цілі (стратегічні, тактичні, оперативні), що реалізовані за кількома напрямками: особистісним (спрямований на розвиток професійно важливих особистісних якостей), когнітивним (забезпечує формування й удосконалення системи професійних знань), діяльнісним (сфокусований на формування комунікативних, проєктувальних, організаційних, дослідницьких умінь), методичним (забезпечує формування методичних умінь).

Проектування змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів відбувається за такими етапами: цільовим (передбачає окреслення вимог до професійної діяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій з урахуванням соціального запиту; формулювання мети й результатів їхньої підготовки; опис системи професійних знань, умінь і навичок), основним (забезпечує добір інформаційного матеріалу, перелік навчальних дисциплін, виявлення міжпредметних зв'язків, безпосереднє проектування змісту кожної з дисциплін, розроблення навчального плану підготовки зазначених фахівців), діагностувально-коригувальним (прогнозує експертне оцінювання й корегування навчального плану підготовки, його апробацію та дослідження ефективності в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій загалом і до організації позаурочної художньо-технічної діяльності зокрема).

У підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів умовно виокремлені такі види: теоретична, практична й методична. Методика теоретичної підготовки передбачає реалізацію таких етапів: 1) формування оперативних знань; 2) формування тактичних знань; 3) формування стратегічних знань. Основними формами теоретичної підготовки є лекції: бінарні, проблемні, інтерактивні лекції, лекція-прес-конференція, лекція-брифінг, лекція-візуалізація та ін. Практична підготовка відбувається під час практичних (семінарських), лабораторних занять, практик. Методичній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій сприяють навчальні дисципліни з методик викладання, під час вивчення яких студенти опановують форми й методи навчання, сучасні педагогічні технології, навчаються розробляти дидактичні засоби навчання та контролю навчальних досягнень, навчально-методичну документацію. Виокремлено дієві методи для методичної підготовки: використання ділових ігор, розв'язання кейсів, виконання проектів, мікровикладання.

8. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є сукупністю взаємопов'язаних блоків: цільового (окреслює мету й завдання підготовки), теоретико-методологічного (містить методологічні підходи, загальнодидактичні й специфічні принципи підготовки), змістово-процесуального (відображає організаційно-педагогічні умови, етапи, зміст, педагогічні технології, форми, методи й навчально-методичний комплекс, що забезпечують ефективність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів), діагностувально-результативного (віддзеркалює методики діагностування, компоненти, критерії й рівні, результат підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів). Модель має

бути реалізована на організаційно-мотиваційному, практико-методичному й діяльнісно-творчому етапах.

На основі якісного й кількісного аналізу результатів експерименту, констатовано, що отримані показники підтверджують позитивну динаміку щодо сформованості готовності у майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Узагальнення результатів та їх порівняння дає змогу стверджувати, що кращі показники в експериментальній групі: творчий рівень мають 19,34 %, що на 6,28 % більше ніж в контрольній групі; продуктивний рівень – 57,43 %, що на 4,33 % більше, ніж в контрольній групі; репродуктивний – 23,23 %, що на 10,61 % менше, ніж в контрольній групі.

9. Навчально-методичний комплекс із підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів бере до уваги зміст, структуру й результат підготовки, відображає особливості освітнього процесу з огляду на сучасні вимоги в галузі освіти. Навчально-методичний комплекс містить проект стандарту, освітні програми підготовки за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) рівнями вищої освіти; навчальні посібники «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технологій», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання»; комплекси з навчальних дисциплін «Основи теорії трудового навчання», «Теорія та методика виховної роботи», «Методика трудового навчання», «Теорія та методика профільного технологічного навчання», «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Історія декоративно-прикладного мистецтва»; програму й методичні рекомендації до проведення педагогічних практик у закладах позашкільної, загальної середньої та вищої освіти, засоби візуалізації й контролю навчальних досягнень студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А., Загрязкина Н. Н. Педагогическая практика студентов : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов. 2-е изд., перероб. и доп. Москва : Просвещение, 1989. 175 с.
2. Авраменко О. Б. Компетентнісний підхід при вивченні технічних дисциплін у професійній підготовці майбутніх учителів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи. 2015. Вип. 51. С. 3–8. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2015_51_3 (дата звернення: 25.07.2017).
3. Авраменко О. Б. Система «техносвіт – технологічна освіта»: теоретико-методичний аспект : монографія. Умань : ПП Жовтий, 2013. 294 с.
4. Адаменко О. О. Професійна підготовка вчителя математики у Німеччині. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки. 2011. Вип. 1.32. С. 149–151.
5. Адаменко О. О. Технологія персоніфікованого підходу як засіб удосконалення підготовки майбутніх педагогів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки. 2011. Вип. 1.33. С. 82–85.
6. Александрова Н. М. Компетенции и компетентности в теории и практике профессионального педагогического образования. *Наступність у діяльності загальноосвітньої та професійної школи в профільному навчання* : матеріали V наук.-практ. конф. Донецьк : ПОППУМО, 2009. С. 67–69.
7. Андрущук І. П., Андрущук І. В. Теорія та методика виховної роботи : курс лекцій [для студентів спеціальностей: «Середня освіта (Трудове навчання та технології)» і «Професійна освіта»]. Хмельницький : ХНУ, 2018. 206 с.
8. Андрущук І. В., Андрущук І. П. Теорія та методика виховної роботи : практикум для студ. спеціальності «Середня освіта (Трудове навчання, технології, інформатика)». Хмельницький : ХНУ, 2016. 124 с.
9. Андрущук І. П. Дидактичні ігри на уроках трудового навчання. *Імідж сучасного педагога* : наук.-практ. освітньо-популярний журнал. 2009. № 8–9. С. 126–129.

10. Андрощук І. П. Педагогічні аспекти формування пізнавальних інтересів учнів. *Імідж сучасного педагога*: наук.-практ. освітньо-популярний журнал. 2009. № 2–3. С. 38–40.

11. Андрощук І., Андрощук І., Хомовський В. Діалог культур в контексті підготовки майбутніх педагогів : зб. тез доп. «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції». Матеріали IV-ї Міжнар. наук.-практ. конф.» (Херсонська академія неперервної освіти, 28 лютого 2019 р.). Варшава-Ужгород-Херсон : Посвіт, 2019. С. 51–53.

12. Андрощук І., Андрощук І., Хомовський В. Педагогічна практика як провідна форма підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. *Новітні напрями в галузі права та освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 квітня 2019 р.). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С. 96–99.

13. Андрощук І. В. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності : теорія і методика : монографія / ред.: В. О. Радкевич. Хмельницький : Цюпак А. А., 2017. 455 с.

14. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Методика трудового навчання : практикум для студ. спеціальності «Середня освіта (Трудове навчання та технології)». Хмельницький : ХНУ, 2017. 140 с.

15. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Технологія розробки електронного посібника з дисципліни «Методика трудового навчання». *Інформаційні технології і засоби навчання* : електронне наукове фахове видання. 2017. Том 61. № 5. С. 24–35. – URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1769/1245> (дата звернення: 27.09.2018).

16. Андрощук І. П. Види навчальних програм та особливості їх розробки. *Трудова підготовка в рідній школі*. 2015. № 2. С. 2–4.

17. Андрощук І. П. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*: зб. наук. праць Уманського держ. пед. у-ту ім. П. Тичини. Умань, 2018. Вип. 18. С. 141–147.

18. Андросчук І. П. Принципи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну* : зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну ПНПУ імі В. Г. Короленка (9-10.10.2018 року) / За ред. проф. В. П. Титаренко, А. Ю. Цини; Полтава : ПНПУ, 2018. С. 69–75.

19. Андросчук І. П. Проблеми здійснення моніторингу в навчальних закладах. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-тету ім. П. Тичин / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. Вип. 45. С. 281–287.

20. Андросчук І. П. Проектна культура: сутність та особливості. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. / МІХМД ім. С. Далі, ІПТО НАПН України ; редкол. : В. Ф. Орлов (голова) Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2018. Вип. 13. (Серія: Педагогічні науки) С. 208–221.

21. Андросчук І. П. Проектування змісту професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. праць : Вип. 16 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. ЖККГВ «Полісся» ЖОР., 2018. С. 128–135.

22. Андросчук І. Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність учнів. *Педагогічний вісник*: наук.-пед. журнал Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2015. № 3 (41). С. 2–5.

23. Андросчук І. В., Андросчук І. П. Теорія та методика трудового навчання : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2018. 226 с.

24. Андросчук І. В., Андросчук І. П. Методика виховної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 320 с. (*Гриф МОН України*).

25. Андросчук І. В., Андросчук І. П. Реалізація суб'єктного підходу у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання: *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези

доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 30–31 березня 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 62–64.

26. Андросчук І. П. Активізація творчої художньо-технічної діяльності учнів засобами сучасних технологій. *Науковий часопис Нац. пед. у-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: зб. наук. праць. Київ, 2017. Випуск 8. С. 3–7.

27. Андросчук І. П. Використання індикаторного підходу під час моніторингу навчальних досягнень студентів. *Молодь і ринок*: щомісячний міжнар. наук.-пед. журнал. 2013. № 11. С. 88–93.

28. Андросчук І. П. Використання модульного підходу до обґрунтування змісту профільної технологічної підготовки сільських старшокласників. *Молодь і ринок*: щомісячний наук.-пед. журнал. 2008. № 7–8. С. 67–71.

29. Андросчук І. П. Використання проектної технології у позаурочній художньо-технічній діяльності. *Науковий вісник УМО*: Електронне видання, 2016. Вип. 1. Частина 1. С. 19–30. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/pedagogika/2_2016/.pdf.

30. Андросчук І. П. Етнографічна практика в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: тези доповідей IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 9–10 листопада 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 122–123.

31. Андросчук І. П. Зміст підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 2. Кропивницький, 2016. Вип. 10. С. 93–96.

32. Андросчук І. П. Зміст підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. *Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній та вищій школі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Кропивницький, 17–22 жовтня 2016 р.). Кропивницький, 2016. С. 4–5.

33. Андросчук І. П. Концептуальні засади підготовки вчителів трудового навчання до використання здоров'язбережувальних технологій у позаурочній художньо-технічній діяльності учнів. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи*: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (м. Полтава, 27–28 квітня 2017 р.). Полтава, 2017. С. 27–28.

34. Андросчук І. П. Методичний супровід підготовки учнівської молоді до вибору професії в позаурочній діяльності. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7, 19 квітня 2016 р.). Київ, 2016. Т. II. С. 37–39.

35. Андросчук І. П. Оновлення змісту підготовки майбутніх учителів технологій як умова формування їхньої готовності до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 20–21 квітня 2016 р.). Хмельницький, 2016. С. 40–42.

36. Андросчук І. П. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Науковий часопис Нац. пед. у-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 54. С. 10–14.

37. Андросчук І. П. Організація етнографічних досліджень з декоративно-прикладного мистецтва у майбутніх учителів трудового навчання. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. у-ту ім. П. Тичини*. Умань, 2010. Ч. 2. С. 22–29.

38. Андросчук І. П. Організація позаурочної діяльності учнів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*: зб. наук. праць. Павлоград, 2017. Вип. 13. С. 115–121 (накометрична база *Ulrich's Periodicals Directory*).

39. Андросчук І. П. Основні підходи до проведення моніторингу результатів навчання студентів. *Професійне становлення особистості: психолого-педагогічний науковий журнал*. Хмельницький, 2013. № 2. С. 35–41.

40. Андросчук І. П. Основні підходи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 1. Кіровоград, 2015. Вип. 7. С. 108–110.

41. Андросчук І. П. Особливості технологічного профілю учнів старшої школи за рубежом. *Молодь і ринок*: щомісячний наук.-пед. журнал. 2009. № 11. С. 55–59.

42. Андросчук І. П. Педагогічна практика в позашкільних навчальних закладах як засіб підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (10 березня 2017 р.). Баку–Ужгород–Дрогобич, 2017. С. 145–147.

43. Андросчук І. П. Педагогічна практика в позашкільних навчальних закладах як засіб практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Електронний зб. наук. праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2016. № 2 (24): – URL: <https://drive.google.com/file/d/0B6QknaQCh-lHQjZua3h0VUtsblU/view>.

44. Андросчук І. П. Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів: теорія і методика : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2019. 455 с.

45. Андросчук І. П. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів : методичні рекомендації. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2017. 116 с.

46. Андросчук І. П. Пізнавальний, розвивально-виховний потенціал художньо-технічної діяльності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ–Ніжин, 2015. Вип. 2 (11). С. 111–118. (науко метрична база Google Scholar)

47. Андросчук І. П. Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність як складова професійної підготовки майбутніх вчителів технологій. *Науковий*

часопис Нац. пед. у-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 52. С. 3–8.

48. Андросук І. П. Самоосвіта педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів. *Методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти: зб. матеріалів Всеукр. Інтернет-конф. Хмельницький, 2016. С.301–306.*

49. Андросук І. П. Специфіка організації навчальної діяльності студентів під час вивчення дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво». *Молодь і ринок: щомісячний наук.-пед. журнал. 2011. № 5. С. 85–89.*

50. Андросук І. П. Формування патріотизму в учнів засобами писанкарства. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2009. № 5. С. 53–57.*

51. Андросук І. П., Андросук І. В., Бербец В. В., Бялик О. В. та ін. Теорія і методика навчання технологій : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Коберника. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 474 с. (*Гриф МОН України*).

52. Андросук І. П., Андросук І. В., Пиріжок О. В. Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями) : навч.-наоч. посіб. Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2013. 164 с. (*Гриф МОН України*).

53. Андросук І. П. Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність майбутніх вчителів трудового навчання. *Сучасний вчитель трудового навчання та технологій: досвід та перспективи. Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Рівне, 26–27 жовтня 2016 р.). Рівне, 2016. С. 6–9.*

54. Андрусь О. Сучасні аспекти професійної підготовки студентів у технічних університетах : професійна підготовка в контексті євроінтеграції. *Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 4 (Ч. 2), 2011, стор. 283–294.*

55. Андрущенко В. П. Філософія освіти «в за межі завтрашнього дня». *Філософія освіти : науковий часопис. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. № 1/2. С. 7–14.*

56. Антонова О. Є. Базові знання з педагогіки: становлення, розвиток, технологія формування : монографія : вид. 2 -ге, допов. Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2004. 276 с.

57. Артюгина Т. Ю. Организация и проведение мастер-классов: вопросы и ответы. – URL: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RSD6Wf9_2wUJ:malodschool.ucoz.ru/ogigina/artjugina_t.doc (дата звернення: 25.06.2018).

58. Артюгина Т. Ю. Современные образовательные технологии : изучаем и применяем : учеб.-метод. пособ. Архангельск : АО ИППК РО, 2009. 58 с.

59. Артюхов В. В. Общая теория систем : самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. Москва : Либроком, 2009. 224 с.

60. Афонін В., Синиця В. Теорія і практика професійної підготовки студентів інститутів фізичної культури (ІФК) як педагогічна проблема. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць у галузі фізичної культури і спорту. Львів : «НФВ Українські технології», 2004. Т.4. 710 с.

61. Ашерев А. Т., Логвіненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків : УПА, 2005. 164 с.

62. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.

63. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса : методические основы. Москва : Просвещение, 1982. 192 с.

64. Базелюк Н. В. Науково-дослідницька робота майбутніх учителів у системі магістерських програм університетів Фінляндії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2013. 285 с.

65. Базильчук Л. В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах : автореф. дис. ... канд. пед наук : 13.00.04. Черкаси, 2010. 23 с.

66. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7–14.

67. Барановский А. Б., Потапенко Г. М., Щекин Г. В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации : учебно-метод. пособ. Киев : Пролетар, 1991. С. 32–41.

68. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : учеб. пособ. Киев : МАУП, 2004. 216 с.
69. Батышев С. Я. Профессиональная педагогіка : учеб. пособ. для студ., обучающихся по пед. спец. и напр. / под. общ.ред. С. Я. Батышева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. 904 с.
70. Бахмат Л. В. Готовність до професійної педагогічної діяльності як наукова проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 34. С. 56–60.
71. Бачинин В. А. Эстетика : энциклопедический словарь. Санкт-Петербург : Издательство Михайлова, 2005. 285 с.
72. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. *Початкова школа*. 2003. № 6. С. 58–59 ; № 7. С. 59–62.
73. Белан Т. Г. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів технологій. *Вісник Глухівського нац. пед. університету імені Олександра Довженка* : зб. наук. праць. Вип. 19. 2011. С.171–174.
74. Белозерцев Е. П. Учитель труда : состояние и перспективы профессиональной подготовки. *Советская педагогика*. 1983. № 6. С. 93–99.
75. Бережинська Т. В. Готовність вчителя до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2002. № 2. С. 134–138.
76. Берека В. Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957-2000 рр.) : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2001. 20 с.
77. Бернадська Л. В. Виховання толерантності в учнів 5–7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2009. 20 с.
78. Беспалько В. П. Проектирование учебного предмета. *Школьные технологии*. Москва : НИИ школ. технологий при участии ред. «Нар. образование», 2006. № 6. С. 76–88.
79. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1977. 304 с.

80. Беспалько В. Отбор и организация содержания учебника. *Народное образование*. Москва : НИИ школ. технологий, 2006. № 7. С. 116–122.
81. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. Москва : Изд-во Ин-та проф. образования М-ва образования России, 1995. 336 с.
82. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. 192 с.
83. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. Київ : Виховання і культура. № 12 (17,18). 2009. С. 5–7.
84. Бех М. І. Зміст профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в сучасній середній загальноосвітній школі. *Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учнів. молоді* : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання. Київ ; Житомир, 2005. Вип. 7. С. 296–301.
85. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
86. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 296 с.
87. Белікова Н. О. Підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності : теорія та методика : монографія. Київ : ТОВ «Кобзарі», 2012. 269 с.
88. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
89. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 44с.
90. Биктагиров К. Л. Дидактические условия обучения татарскому языку: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 1973. 37 с.
91. Бібік Н. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. *Основна школа*. Вип. 3–4. 2005. С. 10–14.
92. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.

93. Бідюк Н. Формування іншомовної професійної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в США. *Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи*. Київ, 2010. С. 51–54.

94. Біла О. О. Формування готовності студентів до активізації художньої діяльності молодших школярів : дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Ізмаїл, 1999. 208 с.

95. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія. Київ : ІЗМН, 1997. 192 с.

96. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

97. Благосмислов О. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю : дис ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 217 с.

98. Благосмислов О. С. Формування методичної готовності студентів до роботи з учнями у позашкільних навчальних закладах під час проходження педагогічної практики. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка*. Сер. : Педагогічні науки, 2012. Вип. 21. С. 77–81.

99. Благосмислов О. С., Шелудько І. В. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя технологій до викладання варіативних модулів художнього спрямування. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка*. Сер. : Педагогічні науки. 2015. Вип. 27. С. 21–25.

100. Блощинський І. Критерії та показники компонентів професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання. *Молодь і ринок*. 2015. № 7. С. 77–82.

101. Богданов Е. Н. Формирование и развитие профессионально-нравственной культуры будущего учителя : дис. ... докт. псих. наук : 13.00.04. Москва, 1995. 594 с.

102. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : дис. ... докт. пед. наук. : 13.00.04. Київ, 2003. 441 с.
103. Богуславский М. В. Высшее образование в немецкой и русской традициях : коллективная монография / М. В. Богуславский, Е. В. Неборский, В. В. Неборская и др. ; под общей ред. М. В. Богуславского. Ижевск : Институт компьютерных исследований, 2016. 284 с.
104. Богуславский М. В. История педагогіки : методология, теория, персоналии. Москва : ИТИП РАО, Издательский центр ИЭТ, 2012. 436 с.
105. Богуславский М. В. Структура сучасного історико-педагогічного знання. *Шлях освіти*. 1999. № 1. С. 37–41.
106. Бойчук В. М. Теоретичні і методичні основи художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя технологій : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. 47 с.
107. Бойчук Ю. Д. Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. Вип. 3. 2009. С.21–24.
108. Большой толковый психологический словарь / Ребер А. Київ : ООО Издательство АСТ, Вече, 2001. Т. 1. 592 с.
109. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования. *Педагогика*. 1997. № 4. С. 11–17.
110. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность. *Педагогика*. 1999. №3. С. 37–43.
111. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. Ростов на Дону : Изд-во РГПУ, 2000. 352 с.
112. Бондаренко О. М. Дидактичні умови застосування мультимедійних технологій у процесі навчання педагогічних дисциплін студентів педагогічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2010. 20 с.

113. Бонюшко Н. А., Семченко А. А. Тенденции развития сферы высшего профессионального образования в Европейском Союзе (на примере Финляндии). *Интеграция образования*. 2012. № 3. С. 14–19.
114. Боринець Н. І. Проектно-технологічна діяльність учнів та вчителів трудового навчання. *Освітологічний дискурс*. 2010, № 1, С. 32–41.
115. Борисенко Н. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів технологій до формування художньо-технічних умінь в учнів основної школи. – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe? (дата звернення: 23.06.2018).
116. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2005. 530 с.
117. Бочелюк В. В. Структура фахової підготовки майбутніх психологів до роботи з віктимними дівчатами-підлітками. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 1 (31). С. 43–50.
118. Бочелюк В. Й., Зарецька В. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 248 с.
119. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
120. Брушлинский А. В. Деятельностный подход и психологическая наука. *Вопросы философии*. 2001. № 2. С. 89–95.
121. Брушлинский А. В., Тихомиров О. К. О тенденциях развития современной психологии мышления. *Национальный психологический журнал*. 2013. №2 (10). С. 10–16.
122. Брушницький А. В. Субъект : мышление, учение, воображение. Москва; Воронеж : НПО «Модэк», 1996. 388 с.
123. Брызгалова С. И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию : теория и практика. Калининград, 2004. 312 с.
124. Бычков В. В. Эстетика. Москва : Гардарики, 2004. 556 с.

125. Бялик О. В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2017. 547 с.
126. Варій М. Й. Психологія : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
127. Василиків І. Особливості профорієнтаційної роботи зі школярами у навчальних закладах: структура профорієнтаційної роботи. *Молодь і ринок*. 2007. № 3/4. С. 161–166.
128. Васьков Ю. В. Добір і конструювання теоретичного компонента змісту фізкультурної освіти в середній загальноосвітній школі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 1996. 204 с.
129. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. – URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1135/1> (дата звернення: 21.11.2018).
130. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел : 5-те вид. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
131. Венгер Л. А. Формирование психических действий и умственное развитие ребёнка. *Обучение и развитие младших школьников* : материалы межреспубликанского симпозиума / [под ред. Г. С. Костюка]. Киев : Типолитография КВИРТУ, 1970. С. 82–186.
132. Вербицкий А. А. Педагогические технологии контекстного обучения : научно-метод. пособ. Москва : РИЦ МГГУ им. М.А. Шолохова, 2010. 55 с.
133. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход. Москва : Высш. школа, 2001. 206 с.
134. Вербицкий В. В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925 –2000 рр.) : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2004. 48 с.
135. Видишко Н. Навчання і виховання у парадигмі вищої освіти Канади. *Вісник Черкаського університету*. Сер. : Педагогічні науки. 2008. 125. С. 9–62.

136. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. Степко М. Ф. та ін. / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.
137. Вітвицька С. С. Аксиологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка* : наук.-метод. журнал. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 63 –67.
138. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студ. магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
139. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти : акмедосягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 302–347.
140. Волинець Л. Оцінювання як механізм забезпечення якості загальної середньої освіти Фінляндії. *Порівнял.-пед. студії*. 2013. № 4. С. 132–138.
141. Володин Д. А. Современное школьное образование в Финляндии : национальные реформы в европейском контексте : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тул. гос. пед. ун-т им. Л. Н. Толстого. Тула, 2011. 181 с.
142. Вопросы формирования готовности к профессиональной деятельности / отв. ред. Ю. К. Васильев. Москва : Мысль, 1978. 325 с.
143. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 542 с.
144. Гайсина Г. И. Культурологический подход в теории и практике педагогического образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Москва, 2002. 366 с. – URL : 11.07.2013 <<http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/106391.html>> (дата звернення: 03.10.2017).
145. Галажинский Э. В. Системная детерминация самореализации личности : дисс. ...д-ра психол. наук : 19.00.04. Томск, 2002. 320 с.
146. Галамбош Г. В. Педагогічне проектування змісту навчальної дисципліни «Технологічний практикум». Науковий часопис НПУ

ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Вип. 51. 2015. С. 57–64.

147. Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка : навч. посіб. Вінниця, 2001. С. 142–144.

148. Гевко І. Система розвитку основ професіоналізму майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2017. 43 с.

149. Гевко І. Формування і розвиток професіоналізму вчителя технологій : теорія і методика : монографія. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 391 с.

150. Гедзик А. М. Система підготовки майбутнього вчителя технологій до викладання курсу креслення в загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Уманський держ. пед. ун-тет ім. П. Тичини. Умань, 2011. 517 с.

151. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : (В поисках практикоориентированных образовательных концепций). Москва : ИнтерДиалект, 1997. 697 с.

152. Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория. Методология. Практика : учеб. пособие. Москва : Флинта, 2003. 765 с.

153. Гершунський Б. С. Комп'ютеризація у галузі освіти : проблеми та перспективи. Москва : Педагогіка, 1997. 204 с.

154. Гликман И. З. Теория и методика воспитания : учеб. пособ. для студентов вузов, обуч. по спец. 031000 «Педагогика и психология». Москва : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. 175 с.

155. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.

156. Говоров Є. М., Дерев'янка А. П. Технічна діяльність як фактор формування технологічного мислення майбутніх педагогів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 144. С. 239–242. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_58 (дата звернення: 10.12.2018).

157. Годованюк Т. Л., Махомета Т. М. Методична підготовка майбутнього вчителя математики з першого курсу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2014. Вип. 13. С. 137–144. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_3_2014_13_18 (дата звернення: 18.06.2018).

158. Головенкін В. П. Педагогіка вищої школи (Андрагогіка) : підруч. для студентів вищ. техн. навч. закл. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 405 с.

159. Голубова Г. В. Педагогічні умови розвитку обдарованості студентів. – URL : [www.rusnauka.com /9_NND_2012/ Pedagogica/2_105345.doc.htm](http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Pedagogica/2_105345.doc.htm) (дата звернення: 18.06.2018).

160. Гончаренко С. У. Методологія // *Енциклопедія освіти*. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

161. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : метод. поради молодим науковцям. Київ ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. С. 120.

162. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : «Либідь», 1997. 376 с.

163. Горбатюк Р. М. Теоретичні основи проектної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. *Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. 2009. № 2(49). С. 35–42.

164. Горбатюк Р. М. Особливості підготовки майбутніх учителів технологій до професійної діяльності в сучасних умовах. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 42. С. 23–29.

165. Горбашко Е. А., Бонюшко Н. А., Семченко А. А. Качество высшего образования в Финляндии : Гарантии качества высшего образования в условиях международной интеграции : учеб. пособ. Санкт-Петербург : С.-Петерб. гос. ун-т экономики и финансов, 2011. С. 68–76.

166. Гордашевська Г. І. Професійна компетентність майбутнього вчителя географії: змістовий аспект. – URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?5 (дата звернення: 17.11.2017).

167. Горленко В. П. Цели педагогической практики : проблемы обоснования. *Педагогика*. 1999. № 4. С. 74–77.

168. Горохова И. В. Профессиональная подготовка социального педагога к работе с замещающей семьей : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04. Москва, 2011. 253 с.
169. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок : теорія, методологія, напрямки використання : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
170. Гриб'юк О. О. Розв'язування евристичних задач в контексті STEM-освіти з використанням системи динамічної математики GeoGebra. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Вип. 43. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. С. 206–218.
171. Григорьев Д.В., Степанов П. В. Внеурочная деятельность школьников. Методический конструктор : пособ. для учителя. Москва : Просвещение, 2010. 223 с.
172. Гризун Л. Е. Дидактичні основи проектування модульної структури навчальної дисципліни на засадах інтеграції наукових знань : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2009. 39 с.
173. Гринюк С. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 20 с.
174. Гринюк С. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. авіац. ун-т. Київ, 2013. 220 с.
175. Грицай Н. Б. Методичне портфоліо як засіб формування рефлексивних здібностей майбутніх учителів біології. *Вища освіта України : тем. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*. 2011. № 3, т. II. С. 45–55.
176. Грищенко І. М. Освіта та професійна підготовка фахівців у світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми економіки*. №7 (109), 2010, С. 56–61.

177. Грітченко А. Професійне становлення вчителя трудового навчання в умовах сільської школи. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2009. № 7–8. С. 41–45.

178. Гудзик І. П. Практичне спрямування шкільного навчання української мови. *Матеріали міжнар. наук.-метод. семінару*, 9–10 червня 2009 року. Ужгород, 2009. С. 125–134.

179. Гужанова Т. С. Художньо-естетична діяльність – шлях до розвитку творчих якостей особистості. – URL : studentam.net.ua/content/view/7697/97/ (дата звернення: 19.10.2018).

180. Гузеев В. В. Познавательная самостоятельность учащихся и развитие образовательной технологии. Москва : НИИ школьных технологий, 2004. 128 с.

181. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 42 с.

182. Гузій Н. В. Людиновимірність методологічної бази педагогічного професіоналізму як запорука успішної розбудови особистісно зорієнтованої освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. № 2 (11). 2013. С. 53–60.

183. Гуменюк Т. Б., Корець М. С. Системний підхід як складова освітньої інноватики. *Наука і освіта*, № 7, 2014, С. 63–67.

184. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : посіб. для пед. працівників, студентів пед. вищ. навч. закладів. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2002. 116 с.

185. Гуревич Р., Коломієць А. Можливості новітніх інформаційних технологій у підготовці педагогічних кадрів. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2002. № 2. С. 52–55.

186. Гуревич Р. С. Інтеграція наукових знань у підготовці майбутнього вчителя технологій. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 51. 2015. С. 97–103.

187. Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному

процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Р. С. Гурін. Одеса, 2004. 20 с.

188. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників. – URL <http://intkonf.org> (дата звернення: 23.10.2018).

189. Гушлевська І. В. Трансформація професійних функцій вчителя в умовах інформаційного суспільства (на матеріалах США і Канади) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2005. 21 с.

190. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. Москва : Педагогика, 1986. 240 с.

191. Делікатний К. Г. Авторитет оцінки. Київ : Знання УРСР, 1990. 48 с.

192. Делікатний К. Г. Становлення студента : питання адаптації випускника школи у вузі. Київ : Т-во «Знання» УРСР, 1983. 48 с.

193. Делінгевич Л. В. Педагогічні засади позаурочної виховної роботи у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2008. 19 с.

194. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2006. 20 с.

195. Демченко П. Є. Перспективи впровадження STEM-навчання в технологічній освіті. *STEM-освіта – проблеми та перспективи* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. семінару, м. Кропивницький, 25–26 жовтня 2017 р. / за заг. ред. О. С. Кузьменко та В.В. Фоменка. Кропивницький : КЛА НАУ, 2017. С. 32–33.

196. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01 від 5.06.2001 р. № 1/12-1459. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0063588-01> (дата звернення: 15.12.2018).

197. Джафарова О. С. Художня діяльність як засіб активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Вип. 3, 2014. С. 36–40. – URL : <http://apmp.kgpa.km.ua/Files/APMP03/9.pdf> (дата звернення: 23.03.2019).

198. Джеджула О. М. Сучасні освітні технології у професійній підготовці фахівців аграрного профілю : колективна монографія викладачів Вінницького національного аграрного університету та технологічно-промислового коледжу ВНАУ ; за ред. О. М. Джеджули. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 214 с.

199. Джеджула О. М. Сучасні підходи до проектування змісту професійної підготовки інженерів-механіків у сучасних освітніх університетських середовищах. Педагогіка безпеки. 2017. № 1. С. 21–27.

200. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч.-метод. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

201. Діденко О. В. Критерії, показники та рівні сформованості творчості як професійної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : моніторинг якості освіти» ; дод. 3, т. 7. 2007. С. 218–223.

202. Дмитренко П. В. Підготовка вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах. *Український соціум*. 2004. № 3 (5). С. 102–107.

203. Дмитренко Т. А., Яресько Е. В. Методология педагогіки : характеристики, дефиниция. *Понятийный аппарат педагогики и образования* : сб. науч. тр. Екатеринбург : СВ-96, 2010. Вып. 6. 384 с.

204. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения. – URL : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600 (дата звернення: 11.10.2018).

205. Дорофеев Г. В. О принципах отбора содержания школьного математического образования. *Математика в школе*. 1990. №6. С. 2–5.

206. Дорофеев Г. В., Кузнецова А. В., Суворова С. Б., Фирсов В. В. Дифференциация обучения математике. *Математика в школе*. 1990. № 5. С. 15–21.

207. Дорофеева І. Проектування костюму як один із засобів розвитку художньо–технічної творчості студентів. – URL :

http://www.library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2010/2010_2_25.pdf
(дата звернення: 28.02.2019).

208. Дроботенко Ю. Б. Возможности системного подхода в исследовании изменений в образовании. *Вектор науки ТГУ*. Серия : педагогика, психология. 2012. № 1 (8). С. 142–145.

209. Дубасенюк О. А. Дослідження мотиваційних чинників професійного становлення вчителя. *Психологічні та педагогічні проблеми педагогічної дії* : зб. наук. праць у 2 - х ч. Ч. 2 / за наук. ред. Л. О. Хомич, О. М. Ігнатович. Харків : НТУ «ХП», 2012. С. 207–218.

210. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта : особистісно орієнтований підхід : монографія ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.

211. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 367 с.

212. Дунець Л. М. Профорієнтаційна робота – психологічна технологія підбору професійно спрямованих абітурієнтів. *Актуальні проблеми психології*. Том. I. : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002, Ч. 6. С. 264–269.

213. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Москва, 1983. 32 с.

214. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : Издво Бел. ун-та, 1976. 175 с.

215. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред. : О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

216. Енциклопедія позашкільної освіти / ред. : Г. П. Пустовіт, В. В. Вербицький, Р. В. Павелків, О. Б. Петренко, А. Л. Черній, Л. М. Баліка, О. В. Геревич, О. А. Драгомерецька, Ю. І. Завалєвський, В. В. Климчук, О. В. Литовченко, В. В. Мачуський, І. О. Первушевська, О. В. Сухомлинська, Т. І. Сущенко, Л. В. Тихенко. Рівне : Зень О., 2017. 525 с.

217. Ефимов В. В. Управление знаниями : учеб. пособ. Ульяновск : УлГТУ, 2005. 111 с.
218. Євтух М. Б. Обдарованість: підходи до з'ясування сутності. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 36. С. 10–19. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2017_36_3 (дата звернення: 14.12.2017).
219. Євтух М. Б. Педагогічна технологія проектування навчальних занять у вищій школі. *Теоретичні питання освіти та виховання* : зб. наук. пр./ Київ. держ. лінгв. ун-т. Київ, 2001. Вип. 17. С. 3–11.
220. Єрмаков І., Софій Н. Життєва компетентність особистості : від теорії до практики : наук.-метод. зб. Запоріжжя : Центріон, 2005. 640 с.
221. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2011. №. 11. С. 3–15.
222. Желюк О. Контрасти американської освіти. *Нова педагогічна думка*. 2000. № 3–4, С. 31–38 (С. 33).
223. Жерноклєєв І. В. Підготовка майбутніх учителів технологій у країнах Північної Європи : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 275 с.
224. Жилина А. И. Системный подход как методология педагогического исследования. *Человек и образование : академический вестник Института образования взрослых Российской академии образования*. 2007. № 10–11. С. 15–20.
225. Жорнова О. І. Інформаційно-комунікаційні технології у вищій освіті: до формування готовності суб'єктів навчання до інновацій. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2013. Вип. 33. С. 172–179.
226. Жорнова О. Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі : усталені нормативи та сучасні вимоги. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 2. Режим доступу http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21_COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&Image_file_name=PDF%2Fvkr_2012_2_10.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0. (дата звернення: 20.07.2018).

227. Загвоздкин В. К. Роль портфолио в учебном процессе. некоторые психолого-педагогические аспекты. *Психологическая наука и образование*. 2004. № 4. С. 5–10.

228. Загвоздкин В. К. Портфель индивидуальных учебных достижений – нечто большее, чем просто альтернативный способ оценки. *Школьные технологии*. 2004. №3. С. 179–185.

229. Загвоздкин В. К. Роль портфолио в учебном процессе : некоторые психолого-педагогические аспекты (на основе материалов зарубежных источников). *Психологическая наука и образование*. 2004. №4. С. 5–10.

230. Загвязинский В. И. Теория обучения : современная интерпретация : учеб. пособ. для вузов. 3-е изд., испр. Москва : Академия, 2006. 192 с.

231. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2014 р. №2984-III (Редакція від 01.01.2019, підстава – 2443-VIII, 2300-VIII) (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.12.2018).

232. Закон України «Про загальну середню освіту» // База даних [Законодавство України]. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 11.12.2018).

233. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 25.12.2018).

234. Закон України «Про освіту» // База даних [Законодавство України]. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 09.07.2018).

235. Закон України «Про позашкільну освіту». – URL : <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/pozashkilnaosvitaукраїни/npb/> (дата звернення: 23.08.2018).

236. Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» № 103/98-ВР (Редакція від 01.01.2019, підстава – 2443-VIII, 2300-VIII) (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 32, ст. 215). – URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103> (дата звернення : 15.12.2018).

237. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.

238. Заходи щодо впровадження STEM-освіти в Україні на 2016-2018 роки. Інститут модернізації змісту освіти. – URL : <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKQmc4LUd2MmVFckk/view> (дата звернення: 12.10.2018).
239. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
240. Збірник міні-кейсів з дисципліни «Комунікативні процеси у навчанні» / за ред. Л. О. Савенкової, В. М. Приходько. Київ : КНЕУ, 2009. 343 с.
241. Зданевич Л. В. Модель професійної підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з дезадаптованими дошкільниками // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 136–154.
242. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособ. для студ. вузов ; 2-е изд., перераб., доп. Москва : Деловая книга, 2003. 336 с.
243. Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Сыманюк Э. Э. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход : учеб. пособ. Москва : Моск. псих.-соц. ин-т, 2005. 216 с.
244. Зеленко Н. В. Методическая подготовка учителя технологи. Высшее образование в России. 2006. С. 132–134.
245. Земцова В. И. Система методической подготовки учителя. *Наука и школа*. 2002. № 3. С. 2–7.
246. Зимовець О. А. Склад професійних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (на прикладі підготовки вчителів іноземних мов). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. № 43. С. 150–156.
247. Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 22 с.
248. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ : Вид-во «Віпол», 2000. С. 11–57.
249. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

250. Зязюн І. А., Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій. Київ : Віпол, 2003. 426 с.
251. Ипполитова Н. В., Колесников М. А., Соколова Е. Л. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза : личностный аспект : монографія. Шадринск : Исеть, 2006. 236 с.
252. Ипполитова Н. В. Взаимосвязь понятий «методология» и «методологический подход». *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия Образование. Педагогические науки.* № 13 (146). 2009. С. 9–15.
253. Івашньова С. Проектування змісту навчання в системі післядипломної педагогічної освіти : освітні запити і потреби. *Нова педагогічна думка.* 2018. № 2 (94). С. 29–34.
254. Ігнатенко П. Р. Аксіологія виховання: від термінології до постановки проблем. *Педагогіка і психологія.* Київ : Пед. думка, 1997. № 1 (14). С. 118–123.
255. Иманова А. Н., Самуратова Р. Т., Жуманбаева А. О. STEAM–технологии: инновации в естественно-научном образовании. – URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/steam-tehnologii-innovatsii-v-estestvenno-nauchnom-obrazovanii> (дата звернення: 25.07.2018)
256. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навч.-метод. посіб. В. Г. Гетта, Р. С. Гуревич, О. М. Коберник та ін. / за ред О. М. Коберника, Г. В. Терещука. Умань : СПД Жовтий, 2008. 212 с.
257. Інформаційні технології в навчанні / за ред. Н. В. Морзе. Київ : Видавнича група BVH, 2004. 240 с.
258. Каган М. С. Человеческая деятельность. Москва : Политиздат, 1974. 328 с.
259. Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2007. 20 с.
260. Казанжи І. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи : автореф. дис. ... кандидата пед.наук : 13.00.04. Одеса, 2002. 22 с

261. Казанішена Н. Педагогічна практика як складова процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до екологічного виховання учнів. *Науковий збірник Уманського державного педагогічного університету*. Умань : УДПУ, 2009. №30. С. 25–34.
262. Каиров А. И., Петров Ф. П. и др. Педагогическая Енциклопедия. Т.3. Москва : Советская энциклопедия, 1996. 549 с.
263. Калечиц Т. Н., Кейлина З. А. Внеклассная и внешкольная работа : уч.-метод. пособ. для студентов-заочников пед.институты. Москва : Просвещение, 1972. 96 с.
264. Калініна Л. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія. Київ : Айлант, 2005. 275 с.
265. Калініна Л. В. Педагогічна практика : традиції та інновації. Вища освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Київ : *Знання України*, 2009. С. 467–488.
266. Канадська система освіти. 2016. – URL : <http://psychologis.com.ua/1-495.htm> (дата звернення: 25.07.2018).
267. Кант Іммануїл. Естетика. Переклад з нім. Б. Гавришківа. Львів : Аверс, 2007. 360 с.
268. Капелюшна Т. В. Тенденції розвитку технологічної освіти в середніх навчальних закладах США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2012. 225 с.
269. Капська А. Й. Соціальний педагог і виховання особистості. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2014. Вип. 19. С. 3–10.
270. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : 2-ге видання, доп. й опрацьоване. Київ : Українська книга, 2000. 480 с.
271. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности : концепция и методическое руководство. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 70 с.
272. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2005. 343 с.

273. Карпинська Л. Формування професійної майстерності майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти Канади : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Одеса, 2005. 20 с.

274. Карпинська Л. Формування професійної майстерності майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти Канади : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Одеса, 2005. 194 с.

275. Касярум К. В. Формування комунікативної компетенції майбутніх викладачів вищої школи. зб. наук. пр. Частина 1. 2011. С. 99–105.

276. Качалова Л. П., Качалов Д. В., Качалов А. В. Личностно-ориентированный подход в образовании : педагогика личности : пособ. к спецк. Шадринск : Изд-во «Шадринский дом печати», 2007. 82 с.

277. Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса : пособ. для педагогов. Минск : Университетское, 2000. 95 с.

278. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения. Минск : Белорусский верасень, 2005. 196 с.

279. Киричук О. В. Основи психології : підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця ; видання п'яте, стереотипне. Київ : «Либідь», 2002. 632 с.

280. Кільдеров Д. Е. Педагогічна технологія в системі підготовки учителів технологій. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2017. Вип. 277. С. 113–117.

281. Кільдеров Д. Е. Підготовка майбутніх учителів технологій на засадах інтегрованого навчання : монографія. Київ : Маслаков, 2017. 562 с.

282. Княжева І. А. Методична підготовка майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури. *Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С. 177–182.

283. Коберник О. Формування у студентів готовності до впровадження інноваційних педагогічних технологій. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 4. С. 104–109.

284. Коберник О. М. Технологічна освіта в Україні в контексті запровадження компетентнісного підходу. *Професійне становлення*

особистості : проблеми і перспективи : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2009. С. 87–92.

285. Коберник О. М. Концептуальні засади технологічної освіти учнівської молоді в Україні. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*. Умань : СПД Жовтий, 2010. Ч. 2. С. 273–280.

286. Коберник О. М., Ящук С. М. Наукові засади теорії та методики навчання технологій : посіб. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. 289 с.

287. Кобзар Б. С. Внеурочная воспитательная работа в школах продленного дня. Київ : Рад. шк., 1991. 223 с.

288. Кобзар Б. С. Позакласна і позашкільна робота. Київ : Рад. школа, 1975. 179 с.

289. Ковальова К., Ковальов В. Методологічні аспекти методу case-study при викладанні економічних дисциплін. *Вища школа : проблеми екон. освіти*. 2010. № 2. С. 68–75.

290. Ковбаса Т. І. Зміст методичної підготовки майбутнього вчителя технологій. *Вісник*. 2015. № 130. С. 237–240.

291. Козак Л. В. Зміст підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності. Теорія і методика неперервної професійної освіти. Ч. 3. С. 60–68.

292. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів : метод. посіб. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2001. 141 с.

293. Колесник Н. Є. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів : автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2007. С. 22.

294. Колесникова И. А., Горчакова-Сибирская М. П. Педагогическое проектирование : учеб. пособ. для высш. учеб. заведений; под ред. И. А. Колесниковой. Москва : Издат. центр «Академия», 2005. 288 с.

295. Колмогорова И. В. Культурологический подход к формированию педагогической культуры учителя. *Известия Уральского государственного университета*. 2008. № 60. С. 163–167.

296. Коломієць А., Коломієць Д. Професійна компетентність учителя і готовність до педагогічної діяльності : спільне і відмінне. Теоретико-методичні засади формування загально-педагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. С. 9–21.

297. Коломієць Д. І. Інтеграція знань з природничо-математичних і спеціальних дисциплін у професійній підготовці учителя трудового навчання : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 20 с.

298. Кондратова Л. Г. Підготовка вчителя до організації проектної діяльності учнів основної школи в позаурочній роботі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 21 с.

299. Кондрацька Л. А. Художня епістемологія культури у вимірі педагогіки. Тернопіль : Навч. книга Богдан, 2002. 408 с.

300. Кондрашова Л. В., Лаврентьєва О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2008. 187 с.

301. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір. – URL : <http://www.mon.gov.uk/education/average/topic/rozv/knc.doc>. (дата звернення: 23.07.2018).

302. Концепції позашкільної освіти і виховання / Затверджено колегією Міністерства освіти України Протокол № 16/3-8 від 25 грудня 1996 р. – URL: <http://krliman-cvr.dn.sch.in.ua/Files/downloads> (дата звернення : 10.03.2016).

303. Концепція національного виховання студентської молоді. – URL : <https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenty.275/articles/konceptsiya-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html> (дата звернення: 15.03.2016).

304. Концепція Нової української школи. – URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> / (дата звернення : 10.07.2018).

305. Концепція позашкільної освіти (проект). – URL : <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/pkpo.pdf> (дата звернення: 18.01.2019).

306. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (проект). – URL : <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1422707001/> (дата звернення : 18.02.2016).

307. Концепція профільного навчання в старшій школі : Наказ Міністерства освіти і науки 21.10.2013 № 1456. – URL : <http://mon.gov.ua/content/ /1456.pdf> (дата звернення: 11.12.2018).

308. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. – URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/ 1414672797/> (дата звернення : 18.08.2018).

309. Коньок М. М. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках з трудового навчання. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*. Вип. 53. Серія: педагогічні науки : збірник. Чернівці: ЧДПУ, 2008. С. 97–100.

310. Коньок М. М. Критерії та рівні сформованості готовності майбутнього вчителя технологій до використання міжпредметних зв'язків. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: педагогічні науки. 2015. Вип. 124. С. 169–173. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_ 2015_124_45 (дата звернення: 27.12.2017).

311. Коньок М. М. Міжпредметні зв'язки як фактор оптимізації процесу підготовки майбутніх вчителів технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: педагогічні науки. 2013. Вип. 108. – URL : http://nbuv.gov.ua/ UJRN/VchdpuP_2013_2_108_39 (дата звернення: 27.12.2017).

312. Копнин П. В. Гносеологические и логические основы науки. Москва : Мысль, 1974. 568 с.

313. Корець М. С. Теорія і практика технічної підготовки вчителів трудового навчання : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 537 с.

314. Корець М. С., Падалка О. С., Гуменюк Т. Б. Концептуальні засади наскрізної неперервної техніко-технологічної підготовки молоді. *Трудова підготовка в рідній школі*. 2014. № 1. С. 18–23.

315. Коркішко О. Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2004. 20 с.
316. Короткий тлумачний словник українсько ї мови : близько 6750 слів / під ред. Д. Г. Гринчишина. – 2 -ге вид., перероб. і допов. Київ : Рад. шк. 1988. 320 с.
317. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ : Знання, 1963. 80 с.
318. Костюк Г. С. Поєднання навчання з продуктивною працею – найважливіша умова всебічного розвитку школяра. Київ : Рад. школа. 1960. № 8. С. 10–20.
319. Костюк Г. С. Роль професійного самовизначення в формуванні особистості. Професійна орієнтація учнів / упоряд. З. С. Нечипорук. Київ : Рад. шк., 1971. С. 17–25.
320. Костяшкин Э. Г. Школа полного дня : вопросы управления / под ред. Э. Г. Костяшкина. Москва : Педагогика, 1982. 460 с.
321. Котик І. В. Структурно-змістова модель процесу фахової підготовки майбутніх вчителів трудового навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2016. № 2. С. 102–108.
322. Котун К. В. Європейські підходи до реформування педагогічної освіти у Фінляндії. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2013. № 7. С. 342–348.
323. Котун К. В. Педагогічна освіта Фінляндії у контексті європейського виміру : метод. рек. Київ : Вид. Ін-ту обдарованої дитини, 2014. 60 с.
324. Кошманова Т. С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960–2000 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 40 с.
325. Кравченко Л. В. Формування активної трудової позиції учнів у позаурочній предметно-перетворювальній діяльності : монографія. Умань : ПП Жовтий, 2010. 198 с.
326. Краевский В. В. Качество подготовки и методологическая культура педагога. *Магистр*. 1991. № 1. С. 4–16.

327. Краевский В. В. Методология педагогического исследования : пособие для педагога-исследователя. Самара : Изд-во СамГПИ, 1994. 165 с.
328. Краевский В. В., Полонский В. М. Методология для педагога : теория и практика. Волгоград : Перемена, 2001. 324 с.
329. Красильникова В. А. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: учеб. пособ. Оренбург : ГОУОГУ, 2006. 235 с.
330. Красовицький М. Ю. На власні очі : проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки. Київ : Педагогічна думка, 1998. 159 с.
331. Красовицький М. Ю. Старша школа зарубіжжя : організація та зміст освіти / М. Ю. Красовицький, Г. С. Єгоров та ін. ; ред. О. І. Локшина. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 232 с.
332. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко; под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Ростов на Дону : Феникс, 1998. 512 с.
333. Кремень В. Особистісно-розвивальне навчання як науковий пріоритет. *Рідна школа*. 1998. №11. С. 14–17.
334. Кремень В. Г. Аксіологічний зміст спрямованості національної освіти в Україні. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи* : третя міжнар. наук. конф. (13–14 травня 2011 р. / зб. матеріалів. Харків : „Міськдрук”, 2011. С. 8–14.
335. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 368 с.
336. Кремень В. Г. Якісна освіта в контексті загально цивілізаційних змін. *Освіта України*. № 89. (28 листопада 2006 р.). С. 3–6.
337. Крижко В. В., Мамаєва І. О. Аксіологічний потенціал державного управління освітою : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2005. 255 с.
338. Кримський С. Діяльність : філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. 742 с.
339. Кристопчук Т. Є. Проблеми підготовки сучасного вчителя у Фінляндській Республіці. – URL : <http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/>

image/konf_13/doklad_13_3_3_12.pdf. – Назва з екрану (дата звернення : 19.08.2018).

340. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.

341. Кугай Н. В. Методологічні знання майбутнього вчителя математики : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. 336 с.

342. Кудикіна Н. В. Методологічне забезпечення наукових досліджень у сфері професійної освіти. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. Київ : КНЛУ, 2009. Вип. 38. С. 82–85.

343. Кузьменко Ю. В. Теорія і практика формування освітньої складової фахівців з трудової підготовки (50-ті роки XX- початок XXI століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2016. 39 с.

344. Кузьменко Ю. В. Формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки в Україні : історико-педагогічний аспект : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 443 с.

345. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высш. шк., 1990. 119 с.

346. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.

347. Кулачинська Т. В. Сайт вчителя трудового навчання Кулачинської Тетяни Вячеславівни. – URL : <http://tetiana-kulachynska.edukit.mk.ua> (дата звернення: 05.02.2017).

348. Кулик Є. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2006. 34 с.

349. Куписевич Ч. Основы общей дидактики. Москва : Высшая школа, 1986. – 368 с. – URL : <http://www.biblioclub.ru/index.php?page=book&id=88045>. (дата звернення: 07.10.2016).

350. Курач М. С. Теоретичні і методичні засади навчання художнього проектування майбутніх учителів технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук :

13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 41 с.

351. Курило В. С. Якість освіти в Україні : постановка проблеми та шляхи її вирішення. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 2. С. 22–25.

352. Курильчик К. М. Інноваційна система Фінляндії як приклад успішної економічної стратегії країни. – URL : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../zbirnuk_ETEI_08_1_296.pdf. (дата звернення : 23.07.2018).

353. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.

354. Кухарчук Р. П. Розвиток творчих здібностей учнів при вивченні елементів електроніки на уроках фізики і в позаурочній роботі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 20 с.

355. Лавроненко О. М. Виховання в учнів початкових класів гуманістичних цінностей у позаурочній діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2008. 20 с.

356. Лаенз Дж. Система професійної підготовки вчителів у Канаді. *Освіта і управління*. 2007. Т. 1. Ч. 4. С. 163–169.

357. Лебедев О. Н. Разработка образовательных программ как управленческая задача. *Народное образование*. 1999. № 7–8. С. 178–183.

358. Левитес Д. Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения. Москва : Издательство московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. 320 с.

359. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с.

360. Леднев В. Содержание общего образования. Проблемы структуры. Москва : Просвещение, 1980. 264 с.

361. Лежнина Л. В. Готовность психолога образования к профессиональной деятельности: этапы, механизмы, технологии формирования : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Москва, 2010. 489 с.

362. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : учеб. пособ. / Издание 2-е. Москва : Политиздат, 1977. 304 с.
363. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва : Педагогика, 1981. 186 с.
364. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Педагогика, 1980. 125 с.
365. Линенко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1996. 556 с.
366. Линенко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1996. 44 с.
367. Лисенко О. М. Виховання гуманістично спрямованої особистості підлітка у позаурочний час: автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2008. 20 с.
368. Лігоцький А. О. Концептуальні підходи до формування новітніх освітніх систем : навч.-метод. посіб. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1995. 49 с.
369. Лозова О. А. Сутність поняття «готовність майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності». *Ідеї, реалії та перспективи освітніх інновацій: філософія, психологія, методика* : Всеукраїнська наук.-практ. конф. (Суми, 20–21 квітня 2006 р.). Суми : ВТД «Університетська Книга», 2006. Ч. 2. С. 87–89.
370. Локшина О.І. Тенденції розвитку профільної школи в зарубіжжі. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4(49). С. 88–96.
371. Ломакина О. Проектирование как ведущее направление модернизации современного педагогического образования. *Alma mater*. 2004. № 1. С. 44–49.
372. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 505 с.

373. Лузан П. Г., Дьомін А. І., Рябчик В. І. Формування активності студентів у навчанні : монографія. Київ : Вища шк., 1998. 192 с.
374. Лук'янова Л. Б. Акмеологічний ресурс андрагогічної моделі навчання. *Проблеми освіти* : зб. наук. пр. Житомир-Київ, 2015. Вип. 84. С. 31–36.
375. Маврина И. А., Мотыщева А. А. Проектирование системы критериальных оценок эффективности деятельности профессиональных объединений педагогов как субъектов развития образовательного учреждения. *Прикладная психология и психоанализ*. 2006. № 3. С. 30–31.
376. Мадзігон В., Федорова Н. Здібності – творчість – обдарованість особистості. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. Вип. 2. С. 96–105.
377. Мадзігон В. М. Трудова підготовка і професійна освіта як інструмент формування компетентнісних характеристик старшокласників у зарубіжних країнах. *Старша школа зарубіжжя : організація та зміст освіти* / Г. С. Єгоров, М. Ю. Красовицький, В. М. Мадзігон та ін.; за ред. О. І. Локшиної. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 232 с.
378. Мазуріна В. О. Гуманізація взаємин учителів і старшокласників у позаурочній роботі загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1999. 17 с.
379. Майський Г. Ю. Суть педагогічної практики студентів вищих навчальних закладів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 30 (83). С. 564–567.
380. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. Київ : Рад. школа, 1990. 366 с.
381. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса. – URL : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm> (дата звернення: 15.09.2017).
382. Макарова Л. Н., Юрьева М. Н. Требования к компетентностной модели будущего хореографа. *Высшее образование сегодня*. № 4. 2010. С. 50–53.
383. Макеева И. В. Роль семинарского занятия в подготовке специалиста и методика управления дискуссией. Москва : Просвещение, 2003. 161 с.

384. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 670 с.
385. Малафіїк І. В. Актуальні проблеми сучасної дидактики в площині системного підходу. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*: збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 9 (52), 2014. С. 4–9.
386. Малафіїк І. В. Дидактика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 395 с.
387. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості* : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.
388. Мареев В. И., Карпова Н. К., Щипанкина Е. С. Культурологический подход в аспекте развития современного образования. – URL : <http://www.sworld.com.ua/index.php/en/current-status-and-the-developmentof-the-education-c112/11973-c112-037> (дата звернення : 20.07.2018).
389. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності : теорія і практика : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія-форте; Полтава: Довкілля, 2009. 500 с.
390. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя. *Педагогика*. 1995. №6. С. 55–633.
391. Маркова А. К., Лидерс А. Г., Яковлева Е. Л. Диагностика и коррекция умственного развития в школьном и дошкольном возрасте. Петрозаводск : Карельский научно-методический центр повышения квалификации педагогических кадров, 1992. 180 с.
392. Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 176 с.
393. Мартинюк М. Т., Гнатюк О. В., Годованюк Т. Л., Стеценко Н. М. Педагогічна практика : навч. посіб. Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. 175 с.
394. Марущак В. С. Виховання позитивного ставлення до праці в учнів 5–7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2006. 20 с.

395. Матвієнко О. В. Моральне виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1999. 19 с.

396. Матеріали до «круглого столу» «Позашкільна освіта в умовах реформування системи освіти України» 5 червня 2015 року (підготовлені Міністерством освіти і науки України)

397. Матюшкін О. М. Проблемні ситуації в мисленні та навчанні. Москва : Педагогіка, 1972. 146 с.

398. Махмутов М. И. Проблемное обучение в опыте передовых учителей Татарии. *Народное образование*. 1967. № 4. С. 4–12.

399. Мачача Т. С. Теоретико-методологічні засади проектування змісту технологічної освіти учнів середньої загальноосвітньої школи. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 3. С. 105–114.

400. Машбиц Е. И., Смульсон М. Л., Комісарова О. Ю. та ін. Основи нових інформаційних технологій навчання. Київ : Педагогіка, 1997. 192 с.

401. Машбиць Ю. І. Психологічні механізми навчання: теоретико-методологічні аспекти. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002* : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. Харків : «ОВС», 2002. Ч. 1. С. 469–481.

402. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань : «АЛМІ», 2013. 182 с.

403. Мельничук В. П. Формування техніко-конструкторських знань і вмінь учнів сільської школи в позаурочний час : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 20 с.

404. Мельничук Ю. П. Організаційно-педагогічні умови формування професійних знань у майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю в умовах кредитно-модульної технології навчання. – URL : nbuv.gov.ua/j.../znprnarv_ppn_2013_3_19.pdf (дата звернення : 16.06.2018).

405. Менчинская Н. А. Проблемы обучения, воспитания и психического развития ребенка. Москва : МПСИ, Воронеж: Модэк, 2004. 512 с.

406. Мерилова И. А. Варианты развития сети внешкольного образования в Украине на основе анализа мировых концепций : сб. науч. тр. *Вестник Приднестровской государственной академии строительства и архитектуры*. 2015. № 2. С. 52–63.

407. Мерилова І. О. Дослідження особливостей формування мережі позашкільних навчальних закладів у структурі територіальних освітніх округів. *Scientific Journal «ScienceRise»*. № 3(32). 2017, С. 6–9.

408. Методика навчання учнів 5–9 класів проектуванню в процесі вивчення технології обробки деревини і металу : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Коберника, В. К. Сидоренка. Умань : УДПУ, 2004. 68 с.

409. Методика обучения русскому языку и литературному чтению : учебник и практикум для академического бакалавриата / Т. И. Зиновьева и др. ; под ред. Т. И. Зиновьевой. Москва : Издательство Юрайт, 2016. 468 с.

410. Методика організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках обслуговуючих видів праці : навч.-метод. посіб. / В. В. Бербець, Н. В. Дубова, О. М. Коберник та ін.] ; за заг. ред. О. М. Коберника. Київ : Науковий світ, 2003. 92 с.

411. Методичне забезпечення у закладах вищої освіти : рекомендації МОН. Додаток 1 до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 № 1/9-434. – URL : <https://pon.org.ua/novyny/6471-metodichne-zabezpechennya-u-zakladah-vischoyi-osvti-rekomendacyi-mon.html> (дата звернення : 13.09.2018).

412. Методичні рекомендації до виконання дипломних робіт для студентів спеціальності «Технологічна освіта» денної та заочної форм навчання / упоряд. : І. Є. Каньковський, І. В. Андрощук, І. П. Андрощук. Хмельницький : ХНУ, 2014. 48 с.

413. Методичні рекомендації керівнику гуртка щодо використання навчальних програм. – URL: <http://sonyah.klasna.com/ru/site/poradi-molodomu-spetsiali.html> (дата звернення : 11.12.2018).

414. Методология педагогики : монографія / Е. А. Александрова, Р. М. Асадуллин, Е. В. Бережнова, М. В. Богуславский и др. ; под общ. ред. В. Г. Рындак. Москва : ИНФРА-М, 2018. 296 с.

415. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / Хриков Є. М. та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова. Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2013. 247 с.
416. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / Д. В. Чернілевський та ін. ; за ред. проф. Д. В. Чернілевського. Київ : Видавництво Університету «Україна», 2008. 478 с.
417. Методологія системного підходу та наукових досліджень : опорний конспект лекцій / уклад. Н. В. Фоміцька. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. 60 с.
418. Мирончук Н. М. Готовність майбутнього педагога до реалізації виховної функції: сутнісні характеристики та шляхи формування. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ–Вінниця, 2011. Вип. 67. Частина 2. С. 129–132.
419. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка.* 2014. Вип. 4. С. 85–88.
420. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. Москва : Дело, 1994. 215 с.
421. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод: процесс написания кейса. *Маркетинг.* 1999. № 5. С. 113–120.
422. Міжнародна стандартна класифікація професій-2008. – URL : <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/index.htm> (дата звернення: 18.02.2018).
423. Мілютіна О. К. Полікультурна освіта учнів середньої загальноосвітньої школи у Великій Британії. – URL : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/344784.htm> / (дата звернення : 29.07.2018).
424. Міхеєнко О. І. Валеологічна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 21 с.
425. Модельный закон о высшем и послевузовском профессиональном образовании : принят на двадцатом пленарном заседании Межпарламентской

Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 20-5 от 7 декабря 2002 года). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a11/ed20021207/find?text (дата звернення: 20.12.2018).

426. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-те вид., доп. Київ : Саммит-Книга, 2007. 656 с.

427. Морзе Н. В., Кузьмінська О. Г. Хмарні обчислення в освіті. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2012. №1 (37). С. 109–115.

428. Морзе Н. В., Співак С. М. Формування сучасного хмароорієнтованого персоналізованого освітнього середовища враховуючи ікт-компетентність учасників навчального процесу. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. Вип. 3. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeetu_2017_3_44 (дата звернення: 17.12.2018).

429. Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти : практико орієнтований посіб. Київ : Педагогічна думка, 2018. Ч.1. 121 с.

430. Моторіна В. Г. Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2005. 45 с.

431. Моцак С. І. Методичні основи організації позаурочної роботи з історії в профільних класах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 19 с.

432. Мукан Н. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл в університетах Канади : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 23 с.

433. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 21 с.

434. Муравьёва М. Финляндия : ставка на инновации. – URL : <http://www.sibai.ru/con-tent/view/1157/1302/> (дата звернення : 22.10.2018).

435. Навчально-педагогічна практика : програма та методичні рекомендації до проведення навчально-педагогічної практики для студ. денної і заочної форм навчання напрямів підготовки «Професійна освіта» і «Технологічна освіта» / упоряд. : І. Є. Каньковський, І. В. Андрощук, І. П. Андрощук, Г. В. Красильникова. Хмельницький : ХНУ, 2011. 36 с.

436. Нагач М. В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 21 с.

437. Назаренко Г. А. Виховання культури міжетнічних відносин старшокласників у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2007. 20 с.

438. Найн А. Я., Ключев Ф. Н. Проблемы развития профессионального образования : региональный аспект. Челябинск : Изд-во челябинского ин-та развития профессионал. образования, 1998. 264 с.

439. Наконечна О. В. Нова сутність сучасної художньої діяльності. – URL : <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1> (дата звернення : 18.02.2019).

440. Наумова М., Гладкова Л. Использование метода case-study в преподавании экономических дисциплин в высших учебных заведениях. – URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/2012_8_2Z9.pdf. (дата звернення : 18.03.2018).

441. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.14. Тернопіль, 2002. 9 с.

442. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. База даних [Законодавство України]. – URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 11.10.2018).

443. Невмержицький О. А. Виховання студентів ВНЗ в сенсі педагогічної антропології. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»*: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2011. Вип. 21. С. 187–193.

444. Некраш Л. М., Стрільник М. В. Вибір професії : як діяти, щоб не помилитися. Київ : Шкільний світ, 2011. 126 с.

445. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 9–22.
446. Нищак І. Д. Методична система навчання інженерно-графічних дисциплін майбутніх учителів технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 43 с.
447. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06. Київ, 2009.
448. Нітченко Г. Готовність майбутніх учителів трудового навчання до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності. – URL : http://dspu.edu.ua/youngsc/AQGS/2013_6-2/pedagogy/98-106.pdf (дата звернення: 15.10.2018).
449. Нова школа – простір освітніх можливостей : проект для обговорення. Київ : ЛогосМ, 2016. 40 с.
450. Новий тлумачний словник української мови / укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2001. Т. 2. Ж–О. 911 с.
451. Новиков А. М. Методология образования. Москва : Эвгес, 2002. 320 с.
452. Новиков А. М. Российское образование в новой эпохе : парадоксы наследия, векторы развития. Москва : Эгвес, 2000. 272 с.
453. Новый словарь иностранных слов. – by EdwART,, 2009. – URL : <http://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=1788778> (дата звернення : 10.09.2018).
454. Носкова О. Г. Деятельность. *Энциклопедия гуманитарных наук*. 2004, № 1. С. 135.
455. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 53000 слов / под общ. ред проф. Л.И. Скворцова. – 24-е изд., испр. Москва : ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство Мир и образование», 2007. 640 с.
456. Оконь В. Введение в общую дидактику : пер. с польского. Москва : Высшая школа, 1990. 381 с.

457. Окса М. Питання структури методологічної культури студентів в умовах фундаменталізації навчання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. 2016. № 2. С. 32–36.
458. Омеляненко В. Л., Кузьминський А. І. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 415 с.
459. Онищук В. О. Дидактичні умови усвідомлення учнями навчального матеріалу (V – VIII класи). Київ : Рад. школа, 1964. 168 с.
460. Онищук Л. А. Теоретико-методологічні засади конструювання та реалізації змісту освіти. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2016. Вип. 1 (12). С. 45–53.
461. Онищук Л. А. Фундаментальність – категорія якості та освіченості сучасної людини. *Шлях освіти : науковометодичний журнал*. Київ, 2011. № 2 (60). С. 15–19.
462. Оптнер С. Л. Системный анализ для решения проблем бизнеса и промышленности / Станфорд Л. Оптнер. 2-е изд. Москва : Концепт, 2003. 206 с.
463. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков та ін. Київ : ІСДО, 1993. 336 с.
464. Орієнтаційно-діагностична анкета інтересів (ОДАНІ-2) А. Є. Голомштока, О. І. Мешковської. Готовність учня до профільного навчання / упоряд. В. Рибалко ; за заг. ред. С. Максименка, О. Главник. Київ : Мікрос-СВС, 2003. С. 73–80.
465. Оршанський Л. Метод проектів у системі підготовки сучасного вчителя трудового навчання. *Зб. наук. пр. Уманського державного пед. ун-ту ім. П. Тичини*. Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. Ч. 3. С. 124–133.
466. Оршанський Л. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання : монографія. Дрогобич : Швидко Друк, 2008. 278 с.
467. Освітні програми. – URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>. (дата звернення : 20.09.2017).

468. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.

469. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : кол. моногр. / В. П. Андрущенко, Н. О. Дівінська, Б. І. Корольов, М. М. Левшин, В. І. Луговий, О. П. Муковіз. Київ : Пед. думка, 2008. 254 с.

470. Павленко В. В. Методи проблемного навчання. *Нові технології навчання* : наук.-пед. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип. 81 (спецвипуск). С. 75–79.

471. Павлюк В. І. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів у контексті багаторівневої педагогічної освіти в Канаді. *Вісник Черкаського ун-ту* : Серія : Педагогічні науки. Вип. 145. 2009. С. 103–106.

472. Памагайба В. І., Онищук В. О., Татенко О. С. Про поліпшення методів навчання у восьмирічній школі ; за ред. В. І. Памагайби. Київ : Рад. школа, 1962. 98 с.

473. Паталаха М. Професійні знання, уміння та навички як компоненти професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови. – URL : <http://www.kpi.kharkov.ua/archive.pdf> (дата звернення: 25.02.2018).

474. Пахомова Є. М., Дуганова Л. П. Вчитель у професійному конкурсі : навч.-метод. посіб. Москва : АПКіППРО, 2006. 168.

475. Пащенко Д. І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 36 с.

476. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. / за ред. З. Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.

477. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посіб. / укладач О. Е. Жосан. Кіровоград : Вид-во КОІППО ім. В. Сухомлинського, 2008. 72 с.

478. Педагогічний словник. – URL : http://nv-imc.edukit.zt.ua/metodichna_robota/shkola_teoretichnogo_dosvidu_vid_kreativnogo_metodista-do_kreativnogo_vchitelya/pedagogichnij_slovník/ (дата звернення: 20.03.2017).

479. Педагогічний словник / редкол. : М. Д. Ярмаченко, І. А. Зязюн В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2000. 516 с.

480. Перченко Р. Л., Семенова Г. Ю. Технологическое образование на основе системного подхода за рубежом. *Научные исследования в образовании*. 2008. № 8. С. 7–10.

481. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Кривой Рог, 1993. 374 с.

482. Пискун О. М. Дидактичні засади художньо-конструкторської підготовки майбутнього вчителя трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Чернігів, 2009. 20 с.

483. Пискунова Н. Н., Прилипко Е. В. Методические особенности применения метода «case-study» для подготовки менеджеров. *Бизнес-образование*. 1999. № 2. С. 91–98.

484. Погодина А. В. Культурологический подход в социально-психологических исследованиях образовательных учреждений. *Психологическая наука и образование*. 2010. № 1. С. 41–47.

485. Подласый И. П. Педагогика ; кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. Москва : Владос, 2002. 576 с.

486. Позашкільна освіта у новій редакції Закону України «Про освіту»: концептуальні засади (інтерв'ю з доктором педагогічних наук, професором Биковською О. В.). – URL : http://www.pou.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=165:-l-r (дата звернення: 15.11.2018).

487. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / под ред. Е. С. Полат. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 272 с.

488. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах від 2 червня 1993 р. № 161. – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93> (дата звернення : 18.08.2018).

489. Пометун О. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 16–25.

490. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в українській школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 171–182.

491. Поняття методології наукових досліджень та її види : курс лекцій. – URL : <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-31/page7.html> (дата звернення: 11.02.2018).

492. Поняття структури. – URL : <http://ua.textreferat.com/referat-8757-2.html> (дата звернення : 08.09.2018).

493. Постанова Кабінету міністрів України від 6 травня 2001 р. № 433 «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад». – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF> (дата звернення: 15.10.2018).

494. Прангишвили И. В. Системный поход и общесистемные закономерности. Серия «Системы и проблемы управления». Москва : СИНТЕГ, 2000. 528 с.

495. Прийма С. М. Система відкритої освіти дорослих: теоретико-методологічні засади проектування і функціонування : монографія. Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 324 с.

496. Прищак М. Д., Мацко Л. А. Психологія. Ч. І. : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2012. 141 с.

497. Про затвердження Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0026-05/ed20080721/find/sp: max15?text> (дата звернення : 09.10.2018).

498. Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти : Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05.06.2013 № 14.1/10-1685. – URL : http://ru.osvita.ua/legislation/pozashk_osv/36878/ (дата звернення : 27.05.2018).

499. Про позашкільну освіту : Закон України від 23 червня 2000 р. № 1841–III зі змінами : зб. законодав. актів. Законодавство України у сфері освіти та професійного навчання. Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. Київ, 2013. С. 163–190.

500. Проект концепції STEM-освіти в Україні. – URL : http://mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf (дата звернення: 15.10.2018).

501. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія / авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька та ін. ; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 322 с.

502. Психологія : навч. посіб. / О. В. Винославська та ін. ; наук. ред. О. В. Винославська. Київ : ІНК ОС, 2005. 252 с.

503. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / М. В. Артюшина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін. ; за заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ : КНЕУ, 2008. 336 с.

504. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посіб. / за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. Київ : КНЕУ, 2007. 528 с.

505. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання : підручник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 265 с.

506. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання : теоретико-дидактичний аспект : монографія. Миколаїв : Вид-во МДУ ім. В. О. Сухомлинського, Кн. 1. 2010. 379 с.

507. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичний аспект змісту підготовки студентів у галузі позашкільної освіти. *Вісник Черкаського університету*. Серія : Педагогічні науки. 2001, Вип. 26. С. 109–115.

508. Пустовіт Г. П. Теоретико-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання. *Інноватика у вихованні* : зб.

наук. пр. Рівненського держ. гуманітарного ун-ту. Рівне : РДГУ, 2015. Вип. 1. С. 14–24.

509. Пустовіт Г. П., Тихенко Л. В. Позашкільна освіта і виховання : дидактичні основи методів навчання і виховання : монографія. Суми : ВТД «Університетська книгарня», 2008. Кн. 2. 272 с.

510. Пустовіт Г. П. Формування компетентностей міжкультурної комунікації дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 1. С. 142–146.

511. Пуховська Л. П. Співробітництво в сфері професійно-технічної освіти в Європі : політика, інструменти інтеграції, перспективні шляхи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. Сер. : Професійна педагогіка. 2013. № 6. С. 19–25.

512. Пуховська Л. П. Європейські керівні принципи підготовки і розвитку педагогів професійної освіти. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 11. С. 125–130.

513. Пуховська Л. П. Професійна освіта та інновації : досвід країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. Сер. : Професійна педагогіка. 2017. № 14. С. 124–132.

514. Равен Джон. Педагогическое тестирование : проблемы обсуждения перспективы / Джон Равен ; пер. с англ. Изд. 2-е, испр. Москва : Когито-Центр, 2001. 142 с.

515. Радіонова О. Сутність проблеми підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді. *Наукові записки*. Випуск 9 (III). С. 58–61.

516. Радкевич В. О. Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи : тези доп. IX міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 листоп. 2017 р. Хмельницький : ХНУ, 2017. 266 с.

517. Реализация внеурочной деятельности в начальной школе согласно требованиям ФГОС. – URL : <http://shkolabuduschego.ru/school/realizatsiya-vneurochnoy-deyatelnosti-v-nachalnoy-shkole-soglasno-trebovaniyam-fgos.html> (дата звернення: 15.12.2018).

518. Резанович А. Е. Развитие готовности студентов вузов к организаторской деятельности : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Магнитогорск, 2002. 22 с.

519. Рехтета Л. О. Громадянське виховання учнів основної школи в позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2003. 20 с.

520. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : навч.-метод. посіб. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. 60 с.

521. Рибачук К. В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кіровоград, 2008. 20 с.

522. Rogozina O. V. Теоретичні основи навчально-дослідницької діяльності у підготовці вчителя технологій : монографія. Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. 202 с.

523. Рокич М. Природа человеческих ценностей. Москва : Нью-Йорк, 1973. 276 с.

524. Роман Р. М. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у вищій школі США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 21 с.

525. Романова І. А. Позаурочна діяльність молодших школярів. *Зб. наук. пр. Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 63. С. 200–206.

526. Романовська О. О. Організаційно-педагогічні умови підготовки конкурентноздатного фахівця в інженерно-педагогічному навчальному закладі. *Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2011. № 3. С. 56–66.

527. Рубінштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. Москва : Педагогика, 1989. Т.2. 328 с.

528. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання : навч. посіб. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2003. 328 с.

529. Руденко Ю. Український патріотизм : політична освіта і виховання зростаючих поколінь *Освіта*. 2014. № 43 (15–22 жовт. 2014). С. 9.
530. Русанова О. Історико-педагогічні аспекти розвитку системи освіти в Канаді. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 1. С. 82–88.
531. Руснак І. Система неперервної освіти як чинник соціальної інтеграції емігрантів у країнах Північної Америки. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 10. С. 103–105.
532. Руснак І. С. Методологічні засади формування етнічної свідомості майбутнього педагога в умовах європейського освітнього простору. *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип. 13. С. 341–344.
533. Руснак І. С., Бигар Г. П., Романюк С. З. Педагогічна преса української діаспори як джерело дослідження розвитку педагогічної думки й національної освіти закордонних українців. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 610–616.
534. Рядинська І. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позаурочної роботи з учнями (друга половина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2008. 20 с.
535. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогіка : історія, теорія, практика, тенденції розвитку : е-журнал*. Вип. 3. 2010. – URL : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ (дата звернення: 11.11.2017).
536. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
537. Сагарда І. В. Цілісна методична підготовка педагога в умовах університету. *Матеріали доп. I повідом. наук.-метод. конфер.* 26–28 березня 1991р. Ужгород, 1991. С. 5–17.
538. Садовский В. Н. Основания общей теории систем. Москва : Наука, 1974. 280 с.
539. Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Исследования по общей теории систем. Москва : Прогресс, 1969. 520 с.

540. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников / под. ред Н. А. Ветлугиной. Москва : Педагогика. 1980. 208 с.
541. Саранцев Г. И. Методическая подготовка будущего учителя в современных условиях. *Педагогика*. 2006. № 7. С. 61–68.
542. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – початок XXI століття) : монографія. Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня». Видавництво «Козацький вал», 2004. 500 с.
543. Селевко Г. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 2004. № 4. С. 138–143.
544. Селевко Г. К. Альтернативні педагогічні технології. Москва : НДІ шкільних технологій, 2005. 224 с.
545. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх вчителів : монографія. Одеса : Юридична література, 2009. 504 с.
546. Семиченко В. А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей : дис. ... д-ра псих. Наук : 19.00.07. Київ, 1992. 432 с.
547. Сергеев В. Т. МікрОВикладання як засіб ранньої підготовки студентів до педагогічної практики. *Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / Слов'янський держ. пед. ін-т ; відп. ред. Г. І. Льогенький*. Слов'янськ : СДПІ, 2001. Вип. 11. С. 14–18.
548. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
549. Серьожникова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ : Центр навч. літератури, 2003. 243 с.
550. Сидоренко В. Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. № 2. С. 41–44.
551. Сиротенко А. Й. Яким повинен бути сучасний вчитель. *Педагогічний дискурс : зб. наук. пр.* Хмельницький : ХГПА, 2007. Вип. 2. С. 154–158.

552. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
553. Система образования Финляндии – основные положения. – URL : http://www.oph.fi/download/151280_education_in_finland_russian_2013.pdf (дата звернення: 12.01.2019).
554. Система позашкільної освіти в Україні – URL : http://www.pou.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=17 (дата звернення : 09.06.2018).
555. Ситуационный анализ или Анатомия кейс-метода / Ю. Сурмин, А. Сидоренко, В. Лобода, А. Фурда, И. Катерыняк, Кеси Меер ; под ред. д-ра социол. наук, проф. Ю. П. Сурмина. Киев : Центр инноваций и развития, 2002. 286 с.
556. Ситуаційна методика навчання : теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. Київ : Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.
557. Сірик І. Формування екологічного виховання школярів на уроках трудового навчання. Зб. наук. пр. : *Інноваційні технології в професійній підготовці учителя трудового навчання : проблеми теорії і практики.* – Вип. 1. Полтава : ПДПУ ім. В. Г. Короленка, 2006. С. 254–257.
558. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогического исследования : в помощь начинающему исследователю. Москва : Педагогика, 1986. 151 с.
559. Скаткин М. Н., Краевский В. В. Содержание общего среднего образования : проблемы и перспективы. Москва : Знание, 1981. 96 с.
560. Сластенин В. А. Педагогическая деятельность и проблема формирования личности учителя. *Психология труда и личности учителя.* Ленинград : ЛГУ, 1976. 254 с.
561. Сластенин В. А. Программно-целевой подход к формированию социально активной личности учителя. *Теория и практика высшего педагогического образования* : межвуз. сб. науч. труд. / общ. ред. В. А. Сластенин. Москва : Москов. гос. пед. ин-т им. В. И. Ленина, 1984. С. 3–15.

562. Слостенин В. А., Каширин В. П. Психология и педагогика. Москва : Академия, 2001. 480 с.
563. Слостенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика : инновационная деятельность. Москва : Магистр, 1997. 224 с.
564. Слостенин В. А. Формирование социально–активной личности учителя. *Сов. педагогика*. 1981, № 4. С. 76–84.
565. Слесик К. М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2002. 256 с.
566. Словник законодавчих термінів. – URL : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=422853. Заголовок з екрану (дата звернення : 15.08.2017).
567. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1985. 966 с.
568. Словник синонімів української мови. – URL : <https://ukrainskamova.com/search/?q=праця&t=0> (дата звернення : 28.12.2018).
569. Словник української мови (Академічний тлумачний словник) в 11 т. Том 6. Київ : Наукова думка, 1970–1980. С. 800. Том 4, 1973. С. 275.
570. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра. 2006. 364 с
571. Смально Л. Є. Індивідуалізоване навчання в системі підготовки майбутнього педагога у вищій школі США : дис... канд. пед. наук : 13.00.09. / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2000. 179 с.
572. Смирнова І. М. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до розроблення і використання електронних освітніх ресурсів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04; 13.00.02. / Інститут професійно технічної освіти НАПН України, 2018. 675 с.
573. Смолянинова О. Г. Развитие методической системы формирования информационной и коммуникативной компетентности будущего учителя на основе мультимедиа-технологий : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Санкт-Петербург : 2002. 504 с.

574. Смольська Л. Успіх фінської ступеневої освіти в контексті сучасного розвитку суспільства. *Нова пед. думка*. 2013. № 1, ч. 1. С. 77–80.

575. Снапковська С. В. Проблемне навчання як засіб інтенсифікації педагогічного процесу в системі роботи кафедри педагогіки і психології / Сайт проекту Інтернет – конференції «Актуальні проблеми медичної освіти». – URL : <http://vgmu.vitebsk.net/intconf/sect4/10.htm> 8. (дата звернення : 26.05.2017).

576. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 40 с.

577. Соловей В. В. Сутність технологічної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. Вип. 19. С. 480–485.

578. Соловова Н. В. Методическая компетентность преподавателя ВУЗа. *Вестник Российского государственного университета им. И. Канта*. 2010. Вып. 5. С. 52–59.

579. Социология : энциклопедия / сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. Минск : Книжный Дом, 2003. 1312 с.

580. Спирін Л. Ф. Формування професійно-педагогічних умінь учителя-вихователя. *Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія* / уклад. Н.В. Гузій. Київ : ІЗМН, 2000. С. 107–111.

581. Спирін О. М. Критерії і показники якості інформаційно-комунікаційних технологій навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. № 1(33). – URL : <http://eprints.zu.edu.ua/15476/>. (дата звернення: 05.10.2017).

582. Срібна Ю. А. Обґрунтування ефективності підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну. *Молодий вчений*. № 5.3 (57.3), 2018. С. 52–56.

583. Стешенко В. В. Становлення та розвиток професійної підготовки вчителів трудового навчання. *Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту*

ім. П. Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк. Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. Ч. 3. С. 215–225.

584. Стешенко В. В. Теоретико-методичні засади фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в умовах ступеневої освіти : монографія. Слов'янськ : СДПУ, 2004. 188 с.

585. Стиркіна Ю. С. Дидактичні засади підготовки майбутніх учителів іноземної мови до викладання інтегрованих курсів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 20 с.

586. Столяренко Л. Д. Психология и педагогика : учебник. 4-е изд, пер. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2017. 509 с.

587. Стратегія розвитку позашкільної освіти / Міжнародна асоціація позашкільної освіти. – URL : https://cev-shostka.com.ua/2019/Dokumentaciya/strategija_rozvitku_pozashkil_noi_osviti_2018.pdf (дата звернення: 06.10.2018).

588. Стребна О. В. Підготовка вчителів початкових класів у післядипломній освіті до громадянського виховання учнів у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Чернігів, 2011. 20 с.

589. Сурмін Ю. Кінець епохи «старанних відмінників». Кейс-метод як засіб якісного оновлення української освіти. *Синергія*. 2001. № 2–3. С. 27–33.

590. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес : проблеми і технології : кол. монографія. Київ : МАУП, 2005. С. 71–82.

591. Сущенко Т. І. Педагогічний процес у позашкільних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Запорізький ін-т удосконалення вчителів. Запоріжжя, 1993. 332 с.

592. Таланова Л. Г. Методическая подготовка будущих учителей к методической деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00. Одесса, 1997. 224 с.

593. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. для студ. сред. учеб. заведений. / 8-е изд., стер. Москва : Издательский центр «Академия», 2011. 288 с.

594. Темченко О. В. Педагогические условия формирования профессиональной позиции учителя общеобразовательной школы : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харьков, 2010. 24 с.

595. Темченко О. В. Розвиток професіоналізму вчителя в умовах інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 29. С. 487–492.

596. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Вип. 12, кн. 1 / ред. : О. В. Сухомлинська; Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2008. 481 с.

597. Теоретико-методичні засади вивчення літературних курсів за вибором у профільній школі : монографія / кол. авт. : Яценко Т. О., Шевченко З. О., Бійчук Г. Л., Фасоля А. М., Паламар С. П., Логвіненко Н. М., Братко В. О. Київ : Педагогічна думка, 2012. 200 с.

598. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції нової української школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія : Педагогіка. 2017. № 2. С. 6–16

599. Терещук Г. В., Туранов Ю. О., Понятишин В. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій до використання електроінструменту. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук; редкол.: І. Задорожна, В. Кравець, Л. Морська та ін. Тернопіль : ТНПУ, 2016. № 2. С. 132–137.

600. Термін «Навчальний план». — URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/16232> (дата звернення: 23.05.2019).

601. Технології : термінологічний словник-довідник : вчителям трудового навчання (технологій) / упоряд. В. М. Бойчук, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко та ін. Вінниця : ФОП Данилюк В. Г., 2009. 335 с.

602. Типовий перелік навчально-наочних посібників і технічних засобів навчання для позашкільних навчальних закладів системи освіти Міністерства освіти і науки України, затверджений наказом Міністерства освіти і науки

України від 08.01.2002 р. № 5. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-16> (дата звернення : 27.06.2018).

603. Титаренко В. П. Організація проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання / В. П. Титаренко. –Полтава : ПОППО, 2007. Ч.ІІ. 160 с.

604. Титаренко В. П. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.02. / Інституті педагогіки АПН України. Київ, 2010. 509 с.

605. Титова Н. Л. «Базисный» кейс-метод : основы и практика использования. *Бизнес-образование*. 1999. № 2. С. 99–112.

606. Тітова С. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до професійної діяльності в інноваційному освітньому середовищі. – URL : www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe? (дата звернення : 17.04.2018).

607. Ткаченко Н. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 21 с.

608. Ткачук С. І. Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів технологічної культури : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2012. 391 с.

609. Ткачук С. І. Психолого-педагогічні основи професійної готовності майбутніх учителів трудового навчання до формування технологічної культури учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки. 2010. С. 200–207.

610. Ткачук С. І. Теорія і методика підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів технологічної культури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 40 с.

611. Тлумачний словник сучасної української мови / укл. Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко ; за ред. д. ф. н., проф. В. С. Калашника. Харків : Белкар–книга, 2005. 800 с.

612. Торубара О. М. Формування готовності у майбутніх учителів трудового навчання до використання інформаційних технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.0. Київ, 2009. 32 с.

613. Третьякова Н. В. Система освіти Фінляндії : рівні можливості та високі соціальні стандарти. *Пед. майстерня*. 2012. № 4. С. 39–43.

614. Трудове навчання. Оновлена програма для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2017 р.). Портал Міністерства освіти і науки України. – URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/2-trudove-navchannya-5-9.doc> (дата звернення: 11.03.2018).

615. Тхоржевський Д. О., Курок В. П. Про освітньо-кваліфікаційну характеристику вчителя технології. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон : Айлант, 2000. Вип. 18. С. 24–27.

616. Удовицька С. В. Виховання гідності молодших підлітків у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 18 с.

617. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы исследования установки. *Психологические исследования*. Москва, 1966. 229 с.

618. Узнадзе Д. Н. Общая психология / пер. с груз. Е. Ш. Чомахидзе; под ред. И. В. Имедадзе. Санкт Петербург : Питер, 2004. 413 с.

619. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». База даних [Законодавство України]. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 11.16.2018).

620. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 року № 344/2013. – URL : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/para10> (дата звернення : 08.09.2017).

621. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: метод. посіб. Тернопіль : ТОКІППО, 2005. 96 с.

622. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6-ти т. / К. Д. Ушинский ; сост. С. Ф. Егоров. Москва : Педагогика, 1990. Т.5. Человек

как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. 528 с. Т.6.
Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. 528 с.

623. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1970. 324 с.

624. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп : учеб. пособ. Москва : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. 488 с.

625. Философская энциклопедия / ред. Ф. В. Константинов. Москва : Советская энциклопедия. 1970. Т. 2. 740 с.

626. Философский словарь / ред. И. Т. Фролов. 5-е изд. Москва : Политиздат, 1987. 588 с.

627. Философский словарь / ред. М. М. Розенталь. 3-е изд. Москва : Политиздат, 1975. 496 с.

628. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев. Москва : Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

629. Философский энциклопедический словарь / под. ред. А. М. Прохорова. Москва : Сов. энцикл., 1989. 815 с.

630. Філософський словник / під ред. І. Т. Фролова. Москва, 1991, С. 509–510. – URL : <http://tlumach.com/sens/14501> (дата звернення : 04.04.2017).

631. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 544 с.

632. Фоміцька Н. В. Методика врахування якісних індикаторів сталого розвитку. *Державне будівництво*. 2015. № 1. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_17 (дата звернення: 13.10.2018).

633. Фоміцька Н. В. Підходи до визначення властивостей та складових соціальних систем. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 2. С. 24–30.

634. Фоміцька Н. В. Специфіка застосування системного підходу в державному управлінні. *Державне будівництво*. 2014. № 2. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_7 (дата звернення: 18.04.2018).

635. Холл А. Д., Фейджин Р. Е. Определение понятия системы. Исследования по общей теории систем : сборник переводов с польского и английского. Москва : Прогресс, 1969. 520 с.

636. Хома О. Методична підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах університету. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету : традиції, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. / за ред. М. Євтуха, Д. Герцюка, К. Шмидта. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. Т.1 : Підготовка педагогічних кадрів у вищій школі : виклики, проблеми, динаміка змін. С. 288–295.

637. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Вид. 2-ге, допов. Харків : ДІСА ПЛЮС, 2018. 297 с.

638. Хотунцев Ю. Л., Хотунцев А. Ю. Научный метод, реальные системы и элементы синергетики. *Педагогическое образование и наука*, 2001. – № 2. – С. 9–16.

639. Цвілик С. Д. Наступність у змісті природничо-математичної та спеціальної підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних закладах освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 21 с.

640. Цина А. Ю. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів технологій: теоретико-методичний аспект : монографія. Полтава : ПНПУ, 2011. 355 с.

641. Цина А. Ю. Теорія і методика особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій : автореф. дис ... д-ра пед. наук : А. Ю. Цина. Київ : б. в., 2011. 40 с.

642. Цідило І. М. Навчальні проекти як засіб застосування знань у практичній діяльності майбутніх інженерів-педагогів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : педагогіка*. 2014. № 2. С. 48–53.

643. Цідило І. М. Підготовка інженера-педагога до застосування інтелектуальних технологій у професійній діяльності: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка; видавництво «Вектор», 2014. 422 с.

644. Цідило І. М., Рак Н. В. Основи комп'ютерної грамотності. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 70 с.
645. Чернілевський Д. В. Креативна педагогічна діяльність викладача вищої школи на основі духовних цінностей. *Креативна педагогіка* : наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 26–37.
646. Чернілевський Д. В., Томчук М. І. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Вінниця : Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», 2006. 402 с.
647. Чернякова В. Е. Управління навчально-художньою діяльністю учнів початкових класів ліцею мистецтв : дис... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2009. 265 с.
648. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні. Київ : Інститут педагогіки АПН України, 1996. 249 с.
649. Чистякова Л. Підготовка майбутніх учителів технологій з основ дизайну. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2013. Вип. 4(1). С. 332–336.
650. Чистякова Л. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації позаурочної діяльності учнів : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2011. 247 с.
651. Чобітько М. Г. Педагогічні принципи особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2005. Вип. 1. С. 135–141.
652. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. магістратури. Донецьк : НГУ, 2014. 120 с.
653. Шаган В. С. Педагогическое сопровождение процесса развития методической компетентности преподавателя колледжа : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ижевск, 2010. 24 с.
654. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2007. 189 с.

655. Шевнюк О. Культурологічна освіта майбутнього вчителя : теорія і практика : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2003. 232 с.
656. Шевченко О. П. Навчальний потенціал кейс-методу. – URL : <http://vuzlib.com/content/view/315/84/> (дата звернення : 27.02.2017).
657. Шевченко Л. С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Вінницький держ. пед. університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019. 708 с.
658. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання : від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. № 1 (11), 2016. С. 31 –45.
659. Шевчук Т. В., Сідельник О. П. Практична підготовка студентів вищих навчальних закладів як невід'ємна детермінанта формування їхніх професійних компетенцій. *Науковий вісник НЛТУ України*. Серія : економічна. 2017. Вип. 27(2). С. 189–193.
660. Шеремета П. М., Каніщенко Л. Г. Кейс-метод : з досвіду викладання в українській бізнес-школі / за ред. О. І. Сидоренка ; 2-ге вид. Київ : Центр інновацій та розвитку, 1999. 80 с.
661. Шилова М. И., Смирнова А. В. Реализация готовности студентов педагогического вуза к выполнению функций семейного педагога на практике. *Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева*. Красноярск, 2012. №3. С. 34 –39.
662. Шиманович І. Політехнічна підготовка майбутніх учителів у 50-ті – 60-ті роки ХХ століття. *Молодь і ринок*. 2011. № 3. С. 136 –140.
663. Шипова А. В. Культурологический подход в педагогике. – URL : 12.05.2013<<http://conference.apkpro.ru/files/npo/ss9/stt/st31n.pdf>> (дата звернення : 22.04.2017).
664. Шиян Б. М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні* : зб. наук. праць міжнар. ун-ту «РЕГІ» ім. С. Дем'янчука / ред. кол. А. С. Дем'янчук та ін. Рівне : Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371–374.

665. Шпак О. Вишківська В., Примаченко Н. Використання особистісно орієнтованих технологій в професійній підготовці майбутніх педагогів. *Молодь і ринок*. 2014. № 5. С. 6–11.
666. Шулікін Д. STEM-освіта : готувати до інновацій : відбувся Всеукраїнський круглий стіл «STEM систем – мистецтво та наука». Москва : Мир, 1978. 418 с.
667. Шэннон Р. Имитационное моделирование систем – искусство и наука. Москва : Мир, 1978. 418 с.
668. Щедровицкий Г. П. Философия. Наука. Методология. Москва : МГУ, 1997. 277 с.
669. Щедровицкий Г. Организационно-деятельностная игра. Сборник текстов (2). / Из архива Г. Щедровицкого. Т. 9 (2). Москва : Наследие ММК, 2005. 320 с.
670. Щерба С. П., Заглада О. А. Філософія : підручник / 5-те вид. Київ : Кондор, 2011. 548 с.
671. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя. Ленинград : Просвещение, 1967. 159 с.
672. Щербакова К. Й., Макаренко Л. В. Вступ до спеціальності : навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки 6.010101 Дошкільна освіта. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. 199 с.
673. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. С. 24–41.
674. Щирбул О. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до організації технічної творчості учнів основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2012. 267 с.
675. Щирбул О. Організація творчої позаурочної діяльності учнів – важливий елемент професійної підготовки майбутніх учителів технологій. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2014. Вип. 5. С. 230–234.
676. Щубелка Н. В. Стратегічний потенціал освіти як чинника соціально-економічного розвитку. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 137. С. 270 –274.

677. Щубелка Н. В. Зміст та методи освіти в контексті проблем сучасної освітньо-педагогічної діяльності. Проблеми освіти : наук.-мет. зб. Київ : Науково-методичний центр вищої освіти, 2002. Вип. 27. С. 9–15.

678. Щуркова Н. Е. Педагогические технологии : учеб. пособ. для академического бакалавриата / 3-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2017. 259 с.

679. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.

680. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / сост. Батышев С. Я. Москва : АПО, 1999. Т.2. 390 с.

681. Энциклопедия воспитания ребенка от 0 до 14 лет. Серия 1С: Познавательная коллекция [Электронное издание]. Москва : 1С-Паблишинг, 2010.

682. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности : методологические проблемы современной науки : монография АН СССР. ; сост. : А. П. Огурцов, Б. Г. Юдин. Москва : Наука, 1978. 391 с.

683. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность. Москва : УРСС, 1997. 444 с.

684. Юрженко В. В. Реалізація STEM-навчання у контексті екстраполяції на історичний досвід і сучасні підходи у формуванні техніко-технологічної компетентності. STEM-освіта – проблеми та перспективи: зб. матер. III міжнар. наук.-практ. семінару, м. Кропивницький, 24 –25 жовтня 2018 р. / за заг. ред. О. С. Кузьменко та В. В. Фоменко. Кропивницький: Вид-во Льотної академії НАУ, 2018. С. 97 –99.

685. Юрженко В. В. Теоретичні засади змісту і структури освітньої галузі «Технологія» в основній школі : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.02. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 542 с.

686. Юридичний словник. – URL : <https://kodeksy.com.ua/dictionary/r/robota.htm> (дата звернення : 25.06.2018).

687. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. – URL : http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm (дата звернення 24.01.2017 р.). – Назва з екрана.

688. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

689. Ягупов В. В. Проектування у педагогічній діяльності викладачів професійно-технічної освіти. Матеріали І-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Проектирование образовательного пространства – современные ориентиры», (Днепропетровск, 24–26 окт. 2012 г.). Днепропетровск : ГУЗ «МВПУ ПИТ», 2012. С. 169–173.

690. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. Москва : Сентябрь, 1996. 96 с.

691. Яковлева Н. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Челябинск, 1992. 403 с.

692. Янкевич С. В рамках реалізації ФГОС. – URL : [https:// medium.com/direktoria-online/vneuroch-28f98b281c17](https://medium.com/direktoria-online/vneuroch-28f98b281c17) (дата звернення: 11.12.2018).

693. Янцур М. С. Теоретико-методичні засади профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2012. Вип. 5. С. 15–26.

694. Янцур М. С. Класифікація, аналіз та опис професій з практикумом : навчально-монографічний посібник. Рівне : РДГУ, 2000. 250 с.

695. Ярмаченко Н. Д. Шляхи вдосконалення курсу педагогіки в педагогічних вузах. *Вища педагогічна освіта* : наук.-метод. зб. Вип.17. Київ : Вища школа, 1994. С. 5–8.

696. Ящук С. М. Особливості моделювання процесу професійної підготовки магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / гол. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. № 5 (49). С. 432–440.

697. Ящук С. М. Теоретико-методичні засади професійної підготовки магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04, 13.00.02. Умань, 2016. 42 с.

698. Ящук С. М. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх магістрів у сфері техніки та технологій : зарубіжний досвід. *Порівняльно-педагогічні студії* : науково-педагог. журнал. 2015. № 2 (24). С. 99–103.

699. Ящук С. М. Щодо питання професійної підготовки магістрів технологічної освіти у контексті сучасних тенденцій розвитку вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць / за заг. ред Д. Е. Кільдерова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 45. С. 339–344.

700. Androshchuk I. V., Androshchuk I. P. The main factors of future handicraft and technology teachers' training for pedagogical interaction. Actual problems of modern science : monograph : edited by Musial Janusz, Polishcuk Oleh, Sorokatji Ruslan. Bydgoszcz : UTP University of Science and Technology, 2017. P. 900–908.

701. Androshchuk I. V., Androshchuk I. P. Factors of Future Handicraft and Technology Teachers' Training for Pedagogical Interaction in Professional Activity. *International Journal of Education & Development*. Volume 3. Psychology. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2017. P. 50–57. – URL : <http://uaped.com/files/International-Journal-of-Education-Development.-2017-3-.pdf>. (дата звернення: 18.03.2017).

702. Androshchuk I., Androshchuk I. Methodology in Training Future Technology and Engineering Teachers in the USA. *Comparative Professional Pedagogy*. Scientific Journal. Kyiv–Khmelnyskyi, 2017. Volume 7. Issue 3. P. 70–74.

703. Androshchuk I., Androshchuk I. Peculiarities of future technology teachers' training in Poland and Great Britain. *Comparative Professional Pedagogy* : Scientific Journal. Kyiv–Khmelnyskyi, 2017. Volume 7, Issue 1. P. 48–52.

704. Androshchuk I., Androshchuk I. Specificity of student's technological training in Finland and Great Britain. *Comparative Professional Pedagogy* : Scientific Journal. Kyiv–Khmelnyskyi, 2018. Volume 8, Issue 3. P. 20–25.

705. Androszczuk Igor P. Analiza stanu zajęć pozalekcyjnych dla młodzieży uczniowskiej na Ukrainie, [w:] M. Śniadkowski (red.), Społeczno-pedagogiczna użyteczność technologii informacyjnych, Tom X, Lublin: Drukarnia LIBER Duo S.C. 2018, s. 7–32.

706. Bajtoš Ján. Mikrovyučovanie v pregraduálnej príprave učiteľov / Ján Bajtoš, Renáta Orosová. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. 86 s.

707. Benjes-Small C., Tucker K. Keeping Up With. Flipped Classrooms. – URL: http://www.ala.org/acrl/publications/keeping_up_with/flipped_classrooms (дата звернення: 15.07.2017).

708. Bernd W. Wirtz et al. Strategic Development of Business Models // Long Range Planning, 2010. T. 43. № 2–3. P. 272–290.

709. Berry B. No shortcuts to preparing good teachers. Educational Leadership. 2001. № 58 (8). P. 32–36.

710. Characterizing Initial Teacher Education in Canada: Themes and Issues / M. Gambhir, K. Broad, M. Evans, J. Gaskell. 2008. 30 p. – URL : <http://www.oise.utoronto.ca/ite/UserFiles/File/CharacterizingITE.pdf>. (дата звернення: 17.07.2017).

711. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications [Electronic resource] / European Commission. Directorate-General for Education and Culture. – URL : ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf. (дата звернення: 27.11.2018).

712. Crowl T. K., Kaminsky S., Podell D. M. Educational Psychology Windows on Teaching // Brown & Bench mark publishers. 1997. 416 p.

713. Day J., Foley J. Evaluating web lectures: A case study from HCI. Paper presented at the Conference on Human Factors in Computing Systems, Montreal, Quebec, Canada. – URL: <http://dl.acm.org/citation.cfm?doid=1125451.1125493> (дата звернення: 23.09.2018).

714. Elementary School Teacher Education Requirements // Education Portal : Study.com: Web-site. [Electronic resource]. – URL : http://study.com/elementary_school_teacher_requirements.html. Last updated : 27-Dec-2014. Title from the screen.

715. Elementary School Teacher. – U.S. News & World Report LP. Terms and Conditions // Privacy Policy. [Electronic resource]. – URL : <http://money.usnews.com/careers/best-jobs/elementary-school-teacher>. Last updated: 06-May-2015.

716. Elementary School Teacher. – U.S. News. [Electronic resource]. – URL : <http://money.usnews.com/careers/best-jobs/elementary-school-teacher>. Last updated: 18-Feb-2015.

717. Faculties of education in Canada Retrieved March 11, 2005 from. – URL : <http://www.oise.utoronto.ca/canedweb/faculties.html>. (дата звернення: 25.01.2019).

718. Falyakhov I., Shatunova O. Formation of the Social-Professional Mobility of Students During Their Participation in the College Innovative Activity // The Social Sciences. 2015. Vol. 10. P. 926-929. DOI: 10.3923/sscience.2015.926.929 (дата звернення: 16.07.2017).

719. Gillard D. Education in England : a brief history [Electronic resource]. 2011. – URL : <http://www.educationengland.org.uk> (дата звернення: 22.11.2018).

720. Green A. Education and State Formation: The Rise of Education Systems in England, France and the USA. Macmillan, 1990. 365 p.

721. Hansen S.-E., Wenestam C.-G. On central dimensions of teacher education – a Finnish perspective // TNTEE Publications. October 1999. Vol. 2, N 1. P. 117–125.

722. Harris M., van Tassel F. The professional development school as learning organization // European Journal of Teacher Education. 2005. V. 28. № 2. P. 179–194.

723. Hickey A. The Virtual Teacher Centre: An Online Learning Community. – URL : http://www.ctffce.ca/publications/pd_newsletter/PD2003_Volume3-4English_Article4.pdf. (дата звернення: 03.01.2018).

724. How to Become an Elementary School Teacher Online: Study.com: Web-site. – URL : http://education-portal.com/articles/How_to_Become_an_Elementary_School_Teacher_Online.html. Last updated: 27-July-2015. (дата звернення: 05.01.2019).

725. Interstate New Teacher Assessment and Support Consortium (INTASC) Core Standards. – URL : <http://www.ecu.edu/cs-educ/teached/upload/INTASCStandardsIndicators.pdf> (дата звернення: 23.10.2018).

726. Jones K. Education in Britain: 1944 to the present. Cambridge : Polity Press, 2003. 208 p.

727. Kansanen P. Constructing a research-based program in teacher education // Competence oriented teacher training. Old research demands and new pathways / Fritz K. Oser, Frank Achtenhagen, & Ursula Renold (Eds.). Rotterdam & Taipei : Sense Publishers, 2006. P. 11–22.

728. Kansanen P. Teacher Education in Finland: Current Models and New Developments. – URL: <http://www.helsinki.fi/~pkansane/Cepes.pdf> (дата звернення: 01.08.2018).

729. Kansanen P. The idea of research-based teacher education // European added value in teacher education: the role of teachers as promoters of basic skills acquisition and facilitators of learning: ATEE's 7th Teacher Education Spring University, May 6-8, 2004 : Keynote speech / University of Tartu. Estonia, 2004. 10 p.

730. Key data on education in Europe. – European Commission. EURYDICE, 2012. – URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5741409/978-92-9201-242-7-EN.PDF/d0dcb0da-5c52-4b33-becb-027f05e1651f> (дата звернення: 05.08.2018).

731. Khomenko V. Current status and problems of european engineering and pedagogical education // Social Educational Project of Improving, Knowledge in Economics, Journal L'Association 1901 «SEPIKE», Ausgabe 9, Osthofen, Deutschland, Poitiers, France, Los Angeles, USA, Poitiers, Osthofen, Los Angeles, 2015. P. 32–36.

732. Krokfors L. Two-fold role of pedagogical practice in research-based teacher education // Education as a societal contributor. Reflections by Finnish educationalists / R. Jakku-Sihvonen, & H. Niemi. (Eds.). Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007. P. 147–159.

733. Lieberman A., Grimmet P., Neufeld J. Teacher development: commitment and challenge / A. Lieberman, (Ed.) // Teacher development and the struggle for authenticity: Professional growth and restructuring in the context of change. New York: Teachers'College Press. 1994. P. 15–30.

734. Luukkainen O. National summary tables on the reforms of the training and conditions of service of teachers in lower secondary education – Finland / Olli Luukkainen and Eurydice Finland // Key topics in education in Europe. Volume 3. The Teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Supplementary

report. Reforms of the teaching profession: a historical survey (1975-2002). General lower secondary education. Country Reports. European Commission, Directorate-General for Education and Culture, 2002. 5 p.

735. Mikkola A. Research-based teacher education in Finland / Armi Mikkola // The First Ten Years after Bologna / ed.: Otmar Gassner, Lucien Kerger, Michael Schratz. București: Editura Universității din București, 2010. P. 115–120.

736. NCATE Unit Standards. – URL : <http://www.ncate.org/Standards/NCATEUnitStandards/tabid/123/Default.aspx> (дата звернення: 07.06.2018).

737. Neil M. W. An operational and systems approach to research tegy in educational technology // Aspects of educational technology, vol. 111, L, 2002.

738. Niemi H. Research-based Teacher Education / Hannele Niemi and Ritva Jakku-Sihvonen // Research-based Teacher Education in Finland – Reflections by Finnish Teacher Educators / Hannele Niemi and Ritva Jakku-Sihvonen (Eds). Turku: Finnish Educational Research Association, 2006. P. 31–50.

739. O’Haire N. Teacher Perspectives on Technology. Fall, 2003. V. 3, Issue 4. – URL : http://www.ctffce.ca/publications/pd_newsletter/PD2003_Volume3-4English_Article1.pdf. (дата звернення: 13.12.2018).

740. On improving the quality of teacher education (2008/2068(INI). – URL : <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2008-0304&language=EN>

741. Ontario Institute for Studies in Education [Електронний ресурс] // University of Toronto. Ontario, Canada. – URL : <http://www.oise.utoronto.ca/>. (дата звернення: 29.12.2018).

742. Pertti Kansanen Teacher Education in Finland: Current Models and New Developments. – URL : <http://www.helsinki.fi/~pkansane/Cepes.pdf>- Назва з екрану. (дата звернення: 23.02.2019).

743. Popular Schools. Education Portal. Education Portal: Study.com: Website. – [Electronic resource]. – URL : <http://education-portal.com/search/fnd.html?c1=94&c2=115&c3=118&q=ALL&schoolType=online&zip=&state=ALL&clk=artb>. – Last updated: 29-July-2015.

744. Rebecca Campbell and Sharon M. Wasco. Feminist Approaches to Social Science: Epistemological and Methodological Tenets // American Journal of Community Psychology, Vol. 28, № 6, 2000 P.779.

745. Resta V., Huling L., Rainwater N. Preparing second-career teachers // Educational Leadership. 2001. № 58 (8). P. 60–63.

746. Ritchey T. General morphological analysis as a basic scientific modeling method // Technological Forecasting and Social Change. Vol. 126, January 2018. P. 81–91. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.05.027> (дата звернення: 11.10.2017).

747. Rokeach M. The nature of human values. N.Y., Free Press, 1973.

748. Sampson A. The Changing Anatomy of Britain. London : Hodder & Stoughton, 1982. 476 p.

749. Sefci M. CEA'S 2009 Education research review. 15 p. – URL : <http://www.cea-ace.ca/sites/default/files/cea-2009-education-research-review.pdf>. (дата звернення: 30.09.2018).

750. Silverberg T. Grants for Teachers Pursuing Their Master's Degree. – URL : www.ehow.com/list_5795171_grants-eachers-pursuing-masters-degree.html. (дата звернення: 25.10.2018).

751. Speck M. & Knipe C. (2005) Why can't we get it right? Designing high-quality professional development for standards-based schools(2nd ed.). Thousand Oaks: Corwin Press

752. Standards for Science Teacher Preparation (NSTA). 2011. 13 p.

753. Standarts for Technological Literacy. Content for the study of Technology. Third Edition International Technology Education Association Reston. USA, Virginia, 2007.

754. STEM-освіта. Інститут модернізації змісту освіти. – URL : <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення: 12.10.2018).

755. Teacher Education Policy in the United States: Issues and Tensions in an Era of Evolving Expectations / Edited by Penelope M. Earley, David G mig & Nicholas M. Michelli. New York, NY : Taylor & Francis Routledge, 2011. 272 p.

756. Teaching Young Children Educators Seek 'Developmental Appropriateness' // Education Portal: ASCD: Website. [Electronic resource]. – URL : <http://www.ascd.org/publications/curriculum-update/nov1993/Teaching-Young-Children.aspx>. Last updated: 20-Nov-2014.

757. The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020. – URL : https://www.cedefop.europa.eu/files/bruges_en.pdf

758. The National Board for Professional Teaching Standards. – URL : <http://www.nbpts.org/> (дата звернення: 23.03.2019).

759. USA Primary school enrollment (percent, source: UNESCO) // TheGlobalEconomy.com: Web-site. [Electronic resource]. – URL : http://www.theglobaleconomy.com/USA/Primary_school_enrollment. – Last updated: 29-July

760. Warnock M. 2005 «Special educational needs – a new look», Centre for Disability Studies. – URL : <http://www.leeds.ac.uk/disability&studies/archiveuk/archframe.htm>. (дата звернення: 21.01.2016).

761. Wilson S. Initial Teacher Education in Canada – The Practicum // Article. South East European Educational Cooperation Network. – URL: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/initial_teacher_educ_canada-othent03.pdf. (дата звернення: 17.12.2018).

762. Young Jon. Systems of Educating Teachers: Case Studies in the Governance of Initial Teacher Education // Canadian Journal of Educational Administration and Policy. 2004. V. 32. P. 14–24.

763. Zhang Z., Martinovic D. ICT in teacher education: Examining needs, expectations and attitudes // Canadian Journal of Learning and Technology. V.34(2) Spring / printemps, 2008. – URL : <http://cjlt.csj.ualberta.ca/index.php/cjlt/article/view/498/229> (дата звернення: 28.12.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкети для вивчення стану організації позаурочної діяльності учнів

Анкета № 1

на визначення охопленості позаурочною діяльністю

Шановні вчителі просимо Вас посприяти у дослідженні проблем позаурочної діяльності у навчальному процесі. Будь ласка дайте відповіді на запитання. Дякуємо за об'єктивні відповіді.

Стаж _____

Навчальний заклад, який Ви закінчили _____

1. Скільки гуртків Ви ведете?

а) ні одного;

б) 1;

в) 2;

г) 3 і більше.

2. Скільки гурткових годин Ви маєте в тиждень?

а) ні однієї;

б) від 2 до 4;

в) від 4 до 6;

г) від 6 і більше.

3. Які напрями позаурочної діяльності Ви ведете (гуртки)?

а) художньо-естетичний;

б) туристсько-краєзнавчий;

в) науково-технічний;

г) еколого-натуралістичний;

д) гуманітарний.

4. При розподілі гурткових годин у Вашому закладі освіти пріоритетним є:

- а) кількість гуртківців;
- б) навантаження керівника гуртка;
- в) особисте ставлення керівництва навчального закладу до керівника гуртка;
- г) бажання гуртківців (їх батьків).

5. Чи вивчали Ви у ЗВО навчальні дисципліни пов'язані з організацією та методикою проведення гурткової роботи?

- а) так, вивчали;
- б) ні, не вивчали.

6. Чи навчали Вас розробляти навчальні програми та дидактичне забезпечення у ЗВО для позаурочної діяльності?

- а) так, навчали;
- б) ні, не навчали.

7. Скільки гуртківців згідно списку у Вашому гуртку?

- а) менше 10;
- б) від 10 до 15;
- в) від 15 до 20;
- г) більше 20.

8. Яка кількість гуртківців регулярно відвідує заняття?

- а) від 5 до 10;
- б) від 10 до 15;
- в) від 15 до 20;
- г) більше 20.

Анкета № 2**на визначення якості позаурочної діяльності**

Шановні вчителі просимо Вас посприяти у дослідженні проблем позаурочної діяльності у навчальному процесі. Будь ласка дайте відповіді на запитання. Дякуємо за об'єктивні відповіді.

Стаж _____

Навчальний заклад, що Ви закінчили _____

1. Скільки разів Ви приймали участь у виставках з роботами гуртківців?

- а) жодного;
- б) 1-2;
- в) 3-4;
- г) 4 і більше.

2. На виставках (конкурсах, симпозіумах) якого рівня були задіяні Ваші вихованці?

- а) всеукраїнських;
- а) обласних;
- б) районних;
- в) тільки шкільних.

3. Чи були Ваші вихованці призерами на виставках (конкурсах, симпозіумах)?

- а) так;
- б) ні.

4. Які напрями позаурочної діяльності гуртків учні обирають найчастіше?

- а) художньо-естетичний;
- б) туристсько-краєзнавчий;
- в) науково-технічний;

г) еколого-натуралістичний;

д) гуманітарний;

є) інший варіант _____

5. Керівником яких гуртків Ви є?

а) предметних;

б) позапредметних;

в) гуртків-курсів.

6. Чи розробляли Ви протягом своєї педагогічної діяльності навчальні програми для позаурочної діяльності?

а) так, розробляли;

б) ні, не розробляли.

7. Чи розробляли Ви протягом своєї педагогічної діяльності навчально-методичне забезпечення саме для позаурочної діяльності?

а) так, розробляли;

б) ні, не розробляли.

Додаток Б

Методики діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо- технічної діяльності учнів за мотиваційно-ціннісним критерієм

Методика «Мотиви вибору професії»

Для визначення провідного типу мотивації.

Інструкція. У бланку відповідей наведені твердження, що характеризують будь-яку професію. Прочитайте й оцініть, якою мірою кожне з них вплинуло на ваш вибір професії за такою шкалою оцінювання: 5 – дуже сильно вплинуло; 4 – сильно вплинуло; 3 – середньо вплинуло; 2 – слабо вплинуло; 1 – ніяк не вплинуло.

Таблиця Б.1

№ з/п	Твердження	Оцінка	Тип мотиву
1	2	3	4
1	Вимагає спілкування з різними людьми		I
2	Подобається батькам		-
3	Передбачає сильне почуття відповідальності		C
4	Вимагає переїзду на нове місце проживання		+
5	Відповідає моїм здібностям		I
6	Дозволяє обмежитися наявним устаткуванням		-
7	Корисна людям		C
8	Сприяє розумовому й фізичному розвитку		I
9	Високооплачувана		+
10	Дозволяє працювати близько від дому		+
11	Престижна		-
12	Можливість для зростання професійної майстерності		C
13	Єдино можлива за таких обставин		-
14	Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи		C
15	Приваблива		I

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4
16	Близька до будь-якого шкільного предмету		+
17	Дозволяє одразу одержати гарний результат праці для інших		С
18	Обрана моїми друзями		-
19	Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою		+
20	Дає більші можливості виявити творчість		I

3 = __; I = __; + = ____; - = ____;

Інтерпретація результатів проводиться у такий спосіб: підраховується арифметична сума за кожним із типів мотивації у бланку відповідей такими позначками — «I», «С», «+», «—».

Умовні позначки:

«I» — внутрішні індивідуально значимі мотиви;

«С» — внутрішні соціальне значимі мотиви;

«+» — зовнішні позитивні мотиви;

«-» — зовнішні негативні мотиви.

Максимальна сума вказує на переважний тип мотивації вибору професії.

Методика «Профіль»

(модифікація «Карти інтересів»)

Інструкція: Дані питання стосуються Вашого відношення до різних напрямів діяльності. Чи подобається Вам робити те, про що говориться в опитувальнику? Якщо так, то в бланку відповідей поряд з номером питання поставте «+». Якщо не подобається – «-». Якщо сумніваєтеся – поставте «?».

Стимульний матеріал.

Мені подобається..

1. Дізнаватися про відкриття в галузі фізики і математики.

2. Дивитися передачі про життя рослин і тварин.
3. З'ясовувати устрій електроприладів.
4. Читати науково-популярні технічні часописи.
5. Дивитися передачі про життя людей в різних країнах.
6. Відвідувати й приймати участь у виставках робіт декоративно-прикладного мистецтва.
7. Обговорювати і аналізувати події в країні і за кордоном.
8. Спостерігати за роботою медсестри, лікаря.
9. Створювати затишок і лад в домі, класі, школі.
10. Читати книги і дивитися фільми про війни і битви.
11. Займатися математичними розрахунками і підрахунками.
12. Дізнаватися про відкриття в галузі хімії і біології.
13. Ремонтувати побутові електроприлади.
14. Відвідувати технічні виставки, ознайомлюватися з досягненнями науки і техніки.
15. Ходити в походи, бувати в нових незнаних місцях.
16. Читати статті, книги художньо-технічного спрямування.
17. Брати участь в суспільному житті школи, міста.
18. Пояснювати однокласникам навчальний матеріал.
19. Самостійно виконувати роботу по господарству.
20. Дотримувати режим дня, вести здоровий спосіб життя.
21. Проводити досліди по фізиці.
22. Доглядати тварин, рослини.
23. Читати статті про електроніку і радіотехніку.
24. Збирати і ремонтувати меблі, годинник, замки, велосипеди.
25. Колекціонувати камені, мінерали.
26. Проектувати й виготовляти художньо-технічні об'єкти.
27. Читати біографії відомих політиків, книги по історії.
28. Грати з дітьми, допомагати виконувати уроки молодшим школярам.
29. Купувати продукти для дому, вести урахування витрат.
30. Брати участь у воєнних іграх, походах.
31. Займатися фізикою і математикою зверх шкільної програми.

32. Помічати і тлумачити природні явища.
33. Збирати і ремонтувати комп'ютери.
34. Будувати креслення, схеми, графіки, у тому числі на комп'ютері.
35. Брати участь в географічних, геологічних експедиціях.
36. Розробляти дизайн виробів декоративно-прикладного мистецтва.
37. Стежити за політичним життям в країні і за кордоном.
38. Доглядати маленьких дітей або близькими, якщо вони захворіли.
39. Шукати і знаходити способи заробляння грошей.
40. Займатися фізичною культурою і спортом.
41. Брати участь у фізико-математичних олімпіадах.
42. Виконувати лабораторні дослідження по хімії і біології.
43. Знатися на принципах роботи електроприладів.
44. Знатися на принципах роботи різних механізмів.
45. «Читати» географічні і геологічні карти.
46. Брати участь в екскурсіях на виробництво, майстер-класах з різних технік декоративно-прикладного мистецтва.
47. Вивчати політику і економіку інших країн.
48. Вивчати причини поведінки людей, будову людського організму.
49. Вкладати зароблені гроші до домашнього бюджету.
50. Брати участь в спортивних змаганнях.

Таблиця Б.2

Бланк відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50

Обробка і аналіз результатів: Після того, як хлопці завершили роботу з опитувальником, вони повинні підрахувати кількість плюсів в кожній з десяти колонок. Десять колонок – це десять можливих напрямів професійної діяльності:

1. фізика і математика;
2. хімія і біологія;
3. радіотехніка і електроніка;
4. механіка і конструювання;
5. географія і геологія;
6. техніка і декоративно-прикладне мистецтво;
7. історія і політика;
8. педагогіка і медицина;
9. підприємництво і домоводство;
10. спорт і військова справа.

Чим вище бал в кожній колонці, тим вище інтерес до цього виду діяльності. Максимальний бал – 5 – говорить про яскраво виражений інтерес до предмету або виду діяльності. Чим менше балів, тим слабший інтерес. Якщо сума балів ні в одному стовпці не перевищує 2 бали, значить, професійні інтереси ще не сформовані.

Найчастіше максимальне число балів опиняється не в одному, а в трьох-чотирьох стовпцях. Ці комбінації виявляють сферу професійних інтересів підлітка.

Орієнтаційно-діагностична анкета інтересів створена

С. Карпіловською і Б. Федоришиним

на основі модифікації анкети інтересів А. Голомштока і О. Мешковсько

Інструкція: «У вас є можливість продовжити навчання або влаштуватися на цікаву роботу. Для того, щоб допомогти вам вибрати професію, пропонуємо перелік питань.

Подумайте, перед тим, як відповісти на кожне питання. Постарайтеся дати як можна більше точна відповідь. Якщо ви не раз переконувалися, що дуже любите або вам дуже подобається те, про що ми просимо, то в аркуші відповідей у графі під тим же номером, що й номер питання, поставте два плюси, якщо просто подобається (любите) – один плюс; якщо не знаєте,

сумнівається - нуль; якщо не подобається (не любите) – мінус; якщо дуже не подобається – два мінуси.

Відповідайте на кожен пункт, не пропускаючи жодного. Якщо у вас виникають питання, запитуйте відразу ж. Час заповнення аркуша відповідей не обмежується».

Запитання: Чи любите ви, чи хотіли б ви, чи подобається вам?

1. Уроки фізики.
2. Уроки математики.
3. Уроки хімії.
4. Читати книги або статті з астрономії.
5. Читати про досліди і тварин.
6. Читати про життя і роботу лікарів.
7. Читати про сільське господарство, про рослини і тварин.
8. Читати про ліс.
9. Читати твори класиків світової літератури.
10. Читати газети, журнали, слухати радіо, дивитися телевізор.
11. Уроки історії.
12. Відвідувати виставки творів декоративно-прикладного мистецтва.
13. Читати літературу про геологічні експедиції.
14. Читати про різні країни, їх економіку, державний устрій.
15. Організовувати серед товаришів виконання суспільної роботи і керувати ними.
16. Читати про роботу міліції.
17. Читати про моряків, льотчиків.
18. Читати про роботу вихователя.
19. Знайомитися з будовою і роботою верстатів.
20. Готувати обіди.
21. Читати про будівельників.
22. Піклуватися про красу приміщення, у якому ви вчитеся, живете, працюєте.
23. Читати про досягнення техніки (наприклад, журнали, присвячені техніці і т. д.).

24. Знайомитися з будовою побутових електро- і радіопристроїв.
25. Читати науково-популярну літературу про відкриття з фізики.
26. Читати науково-популярну літературу про математику.
27. Дізнаватися про нові досягнення в області хімії (з журналів, радіо-і телепередач тощо).
28. Дивитися телепередачі про космонавтів.
29. Вивчати біологію.
30. Цікавитися причинами і способами лікування хвороб.
31. Вивчати ботаніку.
32. Проводити час у лісі.
33. Читати літературно-критичні статті.
34. Брати активну участь у суспільному житті.
35. Читати книги про історичні події.
36. Виготовляти художньо-технічні об'єкти.
37. Дізнаватися про відкриття нових родовищ корисних копалин.
38. Дізнаватися про географічні відкриття.
39. Обговорювати поточні справи і події.
40. Встановлювати дисципліну серед однолітків або молодших.
41. Подорожувати країною.
42. Давати пояснення товаришам, як вирішити важке завдання, правильно написати твір та ін.
43. Знайомитися з різними інструментами.
44. Уроки домогосподарства.
45. Дізнаватися про нові досягнення в області будівництва.
46. Відвідувати фабрики.
47. Знайомитися з будовою механізмів, машин.
48. Читати статті в науково-популярних журналах про досягнення в області радіотехніки.
49. Розбиратися в теорії фізичних явищ.
50. Вирішувати складні математичні завдання.
51. Ставити досліди з хімії, стежити за ходом хімічних реакцій.
52. Спостерігати за небесними світилами.

53. Вести спостереження за рослинами.
54. Робити перев'язки, надавати першу допомогу при травмах.
55. Вирощувати тварин і доглядати за ними.
56. Збирати гербарій.
57. Писати розповіді та вірші.
58. Спостерігати за поведінкою і життям людей.
59. Брати участь у роботі історичного гуртка, розшукувати матеріали, які свідчать про події минулого.
60. Декорувати вироби інтер'єрного призначення.
61. Збирати мінерали, цікавитися їх походженням.
62. Вивчати природу рідного краю.
63. Організовувати суспільні заходи в школі.
64. Звертати особливу увагу на поведінку людей.
65. Відвідувати гурток автолюбителів, обслуговувати автомобіль.
66. Проводити час з маленькими дітьми (читати їм книги, щось розповідати, допомагати чим-небудь).
67. Виготовляти різні деталі і предмети.
68. Організовувати харчування під час походів.
69. Бувати на будівництвах.
70. Шити одяг.
71. Збирати і ремонтувати механізми велосипедів, швейних машин, годинників і т. д.
72. Ремонтувати побутові електро- і радіоприлади.
73. Займатися у фізичному гуртку.
74. Займатися в математичному гуртку.
75. Готувати розчини, зважувати реактиви.
76. Відвідувати планетарій.
77. Відвідувати кружок біології.
78. Спостерігати за хворими, надавати їм допомогу.
79. Спостерігати за природою і вести записи спостережень.
80. Саджати дерева і доглядати за ними.

81. Працювати зі словником і літературними джерелами, бібліографічними довідниками.
82. Швидко переключатися з однієї роботи на іншу.
83. Виступати з доповідями на історичні теми.
84. Вишивати, випалювати або різьбити по дереву.
85. Складати описи мінералів.
86. Брати участь у географічних експедиціях.
87. Виступати з повідомленнями про міжнародне становище.
88. Допомогати працівникам міліції.
89. Відвідувати гурток юних моряків.
90. Виконувати роботу вихователя.
91. Уроки праці.
92. Давати поради знайомим при купівлі одягу.
93. Спостерігати за роботою будівельника.
94. Знайомитися зі швейним виробництвом.
95. Робити моделі літаків, планерів, кораблів.
96. Збирати радіоприймачі і електроприлади.
97. Брати участь в олімпіадах з фізики.
98. Брати участь у математичних олімпіадах.
99. Вирішувати завдання з хімії.
100. Брати участь у роботі астрономічного гуртка.
101. Проводити досліди з тваринами.
102. Вивчати функції організму людини і причини виникнення хвороб.
103. Проводити дослідну роботу з метою вирощування нових сільськогосподарських культур.
104. Бути членом товариства охорони природи.
105. Брати участь у диспутах, читацьких конференціях.
106. Аналізувати явища і події життя.
107. Цікавитися минулим нашої країни.
108. Виявляти цікавість до теорії та історії розвитку декоративно-прикладного мистецтва й техніки.

109. Робити тривалі і важкі походи, під час яких доводиться напружено працювати за заданою програмою.

110. Складати географічні карти і збирати інші географічні матеріали.

111. Вивчати політичний устрій різних країн.

112. Робота юриста.

113. Відвідувати гурток юних космонавтів.

114. Робота вчителя.

115. Бувати на заводах.

116. Робити людям різні послуги.

117. Брати участь у будівельних роботах.

118. Знайомитися з виготовленням промислових товарів.

119. Розбиратися в технічних кресленнях і схемах.

120. Користуватися точними вимірювальними приладами і робити розрахунки за отриманим даними.

Примітка: якщо вам подобається щось таке, що не передбачено опитувальником, то напишіть про це на полях аркушів відповідей.

Ключ опитувальника

Галузі

Номери питань

1. Фізика 1 25 49 73 97

2. Математика 2 26 50 74 98

3. Хімія 3 27 51 75 99

4. Астрономія 4 28 52 76 100

5. Біологія 5 29 53 77 101

6. Медицина 6 30 54 78 102

7. Сільське господарство 7 31 55 79 103

8. Лісове господарство 8 32 56 80 104

9. Філологія 9 33 57 81 105

10. Журналістика 10 34 58 82 106

11. Історія 11 35 59 83 107

12. Декоративно-прикладне мистецтво 12 36 60 84 108

13. Геологія 13 37 61 85 109

14. Географія 14 38 62 86 110
15. Суспільна робота 15 39 63 87 111
16. Право 16 40 64 88 112
17. Транспорт 17 41 65 89 113
18. Педагогіка 18 42 66 90 114
19. Робочі спеціальності 19 43 67 91 115
20. Сфера обслуговування 20 44 68 92 116
21. Будівництво 21 45 69 93 117
22. Легка промисловість 22 46 70 94 118
23. Техніка 23 47 71 95 119
24. Електротехніка 24 48 72 96 120

Обробка результатів зводиться до підрахунку позитивних і негативних відповідей респондентів відповідно до ключа. Далі від першої суми віднімається друга. Таким чином, виходить 24 цифри зі знаками «+» або «-», які відповідають 24 видам діяльності. Вибираються 2-3 виду діяльності, які набрали більшу кількість знаків «+».

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса

Мета: виявлення провідних мотивів налаштування на успіх.

Інструкція: Вам запропонована 41 обставина, на кожную з яких дайте відповідь «так» чи «ні».

Бланк опитувальника

1. Коли є вибір між двома варіантами, то краще, не відкладаючи, зробити вибір.
2. Я нервую, коли помічаю, що не можу виконати завдання на 100 відсотків.
3. Коли я працюю, то так виглядає, ніби я ставлю усе для здобуття успіху.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, я здебільшого приймаю рішення один з останніх.

5. Коли в мене два дні підряд немає чим зайнятися, то я втрачаю спокій.
6. У певні дні мої успіхи є нижчими за «норму».
7. Стосовно себе я є більш вимогливий, ніж щодо інших людей.
8. Я є більш привітний, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то згодом собі дорікаю, бо переконаний, що зміг би впоратися з завданням.
10. Під час виконання роботи я потребую невеликих перепочинків.
11. Старанність – головна риса моєї вдачі.
12. Мої досягнення не завжди однаково успішні.
13. Мені до душі інша праця, ніж та, якою я тепер займаюся.
14. Зауваження більше сприяють моїй активності, ніж похвала.
15. Я переконаний в тому, що колеги сприймають мене добрим спеціалістом.
16. Перешкоди допомагають мені приймати більш тверді рішення.
17. Іншим не важко зачепити почуття моєї гідності.
18. Коли я працюю без особливого бажання, це легко помітити.
19. Під час виконання роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Деколи я відкладаю на потім роботу, яку повинен виконати тепер.
21. Слід покладатися лише на власні сили.
22. У житті мало речей, які більш важливі за гроші.
23. Завжди, коли я маю виконати важливе доручення я не відволікаюся на інші проблеми.
24. Почуття мого честолюбства є меншим, ніж в інших.
25. Наприкінці відпустки я переважно з радістю повертаюся до роботи.
26. Коли робота мені до вподоби, я виконую її більш якісно, ніж іншу працю.
27. Мені приємніше мати справу з людьми, які здатні інтенсивно працювати.
28. Коли у мене немає заняття, я відчуваю дискомфорт.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше за інших.

30. Коли мені доводиться приймати рішення, то я стараюся знайти найкращий спосіб вирішення завдання.

31. Мої товариші деколи вважають мене ледачим.

32. Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег.

33. Немає сенсу йти всупереч волі керівника.

34. Деколи я не знаю яку роботу доведеться виконувати.

35. Коли щось не вдається зробити, то я втрачаю терпіння.

36. Я переважно не надаю значення своїм досягненням.

37. Коли я працюю разом з іншими, то результати моєї праці є вищими, ніж результати інших людей.

38. Багато за що я брався я не доводив до завершення.

39. Я заздрю людям, які є менш завантаженими за мене.

40. Я не рівняюся на тих, хто прагне влади і посад.

41. Коли я переконаний у вірності власної позиції, я здатний зробити все, щоб довести власну правоту.

Обробка результатів:

Щоб отримати результати по цій методиці, слід оцінити отримані Вами відповіді згідно ключа. Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються.

Таблиця Б.3

Ключ

Номери запитань з відповіддю «ТАК» (+)	Оцінка	Номери запитань з відповіддю «НІ» (–)	Оцінка
2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41	1	6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39	1

Отримані оцінки слід підсумувати. Кількісні результати по цій методиці означають:

1 – 10 балів: мотивація до успіху низька, педагог не прагне досягти перемоги, не схильна докладати власних сил, апатична, пасивно ставиться до життя.

11 – 16 балів: середня мотивація до успіху. При такій мотивації людина не боїться ризикувати, вона не є скованою у своїх діях, бо можлива невдача не надто хвилює її.

17 – 20 балів: висока мотивація до успіху. Такі педагоги здатні йти на середнього рівня ризик для досягнення бажаного, схильні орієнтуватися на власні сили, гнучко і наполегливо добиватися поставленої мети.

Вище від 21 балу: мотивація до успіху надто висока. Це може спричиняти надмірну самокритичність до власних можливостей. При цьому педагог може зазнавати надмірного хвилювання та страху зазнати невдачі. Підсвідома зневіра у власні сили викликає в людини меншу готовність до ризику, особистісну скованість. У результаті при надмірній мотивації до успіху людина може втрачати віру в те, що вона доб'ється бажаного.

Ті, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше потрапляють в незручні ситуації, ніж ті люди, що мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), це є перешкодою мотиву до успіху — досягнення мети.

Опитувальник «Самооцінка професійних якостей педагога»

Мета: вивчення рівня розвитку професійних якостей педагога.

Інструкція: прочитайте наведені твердження, усвідомите і оцініть, якою мірою кожне з них відповідає Вашій професійній діяльності, за наступною шкалою: завжди проявляється; дуже часто; часто; чи не часто; іноді; рідко; ніколи не проявляється.

На бланку поставте крапку чи хрестик на перетині вертикальної лінії номера твердження і горизонтальної лінії оцінки. Потім з'єднайте прямими лініями всі зроблені Вами позначки.

1. Веду заняття із захопленням, забуваючи про минулі і майбутні обставини.
2. У роботі опираюся, головним чином, на власну думку і досвід.
3. Знаю і відчуваю, що мені треба зробити для поліпшення своєї роботи.
4. Під час занять відразу сприймаю ситуацію і намагаюся знайти потрібне рішення.
5. Намагаюся чітко продумувати свої дії, і як ці дії будуть сприйматися дітьми.
6. Веду заняття чітко за наміченим планом, відхиляючись від нього при певних обставинах.
7. Вважаю всі свої дії професійно виправданими.
8. Знаю себе і прагну до самостійності в роботі.
9. Знаю і враховую в роботі фізіологічні та психологічні особливості кожної дитини.
10. Намагаюся на заняттях і в спілкуванні обов'язково поєднувати гру, вивчення, рух і роздум.
11. На заняттях і в спілкуванні можу стримати прояв своїх негативних емоцій.
12. З будь-якою дитиною можу відразу налагодити хороші взаємини.
13. Спеціально прагну дізнатися щось нове для своєї роботи.
14. Для занять хочеться самостійно розробити і спробувати щось нове.

Таблиця Б.4

Бланк відповідей

Завжди														
Дуже часто														
Часто														
Не часто														
Іноді														
Зрідка														
Ніколи														
№ питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Професійні якості:

1. Ординарність – захопленість.
2. Залежність – самостійність.
3. Самовпевненість - самокритичність.
4. Професійна ригідність – професійна гнучкість.
5. Індиферентність – рефлексивність.
6. Імпровізація – стереотипність.
7. Професійна невпевненість – професійна самосвідомість.
8. Занижена самооцінка – висока самооцінка.
9. Спрощене розуміння дітей – глибоке розуміння дітей.
10. Односторонній підхід – цілісний підхід до дітей.
11. Самовладання – невитриманість.
12. Недостатня комунікативність – контактність.
13. Задоволення знаннями – пізнавальні потреби.
14. Стандартний підхід – творча спрямованість.

Тест-опитувальник мотивації досягнення успіху А. Меграбяна

Модифікацію опитувальника А. Меграбяна для виміру мотивації досягнення (ТМД) запропонував М. Магомет-Емінов. ТМД призначений для діагностики двох узагальнених стійких мотивів особистості: мотиву прагнення до успіху і мотиву уникнення невдачі. Причому оцінюють, який із цих двох мотивів у випробуваного домінує.

Тест є опитувальником, що має дві форми — чоловічу (форма А) і жіночу (форма Б).

Тест складається з низки тверджень, що стосуються певних сторін характеру, а також думок і почуттів із приводу деяких життєвих ситуацій. Щоб оцінити ступінь вашої згоди або незгоди з кожним твердженням, використовуйте таку шкалу:

- +3 — цілком погоджуюсь;
- +2 — погоджуюсь;
- +1 — швидше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь;
- 0 — нейтральний;

- 1 — швидше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь;
- 2 — не погоджуюсь;
- 3 — цілком не погоджуюсь.

Прочитайте твердження тесту й оцініть ступінь своєї згоди (або незгоди). Проти номера твердження поставте цифру, що відповідає мірі вашої згоди (+3, +2, +1, 0, -1, -2, -3).

Не витрачайте часу на його обмірковування.

Тест опитувальника (форма А)

1. Я більше думаю, як одержати хорошу оцінку, ніж боюся одержати погану.
2. Коли я повинен виконати складне, незнайоме мені завдання, то волів би зробити його разом з кимсь, ніж працювати самотужки.
3. Я частіше беруся за важкі завдання, навіть якщо не впевнений, що зможу їх вирішити, ніж за легкі, у рішенні яких сумніваюся.
4. Мене більше приваблює справа, що не вимагає напруження і в успіху якої я упевнений, ніж важка справа, у якій можливі несподіванки.
5. Якби мені щось не вдавалося, я б швидше доклав усіх зусиль, щоб з цим впоратися, ніж взявся б за те, що мені може вдатись добре.
6. Я надаю перевагу роботі, у якій мої функції чітко визначені і зарплата вища від середньої, перед роботою із середньою зарплатою, у якій я повинен сам визначати свою роль.
7. Я витрачаю більше часу на читання спеціальної літератури, ніж художньої.
8. Я б віддав перевагу важливій справі, хоча ймовірність невдачі в ній дорівнює 50%, перед справою досить важливою, але не важкою.
9. Я швидше вивчу розважальні ігри, відомі більшості людей, ніж маловідомі ігри, що вимагають майстерності.
10. Для мене дуже важливо робити свою роботу якнайкраще, навіть якщо через це в мене виникають суперечки з товаришами.
11. Якби я мав намір грати в карти, то швидше зіграв би в розважальну гру, ніж у важку, що потребує міркувань.

12. Я віддаю перевагу змаганням, де я сильніший від інших, перед тими, де всі учасники мають однакові можливості.

13. У вільний від роботи час я опаную техніку якоїсь гри швидше для розвитку свого уміння, ніж для відпочинку і розваг.

14. Я швидше волію зробити якусь справу так, як я вважаю за потрібне, нехай навіть із 50-відсотковим ризиком помилитися, ніж робити її так, як мені радять інші.

15. Якби мені довелося вибирати, то я швидше вибрав би роботу, у якій початкова зарплата становитиме 1500 грн. буде такою невизначений час, ніж роботу, у якій початкова зарплата дорівнює 750 грн. і є гарантія, що не пізніше ніж через 5 років я одержуватиму 5000 грн.

16. Я швидше волію грати у команді, ніж змагатися віч-на-віч.

17. Я волію працювати самовіддано, поки не матиму цілковитого задоволення від здобутого результату, ніж прагнути закінчити справу якомога швидше і з меншими зусиллями.

18. На іспиті я б віддав перевагу конкретним питанням, що вимагають висловлення власної думки.

19. Я швидше оберу справу, у якій існує імовірність невдачі, але є й можливість досягти більшого, ніж таку, у якій моє становище не погіршиться, проте й істотно не поліпшиться.

20. Після успішної відповіді на іспиті я швидше полегшено зітхну («пронесло!»), ніж втішатимусь хорошою оцінкою.

21. Якби я міг повернутися до якоїсь незавершеної справи, то швидше б взявся до важкої, ніж до легкої.

22. У виконанні контрольного завдання я більше турбуюся про те, як би не допустити якоїсь помилки, ніж думаю про те, як правильно його вирішити.

23. Якщо в мене щось не виходить, я краще звернуся до когось за допомогою, ніж сам продовжуватиму шукати вихід.

24. Після невдачі я стаю більш зібраним й енергійним, ніж втрачаю бажання продовжувати свою справу.

25. Якщо є сумнів в успіху якоїсь справи, то я швидше не ризикуватиму, ніж все-таки візьму в ньому активну участь.

26. Коли я беруся за важку справу, я більше побоююся, що не впораюся з нею, ніж сподіваюся, що все вдасться.

27. Я працюю ефективніше під чиймсь керівництвом, ніж коли особисто відповідаю за свою роботу.

28. Мені більше подобається виконувати складне незнайоме завдання, ніж те, в успіху якого я впевнений.

29. Я працюю продуктивніше над завданням, коли мені конкретно вказують, що і як виконувати, ніж тоді, коли мені описують проблему загалом.

30. Якби я успішно вирішив якесь завдання, то з великим задоволенням взявся б ще раз вирішити щось схоже, ніж щось іншого типу.

31. Коли потрібно змагатися, у мене швидше виникає інтерес і азарт, ніж тривога і занепокоєння.

32. Мабуть, я більше мрію про свої плани на майбутнє, ніж намагаюся їх реально здійснити.

Тест опитувальника (форма Б)

1. Я більше думаю про одержання гарної оцінки, ніж побоююся одержати погану.

2. Я частіше беруся за важкі завдання, навіть якщо не впевнена, що зможу їх вирішити, ніж за легкі, які знаю, як вирішувати.

3. Мене більше приваблює справа, що не вимагає напруження й в успіху якої я впевнена, ніж важка справа, у якій можливі несподіванки.

4. Якби мені щось не вдавалося, я б швидше доклала усіх зусиль, щоб з цим впоратися, ніж взялася б за те, що в мене може добре вийти.

5. Я віддаю перевагу роботі, у якій мої функції чітко визначені і зарплата вища від середньої, перед роботою із середньою зарплатою, у якій я повинна сама визначати свою роль.

6. Я більше боюсь зазнати невдачі, ніж сподіваюсь на успіх.

7. Я віддаю перевагу науково-популярній літературі перед літературою розважального жанру.

8. Я б віддала перевагу важливій справі, хоча ймовірність невдачі в ній дорівнює 50%, перед справою досить важливою, але не важкою.

9. Я швидше вивчу розважальні ігри, відомі більшості людей, ніж маловідомі ігри, що вимагають майстерності.

10. Для мене дуже важливо робити свою роботу якнайкраще, навіть якщо через це в мене виникають суперечки з товаришами.

11. Після успішної відповіді на іспиті я швидше полегшено зітхну, що «пронесло», ніж втішатимусь гарною оцінкою.

12. Якби я мала намір грати в карти, то я швидше зіграла б у розважальну гру, ніж у таку, що потребує міркувань.

13. Я віддаю перевагу змаганням, де я сильніша від інших, перед тими, де всі учасники мають однакові можливості.

14. Після невдачі я стаю більш зібраною й енергійною, ніж втрачаю бажання продовжувати справу.

15. Невдачі отруюють моє життя більше, ніж успіхи приносять радості.

16. У нових невідомих ситуаціях я швидше хвилююсь і непокоюсь, ніж цікавлюсь.

17. Я швидше спробую приготувати нову цікаву страву, хоча вона може погано вийти, ніж готуватиму звичну, котра зазвичай добре виходила.

18. Я швидше займусь чимось приємним і необтяжливим, ніж виконуватиму щось, на мою думку, що вартісне, але не дуже захоплююче.

19. Я швидше витрачу увесь свій час на здійснення однієї справи, замість того, щоб виконати швидко за цей самий час дві–три інші.

20. Якщо я занедужала і змушена залишитися дома, то використовую час швидше для того, щоб розслабитися і відпочити, ніж щоб читати і працювати.

21. Якби я жила з кількома дівчатами в одній кімнаті, і ми вирішили б влаштувати вечірку, то я зволіла б сама організувати її, ніж допустила б, щоб це зробила інша.

22. Якщо в мене щось не виходить, я краще звернуся до когось за допомогою, ніж сама продовжуватиму шукати вихід.

23. Якщо потрібно змагатися, у мене швидше виникає інтерес і азарт, ніж тривога і занепокоєння.

24. Коли я беруся за важке діло, я швидше побоююся, що не впораюся з ним, ніж сподіваюся, що воно вийде.

25. Я працюю ефективніше під чийось керівництвом, ніж тоді, коли я особисто відповідаю за свою роботу.

26. Мені більше подобається виконувати складне незнайоме завдання, ніж те, в успіху якого я впевнена.

27. Якби я успішно вирішила якесь завдання, то з великим задоволенням взялася б ще раз вирішити щось схоже, ніж щось іншого типу.

28. Я працюю продуктивніше над завданням, коли переді мною ставлять його лише загалом, ніж тоді, коли мені конкретно вказують, що і як виконувати.

29. Якщо у виконанні важливої справи я припускаюся помилки, то частіше розгублююся і впадаю у відчай, замість того, щоб швидко опанувати себе і спробувати виправити становище.

30. Мабуть, я більше мрію про свої плани на майбутнє, ніж намагаюся їх реально здійснити.

Процедура підрахунку сумарного бала. Для визначення сумарного бала необхідно виконувати таку процедуру.

Відповідям випробуваних на прямі пункти опитувальника (помічені знаком «+» у ключі) приписують бали на основі такого співвідношення:

-3	-2	-1	0	1	2	3
1	2	3	4	5	6	7

Відповідям випробуваних на непрямі пункти опитувальника (помічені знаком «-» у ключі) приписують бали на основі співвідношення:

-3	-2	-1	0	1	2	3
7	6	5	4	3	2	1

Ключ до чоловічої форми:

+1, -2, +3, -4, +5, -6, +7, +8, -9, +10, -11, -12, +13, +14, -15, -16, +17, -18, +19, -20, +21, -22, -23, +24, -25, -26, -27, +28, -30, +31, -32.

Ключ до жіночої форми:

+1, +2, -3, +4, -5, -6, +7, +8, -9, +10, -11, -12, -13, +14, -15, -16, +17, -18, +19, -20, +21, -22, +23, -24, -25, +26, -27, +28, -29, -30.

Після підрахунку сумарного бала визначають, яка мотиваційна тенденція домінує у випробуваного.

Бали усієї вибірки випробуваних, що беруть участь в експерименті, ранжирують і виділяють дві контрастні групи: верхні 27% вибірки характеризуються мотивом прагнення до успіху, а нижні 27% — мотивом уникнути невдачі.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Система ціннісних орієнтацій виділяє змістовну сторону спрямованості особистості та утворює основу її відносин до оточуючого світу, до інших людей, до себе, являється основою світогляду та ядром мотивації життєвої активності, основою життєвої концепції та «філософії життя». Методика вивчення зміни ціннісних орієнтацій М. Рокича, заснована на прямому аранжуванні списку цінностей. М. Рокич виділив 2 класи цінностей:

– *Термінальні* – твердження про те, що якась кінцева ціль індивідуального існування варта того, аби до неї прагнути.

– *Інструментальні* – твердження про те, що якийсь образ дій або якість особистості є кращими для неї у будь-якій ситуації.

Це розподілення належить до традиційного розділення на цінності–цілі та цінності–засоби. Респонденту пропонується два списки цінностей (по 18 у кожному) на аркушах в алфавітному порядку, або на картках. У списках студент присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку за ступенем значенням цінностей для себе. Остання форма опитування (картками) дає більш надійні результати. Спочатку пропонується набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція. Кожна цінність виписана на окремій картці. Необхідно вивчити картки та вибрати ту, яка є найбільш значущою. Потім треба помістити її на перше місце. Далі обирається друга за значимістю цінність і розташовується за першою. Теж саме треба зробити з наступними картками. Найменш важлива цінність залишиться останньою і буде на 18-му місці.

Список А (термінальні цінності):

- активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягається життєвим досвідом);
- здоров'я (фізичне та психічне);
- цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві);
- любов (духовна та фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- наявність хороших та вірних друзів;
- суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, співробітників);
- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення);
- розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність в судженнях та вчинках);
- щасливе сімейне життя;
- щастя інших (добробут, розвиток та вдосконалення інших людей, всього народу, людства);
- творчість (можливість творчої діяльності);

– впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- акуратність, вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
- вихованість (гарні манери);
- високі запити (високі вимоги до життя та високі домагання);
- життєрадісність (чуття гумору);
- ретельність (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків у собі та інших;
- освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (відчуття обов'язку, вміння тримати своє слово);
- раціоналізм (уміння розсудливо і логічно мислити, приймати обдумані та раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- хоробрість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів;
- тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів та думок інших, уміння прощати іншим їх помилки, хибні думки);
- широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, обряди, звичаї, звички);
- чесність (правдивість, щирість);
- ефективність у справах (продуктивність в роботі);
- чуйність (турботливість).

Додаток В

Тести для діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів за когнітивно-пізнавальним критерієм

Тестове поле № 1

1. За характером поведінки учасників мотивація буває:
 - а) первинна і вторинна;
 - б) зовнішня і внутрішня;
 - в) загальна і вибіркова;
 - г) індуктивна і дедуктивна.
2. Який вид мотивації активізує навчальну діяльність учнів, сприяє формуванню початкового бажання освоїти навчальний матеріал, викликає інтерес до процесу навчання?
 - а) вступна;
 - б) поточна;
 - в) заключна;
 - г) вірна відповідь відсутня.
3. За напрямом міжпредметні зв'язки поділяються на такі види:
 - а) прямі, зворотні та відновлювальні;
 - б) односторонні, двосторонні, багатосторонні;
 - в) змістові, операційні, методичні, організаційні;
 - г) хронологічні та хронометричні.
4. Встановлення зв'язку з навчальним матеріалом, який вивчався на попередньому занятті, з інформаційним матеріалом, знання якого допоможуть вивчати нову тему необхідно здійснювати на етапі:
 - а) актуалізації опорних знань;
 - б) мотивації навчальної діяльності;
 - в) вивчення нового матеріалу;
 - г) вступного інструктажу.

5. Які засоби навчання штучно відтворюють натуральні об'єкти і передають їх структуру, істотні властивості, зв'язки й відносини?

- а) звукозапис;
- б) учбові моделі, муляжі, макети;
- в) графік;
- г) діаграма.

6. Вкажіть на технічний засіб навчання, який дозволяє імітувати трудові (виробничі) умови в навчально-виробничому процесі.

- а) діапроектор;
- б) транспарант;
- в) тренажер;
- г) таблиця.

7. Зміст проектно-технологічної діяльності учнів складається з таких етапів (стадій):

- а) організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний, заключний;
- б) первинний, поточний, заключний;
- в) вступний, поточний, позаплановий, заключний;
- г) організаційний, технічний, підсумковий, завершальний.

8. Головною умовою методу фантазування є:

- а) врахування усіх законів фізики та механіки;
- б) відсутність будь-яких обмежень, правил, постулатів, логічного та критичного мислення;
- в) чіткий алгоритм розв'язку поставленого завдання;
- г) наявності в класі не менше п'ятнадцяти учнів.

9. Створення нової моделі на основі виявлення найкращих ознак розглянутих моделей передбачає метод:

- а) комбінування;
- б) фантазування;
- в) фокальних об'єктів;
- г) контрольних запитань.

10. Метод усного викладу матеріалу, який носить описовий характер, відзначається науковістю, логічною послідовністю, образністю повідомлення учням відомостей теоретичного або практичного характеру, називається:

- а) розповіддю;
- б) поясненням;
- в) бесідою;
- г) інструктажем.

11. Навчальне демонстрування буває:

- а) розчленованим, цілісним уповільненим, цілісним у робочому темпі;
- б) розчленованим уповільненим, розчленованим у робочому темпі, цілісним;

- в) уповільненим, у робочому темпі, розчленованим;
- г) поопераційним, перспективним, комбінованим.

12. Рекомендована тривалість використання кіно- і відеофільмів на уроці трудового навчання становить:

- а) 10-15 хв.;
- б) до 5 хв.;
- в) до 25 хв.;
- г) не більше 45 хв.

13. До наочних методів навчання належать:

- а) графічні роботи, демонстрування, самостійне спостереження;
- б) демонстрування, самостійне спостереження, ілюстрування;
- в) графічні роботи, вправи, лабораторні роботи;
- г) вправи, самостійне спостереження, демонстрування;
- д) лабораторні роботи, вправи, демонстрування.

14. До практичних методів навчання належать:

- а) демонстрування, самостійні спостереження;
- б) вправи, лабораторні, практичні та дослідні роботи;
- в) робота з книгою, бесіда, графічні роботи;
- г) складання таблиць, робота з контурними картами, бесіда;
- д) правильної відповіді немає.

15. Вкажіть правильну класифікацію методів навчання за зовнішньою формою прояву (за джерелом знань):

- а) дослідницькі, індукції, дедукції, аналогії;
- б) репродуктивні, словесні, практичні;
- в) репродуктивні, проблемно-пошукові, стимулювання і мотивації учіння, аналогії;
- г) індуктивні, дедуктивні, самостійної роботи;
- д) практичні, наочні, словесні.

16. Вправи, спрямовані на визначення ступеня сформованості в учнів практичних умінь:

- а) пробні;
- б) контрольні;
- в) вступні;
- г) творчі;
- д) тренувальні.

17. Основною документацією письмового інструктування при виконанні навчально-виробничих робіт (виготовлення продукції) комплексного характеру є:

- а) інструкційні картки та опорні схеми;
- б) інструкційні картки;
- в) інструкційно-технологічні та технологічні картки;
- г) технологічні картки та навчальні картки-завдання.

18. Особлива форма письмової інструкції, в якій вказана конкретна практична задача і шлях по якому необхідно йти при її рішенні називається:

- а) навчальна карта-завдання;
- б) алгоритмічний припис;
- в) інструкційна картка;
- г) технологічна картка.

19. Який тип уроку серед названих нижче є зайвим?

- а) урок засвоєння нових знань;
- б) урок формування навичок і вмінь;
- в) урок застосування знань, навичок і вмінь;

- г) урок застосування знань, навичок, вмінь у нестандартних ситуаціях;
- д) урок узагальнення та систематизації знань;
- е) урок контролю та корекції знань, навичок і вмінь;
- ж) комбінований урок.

20. При наявності труднощів в учня з окремого розділу навчального матеріалу, які носять систематичний характер і роз'яснень недостатньо, тоді використовують, як правило, тести:

- а) діагностичні;
- б) підсумкові;
- в) формуючі;
- г) критеріально-орієнтовані.

21. Вид контролю, який дозволяє за короткий термін часу перевірити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу це:

- а) практичний контроль;
- б) усне індивідуальне опитування;
- в) усне фронтальне опитування;
- г) письмове опитування.

22. Які методи належать до групи методів формування суспільної свідомості:

- а) бесіда, приклад, створення виховувчих ситуацій, вправи, привчання;
- б) змагання, привчання, приклад, лекція, спостереження;
- в) приклад, лекція, бесіда, диспут, пояснення, розповідь;
- г) розповідь, заохочення, покарання, привчання, змагання;
- д) створення виховуючих ситуацій, змагання, приклад, доручення.

23. Методи змагання, заохочення, покарання належать до групи методів:

- а) формування суспільної свідомості;
- б) формування досвіду суспільної поведінки і діяльності;
- в) стимулювання поведінки і діяльності вихованця;
- г) контролю і аналізу ефективності виховного процесу.

24. Виділяють наступні форми організації позаурочної роботи:

- а) фронтальні, групові, масові;
- б) массові, фронтальні, особистісні;
- в) колективні; групові, особистісні;
- г) масові, групові, індивідуальні;
- д) колективні, фронтальні, індивідуальні.

25. Емоційно насичені спонукачі морального характеру, які викликають у дитини потребу в певній поведінці і обумовлюють соціально цінні мотиви такої поведінки називаються:

- а) педагогічним стимулом;
- б) мотивом;
- в) виховним впливом;
- г) захопленням.

26. Система засобів, що використовуються педагогами з метою організації суспільно корисної діяльності дітей, стосунків між ними в колективі, спрямована на спонукання активності, інтересів, моральних мотивів їх поведінки називається:

- а) системою принципів;
- б) комплексом методів виховання;
- в) методикою перевиховання;
- г) методикою педагогічного стимулювання.

27. Заохочення, покарання, перспектива, вимога належать до методів:

- а) самовиховання;
- б) педагогічного стимулювання;
- в) формування норм поведінки;
- г) формування моральних норм;
- д) формування етичних норм.

28. Схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до їх повторення характеризує метод:

- а) заохочення;
- б) бесіди;
- в) покарання;
- г) прикладу.

29. Найбільш різкою формою вимоги, як методу виховання, є:

- а) недовір'я;
- б) натяк;
- в) осуд;
- г) погроза.

30. Вимога в формі прохання використовується тоді, коли:

- а) для виконання бажаної для вихователя діяльності учням необхідно спочатку зробити щось інше;
- б) похвала педагога спонукає учня до поліпшення діяльності;
- в) між педагогом і учнями встановилися хороші взаємини, довір'я і взаємна повага;
- г) педагог усуває учня від виконання певного виду діяльності.

31. Особлива система виховних заходів, що гальмують розвиток негативних відносин, які вже склалися у формі ранніх проявів, та ще не стали стереотипною характерною рисою особистості називається:

- а) соціальною занедбаністю;
- б) виправленням;
- в) профілактикою педагогічної занедбаності;
- г) педагогічною занедбаністю.

32. Показником ефективності і якості навчального процесу є:

- а) вихованість школяра;
- б) позитивне ставлення до однолітків;
- в) ввічливість;
- г) сформованість національної свідомості;
- д) відсутність зауважень зі сторони педагогів та батьків.

Тестове поле № 2**Ситуативні тести**

Охарактеризуйте виріб зображений на рис.В.1 та технологічний процес його виготовлення

Рисунок В.1

Вкажіть правильну відповідь:

1. Виріб із деревини зображений на малюнку належить до меблів:
 - а) так;
 - б) ні.
2. Деревину якої породи доцільно обрати для виготовлення даного виробу якщо відомо що виріб нестиме велике вагове навантаження:
 - а) ясена;
 - б) вільхи;
 - в) липи;
 - г) осики;
 - д) верби.
3. Основною властивістю деревини при виборі матеріалу для даного виробу слід вважати:
 - а) запах;

- б) електропровідність;
- в) розколюваність;
- г) теплопровідність;
- д) колір.

4. Виготовлення деталей даного виробу передбачає застосування сировини вологість якої не повинна перевищувати:

- а) 3...5 %;
- б) 15...18 %;
- в) 7. ...12 %;
- г) 10...20%;
- д) 4....10%.

5. Для виготовлення даного виробу необхідно використовувати деревину з правильно підібраним природним малюнком який називають:

- а) серцевинними променями;
- б) текстурою;
- в) рисунком;
- г) поздовжніми смугами;
- д) річними кільцями.

6. Процес оздоблення виробу зображеного на малюнку передбачає виконання таких операцій:

- а) розпису, інтарсії;
- б) шліфування, воскування;
- в) різьблення, лакування;
- г) тонування, лакування;
- д) вірна відповідь відсутня.

7. З'єднання вузьких заготовок для підставок даного виробу у широкі називають:

- а) споюванням;
- б) зрощуванням;
- в) зварюванням;
- г) вірна відповідь відсутня.

8. Випилювання деталей криволінійної форми даного виробу виконують за допомогою:

- а) лучкової пилки, електролобзика;
- б) киянки, єрунка;
- в) стамески, долота;
- г) електрорубанка, рейсмуса;
- д) рубанка, шерхебеля.

9. Діаметр найменшої підставки даного виробу становить 260 мм. Чи можна її виточити на токарному верстаті СТД-120М?

- а) так;
- б) так, при умові використання люнета;
- в) ні;
- г) так, при умові використання тризубця;
- д) вірна відповідь відсутня.

10. За допомогою якого верстата обробляють циліндричні деталі вказаного виробу:

- а) круглопильного;
- б) токарного;
- в) рейсмусового;
- г) фрезерного;
- д) свердлильного.

11. Вкажіть операції які не застосовувались під час виготовлення даного виробу:

- а) точіння;
- б) лакування;
- в) різьблення;
- г) фрезерування;
- д) стругання.

12. Інструмент призначений для припасування деталей даного виробу має назву:

- а) ножівка по металу;
- б) ножівка з обушком;

- в) ножівка з одностороннім направленням зубів;
- г) звичайна ножівки;
- д) лучкова ножівки.

13. Кількість шипів для з'єднання деталей даного виробу в одному шиповому з'єднанні залежить від:

- а) породи деревини;
- б) властивостей деревини;
- в) призначення виробу;
- г) товщини з'єднуваних брусків;
- д) товщини шипів.

14. Для кріплення заготовок для виточування підставок даного виробу у центрах токарного верстата слід використати:

- а) тризубець;
- б) люнет;
- в) планшайбу;
- г) чашковий патрон;
- д) вірна відповідь відсутня.

15. Який із зазначених нижче інструментів використовується для чорнової токарної обробки деталей виробу:

- а) стамеска;
- б) реєр;
- в) мейсель;
- г) долото;

16. Для якої операції при виготовленні деталей виробу застосовувався інструмент зображений на рис. В.2:

Рис.В.2

- а) точіння;
- б) довбання;
- в) різання;

- г) геометричного різьблення;
- д) наколювання.

17. Діаметр точених деталей даного виробу під час точіння вимірювали:

- а) нутроміром;
- б) кронциркулем;
- в) єрунком;
- г) малкою;
- д) кутником.

18. Розмітка однакових деталей даного виробу, а також деталей криволінійної форми була здійснена за допомогою:

- а) лекал;
- б) циркуля;
- в) шаблонів;
- г) лекал і циркуля;
- д) циркуля, рейсмус.

19. Склеювання деталей даного виробу вважатиметься хорошої якості, якщо при висиханні клей набирає кольору:

- а) білого;
- б) рожевого;
- в) прозорого;
- г) жовтого;
- д) коричневого.

20. Клей ПВА що використовувався для склеювання деталей даного виробу відноситься до:

- а) міздрових;
- б) казеїнових;
- в) синтетичних;
- г) глютинових;
- д) риб'ячих.

21. Який процес оздоблення поданого виробу здійснюється за допомогою аерографа:

- а) лакування морілкою.
- б) фарбування морілкою;
- в) тонування морілкою;

22. Вкажіть на прийом, що застосовується під час склеювання підставок даного виробу і запобігає її коробленню в процесі експлуатації:

- а) одно напрямленість волокон;
- б) різнонаправленість волокон;
- в) склеювання під кутом;
- г) склеювання на гладку фугу;
- д) склеювання в торець.

23. Даний виріб покрито масляним лаком. Чи можна після покриття масляним лаком покривати нітролаком?

- а) так;
- б) ні;
- в) так, якщо виріб протерти уайт-спіритом;
- г) так, якщо виріб протерти скипидаром;
- д) вірна відповідь відсутня.

24. Операція що проводиться у період між першим і другим лакуванням деталей даного виробу називається:

- а) відбілювання;
- б) зняття ворсу;
- в) обезсмолювання;
- г) висвердлювання сучків та заробка їх пробками;
- д) стругання рубанком;
- е) порозаповнювання.

25. Вкажіть інтервали температури які є оптимальними при лакуванні деталей даного виробу:

- а) +20 - +22 °C;
- б) +14 - +16 °C;
- в) 0 - 4°C;
- г) -4 -6°C;
- д) +6 - +10 °C.

Дайте характеристику художнього твору зображеного на рисунку В.3

Рис.В.3

Вкажіть правильну відповідь

26. Виріб зображений на рисунку відноситься до декоративно-прикладного мистецтва :

- а) так;
- б) ні.

27. Основне призначення зображеного на рисунку виробу:

- а) образотворче;
- б) утилітарне;
- в) декоративне.

28. Виріб належить до виду декоративно-прикладного мистецтва:

- а) художня обробка шкіри;
- б) художня обробка деревини;
- в) художня обробка тканини;
- г) художня обробка паперу;
- д) художня обробка металу.

29. У композиції виробу використано такий засіб гармонізації:

- а) симетрія;
- б) асиметрія.

30. Симетрія в композиції виробу створює відчуття:

- а) статички;

б) динаміки.

31. Найбільш динамічною формою є:

а) квадрат;

б) коло;

в) прямокутник;

г) трикутник.

32. Композиційним центром, поданого в завданні, виробу є:

а) кришка;

б) бокові стінки;

в) внутрішня частина;

д) ніжки.

33. У кольоровій гамі виробу використано засіб композиції:

а) контраст;

б) нюанс;

в) тотожність.

34. У художньому виробі, поданому у завданні, використано засіб композиції:

а) метр;

б) ритм.

35. Вид симетрії, який використано в композиції виробу має назву:

а) вісьова;

б) гвинтова;

в) дзеркальна.

36. За формотворчими техніками цей виріб належить до галузей:

а) столярство і художнє різьблення;

б) токарство і бондарство;

в) токарство і художнє різьблення;

г) бондарство і художнє різьблення.

37. Виріб, зображений на рисунку, оздоблено декоративною технікою:

а) профілювання;

б) різьблення;

в) інкрустація;

- г) розпис;
- д) інтарсія.

38. За техніками виконання цей виріб оздоблено різьбленням:

- а) контурним;
- б) геометричним;
- в) рельєфним;
- г) ажурним;
- д) домовим.

39. При створенні форми виробу не використовувалися столярні операції:

- а) стругання;
- б) розмічання;
- в) точіння;
- г) довбання;
- д) пиляння;
- є) склеювання.

40. Коло в геометричному різьбленні символізує:

- а) чоловіче начало;
- б) сонце;
- в) зірку;
- г) вітер;
- д) вірна відповідь відсутня.

41. Прямокутна форма бічної стінки виробу символізує:

- а) пекло та грішне життя;
- б) небо;
- в) вітер та хмари;
- г) воду;
- д) землю та земне життя.

42. Основою геометричного різьблення є створення орнаменту з:

- а) геометричних фігур;
- б) рослинних проекцій;
- в) зооморфних зображень;

- г) орнітоморфних зображень;
- д) антропоморфних зображень.

43. Композицію для оздоблення зображеного виробу складено з орнаменту:

- а) геометричного;
- б) рослинного;
- в) зооморфного;
- г) орнітоморфного;
- д) антропоморфного.

44. За типологією дерев'яних виробів цей виріб відносять до:

- а) архітектурного оздоблення;
- б) хатнього обладнання й меблів;
- в) посуду й начиння;
- г) транспортних засобів й предметів упряжі;
- д) прикрас та особистих речей.

45. Ніжки художнього виробу, зображеного на рисунку, виготовляють на верстаті:

- а) свердлильному;
- б) рейсмусному;
- в) заточному;
- г) токарному;
- д) фугувальному.

46. Елементи геометричного різьблення виконують при допомозі різця:

- а) церазика;
- б) косяка;
- в) клюкарзи;
- г) напівкруглого;
- д) вірна відповідь відсутня.

47. Геометричне різьблення, яким оздоблено виріб зображений на рисунку, належить до різьблення:

- а) плоского;
- б) об'ємного;

- в) контурного;
- г) ажурного;
- д) до усіх вищеперерахованих.

48. Ромб, який є центром композиції зображеного виробу, символізує:

- а) небо;
- б) сонце;
- в) місяць;
- г) родючість;
- д) вогонь.

49. Під час різьблення елементів геометричної різьби цього виробу, технологічні операції виконують в такій послідовності:

- а) розмітка, різьблення, наколювання;
- б) різьблення, наколювання, розмітка;
- в) розмітка, наколювання, різьблення;
- г) наколювання, розмітка, різьблення;
- д) вірна відповідь відсутня.

50. **Вкажіть усі правильні відповіді.** Для виготовлення та оздоблення геометричним різьбленням зображеного виробу доцільно обрати деревину:

- а) сосни;
- б) осики;
- в) липи;
- г) модрини;
- д) смереки.

Охарактеризуйте процес виготовлення зображеної на рис. В.4 деталі

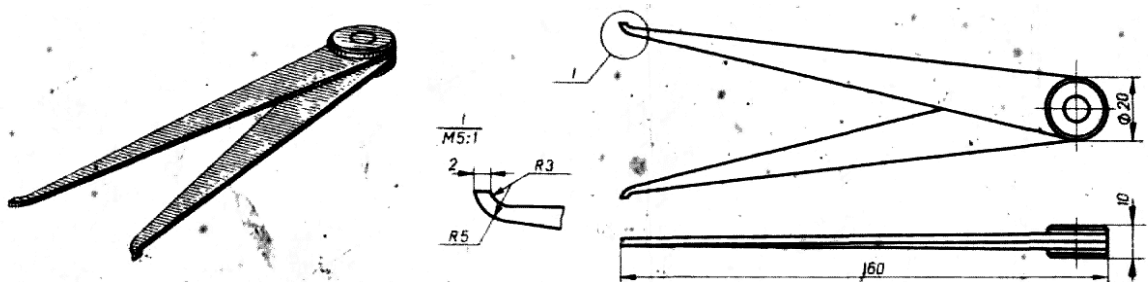

Рис.В.4

Вкажіть правильну відповідь:

51. Що за деталь зображена на рисунку?

- а) заціпка;
- б) скоба;
- в) нутромір;
- г) кронциркуль;
- д) важіль.

52. Яку заготовку доцільно використати для виготовлення даної деталі?

- а) круглий прокат;
- б) поковку;
- в) штамповку;
- г) відливок;
- д) листовий прокат.

53. Який з перерахованих матеріалів доцільно використати для виготовлення даної деталі

- а) Сталь 40;
- б) СЧ15;
- в) ВК8;
- г) АМц;
- д) У10А.

54. Встановіть послідовність виготовлення даної деталі

- а) підготувати заклепку і склепати ніжки;
- б) розмітити заготовку і розрубати її за розміткою;
- в) обпиляти і зачистити бічні поверхні ніжок;
- г) обпиляти контури ніжок, зігнути кінці;
- д) розмітити ніжки, просвердлити отвір і склепати тимчасовою заклепкою.

55. Який інструмент ви використаєте для розмічання даної деталі?

- а) олівець;
- б) бородок;
- в) рисувалку;
- г) рейсмус;
- д) рейшину.

56. Які свердла необхідно використати для свердління отворів у даній деталі?

- а) гвинтові;
- б) перові;
- в) центрові;
- г) спіральні;
- д) для глибокого свердління.

57. Який кут загострення свердла повинен бути при свердлінні отворів у даній деталі?

- а) 116...118;
- б) 130...140;
- в) 50...60;
- г) 80...90;
- д) 90...100.

58. Який з напилків Ви оберете для обпилювання площин даної деталі?

- а) з одинарною насічкою;
- б) з подвійною насічкою;
- в) з дуговою насічкою;
- г) з точковою насічкою;
- д) рашпіль.

59. Який інструмент ви використаєте для рубання даної деталі?

- а) зубило;
- б) крейцмейсель;
- в) канавочник;
- г) бородок;
- д) рейсмус.

60. Який кут загострення різальної кромки повинен мати інструмент для рубання даної деталі?

- а) 35°;
- б) 45 °;
- в) 50 °;
- г) 60 °;
- д) 70 °.

Додаток Г

Методики для діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо- технічної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм

Анкета на визначення творчого потенціалу особистості

Мета: вивчення загального рівня творчого потенціалу особистості вчителя.

Бланк опитувальника:

1. Вам доводиться займатися незнайомою справою. Чи відчуваєте ви бажання досягти в ній досконалості?

- а) так;
- б) як вийде, так і буде;
- в) якщо це дуже важко, то так.

2. Якщо справа, яку ви не знаєте, вам подобається, чи хочете ви дізнатися про неї все?

- а) так;
- б) ні, треба вчитися тільки основному;
- в) ні, я тільки хочу задовольнити свою цікавість.

3. Коли ви зазнаєте невдачі, то:

- а) якийсь час вперто продовжуєте, навіть всупереч здоровому глузду;
- б) відразу махнете рукою на цю затію, тільки-но зрозумієте її нереальність;
- в) продовжуєте робити свою справу, поки здоровий глузд не покаже нездоланність перешкод.

4. Професію потрібно вибирати, виходячи з:

- а) своїх можливостей і перспектив для себе;
- б) стабільності, значущості, важливості професії, потреби в ній;
- в) престижу переваг, які вона забезпечить.

5. Подорожуючи, могли б ви легко орієнтуватися на маршруті, по якому вже пройшли?

- а) так;

б) ні;

в) якщо місце сподобалося і запам'яталося, то так.

6. Чи можете ви пригадати одразу ж після бесіди все, про що під час неї йшлося?

а) так;

б) ні;

в) згадаю все, що мене зацікавило.

7. Коли ви чуєте слово незнайомою мовою, чи можете ви повторити його по складах без помилок, навіть не знаючи його значення?

а) так;

б) ні;

в) повторю, але не зовсім правильно.

8. У вільний час ви волієте:

а) залишатися на одинці, поміркувати;

б) перебувати в компанії;

в) мені байдуже, на самоті чи в компанії.

9. Займаючись якоюсь справою, ви вирішуєте припинити її тільки тоді, коли:

а) справу завершено, вона здається вам відмінно виконаною;

б) ви більш – менш задоволені виконаним;

в) справа здається зробленою, хоча її можна зробити краще, але навіщо?

10. Коли ви на самоті, ви:

а) любите мріяти про якісь речі, можете абстрагуватися;

б) за будь-яку ціну намагаєтеся знайти собі конкретне заняття;

в) іноді любите помріяти, але про речі, які пов'язані з вашими справами.

11. Коли якась ідея захоплює вас, то ви думатимете про неї:

а) незалежно від того, де і з ким ви перебуваєте;

б) тільки наодинці;

в) тільки там, де є тиша.

12. Коли ви обстоюєте якусь ідею, ви:

а) можете відмовитися від неї, якщо аргументи опонентів здаватимуться вам переконливими;

б) залишитеся при своїй думці, які б аргументи не висувалися;

в) зміните свою думку, якщо опір виявиться надто сильним.

Ключ для обробки

Тепер підрахуйте бали.

За відповідь «а» нараховуються 3 бали, за відповідь «б» – 1 бал, за відповідь «в» – 2 бали. Подані запитання діагностували межі вашої допитливості, впевненість у собі, стабільність, зорову і слухову пам'ять, прагнення до незалежності, здатність абстрагуватися і зосереджуватися. Ці показники і є якостями творчого потенціалу.

Якщо ви набрали 48 і більше балів, то у вас закладений значний творчий потенціал, який дарує широкий спектр творчих можливостей.

Якщо ви зможете використати ваші здібності, то вам доступні найрізноманітніші форми творчості.

Якщо ви набрали 24-47 балів, то у вас є якості, які дають змогу вам творити, але є і бар'єри вашої творчості. Найбезпечніший з них – страх, особливо у людей, орієнтованих на обов'язковий успіх. Очікування невдачі сковає уяву – основу творчості. Страх може бути й соціальний – страх громадського осуду. Будь яка нова ідея проходить через етап несподіванки, подиву, невизнання, засудження оточуючими. Страх осудження за нестандартні судження, незвичну для інших поведінку, погляди, почуття сковає творчу активність, знищує творчу особистість.

Анкета визначення готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості

Пропонуємо Вам взяти участь у анкетуванні з визначення готовності до педагогічної творчості.

1. Чи є у Вас інтерес до інновацій у педагогічній діяльності?

а) так.

б) ні.

2. Скільки разів на практиці Ви спробували застосувати будь-які новачії в своїй роботі? _____ (вказіть кількість разів).

3. Підкресліть дві головні причини, які, на Вашу думку, гальмують втілення в масову практику нових педагогічних ідей, підходів і прийомів роботи:

- а) слабе фінансування інноваційного руху, немає матеріальної зацікавленості;
- б) відсутність інформації про нові ідеї і підходи у навчанні і вихованні;
- в) слабкий зв'язок науки і практики;
- г) нестача часу і сил для створення і застосування педагогічних новачії;
- д) консервативна сила звички: менше часу і сил потрібно для роботи по-старому;
- е) страх невдачі при застосуванні нового;
- ж) неприємні наслідки через колег по роботі (заздрість, пересуди);
- з) відсутність підтримки зі сторони керівництва закладу освіти;
- и) не бачу необхідності займатися новим, оскільки традиційна методика дає достатньо ефективні результати.

4. Чим, на Вашу думку, цікава інноваційна діяльність:

- а) цікаво створити щось своє, незвичайне, краще, ніж було;
- б) підвищується інтерес до навчання і виховання;
- в) зростає авторитет серед батьків і дітей;
- г) радує підтримка адміністрації, рівноправні відносини з нею;
- д) можна отримати новий статус серед колег, повага до новаторства;
- е) в новачіях повніше реалізується свій досвід, сили і здібності;
- ж) зростає самоповага, формується новий погляд на себе.

5. Підкресліть внутрішні протиріччя, які виникають у Вас при створенні чи застосуванні нового:

- а) нові ідеї важко практично реалізувати;
- б) неминучі невдачі, помилки, а це неприємно;
- в) важко доводити почате до кінця: частіше перемагає звичне;

г) не вистачає волі і терпіння довести нове до досконалості, тому часто починаєш і кидаєш;

д) немає впевненості, що нове принесе практичну користь;

е) неминуча втрата часу для роботи по-новому, немає компенсації за новаторські зусилля;

ж) часто оволодівають сумніви: а чи зможу я це нове застосувати.

6. Які нові педагогічні технології Ви могли б застосувати при сприятливих умовах:

а) колективні творчі справи;

б) колективна розумова діяльність;

в) методика вивчення себе дітьми;

г) прискорення формування колективу (групи, класу);

д) теорія розв'язання винахідницьких задач;

е) теорія виховання партнерства у дитячих взаємовідносинах;

ж) теорія самовиховання.

7. Якими діагностичними методиками Ви володієте вільно:

а) використання карт для навчання і виховання;

б) застосування самооцінки за результати діяльності;

в) взаємооцінка і експертна оцінка;

г) тестові методики різноманітного типу;

д) вивчення особистості в спеціально створених ситуаціях;

е) використання критеріїв особистісного росту для діагностики вихованості учнів.

8. Підкресліть ознаки своєї готовності до створення інновацій:

а) орієнтуюсь в структурі психології особистості;

б) знаю нові педагогічні ідеї і Я - концепцію;

в) володію нестандартним мисленням;

г) володію психологічним баченням життя дітей;

д) вмію використовувати психодіагностику;

е) знаю технологію і культуру експерименту.

9. Підкресліть, яка сфера самореалізації здібностей Вас влаштовує в більшій мірі: наука, мистецтво, освіта, декоративно-прикладне мистецтво, художньо-технічна діяльність.

10. Чому Ви віддаєте пріоритет в досягненні життєвих цілей. (позначте відповіді в порядку значимості):

- а) загальнокультурному і професійному саморозвитку,
- б) якості професійної підготовки у вузі,
- в) вдалому сімейному життю,
- г) фізичному і психічному здоров'ю,
- д) доброзичливим відносинам з людьми, корисним знайомствам,
- е) професійній співпраці,
- ж) винахідливості і творчості свого Я.

11. Що для Вас є складовими успіху в житті і досягненні мети? (підкресліть 3-4 варіанти відповідей):

- а) цілеспрямованість, тобто вміння зосередитися на головному, відкинути всі дрібниці життя;
- б) реалістичність і конкретність задач по досягненню мети;
- в) повна самовіддача у будь-якій справі;
- г) здоровий спосіб життя і турбота про здоров'я;
- д) вміння переробляти неякісну роботу і виправляти помилки;
- е) використання досвіду професіоналів у вибраній справі;
- ж) орієнтування в обставинах і вмінні знайти своє місце в даній ситуації.

12. Чи вмієте Ви використовувати різні життєві обставини для реалізації планів:

- а) суміщаю розрахунок і ризик;
- б) можу делегувати частину своїх повноважень іншим людям;
- в) можу навчатися у інших справі і етиці відносин;
- г) використовую знання психології людей, їх можливості і слабкості;
- д) в потрібний момент дію рішуче і з повною самовіддачею;
- е) ніколи не звинувачую інших у невдачах і прорахунках;
- ж) можу обмежувати свої звички, потреби і бажання заради справи.

Додаток Д

Завдання для діагностування рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо- технічної діяльності учнів за діяльнісно-творчим критерієм

1. Розробити та оформити оголошення про набір учнівського складу гуртка.
2. Розробити календарно-тематичний план роботи гуртка на 1 рік.
3. Розробити поширений план-конспект для вступного заняття гуртка «Геометричне різьблення».
4. Розробити поширений план-конспект для вступного заняття гуртка «Вишиваночка».
5. Модифікувати тематичний план типової програми роботи гуртка (до 25% змісту) в залежності від матеріально-технічної бази, досвіду керівника гуртка та уподобань вихованців.
6. Розрахувати матеріально-технічне забезпечення роботи гуртка на 1 рік (з рорахунку на 15+1 вихованець).
7. Розробити план-сценарій екскурсії в музей.
8. Розробити сценарій виставки виробів декоративно-прикладного мистецтва.
9. Розробити сценарій тематичного вечора з декоративно-прикладного мистецтва або дизайну.
10. Розробити Інструкцію з правил техніки безпеки для проведення вступного інструктажу з врахуванням напрямку роботи гуртка.
11. Сформувати тематичний план програми гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва.
12. Сформувати тематичний план програми гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва та визначити його зміст.
13. Модифікувати одну з художньо-технічних програм роботи гуртка (за власним вибором) для діяльності гуртка впродовж 1 року на 70 годин.
14. Розробити експериментальну програму роботи гуртка на один рік (напрямок діяльності – за власним вибором).

Додаток Е

**Освітньо-професійні програми підготовки майбутніх учителів
трудового навчання та технологій**

Додаток Е 1

Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
підготовки бакалавра

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 01 Освіта / Педагогіка
Назва і шифр галузі знань

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 014 Середня освіта. Трудове навчання та технології
Шифр і назва спеціальності

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ Інформатика
Назва спеціалізації

ВНЕСЕНО

Кафедра теорії та методики трудового і професійного навчання

Протокол від 20 02 2017 № 9

В.о. зав. кафедри І. І. Герніченко
Підпис Ініціали, прізвище

ПОГОДЖЕНО

Вчена рада гуманітарно-педагогічного факультету

Протокол від 15 03 2017 № 8

Голова вченої ради Л. Л. Станіславова
Підпис Ініціали, прізвище

НАДАНО ЧИННОСТІ

Наказ ректора від _____ № _____

ВВЕДЕНО У ДІЮ З _____ **201**__ р.

Навчально-методичний відділ
Завідувач Л. С. Любохинець
Підпис Ініціали, прізвище

ПРОЕКТНА ГРУПА

Керівник:

к. пед. н., доц. І. В. Андрощук
Підпис Ініціали, прізвище

Члени групи:

д. пед. н., доц. Г. В. Красильникова
Підпис Ініціали, прізвище

к. пед. н., доц. І. П. Андрощук
Підпис Ініціали, прізвище

Таблиця Е.1.1

Освітньо-професійна програма Бакалавр освіти. Учитель загальноосвітнього навчального закладу (трудове навчання та технології, інформатика) Обов'язковий блок		
<i>Тип диплома та обсяг програми</i>	Диплом бакалавра, 240 кредитів ЄКТС	
<i>Вищий навчальний заклад</i>	Хмельницький національний університет	
<i>Акредитаційна інституція</i>	Акредитаційна комісія України	
<i>Період акредитації</i>	Акредитована в 2014 р.	
<i>Рівень програми</i>	FQ-EHEA – перший цикл, EQFLLL – 6 рівень, НРК – 6 рівень	
А	Мета програми: формування особистості фахівця, здатного вирішувати типові та складні непередбачувані завдання і проблеми комплексного характеру в галузі середньої освіти	
В	Загальна характеристика	
1.	Предметна галузь	Технології обробки матеріалів, технічна творчість, декоративно-ужиткове мистецтво, самообслуговування, інформаційно-комп'ютерні технології
2.	Фокус програми: Загальна/спеціальна	Загальна. Акцент на здатності забезпечувати управління процесами навчальної діяльності, виховання та розвитку особистості учнів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів
3.	Орієнтація програми	Освітньо-професійна
4.	Особливості програми	Інтеграція художньо-технічної та загальнотехнологічної підготовки зі спеціалізацією «Інформатика»
С	Складники професійної компетентності	
1.	<i>Управлінська</i>	Здатність і готовність здійснювати управління (спрямування) процесами навчальної діяльності, виховання та розвитку особистості учня.
2.	<i>Дослідницька</i>	Здатність і готовність виявляти стан і можливості поліпшення педагогічного процесу та відповідного освітнього середовища в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах; визначати індивідуальні особливості його учасників.
3.	<i>Проектувальна</i>	Здатність і готовність забезпечувати навчально-виховний процес відповідною навчально-методичною документацією, програмами, планами та інноваційними проектами.
4.	<i>Організаційна</i>	Здатність і готовність розробляти системи заходів для забезпечення належного освітнього середовища, відповідно до норм безпеки життєдіяльності, ергономіки та сучасних технологій обробки конструкційних матеріалів.
5.	<i>Контрольна</i>	Здатність і готовність здійснювати перевірку реального педагогічного процесу, відповідно до схвалених планів, норм і вимог, інструкцій та рішень.
6.	<i>Культурологічна</i>	Здатність і готовність формувати гідне ставлення до надбань національної культури і виробництва та надання допомоги учням в адаптації до культури інших держав.

D	Результати навчання за складовими професійної компетентності	
1.	Управлінська	РН У1. Володіння професійною термінологією. РН У2. Уміння розробляти пропозиції і заходи з удосконалення педагогічного й технологічного процесів та їх реалізовувати. РН У3. Уміння створювати належну навчальну атмосферу, мотивувати, стимулювати, мобілізувати, координувати і регулювати діяльність учнів, звітувати, відповідно до затверджених форм, та здійснювати рефлексію професійної діяльності. РН У4. Уміння спрямовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів на оволодіння відповідними результатами навчання, або вияв творчої ініціативи і прагнення до підвищення своєї майстерності. РН У5. Уміння спрямовувати психічний розвиток і процес формування якостей особистості учня відповідно до вимог суспільства та сучасних методологічних підходів. РН У6. Володіння методиками і техніками налагодження міжособистісних відносин в учнівському колективі. РН У7. Володіння сучасним економічним мисленням та економічною культурою.
2.	Дослідницька	РН Д1. Володіння навиками експертизи освітнього середовища, навчальної і спеціальної літератури, нормативних положень, технічної документації. РН Д2. Уміння здійснювати діагностування, аналіз, фіксування показників, умов та результатів педагогічного процесу. РН Д3. Уміння виявляти причини прояву негативних явищ в учнівському колективі та розробляти рекомендації по їх усуненню. РН Д4. Володіння діагностувальним інструментарієм вивчення індивідуальних особливостей учнів. РН Д5. Уміння визначати доцільність природних та конструктивних матеріалів для виготовлення виробів ужиткового та декоративного призначення.
3.	Проектувальна	РН П1. Уміння прогнозувати розвиток існуючої в навчальному закладі педагогічної системи. РН П2. Уміння структурувати та дозувати навчально-змістовий матеріал відповідно до цілей педагогічного процесу. РН П3. Володіння сучасними технологіями педагогічного процесу. РН П4. Уміння розробляти засоби контролю процесу навчання, методичні рекомендації, плани робіт, графіки, пояснювальні записки, технологічні карти, схеми, інструкції та інші дидактичні матеріали. РН П5. Володіння навиками проектування виробів ужиткового та декоративного призначення, кулінарних страв

Продовження табл. Е.1.1

		без застосування та із застосуванням комп'ютерної техніки. РН П6. Уміння пояснювати технологічні процеси відповідно до законів природничих наук. РН П7. Уміння виконувати геометричне моделювання, проєкціювання, комплексне креслення і комп'ютерну графіку.		
4.	Організаційна	РН О1. Уміння забезпечувати умови ефективного і безпечного навчання і праці. РН О2. Володіння навиками випробування і впровадження в експлуатацію навчального обладнання й засобів, нагляду за їх станом та функціонуванням. РН О3. Уміння здійснювати добір навчальних завдань відповідно до індивідуальних особливостей учнів. РН О4. Володіння навиками обробки конструкційних, природних, харчових матеріалів та їх художнього оздоблення. РН О5. Володіння методиками і засобами визначення, зміцнення та збереження фізичного стану людини, способами надання першої медичної допомоги.		
5.	Контрольна	РН К1. Уміння здійснювати контроль за виконанням встановлених вимог, чинних норм, правил і стандартів у навчально-виховному процесі. РН К2. Володіння навиками вимірювання, оцінювання й обліку результатів діяльності учнів.		
6.	Культурологічна	РН КЛ1. Уміння використовувати історичний матеріал і традиції українського народу для формування патріотизму, гордості за надбання національної культури й виробництва у своїх учнів. РН КЛ2. Уміння передавати учням культурний досвід своєї країни. РН КЛ3. Володіння культурою державної та однієї з іноземних мов. РН КЛ4. Володіння морально-етичними нормами поведінки, способами зацікавлення та утримання уваги учнів, навиками спілкування у полікультурному, політичному і багатоконфесійному суспільстві. РН КЛ5. Уміння захищати честь, гідність, права і свободи власні та своїх учнів.		
Е	Перелік навчальних дисциплін			
	Перший рік Обов'язкові дисципліни	Кредити ЄКТС	Семестр	
	О1	Основи фізіології, гігієни та медичних знань	4,0	2
	О2	Нарисна геометрія і креслення	7,0	1-2
	О3	Інформатика	4,0	1
	О4	Вища математика	6,0	1
	О5	Фізика	6,0	2
	О6	Вступ до спеціальності	4,0	1
	О7	Технологія обробки матеріалів з практикумом	24,0	1-4
	О8	Технічна механіка	6,0	2
	О9	Етнографія	3,0	1

Продовження табл. Е.1.1

	O10	Технологічна практика	9,0	2, 4, 5
	Вибіркові дисципліни			
	B1	Іноземна мова	5,0	1-2
	B2	Фізичне виховання		1-4
	Другий рік <i>Обов'язкові дисципліни</i>			
	O11	Психологія	4,0	3
	O12	Педагогіка	6,0	4
	Вибіркові дисципліни			
	B3	Основи зображення та композиції	6,0	3
	B4	Декоративно-прикладне мистецтво	5,0	4
	B5	Українське державотворення	3,0	3
	B6	Україна: історія земель та народів		
	B7	Світові та національні релігії		
	B8	Філософія	3,0	4
	B9	Політологія		
	B10	Економічна теорія	3,0	4
	B11	Макро- та мікроекономіка		
	B12	Правознавство		
	B13	Українська мова	3,0	3
	B14	Культура професійного мовлення та спілкування		
	B15	Комп'ютерна графіка	4,0	3
	B16	Комп'ютерний дизайн		
	B17	Домашнє господарювання	4,0	4
	B18	Культура харчування		
	B19	Основи електротехніки	4,0	3
	B20	Електротехніка та електроніка		
	Третій рік <i>Обов'язкові дисципліни</i>			
	O13	Безпека життєдіяльності	3,0	5
	O14	Основи теорії трудового навчання	3,0	5
	O15	Методика трудового навчання	14,0	6-7
	O16	Теорія та методика виховної роботи	4,0	6
	O17	Теорія і методика позашкільної освіти	4,0	5
	O18	Машинознавство	4,0	6
	O19	Педагогічна практика (в навч. закладах позашкільної освіти)	3,0	6
	Вибіркові дисципліни			
	B21	Шкільний курс креслення та методика його навчання	3,0	6
	B22	Педагогічні технології		
	B23	Художня обробка матеріалів	20,0	5-8
	B24	Культурологія	3,0	5
	B25	Соціологія		
	B26	Екологічна безпека	3,0	5
	B27	Екологія людини		
	B28	Основи програмування	5,0	6
	B29	Основи ергономіки		
	B30	Технічна творчість	4,0	5
	B31	Основи інженерно-педагогічної творчості		
	B32	Основи науково-педагогічних досліджень	3,0	6
	B33	Психологія праці		

Продовження табл. Е.1.1

	Четвертий рік Обов'язкові дисципліни			
	O20	Інформаційні технології в освіті	5,0	8
	O21	Теорія і методика профорієнтаційної роботи	4,0	7
	O22	Основи виробництва	6,0	7-8
	O23	Педагогічна практика (в загальноосвітніх навчальних закладах)	9,0	7-8
	O24	Атестаційний іспит	2,0	8
	Вибіркові дисципліни			
	B34	Інформаційні технології і моделювання	9,0	7-8
	B35	Інформаційні комунікації		
	B36	Комп'ютерний практикум	6,0	7-8
	B37	Основи web-дизайну		
F	Матриця зв'язків між навчальними дисциплінами (модулями) і результатами навчання (компетентностями) (див. табл. Л.1.2)			
G	Технології навчання			
	Позиційне та контекстне навчання; технологія співпраці; технології колективного та інтегративного навчання; пояснювально-ілюстративні, проблемні, ігрові, інтерактивні, проектні, інформаційно-комп'ютерні, саморозвиваючі технології.			
H	Система оцінювання			
	Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за 4-х бальною («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») і вербальною («зараховано», «незараховано») системами. Види контролю: поточний, тематичний, періодичний, підсумковий, самоконтроль. Форми контролю: усне та письмове опитування, диктант, твір, тестові завдання, графічна або творча робота, есе, портфоліо, творчий звіт тощо.			
Рекомендований блок				
J	Вимоги до вступу та продовження навчання			
	Атестат про середню освіту. Диплом молодшого бакалавра. Результати зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури, історії України, біології (математики або географії). Решта вимог визначаються правилами прийому на освітньо-професійну програму.			
	Вимоги до випускників Високі навчальні досягнення (загальний рейтинг студентів). Бажання отримати високий рівень професійної підготовки. Здатність бути успішним в умовах конкурентного середовища. Цікавість до кар'єри вчителя трудового навчання, технології, інформатики.			
K	Підтримка студентів (система тьюторства, гранти тощо)			
	Система кураторства академічних груп, програми обміну та академічної мобільності студентів.			
L	Соціально-економічне та інформаційно-технічне забезпечення освітнього процесу			
	Стипендіальне забезпечення, забезпечення гуртожитком, соціальна інфраструктура університету, надання консультацій щодо працевлаштування, допомога у вирішенні проблемних ситуацій.			
	Програма підтримки студентів з особливими потребами, медичні та консультаційні послуги, профорієнтаційні послуги.			
	Інформаційний пакет спеціальності			
	Бібліотека: – ознайомлення з правилами користування бібліотекою, використання онлайн-			

	ресурсів, міжбібліотечні позики, відеотека; – продовження терміну позики та бронювання книг онлайн; – доступ до електронних журналів; – доступ до електронних бібліотечних ресурсів світу; – доступ до електронного навчального середовища Moodle; – технологічне і матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.	
	Академічна підтримка – консультації з вибору програми, окремих вибіркових дисциплін, проектування індивідуальних навчальних траєкторій.	
М	Працевлаштування та продовження освіти	
1.	Працевлаштування	– учитель трудового навчання, технологій, креслення, інформатики (початкові класи) загальноосвітніх навчальних закладів; – керівник гуртка загальноосвітнього та позашкільного навчальних закладів, аматорського дитячого колективу; – інструктор культурно-просвітницького та спеціалізованого мистецького закладів.
2.	Продовження освіти	Можливість навчання за програмою другого циклу FQ-EHEA, 7 рівня EQF-LLL та 7 рівня НРК
Н	Механізм внутрішнього забезпечення якості освіти	
	Моніторинг та оцінювання якості викладання, навчання, системи оцінювання навчальних досягнень, навчальних планів та освітніх стандартів: – анкетування студентів щодо якості навчальних дисциплін; – щорічні звіти з моніторингу (включаючи огляди навчальних досягнень студентів); – періодичне оновлення освітньої програми; – програма підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; – щорічне рейтингове оцінювання професорсько-викладацького складу; – періодичні аудиторські перевірки університету Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти; – простий моніторинг прогресу студентів; – перевірка проведення підсумкового контролю спеціальними комісіями; – повторне оцінювання щонайменше 80 % робіт; – моніторинг статистики працевлаштування випускників.	
	Комісії, відповідальні за моніторинг та оцінювання якості навчання: 1. Комісія методичної ради факультету з питань якості освітнього процесу. 2. Постійна комісія вченої ради університету із забезпечення якості вищої освіти. 3. Галузева експертна рада Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.	
	Забезпечення зворотного зв'язку студентів щодо якості викладання та їхнього навчального досвіду: – відповідальні особи кафедр по роботі з випускниками; – оцінювання якості викладання навчальних дисциплін студентами; – вихідне анкетування щодо якості програми; – неформальні зустрічі та соціальні контакти зі студентами; – участь студентів у проектуванні змісту освітніх програм.	
	Пріоритети підвищення кваліфікації викладацького складу: – використання результатів наукових досліджень у навчальному процесі; – стажування за кордоном та співпраця із зарубіжними вищими навчальними закладами; – система рейтингового оцінювання професорсько-викладацького складу; – участь у міжнародних методичних і наукових семінарах, конференціях, симпозиумах;	

Продовження табл. Е.1.1

	– висвітлення наукових і методичних результатів та досягнень у фахових та міжнародних наукометричних виданнях; – навчання в аспірантурі та докторантурі; – відповідність рівня кваліфікації кандидатів на посади викладачів посадовим вимогам; – установлення мінімальних вимог до наукових здобутків кандидатів на посади викладачів; – наставництво молодих викладачів та викладачів-стажерів.
Р	Індикатори якості освітньої програми:
	– показник відрахування студентів за період навчання за програмою; – відгуки незалежних внутрішніх і зовнішніх експертів щодо якості програми; – рівень сформованості професійної компетентності та важливих якостей особистості; – показник працевлаштування випускників за фахом; – акредитація освітньої програми незалежною міжнародною агенцією.
	При створенні цієї програми були використанні такі джерела: 1. Закон України «Про вищу освіту» та інші нормативно-правові документи України в галузі вищої освіти. 2. Міжнародні документи, освітні програми зарубіжних університетів. 3. Стандартизовані описи предметних галузей вищої освіти. 4. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації Національної академії педагогічних наук України / В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / за ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ “Пріоритети”», 2014. – 108 с. 5. Стратегія розвитку Хмельницького національного університету. 6. Тимчасове положення про освітні програми підготовки фахівців різних ступенів вищої освіти у Хмельницькому національному університеті

[illegible]

Додаток Е 2

Освітньо-професійна програма підготовки магістра

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вчена рада Хмельницького
національного університету
протокол від 30.03 2017 № 11
Голова Вченої ради

М.Є. Скиба
Ініціали, прізвище

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

підготовки магістра

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

01 Освіта / Педагогіка

Назва і шифр галузі знань

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

014 Середня освіта. Трудове навчання та технології

Шифр і назва спеціальності

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ

Інформатика

Назва спеціалізації

ВНЕСЕНО

Кафедра теорії та методики трудового і професійного
навчання

Протокол від 20 02 2017 № 9

В.о. зав. кафедри [підпис] І. І. Герніченко
Підпис Ініціали, прізвище

ПОГОДЖЕНО

Вчена рада гуманітарно-педагогічного факультету

Протокол від 15 03 2017 № 8

Голова вченої ради [підпис] Л. Л. Станіславова
Підпис Ініціали, прізвище

НАДАНО ЧИННОСТІ

Наказ ректора від _____ № _____

ВВЕДЕНО У ДІЮ З _____ 201__ р.

Навчально-методичний відділ

Завідувач [підпис] Л. С. Любохинець
Підпис Ініціали, прізвище

ПРОЕКТНА ГРУПА

Керівник:

[підпис]
Підпис

к. пед. н., доц. І. П. Андрощук
Ініціали, прізвище

Члени групи:

[підпис]
Підпис

д. пед. н., доц. Г. В. Красильникова
Ініціали, прізвище

к. пед. н., доц. І. В. Андрощук
Ініціали, прізвище

Таблиця Е.2.1

Освітньо-професійна програма Магістр освіти Обов'язковий блок		
Тип диплома та обсяг програми		Диплом магістра, 90 кредитів ЄКТС
Вищий навчальний заклад		Хмельницький національний університет
Акредитаційна інституція		Акредитаційна комісія України
Період акредитації		Акредитована в 2014 р.
Рівень програми		FQ-EHEA – другий цикл, EQFLLL – 7 рівень, НРК – 7 рівень
А	Мета програми: формування особистості фахівця, здатного вирішувати складні нестандартні завдання і проблеми інноваційного та дослідницького характеру в галузі середньої освіти	
В	Загальна характеристика	
1.	Предметна галузь	Технології обробки матеріалів, технічна творчість, декоративно-ужиткове мистецтво, самообслуговування, інформаційно-комп'ютерні технології.
2.	Фокус програми: загальна/спеціальна	Загальна. Акцент на здатності здійснювати дослідницьку та інноваційну діяльність під час управління процесами навчальної діяльності, виховання та розвитку особистості учнів загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладів.
3.	Орієнтація програми	Освітньо-професійна
4.	Особливості програми	Інноваційний та дослідницький характер профільної художньо-технічної підготовки за спеціалізацією «Інформатика».
С	Складники професійної компетентності	
1.	<i>Управлінська</i>	Здатність і готовність здійснювати управління (спрямування) процесами навчальної діяльності, виховання та розвитку особистості учня.
2.	<i>Дослідницька</i>	Здатність і готовність виявляти стан і можливості поліпшення педагогічного процесу та відповідного освітнього середовища в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах; визначати індивідуальні особливості його учасників.
3.	<i>Проектувальна</i>	Здатність і готовність забезпечувати навчально-виховний процес відповідною навчально-методичною документацією, програмами, планами та інноваційними проектами.
4.	<i>Організаційна</i>	Здатність і готовність розробляти системи заходів для забезпечення належного освітнього середовища, відповідно до норм безпеки життєдіяльності, ергономіки та сучасних технологій обробки конструкційних матеріалів.
5.	<i>Контрольна</i>	Здатність і готовність здійснювати перевірку реального педагогічного процесу, відповідно до схвалених планів, норм і вимог, інструкцій та рішень.

6.	Культурологічна	Здатність і готовність формувати гідне ставлення до надбань національної культури й виробництва та надання допомоги учням в адаптації до культури інших держав.
D	Результати навчання за складовими професійної компетентності	
1.	Управлінська	РН У1. Уміння підбирати методи та визначати прийоми навчання відповідно до мети й організаційної форми діяльності. РН У2. Уміння викладати навчальну інформацію відповідно до індивідуальних особливостей учнів (студентів). РН У3. Уміння актуалізувати знання та досвід учнів(студентів), формувати орієнтовну основу їхніх дій. РН У4. Уміння організовувати самостійну роботу учнів(студентів) та здійснювати їх поточний інструктаж. РН У5. Володіння методиками навчання учнів основам комп'ютерної грамотності та застосування основних офісних програм. РН У6. Володіння основами педагогічної майстерності та культури праці. РН У7. Уміння використовувати та вдосконалювати педагогічні технології у професійній діяльності.
2.	Дослідницька	РН Д1. Уміння планувати та здійснювати прикладні педагогічні дослідження. РН Д2. Володіння навиками дослідження основних видів декоративно-прикладного мистецтва України. РН Д3. Уміння розрізняти, узагальнювати й систематизувати передовий педагогічний та виробничий досвід.
3.	Проектувальна	РН П1. Уміння проектувати власну педагогічну систему в професійній діяльності. РН П2. Уміння використовувати методологічний апарат та принципи логістики. РН П3. Уміння візуалізувати навчальну інформацію та розробляти й виготовляти навчально-методичну документацію і посібники. РН П4. Володіння навиками конструювання діяльності учасників процесу навчання. РН П5. Володіння методиками розрахунку ефективного використання матеріальних цінностей і сировини в навчально-виховному процесі.
4.	Організаційна	РН О1. Уміння визначати умови і напрями оптимізації навчально-виховного процесу. РН О2. Уміння визначати економічну ефективність освітньої діяльності. РН О3. Володіння досвідом проведення занять з художньо-технологічних дисциплін й інформатики в різних типах навчальних закладів. РН О4. Уміння складати нормативні калькуляції продукції, розробляти графіки організації робіт та поточні плани для навчання і праці.

Продовження табл. Е.2.1

5.	Контрольна	РН К1. Уміння здійснювати моніторинг авторської педагогічної системи навчання учнів. РН К2. Уміння застосовувати нестандартні форми та методи контролю навчання.		
6.	Культурологічна	РН КЛ1. Уміння обирати стратегію навчання відповідно до концептуальних положень філософії освіти. РН КЛ2. Володіння іноземною мовою за професійним спрямуванням. РН КЛ3. Уміння налагоджувати конструктивну педагогічну взаємодію.		
Е	Перелік навчальних дисциплін			
	Перший рік Обов'язкові дисципліни		Кредити ЄКТС	Семестр
	O1	Філософія освіти	4,0	9
	O2	Методологія і організація наукових досліджень	4,0	10
	O3	Теорія і методика профільного технологічного навчання	5,0	9
	O4	Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності	5,0	10
	O5	Педагогічна майстерність	5,0	9
	O6	Педагогічне проектування	4,0	9
	O7	Педагогічна взаємодія у професійній діяльності	4,0	11
	Вибіркові дисципліни			
	B1	Нетрадиційні техніки художньої обробки матеріалів з практикумом	11,0	9-11
	B2	Педагогіка вищої школи	4,0	9
	B3	Методика навчання інформатики	4,0	10
	B4	Іноземна мова (за професійним спрямуванням)	3,0	9
	B5	Атестаційний іспит з інформатики	3,0	10
	B6	Символіка в декоративно-прикладному мистецтві	4,0	11
	B7	Теорія й методика трудового виховання		
	Другий рік Обов'язкові дисципліни			
	O8	Історія декоративно-прикладного мистецтва	4,0	11
	O9	Педагогічна практика	7,0	11
	O10	Атестаційний іспит з фахових дисциплін	3,0	11
	Вибіркові дисципліни			
	B8	Андрагогіка	5,0	10
	B9	Педагогічна логістика		
	B10	Педагогічне діагностування	4,0	10
	B11	Чинники успішного працевлаштування		
	B12	Ергономіка	3,0	11
	B13	Наукова організація праці вчителя технології		
	B14	Теорія орнаменту	4,0	11
	B15	Історія техніки та технологій		
F	Матриця зв'язків між навчальними дисциплінами (модулями) і результатами навчання (компетентностями) (див. табл. Л.2.2)			
G	Технології навчання			

Продовження табл. Е.2.1

	Позиційне та контекстне навчання; технологія співпраці; технології колективного та інтегративного навчання; пояснювально-ілюстративні, проблемні, ігрові, інтерактивні, проектні, інформаційно-комп'ютерні, саморозвиваючі технології	
Н	Система оцінювання	
	Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за 4-х бальною («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») і вербальною («зараховано», «незараховано») системами. Види контролю: поточний, тематичний, періодичний, підсумковий, самоконтроль. Форми контролю: усне та письмове опитування, диктант, твір, тестові завдання, графічна або творча робота, есе, портфоліо, творчий звіт тощо.	
Рекомендований блок		
Ж	Вимоги до вступу та продовження навчання	
	Диплом бакалавра. Вступні іспити з фахових дисциплін та іноземної мови Решта вимог визначаються правилами прийому на освітньо-професійну програму.	
	Вимоги до випускників Високі досягнення у навчальній та науковій діяльності. Бажання отримати високий рівень професійної підготовки. Здатність бути успішним в умовах конкурентного середовища. Цікавість до кар'єри вчителя трудового навчання, технології, інформатики.	
К	Підтримка студентів (система тьюторства, гранти тощо)	
	Система кураторства академічних груп, програми обміну та академічної мобільності студентів.	
Л	Соціально-економічне та інформаційно-технічне забезпечення освітнього процесу	
	Стипендіальне забезпечення, забезпечення гуртожитком, соціальна інфраструктура університету, надання консультацій щодо працевлаштування, допомога у вирішенні проблемних ситуацій.	
	Програма підтримки студентів з особливими потребами, медичні та консультаційні послуги, профорієнтаційні послуги.	
	Інформаційний пакет спеціальності	
	Бібліотека: – ознайомлення з правилами користування бібліотекою, використання онлайн-ресурсів, міжбібліотечні позики, відеотека; – продовження терміну позики та бронювання книг онлайн; – доступ до електронних журналів; – доступ до електронних бібліотечних ресурсів світу; – доступ до електронного навчального середовища Moodle; – технологічне і матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.	
	Академічна підтримка – консультації з вибору програми, окремих вибірковок дисциплін, проектування індивідуальних навчальних траєкторій.	
М	Працевлаштування та продовження освіти	
1.	Працевлаштування	– викладач художньо-технологічних дисциплін і методики навчання технологій у ВНЗ; – вчитель трудового навчання, технологій (за профілем «Художня обробка матеріалів»), креслення, інформатики загальноосвітніх навчальних закладів; – керівник гуртка загальноосвітнього та позашкільного навчальних закладів, аматорського дитячого колективів; – керівник культурно-просвітницького та спеціалізованого мистецького закладів.

Продовження табл. Е.2.1

2.	Продовження освіти	Можливість навчання за програмою третього циклу FQ-EHEA, 8 рівня EQF-LLL та 8 рівня НРК
Н	Механізм внутрішнього забезпечення якості освіти	
	Моніторинг та оцінювання якості викладання, навчання, системи оцінювання навчальних досягнень, навчальних планів та освітніх стандартів: – анкетування студентів щодо якості навчальних дисциплін; – щорічні звіти з моніторингу (включаючи огляди навчальних досягнень студентів); – періодичне оновлення освітньої програми; – програма підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; – щорічне рейтингове оцінювання професорсько-викладацького складу; – періодичні аудиторські перевірки університету Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти; – простий моніторинг прогресу студентів; – перевірка проведення підсумкового контролю спеціальними комісіями; – повторне оцінювання щонайменше 80 % робіт; – моніторинг статистики працевлаштування випускників.	
	Комісії, відповідальні за моніторинг та оцінювання якості навчання: 1. Комісія методичної ради факультету з питань якості освітнього процесу. 2. Постійна комісія вченої ради університету із забезпечення якості вищої освіти. 3. Галузева експертна рада Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.	
	Забезпечення зворотного зв'язку студентів щодо якості викладання та їхнього навчального досвіду: – відповідальні особи кафедр по роботі з випускниками; – оцінювання якості викладання навчальних дисциплін студентами; – вихідне анкетування щодо якості програми; – неформальні зустрічі та соціальні контакти зі студентами; – участь студентів у проектуванні змісту освітніх програм.	
	Пріоритети підвищення кваліфікації викладацького складу: – використання результатів наукових досліджень у навчальному процесі; – стажування за кордоном та співпраця із зарубіжними вищими навчальними закладами; – система рейтингового оцінювання професорсько-викладацького складу; – участь у міжнародних методичних і наукових семінарах, конференціях, симпозіумах; – висвітлення наукових і методичних результатів та досягнень у фахових та міжнародних наукометричних виданнях; – навчання в аспірантурі та докторантурі; – відповідність рівня кваліфікації кандидатів на посади викладачів посадовим вимогам; – установлення мінімальних вимог до наукових здобутків кандидатів на посади викладачів; – наставництво молодих викладачів та викладачів-стажерів.	
Р	Індикатори якості освітньої програми	
	– показник відрахування студентів за період навчання за програмою; – відгуки незалежних внутрішніх і зовнішніх експертів щодо якості програми; – рівень сформованості професійної компетентності і важливих якостей особистості; – показник працевлаштування випускників за фахом; – акредитація освітньої програми незалежною міжнародною агенцією.	

Продовження таблиці Е.2.1

	При створенні цієї програми були використанні такі джерела: 1. Закон України «Про вищу освіту» та інші нормативно-правові документи України в галузі вищої освіти. 2. Міжнародні документи, освітні програми зарубіжних університетів. 3. Стандартизовані описи предметних галузей вищої освіти. 4. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації Академії педагогічних наук України / В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / за ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ “Пріорітети”», 2014. – 108 с. 5. Стратегія розвитку Хмельницького національного університету. 6. Тимчасове положення про освітні програми підготовки фахівців різних ступенів вищої освіти у Хмельницькому національному університеті

Таблиця Е.2.2

Матриця зв'язків між навчальними дисциплінами і результатами навчання (компетентностями)

Шифр дисципліни	Назва дисципліни	Складові професійної компетентності																									
		управлінська							дослідницька			проектувальна					організаційна				контрольна		культурологічна				
		Результати навчання																									
		РН У1	РН У2	РН У3	РН У4	РН У5	РН У6	РН У7	РН Д1	РН Д2	РН Д3	РН П1	РН П2	РН П3	РН П4	РН П5	РН О1	РН О2	РН О3	РН О4	РН К1	РН К2	РН КЛ1	РН КЛ2	РН КЛ3		
Обов'язкові дисципліни																											
O1	Філософія освіти	+					+	+	+			+	+										+				
O2	Методологія і організація наукових досліджень	+						+	+	+	+		+				+				+						
O3	Теорія і методика профільного технологічного навчання	+	+	+	+			+	+					+	+				+			+					
O4	Теорія й методика позаурочної художньо-технічної діяльності	+	+	+	+			+	+					+	+				+			+					
O5	Педагогічна майстерність	+	+	+			+	+				+		+		+							+		+		
O6	Педагогічне проектування	+	+	+					+			+		+	+		+						+				
O7	Педагогічна взаємодія у професійній діяльності	+	+	+			+										+						+		+		

Шифр дисципліни	Назва дисципліни	Складові професійної компетентності																									
		управлінська							дослідницька			проектувальна					організаційна				контрольна		культурологічна				
		Результати навчання																									
		РН У1	РН У2	РН У3	РН У4	РН У5	РН У6	РН У7	РН Д1	РН Д2	РН Д3	РН П1	РН П2	РН П3	РН П4	РН П5	РН О1	РН О2	РН О3	РН О4	РН К1	РН К2	РН КЛ1	РН КЛ2	РН КЛ3		
O8	Історія декоративно-прикладного мистецтва	+							+	+																	
O9	Педагогічна практика	+	+	+	+		+	+		+				+				+			+				+		
O10	Атестаційний іспит з фахових дисциплін	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
Вибіркові дисципліни																											
B1	Нетрадиційні техніки художньої обробки матеріалів з практикумом									+						+				+							
B2	Педагогіка вищої школи	+	+						+			+															
B3	Методика навчання інформатики	+	+	+	+	+		+	+					+	+				+			+					
B4	Іноземна мова (за професійним спрямуванням)																							+			
B5	Атестаційний іспит з інформатики	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+		+		
B6	Символіка в декоративно-прикладному мистецтві									+																	
B7	Теорія і методика	+	+	+				+	+					+	+				+								

Додаток Ж

Навчальна програма дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Декан факультету _____
 _____ 201__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності

Назва

Галузь знань 01 Освіта/ПедагогікаСпеціальність 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

Шифр, назва

Шифр дисципліни (з навчального плану) ПП-02Статус дисципліни обов'язкова, цикл професійної та практичної підготовки

Обов'язкова (вибіркова), цикл, до якого відноситься дисципліна

Факультет гуманітарно-педагогічнийКафедра технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг дисципліни		Кількість годин						Курсовий проект	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
					Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота, в т.ч. ІРС			залік	іспит
			Кредити ЄКТС	Години	Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття						
Денна повна	1	2	5,0	150	51	17		34		99		+		+
Разом			5,0	150	51	17		34		99		+		+

 Робоча програма складена на основі ОПП підготовки магістрів галузевого стандарту вищої освіти Міністерства освіти і науки України та навчального плану
Розробники І. П. Андрушук, к. пед. н., доцентаРобоча програма затверджена на засіданні кафедри ТПОіДМ
протокол від _____ 201__ р. № _____Завідувач кафедри _____ І. П. АндрушукСхвалено Вченою (методичною) радою факультету гуманітарно-педагогічного
протокол від _____ 201__ р. № _____Голова ради _____ Л. Л. Станіславова

Хмельницький, 2017

ВСТУП

Мета викладання дисципліни. Метою курсу є формування у майбутніх вчителів трудового навчання знань готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у закладах загальної середньої й позашкільної освіти.

Дисципліна є завершальною в професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів трудового навчання як організаторів позаурочної діяльності учнів та керівників гуртків художньо-технічного напрямку. Для її вивчення необхідне засвоєння студентами дисциплін, які формують систему знань про методики навчання й виховання, декоративно-прикладну творчість, сприяють оволодінню навичками проектування й виготовлення художньо-технічних об'єктів.

Дисципліна «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності» містить основні питання теоретичних основ (закономірності й принципи її організації) й методичних основ (форми, методи, засоби, навчально-методична документація й матеріально-технічне забезпечення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів) організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Практичні заняття передбачають проектування результатів позаурочної діяльності учнів, розроблення програми й навчально-методичної документації для гурткових занять, планів-конспектів гурткових занять й засобів унаочнення до них.

Предмет дисципліни – теоретичні і методичні засади організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у закладах загальної середньої й позашкільної освіти.

Завдання дисципліни: поглиблення знань студентів з теорії та методики трудового навчання й виховання, історії розвитку різних видів та технік декоративно-прикладного мистецтва, художнього конструювання, технології виготовлення художньо-технічних об'єктів; формування умінь та навичок розроблення навчально-методичної документації, використання форм, методів та засобів для успішної організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Після вивчення дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності» студент має досягти таких результатів навчання (сукупність знань, умінь, навичок, компетентностей):

знати:

- сутність позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, принципи й закономірності її організації;
- форми організації, методи й засоби позаурочної художньо-технічної діяльності та їх особливості реалізації;
- вимоги й структуру різних форм проведення гурткових занять;
- вимоги до розробки програми гуртків художньо-технічного напрямку;
- вимоги до документації й матеріально-технічної бази позаурочної художньо-технічної діяльності учнів;

уміти:

- мотивувати й залучати учнів до позаурочної художньо-технічної діяльності;
- підбирати ефективні форми й методи організації позаурочної діяльності учнів;
- використовувати сучасні педагогічні й виробничі технології в позаурочній художньо-технічній діяльності учнів;
- здійснювати керівництво процесом проектування й виготовлення художньо-технічних об'єктів;
- розробляти й вести навчально-методичну документацію щодо здійснення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

бути здатним:

- планувати та організовувати позаурочну художньо-технічну діяльність учнів в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

АНОТАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ

ПП.04. Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності, (5,0 кр.).
Цикл професійної та практичної підготовки. К. пед. н., доц. Андрощук І.П.

Позаурочна художньо-технічна діяльність учнів. Принципи та закономірності організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Методи позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Засоби навчально-виховної роботи в позаурочній художньо-технічній діяльності учнів. Форми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Масові форми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Гурток – основна форма організації навчання та виховання в позаурочний час. Організація і проведення занять художньо-технічних гуртків. Документація для ведення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Матеріально-технічне забезпечення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Місце у структурно-логічній схемі: після вивчення – ГС.01 (Філософія освіти), ПП.01 (Теорія і методика профільного технологічного навчання), ПП.03 (Педагогічна майстерність), СВ.02 (Педагогіка вищої школи); **передусь вивченню** – ПП.05 (Історія декоративно-прикладного мистецтва), ПП.06 (Педагогічна взаємодія у професійній діяльності), ВВ.03 (Символіка в декоративно-прикладному мистецтві).

2. РОБОЧИЙ ПЛАН*

з дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності»

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

(2-й семестр, 1 курс магістерського рівня)

Вид навчальної роботи	Годин в семестрі	Розподіл годин по тижнях																	Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Лекції	16/18	2		2		2		2		2		2		2		2		2	Іспит
Практичні заняття	34	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Самостійна робота:	99																		
на підготовку до лекційних занять	9	1		1		1		1		1		1		1		1		1	
на підготовку до практичних занять	17	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
на підготовку до контрольної роботи	44	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	3	3	3	3	4	
на виконання курсової роботи	29	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
Проміжні форми контрольних заходів			ПР		ПР		ПР		ПР	КР	ПР		ПР	ПР	ПР	ПР	ПР	ПР КР	
Разом годин/ кр. ЄКТС	150	9	6	9	7	10	8	11	8	11	7	10	7	11	8	11	8	10	

Примітка: ПР – захист практичної роботи №1; КР– контрольна робота

Лектор _____ І.П.Андрощук

Затверджено на засіданні кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва. Протокол № _____ від _____ 2017 р.

Зав. кафедри _____ І. П. Андрощук

Декан факультету _____ Л. Л. Станіславова

3. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця Ж.1

Назва теми	Лекції	Практичні заняття	СРС	Форма самостійної роботи
Тема 1. Позаурочна художньо-технічна діяльність учнів	2	4	9	Підготовка до практичного заняття, оформлення і захист. Робота з додатковими літературними джерелами. Підготовка до КР № 1.
Тема 2. Принципи та закономірності організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	2	4	10	
Тема 3. Методи позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	2	4	12	
Тема 4. Засоби навчально-виховної роботи в позаурочній художньо-технічній діяльності учнів	2	4	13	
Тема 5. Форми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	2	4	12	
Тема 6. Масові форми позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	2	4	11	Підготовка до практичного заняття, оформлення і захист. Робота з додатковими літературними джерелами. Підготовка до КР № 2.
Тема 7. Гурток – основна форма організації навчання та виховання в позаурочний час	2	4	13	
Тема 8. Організація і проведення занять художньо-технічних гуртків	2	4	13	
Тема 9. Документація для ведення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	1	1	3	
Тема 10. Матеріально-технічне забезпечення позаурочної художньо-технічної діяльності учнів	1	1	3	
Разом за 2-ий семестр	18	34	99	

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Зміст лекційного курсу

Таблиця Ж.2

Номер лекції	Перелік тем лекцій, їх анотації	Кількість годин
1	Предмет, завдання, особливості і зміст курсу. Психолого-педагогічні аспекти творчої діяльності в сучасних умовах: процес і зміст творчої діяльності; види творчості, параметри, що характеризують творчу діяльність; поетапна структура творчого процесу; рівні технічної творчості; характеристика творчої особистості; особливості дитячої творчості. Літ.: [1], [2], [5], [7], [11],[13], [15], [16].	2
2	Дидактичні принципи навчання. Принципи виховання. Специфічні принципи позаурочної художньо-технічної діяльності. Закономірності організації позаурочної художньо-технічної діяльності. Літ.: [2], [11], [17], [14], [15].	2
3	Класифікація методів навчання та виховання учнів: методи навчання; методи виховання; методи розвитку творчості. Прийоми стимулювання в учнів позитивного відношення до занять в гуртку. Літ.: [2], [11], [17], [14], [15], [16].	2
4	Особливості діяльності вчителя з творчого розвитку учнів. Технології організаційно-навчального процесу, спрямована на творчий розвиток учнів. Методи та їх прийоми стимулювання творчої активності учнів. Технології розвитку педагогічної творчості вчителя. Колективні форми розвитку творчості вчителя. Літ.: [1], [2], [5], [7], [11],[13], [15], [16].	2
5	Форми організації навчання в позаурочній художньо-технічній діяльності. Форми організації навчальної діяльності. Літ.: [2], [3], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16].	2
6	Організація і методика проведення творчих вечорів. Організація і методика проведення виставок виробів учнів. Організація і методика проведення конкурсів та олімпіад. Організація і методика проведення екскурсій. Літ.: [2], [5], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16].	2
7	Освітнє і виховне значення художньо-технічних гуртків. Типи гуртків. Види гуртків. Рівні гуртків. Кваліфікаційні вимоги до занять художньо-технічних гуртків. Літ.: [2], [3], [9],[17], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16].	2
8	Комплектування учнівського складу гуртка. Підготовка керівника до гурткових занять. Структура і зміст занять художньо-технічних гуртків. Методика проектування та виготовлення виробів. Методика організації захисту творчих проектів. Літ.: [2], [3], [5], [6], [9], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16].	2
9	Планова документація. Облікова документація. Документація по забезпеченню життєдіяльності учнів. Літ.: [2], [3], [9],[17], [10], [11], [12], [13], [14], [15].	1
10	Загальні вимоги до матеріально-технічного забезпечення. Специфічні вимоги в залежності від профілю діяльності. Літ.: [2], [3], [9],[17], [10], [11], [12], [13], [14], [15].	1
	Разом за 2-ий семестр	18

4.2 Зміст практичних (лабораторних, семінарських) занять

Таблиця Ж.2

Перелік лабораторних занять для студентів денної форми навчання

№ з/п	Тема практичного заняття	Кількість годин
1	2	3
1	Аналіз програм основних напрямів гурткової роботи. Вибір техніки, виду декоративно-прикладного мистецтва для напряму роботи гуртка за бажанням та досвідом студента. Літ.: [2], [3], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [33], [50], [63].	2
2	Проектування результатів навчально-виховної роботи гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	2
3	Формування тематичного плану програми гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	4
4	Розробка змісту роботи гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	4
5	Відбір та обґрунтування орієнтовних об'єктів праці для забезпечення виконання практичних робіт. Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	2
6	Комплектування списку бібліографії для програми гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва. Формування переліку основного обладнання, матеріалів та інструментів для роботи гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	4
7	Укладання пояснювальної записки для програми гуртка за обраним видом декоративно-прикладного мистецтва Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	2
8	Підготовка до проведення масових заходів (виставок, тематичних вечорів тощо). Складання плану проведення масових заходів. Літ.: [2], [9], [17], [11], [12], [13], [14], [15].	2
9	Визначення і формування мети і основного змісту роботи гуртків. Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16].	2
10	Складання календарно-тематичного плану роботи гуртка на рік з врахуванням особливостей програми гуртка та його специфіки. Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16].	2
11	Розробка і зовнішнє оформлення оголошення про набір учнівського складу гуртка. Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16].	2
12	Розробка поширених план-конспектів гурткових занять (вступного та поточного за вибором). Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16], [17].	2
13	Заповнення журналу планування та обліку роботи гуртка. Розробка Інструкції з правил техніки безпеки для проведення Вступного інструктажу з врахуванням напряму роботи гуртка Літ.: [2], [3], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15].	2

Продовження табл. Ж.2

1	2	3
14	Складання заявки на матеріально-технічне забезпечення роботи гуртка (1 рік) Літ.: [2], [3], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15].	2
	Разом за семестр	34

Таблиця Ж.3

Перелік лабораторних робіт для студентів заочної форми навчання

№ з/п	Тема лабораторного заняття	Кількість годин
1	Аналіз програм основних напрямів гурткової роботи. Вибір техніки, виду декоративно-прикладного мистецтва для напряму роботи гуртка за бажанням та досвідом студента. Літ.: [2], [3], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [33], [50], [63].	1
2	Визначення і формування мети і основного змісту роботи гуртків. Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16].	1
3	Складання календарно-тематичного плану роботи гуртка на рік з врахуванням особливостей програми гуртка та його специфіки. Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16].	2
4	Розробка і зовнішнє оформлення оголошення про набір учнівського складу гуртка. Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16].	2
5	Розробка поширених план-конспектів гурткових занять (вступного та поточного за вибором). Літ.: [2], [5], [9], [12], [14], [15], [16], [17].	2
6	Складання заявки на матеріально-технічне забезпечення роботи гуртка (1 рік) Літ.: [2], [3], [9], [17], [10], [11], [12], [13], [14], [15].	2
	Разом за 2-й семестр	10

4.3 Зміст самостійної (індивідуальної) роботи

Самостійна робота студентів денної форми навчання полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу, підготовці до виконання і захисту лабораторних робіт, тестування з теоретичного матеріалу, виконанні індивідуальних завдань, в тому числі курсового проекту, тощо.

Таблиця Ж.4

Зміст самостійної роботи студентів денної форми навчання

Номер тижня	Вид самостійної роботи	К-ть годин
1	2	3
1	Опрацювання лекційного матеріалу. Робота з літературними джерелами. Підготовка до практичного заняття № 1. Вибір теми курсової роботи. Підготовка до КР 1.	5

Продовження табл. Ж.4

1	2	3
14	Опрацювання лекційного матеріалу. Робота з літературними джерелами. Оформлення та підготовка до захисту практичної роботи № 11. Підготовка до практичного заняття № 12. Виконання курсової роботи. Підготовка до КР 2.	6
15	Опрацювання лекційного матеріалу. Робота з літературними джерелами. Оформлення та підготовка до захисту практичної роботи № 12. Підготовка до практичного заняття № 13. Виконання курсової роботи. Підготовка до КР 2.	7
16	Опрацювання лекційного матеріалу. Робота з літературними джерелами. Оформлення та підготовка до захисту практичної роботи № 13. Підготовка до практичного заняття № 14. Захист курсової роботи. Підготовка до КР 2.	6
17	Опрацювання лекційного матеріалу. Робота з літературними джерелами. Оформлення та підготовка до захисту практичної роботи № 14. Підготовка до КР 2.	6
	Разом за 2-ий семестр	99

Орієнтовна тематика індивідуального завдання для самостійної роботи студентів

- Особливості проведення творчих вечорів в позаурочній художньо-технічній діяльності.
- Виставки виробів вихованців, учнів, слухачів як засіб профорієнтаційної роботи в позаурочній художньо-технічній діяльності.
- Конкурси та олімпіади як засіб стимулювання вихованців, учнів, слухачів до позаурочної художньо-технічної діяльності.
- Екскурсія як форма проведення занять в позаурочній художньо-технічній діяльності.
- Особливості творчої діяльності в сучасних умовах.
- Освітнє і виховне значення художньо-технічних гуртків.
- Специфічні принципи позаурочної художньо-технічної діяльності.
- Форми організації навчання в позаурочній художньо-технічній діяльності.
- Метод проектів в позаурочній художньо-технічній діяльності.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Білорусі.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Молдові.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Литві.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Латвії.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Естонії.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Угорщині.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Фінляндії.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Польщі.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Німеччині.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Австрії.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Нідерландах.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Італії.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Іспанії.
- Позаурочна художньо-технічна діяльність в Японії.
- Особливості позаурочної художньо-технічної діяльності в епоху УРСР.
- Сучасна система позаурочної художньо-технічної діяльності.

На індивідуальну роботу студентам заочної форми навчання видається контрольна робота. Вимоги до її виконання, методичні вказівки і варіанти встановлюються методичними рекомендаціями щодо виконання контрольних робіт, які кожний студент отримує на кафедрі.

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні традиційних та сучасних методів. Зокрема, лекції проводяться в основному словесними методами, а лабораторні заняття проводяться з використанням інформаційних технологій, майстер-класів, практикумів і мають за мету – набуття студентами практичних навичок за сучасними методиками тощо.

6. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль здійснюється під час лекційних та лабораторних занять, а також у дні проведення контрольних заходів, встановлених робочим планом дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі іспиту. При цьому при виведенні остаточної оцінки враховуються результати поточного контролю.

7. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У СЕМЕСТРІ

Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за **чотирибальною** шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих **позитивно** з врахуванням коефіцієнта вагомості. Вагові коефіцієнти змінюються залежно від структури дисципліни і важливості окремих її видів робіт. Підсумкова оцінка з дисципліни виставляється як середньоарифметична за усі семестри. Студент, який набрав позитивний середньозважений бал за поточну роботу і не здав підсумковий контрольний захід (іспит), вважається невстигаючим.

При оцінюванні знань студентів використовуються різні засоби контролю, зокрема: усне опитування перед допуском до виконання практичної роботи – здійснюється на її початку; засвоєння теоретичного матеріалу з тем перевіряється контрольними роботами; якість виконання, набуття теоретичних знань і практичних навичок перевіряється шляхом захисту кожної практичної роботи згідно з робочою програмою дисципліни і робочим навчальним планом.

Оцінка, яка виставляється за практичне заняття, складається з таких елементів: усне опитування студентів перед допуском до виконання практичної роботи; знання теоретичного матеріалу з теми; якість оформлення протоколу і графічної частини; вміння студента обґрунтувати прийняті рішення; своєчасний захист практичної роботи.

Термін захисту практичної роботи вважається своєчасним, якщо студент захистив її на наступному після виконання роботи занятті. За несвоєчасний захист практичної роботи з неповажної причини студент за позитивну відповідь отримує оцінку «задовільно».

Пропущене практичне заняття студент повинен відпрацювати в лабораторіях кафедри у встановлений викладачем термін з реєстрацією у відповідному журналі кафедри, але не пізніше, ніж за два тижні до кінця теоретичних занять у семестрі.

При оцінюванні знань студентів викладач керується такими критеріями.

Оцінку «відмінно» отримує студент за глибоке і повне опанування змісту навчального матеріалу, в якому він легко орієнтується, понятійного апарату, за уміння зв'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, висловлювати і обґрунтовувати свої судження і конструктивні рішення. Відмінна оцінка передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і в письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення. Студент не повинен вагатися при видозміні запитання, повинен робити детальні та узагальнюючі висновки.

Оцінку «добре» отримує студент за повне засвоєння навчального матеріалу, володіння понятійним апаратом, орієнтування в вивченому матеріалі, свідоме

використання знань для вирішення практичних завдань, грамотний виклад відповіді, але у змісті і формі відповіді мали місце окремі неточності (похибки), нечіткі формулювання закономірностей тощо. Відповідь студента має будуватись на основі самостійного мислення. Оцінку «добре» отримує студент за правильну відповідь з двома-трьома суттєвими помилками.

Оцінки «задовільно» заслуговує студент, який виявив знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, що справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь студента будується на рівні репродуктивного мислення, студент слабо знає структуру курсу, допускає помилки у відповіді, засвоїв і набув практичні навички, але допустив неточності. Вагається при відповіді на видозмінене запитання, разом з тим студент володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.

Оцінки «задовільно» заслуговує студент за неповне опанування програмного матеріалу, але отримані знання і набуті практичні навички відповідають мінімальним критеріям оцінювання.

Оцінка «незадовільно» виставляється, коли студент має розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекручує їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється студенту, який не може продовжити навчання без додаткових знань з курсу.

На основі результатів поточного контролю і підсумкового контрольного заходу виставляється підсумкова семестрова оцінка. На основі аналізу контролю знань викладач удосконалює курс лекцій, звертаючи особливу увагу на ті розділи, чи теми, з яких було найбільше неточних відповідей, що свідчить про методичні чи інші недоліки при висвітленні вказаних тем або розділів.

Таблиця Ж.5

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів денної форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота	Самостійна, індивідуальна робота		Семестровий контроль (іспит)
Практичні роботи №:	Контроль:		Підсумковий контрольний захід
1-14	КР № 1	КР № 2	
ВК: 0,4	ВК: 0,2		ВК: 0,4

Умовні позначення: ВК – ваговий коефіцієнт, КР – контрольна робота.

Таблиця Ж.6

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів заочної форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота						Самостійна, індивідуальна робота		Семестровий контроль (іспит)
Практичні роботи №:						Контрольна робота		Підсумковий контрольний захід
1	2	3	4	5	6	Якість виконання	Оцінка за захист	1
ВК: 0,3						0,1	0,1	0,5

Якщо студент отримав негативну оцінку, то він має перездати її в установленому порядку, але обов'язково до терміну наступного контролю. У випадку, коли студент не виконав індивідуальний план з дисципліни у заплановані терміни без поважних причин, то під час відпрацювання заборгованості при позитивній відповіді йому виставляється оцінка «задовільно».

Підсумкова семестрова оцінка за національною шкалою і шкалою ЄКТС встановлюється в автоматизованому режимі після внесення усіх оцінок до електронного журналу. Співвідношення вітчизняної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС наведені у табл. 9.

Залік виставляється, якщо середньозважений бал, який отримав студент з дисципліни, знаходиться в межах від 3,00 до 5,00 балів. При цьому за вітчизняною шкалою ставиться «зараховано», а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом кількості балів.

Таблиця Ж.7

Співвідношення вітчизняної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інтервальна шкала балів	Вітчизняна оцінка	
A	4,75–5,00	5	Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навиків
B	4,25–4,74	4	Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками
C	3,75–4,24	4	Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками
D	3,25–3,74	3	Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією
E	3,00–3,24	3	Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
FX	2,00–2,99	2	Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни
F	0,00–1,99	2	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни

Оцінку «відмінно», за шкалою ECTS – A (див. Шкалу оцінок), отримує студент за глибоке і повне опанування змісту навчального матеріалу, в якому він легко орієнтується, понятійного апарату, за уміння зв'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і в письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення. Студент повинен робити детальні та узагальнюючі висновки.

Оцінку «добре», за шкалою ECTS – B, отримує студент за повне засвоєння навчального матеріалу, володіння понятійним апаратом, орієнтування в вивченому матеріалі, свідоме використання знань для вирішення практичних завдань, грамотний виклад відповіді, але у змісті і формі відповіді мали місце окремі неточності (похибки), нечіткі формулювання закономірностей тощо. Відповідь студента повинна будуватись на основі самостійного мислення.

Оцінку «добре», за шкалою ECTS – C, отримує студент за правильну відповідь з двома-трьома суттєвими помилками.

Оцінки «задовільно», за шкалою ECTS – D, заслуговує студент, який виявив знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, що справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь студента будується

на рівні репродуктивного мислення, студент слабо знає структуру курсу, допускає помилки у відповіді. Разом з тим студент володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.

Оцінки «задовільно», за шкалою ECTS –E, заслуговує студент за неповне опанування програмного матеріалу, але отримані знання і набуті практичні вміння відповідають мінімальним критеріям оцінювання.

Оцінка «незадовільно», за шкалою ECTS – FX, виставляється, коли студент має розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється студенту, який не може продовжити навчання без додаткових знань з курсу.

Оцінка «незадовільно», за шкалою ECTS – F, виставляється студенту за повне незнання і нерозуміння навчального матеріалу або відмову від відповіді і передбачає повторне навчання студента з дисципліни.

8. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ

1. Предмет, завдання, особливості і зміст курсу.
2. Психолого-педагогічні аспекти творчої діяльності в сучасних умовах: процес і зміст творчої діяльності.
3. Види творчості, параметри, що характеризують творчу діяльність.
4. Поетапна структура творчого процесу.
5. Рівні технічної творчості.
6. Характеристика творчої особистості.
7. Особливості дитячої творчості.
8. Дидактичні принципи навчання.
9. Принципи виховання.
10. Специфічні принципи позаурочної художньо-технічної діяльності.
11. Закономірності організації позаурочної художньо-технічної діяльності
12. Класифікація методів навчання та виховання учнів: методи навчання; методи виховання; методи розвитку творчості.
13. Прийоми стимулювання в учнів позитивного відношення до занять в гуртку.
14. Особливості діяльності вчителя з творчого розвитку учнів.
15. Технології організаційно-навчального процесу, спрямована на творчий розвиток учнів.
16. Методи та їх прийоми стимулювання творчої активності учнів.
17. Технології розвитку педагогічної творчості вчителя.
18. Колективні форми розвитку творчості вчителя.
19. Форми організації навчання в позаурочній художньо-технічній діяльності.
20. Форми організації навчальної діяльності.
21. Організація і методика проведення творчих вечорів.
22. Організація і методика проведення виставок виробів учнів.
23. Організація і методика проведення конкурсів та олімпіад.
24. Організація і методика проведення екскурсій.
25. Освітнє і виховне значення художньо-технічних гуртків.
26. Види гуртків.
27. Рівні гуртків.
28. Кваліфікаційні вимоги до занять художньо-технічних гуртків.
29. Комплектування учнівського складу гуртка.
30. Підготовка керівника до гурткових занять.
31. Структура і зміст занять художньо-технічних гуртків.

32. Методика проектування та виготовлення виробів.
33. Методика організації захисту творчих проектів.
34. Планова документація.
35. Облікова документація.
36. Документація по забезпеченню життєдіяльності учнів.
37. Загальні вимоги до матеріально-технічного забезпечення.
38. Специфічні вимоги в залежності від профілю діяльності.

9. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчальний процес з дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності» в достатній кількості забезпечений необхідною навчально-методичною літературою. Під час лекційних та практичних занять використовують роздатковий матеріал: навчальні програми гуртків художньо-технічного напрямку, зразки розробок студентів минулих років тощо.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Андрианов П.Н. Техническое творчество учащегося. – М.: Просвещение, 1986. – 128 с.
2. Андрущук І.П. Теорія та методика позаурочної художньо-технічної діяльності. Хмельницький : ПП. 2019. 222 с.
3. Вимоги до гуртків. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0073-04>
4. Колотилов В.В. Техническое моделирование и конструирование : учеб. пособ. для студ. пед. и-тов. / В.В. Колотилов, В.А. Рузаков, Ю.И. Иванов ; – под общ. ред. В.В. Колотилова. – Москва : Просвещение, 1983. – 255 с.
5. Ларин А.Е. Обучение. Воспитание. Творчество / А.Е. Ларин. – Москва : Высш. школа, 1977. – 256 с.
6. Моляко В.А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления / В.А. Моляко // Вопросы психологии. – 2000. – № 5. – С. 136–141.
7. Моляко В.А. Техническое творчество и трудовое воспитание / В.А. Моляко. – Москва : Знание, 1985. – 80 с.
8. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач / В.А. Моляко. – Киев : Рад. школа, 1983. – 96 с.
9. Мотков А.А. Обучение техническому творчеству в педвузе / А.А. Мотков. – Киев : Вища школа, 1981. – 112 с.
10. Положення про позашкільний навчально-виховний заклад // Законодавство України про середню освіту : Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1999. – № 9.
11. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник / С.О. Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2006. – 344 с.
12. Слюсаренко Н.В. Розвиток творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках обслуговуючої праці засобами ігрової діяльності: навч.-метод. посіб. / Н.В. Слюсаренко. – Херсон, 2002. – 148 с.
13. Столяров Ю.С. Развитие технического творчества школьников: опыт и перспективы / Ю.С. Столяров. – Москва : Просвещение, – 1983 с.
14. Сущенко Т.И. Педагогический процесс во внешкольных учреждениях : учеб.-метод. пособ. / Т.И. Сущенко. – Киев : Рад. шк., 1986. – 116 с.
15. Техническое творчество учащихся : учеб. пособ. для студ. пединститутів и учащихся педучилищ по индустр.-пед. спец. / Ю.С. Столяров, Д.М. Комский, В.Г. Гатта и др.; под ред. Ю.С. Столярова, Д.М. Комского. – Москва : Просвещение, 1989. – 223 с.

16. Фурсенко А.И. Основы научно-технического творчества, изобретательской и рационализаторской работы / А.И. Фурсенко, С.В. Романовский, Д.М. Беренштейн ; под ред. И.И. Баки. – Москва : Высш. шк., 1987. – 191 с.
17. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

Допоміжна

18. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич /. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
19. Баньковська С.М. Ковальство на Україні (XIX – поч. XX ст.) / С.М. Баньковська. – Київ : Наук. думка, 1991. – 112 с.
20. Барадулин В.А. Художественная обработка дерева / В.А. Барадулин. – Москва : Легпромбытиздат, 1986. – 264с.
21. Белошицький О. Технічна творчість учнів у системі трудової підготовки учнівської молоді / О. Белошицький // Трудова підготовка в закладах освіти: журнал. – 2008. – №5-6. – 33-37 с.
22. Бобиков П.Д. Изготовление художественной мебели : учеб. пособие для сред. техн. училищ / П.Д. Бобиков. – Москва : Высш. школа, 1978. – 256 с.
23. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України (XIX – XX ст.) / А. Будзан. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1960. – 106 с.
24. Бузинов М. Искусство резьбы по дереву : учеб. пособ. / М. Бузинов, Г. Потапов. – Москва : Антиквар, 1998. – 208 с.
25. Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво / Б.С. Бутник-Сіверський. – Київ : Наук. думка, 1996. – 224 с.
26. Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво радянської Буковини / Т. Бушина. – Київ : Мистецтво, 1986. – 128 с.
27. Горинь Г.Й. Традиції та перспективи художньої обробки шкіри на Україні / Г.Й. Горинь. – Київ : Просвіта, 1979.
28. Декоративно-ужиткове мистецтво : словник: У 2 т. – Афіша, 2000. Т.1. – 363 с.; Т.2. – 399 с.
29. Еременко Т.И. Кружок вязания крючком : пособ. для учителя / Т.И. Еременко. – Москва : Просвещение, 1984. – 143 с.
30. Жук А.К. Сучасні українські художні тканини / А.К. Жук. – Київ : Наук. думка, 1985. – 120 с.
31. Жук А.К. Українські народні килими (XVII – поч. XX ст.) / А.К. Жук. – Київ : Наук. думка, 1966. – 152 с.
32. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка (Західні області УРСР) / Р.В. Захарчук-Чугай. – Київ : Наук. думка, 1988. – 192 с.
33. Збірник «навчальні програми з позашкільної освіти. науково-технічний напрям (випуск 3)» (Загальна редакція Шкури Г.А., Ніколайко Н.Ю.) «Схвалено для використання в позашкільних навчальних закладах» (протокол засідання науково-методичної комісії з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти МОН України, протокол № 3 від 22.12.2017). – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/naukovo-tehnichniy-napryam/>
34. Кара-Васильєва Т.В. Полтавська народна вишивка / Т.В. Кара-Васильєва. – Київ : Наук. думка, 1983. – 136 с.
35. Кара-Васильєва Т.В. Творці дивосвіту / Т.В. Кара-Васильєва. – Київ : Рад. шк., 1984. – 173 с.
36. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка / Т.В. Кара-Васильєва. – Київ : Мистецтво, 1993. – 263 с.

37. Карпова Г.О. Веселі нотки : досвід планування гурткової роботи / Г.О. Карпова, С.О. Павлова // Позакласний час. – 2007. – № 2. – С. 107-119.
38. Кепша Я. Формування технічної компетентності учнів основної школи в умовах позашкільних навчальних закладів / Я. Кепша // Трудова підготовка в закладах освіти: журнал. – 2010. – №1. – 27-31 с.
39. Коваль Е. Работы по металлу : пособие для начинающего мастера / Е. Коваль. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 320 с.
40. Коноваленко А.М. Основы столярного ремесла / А.М. Коноваленко. – Київ : Мистецтво, 1996. – 304с.
41. Крейдлин Л.Н. Столярные работы : учебник для средн. проф.-техн. училищ / Л.Н. Крейдлин ; – 4-е издание., перераб. и доп. – Москва : Высш. шк., 1982. – 128 с.
42. Кулебакин Г.И. Столярное дело / Г.И. Кулебакин. – Москва : Стройиздат, 1984. – 144 с.
43. Кульська-Кравченко Н.М. Декоративні в'язані вироби / Н.М. Кульська-Кравченко ; – 2-ге вид., стереотип. – Київ : Техніка, 1985. – 136 с.
44. Лащук Ю.П. Гуцульська кераміка / Ю.П. Лащук. – Київ : Держ. вид-во л-ри з будівництва і архітектури УРСР, 1952. – 176 с.
45. Мартенссон А. Начинаем мастерить из древесины: кн. для учащихся / Пер. с англ. В.И.Синокова ; Предисл. И.С. Сорока. – Москва : Просвещение, 1979. – 64 с.
46. Матвеева Т.А. Мозаика и резьба по дереву : практ. пособ. / Т.А. Матвеева ; – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : Висш. шк., 1989. – 142 с.
47. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей України УРСР ХІХ – ХХ ст. : історико-етнографічне дослідження / К.І. Матейко. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. – 108 с.
48. Матейко К.І. Український народний одяг / К.І. Матейко. – Київ : Наук. думка, 1977. – 224 с.
49. Моляко В.А. Психология творческой деятельности / В.А. Моляко. – Київ : Знание, 1978. – 47 с.
50. Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичний напрям (Випуск 3) (загальна редакція Шкура Г.А., Ніколайко Н.Ю.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист МОН від 11.06.2018 № 1/11-6202). <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/hudozhno-estetichniy-napryam/>
51. Найден О.С. Орнамент українського народного розпису / О.С. Найден. – Київ : Наук. думка, 1989. – 134 с.
52. Найден О.С. Українська народна іграшка / О.С. Найден. – Київ : Арт Ек, 1999. – 256 с.
53. Народные художественные промыслы / Попова О.С., Королева Н.С., Чирков Д.А. и др. ; под общ. ред. О.С. Поповой. – Москва : Легкая и пищевая пром-сть, 1984. – 192 с.
54. Никорак О. Українська народна тканина ХІХ – ХХ ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Частина І. Інтер'єрні тканини. (За матеріалами західних областей України) / О. Никорак. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2004. – 577 с.
55. Никорак О.І. Сучасні художні тканини українських Карпат / О. Никорак. – Київ : Наук. думка, 1988. – 224 с.
56. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма / Т.О. Ніколаєва. – Київ : Либідь, 1996. – 171 с.
57. Оршанський Л.В. Основи гуцульського художнього деревообробництва : навч. посіб. для учнів шкіл та студ. вищ. навч. закл. І-ІІІ рівнів акредитації / Л.В. Оршанський, П.В. Андріюк. – Косів, 2002.
58. Оршанський Л.В. Технологія художньої обробки деревини : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / Л.В. Оршанський, Р.Ф. Криванчик. – Дрогобич, 2001.

59. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. [За ред. І.А. Зязюна]. – Київ: Вища школа, 2004. – 422 с.
60. Пилипенко О.Д. Столярна справа / О.Д. Пилипенко, М.С. Симоненко. – Київ : Вища шк., 1975. – 184 с.
61. Позашкільна освіта. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/117-pozashkilna-osvita-vikhovna-robota-ta-zakhist-prav-ditini/4420-ozashk%D1%96lna-osv%D1%96ta-ukraini>.
62. Гура Л.П. Прикрась свій дім / Л.П.Гура, Л.Є. Жоголь, Н.М. Ісупова та ін. – Київ : Техніка, 1988. – 304 с.
63. Програми гуртків технічного напрямку: Радіооператори, математичні таємниці, комп'ютер для користувача, моделювання, паперова пластика, інспектори дорожнього руху, юні рятувальники // Позашкілля. – 2007. – № 2. – С. 3-79.
64. Пронин Л.А. Резьба и мозаика по дереву / Л.А. Пронин. – Екатеринбург : У-Фактория, 2001. – 272 с.
65. Работа по дереву : Столярные работы, резьба по дереву, инкрустация / Сост. В.И. Рыжеко. – Москва : Махаон; Гамма Пресс 2000, 2000. – 512 с.
66. Резьба по дереву / Сост. Мольнар А.А. – Москва : Спектр; Сезам-Маркетинг, 1998. – 288 с.
67. Селівачов М. Лексикон української орнаментики / М. Селівачов. – Київ : Ред. вісника «АНТ», 2005. – 399 с.
68. Сидорович С.Й. Художня тканина західних областей УРСР / С.Й. Сидорович. – Київ : Наук. думка, 1979. – 156 с.
69. Сисоєва С.О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. / С.О. Сисоєва, І.В. Соколова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
70. Справочник столяра-плотника / Сост. В.Н. Иванчук, А.В. Шерепицкий. – Київ : Орион, 1997. – 320 с.
71. Станкевич М. Українські витинанки / М. Станкевич. – Київ : Наук. думка, 1986. – 124 с.
72. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII – XVIII ст.) / О.Р. Тищенко. – Київ : Либідь, 1992. – 192 с.
73. Тхоржевський Д.О. Методика трудового і професійного навчання і викладання загально-технічних дисциплін : навч. посібник 3-тє вид., перероб. і допов. / Д.О. Тхоржевський – Київ : Вища шк., 1992. – 334с.
74. Урджал П., Давид С. Резьба по дереву : пер. с чеш. – Київ : Вища шк., 1990. – 207 с.
75. Художественная резьба и мозаика по дереву / Авт. –сост. И.П. Дымковский. – Минск : Элайда, 1998. – 233 с.
76. Шевченко Є. Українська народна тканина / Є. Шевченко. – Київ : Артанія, 1999. – 410 с.
77. Энциклопедия народного умельца / Авт.-сост. Рогов О.Г. – Москва : Вече, 2000. – 448 с.

11. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Модульне середовище для навчання (розміщені усі необхідні матеріали з дисципліни, в тому числі тестові завдання для поточного та семестрового контролю знань).
2. Модульні курси з дисципліни для дистанційної форми навчання (повний комплект матеріалів)
3. Електронна бібліотека університету.

Додаток И

Таблиця И.1

Орієнтовний зміст технологічної практики

№ з/п	Вид роботи	Формування вмінь	Інформація, необхідна для формування вмінь	Перелік виконуваних робіт
1	2	3	4	5
1.	Ознайомлення з програмою практики, інструктаж із техніки безпеки та з правилами внутрішнього розпорядку.	Дотримання правил техніки безпеки в навчальній столярній майстерні.	Правила внутрішнього розпорядку в столярній майстерні. Техніка безпеки та протипожежна техніка.	Ознайомлення зі столярними майстернями кафедри, проведення інструктажу з техніки безпеки та вивчення організації робочих місць.
	Ознайомлення з оснащенням навчальної столярної майстерні.		Розміщення обладнання в столярній майстерні та організація робочих місць для виконання ручних і механічних операцій оброблення деревини.	
2.	Розроблення творчого проекту об'єкта праці за власним задумом (ескіз). Проведення конструкторських розрахунків об'єкта праці (креслення).	Виконання творчого проектування. Уміти графічно зображувати власний творчий задум на ескізах та кресленнях; уміти проводити конструкторські розрахунки.	Інструменти та пристрої для виконання ескізів і креслень та їх характеристика. Класифікація меблів та їх характеристика. Антропометричні дані, основні розміри меблевих виробів, основні розміри предметів, для зберігання яких призначені меблі.	Використовуючи метод проектів, розробити робочий ескіз кваліфікаційного виробу; виконання ескізу. Виконання конструкторських розрахунків, побудова креслення.
3.	Добір деревини й пиломатеріалів згідно з вимогами експлуатації майбутнього об'єкта праці.	Уміти правильно дібрати породи дерева та пиломатеріали згідно з вимогами експлуатації майбутнього об'єкта праці.	Породи деревини та їх характеристика. Пиломатеріали та їх характеристика. Фізичні, хімічні, механічні та технологічні властивості деревини. Сушіння деревини, його види. Вади деревини, матеріали й напівфабрикати з деревини. Вибір заготовок для столярних виробів.	Зняття кори з чураків, колод, пеньків та пиломатеріалів. Розкрій із допусками на подальше оброблення. Вирізання та висвердлювання сучків. Шпаклювання тріщин. Заклеювання торців заготовок.
4.	Виконання розмічальних операцій.	Уміти виконувати розмічальні операції. Уміти знаходити	Розмічальний та контрольний-вимірювальний	Знаходження базової пласті та базової кромки.

Продовження табл. II.1

1	2	3	4	5
		базову пласть та базову кромку. Уміти переносити розміри з креслення на заготовку. Уміти проводити розмітку, економлячи деревину.	інструмент, його призначення й будова. Допоміжне обладнання для розмічання. Лекала, шаблони, їхнє призначення. Послідовність та етапи проведення розмічання.	Побудова горизонтальних ліній, побудова вертикальних ліній та ліній під кутом. Побудова концентричних кіл, овалів та інших геометричних проєкцій. Побудова дублювальних ліній допуску на подальше оброблення.
5.	Виконання ручних столярних операцій			
5.1	Пиляння деревини	Уміти правильно користуватися ручними пилами; уміти налагоджувати ручні пили до роботи та проводити їх технічне обслуговування; уміти правильно кріпити оброблювані заготовки та набувати правильної робочої пози під час пиляння.	Інструменти та пристрої для пиляння деревини, їх будова та призначення. Прийоми пиляння деревини. Підготовка пилок до роботи. Демонстрування видів пилок. Тренувальні вправи для поздовжнього, поперечного й мішаного пиляння пиломатеріалів. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій.	Виконання: – підготовки ручних пилок до роботи; – закріплення заготовок на верстаку; – тренувальних вправ поздовжнього, поперечного й мішаного пиляння деревини; – розкрою заготовок.
5.2	Стругання деревини	Уміти правильно користуватися ручними стругами; уміти налагоджувати ручні струги до роботи та проводити їх технічне обслуговування; уміти правильно кріпити оброблювані заготовки та набувати правильної робочої пози під час стругання.	Інструменти та пристрої для стругання деревини, їхня будова та призначення. Прийоми стругання деревини. Загострення й підготовка стругів до роботи. Демонстрування видів стругів. Тренувальні вправи для поздовжнього, поперечного й торцевого стругання пиломатеріалів. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки ручних стругів до роботи; – закріплення заготовок на верстаку; – тренувальних вправ поздовжнього, поперечного й торцевого стругання деревини; – чорнового стругання заготовок; – чистового стругання заготовок.

Продовження табл. II.1

1	2	3	4	5
5.3	Довбання деревини	Уміти правильно користуватися ручними долотами; уміти налагоджувати ручні долота до роботи та проводити їх технічне обслуговування; уміти правильно кріпити оброблювані заготовки та набувати правильної робочої пози під час довбання.	Інструменти та пристрої для довбання деревини, їхня будова та призначення. Прийоми довбання деревини. Загострення й підготовка доліт до роботи. Демонстрування столярних доліт. Тренувальні вправи наскрізного та глухого довбання гнізд у пиломатеріалах. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки ручних доліт до роботи; – закріплення заготовок на верстаку; – тренувальних вправ наскрізного та глухого довбання гнізд у деревині; – довбання наскрізних і глухих гнізд у заготовках.
5.4	Різання деревини	Уміти правильно користуватися стамесками; уміти налагоджувати стамески до роботи та проводити їх технічне обслуговування; уміти правильно кріпити оброблювані заготовки та набувати правильної робочої пози під час різання.	Інструменти та пристрої для різання деревини, їхня будова та призначення. Прийоми різання деревини. Загострення й підготовка стамесок до роботи. Демонстрування столярних стамесок. Тренувальні вправи різання стамесками. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки стамесок до роботи; – закріплення заготовок на верстаку; – тренувальних вправ із різання стамесками; – зачищення шипів, гнізд, вушок в оброблюваних заготовках.
5.5	Свердління деревини	Уміти правильно користуватися коловоротами та механічними дрелями; уміти налагоджувати коловороти та дрелі до роботи, проводити їх технічне обслуговування; уміти правильно загострювати свердла, бури й буравчики; уміти правильно кріпити оброблювані заготовки та набувати правильної робочої пози під час свердління.	Інструменти та пристрої для свердління деревини, їхня будова й призначення. Прийоми свердління деревини. Загострення та підготовка свердел, бурів і буравчиків до роботи. Демонстрування свердел, бурів, буравчиків коловоротів та дрелів. Тренувальні вправи наскрізного й глухого свердління отворів у пиломатеріалах. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки свердел, бурів, буравчиків коловоротів та дрелів до роботи; – закріплення заготовок на верстаку; – тренувальних вправ наскрізного та глухого свердління отворів у пиломатеріалах; – свердління наскрізних і глухих отворів у заготовках.

Продовження табл. II.1

1	2	3	4	5
6.	Виконання операцій механічного оброблення деревини			
6.1	Оброблення заготовок на круглопильних верстатах	Дотримання правил техніки безпеки під час роботи на круглопильних верстатах. Уміти працювати на позиції подання та на позиції прийому заготовок. Уміти налагоджувати та проводити технічне обслуговування верстату. Уміти використовувати допоміжне обладнання й захисні засоби техніки безпеки в роботі.	Будова та технічні характеристики круглопильних верстатів. Допоміжні пристосування для круглопильних верстатів. Демонстрування роботи круглопильних верстатів. Тренувальні вправи роботи на круглопильних верстатах. Розкрій заготовок на круглопильних верстатах. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки та налагодження верстатів до роботи; – тренувальних вправ на позиції подання й на позиції прийому; – розкрою заготовок; – контролю якості оброблення отриманих заготовок; – прибирання робочого місця верстатника.
6.2	Оброблення заготовок на фугувальних верстатах	Дотримання правил техніки безпеки під час роботи на фугувальних верстатах. Уміти працювати на позиції подання й на позиції прийому заготовок. Уміти налагоджувати та проводити технічне обслуговування верстату. Уміти використовувати допоміжне обладнання та захисні засоби техніки безпеки в роботі.	Будова та технічні характеристики фугувальних верстатів. Допоміжні пристосування для фугувальних верстатів. Демонстрування роботи фугувальних верстатів. Тренувальні вправи роботи на фугувальних верстатах. Фугування заготовок на фугувальних верстатах. Вимоги до якості й технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки та налагодження верстатів до роботи; – тренувальних вправ на позиції подання й на позиції прийому; – фугування заготовок; – контролю якості оброблення отриманих заготовок; – прибирання робочого місця верстатника.
6.3	Оброблення заготовок на рейсмусових верстатах	Дотримання правил техніки безпеки в роботі на рейсмусових верстатах. Уміти працювати на позиції подання та на позиції прийому заготовок. Уміти налагоджувати та проводити технічне обслуговування верстату. Уміти використовувати	Будова та технічні характеристики рейсмусових верстатів. Допоміжні пристосування для рейсмусових верстатів. Демонстрування роботи рейсмусових верстатів. Тренувальні вправи роботи на рейсмусових верстатах. Фугування заготовок на рейсмусових верстатах. Вимоги до якості й	Виконання: – підготовки та налагодження верстатів до роботи; – тренувальних вправ на позиції подання та на позиції прийому; – фугування заготовок; – контролю якості оброблення отриманих заготовок;

Продовження табл. II.1

1	2	3	4	5
		допоміжне обладнання та захисні засоби техніки безпеки в роботі.	технічні умови виконання операцій, їх контроль.	– прибирання робочого місця верстатника.
6.4	Оброблення заготовок на фрезерних верстатах	Дотримання правил техніки безпеки в роботі на фрезерних верстатах. Уміти працювати на позиції подання й на позиції прийому заготовок. Уміти налагоджувати та проводити технічне обслуговування верстату. Уміти використовувати допоміжне обладнання та захисні засоби техніки безпеки в роботі.	Будова й технічні характеристики фрезерних верстатів. Допоміжні пристосування для фрезерних верстатів. Демонстрування роботи фрезерних верстатів. Тренувальні вправи роботи на фрезерних верстатах. Фрезерування заготовок на фрезерних верстатах. Вимоги до якості й технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки та налагодження верстатів до роботи; – тренувальних вправ на позиції подання й на позиції прийому; – фрезерування заготовок; – контролю якості оброблення отриманих заготовок; – прибирання робочого місця верстатника.
6.5	Оброблення заготовок на токарних верстатах	Дотримання правил техніки безпеки в роботі на токарних верстатах. Уміти працювати на токарному верстаті (чорнове, чистове та фігурне точіння). Уміти налагоджувати та проводити технічне обслуговування верстату. Уміти використовувати допоміжне обладнання та захисні засоби техніки безпеки в роботі.	Будова й технічні характеристики токарних верстатів. Допоміжні пристосування для токарних верстатів. Демонстрування роботи токарних верстатів. Тренувальні вправи роботи на токарних верстатах. Точіння заготовок на токарних верстатах. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	Виконання: – підготовки та налагодження верстатів до роботи; – тренувальних вправ на позиції подання й на позиції прийому; – токарного оброблення заготовок у центрах, на планшайбі, у чашковому, цанговому та лещатному патронах; – контролю якості оброблення отриманих заготовок; – прибирання робочого місця верстатника.
7.	Виконання оздоблювальних робіт нескладними елементами основних видів різьблення.	Дотримання правил техніки безпеки під час різьблення. Уміти проводити розмітку й виконувати різьблення основних елементів	Різьблення по дереву, його особливості. Види різьблення, їхня класифікація та призначення. Допоміжні пристосування для виконання різьблення.	Виконання: – підготовки поверхонь деталей та деталей до різьблення; – розмітки деталей до

Продовження табл. II.1

1	2	3	4	5
		тригранно-виїмчастої, плоскорельєфної, рельєфної і яворівської різьби. Уміти шліфувати основні елементи різьблення. Уміти підготувати різьблені заготовки виробу до оздоблення.	Демонстрування різьблених робіт. Тренувальні вправи з виконання різьблення основних елементів тригранно-виїмчастої, плоскорельєфної, рельєфної і яворівської різьб. Вимоги до якості та технічні умови виконання операцій, їх контроль.	різьблення; – різьблення основних елементів тригранно-виїмчастої, плоскорельєфної, рельєфної і яворівської різьби; – оздоблення деталей виробу різьбленням; підготовки різьблених деталей виробу під оздоблення.
8.	Виконання складальних операцій об'єкта праці. Підготовчі роботи під оздоблення.	Дотримання правил техніки безпеки під час проведення складальних операцій. Уміти правильно розробити технологію та послідовність проведення складальних робіт. Уміти підготувати виріб під оздоблення.	Шипові столярні з'єднання на клею; з'єднання за допомогою цвяхів, шурупів, нагелів та клею. Припасування деталей виробу. Підготовка до оздоблення.	Виконання: – шипових кінцевих з'єднань; – шипових серединних з'єднань; – шипових ящикових з'єднань; – склеювання деталей; – зрощування та спаювання деталей; – припасування деталей; – циклювання та шліфування виробу.
9.	Виконання оздоблювальних робіт лакофарбовими матеріалами	Дотримання правил техніки безпеки під час проведення оздоблювальних операцій. Уміти проводити шліфування, ґрунтування, тонування, лакування, фарбування, зняття ворсу, полірування, вошіння, випалювання, облицювання тощо.	Оздоблення деревини, його види. Облицювання деревини та деревних матеріалів. Інструменти та пристрої для оздоблення й облицювання деревини. Демонстрування зразків оздоблених поверхонь. Тренувальні вправи. Засоби захисту рук, очей, дихальних шляхів.	Виконання: – шліфування; – ґрунтування; – тонування; – лакування; – фарбування; – зняття ворсу; – полірування; – вошіння; – випалювання; – облицювання; – тощо.
10.	Реставрація, ремонт і виготовлення меблів кафедри.	Уміти проводити реставраційні роботи, добирати деревину на вставки, окремі деталі.	Реставраційні роботи в столярній справі. Ремонт меблів. Інструменти, пристрої та матеріали для реставрації й	Виконання: – налагодження інструментів та пристроїв для реставраційних

Продовження табл. II.1

1	2	3	4	5
		Уміти правильно зімітувати кольорову гаму старого виробу. Уміти проводити розрахунки на виготовлення меблів, їх складання.	ремонту меблів. Демонстрування зразків реставрованих виробів. Виготовлення меблів. Антропометричні дані, основні розміри меблевих виробів, основні розміри предметів, для зберігання яких призначенні меблі.	робіт; – реставраційних робіт; – ремонтних робіт; – проведення розрахунків; – виготовлення меблів; – складання меблів; остаточне оздоблення меблів.
11.	Захист звіту практики.	Уміти чітко й лаконічно довести експертній комісії доречність вибору кваліфікаційного об'єкта праці; захистити свій творчий задум перед експертною комісією.	Спостереження за захистом кваліфікаційних об'єктів праці своїх одногрупників.	Виконання: – захисту кваліфікаційного об'єкта праці.

Додаток К

Таблиця К.1

Критерії оцінювання портфоліо

№ з\п	Критерії оцінювання портфоліо	Оцінка (від 1 до 10 балів)
1	Цільова установка, актуальність обраної самоосвітньої проблеми, глибина опрацювання, методологія проблеми	
2	Відповідність змісту портфоліо завданням професійної діяльності	
3	Наявність елементів пошукової, дослідницької, проектної діяльності	
4	Використання компетентнісного підходу	
5	Використання сучасних освітніх технологій	
6	Професійний досвід як наслідок ефективної самоосвіти: – робота у творчих об'єднаннях, гуртках; – рівень участі в педагогічних навчальних заходах; – розробка програмного, навчально-методичного забезпечення; – наявність публікацій; – результативність участі в творчих ініціативах різного рівня;	
7	Результативність педагогічної діяльності через навчальні та творчі досягнення учнів	
8	Результативність виховного аспекту педагогічної діяльності щодо формування життєвих компетентностей учнів	
9	Культура оформлення портфоліо	
10	Презентація портфоліо	

Додаток Л
Проект виготовлення виробу
«Клатч із деревини оздоблений вишивкою»

I Організаційно-підготовчий етап

1. Обґрунтування проблеми

Декоративно-прикладне мистецтво – ваджлива складова національної культури нашого народу. Предмети побуту, прикраси, сувеніри, знаряддя праці виготовлялись багато тисяч років тому – людина прикрашала ці речі в залежності від матеріалу: вишивками, плетінням, малюнками, фарбуванням, різьбою по дереву, каменю, та металу тощо. Природа наділила людину величезними запасами матеріалу для творчості: камінь, глина, метал, дерево та ін.

Художнє деревообробництво – один з найдавніший видів декоративно-прикладного мистецтва, який передбачає виготовлення оригінальних виробів з дерева різноманітного функціонального призначення. До художнього деревообробництва відноситься також і токарство. Токарство – це техніка обробки деревини, і самостійна галузь художнього промислу. Сучасні майстри на підприємствах народних художніх промислів широко використовують цю техніку не лише для виробництва різних форм посуду, що набув переважно декоративного значення, а й при виготовленні жіночих прикрас, дитячих іграшок, сувенірів тощо. Ця своєрідна техніка дозволяє створювати нескінченний ряд пластичних художніх форм. Усі ці вироби мають форму обертання.

Ще одним поширеним видом декоративно-прикладного мистецтва на теренах України є вишивка. Відповідно до національних традицій саме вишиванки й вишиті рушники супроводжували людину протягом всього життя: від народження і до смерті. Вишиті вироби несуть в собі не тільки матеріально-практичну, а й духовно-естетичну функції. З давніх-давен і до сьогодні вишивка виступає як естетичне духовне самовираження народу, його морального етикету, як утвердження краси земного життя.

Таким чином, вишиванки та будь-які вишиті речі відображають душу українського народу, і являють собою «шедеври мініатюрного живопису, в яких український народ виявив свій мистецький геній, свою здатність до творчого мислення, художнього узагальнення навколишнього світу».

Саме тому завданням проекту було створення оригінального, незвичного клатчу, в якому можна втілити як традиції токарної обробки деревини, так і вишивки. А щоб клатч був справді безцінним скарбом та оберігав людину від різних напастей, незгоди, нещастя і бід, її потрібно виготовити власними руками. Адже тільки так ми можемо закодувати в неї саме ту інформацію, яка нам потрібна – тільки так вона буде нас оберігати та приносити щастя й удачу.

Тому основною ідеєю творчого проекту є не тільки відродження давніх традицій токарної одробки деревини та вишивки, а й пошук нових креативних ідей щодо поєднання різних технік в одному виробі.

2. Технічне завдання

2.1. Призначення проектованого виробу

Клатч для дівчини, виготовлений в техніці токарної обробки деревини та оздоблений вишивкою.

Його можна дарувати рідним, близьким, використовувати як аксесуар для надання цілісності костюму. Клатч ми проектуємо для молодшої дівчини в якості аксесуару, який одночасно має виконувати практичне і декоративне значення.

Щоб досягти названих вимог, потрібно виконати такі умови:

- гармонійне поєднання технік токарної обробки деревини та вишивки в проектованому виробі;
- дотримання технології токарної обробки деревини;
- дотримання технології оздоблення виробів вишивкою;
- естетичне оформлення виробу.

2.2. Вимоги до конструкції

Клатч повинен бути оригінальним, неповторним, відповідати завданню проекту та виражати креативність думок виконавця творчого проекту.

Досить важливо при виборі форми клатчу враховувати його функціональне призначення та композиційні особливості вишивки, яка буде на нього нанесена. Тому дерев'яну основу клатчу доцільно виготовити у формі циліндра із зрізаною бічною поверхнею, для надання стійкості конструкції. Для забезпечення функціональності, клатч доцільно виготовити з двох деталей циліндричної форми, які будуть між собою з'єднанні завісами. Перевагою такої форми є не лише її практичність, а й зручність під час оздоблення вишивкою. Для зручності використання клатча доцільно використати ланцюжок із карабінами, який буде слугувати одночасно і елементом оздоблення. Застібка повинна бути зручною та підкреслювати красу виробу й гармонувати по кольору та фактурі з ланцюжком.

2.3. Вимоги до матеріалів

Для виконання дерев'яної основи виробу найкраще підійде липа яка має приємну світлу текстуру деревини. Вона міцна й пружна, добре піддається токарній обробці має невелику питому вагу.

Для виконання вишивки на проектованому виробі доцільно використовувати нитки муліне, оскільки вони мають блиск та краще виглядають на виробі на відміну від акрилових.

Для шліфування деревини доцільно використовувати шліфувальний папір Smirdex 510 Rolls який має високу якість і досить не високу ціну. При чорновому шліфуванні використовуємо шліфувальний папір із зернистістю Р 150 , а при чистовому Р 220.

Для лакування поверхні клатчу, з метою підсилення краси натуральної текстури деревини, найкраще підійде матовий прозорий лак на водній основі. Для з'єднання деталей клатчу між собою доцільно використати металеві врізні зівси.

Для оздоблення клатчу із середини доцільно використати шкіру. Шкіра має мати приємний колір структуру та бути приємною на дотик і тим самим підкреслювати красу виробу

Для склеювання дерев'яних деталей клатчу найкраще підходить клей ПВА столярний, а для обклеювання внутрішньої частини – клей «Дракон», який міцно та швидко склеює матеріали.

Для зручності закривання та пренесення клатчу доцільно використати металеву заціпку та ланцюжок, які декоровано під золото та гармонійно поєднуються між собою, виступаючи одночасно і як допоміжний елемент оздоблення.

3. Розробка технічної пропозиції

3.1. Аналіз моделей-аналогів

Опрацювавши різноманітні інформаційні джерела, було знайдено та проаналізовано наступні моделі-аналоги клатчів, які, на наш погляд, найкраще відповідають поставленим вимогам (рис.Л.1).

Модель-аналог 1

Модель-аналог 2

Модель-аналог № 3

Рис. Л.1. Моделі-аналоги клатчів

Модель 1. Клатч прямокутної форми виготовлений із шкіри синього кольору. Виріб має функціональне призначення. В ролі оздоблення клатчу виступає колір шкіри. Клатч преноситься в руці із застібкою на липучці.

Модель 2. Клатч прямокутної форми виготовлений із твердої породи деревини ясена. Виріб функціональний та має декоративне призначення. Оздоблений вишивкою хрестиком нитками муліне на натуральній текстурі деревини. На лицьовій поверхні вишито віночок із волошок та два соловейки які є провісниками весни, символом радості, пробудження, молодості, веселощів і свободи. У вишивці використано чотири кольори блакитний, коричневий, зелений, жовтий, білий. Для зручності перенесення використано шкіряний ремінець та застібку.

Модель 3. Клатч прямокутної форми виготовлений із штучної шкіри чорного кольору. Виріб має функціональне призначення. В ролі оздоблення клатчу виступає колір шкіри та металева емблема виробника. Застібається на блискавку і пряжку. В середині: два відділення. Аксесуар можна носити в руках або на плечі. Знімний плечовий лацюжок.

Аналіз відповідності дотримання вимог у моделях-аналогах наведено в таблиці Л.1.

Таблиця Л.1

Аналіз відповідності дотримання вимог у моделях-аналогах

Вимоги до виробу	Модель 1	Модель 2	Модель 3
Дотримання технології токарної обробки деревини	—	—	—
Дотримання технології оздоблення виробів вишивкою	—	+	—
Гармонійне поєднання технік токарної обробки деревини та вишивки в проектованому виробі	—	+	—
Естетичне оформлення виробу	+	+	+
Наявність ланцюжка для зручності	—	+	+

3.2 Визначення конструкції виробу

Для визначення конструкції проектованого виробу, було визначено моделі-аналоги, в яких найкраще реалізовано визначені вимоги. Результати аналізу наведено в табл.Л.2.

Визначення майбутньої конструкції виробу

Вимоги до конструкції	Модель в якій вимогу реалізовано найкращим чином
Наявність токарної обробки деревини	–
Відповідність технології виконання швів, характерних для української вишивки	2
Наявність поєднання технік токарної обробки та вишивки в проектованому виробі	–
Зручна застіба	1, 3
Наявність ланцюжка для зручності	3

3.4. Висновок по технічній пропозиції

Всі зразки-аналоги клатчів відповідають своєму призначенню завдяки функціональному призначенню. Однак, вимоги, висунуті до проектованого клатчу, не відображені в жодній з моделей-аналогій. В кожній з моделей-аналогій реалізовано лише деякі вимоги.

Для проектованого клатчу запозичено у моделей 1 та 3 реалізацію таких вимог як відповідність зручності застібки. А у моделі 2 – реалізацію такої вимоги як відповідність технології виконання швів, характерних для української вишивки. Так у моделі 3, доцільним є запозичити ідею використання ланцюжка для зручності використання.

II Конструкторський етап

4. Ескізне проектування

Перш за все розробка проекту передбачає створення ескізу майбутнього виробу з врахування результатів аналізу моделей-аналогів. Ескіз наміста наведено на рис.Л.2.

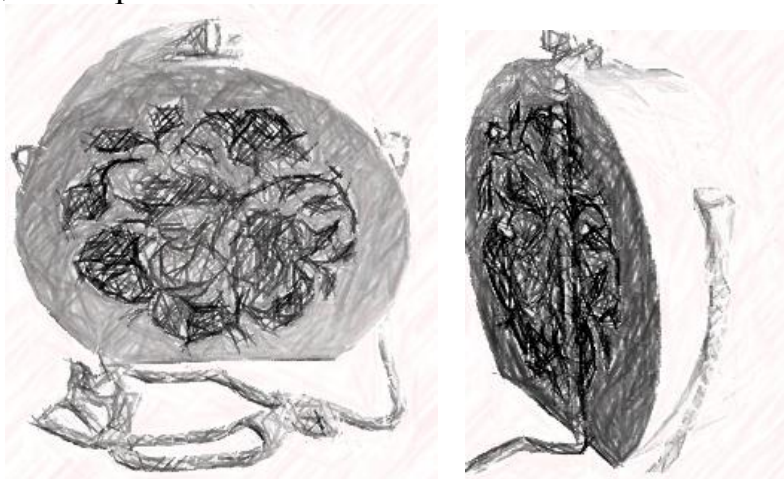

Рис.Л.2. Ескіз клатчу

Опис зовнішнього вигляду

Назва виробу: клатч із деревини, оздоблений вишивкою в українському стилі.

Призначення клатчу: виріб функціональний та має декоративне призначення.

Види та асортимент матеріалів для виготовлення: для виготовлення клатчу використано: липову дошку, завіси, прозорий на волній основі лак, шліф папір різної зернистості, саморізи, заціпка, шкіра, клей, ланцюжок із карабінами та кріпленням, голка для вишивання, свердло по дереву, нитки муліне різних кольорів.

Техніка виконання виробу: спроектований виріб виготовляється за допомогою токарної обробки деревини та оздоблюється – вишивкою хрестиком по деревині.

Символи, які нанесені на виріб: на клатчі нанесений орнамент троянди, що означає оновлення та безперервність сонячного руху. Це також свідчить про непорушний закон космосу.

Кольорова гамма клатчу: відтінки зеленого та червоного кольорів.

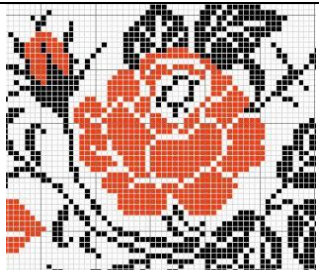
5. Розробка технічного проекту

5.1. Визначення символіки виробу

Мистецтво символіки досягає своїх вершин як в українській вишивці. При цьому семантика символів має багато спільного. Саме тому в орнаменті вишиванки, як і у вишивці можна зашифрувати будь-яку інформацію: побажання здоров'я, тепла, радості, добробуту, захист від нечистих сил тощо. Тому необхідно відповідально віднестися до вибору символів, які будуть нанесені на клатчі. Значення символів, які нанесені на спроектовану писанку-вишиванку, подано у табл.Л.3.

Таблиця Л.3

Характеристика символів на спроектованій писанці-вишиванці

Назва символу	Схематичне зображення	Значення символу
Троянда		Червона троянда вважається християнським символом земного світу. Вона символізує захват, сором'язливість, сором, бажання, пристрасть, материнство, мучеництво. Червоний колір пояснюється кров'ю Христа, пролитої на хресті. Червоні троянди часто зв'язувалися з вогнем.

Символіка кольорів також має велике значення у вишивці. Колір виступає носієм інформації пізнавального й емоційно-виражального порядку, де закономірності колірної гармонії кольорів в поєднанні з орнаментальними елементами утворюють цілісну колірну систему. Значення кольорів, які використані в спроектованому клатчі, подано у табл.Л.4.

Таблиця Л.4

Кольорова гама клатчу

Назва кольору	Значення кольору
Зелений	Колір весни, воскресіння природи, багатства рослинного і тваринного світу
Червоний	Символ життєдайної сили весни, символ відродження, життя, небесного вогню

III Технологічний етап

6. Розробка робочої документації.

Основною технічною документацією для виготовлення проєктованого виробу є технологічна картка, яка містить інформацію про результат проєктно-технологічної діяльності, необхідні матеріали та інструменти, назви неподільних операцій з графічним їх зображенням та технічні умови виконання технологічних операцій.

6.1. Технологічна картка на виготовлення виробу

Таблиця Л.5

Технологічна картка на виготовлення клатчу

Рисунок виробу 		Матеріали: Липа (0,0060 м ³) Навіси (2 шт.) Шліф папір (1 м) Само різи (12шт.) Защіпка (1 шт.) Шкіра (0.5м ²) Лак (0,05 л) Клей (ПАВ 10 г) Клей («Дракон» 20 г) Нитки муліне (49 м) Ланцюжок (1.2 м) Свердло (1шт)	Час на виконання роботи: 50 годин
Найменування неподільної операції	Графічне зображення	Технічні умови виконання операції	
1	2	3	
1.Розмітка форм клатчу на липовій дошці		За допомогою циркуля наносимо на дошку коло діаметром 23 см.	

Продовження табл. Л.5

1	2	3
2. Вирізання розмічених деталей основи		За допомогою електролобзика вирізаємо дві деталі
3. Фугування вирізаних деталей		На фугувальному верстаті фугуємо заготовки для їх склеювання.
4. З'єднання заготовок за допомогою клею		З'єднуємо заготовки клеєм ПВА емульсія із прокладеним між ними картоном
5. Закріплення склеєних заготовок на планшайбу		Планшайба прикріплюється до заготовок за допомогою саморізів по дереву
6. Закріплення планшайби на верстат		Закріплення планшайби на верстат для із токарної обробки деревини

Продовження табл. Л.5

1	2	3
7.Чорнове обточування основи		Чорнова обробка деталей основи виконується за допомогою широкого різця мейселя
8 Вирівнювання бічної поверхні виробу		Торцювання поверхні виконується за допомогою реєра для ідеально рівної поверхні
9.Виготовлення шипа		Шип виготовляється за допомогою різців реєра та мейселя для наступного закріплення заготовки в рьохкулачковий патрон
10.Виготовлення бічного ботану		Пружок виконується за допомогою мейселя для більш ефектнішого вигляду.
11. Шліфування поверхні		Шліфування виконувалося за допомогою шліф паперу різної зернистості

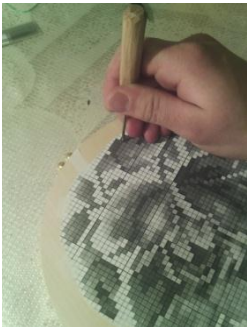
Продовження табл. Л.5

1	2	3
12. Поділ основи на частини		Роз'єднуєм заготовки за допомогою ножа косяка та молотка
13. Розмітка товщини основи стінки клатчу		Розмітка виконується за допомогою лінійки та олівця, товщина стінки 1см
14. Обробка внутрішньої поверхні задньої стінки виробу		Обробка внутрішньої поверхні виконується за допомогою різців реєра та сейселя, після того шліфується шліфпапером різної зернистості
15. Закріплення передньої стінки виробу		Закріплення другої частини клатчу виконується в трьох кулачковому патроні
16. Розмітка товщини стінки		Розмітка виконується за допомогою лінійки та олівця, товщина стінки 1см

Продовження табл. Л.5

1	2	3
17. Обробка внутрішньої поверхні передньої стінки виробу		Обробка внутрішньої поверхні виконується за допомогою різців реєра та сейселя, після того шліфується шліфпапером різної зернистості
18. Виготовлення вставок на дно клатчу		Виготовляються вставки із виготовленого циліндра із розміром внутрішнього діаметра клатчу
19. Розмітка та відрізання вставок на дно клатчу		Розмітку виконували за допомогою лінійки та олівця, візання виконувалося на круглопилковому верстаті
20. Склеювання вставок дна		Склеювання вставок ПВА емульсія та використання струбцин для кращої якості склеювання
21. Вирівнювання дна		Дно відрізається на круглопилковому верстаті по розмітці

Продовження табл. Л.5

1	2	3
23. Припасовування задньої та передньої частини клатчу		Просовування виконується за допомогою шліфувального диску закріпленому на токарному верстаті
24. Лакування виробу		Лакування виробу лаком на водній основі
26. Прикріплення шаблона вишивки до передньої стінки виробу		Рздрукований та вирізаний шаблон розташовуємо по центрі передньої стінки виробу та прикріплюємо малярним скотчем
27. Наколювання по шаблону		Наколювання по шаблону виконується за допомогою шила для точності свердління отворів у деревині.
28. Свердління отворів по шаблону		Свердління отворів виконується за допомогою свердлильного верстата

Продовження табл. Л.5

1	2	3
29. Підбір ниток та вишивання першого елемента орнаменту		При вишиванні першого елемента орнаменту трянди було використано нитки моліне, зелених та червоних тонів
30 Підбір ниток та вишивання другого елемента орнаменту		При вишиванні другого елемента орнаменту трянди було використано нитки моліне, зелених, рожевих та червоних тонів
31 Підбір ниток та вишивання основного елемента орнаменту		При вишиванні основного елемента орнаменту трянди було використано нитки моліне, зелених, рожевих та червоних тонів
32. Встановлення навісів		Перед встановленням навісів розмітили за допомогою лінійки та олівця. Потім за допомогою стамески вибираємо в дні заглибини в які ховаються навіси закріплені саморізами
33. Встановлення заціпки		Розташовуємо заціпку по середтні між двома деталями клатчу та закріплюємо її за допомогою саморізів

Продовження табл. Л.5

1	2	3
34. Виготовлення шаблону внутрішньої стінки		Шаблон виготовляється із картону за допомогою циркуля, лінійки та ножиць, для оздоблення внутрішньої частини клатчу шкірою
35. Перенесення ескізу шаблону внутрішньої стінки на шкіру		Копіюємо шаблон на шкіру за допомогою олівця.
36. Вирізання шкіряних деталей		Вирізуємо деталі із шкіри за допомогою ножиць
37. Приклеювання деталей із шкіри		Приклеювання деталей із шкіри на внутрішню поверхню стінки клатчу за допомогою клею «Титан»
38. Розмітка та вирізання смужок із шкіри		Розмітка та вирізання смужок із шкіри для оздоблення внутрішньої частини бічного ботану

Продовження табл. Л.5

1	2	3
40. Фіксуєючий елемент відкриття клатчу		Фіксуєючий елемент відкриття клатчу виготовляється із шкіри з попередньою розміткою
41. Приклеювання фіксуєючого елемента та смужки		Приклеювання фіксуєючого елемента та смужки до бічного бутану внутрішньої поверхні передньої стінки
42. Приклеювання фіксуєючого елемента та смужки		Приклеювання фіксуєючого елемента та смужки до бічного бутану внутрішньої поверхні задньої стінки
43. Прикріплення ніжок		Ніжки-це декоративні цв'яшки як прибиваються за допомогою молотка по раніше виконаній розмітці.
44. Прикріплення ланцюжка		За допомогою олівця і лінійки робимо розмітку на зовнішній частині бічного бутану, після того ланцюжок із кріпленням закріплюємо за допомогою саморізів

Оцінка якості спроектованого виробу та відомих зразків аналогів

Визначення коефіцієнту якості зразків виробу здійснюється за формулою:

$$K_{\pi} = K_{\text{ід}} - K_{\text{відх.мах}} \quad (1)$$

де K_{π} – коефіцієнт якості питомого виробу;

$K_{\text{ід}}$ – ідеальний коефіцієнт питомого виробу, теоретично =1.

$$K_{\text{відх.мах}} = 1/v \quad (2)$$

де v – кількість врахованих позитивних вимог

$K_{\text{мах}}$ – (коефіцієнт максимально можливий) = $K_{\text{ід}} - 1/C$,

де C – загальна кількість вимог.

Результати по обрахунку коефіцієнта якості моделей-аналогів та спроектованого виробу наведено в таблиці И.5.

Таблиця Л.6

Оцінка якості спроектованого виробу

Модель	Коефіцієнт якості
Модель 1	0,22
Модель 2	0,88
Модель 3	0,44
Спроектowana модель	1

Кожна з моделей аналогів відповідає певним вимогам, але усі 3 моделі є невідосконаленими. Усі їхні недоліки враховані при виготовленні моделі-пропозиції, тому вона відповідає усім поставленим вимогам та її коефіцієнт якості = 1.

IV Заключний етап

7. Розрахунок матеріальних витрат на виготовлення клатчу

Собівартість продукції є найважливішим якісним показником, показуючи, в що обходиться підприємству виробництво і збут продукції.

Для визначення собівартості окремих видів продукції виробничі підприємства використовують угруповання витрат по статтях калькуляції. Номенклатуру статі кожне підприємство може встановлювати для себе самостійно з урахуванням своїх специфічних потреб. Їх зразковий перелік встановлений галузевими інструкціями по обліку і калькуляції собівартості продукції обраховується на одиницю продукції, але не на один окремих виріб. Тому нами розраховано лише матеріальні витрати на виготовлення клатчу, які наведено в таблиці И.6.

Таблиця Л.7

Розрахунок витрат матеріалів

Назва матеріалів	Ціна одиниці вимірювання, грн.	Витрати матеріалів	Вартість витрат, грн.
Липа	3500 грн = 1 м ³	0,0060 м ³	100
Навіси	3.50 грн = 1 шт	2 шт	7
Защіпка	20 грн = 1 шт	1 шт	20
Ланцюжок із карабінами	1 м = 70 грн	1 шт	70
Саморізи	0,50 грн = 1 шт	12шт	6
Клей ПВА	140 грн = 1000 г	10 г	1.4
Клей «Дракон»	120 грн = 1000 г	20 г	2.4
Шліфпапір Р(150;220;)	1 м = 14грн	20 см Р 150 20 см Р 220	5.6
Шкіра	1 м ² = 600 грн	0.5м ²	300
Декоративні цв'яшки	100 шт.= 20 грн	4 шт	0.8
Прозорий матовий лак на водній основі	1000 г=120грн.	50 г	6
Голка для вишивання	0,80 грн = 1 шт		0.8
Свердло по деревині	5 грн = 1 шт		5
Нитки муліне	8м=10 грн.	49 м	61.25
Разом: 586.25 грн.			

Отже, на виготовлення клатчу було витрачено 586.25 гривень.

8. Розрахунок екологічних параметрів виробництва виробу

Для того, щоб розрахувати екологічні параметри виробництва виробу, пропонується наступний алгоритм дій:

8.1. *Визначення коефіцієнта замкненості виробництва виробу (Кз) з врахуванням вторинної переробки відходів.*

$$K_z = (H_t * A_k) - O_{nz} / (H_t * A_k) \quad (3)$$

Ак – об'єм спожитих матеріально-сировинних ресурсів з відходів (кг)
= 0,01;

Онз- об'єм не перероблених відходів (кг) = 0,0008;

Нт – фактичне споживання природних ресурсів на одиницю виготовленої продукції (кг).

8.2. *Визначення коефіцієнта відходоємності виробництва виробу (Кв)*

$$K_b = (O_{нз} * P_{ч} / N_{т}) * A_{к} \quad (4)$$

Рч – показник небезпечності відходів = 19 – довідковий коефіцієнт для деревних і текстильних відходів

8.3. *Визначення коефіцієнта екологічності виробництва (Кє), за умови, що відходів будуть перероблені.*

$$K_{\epsilon} = 1 - K_b \quad (5)$$

8.4. *Визначення коефіцієнту безвідходності виробництва (Кб), з врахуванням вторинного використання відходів.*

$$K_b = (K_{\epsilon} + K_3) / 2 \quad (6)$$

8.5. *Визначення екологічності виробництва виробу*

За одержаною величиною коефіцієнту безвідходності виробництва (Кб) визначити екологічність виробництва виробу. За умови повного використання відходів Кб=1; при Кб=0,9...1 виробництво є безвідходним і екологічно чистим; при Кб=0,8...0,9 виробництво є маловідходним; при Кб<0,7 виробництва є відхідним.

В даному проекті розрахунок екологічних параметрів виробу не здійснено, оскільки проект розроблений на виготовлення одного виробу. Розрахунки такого виду потрібно виконувати для великий партій товару, а не для одиничного еквіваленту.

9. Маркетингове обґрунтування об'єкту проектування

9.1. Характеристика товарних властивостей клатчу: клатч повинні мати товарний вигляд, що залучатиме до його використання великий спектр споживачів.

9.1.1. Аналіз можливостей просування проектного клатчу на цільовий ринок із визначенням необхідності внесення до технології його виготовлення необхідних змін, доопрацювання або модифікації: знання цільового ринку, всебічне вивчення споживачів, їх смаків та бажань. Пристосування до ринку проектування, імпровізація орнаментів клатчів, що відповідають попиту, розробка нових креативних видів оздоблення.

9.1.2. Можливість створення декількох варіантів дослідного зразка клатчу з метою перевірки реакції покупців: перспективними можуть бути клатчі, виконані різними видами технік та з виконанням нових креативних елементів оздоблення.

9.1.3. Стратегічна мета маркетингу виробу стосовно термінів виробництва клатчу і її місця на ринку: передбачає прийняття й оцінювання проектно-технологічних рішень.

9.1.4. Розробка ринкової тактики (тактичні маркетингові прийоми оперативного реагування на зниження або підвищення попиту): конкретні дії з метою реалізації виробу, а саме реклама в спеціалізованих газетах, журналах, каталогах, представлення клатчу на виставках-продажах декоративно-прикладного мистецтва.

9.2. *Розподіл та збут проектного клатчу.*

9.2.1. Виявлення можливостей освоєння ринку проектного клатчу.

Здійснити сегментацію ринку, визначивши географію, загальну кількість і категорію потенційних покупців, які можуть стати покупцями клатчу: сегментація по віковим групам, за ознакою рівня доходів – не важлива. Види і характеристики проектного клатчу: види та характеристики фіксуються у вигляді системи параметрів проектного клатчу та його кількісних показників.

9.2.2. Вивчення можливостей конкуруючих виробників стосовно довгострокового освоєння ринку клатчем аналогічного призначення: конкуруючих виробників даної техніки оздоблення клатчу на даний час існує дуже мало, тому зараз серйозної конкуренції на ринку немає.

9.2.3. Визначення стратегічної мети конкуруючих виробників: мета полягає у тривалому та успішному функціонуванні в даній ринковій ніші, а також постійне оновлення даної техніки виконання новими креативними розробками.

9.2.4. Визначення місця і долі клатчу даного виду техніки в загальній виробничій структурі конкурентів: виготовлення та продаж клатчів даного виду техніки займає 10-15 %.

9.2.5. Визначити можливі способи продажу клатчу: продаж на виставкових ярмарках, виставках-продажах, продаж під час Великодніх свят тощо.

9.2.6. Вивчити перспективні канали збуту продукції: найперспективнішим каналом збуту продукції буде реалізація її на виставках-продажах напередодні та під час зимових та весняних свят.

9.3. *Просування продукції на ринку.*

9.3.1. Визначення мети рекламування клатчу: основною метою рекламування клатчу є його збут. Це досягається інформуванням покупців про наявність такого товару, досягнення позитивного відображення об'єкту проектування у свідомості споживача, переконування, що саме цей товар відповідає вимогам якнайкраще.

9.3.2. Визначити доцільні емоційні мотиви покупців, на які слід спиратися під час рекламування виробу: Клатч – маленька елегантна сумочка яка є невід'ємним аксесуаром для жінки чи дівчини.

9.3.3. Оцінити можливу мотивацію покупців раціонального характеру: Клатч – це не тільки витвір народного мистецтва, а й чудовий подарунок для дорогої вам людини.

9.3.4. Враховуючи споживчі мотиви визначених ринкових сегментів, вибрати тему, яка сприятиме досягненню цілей рекламної програми: при рекламуванні даного товару буде доцільним застосовувати ілюстрації з

Мистецьких журналів, телепередачі про токарну обробку деревини та вишивку як вид декоративно-прикладного мистецтва.

9.3.5. Розробити рекламний текст.

Визначити спосіб відтворення рекламного тексту: друкована реклама у ЗМІ та на місцевому телебаченні, рекламні буклети.

Визначити в рекламі співвідношення аудіо та відео акцентів: аудіо – 25%, відео – 75%.

Підібрати яскраві, доступні, переконливі слова, фрази та зображення: «Клатч – маленька елегантна сумочка яка є невідемним аксесуаром для жінки чи дівчини...» Також доцільно використати зображення виконаного виробу.

Рис. Л.3

Визначити естетичні аспекти реклами: блокове розташування тексту, використання шрифтів різних форматів та відповідне кольорове оформлення. Оцінити доступність тексту реклами для визначення сегментів цільового ринку: для гостей та мешканців міста даний текст є цілком доступним.

Вибрати рекламні засоби за ознаками місця рекламування, широти і частоти охоплення ними споживачів: буклети виставкових ярмарок.

9.4. Здійснити ціноутворення проєктованого виробу.

9.4.1. Визначити рівень цін на аналогічні товари у конкуруючих виробників: у деяких виробників ціни вищі, а у деяких – нижчі.

9.4.2. Оцінити взаємозв'язок вартості і якості проєктованої писанки: орієнтовна вартість спроектованого клатчу складає 586.25 грн. Клатч після візуальної оцінки по усіх показниках якості отримав високий бал. Отже, вартість відповідає якості.

9.4.3. Спланувати можливі реакції на ціни конкурентів: у випадку зниження цін конкурентами варто змінити вид техніки виконання. В іншому випадку потрібно буде також знизити ціну.

Висновки

Завданням проекту було проектування та виготовлення клатчу для дівчини, який поєднує у собі такі види декоративно-прикладного мистецтва, як токарна обробка деревини та вишивка.

Спроектований клатч – маленька елегантна сумочка яка є невід’ємним аксесуаром для дівчини. За технологічними критеріями виріб має високу складність роботи, відповідає технології токарної обробки та вимогам до виконання окремих швів, характерних для української вишивки, зокрема косого хреста. Крім того клатч вимагає значних затрат часу.

За естетичними критеріями: виріб має красиве естетичне оформлення, оригінальний та неповторний орнамент, доцільну кольорову гаму, чистоту виконання роботи, що забезпечує успішну його реалізацію. Крім того характеризується гармонійним поєднанням двох традиційних видів декоративно-прикладного мистецтва: токарної обробка деревини та вишивку, які доповнюють один одного, надаючи виробу неповторності. За економічними критеріями: вартість витрат на матеріали середня і становить 586,25 гривні.

Згідно з маркетинговими дослідженнями, спроектований клатч на цільовому ринку буде мати попит, оскільки у даному виробі втілені тікі техніки як токарна обробка деревини та використано нові креативні ідеї (вишивка нитками по деревині). Особливо великим попит може бути під час виставок-продажах напередодні та під час зимових та весняних свят.

Отже, виготовлений клатч відповідає творчому задуму. Вважаємо, що мету проектування досягнуто.

Список використаних джерел

1. Ганжа П.О. Таємниці українського рукомесла / П.О. Ганжа. – К. : Мистецтво, 1996. – 192 с.
2. Давидюк В.Д. Первісна міфологія українського фольклору / В.Д. Давидюк. – Луцьк : Вежа, 1997. – 152 с.
3. Електронна інтернет-енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org> (дата звернення 26_03_2018).
4. Коновал Т.Л. // Рукотвори / Т.Л. Коновал. – Київ, 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rukotvory.com.ua/mauistry/tetyana-konoval/> (дата звернення 27_03_2018).
5. Символіка української вишивки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/simvolika-ukrayinskoyi-vishivki/> (дата звернення 27_03_2018).
6. Акімова Н.Л. Багатогранна творчість Заслуженого майстра народної творчості України Р.З. Кушнарєнко. /Теорія і практика матеріально-художньої культури. X наукова конференція, м. Харків, ХДАДМ, 2 грудня 2008 р. /збірник матеріалів. – Харків: ХДАДМ, 2008. – С. 3 – 6.
7. Словник символів культури України /За загальною редакцією В.П. Коцура, О.І Потапенка, М.К. Дмитренка. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.
8. Гсаюк Е.О. Художнє вишивання. Альбом. – Київ: Вища школа, 1984. – 247 с.
9. Джигурд-Литвинєць Е.М. Ручне вишивання і нанизування: [Альбом]. – К.: Вища шк., 2004. – 335с.
10. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка : Зах. обл. УРСР / Р. В. Захарчук-Чугай. - К. : Наук. думка, 1988. - 190 с.
11. Методика трудового навчання : проектно-технологічний підхід : навч. посіб. / Бербец В.В., Дубова Н.В., Коберник О.М., Кравченко Т.В. та ін./ за заг.ред. О.М. Коберника, В.К. Сидорєнка. – Умань : КопіЦентр, 2007. – 154 с.

Додаток М

Фрагмент проекту навчального посібника

Зміст

+		
Вступ.....		С. 5
Тема 1. Основні поняття про поробки із пластикової тари.....		7
§ 1 Поняття про поробки з пластикової тари.....		8
§ 2 Матеріали, які використовують для поробок з пластикової тари.....		24
§ 3 Види пластикової тари.....		30
§ 4 Правила безпеки. Санітарно-гігієнічні вимоги та організація робочого місця.....		35
§ 5 Інструменти для обробки пластикової тари.....		41
§ 6 Види технік обробки пластикової тари.....		46
Тема 2. Технологія виготовлення поробок технікою різблення.....		52
§ 1 Технологія виготовлення різдяного вінка.....		53
§ 2 Технологія виготовлення кролика.....		57
§ 3 Технологія виготовлення світильника.....		62
Тема 3. Технологія виготовлення поробок технікою плетіння.....		68
§ 1 Технологія виготовлення вази.....		69
§ 2 Технологія виготовлення фіранки – ширми.....		74
§ 3 Технологія виготовлення корзинки.....		78

Тема 4. Технологія виготовлення поробок гарячою технікою.....	С. 85
§ 1 Технологія виготовлення шишки.....	86
§ 2 Технологія виготовлення панно.....	90
§ 3 Технологія виготовлення троянди.....	95
Тема 5. Технологія виготовлення поробок технікою використання допоміжних засобів.....	102
§ 1 Технологія виготовлення літака.....	103
§ 2 Технологія виготовлення браслету.....	107
§ 3 Технологія виготовлення пінгвіна.....	111
Додаток А Ідеї для творчості.....	118
Додаток Б Проект програми гуртка "Поробки із пластикової тари".....	138
Післямова.....	148
Словник термінів.....	151
Перелік використаних джерел.....	154

Вступ

Для творчих людей не існує сміття. У нас, так би мовити, безвідходне виробництво. І ви не дивуетесь, коли дізнаєтеся, що справжні шедеври мистецтва можна створити з пластику з звичайнісінької пляшки. Вироби з пластикових пляшок – давайте згадаємо, що якщо кожна людина взамін того, щоб викинути пластикову пляшку збереже її, а потім зробить щось красиве і корисне, він допоможе зберегти екологію! Адже пляшки дуже довго і важко розкладаються і засмічують нашу землю. Але разом з тим пляшки дуже доступні і дають практично безмежний простір для фантазії. Найголовніше полягає в тому, що сам процес творчості приносить тільки позитивні емоції творцю.

Пластикові пляшки можна знайти всюди. Вони напевно є в кожному будинку. А якщо врахувати, що пластикові пляшки бувають самої різної ємності, кольору і форми, то стає очевидно, що кращого матеріалу для виробів, ніж пластикові пляшки, просто не знайти.

Такі вироби з пластикових пляшок допоможуть зайняти дитину у будь-якому місці і у будь-який час року. Крім того, даючи "друге життя" пластиковим пляшкам, ми зменшуємо кількість сміття на нашій планеті. А ще цей матеріал для творчості дістається нам абсолютно безкоштовно. З пластикових пляшок можна робити дуже багато речей і виробів, як декоративних прикрас, так і дуже корисних споруд або конструкцій.

— { 6 } —

Цей навчальний посібник допоможе познайомитись з основними видами технік виготовлення поробок із пластикової тари, а також дасть можливість розкрити для себе цікаві відомості про композиційні особливості виробів.

У посібнику вміщено рубрики: "Цікавинка", "Питання для самоконтролю" словник та технологічні картки ключові. Сподіваємось, що всі ці рубрики сприятимуть засвоєнню навчального матеріалу.

У додатках до посібника подано матеріали, які доповнюють основний матеріал, який ти зможеш використати для виготовлення власних поробок на гурткових заняттях і в години дозвілля.

Успіхів і творчого натхнення у такому простому, виразному та доступному виді ремесла, як обробка пластикової тари!

— { 7 } —

Тема 1.

Основні поняття про поробки із пластикової тари

— { 8 } —

§ 1 Поняття про поробки з пластикової тари

Ви здивуетесь, коли дізнаєтеся, що справжні шедеври мистецтва можна створити з пластику з звичайнісінької пляшки. Цей підручний матеріал не коштує великих грошей, а ми можемо робити з нього абсолютно дивовижні речі.

Поробки – це вироби, звичні подарунки зроблені власними руками у стилі хенд-мейд.

Поробки з пластикових пляшок відносяться до напрямку хенд-мейд, тому що створюються руками людини. У наш час напрям хенд-мейд знаменито у всьому світі.

Хенд-мейд це метод самовираження, це задоволення, а в багатьох і метод заробітку і хороший засіб від сірості і депресії. Власне тому хенд-мейд так знаменитий в усьому світі. З кожним днем все більше і більше підвищується попит і інтерес до цього виду занять, але чому хенд-мейд так популярний у наш час?

По-перше, це індивідуальність. Як сказав Батлер: "Будь-яке людське творіння, будь то література, музика чи живопис, – це завжди автопортрет", а ми всі різні, як і наші вироби. Адже творець у своїй роботі позначає думку, народжену всередині нього, реалізує свої фантазії. Тому кожна саморобка неповторна і неперевершена. По-друге, автор речі робить свою саморобку сам від початку до кінця, цілком контролюючи процес і відповідаючи за

— { 9 } —

Додаток Н
Анкета для студентів «Деякі аспекти мікровикладання»

Інструкція: «Прочитайте, будь-ласка, зазначені деякі аспекти навчальних занять із використанням мікровикладання та оцініть їх ефективність за п'ятибальною шкалою»: 1 — дуже низька; 2 — низька; 3 — середня; 4 — висока; 5 — дуже висока. Дякуємо за Вашу відповідь.

Таблиця Н.1

№з/п	Деякі аспекти навчальних занять із використанням мікровикладання	«1»	«2»	«3»	«4»	«5»
1.	Рівень особистої пізнавальної активності					
2.	Рівень пізнавальної активності академічної групи					
3.	Стимулювання до навчальної діяльності					
4.	Усвідомлення мети заняття, її реалізація					
5.	Увага викладача до особистості студента (реалізація індивідуального підходу, врахування психологічних особливостей)					
6.	Можливість висловлювати свою думку під час обговорення результатів мікроуроку					
7.	Навчальне спілкування (розвиток комунікативних здібностей під час мікровикладання та наступного обговорення)					
8.	Можливість співпрацювати в колективі упродовж заняття					
9.	Практичне засвоєння знань, формування умінь і навичок					
10.	Формування навичок самостійної роботи					
11.	Об'єктивність контролю навчальних досягнень студентів					
12.	Ефективність щодо професійного спрямування (для майбутньої педагогічної діяльності)					
13.	Психологічна комфортність на заняттях із використанням мікровикладання					
14.	Формування активної життєвої позиції					
15.	Розвиток педагогічної рефлексії (вміння проводити аналіз та самоаналіз мікровикладання тощо)					
16.	Ефективність навчального заняття з використанням мікровикладання (в цілому)					

Додаток П
Методика «Визначення рівня вихованості»
(за Н.Капустіним, П.Третяковим

Інструкція: в анкеті студенти оцінюють кожне питання за 5-бальною системою: 5 – завжди; 4 – часто; 3 – рідко; 2 – ніколи; 1 – у мене інша позиція. Після підрахується середній бал.

Таблиця П.1

Критерії вихованості	Завжди (5 б.)	Часто (4 б.)	Рідко (3 б.)	Ніколи (2 б.)	У мене інша позиція (1 б.)
1	2	3	4	5	6
1. Ерудиція:					
міцність і глибина знань;					
культура мови;					
доказовість і аргументованість суджень;					
кмітливість;					
використання додаткових джерел.					
2. Старанність (ставлення до навчання):					
старанність і сумлінність;					
регулярність і систематичність занять;					
самостійність;					
уважність;					
взаємодопомога.					
3. Працьовитість (ставлення до праці):					
організованість і зібраність;					
ощадливість;					
звички до самообслуговування;					
виконання правил безпеки в роботі;					
естетика праці.					
4. Я і природа (ставлення до природи):					
бережливість до землі;					
бережливість до рослин;					
бережливість до тварин;					

Продовження табл. П.1

1	2	3	4	5	6
охорона природи в повсякденній життєдіяльності;					
допомога природі.					
5. Я і суспільство:					
виконання правил для студентів;					
виконання правил внутрішнього розпорядку;					
виконання норм і правил людського співжиття;					
милосердя;					
участь у житті групи.					
6. Естетичний смак:					
акуратність і охайність;					
культурні звички в житті;					
внесення естетики в життєдіяльності;					
вміння знаходити прекрасне в житті;					
відвідування культурних центрів.					
7. Ставлення до самого себе:					
я керую собою, своєю поведінкою;					
вмію організувати свій час;					
піклуюся про здоров'я;					
дотримуюся правил особистої гігієни;					
я не маю шкідливих звичок.					

Додаток Р

Довідки про впровадження результатів дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ,
20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2, тел. (04744) 3-45-82, факс (04744)
3-45-82, E-mail: post@udpu.edu.ua УДПУ імені Павла Тичини р/р 35227252004420,
банк одержувача Державна казначейська служба України МФО 820172, код 02125639

16.04.2019 № 854/91
На № _____ від _____

Г

Г

Г

Г

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
Андрощука Ігоря Петровича
на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки
майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації
позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» за спеціальностями
13.00.04. – теорія і методика професійної освіти,
13.00.07 – теорія і методика виховання**

Результати дисертаційного дослідження Андрощука Ігоря Петровича, зокрема: Концепція підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів; програма навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; методики теоретичної, практичної та методичної професійної підготовки і комплекс навчально-методичного забезпечення були впроваджені в освітній процес підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Відзначено глибину опрацювання сучасних досягнень педагогічної теорії та методики професійного навчання, методики виховання щодо застосування сучасних форм, методів і технологій професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що сприяє вдосконаленню професійно-педагогічних знань та вмінь, розвитку професійно важливих якостей для педагогічної діяльності.

Зокрема, розроблені Андрощуком І.П. програма навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», програма й методичні рекомендації щодо проведення практики у закладах загальної середньої й позашкільної освіти під час професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій має високу практичну значущість та наукову цінність й може активно використовуватися в процесі підготовки майбутніх педагогів загалом.

Навчально-методичне забезпечення, розроблене Андрощуком І.П., активно використовувалося в навчально-виховному процесі та сприяло підвищенню результативності професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, залученню їх до активної самоосвітньої діяльності.

07086 Перший проректор

А. М. Гедзик

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400, тел.: (05444) 2-34-27, факс: (05444) 2-34-74
E-mail: gdpu@sm.ukrtel.net, gnpuoffice@gmail.com, код ЄДРПОУ 02125527

Від 13.05.2019 № 843
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх
учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-
технічної діяльності учнів»

за спеціальностями 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти,
13.00.07 – теорія і методика виховання

Результати дисертаційного дослідження Андрощука Ігоря Петровича «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» впроваджувалися в освітній процес підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій протягом 2014-2018 років у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка.

Зокрема в освітній процес впроваджено програму дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», навчальні посібники «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технологій», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання», методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Розроблене Андрощуком І. П. навчально-методичне забезпечення сприяло підвищенню фахового і методичного рівня майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Цінним у теоретичному та практичному аспектах є концепція та методики теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Уважаємо, що результати дисертаційного дослідження Андрощука Ігоря Петровича сприяють підвищенню рівня готівності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, так і їхньої професійної підготовки загалом.

Ректор,
доктор історичних наук, професор

О. І. Курок

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Тел. 3-36-10
 E-mail chnpu @ chnpu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125674

14.05.2019 № *15*

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх
 учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної
 художньо-технічної діяльності учнів» за спеціальностями 13.00.04. – теорія і
 методика професійної освіти, 13.00.07 – теорія і методика виховання

Необхідність підготовки майбутніх учителів до організації позаурочної діяльності учнів зумовлена потребою в цілісному системному освітньому процесі в урочний та позаурочний час. Матеріали дисертаційного дослідження щодо професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів Андрощука Ігоря Петровича впроваджувалися в навчальний процес Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Запропонована Концепція та форми, методи, методики теоретичної, практичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів забезпечували результативність їхньої підготовки, сприяли комплексному вирішенню завдань, пов'язаних з успішною організацією навчально-виховного процесу майбутніх педагогів.

Основні положення дисертаційного дослідження Андрощука І.П. відображені у методичних рекомендаціях, які використовувалися під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Заслужують на увагу програма навчальної дисципліни «Теорія і методика

позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» та навчальні посібники «Теорія і методика навчання технології», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання», «Логіко структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)».

Використання результатів наукового дослідження Андрощука І.П. сприяло підвищенню результативності професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Андрощука І.П. затверджено на вченій раді технологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (протокол № 08 від 02.05.2019 р.).

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації. •

Перший проректор, проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
доктор історичних наук, професор

В.О. Дятлов

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА
 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9
 Телефон 234-11-08

21.05.2019 № 12
 На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів
 трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної
 діяльності учнів» за спеціальностями 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти, 13.00.07
 – теорія і методика виховання

В умовах динамічних інтеграційних процесів у суспільстві, особливої актуальності набуває реалізація освітнього процесу в урочній та позаурочній діяльності учнів. У зв'язку з цим науково обгрунтовані у дисертаційному дослідженні Андрощука І.П. положення щодо теорії та практики професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів є актуальними для розв'язання освітніх щодо забезпечення навчальних закладів мобільними, професійно компетентними педагогами здатними на співпрацю й організацію освітнього процесу учнів в умовах урочної та позаурочної діяльності.

Упродовж 2014-2018 рр. відповідно до програми формувального експерименту дисертаційного дослідження Андрощуком І.П. у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова упроваджено з урахуванням концептуально обгрунтованих науково-методичних засад форми, методи, технології та методики професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Апробовані форми, методи, технології та методики, запропоновані дослідником, підтвердили їх позитивний вплив на результативність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

В освітній процес впроваджено також програму дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», навчальні посібники «Логіко структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технологій», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання», методичні рекомендації щодо професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Презентація результатів упровадження наукових здобутків Андрощука І.П. у систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова здійснювалася під час проведення занять, науково-практичних семінарах, майстер-класах, тренінгах тощо.

Проректор з наукової роботи

Г.М.Торбін

Декан інженерно-педагогічного факультету

Д.Е.Кільдеров

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Григорія Сковороди»

08401. м. Переяслав-Хмельницький.

вул. Сухомлинського. 30.

тел.: (04567) 5-63-89

факс: 5-63-94

12.05.2019 № 408

На № _____ від _____

Ministry of Education and Science of Ukraine
STATE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION
«PEREYASLAV-KHME LNYTSKY
HRYHORIY SKOVORODA
STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY»

30, Sukhomlynsky St.

Pereyaslav-Khmelnytsky

08401

tel.: (04567) 5-63-89

fax: 5-63-94

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності
учнів» за спеціальностями 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти,
13.00.07 – теорія і методика виховання

Протягом 2015-2018 років у Державному вищому навчальному закладі «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» впроваджувалися результати дисертаційного дослідження Андрощука І.П., зокрема: концепція, форми, методи, методики професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Апробація навчально-методичного забезпечення сприяла вдосконаленню підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, розширенню їх знань, удосконаленню професійно-педагогічних умінь, формуванню професійно важливих якостей та педагогічної культури зокрема.

Теоретичне і практичне значення мають програма навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; навчальні посібники «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технології», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання»; методичні рекомендації щодо професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Підтверджуємо, що впроваджений матеріал дисертаційної роботи Андрощука І.П. дозволив суттєво підвищити якість теоретичної та методичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Довідку обговорено й схвалено на засіданні кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки (протокол № 12 від 24.04.2019 року).

Ректор

Зав. кафедри

В.П. Коцур

В.В. Васенко

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул.Ст.Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 26-78-65, факс (0362) 26-37-15
E-mail: rectorat@rdgu.uar.net, код ЄДРПОУ 25736989

05.06.19 № 04-16-48

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» на одержання наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, 13.00.07 – теорія і методика виховання

Даною довідкою підтверджуємо використання результатів дисертаційного дослідження І.П. Андрощука, яке здійснювалося у навчальному процесі Рівненського державного гуманітарного університету.

У зміст професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій були покладені матеріали дисертаційного дослідження І.П. Андрощука, в якому розкривається сутність та структура готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, концепція, модель та система професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Теоретично і практично значущим для професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій є розроблені дисертантом програма навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», навчальні посібники «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технології», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання», методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії.

Автором проведено обговорення результатів впровадження матеріалів дисертаційного дослідження, програм навчальних дисциплін та посібників з метою виявлення актуальності й доцільності цих нововведень для удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Підтверджуємо, що впроваджений матеріал дисертаційної роботи І.П. Андрощука дозволив суттєво підвищити якість теоретичної та методичної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій.

Проректор з наукової роботи

проф. О.В. Дейнега

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(КДПУ)

пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50086, тел. (056) 470-13-34, факс (056) 470-13-68
 E-mail : kdpu@kdpu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 40787802

05 чер 2019

№ 09/1-277/3

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів
 трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної
 діяльності учнів»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
 за спеціальностями 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти,
 13.00.07 – теорія і методика виховання

№ 079

Упродовж 2014-2018 років на базі Криворізького державного педагогічного університету в процес підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій було впроваджено результати дисертації Андрощука Ігоря Петровича, а саме: програми навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»; навчальні посібники «Логіко структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технології», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання»; методичні рекомендації. Матеріали, що використовувалися під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, сприяли підвищенню результативності професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Автором упроваджено систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, яка містить спроектований зміст, форми, методи, методики теоретичної, практичної й методичної підготовки означених фахівців. Упровадження засвідчило високий рівень розробки й практичну значущість навчальних посібників.

РЕКТОР

Я. Ш. ШРАМКО

Березовська-Савчук Наталя Анатоліївна, (056) 470 13 48

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

вул. Покришева, 41, м. Херсон, 73034, тел. (0552) 37-02-00, 41-08-10, 41-08-11, факс 37-05-92
Web: <http://www.academy.ks.ua> E-mail: info@academy.ks.ua

07.06.19 № 01-23/407

на № _____ від _____

Довідка

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Андрощука Ігоря Петровича

на тему **«Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної
діяльності учнів»** за спеціальностями 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти,
13.00.07 – теорія і методика виховання

Упродовж 2014-2018 років у Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» впроваджувалися результати дисертаційного дослідження Андрощука Ігоря Петровича на тему: «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів».

Викладачами академії використовувалися матеріали дисертаційного дослідження, які сприяли підвищенню успішності підготовки учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів у системі післядипломної підготовки педагогічних кадрів, що в свою чергу продуктивно впливає на результативність організації освітнього процесу учнів у закладах загальної середньої та позашкільної освіти. Зокрема, в опублікованих Андрощуком Ігорем Петровичем навчальних посібниках «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технологій», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання» розкрито теоретико-методичні положення, які сприяють підвищенню ефективності підготовки учителів трудового навчання та технологій й зокрема нарощенню їх готовності до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Упровадження методичних рекомендацій Андрощука Ігоря Петровича у навчальний процес КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» викликало інтерес вчителів трудового навчання та технологій, а їх апробація сприяла підвищенню рівня професійної підготовки. Уважаємо, що результати дисертаційного дослідження Андрощука Ігоря Петровича можна рекомендувати до використання в освітньому процесі закладів вищої освіти, які готують майбутніх учителів трудового навчання та технологій, а також закладів післядипломної педагогічної освіти.

Довідку про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження Андрощука Ігоря Петровича на тему: «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів» було обговорено і затверджено на засіданні кафедри педагогіки й менеджменту освіти (протокол № 6 від 13 травня 2019 року).

Завідувач кафедри педагогіки й
менеджменту освіти
доктор педагогічних наук, професор

Перший проректор,
доктор педагогічних наук, доцент

В. В. Кузьменко

І. Я. Жорова

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Інститутська 11, Хмельницький-16, 29016, тел.: (0382) 67-02-76, факс: (0382) 67-42-65
 E-mail: centr@khnu.km.ua, код ЄДРПОУ 02071234

10.06.19 № 71

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Андрощука Ігоря Петровича

на тему «**Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів
 трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної
 діяльності учнів**» за спеціальностями 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти,
 13.00.07 – теорія і методика виховання

Матеріали дисертаційного дослідження Андрощука І.П. впроваджувалися в навчальний процес Хмельницького національного університету протягом 2014–2018 навчальних років у процес підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. На базі кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва гуманітарно-педагогічного факультету було апробовано розроблені Андрощуком І.П. навчально-методичне забезпечення для професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

Апробовано систему професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, яка включає в себе спроектований зміст, форми, методи, методики теоретичної, практичної та методичної підготовки. Розроблено зміст навчальної дисципліни «Теорія і методика позаурочної художньо-технічної діяльності учнів», удосконалено зміст навчальних дисциплін «Методика трудового навчання», «Теорія і методика виховної роботи», «Основи теорії трудового навчання» та ін. Впровадження засвідчило високий рівень розробки й практичну значущість навчальних посібників «Логіко-структурні схеми з декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, плетіння гачком та в'язання спицями)», «Теорія і методика навчання технології», «Методика виховної роботи», «Теорія та методика трудового навчання», методичних рекомендацій, які використовувалися під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів.

За результатами використання доробку наукового дослідження Андрощука І. П. вдалося забезпечити позитивну динаміку підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів й професійної підготовки загалом. Результати впровадження обговорено та схвалено на засіданні кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва Хмельницького національного університету (протокол № 8 від 3 травня 2019 року).

Перший проректор,
 проректор з науково-педагогічної
 та наукової роботи, д.е.н., професор
 Хмельницького національного університету

(Handwritten signature)

Войнаренко М.П.

Додаток С
Відомості про апробацію результатів дисертації

Масові науково-практичні заходи міжнародного рівня:

1. Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 21 – 23 жовтня 2009 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Педагогічні засади використання декоративно-прикладного мистецтва в процесі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання»*.

2. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку технологічної та професійної освіти в Україні у контексті європейської інтеграції» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 26 – 28 квітня 2010 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Організація етнографічних досліджень з декоративно-прикладного мистецтва у майбутніх вчителів трудового навчання»*.

3. Міжнародна науково-практична конференція «Технологічна освіта: проблеми і виклики сьогодення» (м. Кременець, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут імені Тараса Шевченка, 12 – 13 квітня 2011 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Декоративно-прикладне мистецтво як засіб залучення майбутніх педагогів до національної спадщини українського народу»*.

4. Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 24 – 26 жовтня 2011 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Формування креативності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання»*.

5. Міжнародна науково-практична конференція «Досвід і проблеми підготовки вчителів технології» (м. Глухів, Глухівський національний

педагогічний університет. 25-26 жовтня 2011 р. Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Шляхи формування креативності у майбутніх вчителів трудового навчання»*.

6. Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 16 – 18 жовтня 2013 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Основні підходи до проведення моніторингу результатів навчання студентів»*.

7. Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 10 – 11 листопада 2015 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Пізнавальний, розвиваючий і виховний потенціал художньо-технічної діяльності учнів»*.

8. Міжнародна науково-практична конференція імені академіка Д.О.Тхоржевського «Освітня галузь «Технологія»: реалії та перспективи» (м. Київ, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 28 лютого 2015 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність як складова професійної діяльності майбутніх вчителів технологій»*.

9. Міжнародна науково-практична конференція пам'яті академіка Д. О. Тхоржевського, «Освітня галузь «Технологія»: реалії та перспективи» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 20-22 квітня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»*.

10. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи навчання технологій» присвячена 100-річчю від дня народження Олександра Васильовича Гіталова, знатного хлібороба, громадського діяча, двічі Героя Соціалістичної Праці (м. Кіровоград, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2–3 квітня 2015 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Основні підходи*

професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів».

11. Міжнародна скайп-Інтернет конференція «Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній та вищій школі» в Інтернет режимі обговорення статей (м. Кіровоград, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 17–22 жовтня 2016 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Зміст підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді».*

12. Міжнародна науково-практична конференція викладачів і аспірантів «Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних трансформацій» (м. Київ, Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти», 30 березня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Використання проектної технології у позаурочній художньо-технічній діяльності».*

13. Міжнародна науково-практична конференція «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи», (м. Запоріжжя, КЗ Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 18-25 квітня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Педагогічна практика в позашкільних закладах освіти як засіб практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій».*

14. Міжнародна науково-практична конференція «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (м. Івано-Франківськ – м. Коломия, Коломийський інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 26–27 травня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Методика організації позаурочної діяльності учнівської молоді».*

15. Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (м. Дрогобич, 10 березня 2017 р.). Форма участі – публікація тез на тему:

«Педагогічна практика в позашкільних навчальних закладах як засіб підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності».

16. Міжнародна науково-практична конференція пам'яті академіка Д.О.Тхоржевського, «Трудове навчання та технології»: сучасні реалії та перспектива розвитку» (м. Київ, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 3 березня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Активізація творчої художньо-технічної діяльності учнів засобами сучасних технологій».*

17. Міжнародна науково-практична конференція «Професійне навчання персоналу – європейський вибір» до 25-ти річчя Національної академії педагогічних наук України (м. Ізмаїл, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, ДНЗ «Ізмаїльський центр професійно-технічної освіти» 26-27 травня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Зміст та технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів».*

18. Міжнародна конференція «Українсько-Польські наукові діалоги» (м. Хмельницький – м. Меджибіж, Хмельницький національний університет, 18-21 жовтня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«The main factors of future handicraft and technology teachers' training for pedagogical interaction».*

19. Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 9 – 10 листопада 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Етнографічна практика в процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій».*

20. Міжнародна науково-практична конференція «Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства» (м. Київ, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 8 листопада 2018 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій у контексті Концепції Нової української школи».*

21. Міжнародна інтернет-конференція «актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів технологій та педагогів професійного навчання у вищих навчальних закладах» (м. Глухів, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 14-15 листопада 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Модель професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді»*.

22. Міжнародна науково-практична онлайн-інтернет конференція «Проблеми та інновації у природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (м. Кропивницький, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 23 квітня 2019 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Методика практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій»*.

23. Міжнародні педагогічно-мистецьких читання, присвячені пам'яті професора О. П. Рудницької (м. Київ, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 5 – 6 грудня 2012 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Формування готовності майбутніх вчителів технологій до позакласної та позашкільної роботи засобами мистецтва»*.

24. Міжнародний конгрес Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. (м. Полтава 16-18 жовтня 2013 р.) Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Педагогічні умови використання засобів етнодизайну в процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій»*.

25. Міжнародний конгрес Етнодизайн: Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції (Україна, м. Полтава 4-6 листопада 2015 р.) Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Етнопедagogіка як складова професійної підготовки майбутніх учителів технологій до позаурочної діяльності учнів»*.

Масові науково-практичні заходи всеукраїнського рівня:

26. Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи підготовки вчителя технологій у вищій школі» (м. Глухів, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 24 – 25 листопада 2010 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Особливості підготовки вчителя технологій до майбутньої педагогічної діяльності в умовах сільських загальноосвітніх навчальних закладів»*.

27. Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми формування методичної компетентності майбутніх учителів трудового навчання» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 18 – 20 квітня 2011 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Формування потреби у професійному вдосконаленні як важлива складова методичної компетентності майбутніх учителів трудового навчання»*.

28. Всеукраїнська науково-практична конференція «Проектна технологія: теорія, історія, практика» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 20-21 квітня 2012 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Особливості залучення майбутніх учителів трудового навчання до проектно-технологічної діяльності»*.

29. Всеукраїнська науково-практична конференція присвячена пам'яті академіка Д. О. Тхоржевського (м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, 22 – 23 квітня 2013 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Декоративно-прикладне мистецтво як засіб формування естетичної культури молоді»*.

30. Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи професійної освіти в сучасних умовах» (м. Умань, 26 –27 вересня 2013 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Досвід професійної підготовки майбутніх педагогів до позаурочної діяльності»*.

31. Всеукраїнський науково-практичний семінар «Теоретико-методичні аспекти підготовки майбутніх інженерів-педагогів» (м. Бердянськ,

Бердянський державний педагогічний університет, 4-5 квітня 2013 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Педагогічні засади залучення майбутніх інженерів-педагогів до поза аудиторної самостійної роботи»*.

32. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти: досвід та перспективи» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 27–29 квітня 2015 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів технологій до позаурочної діяльності»*.

33. Всеукраїнська Інтернет-конференція «Методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти» (м. Хмельницький, Науково-методичний центр професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області, 20 січня 2016 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Самоосвіта педагогічних працівників в позаурочній діяльності»*.

34. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасний вчитель трудового навчання та технологій: досвід та перспективи» (м. Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет, 26-27 жовтня 2016 р.). Форма участі – онлайн-виступ на секційному засіданні на тему: *«Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність майбутніх вчителів трудового навчання»*.

35. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 20–21 квітня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Оновлення змісту підготовки майбутніх учителів технологій як умова формування їх готовності до позаурочної художньо-технічної діяльності учнів»*.

36. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (м. Хмельницький, Хмельницький національний університет, 30–31 березня

2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Реалізація суб'єктного підходу у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання»*.

37. Всеукраїнська інтернет-конференція з міжнародною участю «Удосконалення STEM – освіта як шлях до інноваційного розвитку» (м. Херсон, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 21-31 жовтня 2016 р.) Форма участі – онлайн-виступ на секційному засіданні на тему: *«STEM-інноваційний напрям розвитку позаурочної художньо-технічної діяльності школярів»*.

38. Всеукраїнська науково-методична конференція «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (м. Херсон, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 18 листопада 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі євроінтеграційних процесів»*.

39. Всеукраїнська науково-практична конференція «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (м. Київ, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 7, 19 квітня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Методичний супровід підготовки учнівської молоді до вибору професії в позаурочній діяльності»*.

40. Всеукраїнська науково-практична конференція «Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи» присвячена Всесвітнім Дням цивільної оборони та охорони праці (м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 27–28 квітня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Концептуальні засади підготовки вчителів трудового навчання до використання здоров'язберігаючих технологій у позаурочній художньо-технічній діяльності учнів»*.

41. Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Від знаннєвої парадигми до компетентнісної: реалії, перспективи» (м. Херсон, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 27 жовтня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Зміст та*

методика підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді».

42. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти: досвід та перспективи» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 25–26 квітня 2018 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Сучасний стан підготовки вчителів трудового навчання та технологій до позаурочної діяльності в закладах вищої освіти».*

43. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 9–10 жовтня 2018 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Принципи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів».*

44. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти: досвід та перспективи» (м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 15–17 квітня 2019 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів як педагогічна проблема».*

45. Всеукраїнський науково-практичний форум «Трудове навчання в контексті проекту Нова українська школа» (м. Київ, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 15 травня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Перспективи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів».*

46. Всеукраїнський науково-методичний семінар «Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання і технологій до інноваційно-педагогічної діяльності» (м. Володимир-Волинський, ВКНЗ «Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського, 17-18 листопада 2016 р.). Форма

участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Перспективи розвитку технологічної освіти в сучасних умовах»*.

47. Всеукраїнський науково-методичний семінар «Проблеми технологічної освіти в Україні» (м. Володимир-Волинський, ВКНЗ «Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського, 18-19 жовтня 2019 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Особливості професійної підготовки вчителів трудового навчання і технологій в сучасних умовах»*.

Масові науково-практичні заходи регіонального рівня:

48. Регіональна науково-практична конференція «Розвиток професійної компетентності педагогів у контексті реалізації нового Державного стандарту базової та повної середньої освіти (природничо-математичні предмети, інформатика та технології)» (м. Хмельницький, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 26 вересня 2013 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Формування ключових компетентностей вчителя засобами декоративно-прикладного мистецтва»*.

49. Семінар-практикум для методистів позашкільних навчальних закладів науково-технічного та художньо-естетичного напрямів (м. Хмельницький, Хмельницький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді, 25 квітня 2013 р.). Форма участі – виступ на тему: *«Методичні рекомендації щодо написання та складання навчально-методичної літератури для педагогічних працівників позашкільного навчального закладу»*.

50. Обласний семінар керівників гуртків технічної творчості «Активізація творчої і пізнавальної діяльності учнів ПТНЗ засобами сучасних технологій» (м. Хмельницький, Хмельницький державний центр естетичного виховання учнівської молоді, 29 листопада 2016 р.). Форма участі – виступ на тему: *«Активізація творчої і професійно-пізнавальної діяльності учнівської молоді засобами сучасних технологій»*.

51. Науково-практична конференція Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і

навчання» (м. Київ, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 22 березня 2016 р.) Форма участі – виступ на тему: «Методичний супровід підготовки учнівської молоді до вибору професії в позаурочній діяльності».

52. Семінар-практикум для методистів позашкільних навчальних закладів науково-технічного та художньо-естетичного напрямів *«Підвищення професійного рівня педагогічних працівників через модернізацію методичної роботи та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій»* (м. Хмельницький, Хмельницький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді, 4 квітня 2018 р.). Форма участі – виступ на тему: «Інформаційно-комунікаційні технології та їх роль в освітньому процесі».

53. Придунайський регіональний науково-практичний семінар «Інновації в науково-педагогічній діяльності» (м. Ізмаїл, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, 20-21 вересня 2018 р.). Форма участі – виступ на тему: «Методичні засади використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів трудового навчання».